

DEPARTAMENTO DE HISTORIA CONTEMPORÁNEA

LA INCIDENCIA DE LA REFORMA ESCOLAR
REPUBLICANA EN LA SOCIETAT VALENCIANA. 1931-
1933

JESÚS PORTEA PERIS

UNIVERSITAT DE VALENCIA
Servei de Publicacions
2003

Aquesta Tesi Doctoral va ser presentada a València el dia 07 de Novembre de 2003 davant un tribunal format per:

- D^a. Teresa Carnero Arbat
- D. Marc Baldó Lacomba
- D. Juan Manuel Fernández Soria
- D. Francisco Morente Valero
- D. José Miguel Santacreu Soler

Va ser dirigida per:

D^a. Aurora Bosch Sánchez

©Copyright: Servei de Publicacions
Jesús Fortea Peris

Depòsit legal:

I.S.B.N.:84-370-5889-9

Edita: Universitat de València
Servei de Publicacions
C/ Artes Gráficas, 13 bajo
46010 València
Spain
Telèfon: 963864115

**La incidència de la reforma escolar republicana en la societat valenciana.
1.931-33**

Tesi doctoral
Presentada per Jesús Fortea Peris
Dirigida per la Dra. Aurora Bosch Sánchez

València, 2.003

Volum I

**LA INCIDÈNCIA DE LA REFORMA ESCOLAR REPUBLICANA
EN LA SOCIETAT VALENCIANA. 1931-33**

ÍNDIX

Capítol 1.- Introducció	5
1.1. Objectius i estat de la qüestió	6
1.2. Metodologia i fonts	12
1.3. Història i educació	21
Notes	25
Capítol 2.- La reforma republicana en el context de la història educativa estatal. SS. XIX-XX.	28
Notes	45
Capítol 3.- Condicions de les escoles abans de la reforma educativa	48
3.1. General	49
3.2. Edificis escolars	53
3.3. Mobiliari. Material didàctic	57
3.4. Manca d'escoles	59
3.5. Higiene escolar	65
Notes	69
Capítol 4.- La situació del Magisteri i la seua formació	77
4.1. Reivindicacions dels mestres. Associacions professionals	78
4.2. Situació socioprofessional	85
4.3. Activitat pedagògica	94
4.4. Les proves de selecció docent	99
4.5. Consideració social i nou paper del mestre	106
4.6. Els mestres valencianistes	110
4.7. Estudis de Magisteri abans de la República	112
4.8. La nova preparació educativa republicana	118
4.9. Normalistes: professors i alumnes	125
Notes	129
Capítol 5.- Batalla politicoideològica en la primera ensenyança	146
Notes	168
Capítol 6.- Nova funció de l'escola	175
6.1. Una ensenyança transformadora	176
6.2. Una escola per al poble	185
6.3. Entrebancs a la nova educació	194
Notes	205

Capítol 7.- L'educació republicana dins i fora de l'aula	213
7.1. Política educativa republicana	214
7.2. Renovació pedagògica	224
7.3. Institucions complementàries	234
7.3.1. Missions Pedagògiques	234
7.3.2. Colònies escolars	235
7.3.3. Biblioteques	241
7.3.4. Ensenyança de la dona	243
7.3.5. Classes d'adults	246
7.3.6. L'escola valencianista	248
7.3.7. Escola-jardí	252
7.3.8. Cantines escolars	254
Notes	259
Capítol 8.- Reacció catolicoconservadora contra la secularització escolar	273
8.1. Implicacions socials de l'ensenyança pública-laica	274
8.2. Morals laica i catòlica	281
8.3. El debat ideològic sobre el laïcisme escolar	289
8.4. Aspectes de la substitució de l'ensenyança religiosa	298
8.5. Les campanyes clericals pel catolicisme escolar	308
8.6. Suport social a l'ensenyança religiosa	319
8.7. Aspectes puntuals més contestats	332
8.8. Els ordes religiosos	339
Notes	364
Capítol 9.- Conclusions	390
9.1. Objectius, estat de la qüestió i metodologia	391
9.2. Una reforma educativa ambiciosa amb mitjans escassos	395
9.3. El mestre, agent transformador de l'ensenyança primària	410
9.4. Resistències polítiques i ideològiques a la reforma escolar	415
Notes	431
Bibliografia	435
Fonts	
Fonts periòdiques consultades	457
Arxius, biblioteques, hemeroteques i institucions consultades	459

Capítol 1

Introducció

1. 1. Objectiu i estat de la qüestió.

Comprovar el canvi experimentat per l'escola al País Valencià, durant el primer bienni de la II República, i la resposta social a la reforma educativa iniciada aleshores resumeix, a grans trets, la hipòtesi d'aquest treball. Després de la investigació històrica efectuada, ens aproximarem a un millor coneixement d'un període clau en l'evolució del sistema educatiu que, alhora, representa un dels aspectes definidors de qualsevol societat; és a dir, la importància que aquesta dóna a la formació dels seus ciutadans.

Les aportacions dels distints sectors professionals, institucionals, polítics i socials a la política educativa republicana, per una part, i la reacció, per la part contrària, de catòlics i conservadors -més per la seua força que per l'elaboració teòrica dels seus plantejaments- (1) representen les dues qüestions

sobre les quals recaigué el protagonisme de la guerra escolar, i que s'aniran matisant al llarg del present estudi dins l'àmbit valencià.

L'objecte d'aquesta aproximació històrica a un tema d'interés col·lectiu, consistent en recuperar i valorar una part de la nostra història, ve donat per tres necessitats encara vigents en alguns aspectes com ara l'educatiu: primerament, aplegar dades, situacions i records d'una època amb limitats documents escrits i pèrdua progressiva dels testimonis directes de llavors; després, ensenyar les experiències i innovacions republicanes d'uns anys en què s'intentà una reforma educativa i social progressista; finalment, suggerir nous camps d'investigació històrica, quant a obra inacabada, i donar idees i dades per continuar investigant a l'àmbit valencià (2). El propòsit, per tant, és entendre millor aquells problemes de l'ensenyança primària, tot aportant l'explicació adient de la realitat republicana, des d'una perspectiva històrica del canvi social, i arribar a constatar que també els actuals són, en part, resultat d'aquell passat no superat; en altres paraules, donar compte de temptatives escolars anteriors per interpretar millor la situació actual, configurada també arran d'aquelles (3).

L'esmentada explicació del comportament de la societat valenciana d'aleshores, utilitzant com a matèria històrica un component de l'activitat humana com ara l'educatiu, ens conduirà a aspectes com els fets històrics protagonitzats pels actors o ciutadans, les formacions interessades o no en el canvi escolar proposat i la seua relació, i les qüestions més debatudes, tot dins d'una dinàmica social emmarcada cronològicament entre règims polítics incompatibles amb el republicà. Certament, aquests continguts tenen molt d'història social en el sentit d'analitzar aspectes concrets en el context d'una història global, qüestions referents a la política, l'economia, la cultura... i l'educació; un estudi de fets socials en què sociologia i història, de vegades, treballen juntes en benefici d'una història cultural i de les mentalitats, tan

relacionada amb les funcions pròpies de l'escola dins la societat. Tanmateix, per definir millor l'objectiu a treballar, no hom pretén endinsar-se en matèries antropològiques merament descriptives o anecdòtiques, sinó més bé en d'altres més vives i actuals.

Més enllà de les necessàries mesures ministerials, xifres o estadístiques, el nostre afany d'apropar-nos al coneixement d'un període imprescindible -quant a precedent- en la història socioeducativa del País Valencià, ens situa a les acaballes d'aquella *edat de plata* de la cultura (4), quan entràvem en la contemporaneïtat amb uns esdeveniments protagonitzats col·lectivament, uns intel·lectuals més vinculats a la societat i una obra cultural i educativa que apostava pel futur. L'atracció que tot açò suposa per a l'investigador s'ha convertit en l'objecte d'aquesta obra, més encara quan parlem d'una etapa important -amb notables referents- per a la consciència col·lectiva dels valencians, sempre partint des de consideracions històriques socials, culturals i educatives.

Atenent els grups compromesos d'aquell moment, la seua influència intel·lectual i la proposta d'una nova educació, és a dir els corrents d'idees d'aleshores, caldrà confirmar l'elecció que d'ells feien els distints col·lectius preocupats per l'ensenyança dels futurs ciutadans. Sense entrar en especialismes exhaustius i amb llacunes voluntàries, tampoc reincidiré en aspectes ja divulgats, innecessaris o obvis; només interessa, en aquest sentit, la resposta als nous plantejaments de la política educativa republicanosocialista.

Donades les anteriors puntualitzacions, aquesta tesi s'estructura en els següents apartats o capítols: la reforma republicana en el context de la història educativa espanyola, les condicions de les escoles abans de la reforma educativa, la situació del Magisteri i la seua formació, la batalla politicoideològica en la primera ensenyança, la nova funció de l'escola,

l'educació republicana dins i fora de l'aula i, finalment, la reacció catolicoconservadora contra la secularització escolar.

La historiografia educativa contemporània, fins fa relativament poc de temps, s'havia preocupat més per teories, propostes i normes escolars que per la seua realitat i les pràctiques pròpiament educatives. A partir de l'últim terç del segle XX la història social de l'educació millorà la situació, en part, i a hores d'ara se dedica major atenció als aspectes socials i econòmics que condicionen l'escola, entesa aquesta com aparell de reproducció social i mecanisme de dominació ideològica i cultural; l'enfocament revisionista (5) ens mostra, així, el fenomen educatiu com un fet social més, no pas de manera idealista ni aïllada. D'eixe mode, un major nombre d'investigadors s'han interessat per l'estudi de les influències externes que afecten la vida escolar, però menys per la pròpia cultura escolar quant a realitat quotidiana i contingut curricular, que suposa -o hauria de suposar- la participació de tots els membres de la comunitat escolar.

L'adquisició dels nous plantejaments historiogràfics, al nostre àmbit, comportà de forma inherent l'acceptació dels nous corrents científics i filosòfics, tot valorant camps d'estudi diversos aportats per la crítica sociològica i psicològica, els idealismes, el marxisme, la filosofia analítica, l'estructuralisme, l'escola dels Annals... i que, tot plegat, augmentà l'interés dels historiadors actuals pel fet educatiu, especialment en qüestions com ara la problemàtica de la producció-reproducció social o la dominació social ideològica i cultural. Òbviament, s'hi acompanyen nous mètodes i conceptes en la investigació històrica, així com també nous objectes d'estudi; d'aquests últims podríem esmentar, per exemple, l'educació extraescolar -funcional o informal- a més de la formal i intencional, amb consideracions sobre el paper social de la família, esglésies, associacions, mitjans de comunicació i altres factors contextuais.

Els temes actuals que relacionen escola i economia o, sobretot, escola i societat, estudien la relació de la transformació educativa amb el canvi social; n'és el cas de l'estatalització escolar com a doble factor d'igualtat d'oportunitats o de control social capitalista (6). Altres temes abordats pels historiadors de l'educació els podem extraure a partir de col·loquis o conferències d'associacions, la percepció d'observadors autoritzats o els repertoris, revisions o estudis d'investigadors; en eixe sentit caldria afegir-hi la construcció, funcionament i funcions del sistema escolar, els instruments didàctics de l'ensenyança, l'educació marginal (dones, immigrants...), la formació docent, la història comparada dels sistemes educatius, l'educació al Tercer Món, l'ensenyança i les cultures tècniques, l'alfabetització, les polítiques educatives i polítiques generals, els nivells primaris dels sistemes educatius (més desatesos que els secundaris i superiors), la sociologia d'alumnes i docents, l'evolució del currículum-contingut de l'ensenyança... Cal apuntant-ne també, contràriament, la disminució del tractament d'idees i dels moviments pedagògics i, finalment, una certa tensió entre els estudis generals i els locals o regionals que, esperem, tant de bo evolucione cap a una síntesi futura, encara que aquesta resulte complexa.

Podríem dir doncs que, en una societat majorment urbana com la nostra, la qüestió educativa encara no es troba tractada com mereix per la historiografia contemporània, ja que la majoria d'estudis sobre educació manquen dels necessaris plantejaments socials, malgrat les darreres tendències esmentades, i s'acullen massa sovint en aspectes econòmics, institucionals o administratius; caldria, per tant, incidir més en temes com la relació entre la història de l'educació i la de les mentalitats, per exemple, poc sovintejada encara pels investigadors (7).

Les anteriors consideracions generals, aplicades al nostre estudi, ens ofereixen una producció historiogràfica sobre la Segona República que assolí

cert esplendor a partir de l'últim quart del segle XX, afavorit per la conjuntura política; l'interés raïa, com ara, en reflexionar sobre un pretèrit bienni esperançador i, alhora, valorar justament aquell període republicà com una fita referencial per a una societat millor. La reacció a la història política tradicional anava unida, en la transició democràtica post-franquista, a la influència de la historiografia marxista i dels Annals i, en conseqüència, s'apropà a la història social. En eixe sentit, l'estudi de la política educativa republicanosocialista comptava amb els antecedents ideològics i les aportacions, en aquell cas, de l'institucionisme krausista, el socialisme i l'anarquisme. Més concretament encara, les mirades sobre el primer bienni republicà, marc cronològic d'aquesta investigació, comportaren aportacions generals i el marc bàsic de les anàlisis sobre l'educació republicana, tot i amb estudis sobre les mesures legislatives i d'estadística escolar però no tant sobre la resposta social a la política educativa del període concret 1931-33, un aspecte que ara sí estudiarem al nostre territori valencià.

A hores d'ara la revisió de les investigacions anteriors, que potser pecaren d'excessiva abstracció (8), ens porta a matisacions des de la història provincial i local. Per altra banda, l'aprofundiment en aspectes puntuals de l'educació republicana comporta enfocaments distints que superen la idea anterior, treballada a base de decrets, discussions parlamentàries o escrits dels responsables de la política educativa; és a dir, escau incloure, a més, situacions com el laïcisme o la secularització i els enfrontaments consegüents, entre les autoritats civils i eclesiàstiques o entre d'altres institucions i col·lectius socials.

Si ja des del segle XIX l'educació començà a tractar-se com un instrument de reforma social i difusora de la raó i la prosperitat d'un país, no fou fins ben entrada la segona meitat del segle XX -tret del parèntesi de la II República- quan, al País Valencià, grups minoritaris de professionals -sobretot mestres-

se n'ocuparen d'aspectes com ara pedagògics, lingüístics o sociolingüístics en general; fou el cas d'institucions i associacions culturals (Acció Cultural del País Valencià, Escola d'Estiu, Institut de Ciències de l'Educació...) preocupades per una renovació pedagògica lligada a les arrels culturals pròpies del poble valencià (9).

Llevat d'aquestes preeminents excepcions, els estudis històrics i les publicacions eren fins fa poc quasi un desert, especialment els dedicats a la problemàtica de l'escola al País Valencià; una situació pròxima al buit acadèmic, millorada a poc a poc per xicotetes però meritòries aportacions d'ensenyants conscients d'eixa mancança i també, afortunadament, pels rigorosos treballs universitaris més recents. Malgrat eixos esforços, són menys abundants les investigacions històriques sobre aspectes socioeducatius referents a la II República -menys encara pel que fa al primer bienni- que sobre d'altres polítics, econòmics i culturals (10). És necessària, en eixe sentit, una major aproximació a aquell bienni progressista, donat l'interés historiogràfic en treballar un camp concret de coneixement insuficientment explotat, que inclou a més la citada esperança que altres se sumen a l'estudi de la formació primària dels ciutadans en un passat no tan llunyà.

1. 2. Metodologia i fonts.

La metodologia emprada en el present treball ha defugit continguts més propis del providencialisme, com a matèria històrica, així com d'un

historicisme inconnex per tal d'aprofundir en el conjunt d'activitats, col·lectives o individuals, que conformen la història social-total. Aquesta voluntat, aplicada al cas educatiu, ha fet precisa l'explicació d'esdeveniments històrics com a fets humans, el tractament de les formacions socials implicades, les relacions entre les seues estructures i els factors del procés de canvi, des de visions personals o grupals; és a dir, un estudi històric d'experiències i de la dinàmica social en el temps (11). Un mètode, a més, que aspira a demostrar les hipòtesis teòriques, tot i contrastant-les amb les suficients dades que conformen la lògica històrica. En la mateixa línia, la història social implícita ara tractada desenrotlla una cara -socioeducativa- dins d'aquella característica unitària-global que pot incloure aportacions molt diverses -política, economia, cultura, ensenyança...- i estudia aquelles manifestacions socials relacionades amb l'escola, en què els aspectes sociològics i històrics van tan plegats; una anàlisi, per tant, d'aspectes culturals i de les mentalitats, però sense caure en un excessiu fenomenologisme irrellevant i casuístic.

Partint de la premissa que tota investigació -per definició- és interdisciplinària, en el cas de l'educativa aquesta ho és més encara per la relació hi existent entre distints sectors de l'activitat humana. Quan parlem del binomi història-educació no ho fem solament d'escola sinó també de família, professió, comunicació de masses, vida comunitària, església, associacions, costums, cultura... tot i tractant assumptes molt variats com ara els econòmics, sociològics, psicològics o biològics, per exemple; quant als continguts, eixa relació afecta tant a ciències com a tècniques i des de perspectives emocionals, sentimentals, familiars, col·lectives, morals i moltes d'altres. En eixe sentit, si tots aquests angles de visió són vàlids, l'educació lògicament no serà sols pedagogia, encara que aquesta esdevinga un factor molt significatiu en la ideologia d'un període com el nostre primer bienni de la II República; així, no estan de més certes al·lusions sobre reflexions filosoficomorals, descripcions

de pràctiques escolars o el paper de les noves pedagogies del moment històric, on la psicologia social o la sociologia han dit la seua.

En cas contrari, la manca d'interdisciplinarietat pot tindre greus conseqüències, com ara una investigació tancada en la vida escolar, fora dels corrents de la ciència i el pensament. Per altra part, una desmesurada quantificació quedaria fora de la metodologia moderna i per davall d'altres ciències humanes; la dosi de xifres, en la mateixa línia, ha de ser l'escaient a les necessitats de l'estudi ara realitzat. De tota manera, el caràcter obert de la temàtica aquí tractada no significa que pedagogs i educadors s'interessen per la història social, sinó que els historiadors -des del seu camp d'estudi- comencen a interessar-se i a treballar sobre temes educatius. L'anàlisi històrica, doncs, necessita especialitzar-se també en aspectes que, com aquest, tenen un pes considerable en els canvis socials i històrics (12).

Creure en la història de l'educació com a disciplina científica equival, ara com ara, a valorar les ciències socials-humanes com a històriques; el caràcter sectorial dels estudis sobre l'ensenyança -com ho poden ser sobre art, literatura, idees, creences...- contribueixen a aquella història total o dels Annals, que integra l'anàlisi històrica-educativa pels seus continguts que, ultrapassant el marc escolar, acull tot d'activitats que transmeten valors i inculquen formes de comportament. És per això que una història social i cultural inclou menys l'educació formal i més la dinàmica social; és a dir, parlariem així d'una història social, de l'educació, de la cultura, de les mentalitats o sociològica, per exemple, com a factors de tensions i lluites socials a estudiar per les ciències històriques-socials si, com ara, volem entendre millor el fenomen escolar. L'aplicació de disciplines socioeducatives sobre el nostre objecte d'investigació ens ofereix, d'eixa manera, dades valuoses per a la història integral; eixa, si més no, és la tendència general entre les ciències socials.

Obviant qualsevol reflexió -no és pas la finalitat d'aquest estudi- sobre la unitat o pluralitat de mètodes en la investigació historicoeducativa, segons autors o perspectives, així com sobre la diversitat metodològica, independent del tema a estudiar i la interpretació pròpia de les ciències socials-històriques, hi ha uns mínims procedimentals (13) que no es poden deixar de banda. En eixe sentit, cal començar pel plantejament d'aquesta investigació, amb una selecció del tema que ve donada, sobretot, per quatre criteris fonamentals i que hom poden resumir, en primer lloc, per la rellevància social de l'element escolar, en general, i la contribució de la investigació històrica, en particular, a la millor comprensió dels esdeveniments que va viure la societat valenciana, durant el període 1931-33 i en relació a la reforma educativa; en segon, per l'originalitat o novetat, consistent en la llacuna que hi ha encara al País Valencià sobre la història de la nostra escola, situada en aquell primer bienni republicà; en tercer, l'interés personal pel tema, reflectit en una especial curiositat històrica o inquietud investigadora que, amb ferma convicció i pacient dedicació, ha pogut superar l'últim criteri que no és altre que la viabilitat, donada la dificultat -sobretot- d'accedir a certes fonts arxivístiques documentals.

Delimitat el camp d'estudi en les seues coordenades espaciotemporals i en el context històric -problemàtica socioeducativa de la reforma escolar al País Valencià durant el bienni 1931-33- i vist l'estat de la qüestió, esmentat anteriorment, calia comprovar que es tractava d'un conjunt historicoeducatiu significatiu -condició més que suficients en aquest cas- i passar al marc teòric així com a la definició del problema a estudiar. En eixe sentit, la història-problema i la formulació de preguntes i respostes històriques han orientat aquesta tasca en un sentit definit, tot recurrent al plantejament d'hipòtesis que han anat acompanyant el treball i que, a mode d'intent o de forma comparada, confie en què puguem prendre's en consideració per a aproximacions ulteriors;

en altres paraules, respondre a què i perquè ocorregué durant la guerra escolar al País Valencià i esbrinar, a més, el grau de sintonia amb altres investigacions similars a nivell estatal, sobre el mateix tema i període.

En la mateixa línia de treball d'altres autors ocupats en problemàtiques semblants (14), el tractament heurístic -arxius, biblioteques, informàtica, premsa periòdica, audiovisuals...-, junt als coneixements no basats en fonts, han ajudat a la selecció del material documental, sense oblidar la crítica històrica pel que fa als acords entre les dades de les fonts i els fets històrics, i la seua autenticitat-fiabilitat; tot plegat, necessari per tal de reconstruir la història de les experiències socioeducatives. Posteriorment l'explicació o les síntesis històriques, tot i interpretant els fets, tornaran –com déiem abans- a allò general; una interpretació -al marge de diferències conceptuals- que, més que descriptiva, intentarà ser seqüencial, funcional, definitòria i causal, no oblidant que es tracta d'explicacions d'accions humanes, respecte a temes educatius, i no de fer un excessiu judici valoratiu sobre elles. Tot i això, espere que les possibles desviacions o imperfeccions estimatives vinguin representades, sobretot, com a conseqüència lògica de l'elecció del tema d'investigació; una disciplina -relació entre història i educació- que, epistemològicament aplicada a l'escola del País Valencià, comporta aquella metodologia interdisciplinària citada, poc desenvolupada a hores d'ara pels nostres historiadors i que, a més, manca quantitativament -cal recordar- d'una arxivística-documentació escolar, incompleta i que complica la resposta a determinats problemes historiogràfics.

Amb tot i això, calia programar la investigació en vista a no caure en repeticions i, alhora, conèixer millor els antecedents històrics propassats de l'escola primària valenciana, així com l'època concretada en el primer bienni republicà, en què es donà un fort enfrontament social-educatiu; és a dir, un conjunt historicopedagògic –no solament històric- representatiu, malgrat la ja

coneguda infreqüència del tema en la historiografia contemporània valenciana, ja que es tracta d'un període conegut contextualment però amb una visió educativa insuficientment tractada.

Per aquestes necessitats i circumstàncies ha calgut un treball especial per poder aconseguir, després de la tria consegüent, els materials -impresos o no- que ens han aportat notícies i informacions del passat historicoeducatiu. Els documents trobats a l'efecte podríem extractar-los (15) en: escrits (correspondència, diaris, memòries, informes, reglaments, plans, obres literàries, llibres de text, apunts, diccionaris, enciclopèdies, estadístiques, textos pedagògics, revistes, llibres d'actes...), pictòrics-gràfics (gravats, dibuixos, vinyetes periodístiques, fotografies, pel·lícules...), arquitectònics (edificis, pressupostos de construcció...), de mobiliari (pupitres, taules-càtedres, bancs, reproduccions...) o d'útils escolars, sense tractar de fer aquella història antropològica, d'objectes escolars, d'arquitectura escolar o de textos didàctics sinó -insistesc- d'utilitzar aqueixes dades per tal d'analitzar el paper o la consideració merescuts per l'escola en un període històric clau. En tot cas i donades les característiques educatives, el treball d'investigació resultant en el seu context sociocultural ha estat conscient, en les distintes etapes, de la interdependència de les ciències hi concurrents; és per això que la humilitat de l'historiador no pot menysprear el recurs a d'altres disciplines (16) com ara psicologia, sociologia, demografia, estadística, antropologia cultural, biologia... que, tot plegat, reforça la pròpia tasca historiogràfica.

Un quefer que, a mode d'història regional, ha comportat una reorientació investigadora en la qual l'àmbit del País Valencià ha estat el protagonista principal. Evidentment s'ha tingut en compte el risc d'una excessiva fragmentació de l'objecte d'estudi, per tal de no caure en una possible eliminació del marc referencial estatal ni en la pèrdua de contingut, tot i donades les característiques pròpies del context social i constitucional del

període estudiat. L'equilibri buscat, en la mateixa línia, ha comptat amb una òptica parcial que no trenca la unitat del procés analitzat, integra una realitat pròpia –la valenciana- en global, emmarcada en el temps-espai i, finalment, diu la seua en treballar part de la diversitat estatal amb pressupostos propis de fenòmens i processos d'entitat; per tant, aspira a matisar i enriquir les excessives generalitzacions que s'hagen pogut vessar en altres estudis anteriors més generals que, per altra banda, són certament interessants i valuosos (17), i que ens aproximarà a la conflictivitat politico-social valenciana, aplicada a l'escola del bienni 1931-33.

L'agrupament de temes, tot i respectant en allò possible la successió cronològica, ha anat presentant les distintes i necessàries personalitats -de la història i de l'educació- sense caure en personalismes superflus de grans homes; no es tracta pas d'una història de pensadors ni de pedagogs. Més bé, s'ha pretés incidir en línies socioeducatives o idees-força amb projecció de futur i també -amb el tractament obligat- en posicions retrògrades i reaccionàries, sense entrar en una dicotomia maniqueïsta, però atenent l'aspecte cultural-intel·lectual de la reforma educativa en el sentit d'obra condicionada per una base històrica concreta i per un context ideològic, sobre els quals pot -al mateix temps- actuar (18); per tant, aquest enfocament del problema educatiu -cognoscitiu i valoratiu- aspira a traduir aquelles vivències i decisions del primer bienni republicà, que significaren la pràctica historicosocial interpretada en clau escolar. Aquest darrer aspecte, a més de la bibliografia i els documents d'arxiu consultats, es pot constatar -sobretot i en aquest tipus d'investigació (19)- en la premsa i les publicacions, professionals o no, que ens informen d'activitats escolars i culturals, de polèmiques educatives i del seu paper irradiador de manifestacions diverses, conduents a la creació d'opinions.

En efecte, la premsa s'ha convertit de fet en una eina de treball indefugible, si més no en la metodologia històrica contemporània. Els diaris, pel seu contingut, poden oferir-nos una instantània local però, a més, un conjunt d'aquests ens mostra la realitat històrica comentada. El seu valor en rescatar de la memòria esdeveniments -amb matisos, interessos o deformacions- augmenta quan, per altra banda, representa una font per a la investigació històrica per l'aportació de dades i temes de debat, en aquest cas pel que fa al món educatiu.

Altre aspecte a considerar és l'efecte que provoca en la seua audiència, més encara si ens referim a una època en què els mitjans de comunicació audiovisuals estaven començant o no existien i, per tant, el protagonisme del medi escrit era indiscutible. La instrumentalització "mediàtica" d'aleshores, és a dir la circumscrita a les distintes publicacions periòdiques, formava part de la forta lluita ideològica i política; la funció propagandística, en difondre idees i com a organitzador col·lectiu, donava als diaris aquell protagonisme superior a l'actual. Si convenim que resulta estrany trobar informació periodística neutral i objectiva, l'ús interessat de la premsa -al llarg del primer bienni republicà- pretenia preferentment influir en l'opinió pública.

Per altra banda, si el periòdic com a empresa va lligat a uns determinats grups o classes socials, el seu control -sovint per una minoria de poderosos- ens ensenya que no informa qui vol sinó qui pot, i amb els mitjans necessaris; açò, tanmateix i en el nostre cas, ens ha servit per identificar millor els interessos i els posicionaments ideològics dels distintes diaris que hem fet servir i, altrament, per conèixer el parer dels diversos col·lectius hi representats quant als temes educatius, foren professionals, polítics, religiosos, econòmics o socials en general. Podríem afirmar, així, que el periòdic per informar i opinar sobre la realitat, en la seua doble anàlisi objectiva i subjectiva, i pel caràcter pedagògic quant a mètode i actitud davant l'estudi

realitzat, és quelcom consubstancial a la societat (20) ja que procesa i transmet informació sobre el que succeeix en ella.

No hem d'oblidar però que els mitjans de comunicació -la premsa tampoc era aleshores una excepció- són el medi idoni que té la societat per a reproduir allò existent; dit d'altra manera, cal preguntar-se per a què i a qui serveixen, i quin llenguatge transmeten. Els diaris, per tant (21), són l'arma del poder per penetrar en la vida privada de l'individu i, també, per a controlar les seues reaccions, tot reproduint el sistema en dosificar-hi la ideologia dominant. Òbviament, donada la coneguda conflictivitat educativa del bienni 1931-33, hem "escoltat" les distintes parts en litigi per tal d'oferir una anàlisi més objectiva, tot oferint les manifestacions oficials i correliacionàries així com les corresponents reaccions.

Tenint en compte aquesta última apreciació, és clar que els avantatges de l'ús de les publicacions de premsa -en tota la seua vasta tipologia- dins de la metodologia historiogràfica, supera bona cosa els possibles desavantatges, més encara si fem un tractament necessàriament rigorós i exempt -el més adient- d'un fàcil i temptador subjectivisme. Malgrat l'acceptació generalitzada entre els historiadors, en la pràctica el diari no té el protagonisme que escau en la reconstrucció històrica de la nostra societat, si més no en èpoques recents en què el document imprès té, generalment, tanta importància com abans podia tindre el manuscrit; cal, doncs, superar el trauma de la hemeroteca (22).

En el mateix sentit, no es tracta de descontextualitzar la investigació històrica ni, tampoc, de reduir-la a una exagerada sèrie de dades estadístiques; no podem rebutjar el component socioeconòmic ni l'ideològic d'un tema d'estudi que, com aquest, ha estat interpretat llargament des de la perspectiva vencedora, posterior a l'experiència republicana, i actualment continua sent d'actualitat per la pròpia immobilitat consubstancial dels temes educatius; un

component social històricament polèmic ja que, per la seua càrrega ideològica i els valors que pot transmetre -tret d'altres interessos econòmics o de classe-, intenta reformar o revolucionar la societat mitjançant l'escola.

1. 3. Història i educació.

Des d'eixa perspectiva sociohistòrica, l'impacte transformador del pauperisme en la creixent societat urbana considerava l'analfabetisme, pel que fa al camp educatiu, com la causa de quasi tots els mals; els ignorants difícilment podien captar els missatges de les autoritats i calia, en eixe sentit, insertar-los en el nou sistema urbà-escolar (23). D'eixa manera la dotació educativa, vinculada fins aleshores majorment a la beneficència municipal o de l'església, esdevé un sistema de creació d'espais i institucions basats en l'educació. L'esforç del primer bienni republicà per dignificar l'escola pública, però, és un aspecte que des d'un plantejament social presenta mancances superiors a d'altres econòmics, institucionals o administratius i, com ja quedà apuntat, ofereix una bibliografia encara escassa -si més no al País Valencià- quan associem la història de l'educació amb la de les mentalitats.

Si continuem, des d'eixa visió historicoeducativa, la reforma escolar republicana continuà la transferència d'aquella labor assistencial iniciada al segle XIX; el paper hi jugat per la iniciativa privada de l'església catòlica i la noblesa passà, posteriorment, a complementar-se per les oligarquies i

autoritats locals i provincials. Havia arribat el moment històric en què l'estat se n'havia de fer càrrec. L'ensenyança, entesa com a tasca per a la transmissió de valors a les classes populars, no podia estar en mans privades, religioses o de l'elit social, ni tampoc funcionar a base d'escoles municipals per a pobres o de beneficència -orientada com a teràpia educativosanitària- perquè es tractava d'impulsar una escola primària pública per a tots, des d'una interpretació republicana-socialista i amb plantejaments pedagògics propis d'un estat modern laic.

Tanmateix, l'element pedagògic no ha de portar-nos a confondre els termes perquè, aleshores també, col·lectius de tota mena implicats en l'ensenyança presumien de fer ús dels últims i més avançats, científics i experimentats mètodes pedagògics; sectors oposats de l'ensenyança -catòlics, liberals, esquerrans, nacionalistes, anarquistes...- justificaven amb això les seues ensenyances desde posicions molt contràries.

Cal recordar que, segons les lliçons heretades de la història de l'educació, el primer bienni de la II República no fou més que una etapa conseqüent amb un context de desenrotllament capitalista i d'estructura de classes (24). Des de principis del segle XIX el desenvolupament del sistema d'ensenyança, i la lluita pel seu control, forma part dels conflictes esdevinguts per l'hegemonia política protagonitzats per les distintes forces socials; en el nostre cas, l'ascens de les classes populars té un significat especial. En la pràctica, passava a competir contra altres interessos fins llavors privilegiats; així, a partir del nostre període 1931-33, les classes obreres haurien de participar, amb tots els preceptes constitucionals, en la contesa escolar i competir amb tot el ventall burgès: aristocràcia terratinent i grans financers ennoblits -conservadors i frarescos-, secularitzadors i europeistes perifèrics i, entre la xicoteta burgesia, radicals i reformistes, tots representats pels distints sectors intel·lectuals.

Malgrat el fracàs de la I República, la fracció burgesa moderna, europeista i reformista aconseguí -a pesar dels nombrosos entrebancs- que el seu esperit ideològic krausista augmentara en benefici de l'ensenyança laica i de la fe en l'educació. Així, la *Institución Libre de Enseñanza* i d'altres entitats paral·leles passaren a tenir, des de posicions minoritàries, una important transcendència que influí notablement en la política educativa iniciada en 1931. Tret de les dificultats materials, l'actitud defensiva de les classes altes i l'aparell eclesiàstic tradicional i integrista impedí, amb el seu contraatac més que ideològic, que les realitzacions secularitzadores i per l'escola pública gratuïta pogueren reeixir.

En ambdós casos, liberals i tradicionals, les classes treballadores continuaven marginades respecte als seus drets educatius. Segons l'ordre cultural en ascens, la posició social no se determinava per l'aristocràcia de naixement sinó per l'educació -nou distintiu social-, necessària per ocupar posicions de poder polític, ideològic o econòmic; els clergues perdien força a favor dels intel·lectuals liberals. La pretensió de separar els ciutadans i les seues possibilitats d'ascendir socialment, en raó dels estudis cursats, xocà amb les circumstàncies politicosocials esdevingudes durant el nostre bienni estudiat; concretament, el dret a l'ensenyança primària reconegut constitucionalment aspirava a instaurar en la pràctica, arran de l'esmentat primer bienni republicà, una escola unificada i per a tots els ciutadans. De tal manera, la imposició de la legitimitat cultural fins aleshores dominant ja no vindria marcada, al menys, per la utilització interessada de l'escola com a mecanisme diferenciador entre classes dominants i dominades. Tot i eixa noble pretensió, així com l'intent de buscar l'eficàcia i conformació del règim republicà, a la innovadora experiència educativa no se li donà l'oportunitat de desenrotllar-se i madurar, quedant-ne en un parèntesi històric a mode d'honrosa excepció.

Posteriorment, en acabar traumàticament el règim republicà i després dels intents previs, vindria l'escola franquista; una etapa ben distinta de la nostra història l'anàlisi i reflexió de la qual, igualment, facilitaria la millor comprensió de molts aspectes socioeducatius actuals. De bell nou, ara amb l'esperit nacionalcatòlic, se normalitzava allò del càstig físic a l'aula i passar més fam que un mestre d'escola; dues característiques d'aquell sistema que, per legitimar l'autoritarisme, exercí un ferri control social, ideològic i de conductes, ajudat i influït de forma interessada per l'església catòlica (25). Una vegada més el sistema escolar públic, dèbil i amb deficiències quantitatives, tornaria a oferir vergonyosos nivells de qualitat i de participació democràtica en el funcionament educatiu, cosa que lògicament revifà l'ensenyança elitista privada i confessional, a costa de condemnar les classes més humils a la seua condició marginal. Una situació, és clar, totalment oposada a les aspiracions de la política educativa al llarg del primer bienni de la Segona República.

NOTES

1.- Moreno Seco, M.; **Conflicto educativo y secularización en Alicante durante la II República (1.931-36)**, Alacant, Ed. Generalitat Valenciana i Institut de Cultura Juan Gil-Albert, 1995, pp. 11-14.

2.- Agulló Díaz, M. C.; **L'escola durant la II República. Quatretonda, 1.931-39**, Quatretonda, Ed. Ajuntament i Cooperativa de Quatretonda, 1993, p. 5.

3.- Baldó Lacomba, M.; **Introducció a la Història**, València, Ed. Universitat de València. Servei de Publicacions, 1992, pp. 13-25.

4.- Tuñón de Lara, M.; **Medio siglo de cultura española (1.885-1.936)**, Madrid, Ed. Tecnos (3ª ed.), 1973, pp. 37-56.

5.- Vegeu l'aportació d'Antonio Viñao Frago al *III Congreso de la Asociación de Historia Contemporánea*: "Por una historia de la cultura escolar: enfoques, cuestiones, fuentes" a DDAA; **Culturas y civilizaciones**, Valladolid, Ed. Universidad de Valladolid, 1998, pp. 165-83.

6.- Tiana Ferrer, A.; **La investigación histórico-educativa actual. Enfoques y métodos**, Madrid, Ed. UNED (Col. Cuadernos de la UNED, 63), 1988, pp. 46-69.

7.- Vegeu el treball de José-Carlos Mainer: "Enseñanza, religiosidad, cultura y ocio. El siglo XX" a Bonamusa, F. y Serrallonga, J. (eds.); **La sociedad**

urbana en la España contemporánea, Barcelona, Ed. Asociación de Historia Contemporánea (2º Congreso), 1994, pp. 233-56.

8.- Moreno Seco, M.; op. cit, pp. 11-14.

9.- Picó, J. i Gil, S.; **L'ensenyament general bàsic al País Valencià**, València, Ed. Diputació de València. Institució Alfons El Magnànim (Col. Politècnica, 7), 1982, pp. 5-13.

10.- Agulló Díaz, C.; **Escola i República. La Vall d'Albaida, 1.931-39**, València, Ed. Diputació de València (Col. Història local,17), 1994, pp. 17-19.

11.- Baldó, M.; op. cit., pp. 26 i ss.

12.- Bousquet, J.; **La problemática de las reformas educativas**, Madrid, Ed. Servicio de publicaciones del MEC, 1994, pp. 211-19.

13.- Tiana Ferrer, A.; op. cit., pp. 83-117.

14.- Ídem.

15.- Classificació de documents, atenent la seua naturalesa i compatible amb la d'altres autors, segons la proposta de Julio Ruiz Berrio: "El método histórico en la investigación histórica de la educación" a Revista Española de Pedagogía (CSIC), núm. 134, 1976, pp. 353-56.

16.- Ídem, p. 465.

17.- Un breu balanç sobre l'estat historiogràfic de la disciplina n'és l'aportat per Fernando Sánchez Marroyo: "La Historia Regional en el último

quinquenio (1.991-95)” a Boletín de la Asociación de Historia Contemporanea, núm. 3, 1995, pp. 1-5.

18.- Tuñón de Lara, M.; op. cit., pp. 9-18.

19.- Moreno Seco, M.; op. cit., p. 14.

20.- Laguna Platero, A.; **Historia del periodismo valenciano. 200 años en primera plana**, València, Ed. Generalitat Valenciana, 1990, pp. 19-26.

21.- Del fragment de Lourdes Ortiz y Pablo Del Rio: “Comunicación crítica”, Madrid, Ed. Pablo del Rio, 1977, pp. 24-25; citat per Valles Calatrava, R.; **La prensa**, Madrid, Ed. Alhambra Longman, 1991, p. 28.

22.- Vegeu el pròleg d’Enric Sebastià Domingo: “El periódico en la investigación histórica” a Laguna Platero, A.; op. cit. pp. 11-12.

23.- Vegeu l’aportació de Pedro Carasa: “Por una historia social de la ciudad. Urbanización, pauperismo y asistencia” a Bonamusa, F. y Serrallonga, J. (eds.); op. cit., pp. 23-63.

24.- Lerena Alesón, C.; **Escuela, ideología y clases sociales en España**, Barcelona, Ed. Ariel (3ª ed.), Col. Ariel Sociología, 1986, pp. 141-51.

25.- Sobre la presentació dels estudis universitaris quant a la política educativa franquista, vegeu Maite Ducajú: “La escuela azul” a Levante. El Mercantil Valenciano, 21-6-1999, p. 38.

Capítol 2

**La reforma republicana
en el context de la
història educativa estatal.
Segles XIX-XX**

Des d'un punt de vista històric no resulta estrany trobar-se amb situacions en què els temes educatius, donat precisament el seu caràcter inamovible, mobilitzen una societat. Aquest fenomen, repetit intermitentment al llarg si més no dels últims quasi dos-cents anys al nostre àmbit, no s'ha donat per la dificultat en concebre una determinada reforma educativa cosa que teòricament no resulta massa difícil de projectar, sinó pels entrebancs esdevinguts sempre en la fase posterior d'execució.

Eixes dificultats a l'hora d'aplicar allò programat en una nova planificació escolar, com la realitzada al principi de la II República, ens demostren sobretot dues coses:

a) que hi havia sectors socials poderosos clarament oposats a eixos canvis; i per tant,

b) que la importància d'aquelles qüestions escolars tingué -i ha tingut posteriorment- una valoració insuficientment reconeguda per la nostra Història Social més recent.

Tot seguit, però, repassarem els antecedents que portaren a eixa conjuntura de guerra escolar i que varen significar, per una part, un alt grau d'il·lusions i esperances i, per altra, un enfrontament important a tots els nivells i la fi d'aquelles expectatives renovadores inicials.

Les diferències viscudes durant el primer bienni republicà entre els plantejaments reformadors del Govern -d'esquerres- i la reacció en contra de l'Església catòlica -dretes- (1), representà una fita considerable en la nostra evolució ideològica, social i política. No es podria combatre el dogmatisme d'ambdues parts si els qui eren solemnes i pontificadors lluitaren contra altres que no ho eren menys (2). Analitzarem doncs, més endavant, l'obra politicodocent d'aquell bienni progressista que provocà molts acaraments en xocar dues visions irreconciliables sobre la realitat educativa i que venien, com ara verificarem, ja clarament demarcades des de molt abans. Posteriorment, també farem un breu resseguiment al resultat d'aquells dos anys per tal de circumscriure'ns al nostre objectiu.

Centrant-nos, per tant, de l'època decimonònica ençà veiem com no se superaren les distintes contradiccions socials, ni tampoc les polítiques i religioses; així, no es va configurar cap estructura educativa ferma. El pes del passat determinava força els intents regeneracionistes republicans, mancats de la necessària unió. El fracàs en consolidar un sistema polític estable, amb lluites armades i ideològiques, influïa negativament en el món docent; és a dir, els continus canvis en el poder feien inviable qualsevol model escolar sòlid. Cal afegir-hi també la manca d'enteniment entre l'estat i l'església; la defensa dels privilegis civils i docents encara conservats per aquesta assegurava una situació tensa difícilment solucionable. Açò, unit a altres factors (3) com ara la intolerància a l'hora de cercar una convivència entre un sistema d'educació pública i les iniciatives privades, o l'actitud poc cooperadora dels polítics respectivament antagònics, ens orienten cap a la nostra problemàtica.

Tot considerant les interpretacions quant a l'existència o no d'una revolució burgesa a casa nostra, comprem millor les diferències amb altres sistemes educatius. En tot cas l'alternança de models educatius responia lògicament a cada moment polític en què l'ensenyament és considerat d'alguna manera marginalment. Així, cal assenyalar a l'inici de la llarga disputa entre l'estat i l'església, i dins del camp educatiu, la Constitució de 1812; l'autoritat escolar catòlica començava a ser qüestionada des de la perspectiva del model francès -aleshores a imitar per les mentalitats més avançades-. El retorn del rei Ferran VII i, després del trienni liberal, el *Plan Calomarde* tornaren l'ensenyança al control eclesiàstic, amb les consegüents mesures dràstiques contra continguts, llibres o ensenyants d'esperit antireligiós.

La regència de Maria Cristina portà nous vents liberals i l'ofensiva contra el predomini dels ordes religiosos en la docència. En 1845, política i educació van coincidir en dos fets a tenir en compte: una nova Constitució i el *Plan de Instrucción Pública* de Pedro José Pidal; la importància del text constitucional va aconseguir la signatura del Concordat de 1851.

L'any 1857, la *Ley Moyano* començà a marcar el camí cap a la unificació de l'ensenyament públic i el naixement d'un sistema educatiu estatal. Pel que fa al context estat-església, segons l'esmentat conveni, hi van haver clares concessions docents al sector catòlic: els seus professors podien exercir fins i tot sense la titulació acadèmica escaient. Després d'alguns entrebancs, el 1868 suposà de bell nou l'anul·lació dels privilegis eclesiàstics i, amb la Constitució típicament liberal de l'any següent, un major suport a l'ensenyança primària; alhora, en l'ambient intel·lectual, cal apuntar l'efecte d'idees importades com ara el krausisme, poc acceptat per alguns sectors reaccionaris.

Altra Constitució, la dels *Notables* de 1876, i la posterior alternança liberal permeteren cinc anys després el restabliment de la llibertat de càtedra. Malgrat les paral·leles millores tècniques i pedagògiques, prompte arribà altre canvi en favor de les institucions docents privades, gràcies a les mesures de l'aleshores ministre de Foment l'any 1885, Alejandro Pidal; un any després, però, s'equilibraria un poc el pes de l'escola privada amb la pública. En aquest últim sentit, a les acaballes del segle XIX, les idees regeneracionistes afecten l'educació tot intentant transformar la societat des d'un vessant pedagògic i des del poder.

L'educació, fet i fet, es trobava al llarg d'aquell segle malauradament endarrerida pel domini, principalment, de l'Església catòlica que impedia l'apropament de modernes pràctiques i idees, tot mantenint una societat quasi feudal; hi havia, certament, excepcions incorporades lentament per personatges com Francisco Giner de los Ríos o Ramón y Cajal. La instrucció incloïa una ciència basada en la memorització de llibres prèviament censurats, i una religió amb una base d'aprenentatge centrada en textos com el catecisme, oposada a una veritable educació popular àmplia. Contrària a l'alfabetització pública i a l'educació general dels xiquets, intentava que els ignorants estigueren lliures de doctrines herètiques, liberals i socialistes; l'objectiu era mantenir-los en "estat de gràcia" (4).

En aqueixes circumstàncies el mestre es trobava socialment desclassat i allunyat, en un doble sentit: de la classe rural per la seua provenença social, i de les classes altes i burgeses per la formació i situació econòmica

Tampoc hem d'oblidar la tasca educativa realitzada puntualment per institucions privades, que havia començat ja en l'època il·lustrada, gràcies a les societats econòmiques; aquesta tasca atenia aspectes com la instrucció en primeres lletres, l'educació dels llauradors, l'ensenyança dels artesans i altres

activitats educatives o benèfiques (5).

Les Societats Econòmiques d'Amics del País col·laboraven amb l'estat, diputacions i ajuntaments tot promocionant singularment la instrucció primària, introduint-hi noves ensenyances i ajudant altres entitats. Malgrat que la pedagogia tradicional era prou discutida pel seu avorriment i els mètodes utilitzats -individual, mutu, simultani o mixte- (6), València estigué al dia en teories i pràctiques modernes d'ensenyança, portades d'Europa per l'interés dels mestres que a poc a poc anaven incorporant millores o inventant variants sobre mètodes pedagògics.

Resulta ineludible esmentar en un plànol general la significació històrica que, arran l'últim quart del segle XIX, tingué la *Institución Libre de Enseñanza* per la seua repercussió en cercles com el literari, l'artístic, el polític i gran part del pedagògic, tot representant un germen renovador del món cultural. Denigrada per uns o altres com a sectària, elitista o gran enemiga de l'educació catòlica, el cas és que la seua filosofia krausista-liberal fou aleshores el més ambiciós projecte educatiu per a transformar la societat a través de l'individu. Apolítica en principi, no pogué escapar-se d'actituds polítiques ja que la seua pregonada llibertat de pensament no era aleshores cap acte polític neutre; així ho demostra el fet que deixebles seus o simpatitzants arribaren a ser posteriorment destacats membres dels primers governs republicans, com ara Fernando de los Ríos, Casares Quiroga, Álvaro de Albornoz o el mateix Manuel Azaña.

Sols esmentant les fundacions creades per institucionistes ens podem fer una idea de l'abast que hi arribà a tindre: Museu Pedagògic Nacional, Institut de Reformes Socials, Corporació d'Antics Alumnes, Colònies Escolars d'Estiu, Conferències Escolars, Assemblees de Mestres, Exposicions Escolars, Junta per a l'Ampliació d'Estudis i Investigacions Científiques, Centre

d'Estudis Històrics, Residència d'Estudiants, Direcció General de Primera Ensenyança, Institut-Escola i Missions Pedagògiques.

Continuant aquestes referències, començà el segle XX amb un desinterés clar en crear escoles per al poble. La naixent classe mitjana era aliena professionalment a l'ensenyança, i destacava la poca respectabilitat social de la professió educadora; el Magisteri, altrament, continuava mancat de preparació i qualificació professional (7).

En aquells principis del passat segle XX, l'església, unida a la burgesia conservadora, l'oligarquia latifundista i l'aparell estatal, continuava amb una quota de poder escolar gairebé absolut. El seu objectiu no era altre que modelar la consciència i la mentalitat de la població, tot emmarcant-les en l'arcaisme social i el conservadurisme cultural.

L'escola representava un institució reaccionària i integrista, obsessionada en l'ortodòxia doctrinal i el tradicionalisme pedagògic, tot inspirant-se en personatges de les característiques de Balmes, Donoso Cortés, Menéndez y Pelayo, Manjón o Poveda. Exercia el seu control sobre gran part de l'ensenyança primària i també de la secundària de més influx, que s'encarregava de la formació de les classes burgeses i mitjanes (8).

Les altres classes menys afortunades oferien un panorama tan distint com trist. La mortalitat infantil era la quarta més elevada d'Europa i això provocà una certa preocupació per l'educació, la terapèutica infantil i la seua protecció, per part de pedagogs i metges il·lustres com ara Carbonell, Moliner o Gómez Ferrer. Les malalties infantils eren conseqüència de la pobresa, l'abandonament, la ignorància o la manca d'higiene, per la qual cosa es potenciaren les escoles a l'aire lliure més com a remei que no pas com a objectiu pedagògic (9). Urgia, per tant, la tasca higiènica i pedagogicosocial ja

que, per exemple, el 95% dels 6.000 xiquets de les escoles *nacionals* de València presentaven deficiències per manca de sol i aire, donada aquella insuficient higiene escolar i l'estat de les pròpies construccions.

Seguint en aquesta aproximació històrica, veiem com la lluita entre velles i noves formes del panorama sociocultural ens duu cap a uns intents de superació, en què les alternatives cerquen el progrés, humà i social, des de sectors i posicions diferents.

Així, els liberals (recordem l'*ILE*) pensaven en una ensenyança integral, activa, intuïtiva, aconfessional i unificada. Per la seua banda el sector anarquista creia en l'espontaneïtat infantil, l'emancipació anticonvencional, la coeducació de sexes i classes socials, l'ateisme i l'anticlericalisme. Tanmateix, el catolicisme social volia una escola cristiana, basada en les directrius emanades de personalitats ja esmentades com Fenollosa, Manjón, Poveda i altres. Mentre, partits més progressistes i protagonistes durant la II República, com el *Partido Reformista*, pretenien donar suport també a l'*ILE* per tal de dignificar l'ensenyança; el *PSOE* aspirava a la igualtat de drets davant l'educació, que hauria de ser, a més, gratuïta, coeducadora, unificada i antidogmàtica tant en política com en religió.

La veritat era que l'escola primària presentava, a començament del segle, un panorama real bastant diferent. L'administració educativa era dependent de la política i la burocràcia, acostumada com estava a la gratuïtat i les deficiències tant qualitatives com quantitatives del servei públic que prestava. Seguint aquesta pauta, com ja s'ha dit, el mestre continuava sense formació escaient ni dignificació social idònia, destinat a una didàctica rutinària, i a una pedagogia pobra i limitada pels escassos recursos materials.

La interpretació social d'aquella realitat escolar, sobretot als pobles, ens

mostra la dificultat generalitzada en la tasca educativosocial de l'escola pública quant a l'ensenyança integral, la connexió amb el medi, l'activitat, l'interés o la personalització.

L'aspecte sociopolític ofereix una instrucció funcionalment ideològica, sota les posicions defensives de l'oligarquia tradicional i terrinent, allunyada del model liberal d'escola legitimadora del seu ordre social. Per tant, hi trobem un desfasament entre filosofia i política educatives dins la nostra història escolar, social i política (10).

Cal recordar en aquest context que, segons els clericals d'aleshores, la reconstrucció de l'ordre catòlic donava unes determinades funcions als partits polítics, concretament defensar els interessos de l'església -sobretot en el camp de l'ensenyança- i augmentar el poder que hi tenien els ordes religiosos; amb açò, és clar, s'arribava a la totalització social sota el règim catòlic. Aquestes forces catòliques utilitzaren tots els recursos al seu abast, com els mitjans de comunicació, amb tota mena de proclames contra les escoles laiques.

Lògicament, per la part contrària, també el blasquisme hi digué la seua. L'aspecte educatiu fou per a aquesta ideologia un assumpte accessori perquè considerava l'escola pública com poc rellevant, per més costosa, a més de considerar-la una responsabilitat únicament estatal i no municipal. El seu interès anava per l'ensenyança privada, ja que les subvencions per capítol educatiu eren menors si s'ocupaven majorment de les seues escoles, modernes i laiques, o dels cercles i societats dels seus correligionaris. Tot i les promeses, València incomplia les seues obligacions escolaritzadores i solament s'abastava la meitat de les necessitats, tant en l'oferta pública com en la privada. L'escola estava infradotada i amb condicions antihigièniques, com ja sabem, i a més sense oferta per a pàrvuls ni adults.

Aquell discurs anticlerical oferia en la seua premsa articles de tota mena: seriosos, jocosos i, fins i tot, espantosos per demagògics i desaforats, més propis de la premsa groga (11). La seua confiança en l'educació descansava en les escoles laiques creades pels casinos, que aplegaven un miler d'alumnes en les seues aules, on s'impartia una ideologia que es pretenia progressista tot i considerant la limitada formació del Magisteri. Malgrat les intencions educatives la realitat fou que es donà prioritat als aspectes urbanístics, tot deixant que el paper de les escoles municipals fóra encarregat a les esmentades entitats i institucions blasquistes. El seu moviment pedagògic, teòricament innovador, no coincidí exactament en la pràctica amb les idees d'una escola moderna ni amb l'*ILE*. La *Universitat Popular*, en altre nivell, també representà un disbarat pedagògic més.

De tota manera, eren prou distintes eixes idees d'aquelles que mantenia la moral regnant a l'època, convenientment orquestrades pel clergat. En aquest sentit, i com a prova, podem citar les orientacions d'un frare franciscà que titllaven de "perniciosos i dissolvents" les obres de Voltaire; el treball de Pérez Galdós era un "esguerro de l'infern"; A. Dumas era "llicenciós i antireligiós", Merimée "brut i impiu", Unamuno "desvergonyit, boig i ateu", Moratín "afrancesat i perillós", Verdi "detestable", Wagner "desmoralitzador", i Goethe "llòbrec i angoixant". Segons el mateix religiós les obres honestes no edifiquen ni destrueixen, porten algun acudit quelcom atrevit, són disbaratades, científiques, no tendencioses, d'assumpte religiós, moralitzadores i, evidentment, infantils no laiques (12).

Ambdues concepcions predominants abans de la II República, així com més aportacions teoripedagògiques o sobre el marc legal, possibilitarien moltes més observacions i apunts per la nostra part, com també una més profunda anàlisi històrica sobre la dicotomia entre escola pública i privada al nostre àmbit territorial, però tot plegat escaparia del nostre objectiu principal.

Endinsant-nos en la política educativa de l'etapa anterior més pròxima a la republicana, comprovem el paper educatiu al servei de la política amb uns continguts determinats per uns valors certament patriòtics, intervinguts pel catolicisme i la "gloriosa tradició hispana", semblant al franquisme. És veritat que amb Primo de Rivera es notà un augment quantitatiu del sistema escolar, però hi hagué també una expansió popular de la seua ideologia i un control educatiu oposat a la lliure formació de la personalitat, acompanyat d'una supervisió de les funcions del Magisteri i d'uns privilegis clars per a l'ensenyança privada i els ordes religiosos; és a dir, s'elevaren els índexs estadístics en detriment de la qualitat, com déiem, en la formació del mestre i de la seua consideració social.

Els distints col·lectius d'ensenyants continuaven amb un nivell retributiu miserable, crítiques constants al sistema d'ingrés en la carrera docent i una formació enciclopèdica mancada de pràctica pedagògica. Les estadístiques ens ofereixen, a més, una despesa educativa per països en què l'estat espanyol hi ocupava el quinzé lloc d'Europa.

L'ensenyament públic o privat fou una de les qüestions més polèmiques i que més debat polític suscitaren posteriorment. L'escola privada significava un indicador de prestigi social i, per tant, es va veure afavorida amb un tracte superior, especialment l'ensenyament religiós, en perjudici evidentment de l'escola laica, neutral i racional. Aleshores, en eixes condicions, era lògica l'afirmació azoriniana sobre la superioritat de les congregacions religioses dedicades a l'ensenyança respecte a les escoles civils (13). El control ideològic esmentat sobre l'ensenyança comportava, òbviament, un mestre vigilat per les autoritats, i obligat a col·laborar en la transmissió dels ideals fonamentals del règim.

Si continuem amb una perspectiva descriptiva-quantitativa, hem d'apuntar primerament la situació de l'analfabetisme que al País Valencià era, l'any 1930, encara elevat; per províncies: València 43%, Alacant 50% i Castelló 51%, totes tres per sobre de la mitjana estatal del 42%. Quant a la creació d'escoles graduades, que d'alguna manera ens indica la qualitat educativa, pràcticament no havien augmentat durant el període 1923-29: 10 a València (de 33 a 43), 4 a Alacant (de 10 a 14) i 1 a Castelló (d'11 a 12).

Altres xifres d'aquesta endarrerida situació escolar, com la manca d'escoles i places escolars, ens mostren l'elevat absentisme escolar que, si a Castelló i Alacant superava el 60% (com a la resta de l'estat), a València era superior al 65%. Les causes d'aquest fet radicaven, segons estudis de l'època, en l'accés prematur dels xiquets al treball, l'abandonament de pares i autoritats, i altres circumstàncies referides als locals i a les distàncies. Tampoc no era millor l'aspecte de les condicions funcionals de les escoles ni el dels materials didàctics, que més endavant veurem, o altres variables com el calendari i l'horari escolar, en moltes ocasions inadequat a les especificitats de cada lloc.

No podem deixar de banda en aquest context les condicions en què treballaven els professionals de l'ensenyança; és a dir, l'escàs reconeixement econòmic i agraïment social, a més de l'esmentat empait laboral i control educatiu. Era prou raonable, doncs, la demanda dels mestres valencians, representats en aquesta ocasió per J. Sanchis Almiñana, d'un major suport governamental envers les aspiracions pedagògiques del Magisteri (14).

No solament però n'hi havia de pedagògiques. Si reduïm el sou del mestre a les hores treballades, resulta que comparant el coeficient salari-hora amb el d'altres obrers aquest era major en: calderers, manyans, ebenistes,

joiers, forners, torners, sucres, carregadors de moll, fusters, llauners, rellotgers i tapissers; açò era així tot i considerant la mitjana de les set categories diferents i dos escalafons de mestres de l'any 1930. No calen molts comentaris sobre quina era la disposició laboral del Magisteri, ni de les contraprestacions per serveis suplementaris i temporals, situació manifestada pels propis ensenyants valencians com ara Natividad Domínguez, directora de l'escola de xiquetes del *Grupo Cervantes* de València (15).

Hi havia també altres aspiracions professionals. L'Estatut General del Magisteri de Primera ensenyança tampoc agradava, i fou criticat precisament per l'*Asociación Nacional del Magisterio* en la seua reunió a l'Escola Normal de Magisteri de València (29 de juliol del 1923). No obstant, no res s'aconseguí canviar. Tampoc mancaren polèmiques sobre com s'haurien de fer les oposicions (lliures i restringides) o la seua conveniència. La unió del Magisteri, més desig que reivindicació, venia donada per les múltiples associacions existents els anys vint, algunes fins i tot il·legals, i fou reivindicada als nombrosos periòdics i revistes professionals nascuts aleshores; a Castelló i Alacant existia l'*Asociación Provincial*, però a València hi havia una vintena d'aquestes més altres federacions, organitzacions i confederacions professionals. La realitat, lògicament, podia amb aquells desitjos.

Un altra desigualtat entre els ensenyants ens duu, el 1923, a la ratio mestre/nombre d'escolars i la consegüent manca de mestres. Si la mitjana estatal era de 98'68 alumnes, ací teníem: 86'9 a Castelló, 121'6 a Alacant i, a València, 132'2 xiquets per aula.

Per a il·lustrar aquesta manca de personal docent, podem dir que el 1924 hi havia més de 30 mestres per cada 1.000 habitants als estats francès i alemany, mentre que a l'espanyol aquesta xifra no arribava a 14 mestres;

d'aquests últims corresponien, en 1926, el 62'35% a escoles nacionals, el 35'47% a les privades i el 2'1% a les municipals. El primoriverisme, tot i les bones intencions, deixà un dèficit de recursos humans que posteriorment hagué d'arrossegar-se.

La professionalitat del Magisteri, malgrat la seua situació i condicions de treball, superà les dificultats i podem considerar que hi havia bons mestres especialment a l'àmbit valencià, si hem d'atendre les cròniques de l'època que ens parlen, si més no, de la seua "energia, virilitat, maduresa...", reflectida a les assemblees i congressos (16). Des de les darreries del segle XIX ja es fa palés l'interés per la renovació pedagògica i la correcta formació demandades pel mestre, encara que aquesta no fóra molt vigorosa i anara acompanyada del control ideològic per part dels poders públics. La premsa especialitzada i el propi col·lectiu reclamaven millores en la seua preparació i més aire fresc a les escoles.

Per tal de perfeccionar la formació rebuda varen ser moltes les activitats organitzades pels docents i per les seues associacions, al marge de les reunions ordinàries; així, sovintejaven els curssets d'especialització, les jornades de treball monogràfiques, els congressos i altres reunions científiques. Malauradament, les polítiques governamentals es preocupaven més per uns altres nivells educatius aliens a desterrar la rutina de la realitat escolar. Fet i fet, els i les mestres, lluny de la prosperitat econòmica general dels anys vint, patien l'esmentada formació oficialment enciclopèdica tan polimàtica com desfasada, continuadora en la pràctica educativa d'aquella de principis del segle passat que, a institucions privades com el *Círculo de Obreros Católicos* d'Antonio Vicent o el *Patronato de la Juventud Obrera* de Gregorio Gea a València, primaven la instrucció religiosa, privilegiada des de la Restauració, i que perseguia com a resultat la resignació humana i social, contrària evidentment a qualsevol tipus d'emancipació.

Fent un salt per sobre del nostre bienni objecte d'estudi, i immersits en una dinàmica cíclica, ens trobarem a les acaballes de 1933 amb què l'oligarquia junt als sectors catòlics i rurals reaccionaris tornaran a controlar l'aparell educatiu, tot reduint de bell nou el pressupost per a l'escola pública en molts capítols i l'abolició en altres, com l'esmorzar escolar o les missions pedagògiques. Només cal veure, com exemple, la política de creació d'escoles en els distints períodes republicans, cosa que ens ocuparà més endavant.

Efectivament, el triomf aquell any de la dreta radical-cedista va destèixir les realitzacions educatives del bienni anterior, i va desmoralitzar força el Magisteri donades les actuacions administrativopolítiques com ara negligències econòmiques, supressions d'inspeccions i augment de la persecució i repressió als ensenyants. La passivitat governamental davant les reformes del bienni progressista i la tensió política relacionada amb l'ensenyança ens condueixen al febrer de 1936, en què l'esquerra frontpopulista no tingué temps material per a reconduir el món educatiu.

Posteriorment, la sublevació militar impedí consolidar una ensenyança respectuosa amb la mentalitat del xiquet, no doctrinària, avançada i democràtica. Durant la guerra civil, la continuïtat respecte al primer bienni a la zona republicana la portaren a terme, sobretot, els socialistes de la *FETE* i els comunistes; aquests últims, també cal dir-ho, acompanyada de cert proselitisme. Amb la derrota militar, l'ensenyança va perdre l'oportunitat de situar-se a l'altura del seu temps i retrocedí segles, en el sentit de la funció doctrinària que hagué d'assolir l'educació, en favor de les idees franquistes vencedores, i les poques inversions en l'ensenyança pública fins augmentar pràcticament ja en l'època de Villar Palasí als anys 70. Açò, tanmateix, serà tractat al capítol corresponent.

En el relativament curt període emmarcat pels anys trenta, els canvis en la política educativa foren claríssims, amb les consegüents funcions docents. Durant els primers anys de la República el mestre, primer protagonista de qualsevol sistema educatiu, representà el propagandista de valors democràtics, gaudí d'una major formació a partir del batxiller superior i d'un augment retributiu general superior al 50%; l'esforç econòmic en l'educació fou major que a qualsevol altre país, s'impulsà la renovació pedagògica i el reconeixement dels valors educatius anà unit a la cultura i la democràcia.

Tanmateix, a la fi de la dècada, el nacionalcatolicisme representà un greu retrocés educatiu; la purga del Magisteri convertí els ensenyants en difusors del nou règim. La moralització doctrinal i dogmàtica augmentà els valors religiosos catòlics més integristes. Paral·lelament, el pressupost educatiu arribà en el període republicà a ser del 9'6%, mentre que el 1945 aquest representava el 4'7% i, a més, la desconsideració professional envers els mestres arribà a oferir-los uns sous de principi de segle, amb un poder adquisitiu similar al de 1913 (17).

El fracàs de la República, com queda exposat, ens torna a una concepció religiosa del sistema educatiu i a una estructura dual on coexisteixen una escola privada, de pagament i qualitat, i d'altra pública, gratuïta per a les classes menys benestants però bastant desqualificada. Finalment podríem allargar-nos, fins i tot, amb la *LODE* de 1985 a una altra etapa de lluita i enfrontaments entre l'escola pública i la privada; aquesta nova però repetitiva fase ens torna al revifament de l'oposició conservadora i a les mobilitzacions, vagues i manifestacions ciutadanes en contra de les aspiracions secularitzants i socialitzadores governamentals. Altra vegada sorgiren al carrer institucions com les patronals de l'ensenyança privada,

federacions d'ensenyants religiosos, confederacions d'associacions de pares catòlics, determinats sindicats d'ensenyants i coordinadores prollibertat d'ensenyança. La guerra pel control escolar, com hom pot comprovar a diari, encara continua.

Les esperances creades per aquells que pensaren i intentaren dur una política educativa nova i revolucionària, durant el primer bienni republicà, resten emmarcades, doncs, per dues etapes que realcen i demostren, encara més, el relleu i la importància històrica d'un període curt i intens que ens deixà uns testimonis irrepetibles al camp educatiu. Lluny d'haver-se igualat posteriorment, aquells anys significaren un fita històrica de compromís social sobre la qual anem a aprofundir.

NOTES

1.- Terminologia utilitzada per Fernández Soria, J.M., en "Iglesia y Estado ante la cuestión escolar en la Segunda República Española", Educadores, núm. 101, 1979, p. 43.

2.- Russell, B.; **Assaigs impopulars**; Barcelona, Ed.62, 1985, p. 5.

3.- Molero Pintado, A.; **La reforma educativa de la Segunda República Española. Primer bienio**, Madrid, Ed. Santillana, 1977, p. 21.

4.- Bowen, J.; **Historia de la educación occidental** (vol. 3er., "El Occidente moderno. Europa y el Nuevo Mundo. s.XVIII-XX"), Barcelona, Ed. Herder, 1985, pp. 579-581.

5.- López Torrijo, M.; **Educación y sociedad en la Valencia Ilustrada** (Labor educativa de la Real Sociedad Económica de Amigos del País de Valencia, 1.776-1.808), València, Ed. Nau Llibres, 1986, part 2ª, caps. del 4t. al 7é.

- Mayordomo, A.; **La escuela pública valenciana en el s. XIX**, València, Ed. Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, Generalitat Valenciana (Col·lecció Homenatges, núm. 14), 1988.

6.- Sáez Fernández, T., "Influencia de los métodos de enseñanza europeos en la instrucción pública valenciana del S. XIX (1.806-1.870)", Revista Española de Pedagogía, núm. 148, 1980, pp. 105-110.

Del mateix autor i sobre la mateixa època es pot trobar més informació quant a mestres, alumnes, assistència, mitjans i recursos, sou dels mestres, edificis i mobiliari, material i mètodes d'ensenyança, llibres de text, organització pedagògica, premis i càstigs... a **La instrucción primària en Valencia en la primera mitad del S. XIX**, València, Ed. Escuela Universitaria del Profesorado de EGB, Universitat de València, 1983.

- Samaniego Boneu, M.; **Los movimientos obreros y la educación popular en España**, Madrid, Ed. Narcea, 1972.

7.- Canes Garrido, F.; **Escuela pública y renovación pedagógica en la ciudad de Valencia a comienzos del siglo (1.900-1.910)**, 3 volums (facsimil), Tesi doctoral, Madrid, Ed. Univ. Complutense, 1989. Resulta imprescindible per a l'època en qüestions com ara metodologia, bibliografia, documentació, contingut o aspectes sociològics dels ensenyants.

- Bowen, J., op.cit., pp. 582-583.

8.- Escolano Benito, A.; **L'educazione in Spagna. Un secolo e mezzo di prospettiva storica**, Milano, Ed. Mursia, 1985, pp. 62-65.

9.- Esteban, L. (prolog.); **Memorias de la Junta Valenciana de Colonias Escolares, 1.914-1.933**, València, Ed. (facsimil) Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, Generalitat Valenciana, 1989, pp. 10 i 35-40. Ens mostra cites al·lusives a la situació de les escoles infeccioses, la mortalitat infantil i l'analfabetisme, com ara l'obra literària de Blasco Ibáñez, la publicació *La Voz del Magisterio* o el llibre del Dr. Revenga *La muerte en España*, Madrid, 1904.

10.- Mayordomo Pérez, A., "La escuela primaria en España, 1.900-1.930", Historia de la Educación (Rev. Interuniversitaria), núm. 1, Ed. Univ. de Salamanca, 1982, pp. 310-311

11.- Reig Armero, R.; **Obrers i ciutadans. Blasquisme i moviment obrer. València, 1.898-1.906**, València, Ed. Institució Alfons el Magnànim, 1982, pp. 342-361.

12.- "Lo que era malo y lo que era bueno en 1.911", citat per Sanpelayo, C., a "Apuntes para una Historia de la Censura", Tiempo de Historia, núm.19, Madrid, 1976, pp. 118-120.

13.- Citat per López Martín, R.; **Ideología y educación en la dictadura de Primo de Rivera. Escuelas y maestros**, València, Ed. Departament d'Educació Comparada i Història de l'Educació, Universitat de València, 1994, p. 49.

14.- "La necesaria poda pedagógica", El Magisterio Valenciano, núm. 2.279, s/d, p. 156.

15.- Discurs sobre "Los problemas de la Instrucción Primaria", Las Provincias, núm. 19.314, 26-5-1928, p.3.

16.- Cròniques d'Andrés, P. de, sobre les escoles estatals. Citat per López Martín, R., op. cit., p. 202.

17.- Ortiz Oria, V.M.; **Los riesgos de enseñar: la ansiedad de los profesores**, Salamanca, Ed. Amarú, Col. Psicología, 1995, pp. 21-38.

Capítol 3

Condicions de les escoles abans de la reforma educativa

3.1.- General.

La conjuntura educativa en arribar la Segona República era força degradant. Les condicions escolars en general ens mostren un dèficit d'aules, lligat a un règim -en la seua gran majoria- de lloguer dels edificis escolars; el seu estat de conservament encara era més insatisfactori. Els recursos humans també oferien una situació professional penosa: sous baixos, endarreriment en el pagament de lloguers per part dels ajuntaments, excessiva relació del nombre alumnes/mestre, i una insuficient preocupació governamental. No és d'estranyar, per tant, que la meitat de la població fos analfabeta (1).

Les lògiques reivindicacions del Magisteri quant a les mancances del camp educatiu venien de feia temps; així ens ho demostra, per exemple, un repàs a les assemblees celebrades per la *Federación de las Asociaciones de*

Maestros Nacionales de Levante, que abraçava l'àmbit territorial format per Castelló, València, Alacant, Albacete i Múrcia.

D'acord amb aquell col·lectiu d'ensenyants algunes de les demandes més sol·licitades, al llarg del període 1914-26, varen ser: gratificacions iguals per al Magisteri d'ambdós sexes, impuls d'obres i institucions complementàries (escoles-jardí, classes d'adults/es, escoles d'anormals...), graduació i especialització educativa, responsabilitat única de l'estat en la Primera Ensenyança donada la desatenció de diputacions, ajuntaments i mancomunitats i, sobretot, destacaven especialment les necessitats d'activar els pagaments per a material escolar (fungible, didàctic, pedagògic...) així com de millorar i crear edificis pròpiament escolars, sempre per part de l'estat. És a dir, calien moltes més i millors escoles. Malgrat les esmentades denúncies, repetides insistentment, la situació educativa romanía insuficient.

El mateix panorama ens mostra la informació reflectida en les memòries dels mestres aspirants a direcció d'escoles graduades, uns anys després i sobre aspectes diversos (2); serà suficient citar alguns indrets.

De Benicarló, la ciutat de Castelló i Les Useres destacaven queixes sobre el desmanegat estat del mobiliari escolar: armaris, plataforma de la vella taula del mestre, taules col·lectives dels xiquets...

També de Les Useres i Aranyuel ens relata el mestre corresponent que es troba sol, aïllat de la civilització, en cases miserables, entre gent pobra i esclava, i víctimes del caciquisme; les escoles situades en locals antihigiènics, i amb entrebancs com ara l'assistència irregular dels xiquets o l'escàs material científic i fungible.

De la Vall d'Almonacid, Borriol i Sogorb tan sols es destacava com a positiva la nova pedagogia emprada per la mestra.

Les publicacions especialitzades es feien ressò d'aquestes circumstàncies i així ens conten que, en començar la Segona República, hi havia a les oficines del Ministeri 1.194 expedients d'ajuntaments demanant la construcció de 1.767 escoles unitàries i 347 de grups (3.061 seccions en total). Utiel, com a mostra, amb 13.000 habitants tenia sols una escola per a xiquetes com a conseqüència de la inhibició estatal i municipal en crear escoles públiques; fins març de 1932 no se li concediren les 10 escoles que necessitava (3).

Seguint el clàssic i valuós treball de Luís Bello *Viajes por las Escuelas de España* no hi havia locals; allò normal era l'enorme sacrifici per allotjar escoles i mestres, la pobresa i el pelegrinatge de casa en casa. L'església, apunta, compta sobre els fidels amb premi (glòria) i càstig (condemna), mentre l'estat obliga i pressiona sobre les pobres arques municipals per a treure un mínim pressupost escolar "estrany". Per altra banda era freqüent als pobles el Magisteri interí i les vacants permanents per a uns funcionaris pobres, ànimes en pena i bastant disgustats (4).

La Festa del Treball també servia per mostrar les reivindicacions de mestres i alumnes (5). El treball escolar -llegim- acurta la vida, debilita mestres i alumnes, i ocasiona més tuberculosi i desequilibri mental que altres treballs. Les famílies consideraven l'escola com un descans per als pares que es despreocupaven dels fills, mentre que per a aquests representava la negació de l'alegria, la pèrdua d'espontaneïtat i la fallida segura de la salut. La manca d'escoles i les seues dolentes condicions feia esdevenir els xiquets intel·ligents en atordits i estúpids perquè -continuem transcrivint- la finalitat de l'escola era el tancament, la imposició de dogmes i primar la docilitat de les persones, que

-tot plegat- matava la personalitat. Finalment considerava el mestre com el funcionari amb la jornada laboral més llarga i feixuga, amb menys sou, i un foraster a tots els llocs que dóna la seua vida en un esforç inútil i esgotador.

Realment calien canvis en el món educatiu i les propostes eren moltes (6), com ara:

- Mesures administratives de sanejament.
- Revisar l'obra de la Dictadura (trasllat d'inspectors, oposicions malament celebrades, nomenament il·legal de funcionaris).
- Canviar l'alt personal del Ministeri d'Instrucció Pública (cacicat intolerable que donés pas als funcionaris joves i competents).
- Sanejar elements administratius, docents i tècnics (persones indesitjables, immorals i incompetents).

Altres mesures que faciliten i perfeccionen el treball del mestre: millorar el règim de creació i construcció d'escoles, així com la distribució del material escolar, organitzar cursos de perfeccionament i viatges d'estudi, publicar plans d'estudi i orientacions metodològiques, estimular l'estudi i el treball en l'escola amb premis i recompenses...Transformar el règim administratiu de l'ensenyament. Descentralització en favor de les províncies i intensificar les parts pedagògica, d'orientació i perfeccionament.

3.2.- Edificis escolars.

Els edificis escolars, pocs i mal dotats de mobiliari i material didàctic, patiren una paràlització quasi absoluta quant a obres de construcció en el lapse entre Dictadura i República, tret d'algunes excepcions afortunades a nivells comarcals com els casos de Bocairent o Albaida; Elías Tormo, ministre d'Instrucció Pública entre febrer de 1930 i abril de 1931 era fill d'aquest últim poble.

Si continuem a la mateixa comarca, la Vall d'Albaida, veiem que solament dues escoles es trobaven a edificis propis, la resta estaven ubicades a cases o locals d'ús domèstic mínimament condicionats: pel que fa al règim de propietat, el 38% eren municipals (13% en bones condicions) i el 61% llogades a particulars amb condicions higièniques i pedagògiques insatisfactòries: malament enllumenades, d'espai escàs, ventilació inadequada i materials de construcció de dolenta qualitat. En conseqüència, les peticions de construccions passaren de 14, durant la dictadura de Primo de Rivera, a 23 solament en el primer bienni republicà, xifra sense precedents ni superada després (7).

Així i tot, escrits de mestres d'escoles municipals denunciant el mal estat de les instal·lacions escolars, podem trobar-ne a qualsevol indret del País Valencià, com ara a Mahuella-Tauladella o Poble Nou -ambdós a l'Horta Nord- i tants d'altres; normalment aquests escrits quedaven damunt la taula dels ajuntaments corresponents (8).

En un estudi per a construccions escolars de València ciutat, segons la proposta de *Catalano-Levantina de Construcciones S.A.*, hom pot veure que el

cens escolar era de 50.000 alumnes entre sans i especials (retardats mentals, anormals, sord-muts, cecs, tricomatosos...); l'assistència escolar sols abraçava 13.000 xiquets en escoles privades i 8.000 en religioses. L'estudi conclouia tot remarcant els molt deficients locals municipals (9).

Mentrestant, passaven els anys i a la ciutat continuaven les denúncies (seria llarguíssima la llista) com la del Sr. Ferriol des de l'escola de la Font de Sant Lluís (10), on es denunciaven locals escolars en ruïnes.

El mateix succeïa a la província d'Alacant. En les memòries presentades pels aspirants a les oposicions d'Inspecció destaquem en aquesta demarcació el mal estat de les instal·lacions escolars, tant per la quantitat com per la qualitat material i del mobiliari (11).

Igualment ens serveixen els testimonis de les oposicions a Directora de graduada, convocades al primer de desembre de 1931. De Castell de Castells llegim a la "Memòria de labor escolar" que l'escola estava en un carrer estret, tortuós i trist, situada al primer pis d'una casa pobletana de llauradors. En la planta baixa hi havia un ramat de cabres, on venien llet i carn, es notava l'olor del ramat i s'escoltaven les disputes de les dones; la sala escolar era llarga, estreta, sense pavimentar ni sòl, amb material dolent i deficient, i una nombrosa assistència d'alumnat (12).

Problemàtica escolar semblant trobem a Elx on, segons el Consell Escolar d'Ensenyança, la situació afectava sobretot les famílies humils els fills de les quals només podien ingressar, a l'escola nacional, en una quarta part i amb matrícules excessives. Des de 1931 s'havien creat 30 escoles però encara en faltaven 10. Hi havia una escola graduada, la resta eren unitàries insalubres; airejades, amb menjador i cantina exclusivament les noves dels afores (13). L'Ajuntament hagué d'inhabilitar un local escolar i obrir-ne d'altre, per a

escuela nacional núm. 1, donades les males condicions del primer: pati, estat de conservament, higiene, grandària... (14).

La casa-habitació dels mestres no escapava d'aqueixes dolentes condicions. La inspecció de Primera Ensenyança rebutjà la d'Atzavares Alt (Elx) per manca de condicions segons l'Estatut General de Magisteri Primari (15). El mateix passà amb d'altres per indecència i incapacitat, havent de condicionar-les l'Ajuntament (16).

Segons els *Boletines de Educación para las Provincias* (17) les instal·lacions alacantines pel juny de 1934 eren bones en 313 aules escolars, millorables en 213 i dolentes en 414; calia crear-ne 396 (80 a la ciutat i 316 a la província): Per tant, en total, feien falta 800 classes malgrat haver-se'n construït amb subvenció estatal 301 durant el període 1923-24; concretament 80 en 8 anys fins la República i 221 en els 3 anys restants.

Òbviament aquestes condicions i manca d'escoles sensibilitzaren la societat en general i la premsa en particular, que dugué endavant les seues pròpies campanyes de denúncia; en elles s'apuntava l'abandonament de milers de xiquets per no tenir escola ni la suficient oferta de cultura i instrucció; com a més vergonyós se relatava l'estat dels locals escolars: recintes xicotets, casalots vells sense llum ni ventilació semblants a les presons, perillosos per a la salut de mestres i alumnes, llocs on es filtrava la pols i la humitat, olors fèrides, paraments en pèssimes condicions, pupitres incòmodes i vells de fusta corcada o llistons turmentosos per seure's pareguts als d'un galliner, bancs de suplici que fan mal i deformen les criatures, deficient neteja d'uns locals que provoquen tuberculosi... (18).

De l'acta de la sessió extraordinària del Consell Local de Protecció Escolar (novembre de 1932) extraiem l'informe que la inspectora fa d'Altea.

Segons aquest la majoria de les escoles del poble presentava un estat lamentable (19); el material escolar era escàs i en dolentes condicions. Una escola de 31 xiquetes tenia 17 cadires per a totes i abundaven rates i xinxes; l'altra escola de xiquets tenia 12 cadires per a 20 alumnes i l'olor de l'excusat arribava als veïns (20).

Del mateix poble, preocupat perquè les seues escoles eren vergonyoses, s'apuntava que aquestes eren vergonyoses i representaven la indecència de la localitat. Hi havia dues escoles a la part alta de l'Ajuntament: una al primer pis amb olor pudenta a l'excusat, i l'altra a la cambra a salt de garsa, amb pis d'algeps, 4 finestres (dues sense cristalls) i olors de l'antiga presó. Les escoles de la part baixa estaven a les cambres de l'antic convent franciscà, insalubres i desarranjades (21).

L'Asociación para el Fomento de la Cultura e Higiene, el Grupo de Educación Nueva, la Sociedad Los Tuberculosos y sus defensores i unes quantes signatures més havien publicat en vespres de les eleccions d'abril de 1931 un manifest als electors i candidats, tant de dretes com d'esquerres, on entre altres coses retrataven les escoles de València ciutat com dolentíssimes, condicionades per convertir en tuberculosos els xiquets, amb parament que deformava els esquelets, manca de llum, locals infecciosos i xiquets desatesos higiènicament i pedagògica. Aquestes vergonyes, acabava, no podien comptar amb la complicitat dels ciutadans (22). Tanmateix aquesta actitud, de vegades passiva, continuava mantenint-se per determinats sectors socials i polítics al llarg del temps tal com estem comprovant.

3.3.- Mobiliari. Material didàctic.

Si mirem l'escola per dins, el mobiliari era impropï donat l'estat de manteniment i caducitat. Les taules estaven reservades als alumnes majors; les xiquetes en costura es recolzaven sobre les cadires de davant i, en molts casos, els xiquets si no volien quedar-se en peu s'havien de portar la cadira de casa seua. Els primers anys republicans les millores foren escasses però les noves escoles estaven ben dotades de mobles i comptaven amb el material adient.

El rei, el crucifix i el *Sagrado Corazón*, quant als símbols, donaren pas a la bandera tricolor i l'emblema republicà o *Marianita* com l'anomenaven a alguns indrets; aquest canvi comportà també més d'un incident protagonitzat per les manifestacions i actituds en contra de determinats grups, majorment femenins.

Continuant amb el parament, hi havia pupitres bipersonals i taules de col·laboració: els nous vents pedagògics i metodològics apartaren el banc, passiu i d'ús oral, per la taula, més activa i manipulable.

En els continguts del llibres solament s'observaven diferències en les lliçons amb càrrega ideològica (religiosa o política), pràctica utilitzada indistintament tant per la II República com per les dues dictadures que l'emmarcaren. Pel que fa als mètodes d'aprenentatge lector-escriptor hi convivien tots: Catón, Lletres i dibuixos, Montessori o Decroly; des dels més convencionals fins els de manipulació sintètico-global sensorial de les lletres. Evidentment també es feren tota mena d'experiments pedagògics, com veurem el seu moment. Els llibres de lectura procuraven uns missatges morals i cívics (*Corazón*), mentre l'enciclopèdia continuava sent el compendi de matèries que

de forma preceptiva calia estudiar.

Una i altra vegada sovintejaven les cartes dels mestres sol·licitant als ajuntaments corresponents ajuda, ara per a material escolar. De Benimàmet i del grup Concepción Arenal, ambdós a València ciutat, deien els ensenyants que el material era inservible (tenia més de 40 i 50 anys respectivament), no podia ni reparar-se, insuficient per a tota la matrícula de xiquets, barreja amb bancs de col·laboració i taules individuals, bancs sense respaltes, antihigiènic i antipedagògic; l'assignació estatal resultava poca donada l'extraordinària assistència de l'alumnat. La Comissió Municipal d'Instrucció Pública deixà ambdues cartes per a millor moment, cosa bastant freqüent com ja sabem, i es conformaven sovint els ajuntaments -a proposta dels autors- en adquirir un exemplar d'algun llibre, com ara *El Clarín de la Justicia*, per a cada escola nacional i graduada (23).

Possiblement les arques municipals no donaven per a tant i l'alcalde d'Elx informava que ja s'havia esgotat el pressupost d'Instrucció en la creació de noves aules, sense més diners per a material escolar. Aquesta trista situació era interpretada com una de les relíquies del passat, i servia de contestació al Consell Escolar Local de Primera Ensenyança quan apuntava que faltaven pupitres a les classes (hi havia un per cada deu xiquets) i que les cadires, costum que ja coneixem, cada alumne les portava de sa casa (24).

Sovint els polítics locals, això sí, reconeixien el zel professional del Magisteri en treure tant de partit dels escassos i no molt bons mitjans de què disposaven. Açò s'esdevenia quan els regidors visitaven o inspeccionaven les escoles de la localitat com ara les d'Altamira, Benalúa, Velázquez i Maldonado a Alacant (25). Tampoc mancaven les promeses i projectes en els discursos als més alts nivells: s'havia instaurat a les escoles, llegim, aparells de ràdio, cinematògraf, biblioteques, màquines d'escriure... i pròximament la

cantina escolar (26). Semblava que a poc a poc anaven equipant-se les escoles; mentrestant la realitat majoritària a les aules era, dissortadament distinta a la voluntat manifestada en transformar-la.

3.4.- Manca d'escoles.

Indubtablement, és veritat que aqueixes i altres millores escolars representaven un gran avanç si recordem els antecedents educatius més pròxims en què, per exemple, la peregrinació de les escoles suposava molt sovint portar-les de casa en casa, lògicament sense condicions ni equipament. Aquest tipus d'argument s'emprava, una vegada més per Rodolfo Llopis, quan deia que la monarquia deixà la ignorància més desoladora, la misèria i el desordre, no creà escoles ni ens deixà en condicions de crear-ne ja que necessitava d'eixa ignorància per poder subsistir (27).

En la mateixa línia anaven les afirmacions d'altra personalitat educativa, Lorenzo Luzuriaga; segons aquestes els canvis legislatius en l'ensenyança durant el període 1922-32 havien estat molts però la realitat havia canviat poc tot matisant que, malgrat els progressos realitzats per la cultura i la pedagogia espanyoles en els últims decennis, la realitat escolar quasi no havia estat modificada, tret de 1931 ençà (28).

Pels antecedents històrics que ja coneixem, la situació deficitària d'escoles, malgrat els esforços, costaria en evolucionar favorablement al llarg

del període que estudiem. A Villena (29), encara a mitjans dels anys 30 no s'havien construït les dues escoles proposades el 1928; només un parell d'escoles hi havia a edificis escolars i la resta en lloguer, per la qual cosa l'Ajuntament decidí fer servir la despesa de lloguers en la construcció de noves escoles.

Si ens centrem a la ciutat de València, segons l'Ordre del Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts del 29 de juliol del 1931 (*Gaceta de Madrid* del 8-8-1931) es creaven al municipi 49 escoles unitàries; d'aquestes, 20 al centre urbà (8 per a xiquets, 8 per a xiquetes i 4 per a pàrvuls) i 29 als afores (14 per a xiquets, 14 per a xiquetes i 1 d'assistència mixta). En principi semblava un bona notícia; el problema era que l'Ajuntament complira amb les seues obligacions en 45 dies de termini: habilitar locals per a instal·lar-hi les escoles, dotar-les de material d'ensenyança i facilitar vivendes per als mestres. Aquests requisits legals finalment es lliuraren al Ministeri el 30-1-1933, un any i mig després; les escoles evidentment no es crearen (30).

Molts xiquets continuaven sense possibilitats d'accedir a cap escola, també per manca de recursos humans. No mancaven oficis lliurats per mestres-directors demanant ajudants municipals; un d'aquests informava de la necessitat d'enviar a casa més de la meitat dels alumnes i de que, a més, hagué d'ocupar algunes habitacions del seu habitatge per completar l'escola pública que dirigia (31).

Altra petició d'escola arribava al mateix registre municipal de veïns del Forn d'Alcedo. Faltava una escola per a més de 50 xiquets, menors de 6 anys, de classes humils i treballadores. Mínima aspiració, deien, de les mares que havien de deixar els nens en "mans mercenàries" quan se n'anaven a treballar al taller, a la fàbrica o al mercat (32). La Comissió d'Instrucció Pública deixà la petició damunt la taula, fins quatre vegades, sense resoldre-la.

Les gestions politicoadministratives municipals, podríem continuar comprovant-ho, no responien a la majoria de demandes presentades a distints nivells. Tampoc va ocórrer quan l'Ajuntament (1 d'abril de 1933), a proposta del Consell Local de Primera Ensenyança, creà urgentment 6 escoles municipals a distintes barriades: Camí Reial de Madrid, Carrera d'En Corts i Camí de Trànsits-Font de Sant Lluís; després que l'assumpte fóra tornat a comissió, tractat repetidament i dels problemes pressupostaris per al material escolar necessari (10.500 ptes.), el 16 de novembre de 1934 s'informava per part del regidor corresponent que aquesta partida ja estava a punt (33).

Resulta insultant palesar com la impotència o deixadesa dels responsables locals anava arxivant multitud d'instàncies de directors d'escoles municipals, o mestres en general, que manifestaven les seues necessitats i problemes educatius de tota mena ara d'excessiva matrícula ara, com sol·licitava la mestra de l'Illa del Palmar, de materials per arranjar nous mètodes pedagògics (34).

En la mateixa sessió de la Comissió Permanent en què s'anul·laven els tràmits conduents a cedir l'edifici Asil Municipal a la *Companyia de Jesús* i destinar-lo a escoles, informacions -aportades per diferents regidors- deien que hi havia 57.000 xiquets sense escola a la província, que la ciutat de València tenia 15.000 places escolars per a un cens de 50.000 xiquets (l'últim grup escolar construït "Lluís Vives" comptava ja 14 anys); també que, calculant 50 alumnes per aula, faltaven 450 escoles, o que els xiquets tricomatosos compartien aula amb els sans. La reunió acabà amb la promesa de treure els diners precisos per pal·liar la situació i, és clar, manifestar l'interés dels assistents per solucionar el problema escolar (35). Bones paraules, no ho podríem dubtar, no hi mancaven.

El cas de la ciutat de València resulta bastant representatiu i aplicable, en aquesta qüestió, a la generalitat de contrades del país. Ho comprovem allà on ens fixem. Una carta del Director de l'escola graduada núm. 1 d'Elx proposava a l'Ajuntament ampliar en una secció el centre per manca d'escoles públiques primàries ja que -s'hi apuntava- solament hi podien accedir un terç dels xiquets els quals havien de romandre dos o tres anys en la llista d'espera. Aprofitant l'avinentesa també s'hi sol·licitava una ensenyança moderna i professional, pràcticament inexistent, adreçada a la classe obrera (36).

La destrucció o incendi de convents o establiments escolars d'ordes religiosos, al principi del període, s'afegí al problema de la desatenció, l'abandonament i el desemparament dels xiquets i xiquetes que anaven pul·lulant pels carrers i no cabien en les escoles públiques (37).

L'Ajuntament d'Alacant, com tants d'altres, cercava locals per a escoles que foren adequats o fàcilment condicionables als barris de Benalua, Carolines, Sant Ferran, Sant Blai i Pla del Bon Repòs. Els propietaris havien de presentar les seues ofertes a l'Ajuntament, segons els nombrosos anuncis en la premsa de l'època.

En la mateixa línia s'havia proposat utilitzar l'edifici de l'ex-hospital militar d'Alacant per a instal·lar-hi l'Escola Normal de Magisteri i una escola annexa. Tampoc hi mancaren oferiments d'institucions privades per millorar la situació com ara l'orfeó *Alicante* o els propis centres que oferien els seus locals per habilitar-los com a aules; igual ocorregué amb locals de particulars. De tota manera subsistia la necessitat de nous edificis escolars; aquells oferiments desinteressats de ciutadans i entitats proporcionà algunes escoles habilitades provisionalment però feien falta, a més, locals nous i grups més decorosos pròpiament escolars, cosa que continuà demandant-se (38).

Hem d'esmentar les crítiques estimuladores als ajuntaments per la seua política en instrucció pública. Fou el cas de València i Castelló per la pèrdua d'aquelles 49 i 12 escoles respectivament, dany que posteriorment es volia reparar. La premsa local qualificava la institució municipal valenciana com la d'una vila intranscendent, que s'ocupava de les escoles per pur tràmit i sense desig de servir a l'ensenyança i a la cultura; altres ajuntaments amb més cura, hom criticava, saberen crear i guanyar moltes escoles: Alboraià, Albuixec, Aiora, Antella, Benetússer, Carcaixent, Manuel, Montesa, Ontinyent, Rocafort, Xàtiva... (39).

En tot cas, com reclamava José Orts des de la seua Tribuna Juvenil a Elx titulada "*¡Más escuelas!*", quasi tota la infantesa estava sotmesa a una vertadera esclavitud (40). Efectivament, aquesta necessitat també l'apuntava la Comissió Municipal d'Instrucció Pública segons la qual era precís quintuplicar el nombre de mestres, i hi faltaven 10 escoles graduades de 6 graus i 5 de maternals (pàrvuls); alhora proposava la graduació de les escoles i la construcció de 14 escoles (41). Tal vegada d'eixa manera desaparegués una de les dues vergonyes locals (l'altra era la sanitat) que permetia deixar al carrer centenars de xiquets (42). Les denúncies periodístiques ens oferien més dades, ara sobre la massificació a les aules que acollien 70, 80 o més xiquets, sense que els mestres pogueren impartir una ensenyança directa i eficient (43). Cal deixar constància que parlem d'una ciutat que es preocupà especialment pel problema educatiu durant aquest període, malgrat les opinions en premsa del moment; podem imaginar-nos la realitat de municipis amb responsables locals menys sensibilitzats per les qüestions educatives. En aquest sentit s'ha de dir que a Elx s'havien creat de 12 a 15 escoles durant els primers 30 anys del segle (44) i 20 escoles més les cantines escolars només en el bienni 1931-32.

Els governants havien fet retrocedir l'analfabetisme, reconeixia el mestre Manuel P. Soler Cabrera quan publicava la seua carta "*El rodillo*

escolar", però afirmava també que els xiquets continuaven a les escoles com "caixes emmagatzemades" (45).

Les visites a terres valencianes d'altres autoritats políticoeducatives estatals augmentava el nombre de notícies, comentaris i opinions de tota mena al voltant del temes educatius. Fou el que ocorregué quan vingueren el Sots-secretari d'Instrucció Pública i el Director General de Primera Ensenyança a València, on estudiaren possibles locals per a ubicar l'Escola de Magisteri (fàbriques o palaus per reconstruir) sense donar-hi una solució definitiva (46).

La circumstància fou aprofitada per Juan Beltran amb "*Sobre el espectáculo salvaje de las capeas*" (47), tot proposant no malbaratar diners en corregudes (referides ara a determinat poble castellonenc) i sí en escoles. També era l'ocasió aqueixos dies, aprofitant l'interés de l'actualitat, d'oferir els decrets últims sobre creació d'escoles al País Valencià (l·listats dels pobles per províncies) o notícies sobre construccions de noves, rebudes sempre favorablement i amb mostres d'alegria, i que curiosament s'aconseguien moltes vegades gràcies a gestions particulars de polítics distints segons fóra la font periodística (48).

No hi podien faltar tampoc cròniques locals sobre els debats municipals respecte als pressupostos per a escoles, amb el rerefons polèmic entre els partits tot cercant la culpabilitats de deixar perdre escoles per a la capital; aquelles acusacions d'obstruccionismes, legalismes o personalimes entre els distints regidors ressonaven en la premsa local i giraven al voltant de la conveniència o no de què la ciutat haguera de col·laborar en la construcció d'escoles estatals (49). La gestió del Director General de l'Ensenyança Primària, l'esmentat Rodolfo Llopis, fou lògicament també objectiu de crítiques com a responsable, segons quines publicacions, de la manca d'escoles.

3.5.- Higiene escolar.

La mortalitat infantil a principis de segle era considerada com la quarta més elevada d'Europa, la qual cosa despertà la preocupació per l'educació, la terapèutica i la protecció infantil per part d'intel·lectuals, pedagogs i també metges (Carbonell, Moliner, Gómez Ferrer...). Les malalties infantils venien com a conseqüència, en gran mesura, de la pobresa, l'abandonament, la ignorància i la manca d'higiene; tot plegat fou l'origen de les escoles a l'aire lliure, considerades aleshores com a remei sanitari més que no pas com a objectiu pedagògic (50).

Reflex de tal panorama, l'estat físic dels xiquets de les escoles estatals de València es presentava amb un 95% de deficiències per manca de sol o aire i, a més, per problemes sanitaris motivats majorment per les dolentes condicions higièniques dels locals escolars; s'imposava una urgent tasca higiènica i pedagògic-social.

L'Institut Municipal d'Higiene en un informe de la Secció d'Epidemiologia denunciava les infraccions sanitàries de les escoles municipals i estatals, que podem resumir en: manca de vidres a les finestres, desperfectes als excusats, sèquies descobertes perilloses i pudentes, proximitat de femers, subministrament de pous amb aigües "perilloses" i tancament de porcs o altres animals a les plantes baixes (51).

Semblants deficiències les trobaríem per tot arreu. Un mestre de la partida Derramador (Elx) proposà per a la seua escola una dotació d'útils i material escolar, concretant-la en un palanganer complet i poal per a l'endrecament dels xiquets (52); altre acord municipal s'adreçava a instal·lar

una font a l'escola pública de xiquets (53); les necessitats escolars però continuaven i la Inspecció Municipal denunciava l'escola de pàrvuls núm. 4 de la localitat pels excusats en dolentes condicions higièniques i un emparat perillós que podia caure damunt dels xiquets (54).

Malgrat l'interés de les autoritats sanitàries als distints municipis, es requerien altres mesures politicosanitàries per millorar la situació higiènica escolar que, amb el pas del temps, no s'acabava de superar. Un ofici del metge escolar de València a l'Alcalde, aplegant un estudi de més de 10 anys sobre la salut de 12.000 xiquets de 120 escoles estatals, apuntava que la quarta part d'ells necessitava tractament no farmacològic sinó a base d'higiene, alimentació, aire i sol. Hi proposava, donada la insuficiència del Sanatori de la Malva-rosa, aprofitar l'edifici dels jesuïtes d'Alaquàs com a colònia escolar permanent de xiquets necessitats de cura de repòs.

Després de múltiples gestions polítiques i administratives, a distints nivells, l'Alcalde prendria possessió de la finca citada *La Purísima* de la partida la Sequieta d'Alaquàs el 6 de juliol del 1936, quasi quatre anys després. Més fàcil i ràpid resultà, quatre dies després, que l'Ajuntament aprovara desplaçar unes figures de Sant Ignasi de Loiola i del Sagrat Cor de Jesús per col·locar-hi la de Francisco Giner de los Ríos (55).

No tingué la mateixa sort altra carta del metge escolar, un any després de l'anterior, exposant altres necessitats de València: deu banys-dutxes escolars per districte, deu escoles per a anormals i "retardats mentals" (vocabulari d'aleshores), deu escoles "guardianes" per als fills dels treballadors, deu cantines escolars, un rober escolar per a xiquets pobres, sis escoles a l'aire lliure (Jardí Botànic, Albereda de Serrans, Vivers Municipals, Pla del Remei i Llit del Túria), una escola per a tricomatosos, una altra per a malalts d'ozena i altra per a tuberculosos, colònies a la Malva-rosa i a Alaquàs,

canviar urgentment la meitat de les taules de les escoles públiques, i millora de la neteja de les escoles i creació d'una brigada de netejadores. Després d'haver-se tractat per segona vegada, l'assumpte quedava damunt la taula (56).

Els mateixos ciutadans observaven amb preocupació l'estat dels edificis escolars i manifestaven la seua opinió tot sovint; els col·legis electorals, situats a escoles públiques, aprofitaven per tal que sorgiren comentaris constructius respecte a aquests locals, llocs bruts, lletjos, antipàtics i on els xiquets -llegim-hi assistien sols per les moltes ganes que tenien d'aprendre (57).

Altres suggeriments particulars, ara des d'Altea, apuntaven la necessitat de crear cantines i colònies escolars municipals si realment es volia afavorir l'assistència obligatòria dels xiquets (58).

A més de les insalubres condicions físiques de les escoles que albergaven les classes més pobres o, si més no, més humils de la societat calia afegir, a més, la qüestió lingüística denunciada pels propis professionals que ens parlaven de l'entrebanc sociopedagògic i psicològic que suposava l'ensenyança en castellà dins dels àmbits -recordem majorment rurals- on eixa llengua estava poc arrelada. El desconeixement i poca pràctica infantil de l'idioma aleshores oficial afectava el quefer acadèmic que, al capdavall, hem de tenir en compte perquè les escoles foren considerades un lloc poc important o innecessari per part de molts pares, i amb una imatge associada al càstig i la reclusió per part dels nens (59).

Amb tot i això, molts alumnes que volien tirar endavant els seus estudis havien de recórrer a les poques ajudes individuals, ofertades per institucions com els ajuntaments o les diputacions, per cursar ensenyances alternatives o complementàries a les acadèmies privades o centres subvencionats: dona, coral, taquigrafia, artesans o altres especialitats professionals (60).

Malauradament aquests deures i aspiracions dels joves no podien ser assolits per la immensa majoria que, necessitada de cultura, tenia en l'analfabetisme dels treballadors la causa de la seua desatenció i menyspreu (61).

Aquesta lluita contra l'analfabetisme la trobem més decidida en indrets com Elx, on les despeses municipals manifesten un major interès per l'ensenyança pública; almenys així pareixen demostrar-ho les 114.503 pessetes del capítol d'Instrucció Pública de l'any 1932 que, amb els mateixos impostos, superaven sensiblement les 62.612 i les 69.642 dels anys 1927 i 1929 respectivament (62).

Eixa era efectivament la voluntat del seu alcalde, Manuel Rodríguez, que en l'entrevista "*El plan de enseñanza local*" (63) declarava que l'ensenyament era el problema que més havien curat els nostres governants, i que s'havien realitzat colossals millores que significaven una vertadera revolució. Altres alcaldes solament podien vanar-se de comptar amb un ambient favorable al seu ajuntament vers l'ensenyança, impressió que d'una manera optimista arreplegava la premsa local de forma ocasional.

NOTES

1.- Evidentment es tracta d'una afirmació orientativa ja que les xifres exactes d'analfabetisme varien segons les fonts consultades, els criteris utilitzats, el sexe, l'àmbit territorial...; el que sabem segur és que van referides a la castellana, única llengua oficial d'aleshores. Una breu ullada estadística ens ofereix, a mode de xifres il·lustratives, algunes dades sobre les vespres del primer bienni republicà quant al grau d'ignorància o incultura que les caracteritzava.

Així, doncs, Agulló, C. M. (1994, p.38) ens dóna per a 1931, una taxa d'analfabetisme del 52'1% a la Vall d'Albaida, amb acusades diferències entre homes: 47'08%, i dones: 57%. D'un any abans, però, trobem altres quantitats; Moliner, V. i altres (1976, p.115) rebaixen el seu nombre al 46'4% per a tot el País Valencià. Entre ambdós, 48'06%, se situa el nivell presentat per López, R. (1994, p.74 i ss.), també de 1930 i que ens col·loca per damunt de la mitjana espanyola xifrada en el 42'33%, tanmateix amb un descens superior: 11'36% respecte al 1920 comparat amb la resta de l'estat: 9'90%; a nivell provincial l'analfabetisme i el seu descens eren, respectivament, a Castelló 50'7% i 12'65%, a València 43'1% i 12'58%, i a Alacant 50'4% i 8'85%.

Finalment, també a partir dels censos de població, apuntarem la mostra de Lázaro, L.M. (Annals IDECO, 1.989-1.991, s/d, p.80) referent a 1930 i que hi aporta dades des del nivell local fins l'estatal, tot passant pel provincial i l'autonòmic, incloent-hi interessants relacions a quatre bandes entre el nivell d'instrucció d'alfabets, analfabets, homes i dones; aquelles notes ens faciliten les taxes percentuals d'analfabetisme per sexes (homes-dones respectivament)

i són les que se relacionen decimalment tot seguit. Estat espanyol 36'92 i 47'51, País Valencià 40'83 i 53'09, Castelló 43'58 i 57'78, València 38'45 i 49'64 i Alacant 43'75 i 56'82. A més de les diferències provincials, hi verifiquem dissemblances intercomarcals amb altres estudis, com és el cas de l'Horta amb un 29'32 i 48'37 (per sota de les mitjanes estatal i autonòmica) i, més cridaneres encara, d'intracomarcals entre pobles d'aquesta última, com ara els casos d'Almàssera: 25'23 i 26'98 i Museros 69'15 i 81'60 allunyats, per excés o per defecte, d'altres més pròxims al marc referencial valencià com Meliana: 37'93 i 55'72. Fet i fet, és clar, caldrà ratificar aquella afirmació de què vivim a una país de contrasts.

2.- Arxiu General de l'Administració. Alcalà de Henares. Secció d'Educació i Ciència. Lligall 9.980-3. Castelló, 1932.

3.- Revista de Pedagogía, Madrid, núm. 123, març 1932, pp. 132-134.

4.- Citat a "La vida rural en la escuela", Revista de Pedagogía, núm. 145, gener 1934, pp. 1-5.

5.- Noguera, Julio. "La jornada que se impone a los niños resulta aburrida por embrutecedora y estéril" (I-II). Orto (Revista de documentación social), València, 1932, núms. 3 i 4, pp. 51-53 i 18-22 respectivament.

6.- Revista de Pedagogía, núm. 113, maig 1931, pp. 232-235.

7.- Agulló Díaz, Carmen; **Escola i República. La Vall d'Albaida. 1.931-1.939**. València, Col·lecció Història Local, 17. Ed. Diputació de València, 1994, pp. 57 i ss.

8.- Arxiu Municipal. València. Foment. Instrucció Pública, 1932, Caixa 3.

- 9.- Arxiu Municipal. València. Minutari d'Actes, 1933, tercer trimestre.
- 10.- Arxiu Municipal. València. Minutari d'Actes, 1934, 29-9-1934, punt 51.
- 11.- Arxiu General de l'Administració. Alcalà de Henares. Secció d'Educació i Ciència. Lligall 8.165. Alacant, 1932.
- 12.- Arxiu General de l'Administració. Alcalà de Henares. Secció d'Educació i Ciència. Lligall 9.979-3, Alacant, 1932.
- 13.- Arxiu Municipal. Elx. Registre d'entrada i d'eixida de documents, 1912-1939. Lligall 132, núm. 63.
- 14.- Arxiu Municipal. Elx. Lligall 149, núm. 60.
- 15.- Arxiu Municipal. Elx. Lligall 110, núm. 64.
- 16.- Arxiu Municipal. Elx. Lligall 148, núms. 6 i 11 respectivament.
- 17.- Boletín de Educación, Madrid, núm. 7, 1934 (1a. època), pp. 57-61.
- 18.- Estellés, Eduardo, "El problema de la Enseñaza". La Semana Gráfica, núm. 281, 28-11-1931, pp. 14-15. Referent a poblets annexos a València: Massarrojos, Borbotó i Benicalap.
- 19.- Casualment quinze dies després del suïcidi de D. Rafael San Román, Cap de Construccions escolars, en llençar-se des del 7è. pis de l'edifici del Ministeri d'Instrucció Pública.

- 20.- Altea (Altea), núm. 16, desembre 1932, pp. 1-2.
- 21.- Fco. Martínez "Una de las vergüenzas de Altea". Altea, núm. 17, gener 1933, pp. 1-2. També a la mateixa publicació, núm. 20, abril 1933, s/p, teories sobre l'activa i atractiva Escola Moderna, impossibles de dur a la pràctica per les dolentes condicions dels locals.
- 22.- El Mercantil Valenciano. núm. 21.952, 10-4-1931, p.3.
- 23.- Arxiu Municipal. Elx. Lligall 101, núm. 36.
- 24.- Arxiu Municipal. Elx. Lligalls 88 i 90, núms. 120 i 204 respectivament.
- 25.- "Visitando escuelas", Diario de Alicante, núm. 6.206, 17-7-1931, p.4.
- 26.- Del discurs de cloenda pronunciat a Altea (8-11-1931) pel Director General de Primera Ensenyança, Rodolfo Llopis, durant el Curset d'Orientació Pedagògica i Educació Física per als mestres dels partits de Callosa d'En Sarrià i la Vila-Joiosa, Altea, núm. extraordinari, desembre 1931, pp. 11-12.
- 27.- "En el Kursaal de Elche", El Luchador, núm 6.538, 10-2-1932, pp. 1-2.
- 28.- Luzuriaga, Lorenzo, "La enseñanza en España de 1922 a 1932". Revista de Pedagogía, núm. 121, gener de 1932, pp. 22-28
- 29.- Costa Vidal, F.; **Villena durante la Segunda República. Vida política y elecciones**, Alacant, Ed. Instituto de Cultura Juan Gil-Albert. Diputació d'Alacant, 1989, pp.51-52
- 30.- Arxiu Municipal. València. Foment. Instrucció Pública. 1931, Caixa 1.

31.- Arxiu Municipal. València. Foment. Instrucció Pública. 1932, Caixa 2. Secció Negociat, Registre d'Entrada 200.

32.- Arxiu Municipal. València. Foment. Instrucció Pública, 1933, Caixa 2. Registre d'Entrada 18-8-1932

33.- Arxiu Municipal. València. Foment. Instrucció Pública, 1933, Caixa 3. Escoles.

34.- Arxiu Municipal. València. Foment. Instrucció Pública, 1932, Caixa 3.

35.- Arxiu Municipal. València Minutari d'Actes, 1933, primer trimestre.

36.- Arxiu Municipal. Elx. Lligall 132, núm. 33.

37.- "Una moción de Eliseo Gómez Serrano", El Correo (Alacant), núm. 8.760, 19-5-1931, p.1.

38.- Altea, núm. 39, novembre 1934, s/p. El mes d'abril de 1936, al núm. 56 de la mateixa publicació, s'informava que ja estaven enllestits el projecte i el pressupost del nou grup escolar. L'aprovació definitiva del ministre F. Barnés es publicava a La Gaceta el 21-6-1936, també segons la mateixa font, núm. 59, juliol 1936, pp. 10-11.

39.- El Camí, València. núms.: 5, 8, 15, 19, 39 i 45, corresponents als dies 2-4-1932, 23-4-1932, 11-6-1932, 25-6-1932, 26-11-1932 i 14-1-1933 respectivament, tots signats per P. Asins.

40.- El Obrero, (Elx). núm. 152, 17-2-1929, p.3.

- 41.- Elche, (Elx), núm. 189, 7-6-1931, p.1.
- 42.- "Norte" (ed.), Elche, núm. 249, 21-8-1932, p.1.
- 43.- "Escuelas" (ed.), Elche, núm. 253, 18-9-1932, p.2.
- 44.- Elche, núm. 267, 25-12-1932, p.1.
- 45.- El Ilicitano, (Elx), (Butlletí editat per la Soc. Artística Orfeón Ilicitano), núm. 204, 17-7-1932, p.1.
- 46.- El Mercantil Valenciano, València, núm. 22.074, 1-9-1931, p.2.
- 47.- El Mercantil Valenciano, València, núm. 22.069, 26-8-1931, p.3.
- 48.- El Mercantil Valenciano, València, núm. 22.045, 29-7-1931, p.8.
- 49.- Vegeu El Pueblo, València, núm. 13.300, 30-9-1931, p.3.
- 50.- Esteban, L. (pròleg); **Memorias de la Junta Valenciana de Colonias Escolares, 1914-1933.** (facsimil), València. Ed. Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, Generalitat Valenciana, Col·lecció Homenajes, 23, València, 1989, pp. 9-10. Hi suggereix cites literàries al·lusives sobre les escoles infeccioses per part de Blasco Ibáñez, o La Voz del Magisterio des d'un punt de vista professional; també de l'obra del Dr. Revenga *La Muerte en España*, Madrid, 1904.
- 51.- Arxiu Municipal. València. Foment. Instrucció Pública, 1932, Caixa 3.

- 52.- Arxiu Municipal. Elx. Lligall 101, núm. 67.
- 53.- Arxiu Municipal. Elx. Lligall 102, núm. 20.
- 54.- Arxiu Municipal. Elx. Lligall 146, núm. 70.
- 55.- Arxiu Municipal. València. Foment. Instrucció Pública, Escoles, Diversos, 1932, Caixa 1.
- 56.- Arxiu Municipal. València. Foment. Instrucció Pública, 1933, Caixa 2. Registre d'Entrada 11-12-1933 "Inspección medico-escolar".
- 57.- "Lo que va fer una mestra", Avant (Setmanari Valencianista Republicà). núm. 21, 18-4-1931, p.1.
- 58.- Altea, núm. 13, setembre de 1932, p.1.
- 59.- Fernández Soria, J.M. i Mayordomo Pérez, A.; **La escolarización valenciana. Tres lecturas históricas**, València, Ed. Universitat de València. Departament d'Educació Comparada i Història de l'Educació, 1987, pp. 49-65.
- 60.- Arxiu Diputació. València. Foment. Instrucció Pública. Expedients Generals. Anys 1926-31 i 1932-35. Caixes 41 i 42 respectivament.
- 61.- "El deber de los jóvenes" a la Tribuna Juvenil. El Obrero, núm. 154, 3-3-1929, p.3.
- 62.- "Ante una campaña sistemática. Patria y la Administración Socialista". Contestació que l'òrgan del Partit Socialista fa al seu rival local *Patria* (òrgan de les dretes il·licitanes), El Obrero, núm. 345, 18-12-1932, p.4.

63.- El Ilicitano, núm. 204, 17-7-1932, p.1.

Capítol 4

La situació del Magisteri i la seua formació

4.1.- Reivindicacions dels mestres. Associacions professionals.

L'activitat de les associacions professionals dels ensenyants presentava una tipologia reivindicativa diferenciada i evolutiva; depenia de la situació circumstancial del col·lectiu i també, segons èpoques, de la possibilitat de manifestar-se o actuar lliurement.

En temps anteriors a la República, les demandes se centraven sobretot en qüestions com ara l'augment i el pagament puntual de sous i lloguers, sense oblidar les referides a l'habitabilitat de l'escola i casa-habitació. Això, junt a les reclamacions sobre oposicions i l'escalafó professional, podria semblar típic d'un comportament gremialista, però amaga tanmateix la realitat d'unes dures condicions econòmiques. Durant el període republicà l'objectiu de les millores econòmiques i materials coexistí amb exigències menys

economicistes, adreçades a un perfeccionament de la qualitat de l'ensenyament i a la formació del professorat.

En aquest segon sentit cal destacar tres associacions professionals:

- *Asociación Nacional del Magisterio Primario (ANMP)*; amb 523 socis l'any 1932, només a la província de València (1); realitzà assemblees pedagògiques i associatives sobre les qüestions professionals, acompanyades de discussions i diferències entre els assistents com per exemple pel que fa a l'ús del valencià a l'escola.

- *Associació de Mestres Valencians (AMV)*; amb personatges significats com Carles Salvador o Enric Soler i Godes, organitzà setmanes culturals, el Dia del Mestre Valencià, converses pedagògiques i cursets sobre llengua valenciana o aspectes geogràfics i històrics dels País Valencià, a més de potenciar l'*Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana*.

- *Asociación Provincial de Maestros Nacionales (APMN)*, que portà endavant jornades i setmanes pedagògiques, a mode de cursets, sobre l'escola activa on, realment, el protagonisme corresponia més als inspectors que als mestres. Hom no pot oblidar ací el paper dels Centres de Col·laboració, semblants als actuals Centres de Professors.

Aquella evolució quant al contingut reivindicatiu docent, per acabar amb aquests paràgrafs introductoris, ens portà alhora a una radicalització de la lluita en el món educatiu, que culminà amb una major intensitat durant el primer període republicà i la pèrdua de la passivitat dels ensenyants respecte a èpoques pretèrites; tot plegat, augmentà sensiblement la mobilització de l'ensenyament primari per raons socioprofessionals, malgrat els prejudicis i el paper fins aleshores col·laborador de l'església amb l'estat (2).

La insatisfacció es manifestava des de totes les categories professionals i arribava a les institucions dels nivells més pròxims. Una mostra és la

instància d'uns mestres municipals a l'alcalde de València, en què exposaven les queixes sobre l'organització i el funcionament del Servei Municipal d'Instrucció Primària, que repercutia en contra del prestigi de la funció docent i de l'interés del xiquet. S'hi apuntava (3) la necessitat de renovació, concretament d'un Reglament Orgànic que regulara, a saber: les condicions del Magisteri Municipal (ingrés, ascensos, permutes...), l'ordenació i funcionament de les ensenyances, i un pla de creació d'escoles municipals; també s'hi proposava, finalment, un projecte de Reglament Orgànic del Cos d'Instrucció Primària Municipal que, a més de vuit articles addicionals finals, constava de deu capítols que tracten sobre: deures, escalafons, llicències i permisos, excedències, permutes, premis i sancions, i jubilacions.

Resulta bastant complex, com anirem comprovant, classificar els tipus de condicions laborals del Magisteri primari en general, més encara donades les múltiples categories que hi havia. Els mateixos mestres "nacionals" declaraven la seua estupefacció davant la diversitat, lògicament, d'opinions i criteris reivindicatius dels funcionaris docents, motivada pel nombre d'associacions i grups en què estaven dividits (4).

Hi havia, sols d'abast estatal, cinc associacions d'aquest tipus de mestres, tret de les pròpies d'inspectors o professors de Normals. Des d'una perspectiva política situaríem el *Frente Único* al centre, on destacà l'*Asociación Nacional*, de caràcter més econòmic i més apolític; més polititzada i dretana la *Confederación de Maestros Católicos*; a l'esquerra i afiliada a *UGT*, l'*Asociación General de Maestros*. La multiplicitat associativa resultava negativa, i més d'una veu s'alçava en favor d'una única associació (5) que fóra, a més, de caràcter més professional, societària i apolítica.

Un comitè del *Frente Único del Magisteri Nacional* fou el que, representant tres associacions de mestres, escriví una circular als seus

poderdants (6) en què manifestava allò que el Magisteri podia oferir, i també el que esperava respecte a la nova República.

Les cròniques sobre els problemes laborals dels ensenyants eren força freqüents, sobretot als periòdics més interessats en l'educació de les classes populars, ja abans del nostre període estudiat (7). Així, coneixem que les discussions sobre l'Estatut del Magisteri s'arrossegaven en vespres de proclamar-se la II República, per exemple en una reunió de la Directiva de l'*Asociación Nacional del Magisterio Primario*, la sessió inaugural de la qual presidí l'últim ministre monàrquic d'Instrucció Pública (8).

Exigències més genèriques també afectaren el món educatiu, com les reclamades en l'*Asamblea de Asociaciones de Funcionarios Civiles*, l'any següent, en què s'hi havien reunit les directives de les seccions i les subseccions dels ministeris civils de la *Unión Nacional de Funcionarios*, més 46 associacions adherides. Entre els acords presos a Madrid cal que destaquem el 3r.: restabliment de plantilles i sous (pressupostats i votats a les Corts), i el 4t.: equiparació de funcionaris entre distints ministeris (9). Aquesta darrera aspiració, com ja resta apuntat, era també reivindicada per la *Federación de las Asociaciones de Maestros Nacionales de Levante* el 1924, on es demanava la mateixa dotació als mestres que als altres funcionaris públics (10).

Fou aquesta una petició que sorgia des de tots els àmbits i, tornant a les nostres coordenades, l'*Asociación de Maestros Nacionales* del partit de Cocentaina elaborà una carta adreçada als diputats a les Corts en vespres de la discussió dels pressupostos de la República; s'hi demanava l'esmentada equiparació (11). Davant la discussió de la Llei de Bases de l'Estatut del Magisteri, l'*Asociación del Magisterio Primario* lliurà una nota a Rodolfo Llopis, Director General de Primera Ensenyança, on s'insistia en la necessitat d'equiparar econòmicament els mestres amb els funcionaris tècnics, tot

argumentant-ho amb diverses raons de les quals fem tot seguit un resum:

- Primerament, els sous dels mestres eren insuficients ja que més del 85% cobraven, a tot estirar, 4.000 pessetes.

- En segon lloc, coincidia amb una preocupació primordial manifestada pel Govern Provisional en declaracions del 23-6-1931.

- En tercer lloc, l'equiparació era reivindicada ja des de 1918 i ara, l'any 1933, el sou mitjà d'un mestre era de 3.500 pessetes, mentre que el dels mateixos nivells funcionaris d'Hisenda o Governació estaven en 6.500 i 6.850 pessetes respectivament.

- En quart lloc, l'article 48 de la Constitució considerava funcionaris els mestres.

- En cinquè lloc, la demanda se sol·licitava per terminis, no equiparable d'un cop.

- Finalment, a la mateixa Llei de Bases de l'Estatut de Funcionaris també es considerava una escala efectiva econòmica.

En la mateixa nota (12) es proposava igualment un nou règim d'escalafó amb categories i proporcionalitat, i s'oferia un estat comparatiu en què quedaria dita equiparació amb altres cossos estatals.

El sou mínim del Magisteri, 3.000 pessetes, havia estat fixat per Marcelino Domingo en una ordre publicada a la *Gaceta* l'octubre de 1931 (13). Tanmateix, continuava sent massa baix, tot i considerant algunes opinions desenganyades per aquest col·lapse dels Magisteri i que, altrament, reclamaven més diners per a escoles i menys per a guerra i embassaments (14). Més injusta encara resultava la situació per als mestres interins que, amb menys sou, realitzaven les mateixes obligacions (15).

No tot, però, foren disconformitats; fins i tot, com que la situació no millorava, s'apuntaren per part dels ensenyants propostes concretes, a mode

d'idees, per tal d'aconseguir la quantitat necessària i elevar el sou als mestres (16). Seleccionem, entre d'altres: impost sobre els col·legis privats, la majoria dels quals no pagava a Hisenda; impost als pares d'alumnes de les escoles particulars, sempre que hi hagués lloc a les públiques; abonament del certificat d'estudis primaris per part dels estudiants de la privada i passar al Tresor la indemnització de casa habitació que pagaven municipis i províncies. Aquesta darrera era conseqüència, d'altra banda, d'un concurs de trasllats centralista i al qual calia afegir-hi la incapacitat legislativa que permetia deixar els xiquets en mans de mestres estranys (17); així, tal com es denunciava, mentre a València arribaven mestres castellans, als valencians els tocava impartir docència, a tall d'exemple, al nord de l'Estat espanyol o als Pirineus.

Al marge del descontent general, hi havia qüestions pròpies que afectaven l'àmbit valencià i que vénen introduïdes per l'anterior paràgraf. Als cercles valencianistes no els agradava la denominació *Levante*, per tal de referir-se als mestres que ací treballaven, perquè eixa denominació (18) resultava una disfressa per anihilar els trets característics del País Valencià, malgrat que -s'hi apuntava- el Ministeri d'Instrucció Pública reconeixia el bilingüisme al Projecte de Bases per a la Reforma de la Primera i la Segona Ensenyança; s'hi suggeria, de més a més, que els mestres valencians cercaren millor companyia amb els pobles d'història i nissaga més semblant, i no pas amb castellans "descortesos amb la personalitat dels País Valencià".

La necessitat d'una escola valenciana no sols era demandada socialment, sinó que comptava amb la seua defensora dins el propi Magisteri, com veurem més endavant. Tan sols cal apuntar ara que la funció especial del Magisteri no tenia finalitats exclusivament de classe (escalafó, concursos, moviments burocràtics de la carrera...); no se compartien els objectius de la majoria d'associacions de mestres constituïdes, solament, per la defensa societària de la seua classe ni la seua orientació sindical perquè,

sistemàticament, excloïen continguts autonomistes o nacionalistes. Calia (19) eixa *Associació de Mestres Valencianistes*, orientada envers una política cultural valencianista.

Un règim més obert també necessitava d'ensenyants més receptius a les noves circumstàncies socials i polítiques; l'escola republicana havia de comptar amb un determinat tipus de mestre. Hi havia professionals reaccionaris, gens liberals ni demòcrates, emmascarats o hipòcrites que acataren la República (20) per egoisme, però que alhora censuraven el nou règim i incomplien les normes de la superioritat, amb un comportament insubordinat i hostil a la nova política educativa. Calia, doncs, fer una neteja en el Magisteri de reaccionaris i sexagenaris, jubilar-los i donar pas als mestres joves d'esperit republicà.

Eixos nous aires possibilitaren una major mobilització del Magisteri també a l'escola privada que, per la seua banda, reivindicava de bell antuvi unificar les forces. La *Unión de Maestros de la Escuela Privada*, des de Madrid, convocava i invitava tots els representants de les distintes associacions del Magisteri privat, per tal d'afavorir la creació de la *Federación de Asociaciones del Magisterio Privado de España*. José Maria Estevan, president de l'*Asociación del Magisterio Privado* de València i Castelló, seria nomenat tresorer del Consell de dita Federació estatal. Més endavant coneixerem les seues inquietuds (21).

4.2.- Situació socioprofessional.

La posició del professorat de primària oferia una imatge escandalosa. La manca de recursos econòmics, les dolentes condicions dels seus habitatges, ja conegudes i tot sovint al costat mateix de l'edifici escolar, uns sous inferiors a la majoria d'habitants del poble malgrat els esforços republicans (22), i moltes vegades dependents de la solvència dels ajuntaments, explicaven l'escassa estima social amb què comptava l'ofici d'ensenyar.

La situació heretada d'èpoques proppassades, a més d'eixa manca de reconeixement de la tasca educativa, constatava interiorment una formació professional enciclopèdica pobra en pràctica pedagògica, com després veurem. Al llarg de la dictadura primoriverista el control ideològic de l'ensenyament ens ofería un mestre vigilat per les autoritats, obligat a col·laborar en la transmissió dels valors fonamentals del règim. Havia de treballar amb un absentisme escolar de l'alumnat elevat (23) com a conseqüència del treball prematur dels xiquets i per la indiferència de pares i autoritats; aquella minsa sensibilització per la necessària funció escolar era afavorida, indirectament, per la inflexibilitat escolar quant al calendari i l'horari. Tot plegat, la qualitat de l'ensenyança havia estat marcada històricament fins el primer terç del segle pel seu control, l'empait professional i, com hem apuntat, la manca de reconeixement econòmic i d'agraïment social dels qui la impartien; conseqüència explicable d'una insuficient tasca didàctica, rutinària i pedagògicament pobra (24).

Més problemàtic encara resultava per al mestre valencià l'aspecte de la llengua materna dels xiquets al País Valencià, amb una tipologia distinta segons comarques. Efectivament (25), molts xiquets es trobaven desfavorits i

inhibits per no estudiar en valencià i, en ser valencianoparlants, eixe entrebanc repercutia negativament en el seu rendiment escolar, ja que la relació llenguatge-pensament no podia expressar-se de forma psicològicament equilibrada. Resultava lògic, per tant, com véiem abans, que un sector del professorat lluitara per l'escola valenciana.

Les dificultats psicopedagògiques no afectaren sols l'alumnat. L'activitat educativa ens ofereix unes causes consubstancials dels malestar docent, estudiades per la Psicologia Dinàmica; la relació professor-alumne i la quotidianitat del quefer en les institucions educatives, sense alternativa teòrica del mestre per guanyar-se la vida, són tota una invitació a reflexionar als responsables politicoacadèmics (26). Les autoritats polítiques i eclesiàstiques, contràriament, havien sotmés un mestre doblement desclassat i allunyat de la classe rural, per la seua provinença social, i de la classe alta o burgesa, per la formació i situació econòmica.

La II República, en canvi, aspirava a considerar el mestre com a veritable propagandista de valors democràtics, amb una major formació (a partir de batxiller superior) i millor retribució (més del 50%), tot reconeixent-li una tasca professional en què hauria de conjugar cultura i democràcia. No molt més tard el retrocés educatiu franquista, amb la consegüent purga del Magisteri, convertirien de bell nou l'ensenyament en eina propagandista del nou sistema, orientat a una moralització doctrinal i dogmàtica de contingut més moral i religiós; la desconsideració professional tornaria a situar els docents amb sous de començaments de segle. Per deixar aquest aspecte podem exemplificar-lo amb aquestes dades: els pressupostos republicans en Educació se situaven en un 9'6% i el de 1945 era del 4'5%, mentre el poder adquisitiu dels mestres el 1965 era semblant al de 1913.

L'encadenament d'aquestes circumstàncies ens mostren aquell malestar docent, contextualitzat a dos nivells. En el primer, l'àmbit social, trobem els agents estressants: l'acumulació d'exigències i responsabilitats per la canviant demanda social, sumada a la insuficient dotació de recursos i suport social, les condicions físiques del treball, i els canvis de lloc de destinació que comporten -entre altres conseqüències- problemes d'adaptació. En el segon, el context de la problemàtica relacional, el tracte amb l'autoritat -demandes i pressions- resulta més coactiu que orientatiu.

La nova educació, a més, hauria de considerar diversos factors, que tenien molt a veure amb el treball docent. Al llarg del *V Congrés Internacional d'Educació Moral* (París, setembre de 1930) ja s'havia apuntat que qualsevol canvi educatiu necessitava comptar amb els requisits de disciplina i obligació com a "fet social fonamental", entès a la manera d'Emili Durkheim; és a dir, el mestre representa doblement l'estat i la societat però, altrament, la coacció produeix un home hermètic, i en el nostre cas no penetra en el xiquet. El judici de l'ensenyant i la consciència col·lectiva necessàriament caminarien plegats, malgrat que l'obligació interior siga distinta a la pressió exterior; en eixes condicions la llibertat dels docents sols s'hauria de limitar pel conjunt de drets i deures i, a més, pel principi d'igualtat. Els procediments de l'educació moral, en tot cas, requerien un mètode distint segons l'objectiu: formar una personalitat lliure o un individu sotmès al conformisme social (27). L'ofici del bon educador, és clar, no resultava fàcil.

No podem oblidar tampoc que, segons les reflexions sobre el sentiment de classe en el món educatiu, per a creure allò que s'ensenya cal un esperit molt senzill per part del mestre, o una manca de valor si s'inculquen coses que no es creuen (28). En tot cas hi havia la figura del mestre *unamunià*, sacerdot del laïcisme basat en la llei nacional i comuna, "pobre de levita" que representava un ferment alliberador d'inquietud i descontent; en definitiva,

aquell que “compleix, no obeeix; cedeix, no acata” (29).

La convivència de distintes institucions educatives encara feia més intricada la tasca docent, sobretot a les escoles on coincidien mestres dependents de diferents administracions. Això ens mostra la missiva d'un mestre i director d'una escola "nacional" queixant-se, a la ciutat de València, dels dos ajudants municipals (30). Certament no era lògic que un mestre auxiliar acudira a classe uns dies i, després, sense deixar substituït, se n'anara a una colònia escolar municipal; eixa incompatibilitat administrativa del personal es feia palesa en situacions com ara les milícies o cursets, i la meitat dels xiquets havien de quedar-se a casa per manca de mestre. El docent estatal suportava -sense cap obligació- disgustos, penes, fatigues o manca de col·laboració i respecte, ja que en aquest cas concret, quinze mesos més tard des de la seua primera carta, la Comissió Municipal d'Instrucció Pública li contestava tot dient-li que ho resoldria oportunament.

Més greu resultava la ineficàcia administrativa si tenim en compte la gran quantitat de sol·licituds de particulars demanant ser nomenats mestres municipals (ajudants o auxiliars), zeladors o professors de música, dibuix, tall i confecció..., amb caràcter gratuït -sense retribució- per a l'escola pública; l'alcalde de la ciutat, a proposta de la comissió d'Instrucció Pública, només havia de nomenar-los professor municipals gratuïts i assignar-los una escola.

Els mateixos mestres oficials mantenien una relació humiliant pel que fa a les autoritats politicoadministratives; qualsevol concurs dirigit a ascendir professionalment els feia passar per situacions de rebaixament personal i llastimoses. Era pràctica acceptada socialment que en el currículum del mestre figuraren mèrits tan subjectius com ara el "vot de gràcia", concedit pels inspectors en les seues visites a les escoles, el "certificat de gratitud" al mestre en qüestió per part d'antics alumnes que havien cursat posteriorment estudis

universitaris (advocats, metges...) o, també, les recomanacions de prohoms locals aliens a qualsevol aptitud educativa (31).

Mentre arribava la millora professional, els ensenyants solien malviure -sobretot al món rural- sols, aïllats de la civilització, habitant cases miserables i entre gent pobra, esclava i víctima del caciquisme (32). Per si això fóra poc, els mèrits demostrats tampoc garantien l'anelada nova destinació; no és estrany trobar-se amb reclamacions dels presumptament perjudicats en els processos de concurs-oposició a ascens (33).

Tot plegat, el mestre no podia estar segur d'aconseguir allò que mereixia de l'administració estatal. Tampoc de la local a l'hora, per exemple, de que se li concedira la casa habitació o la indemnització corresponent; els interventors municipals aplicaven, de vegades, els seus propis criteris ètics o espirituals en els seus informes; resulta si més no curiós veure l'emès pel titular d'Elx, tot denegant la sol·licitud d'un matrimoni de mestres per tal de cobrar una doble indemnització, amb l'al·legació i motiu que "resulta injust i immoral" (sic) que un matrimoni no habite la mateixa casa (34).

Les millores econòmiques per al col·lectiu ensenyant anaren arribant, amb comptagotes, a partir del primer bienni republicà. L'establiment d'un sou mínim de 3.000 pessetes, en octubre de 1931, es va estendre també a partir de gener de 1932 per als mestres interins i per als procedents d'oposicions de 1928 en pràctiques. Es tractava d'un just, però potser insuficient, reconeixement d'una categoria professional en la qual resultava ara més costós obtenir el títol de mestre "nacional" (molts abandonaren a la meitat del camí), i que era continuada per una llarga preparació posterior per concórrer a les oposicions; era inadmissible, doncs, que el sou del Magisteri fóra el mateix o inferior al dels guàrdies de seguretat, carrabiners o guàrdies civils que havien aconseguit els llocs pel mèrit (35) d'haver abandonat les eines de treball

anterior, que potser els pesaven massa a les mans.

Interpretacions sobre el significat dels augmentos retributius en trobem, de diverses, segons l'ús que se'n fera. Les autoritats no dubtaven en considerar-les com a molt importants; així, el Director General de Primera Ensenyança, Rodolfo Llopis, manifestava a Elx (36) que més de 20.000 mestres cobraven 5.000 pessetes de sou anyal i que, amb la República, l'educador rebia més prestigi i diners que a l'estranger; segons les seues dades mentre a l'Estat espanyol el salari havia augmentat més del 50%, a altres indrets va minvar de la següent manera: a l'Estat francès i Anglaterra el 10%, a Alemanya el 20% i a Xicago el 40%. Estudis posteriors, com el de Manuel Tejera, coincideixen en les estimacions; segons aquest estudi, el sou mitjà dels mestres durant el primer bienni augmentà un 50% (37). Les publicacions professionals de l'època, contràriament, minimitzaven les millores econòmiques tot considerant l'augment de minso per les reduccions imposades pel Govern; en eixe sentit, el sou mitjà dels mestres passà de 3.531 pessetes el 1932 a 3.628 pessetes el 1933 (38); és a dir, l'augment sols fou de 97 pessetes en un any.

Altres sospites i inquietuds alçaven en el Magisteri "nacional" aquells mestres dependents d'altres institucions públiques, com ara corporacions municipals o diputacions provincials. Els docents no funcionaris -però públics segons la Llei Moyano-, patien la desatenció del ministeri, les diputacions i els ajuntaments, i tot sovint l'explotació dels particulars; difícilment podien fer-se mestres-funcionaris per la manca d'escoles públiques ni, tampoc, establir col·legis privats per la competència econòmica com a negoci productiu dels ordes religiosos (39).

La inestabilitat laboral depenia en mots casos de la reducció dels pressupostos dels treballadors municipals; els mestres municipals, per tant, també veien reduir plantilles i havers (ajudants, professors especials i

subalterns). Així, l'any 1931, a la ciutat de València era dubtosa la legalitat dels seus nomenaments ja que continuava vigent el pressupost de 1930, prorrogat eixe any, tot habilitant-se un crèdit en no haver pressupost per a Educació i quedant pendents del pressupost per al 1932. En eixes condicions els mestres només podien exposar de forma molt modesta, subtil, moderada i delicada, sense protestar ni culpar ningú, les seues angoixes tot i tractant sempre les corresponents autoritats municipals de senyors, excel·lentíssims, rectes, justos, senyories, amb sentiment, idonis...(40). Les cròniques locals continuen informant-nos periòdicament sobre les preocupacions d'aquest col·lectiu d'ensenyants que, no sols individualment sinó en comissions nombroses, s'apropaven de tant en tant i visitaven aquelles autoritats per recordar-los que continuaven oblidats i pitjor atesos als municipis que els mestres oficials "nacionals"; l'alcalde de torn o els seus representants, normalment, sempre els prometien estudiar les seues peticions.

Els mestres d'escoles privades, per la seua banda, també cercaven la unió de les distintes associacions del Magisteri privat per tal de denunciar, amb més força, els seus problemes. Fruit d'aquelles aspiracions fou, com ja s'apuntà, la *Federación de Asociaciones del Magisterio Privado de España* (41). Els interessos dels treballadors de l'ensenyament primari, tanmateix, moltes vegades no coincidien, com ja sabem, per la varietat de condicions laborals d'uns i d'altres. D'aquesta manera la *Confederación Nacional de Maestros* manifestava la seua independència respecte a la *Federación de Funcionarios Públicos* i es qüestionava la necessitat d'ingressar-hi; pel que fa a la incorporació dels mestres laics en l'escalafó de Magisteri, aquells proposaven que fóra pels procediments generals establerts i no per gràcies excepcionals anticonstitucionals. L'enteniment i solidaritat entre els distintes grups de professionals de l'ensenyament no era, tampoc en aquells anys, el tret característic.

Hi havia altres diferències, a més, per qüestions no estrictament laborals, administratives o corporativistes. Enric Soler i Godes, des de Sant Joan de Moró, criticava que les coses es feren malament i que, referint-se a l'Assemblea dels *Maestros de Levante*, els docents valencians hagueren d'estar federats amb Múrcia i Albacete, i no pas amb Catalunya i les Balears per raons -apuntava- de llengua i història (42). Molts mestres valencianistes, efectivament, es mostraren molestos per la conducta grollera dels associats d'aqueixes províncies, als quals consideraven "forasters a casa nostra" (sic), i als que no perdonaven els insults al valencià com a llengua, l'imperialisme tossut ni la intransigència castellana en protestar, per exemple, contra Carles Salvador quan intentà exposar en valencià la seua conferència a l'esmentada assemblea de Castelló, sobre "Els problemes del bilingüisme escolar al País Valencià". Aquestes raons, culturals i pedagògiques, resulten igualment factors a considerar a l'hora d'explicar la desunió històrica entre el Magisteri valencià, i no han de sorprendre'ns d'afirmacions com "nosaltres, els mestres valencians, no podem perdre de vista la tasca dels mestres germans d'allà de l'Ebre, que és l'única que ens interessa" (43).

La veritat és que divergències ja hi havia fins i tot abans d'incorporar-se a la docència, tal com apunten les nombroses cartes dels cursillistes en la premsa queixant-se de l'Administració, d'altres cursillistes "egoistes" i de les diferències i divagacions internes que, fet i fet, anaven en perjudici de la pròpia personalitat docent.

L'últim ministre de la monarquia ja havia apuntat que la majoria de les escoles graduades estaven mig fracassades per prevaldre l'individualisme (44). Potser tampoc no podia esperar-se molt d'un sector del Magisteri que arribava a la Normal per influència o manament directe dels pares; es tractava d'una classe social procedent del medi rural, que vivia pobrament de treballs com ara llauradors amb poques terres, menestrals, artesans, funcionaris modestos,

comerciants, traginers sense compte en el banc o servidors (45), els fills dels quals solament podien aspirar a les dues carreres més conegudes per ells: capellà (aleshores en descens) o mestre (més emparats darrerament pels pressupostos estatals i en augment); eren, per tant, d'individus sense herència personal de vocació ni consciència social com a col·lectiu docent.

No els venia mal, a aquests últims en particular i a la resta de mestres en general, la injecció de moral i optimisme que les autoritats educatives intentaren fer-los arribar, sobretot amb l'impuls educatiu republicà, i també d'exigir-los el que n'esperaven (46). Certament calien educadors servidors de la col·lectivitat, que treballaren pel benefici comú i de l'escola, que feren més culta i tolerant la societat de l'Estat espanyol, i que ajudaren la República a formar homes i dones que pogueren cooperar amb el nou règim republicà. Aquesta mena de missatges perduraren al llarg de tot el primer període republicà i coincidien en influenciar la sensibilitat del professorat, animant els mestres sense prejudicis, amb esperit, passió, amor i sentiment, tot amb grans dosis d'optimisme (47).

Altrament, el Magisteri havia d'estar al marge de directrius o manipulacions exteriors, una lluita a la qual invitava, per exemple, la mateixa *Asociación de Maestros Nacionales de Valencia y Provincia*. Es pretenia donar entitat pròpia als docents, allunyada de qualsevol sectarisme polític o religiós; calia trencar amb la imatge forània i demostrar als companys de professió estrangers que l'ensenyament a l'estat espanyol no era una "espanyolada" més (48). El món escolar es ressentia lògicament d'una política educativa marcada per la ràpida successió o mutació d'autoritats políticoeducatives, cosa que ocasionava greus prejudicis com la manca d'una direcció contínua i homogènia o la impossibilitat de reformes profundes i eficients; es feia necessària, una vegada més, la mínima autonomia (no independència) de la Instrucció Pública (49) gestionada per tècnics controlats

pel Parlament, tal com apuntaven alguns professionals docents.

Conseqüència d'aquell revifament i orgull col·lectiu dels docents fou l'establiment de locals on reunir-se, com ara les cases dels mestres; domicilis socials que funcionaven a mode de centre cultural, que intentaven fomentar la convivència dels col·legues i també s'oferien, com a seu social, per a diverses reunions o associacions professionals (50).

4.3.- Activitat pedagògica.

Els nous aires renovadors pel primer bienni republicà portaren a l'escola la influència que el socialisme havia reclamat: la tasca instructiva del mestre s'havia d'escampar a la classe treballadora, i acabar amb la dominació oligàrquica basada en la ignorància col·lectiva. De dia calia educar els fills i de nit els pares, deia Rodolfo Llopis; l'escola rural estatal, ara amb més protagonisme, seria l'encarregada d'alliberar el poble tant del caciquisme com del clericalisme. La neutralitat del mestre, però, en matèria política, religiosa o filosòfica hauria de respectar la consciència del xiquet (51). Paral·lelament, altres sectors no oficials aspiraven a un Magisteri més compromés, transformador de la societat de classes

Orientacions tan innovadores suposaren un clar entusiasme pedagògic per gran part del Magisteri, tot instituint-se nous Centres Pedagògics de Col·laboració professional com el que unia els mestres de Villena i Sax (52).

La iniciativa d'organitzacions i autoritats educatives i administratives també impulsà arreu del País Valencià altres activitats i cursos de reciclatge professional per a mestres, com l'organitzada a Vinaròs (53) pel *Patronato de Misiones Pedagógicas*.

Se concediren en el mateix sentit vots de gràcia a mestres, com ara un també de Vinaròs, per part de la Diputació castellonenca reconeixent la seua tasca en favor de l'escola rural i la realització de col·leccions de fauna marina, concessió que era acompanyada -en aquest cas- d'una subvenció de 500 pessetes per a continuar la seua "irradiació cultural" (54). L'Ajuntament de València, continuant eixa línia, rebé l'agraïment de l'Escola Provincial de Puericultura, per la seua col·laboració en el *III Curset de Puericultura per a Metges*, i també dels cursillistes per la perfecta organització dels serveis de Puericultura del municipi (55).

Tot plegat, la preparació pedagògica del Magisteri passava per l'actitud personal de cada professional; encara que ja hi havia docents capacitats (56), més per autoeducació que no pas per la ciència pedagògica que aprengueren a les Normals, per a desenvolupar amb fortuna els mètodes de l'*escuela activa* aquests eren encara escassos en començar el primer bienni.

Personatges encara insuficientment reconeguts com Carles Salvador, Enric Soler i Godes o Antoni Porcar, entre d'altres, intentaren durant els anys trenta divulgar els principis pedagògics del seu contemporani Freinet, des d'escoles rurals i d'estiu (57); malauradament els seus esforços no gaudiren d'una época prou llarga i receptiva, emmarcada per períodes que afavoriren molt poc l'escola pública i, encara menys, valenciana. Haurien de passar molts anys per tal que els mestres partidaris de la renovació pedagògica pogueren reintroduir i divulgar amb més recursos didàctics, com ara la "coca de glicerina" (anys 60), una educació desenvolupadora d'una societat més justa i

humana que garantira la realització personal i, més encara, perquè puguem trobar una adreça electrònica a la xarxa sobre un ensenyament que conjuga la llibertat i la creativitat de l'alumne.

Les inquietuds pedagògiques dins el món educatiu començaven, tornant al nostre període d'estudi, en la mateixa Normal i resultava freqüent l'aparició en la premsa, ara alacantina, d'anuncis invitant a cursos o conferències promoguts per *la Sociedad de Estudiantes de Magisterio* a la *Escuela Nacional de Magisterio Primario* (58). La veritat, però, era que l'oferta per al reciclatge professional no era precisament quantiosa; els normalistes i els mateixos mestres en exercici que volgueren actualitzar determinats coneixements educatius durant les vacances s'havien de conformar, a partir de 1932, amb les cròniques i reportatges sobre les escoles d'estiu organitzades a Catalunya mitjançant publicacions de tirada humil com ara *Camí*, que abastava a un nombre reduït d'ensenyants.

Al País Valencià, aquestes jornades de tipus vacacional-vocacional arribaren els anys 70 però l'assistència a les mateixes està limitada, com diu el pedagog i professor Gonçal Anaya, a les persones compromeses amb la millora de l'ensenyament. A més l'ajuda rebuda d'institucions públiques no ha estat, a hores d'ara encara menys, la necessària; malgrat això el 1966, per exemple, se celebraren escoles d'estiu a Castelló, El Saler (València), Oliva i Elx (59). En el present, afortunadament, continuen celebrant-se'n.

En aquest apartat que ens ocupa resulta indefugible parlar, una vegada més, dels mestres autoanomenats valencianistes, i açò per dues raons fonamentals: d'una banda, l'insuficient tractament historiogràfic i, d'altra, el mèrit -socialment infravalorat- com a col·lectiu laboral. Es tracta d'un grup de mestres capdavanters en les aspiracions no sols corporativistes o de classe, com vàrem veure, sinó també socials i pedagògiques, sense cap altre interès

que la normalització d'una escola i una ensenyança genuïnament valencianes.

Entre els seus objectius, seleccionem d'aquells declarats en la crida als mestres (oficials i particulars) del País Valencià, la tardor de 1932 (60): primer, propagar i defensar l'ensenyament escolar en la llengua materna de l'infant; segon, ingressar en la futura entitat *Foment de la Parla Valenciana*, proposada per Ramon Borràs; i tercer, mantenir la neutralitat religiosa, moral i política. La primera crida fou escassament escoltada però, malgrat això, s'hi esperaven més adhesions després d'insistir de forma optimista amb una segona el mes següent.

L'Agrupació Valencianista Escolar, segons Robert Moroder i Molina, tenia per la seua banda un contingut cultural: llengua, literatura, geografia, història... (61). La defensa dels seus supòsits comportaren més d'un incident amb els propis col·legues, com aquell esdevingut en l'esmentada ponència de Carles Salvador a Castelló ciutat, fet que permeté a Topi Nambour (62) titlar la *Federación de Maestros de Levante* d'antipedagògica; fou un exemple més en què, les diferències ideològiques entre els mateixos membres, donaven a les jornades pedagògiques una semblança política. Així doncs, davant les confrontacions donades, l'autor de l'escrit en qüestió reclamava el "Vixca València" en contra del "Viva España" i criticava la intolerància d'uns ensenyants castellanitzants que -republicans declarats- amb prou feines acceptaven, a tot estirar, el bilingüisme escolar on existeix el "fet diferencial" (sic). El mateix "sindicat llevantí" no dubtava, per exemple, en traduir, pel seu compte, els nom dels ponents d'aquelles jornades com fou el cas del "Carlos" assignat al mestre destinat a Benassal, l'esmentat Carles Salvador (63).

Més pacífica i edificant resultà la reunió de mestres a Albaida, mesos després, on Baldomer Vendrell conferencià amb un resum -a mode de reflexió final- tot dient que "tot mestre està obligat a conèixer la llengua de l'infant a

què es deu en cor i ànima" (64); apunta el cronista que de seguida hi hagué una discussió tranquil·la i obligà l'inspector Josep Senent, dirigint-se comprensivament i imparcial, per tal de solucionar "l'amical desavinença" (sic), tot encarregant a uns quants assistents la preparació d'una pròxima ponència sobre el grau d'ús del valencià.

Allò ben cert és que, fins i tot finalitzat el bienni 1931-33, el valencianisme escolar anà reeixint a poc a poc i una mostra en fou l'aparició de l'*Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana*; a la seu social de les *Joventuts Valencianistes* mestres i estudiants aprovaren els seus estatuts, nomenaren el Consell Directiu i elaboraren el Manifest de l'Entitat (65). Entre les mostres de benvinguda destaquem, als quinze dies (66), la constatació de Carles Salvador "...tot el que ha fet el valencianisme relacionat amb l'ensenyança valenciana en els darrers vint-i-cinc anys -i no és molt, perquè ben bé cabria en vint-i-quatre mesos seguits..." (sic). Efectivament, d'Alacant tenim notícia de la joia amb què s'havia rebut la fundació de l'esmentada *Associació* i s'anunciaven, des de l'*Agrupació Regionalista Alacantina* (67) els mateixos projectes per al sud del País Valencià.

L'àmbit d'actuació d'aquest tipus d'iniciatives abraçava, lògicament, aquells territoris considerats germans sota un criteri cultural i educatiu. En eixe sentit, un dels acords del Consell Directiu de dita *Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana* (27 de març de 1934) consistia en "protestar davant del Governador de Castelló per la multa que havia imposat al senyor Gaietà Huguet sense cap altre motiu que el de ser professor de llengua valenciana" (sic). Setmanes després (68), llegim la notícia segons la qual les multes als valencianistes de Castelló havien estat condonades mercè a les "hàbils i persistents" gestions prop del Ministre de Governació.

Per finalitzar amb aquest darrer apunt escau recordar que, com tots els anys quan estaven a punt de començar les vacances escolars, reapareixien els anuncis tot invitant els mestres perquè assistiren a l'escola d'estiu que s'anava a celebrar a Catalunya, la qual cosa venia a dir que encara havíem d'aprendre molt, segons el comentari final que s'hi afegien (69).

4.4.- Les proves de selecció docent.

El fet de concórrer als actes administratius o acadèmics amb objectius de selecció professional, com és el cas de les oposicions, representa quelcom lligat de sempre a la vida laboral del mestre. Durant el primer bienni republicà, tanmateix, la qüestió de les oposicions al Magisteri estatal assolí característiques realment històriques, i suposà un aspecte considerable en el quefer educatiu d'aquells anys. Una mínima ullada al respecte ens hi mostra un tema bastant conflictiu que, heretat del règim anterior, significà una de les majors preocupacions de l'Administració educativa i, en conseqüència, tingué unes repercussions que afectaren més enllà del col·lectiu d'ensenyants.

L'última convocatòria de la monarquia a escoles estatals (R.D. 20-7-1928) provocà unes oposicions sorolloses i més aviat irregulars, sobretot per l'ambigüitat de legisladors i administradors, que no es varen solucionar fins les darreries de 1931. El cas fou que, de les 3.000 places ofertades, més de la meitat en restaren desertes; les incidències i protestes posteriors obligaren el Ministeri a ordenar la formació d'unes segones llistes amb els aprovats en dos

dels tres exercicis de la convocatòria inicial; uns 2.000 mestres més aprovaren però, com que els incidents augmentaven, també foren admesos aquells que sols havien superat un exercici (poc més dels 1.500 aspirants, seguint en números redons). Finalment, i per la "generositat" dels responsables educatius, s'acceptà que 4.000 aspirants que no havien aprovat cap exercici pogueren repetir-los en una darrera opció.

Aquest mode tan arbitrari i provisorio d'administrar comprometé les noves autoritats educatives republicanes, que decidiren inspeccionar els mestres de qualsevol llista supletòria al seu lloc de treball; en tot cas els "rebutjats", en últim procediment, podien sotmetre's a unes proves teoricopràctiques eliminatòries. Com que la desaprovació dels aspirants no desaparegué del tot, aquella "herència del 28" -encara que resolta- no afavorí la imatge dels nous responsables educatius. Tot aquest afer es visqué també, amb tota la seua força, al País Valencià.

Sintonitzant cronològicament amb els paràgrafs anteriors cal anotar, en vespres de la proclamació de la II República, el ressò de la premsa valenciana sobre aquesta problemàtica tot publicant-hi les notes divulgades pels grups afectats, encara que foren tan llunyanes com les comissions d'opositors i normalistes de Navarra i Lleó, on s'hi mostrava la seua actitud disconforme amb el sistema d'oposicions (70).

En un col·lectiu tan nombrós com el que ens ocupa no ens ha d'estranyar, tampoc en aquest tema, la diversitat manifestada i les diferents opinions dels qui anaven a oposar al Magisteri sobre com haurien d'ésser les proves selectives, el contingut de matèries en els distints exàmens o, fins i tot, la seua necessitat. Els aclariments, lamentacions, rectificacions o desqualificacions entre les mateixes comissions de propositors, així com entre particulars i altres comissions, sovintejaven prou -ja en ple període

republicà- i de manera semblant a com ocorre actualment; inclús les associacions professionals de mestres en exercici no s'hi posaven d'acord, ni pel que feia a la conveniència de suspendre la convocatòria de 1928 ni de convocar-ne de restringides, segons els criteris de la nova política educativa republicanosocialista.

El procés selectiu a partir d'aleshores canvià oposicions per cursets intensius; després d'eixe període teoricopràctic i de l'aprovació de tres exercicis, els mestres eren declarats aptes i se'ls adjudicava una escola. El nou procediment decretat per a la celebració dels aleshores anomenats "cursets de selecció professional" (*La Gaceta*, 4-7-1931) es guanyà les crítiques en contra per part també de la mateixa premsa, a mode de comentaris editorials, sobretot de la menys partidària dels nous canvis educatius (71).

Tampoc no havien servit de res les esmenes proposades pels cursillistes, com ara els alacantins, adreçades al ministre d'Instrucció Pública sobre la convocatòria pel que fa a qüestions com per exemple els admesos, límits d'edat per accedir-hi, tribunals universitaris... (72).

A València, per part de la Directiva de l'*Agrupación de Aspirantes al Magisterio Nacional*, es demanava en una carta la urgent necessitat de formar un front comú, escrit contestat per altres aspirants tot advertint del perill de caure en la dinàmica dels mateixos mestres estatals "dividits o subdividits en cent grups" (73); aquests últims proposaven "altre" front únic d'aspirants al Magisteri en favor d'unes oposicions restringides, amb la qual cosa semblava impossible (com hi restà apuntat) la unió de tots els afectats, pels múltiples interessos existents i l'augment d'exclusivismes.

Si considerem aquelles llistes supletòries, arrossegades des de 1928, i l'excessiva fragmentació dels aspirants en grupuscles, trobem un mosaic de

posicionaments que, fullejant les distintes publicacions, mostren un desgavell d'opinions i confrontaments menyspreadors en els quals hi havia lloc, a més, per als parers individuals com ara aquell que proposava solucionar el problema (74), tot instaurant una oposició abans -per a ingressar en la Normal- i suprimint-ne la posterior.

Les noves autoritats politicoadministratives decidiren una doble convocatòria: d'una banda, curssets, amb els corresponents exercicis pràctics, per als opositors restants de 1928; d'altra, curssets de selecció per a ingrés en el Magisteri (*La Gaceta*, 27-8-1931); ambdues serien divulgades (75) amb tota mena d'explicacions sobre el termini de sol·licituds, temari i tots altres aspectes procedimentals. El descontent dels aspirants continuà però la resolució era ferma; de no res varen servir les peticions dels cursillistes al ministre d'Instrucció Pública, ni les demandes procedents dels propis correligionaris i paisans al Director General de Primera Ensenyança (76), proposades des de la seu de l'*UGT* d'Alacant, tot demanant que les places ofertades foren il·limitades, l'exclusió dels llicenciats en el procés selectiu i, en tercer lloc, que la part universitària de les proves no fóra eliminatòria. Potser ja era hora, com pensava Rodolfo Llopi, d'acabar amb l'actitud mendicant de qui aspirava a educar el poble.

Altres tipus de propostes, il·lustratives sobre la seua problemàtica situació, venien dels mestres no oficials que des de la seua associació proposaven al ministre d'Instrucció Pública:

1er.- obligar el Magisteri particular a col·legiar-se;

2on.- dret a l'ingrés en el Magisteri estatal dels mestres de la privada amb un mínim de quatre anys d'exercicis;

3er.- transformació dels establiments particulars en escoles estatals;

4t.- titulació de mestre com a condició necessària per exercir el Magisteri particular.

A més d'aquests suggeriments, parcialment relacionats amb el procés de selecció professional, s'hi afegia l'ofertament al ministre per tal de presidir el Congrés Nacional de Magisteri de Primera Ensenyança, que anava a celebrar-se a Barcelona proposat per les associacions de Catalunya, València i Balears (77).

L'any 1931 fou certament intens i conflictiu pels esdeveniments educatius, concretament en la lluita per la consolidació d'un sistema d'oposicions o curssets d'accés al Magisteri públic; a pesar de la diversa procedència dels cursillistes i la contraposició d'interessos i objectius entre els nombrosos grups, en acabar l'any aquelles accions i polèmiques, quelcom més que purament escolars, desgastaren persones i institucions; el mateix ministre Marcelino Domingo hagué de conjurar promeses amb paraules força crítiques i amenaçadores en adreçar-se als mestres, tot just dies abans de cessar en el seu càrrec (78).

Veritablement, la pugna de molts cursillistes els havia portat a situacions extremes en el seu intent d'entrebanca les oposicions; a més de les "andanades de paper" i fullets violents, les mobilitzacions aconseguiren retardar la celebració del procés selectiu a molts indrets de l'estat. Si a València i Melilla fou per manca de local, segons la darrera font hemerogràfica d'aleshores, els curssets no es portaren a terme per la no assistència dels cursillistes a llocs com ara Tarragona, Girona, Barcelona, Lleida, Saragossa, Osca, Terol, Ourense, Lugo, Múrcia, La Laguna, Logronyo, Almeria o Zamora.

Quant al contingut temàtic de les proves de selecció professional, objecte d'altres estudis ja publicats, cal constatar diferències entre l'anterior sistema i l'instaurat per les autoritats educatives republicanes. La secularització

creixent eliminà del temari anteriors continguts com els referits a Història Sagrada i Religió (corresponents a la primera part d'aquells exercicis), així com les pràctiques de labors (part pràctica on la mestra aspirant confeccionava una penyora de vestir); aquests darrers continguts, que ens mostren la relació existent fins aleshores entre la dona i l'escola, contrastaven força amb el temari dels nous cursets de selecció, que incloïen nous aspectes pedagògics i socials com ara Orientacions modernes de l'escola o Dret Constitucional -en les lliçons teòriques- i Diaris d'excursions sobre les visites realitzades a escoles, granges, museus o monuments artístics -en la part pràctica- (79).

El que no va canviar fou, malgrat el pas del temps i en un context merament casuístic, la pervivència de vicis com ara l'amiguisme o el favoritisme entre els correligionaris; trobem intents d'aquesta mena de pràctiques per accedir a treballs diversos com, per exemple, càtedra d'institut, administratiu, empleat de banca, auxiliar... i, també, al Magisteri; hi destacaven Sevilla o -sobretot- Huelva, pel nombre de peticions, però també hi ha alguna carta de recomanació sol·licitada des del País Valencià (80).

Redreçant novament la polèmica socioprofessional sobre les oposicions, aquella perdurà any rere anys fins i tot per demanar la seua necessitat. Eixe fou el sentit de la protesta contra l'acció de l'*Asociación de Trabajadores de la Enseñanza (UGT)*, que exercia -llegim- d'agència oficial de col·locació per al Magisteri (81) en cridar els mestres que cercaven treball entre els seus adeptes, s'hi afirmava, per substituir en l'ensenyament els ordes religiosos; la proposta demanava ara cobrir eixos llocs de treball pel sistema de concurs-oposició.

L'últim desacord entre col·legues que apuntem, al final del primer bienni, fou el protagonitzat pels mestres laics i els ja funcionaris. Des de la mateixa *Agrupación de Maestros Laicos Históricos de Cataluña* arribà, a la

premsa valenciana, la demanda pel reconeixement dels serveis prestats a la República i la proposta d'un escalafó de mestres laics, sense cursets de selecció (82). Posteriorment la *Confederación de Funcionarios Públicos*, acordava respecte a l'ingrés dels mestres laics en l'escalafó del Magisteri l'opinió favorable als procediments generals establerts, i no per altres gràcies excepcionals ni anticonstitucionals (83).

L'anàlisi de les repercussions esdevingudes dins del món educatiu no exclou considerar que, alhora, les oposicions dels mestres tingueren unes lectures exteriors alternatives i oferiren una imatge que, interpretada lliurement, era reflectida mitjançant la premsa al públic en general. Així, amb formes d'expressió -que incloïen també l'humor- hi ha sucosos comentaris al respecte, com ara el que, amb to irònic, llegim a les acaballes del nostre primer bienni.

En el sentit apuntat, segons el que deia l'autor (84), l'entusiasme d'estudiants batxillers i mestres cursillistes pels seus intents d'ingressar en la Normal i el Magisteri respectivament, representaven tota l'activitat cultural existent; als estudiants -observa- en actitud feinejadora se'ls veu irradiar cap a dos llocs concrets: uns als centres privats (acadèmies d'ensenyança) tot recercant la instrucció necessària i les normes precises de manera que, s'hi apuntava, semblava renàixer la cultura dels temps de Sòcrates, Plató o Aristòtil; altres a les grans biblioteques, que vivien l'exhauriment de llibres pedagògics -tant la Universitària com la Popular- i que resultaven insuficients, per la qual cosa calia obrir-les per les vesprades, així com a d'altres més xicotetes. Els mestres, laboriosos i amb ganes de saber, eren els cridats a aixecar el nivell cultural que sostenia el règim republicà; calia afavorir -segons el to del comentarista- els impulsos intensius de cultura prodigats per la República als seus ciutadans.

4.5. Consideració social i nou paper del mestre.

Lògicament el nou sistema d'oposicions, polèmiques a part, formava part d'una redefinició de la figura del mestre i de la seua nova funció, ja que es pretenia comptar amb un ensenyant adaptat a una societat més dinàmica i pluralista i que, de més a més, fóra capaç de participar en qualsevol activitat cultural (85).

El professional de l'educació en aquells inicis republicans fou doblement demandat, de manera prou semblant a l'actual (86), per una societat plena de canvis polítics, econòmics, socials i culturals, però també pels propis agents escolars: pares, alumnes, administració i -per què no?- pels propis col·legues. Tanmateix, aquestes demandes eren contradictòries i plantejaven si la funció del mestre, ressò de la societat, consistia en fer de mantenidor o reproductor de l'ordre i del sistema vigent o si, pel contrari, havia d'ésser crític, revolucionari i transformador respecte a aquell estat de les coses; les autoritats republicanes animaven a combinar ambdues, tot respectant -això sí- la personalitat del xiquet.

L'actuació del mestre havia de tenir en compte, per si en fóra poc considerar les innovacions pedagògiques, l'esperit religiós; la consciència politiconacional, internacionalista a la manera de Kerschensteiner (87), s'afegia a un complet llistat portador de valors especials en què la unió nacional convivía amb l'associació religiosa. El mestre -portador de cabals religiosos- es convertia així en instrument de Déu; una idea compartida, per altra banda, amb Pestalozzi (88).

Plantejaments contraris, fora de l'escola pública estatal, també hi trobàvem; sols cal recordar l'educació blasquista que, confiada en el paper de la instrucció, intentava impartir als seus locals i casinos una ensenyança laica encara que difícilment progressista, donada la poca atenció prestada a la formació del docent (89). És clar, doncs, que des de tots els sectors socials i ideològics s'esperava molt de la utilització interessada del Magisteri; no tots, en canvi, s'havien preocupat conseqüentment de que aquells professionals tingueren, com dèiem, una preparació escaient i unes condicions professionals més justes. Per tant, el nou paper -teòric- de protagonista assignat al mestre d'escola no es corresponia, en la pràctica, amb la consideració i valoració necessària.

El quefer d'alguns professionals s'havia considerat un vertader problema a nivell local, en el sentit de què calia revisar la seua conducta personal; encara que es demanava una millor remuneració dels ensenyants (90), alhora també es qüestionava la seua actuació durant la dictadura anterior en no afavorir l'ensenyança; urgia, a més, vigilar les hores totals de classes impartides i la seua manca de puntualitat.

Els periòdics, a més d'opinar, informaven sobre aspectes estrictament laborals del Magisteri i, encara que involuntàriament, transmetien una imatge inexacta al lector sobre la realitat del col·lectiu docent. Segons la revista professional *El Magisterio Español* (91), calia reaccionar contra els diaris que amb les seues repetitives notícies sobre l'ascens d'escalafó dels mestres, que suposaven un fluir constant, afeblien la sensibilitat de l'opinió pública de manera errònia i equivocada, perquè no informaven d'aquells que es quedaven sense ascendir, que eren la immensa majoria.

Malgrat tot, el mestre era sol·licitat en el seu paper salvador dies abans d'iniciar-se el règim republicà. En el *I Congreso de la Asociación General de*

Maestros, celebrat a *la Casa del Pueblo* de Madrid i inaugurat amb un míting de Rodolfo Llopis, l'anunciat com a possible ministre d'Instrucció Pública, Fernando de los Ríos, engrescava els mestres (92) a portar una croada civil per tal de dignificar la nació.

Una opinió més negativa (93) feia una "comparació no pedagògica" (sic) entre els mestres, tot qualificant el particular de comerciant, el religiós de fanàtic i l'oficial de buròcrata; hi reivindicava per als mestres "nacionals-oficials" menys vacances i més vocació i civisme, en el sentit de lluitar contra la ignorància i l'oligarquia, sobretot a les zones rurals de l'interior.

Més enllà de l'anecdota i dels personalismes la manca d'estimació social del Magisteri raïa, objectivament parlant, en la poca percepció popular de la necessitat de cultura primària; gran part de la creença popular considerava suficient que el xiquet aprenguera a llegir, escriure i comptar. Lògicament, la missió del professional de l'ensenyament era tan poc apreciada com, tot seguit veurem, explicable.

El mestre rural patia la desconfiança i, de vegades, l'odi propis del qui vénen de la ciutat. Llunyà i estrany, reflectia el complex del camperol; l'espiritualitat rural secular poc tenia a veure amb el científisme del mestre, el qual era respectat, en part, perquè els seus coneixements podien ser utilitzats circumstancialment per aquell. Altrament, cal recordar, podia ser perseguit quan es rebel·lava contra el cacic local. Llastimosa situació la del docent que, en primer lloc, rebia cert menyspreu per part de sectors com ara universitaris i professionals liberals, burgesia, aristocràcia... i, en segon lloc, pel seu rang cultural, econòmic i professional; hi havia també el "perill" del contacte amb la massa obrera, que podia crear-li l'enemistat de les classes altes i polítiques i que, en conseqüència, l'obligaven a prendre un actitud defensiva.

Altres factors addicionals eren el representat per la valoració despectiva de l'estat com a institució, que es demostrava -en la realitat- amb una precària remuneració docent que podia repercutir en la negativa tasca educativa i, per la modèstia d'aquesta, en la infravaloració social. Per si tot açò anterior no era prou, la negativa legislació de la Primera Ensenyança amb uns criteris consuetudinaris en els canvis de destinació, encara vigents en gran mesura, possibilitava l'accés de la gent madura a les grans poblacions, mestres òbviament menys inquietos i dinàmics professionalment; aquest darrer aspecte s'afegia a la negativa imatge de l'escola pública, que li impedia competir amb determinats col·legis privats.

Davant d'aquella situació s'apuntaren remeis que pretenien millorar-la (94) i que començaven, en l'aspecte econòmic, per l'augment retributiu que comportaria més prestigi social, però també hom proposaren altres vies. Des de dins del mateix col·lectiu s'insistia en la pròpia actuació professional, seguida d'una propaganda social que destacava la tasca de l'escola, en la seua missió social i en favor del xiquet per la seua funció biològica; la conscienciació social es faria, a més de la tasca silenciosa, mitjançant l'ús de recursos divulgatius com ara la premsa, les conferències o les xerrades.

El darrer plantejament, per la seua relació, ens arribava des de l'Olleria i es demanava sobre quina havia d'ésser la formació del Magisteri (95). L'ensenyant -autor de la pregunta- proposava si era suficient una cultura popular (*aldeana*, a la manera d'Ortega y Gasset) segons la qual hi havia prou en saber llegir, escriure i comptar, i que pel seu limitat nivell (*demi-science*, apuntava) robava opinió, estima i respecte a l'educador o, si pel contrari, la formació cultural hauria de considerar aquesta com a cultura amb preparació universitària i tècnica; en el segon supòsit la tasca formativa es caracteritzaria per ser extensa, profunda, filosòfica, universitària, contínua, incessant, laboriosa i vocacional.

4.6.- Els mestres valencianistes.

Mestres i normalistes representaven un dels col·lectius més actius i sensibilitzats pel valencianisme progressista. Els objectius principals d'aquest "valencianisme pedagògic" se centraven en defensar i potenciar el valencià, llengua materna dels xiquets, dins un context de neutralitat religiosa i política. No es tractava de cantar himnes (96), sinó de revalencianitzar el País Valencià.

La seua crida no era escoltada de forma entusiasta pels seus paisans i, a més, havien de defensar eixes conviccions davant les accions "desnaturalitzadores" foranes. Així ho entenia P. Asins (97) quan comentava el *II Congreso Nacional de la FETE* que, ens informava, havia acordat dividir Espanya en deu regions, una de les quals, anomenada *Levante*, incloïa: Múrcia, País Valencià, les Illes Balears i Canàries; calia, proposava concloentment, rectificar i canviar el terme *Levante* per *València* o *País Valencià*.

El mateix autor catarroquí avançava detalls sobre el tarannà de la futura seu social d'aquests mestres (98): valenciana i oberta, i no pas un centre de passatemps o juguina; és a dir, un laboratori d'estudi i experimentació que, amb la biblioteca, compaginaria aquell estudi amb ponències pedagògiques. Això, continuava després (99), no limitava les preocupacions polítiques i espirituals, manifestades en la *II Setmana Cultural* celebrada al *Centre d'Actuació Valencianista*.

En efecte, el mes següent i al mateix local (100), Francesc Alcaide i Vilar, catedràtic de la Universitat de València, feia una ponència sobre "El Seminari de Pedagogia i Laboratori de Psicologia experimental pedagògica";

a més a més de constatar-hi el vent renovador que despertava al Magisteri valencià, exposà la idea de què el problema nacionalista esdevingut per la relació entre la "psicologia nacional valenciana" i la "llengua nacional valenciana" (sic) era conseqüència d'un problema cultural. La mateixa vesprada conclouria la conversa pedagògica sobre "L'idioma valencià a les escoles". La relació entre el valencià a les escoles i la cultura nacional hi restava, doncs, prou clara.

Per concloure aquest apartat específic, ampliable amb referències d'altres capítols, interessa constatar-hi el naixement de l'*Associació de Mestres Valencians*. Resultà històric el 28 de desembre del 1933, data en la qual, a l'esmentat *Centre d'Actuació Valencianista*, es discutiren i aprovaren la Constitució i el Reglament de la nova Associació (101); l'esperit, ambicions i preocupacions d'aquells mestres, salvant entrebancs històrics, socials i polítics, continuen a hores d'ara vigents en la *Federació d'Escola Valenciana (FEV)* (102).

La valoració i significació d'aquell col·lectiu d'ensenyants, i més concretament els treballadors de l'escola primària (pública i privada), resulta encara avui un camp de treball que necessita major dedicació i explotació per part dels historiadors del País Valencià.

4.7.- Estudis de Magisteri abans de la República.

El control de la formació del mestre aspirava a guanyar la lluita ideològica per l'educació i, històricament, l'absència d'un enfocament rigorós i eficient caracteritzava eixa etapa preparatòria. Les Escoles Normals regides pel "Pla Bergamín" (segons el RD del 30-8-1914) impartien fins el 1931 una insuficient preparació educativa, a base d'un alumnat conformista culturalment i social, i d'un professorat amb un baix *status* professional (103); el quietisme i conformisme afavoria un ensenyament eclèctic, excessivament enciclopèdic i d'escàs contingut pedagògic i pràctic. El rebuig de les propostes institucionistes de l'ILE privà l'educació d'una millor preparació del Magisteri, així com de la immersió universitària del mestre. Els nous ensenyants, finalitzats els estudis a la Normal, mancaven d'un perfeccionament en la professió i d'una ampliació cultural bàsics en el mestre, fet denunciat pels propis professionals.

L'Escola d'Estudis Superiors de Magisteri comptava, en la mateixa línia, amb uns plans d'estudi polimàtics sense especialització pedagògica; servia en la pràctica, sobretot, per preparar inspectors i professors normalistes, i va desaparèixer quan es crearen les Facultats de Pedagogia.

Les Normals, abans de la República, constituïen una institució híbrida entre Institut de Batxiller i Escola Professional; amb l'obligació d'ocupar-se'n de la cultura general i de la formació pedagògica dels seus alumnes, no aconseguien cap de les dues funcions. Els mateixos estudiants normalistes, que hi havien accedit directament des de l'escola primària, tornaven a aquesta condemnats a la solitud i l'aïllament d'algun llogaret perdut, amb el títol de mestres però desconeixent l'escola i el xiquet, i comptant, -això sí- amb un

bagatge intel·lectual provinent d'*innombrables* llibres (104).

Si la formació del mestre havia estat bastant deficient fins l'arribada de la República, encara era més impresentable la condició física dels locals que albergaven els futurs mestres i que, amb instal·lacions i materials insuficients, parlaven de la importància econòmica que es donava a l'Educació; veurem, sobretot, per la seua significació, el cas de la Normal de València.

Hi ha constància, si més no des del 1917, d'una invitació feta al Rector per tal que coneguera les deficiències del local i s'estudiara la realització d'algunes millores; més d'un any després, una carta de la mateixa autoritat universitària informava que l'Ajuntament i la Diputació es comprometien a traslladar la Normal, amb les millores necessàries. Com que no milloraren les circumstàncies amb el pas del temps, se reclamà l'ajuda en noves autoritats i institucions; l'any 1922, una sol·licitud s'adreçà al Governador tot demanant la dignificació de les deplorables condicions de la Normal i de l'escola adjunta, a més de l'ampliació en graus de la segona.

Les característiques que haurien de tenir els nous locals tampoc estaven clares, donades les diferents opinions del mateix Claustre. La Directora de la Normal femenina havia demanat ja consell al professorat sobre el local idoni i, començada la Dictadura, les opinions sobre la possible distribució i separació de l'alumnat anaven orientades a col·locar les alumnes (*femelles*, segons la terminologia hi utilitzada), separades dels alumnes, al segon pis de l'Ajuntament ja que no s'havia d'arribar a la coeducació; el personal docent en eixa Normal femenina seria únicament femení, tret del capellà. La Directora fou encarregada el 1925, ara davant l'Ajuntament, per continuar les gestions conduents a la millora del local malgrat que l'alcalde, en una visita anterior interessant-se pel problema, havia engrescat el personal a insistir amb la nova Diputació (105).

L'excessiva matrícula de normalistes s'afegí a les deficiències de la Normal, que foren remeses a la *Junta de Acción Ciudadana*. Començats els anys trenta, abans del període republicà, continuaven acordant-se denúncies insistents davant la superioritat: Rectorat, Direcció General de Primera Ensenyança, Inspecció de Sanitat, Governador, Ajuntament...; tanmateix, un informe del 1931 al Rector, sobre la possible solució provisional del local, continuava oferint fins i tot quatre opinions diferents per part del professorat femení (106).

Malauradament, les insuficients condicions de l'edifici de la Normal sols representaven part d'un problema més greu: la pobra dotació pressupostària dedicada als estudis de Magisteri i, en aquest cas, al manteniment d'edificis i material propi. Realment les dificultats afectaven la generalitat d'Escoles Normals estatals (107), ja que la quantitat destinada a l'efecte era la mateixa des de feia setze anys i, lògicament, resultava minsa per mantenir en bones condicions el funcionament de la biblioteca i els llibres, el laboratori i el seu material, els gabinets, la formació musical, els aparells de projeccions, el cinematògraf (si n'hi havia) i, és clar, el propi edifici.

Les inculpacions no procedien sols del món docent, mitjançant formalismes administratius o publicacions professionals, sinó que arribaven a nivells més populars degut a les accions dels propis estudiants. Escrits publicats en la premsa ens informen (108) de les visites estudiantils al Governador, acompanyats del Director i el Secretari de la Normal, en què plantejaven el mal estat dels locals i les condicions higièniques, la qual cosa repercutia -apuntaven- en la qualitat de l'ensenyament i la tasca de professors i alumnes. El descontent anava més lluny i, acabada una vaga de 48 hores per part de l'alumnat de les Normals masculina i femenina, anunciaven la possibilitat d'altra indefinida si no eren ateses les seues protestes per l'estat antipedagògic dels respectius centres.

Els mateixos objectius portaren l'*Asociación Profesional de Estudiantes de Magisterio* a visitar les redaccions dels periòdics, tot invitant els pares i les mares de l'alumnat -en notes publicades posteriorment i signades pel President i el Secretari de l'Associació (109)- a visitar els locals de les Normals i se n'adonaren de les seues condicions i de la seua tristesa.

Unes xerrades a l'*Ateneo Científico* fou el fòrum triat per *unas normalistas* (sic) per presentar l'estat de la Normal com de vergonya inconcebible, a despit d'higienistes, pedagogs i progressistes, malgrat les crítiques, informes, peticions, demandes, protestes i rebel·lions; comparant-ho amb un crim contra la vida (110), s'obligava les alumnes a romandre en un recinte pitjor que la presó, d'insuficient capacitat i mancat de llum, ventilació, alegria i comoditat. Del mateix dia ens informem d'una carta del Rector de la Universitat al Ministeri d'Instrucció Pública que, atenent la prèvia visita amb l'Alcalde als locals i la protesta escolar, demanava la construcció d'un nou edifici.

Les queixes estudiantils produïren els seus efectes sensibilitzadors: l'Ajuntament acordà reunir-se (111) per tractar la construcció d'una Normal, perquè es tractava d'un assumpte *muy delicado y de supremo interés* (sic). La monarquia havia acabat sense solucionar el problema i, només començar el nou règim republicà, continuaren les visites normalistes al consistori. Aleshores la *FUE* visità el nou alcalde per exposar, de bell nou, el lamentable estat de la Normal i, certament (112), la visita fou satisfactòria pel tracte, la comprensió i les promeses del Sr. Trigo. Un poc distinta resultà altra audiència a la mateixa organització estudiantil (113); la demanda tocant a l'habilitació de locals per a les Normals acabà amb la promesa rutinària de l'alcalde, ara ho era el Sr. Alfaro, d'adreçar un telegrama al ministre d'Instrucció Pública a tals efectes (com també havia fet el Governador) però, els advertí que l'assumpte era jurisdicció de l'Estat malgrat que els donava suport en la iniciativa.

Un resum de les instal·lacions ens donarà una idea de l'espectacle vergonyós que oferien les Escoles de Magisteri (114), on els i les alumnes s'amuntegaven en edificis ruïnosa. La Normal masculina, amb un pati minúscul, gaudia de les següents condicions per classes: en la primera o *bodega* (sic), feia un fred irresistible en hivern i pudor de les comunes en primavera, mentre alguns alumnes romanien drets per manca de seient; en la segona, els bancs de sis places s'havien d'ocupar amb vuit alumnes si no volien quedar-s'hi drets; la tercera, destacava per les mancances auditives i d'acomodació; finalment, la quarta tenia una dutxa provinent del degoteig del desguàs de l'Ajuntament.

La Normal femenina, situada a la porxada de l'Ajuntament tenia un sostre baixíssim, difícilment podia veure's el sol i la plataforma de les professores s'emprava, a més, com a seient de les alumnes. L'autor d'aquestes descripcions ens recordava també les protestes i vagues esdevingudes pel febrer, les visites a l'Alcalde i el Rector i, al capdavant, l'oblit de la passada monarquia. Acabava amb unes peticions a les noves autoritats, ara republicanes; al Governador, l'evitació de possibles alteracions de l'ordre públic i, a l'Alcalde i el Rector de la Universitat, nou local a l'edifici dels jesuïtes o dels dominics.

Les solucions al problema, finalment, semblava que podien arribar-hi. A començaments del 1932, la Junta de Govern de la Universitat acordà, el mateix dia que suprimí les vacances de Carnestoltes, l'encàrrec d'un informe sobre les condicions i deficiències de la Normal, així com un dictamen quant a les possibilitats pedagògiques i població escolar del mateix centre. Dues setmanes més tard el propi Rector, Mariano Gómez, va facilitar una còpia del susdit informe, signat per l'arquitecte Sr. Goerlich i pel catedràtic d'Higiene Sr. Brugada.

Els locals -llegim- sense possible reparació ni millora, urgien el seu desallotjament ja que foren catalogats com a antihigiènics, incòmodes i insalubres. L'estat antihigiènic l'afavoria una atmosfera viciada per la pols que desprenien les rajoles, i una llum impròpia i insuficient; la incomoditat era conseqüència de la tipologia i manca de conservació dels mobles, en un estat prou lamentable, que conduïen a una situació d'*immoralitat* (sic) donat que alumnes d'ambdós sexes i en eixa edat havien d'estudiar atapeïts, muntats i asseguts uns damunt d'altres (115); eren, en tercer lloc, insalubres per una ubicació insuficient, ventilació no prevista i un pati sense desguàs, que contenia tot sovint aigua de pluja en descomposició.

Considerant aquestes circumstàncies s'aprovà altre trasllat, dels nombrosos que de sempre ha patit l'Escola de Magisteri de València des de la seua fundació el 1845, situada a un terç del *Col·legi Sant Pau* al centre de la ciutat, fins l'actual localització de Montolivet -a la vora del Túria- i en edifici propi. Per fortuna començava a donar fruits una época, la republicana, en què l'Educació fou considerada, a la fi (116), com a un element de progrés.

4.8.- La nova preparació educativa republicana.

Anterior a la II República fou, és clar, la preocupació teòrica per millorar la formació; les inquietuds pedagògiques i professionals, més que no pas per les autoritats educatives, les trobem tant per part dels docents com per les publicacions especialitzades i les associacions professionals, que

divulgaven i realitzaven tota mena d'activitats per millorar i actualitzar l'ensenyament, com ara a favor de la "escola nova". Els cursos de perfeccionament i especialització, malgrat el fracàs dels anhels pedagògics de joventut, mostraven una preocupació ferma i real per afavorir la Pedagogia (117).

La formació del mestre consagrada pel Pla Professional de 1931, amb la corresponent injecció socialista, suposà un gran avanç respecte al de 1914 en coordinar la remodelació de l'ensenyament entre tres elements: Escola, Normal i Inspecció. La figura de l'inspector-mestre representava la possibilitat de superar-se per mèrits professionals; la supressió de les oposicions proposada pel Congrés de l'*UGT*, el 1932, cercava la selecció docent amb proves durant els estudis i les agregacions. El rebuig d'un cos especial d'inspectors, proclamat al Congrés de la *FETE*, l'any 1933, pretenia que la nova funció d'assessorament i orientació escolar la portaren a terme els propis ensenyants junt als directors; aquesta idea s'assemblava (118) a la dels anarquistes i racionalistes, en el sentit de portar endavant eixa supervisió sense intervenció directa de l'estat.

En la reorganització de les Normals es comptava amb què la cultura general es faria als instituts de batxiller, abans d'ingressar a la Normal, tal com passava amb els futurs advocats, enginyers, metges...; s'intentava així que l'Escola tinguera un rang de centre d'ensenyament superior. La formació pedagògica seria, per tant, la pròpia i exclusiva de les Normals tot deixant, en tercer lloc, les pràctiques professionals abans d'obtenir el títol. La implantació d'aquesta reforma comportà determinats enfrontaments (119), com ara la coeducació -per les campanyes reaccionàries- i problemes com la formació metodològica del professorat normalista, que havia de fer cursos a Madrid i Santander.

El propi Rodolfo Llopis apuntava bastants anys després, des de l'exili, que la tasca silenciadora del franquisme no impedí de publicar a la revista *Pensamiento Alavés* (Vitòria, 30-12-1965) que la reforma d'aleshores (120) tinguera "certa semblança amb el Pla Professional de la República", considerat -s'hi deia- "el millor pla d'estudis de la carrera del Magisteri" (sic). L'èxit de l'obra educativa republicana, en el mateix sentit, no es fonamentà sols en les reformes legislatives sinó, a més, en l'esforç dels mestres; l'entusiasme del personal docent, amb la seua actitud positiva, capacitat i esperit creador donà "ànima" a l'escola.

Tornant però a la gestació d'aquella reforma, els mitjans de comunicació escrits ens anunciaven -ja abans de començar el bienni estudiat- que hi havia intencions de reformar el Magisteri (121). Tanmateix calgué esperar a la tardor de 1931 per tal que aparegueren, als texts legals del nou règim, les noves intencions de la que fou vertadera reforma de les Normals, amb aquells tres períodes en la formació del mestre (cultura general, formació professional i pràctiques docents), les normes d'ingrés en les Escoles Normals a seguir per totes les províncies (examen-oposició amb el temari corresponent), i l'obligació d'haver cursat el batxillerat (122).

La premsa, pel seu compte, anava avançant detalls sobre la pròxima reforma; d'eixa manera s'advertia que, en cas d'aprovar-se, els normalistes d'ambdós sexes compartirien -insòlit aleshores- les mateixes aules (123). Tot seguit, efectivament, ens n'assabentem de les instruccions per a l'aplicació del Decret de 29-9-1931 sobre reorganització dels estudis de Magisteri; n'esmentem només algunes, com ara: 1^a.- fusió de les Escoles d'ambdós sexes en una sola Normal, 5^a.- nou Director o Directora, que interinament seria el més antic, 6^a.- Claustre format per professors i alumnes, i 8^a.- coeducació en els estudis comuns tret, per exemple, de "Labores" (124).

Posteriorment anirien apareixent totes les referències corresponents, legislatives i de procediment, sobre els exercicis de l'examen-oposició per a l'ingrés a la Normal.

Aspectes molt concrets i puntuals, recollits en la reforma de la formació del mestre, no escapaven però de la crítica de certs observadors. Finalitzat el primer bienni hi havia qui no acceptava, per exemple, la manca de sentiment interpretatiu de la Coral Normalista, en cantar cançons estranyes -en castellà-; la manca de disciplina i espiritualitat per interpretar amb sentiment cançons valencianes venia del costum, s'hi denunciava, de cantar en castellà. Més concretament (125), llegim "...no és possible que la Massa Coral Normalista, que pensa i sent en castellà, que la seua consciència està subjecta a l'imperialisme cultural castellà, pugui interpretar les cançons del nostre poble amb la normalitat que exigeix l'autèntic folklore valencià" (sic). Les reformes introduïdes a la Normal no eren, evidentment, suficients ni estaven fetes al gust de tothom.

No oferiren cap dubte, no obstant, les millores experimentades en les instal·lacions on s'estudiaria d'ara endavant Magisteri; el temps per poder gaudir-les varià d'uns indrets a altres però, a la fi, arribarien. Relativament ràpid se solucionà el problema a Castelló, on la Diputació sol·licitava, pel març de 1931 (també ho havia fet anteriorment), una Escola Normal de Mestres, tot oferint gratuïtament els terrenys; a les acaballes del mes de març reiterava la petició, feta ja en febrer, i oferia sufragar les despeses d'arrendament d'un edifici mentre no es construïra un local adequat. El mes següent, mentrestant, un ofici de la Directora de la Normal femenina manifestava les dolentes condicions higièniques i els perills d'infecció i manca de seguretat.

Més esperançador resultà el camí proposat per Fernando Gasset, diputat a les Corts per la província de Castelló, quan informava de la possibilitat de construir la Normal de Magisteri amb règim de coeducació, segons projectava el Ministeri; la Comissió Permanent, de seguida, acordà per unanimitat accedir-hi. Altre ofici de la Directora esmentada demanava que la Diputació es fes càrrec de les despeses que s'originarien, amb la reforma, per a implantar la coeducació als estudis de Magisteri (obres d'adaptació, material pedagògic, biblioteca, instal·lació elèctrica...); després de conèixer el pressupost presentat per l'arquitecte s'acordà finalment, l'octubre del mateix any, escometre les obres necessàries als excusats femenins per tal d'adaptar-los a les novetats pedagògiques, i que serviren també dites instal·lacions per a la mateixa Normal femenina (126). Si bé no comptaria amb un nou edifici, la capital de la Plana sí disposaria d'una nova Escola de Magisteri mixta.

El procés viscut a València fou molt més llarg i penós; les institucions que se n'ocuparen, al llarg dels anys, no acabaven de solucionar el problema. Els solars oferits per l'Ajuntament no reunien les condicions mínimes, segons el parer del professorat (127); tanmateix, malgrat que com sabem s'insistia en les gestions amb autoritats distintes, quan apareixia alguna possibilitat -per unes raons o altres- a darrera hora se'n perdia (128).

El Consistori venia arrossegant l'assumpte, si més no, des de 1918 en què es proposà l'aprovació d'un projecte i uns pressupostos per a la construcció d'una Normal de Mestres, amb les escoles graduades annexes. Passaren els anys i la solució hi restava pendent; en una moció de 1931 presentada al Ple, per construir de forma immediata i urgent dita Normal, s'acordà considerar-la i estudiar-la "en conferència secreta"; fou l'última temptativa del període monàrquic. Ja en temps republicà s'aprovà d'urgència un dictamen de la Comissió de Cases Barates en què, accedint al sol·licitat per la d'Instrucció Pública, s'oferien a l'estat les parcel·les 5 i 6 del Passeig de València a la Mar

per construir-hi l'edifici d'Escoles Normals (129).

Caldria esperar fins l'any següent per veure-hi la fi del camí. El febrer de 1932, efectivament, la Sots-secretaria d'Instrucció Pública remeté des de Madrid un telegrama encarregant al *Patronato Instituto-Escuela* cedir local al Col·legi de Sant Josep per instal·lar-hi l'Escola Normal de Mestres; setmanes després la Direcció General de Primera Ensenyança ordenà al *Patronato de Cultura* cedir a l'esmentat col·legi aquell local necessari per a la Normal; de seguida es rebia l'agraïment de la salutació amb motiu de la nova instal·lació (130). L'any següent de la proclamació republicana, després de tants anys, hom podia gaudir de les instal·lacions desitjades i escaients.

Els avanços aconseguits en arribar la República, pel que fa a la formació del Magisteri i les condicions en què es faria endavant, no foren casualitat ni cap regal capritxós de la nova Administració. Les demandes i inquietuds respecte al que haurien de ser les noves Normals venien, com sabem, de feia temps; ara solament referirem les manifestades des de les vespres del canvi de règim. A les acaballes de 1930, les propostes dels professionals anaven en la línia d'ampliar les Escoles de Magisteri, per la seua massificació, tot reorganitzant-les segons les reformes apuntades pels professors i el propi Magisteri, no d'altra manera. La nova llei hauria de consensuar-se a les Corts per tots els partits i estar assessorada tècnicament (131).

La posterior reforma ja s'apuntava en les anteriors peticions, els eixos de la qual girarien al voltant dels tres elements relacionats tot seguit. En primer lloc, l'ingrés seria limitat i "seriós" (sic), sense convalidacions i fet per la pròpia Normal. També s'hi insistia, en segon lloc, en què l'ensenyament a impartir-hi hauria de tenir més contingut didàctic, una cultura més extensa i intensa, i uns aspectes pedagògics que serien el centre de la formació del

mestre. En tercer lloc, la col·locació seria directa per part de les Normals del Magisteri, sense cap oposició que suposara un entrebanc per a la identificació entre Escola Primària i Escola Normal. A més, es feien necessàries una major dotació de les Normals i una satisfacció econòmica del professorat.

Tot plegat, es tractava d'acabar amb uns estudis de Magisteri caracteritzats històricament per un model rígid i enclaustrat, entre eclesiàstic i militar, que pretenien per damunt de tot un control ideològic sobre l'alumnat; les Normals havien estat dirigides anteriorment per forces socials conservadores, amb uns objectius educatius centrats en aspectes religiosos i morals; en conseqüència, els plans d'estudis comptaven amb poca qualificació professional. La radical reforma del Magisteri pretenia, per tant, un reconeixement social del mestre, agent de regeneració i de canvi moral, cultural i social (132); segons eixes noves idees la nova formació es pretenia sòlida i equilibrada culturalment, universitària i permanent.

Constatem ja senyals satisfactoris a les acaballes de 1931, amb les subvencions i lliuraments a les Normals de quantitats econòmiques per conceptes (133). Per a material es concedien 1.000 pessetes a Alacant i altres tantes a València; per a viatges d'estudis amb finalitats científiques, artístiques i literàries, 2.000 més per a Alacant (amb la condició prèvia de presentar memòria-projecte); finalment, per a necessitats educatives i culturals urgents, 1.000 pessetes a Alacant i a Castelló, i altres 2.000 a València.

Mentrestant, vistos els esdeveniments locals, les polèmiques sorgides s'adreçaren cap a l'esmerç de l'ensenyament com a arma política per part de l'Ajuntament popular de València; alhora, Govern Civil informava que els jesuïtes del *Col·legi Sant Josep* ja havien abandonat el local abans esmentat, i que els alumnes interns havien estat retirats voluntàriament pels seus pares. Els canvis esperats, és clar, ja hi eren (134). En realitat, es tractava de notícies

llargament esperades les que anaven apareixent sobre la creació de l'Institut-Escola i el trasllat de la Normal de Mestres, ambdós centres al Col·legi dels Jesuïtes.

En efecte la ubicació provisional al *Col·legi Sant Josep*, organitzada con dèiem pel *Patronato de Cultura* de València i confiada pel Govern, suposava posar en pràctica la independència de l'Institut-Escola respecte a l'Institut de Segona Ensenyança i, alhora, la solució en el nostre cas al problema de les Normals (135).

La bona notícia fou acollida amb major o menor alegria, segons el grau d'afecció dels distints diaris i col·lectius socials; atenent algunes cròniques la nova obertura el 9 de març de 1932, malgrat tractar-se d'un important esdeveniment, fou un acte caracteritzat per la seua senzillesa, lluny de protocols imponents, solemnes o grandiosos. Les instal·lacions de la nova Normal provocaren "alegria, joia, satisfacció i agraïment" (sic) per part d'alumnes i professors que, encapçalats pel Director Joaquín Fenollosa, prengueren possessió de les aules; després de la corresponent substitució dels atributs religiosos per xicotetes banderes republicanes, foren pronunciats els discursos de rigor amb presència de les autoritats institucionals acadèmiques, polítiques, culturals i socials. Les classes començarien l'endemà (136).

4.9.- Normalistes: professors i alumnes.

La situació del professorat de les Normals, en arribar la II República, era poc satisfactòria; l'escalafó inferior d'auxiliars es trobava oblidat i en pitjors circumstàncies, i al llarg del directori primoriverista havien reivindicat millores -sense cap resultat- sobre els seus havers, l'ascens a la condició de numeraris i, també, veu i vot als claustres. Els professors numeraris, amb més nombre i força, tampoc no assoliren el nivell d'altres col·lectius semblants fora de l'ensenyament; les demandes econòmiques no sols per a ells, sinó d'augment per a material pedagògic i majors pressupostos per a les Escoles Normals, foren igualment rebutjades (137). També s'havia proposat la reforma acadèmica dels estudis de Magisteri, a base de coordinar una major connexió entre la Universitat, la *Escuela Nacional*, la Inspecció i les pròpies Normals.

No ha de sorprendre'ns per tant que els nous mestres, finalitzats els estudis, mancaren del perfeccionament i de l'ampliació cultural denunciats pels propis professionals. Recordem que, mentre les classes altes s'orientaven als estudis universitaris, l'alumnat normalista provinent de les classes humils, amb un panorama futur més trist i poques expectatives, comptava amb escassa motivació.

Això no treia una intensa activitat alternativa per part de l'alumnat que, potser per la seua consciència de classe i per les inquietuds socials -com ara la *FUE* de Magisteri-, tenien una forta relació amb els sindicats obrers; la seua col·laboració podem trobar-la, de manera desinteressada, a la Universitat Popular preparant obrers i gent sense estudis, o a la mateixa Normal fent classes d'alfabetització i organitzant dissertacions sobre temes com ara la planificació familiar -prevenció de malalties venérees o formes de prevenir

l'embaràs- que omplien les sales (138), sobretot de les noies del tèxtil.

Tornant però a la realitat quotidiana del quefer convencional d'una Normal, el professorat es considerava un docent mal retribuit i pitjor atès, i massa abandonat per unes lleis de feia setze anys; a més li semblava una *"...agresión injusta inferida a nuestros centros por los fracasados directores de nuestra enseñanza en los últimos días de la dictadura"* (sic). En començar el que seria el darrer curs de la monarquia demanaven: la transformació legislativa de les Normals (encara de 1914), l'estructuració de tot l'ensenyament primari amb la Normal, la formació universitària per a determinats sectors de l'ensenyament primari, uns recursos decorosos per atendre l'ensenyament, uns edificis decents, una organització moderna i adequada i, finalment, actualitzar les desfasades retribucions del professorat (139). Comptat i debatut, es pretenia impulsar la cultura.

Aquelles demandes eren preteses per una Comissió formada per la Directora de la Normal, acompanyada de professors, alumnes i un regidor municipal, quan visitaren el nou Ajuntament en maig de 1931; les seues peticions anaven en el sentit d'aconseguir locals per a experimentar, mentre es traslladava la Normal, la Pedagogia moderna i així mateix proposar els Jardins del Reial -també anomenats de Vivers- com a lloc d'esplai infantil on, de franc, els nens i les nenes tingueren al seu abast llibres i periòdics; l'alcalde i el regidor de Primera Ensenyança mostraren (140) els millors propòsits perquè les peticions foren ateses.

Els estudiants, tanmateix, anaven més enllà de les millores pedagògiques i aspiraven alguns d'ells a canvis més radicals; la *FUE*, per exemple, protestà davant la Junta de Govern de la Universitat a la qual, com al ministre d'Instrucció Pública, acusava de reaccionària i sectària per declarar festa el 8 de desembre (Dia de la Immaculada) i anar per tant contra

l'ensenyament laic (141). En el mateix sentit, un any després, la Directiva de la mateixa Associació, demanava la dimissió del Director de la Normal per permetre la provocació dels estudiants confessionals i, afegia, que de seguir així no responien del que poguera succeir (142).

Efectivament, la *FUE* valenciana de Magisteri representà el focus més dinàmic i innovador des estudiants normalistes; la seua força i capacitat organitzadora i de treball, li permeté dur a terme moltes activitats no sols escolars (143). Els seus membres, en l'aspecte instructiu i com quedà apuntat, exercien de professors sense sou a l'antiga Normal (darrere de l'Ajuntament) per a obrers i els seus fills; a més, portaven a terme exposicions d'art (Secció Belles Arts), la Biblioteca (per a obrers i afiliats), conferències, colònies escolars, la revista "*FUE*" i totes altres activitats a l'aire lliure, com ara esports, atletisme i excursionisme.

Les característiques i la consciència socioprofessional dels normalistes han canviat en alguns aspectes actualment però, alhora, hi ha d'altres que s'assemblen a aquells no tan llunyans predecessors. La feminització del col·lectiu ha augmentat sensiblement a hores d'ara, tot situant-se en una proporció de 4 a 1 favorable a les alumnes, percentatge que durant el anys 30 estava més equilibrat. Altrament, la consideració social docent era i és molt baixa, ja que la meitat d'alumnes hauria cursat altra carrera. L'insuficient finançament actual de les Normals, que obliga a la redistribució de recursos propis per a les noves matèries, afecta la qualitat dels estudis i apunta certa insatisfacció i manca de preparació.

Amb tot i això, resulta significatiu el nombre d'estudiants que ingressen a l'Escola de Magisteri perquè els agrada de debò, ja que amb els actuals *números clausus* podrien cursar estudis superiors com, per exemple, al Politècnic. Finalment (144), com al període estudiat, perviu l'alumnat

connectat amb la realitat social; alguns pertanyen a *ONGS* i practiquen el voluntariat social, la qual cosa ens recorda aquelles activitats culturals i populars que, addicionalment, practicaven els normalistes republicans.

NOTES

1.- Agulló, C.; **Escola i República. La Vall d'Albaida, 1.931-39**. València, Ed. Diputació de València (Col·lecció Història Local, 17), 1994.

2.- Sobre la distinta consciència política i sindical dels ensenyants, tant els oficials com els de la privada, i altres plantejaments sociològics vegeu el pròleg de Tierno Galván, E. a Gerboud, P.; **Los enseñantes y la política**, Madrid, Ed. EDAF, 1977, pp. 9-19.

4.- "El Magisterio Primario y sus reivindicaciones", Rafael Martínez, El Obrero, núm. 213, 4-5-1930, p. 4.

5.- "La actuación societaria del Magisterio", Revista de Pedagogía, núm. 112, abril de 1931, pp. 186-87.

6.- "Asociaciones de Maestros", El Mercantil Valenciano, núm. 22.011, 19-6-1931, p. 3.

7.- Destaquen a tall d'exemple El Luchador, en fer-se ressò de les assemblees de la *Federación de Asociaciones de Maestros de Levante*, o El Mercantil Valenciano, en publicar les reivindicacions de la *Confederación Nacional de Maestros de Primera Enseñanza no oficial*, i de l'*Asociación de Maestros Nacionales*.

8.- "La reforma del Estatuto de Magisterio", El Mercantil Valenciano, núm. 21.950, 8-4-1931, p. 7.

- 9.- Acuerdos de l'*Asamblea de Asociaciones de Funcionarios Civiles*, El Mercantil Valenciano, núm. 22.458, 24-11-1932, p. 3.
- 10.- Petició corresponent a la tercera aspiració per a presentar a les autoritats educatives, referent a la dignificació del Magisteri, El Magisterio Valenciano, núm. 2.284, 12-1-1924, p. 6.
- 11.- "Unas peticiones de los maestros de Cocentaina", a El Mercantil Valenciano, 22.443, 4-11-1932, pàg. 5.
- 12.- "Nota de la Asociación Nacional de Magisterio Primario al Director General de Enseñanza". Llegat de Rodolfo Llopis. Arxivador A (Diversos). 1928-45. Carta de Dionisio Prieto a Rodolfo Llopis, A 63.
- 13.- "El sueldo de los maestros", El Pueblo, núm.13.581, 22-10-1931, p. 5.
- 14.- "Magisteri", Jordi Valor, El Camí, núm. 44, 7-1-1933, p. 4.
- 15.- "A los maestros interinos de la provincia de Valencia", Antonio Fos (interí a Titaigües), El Mercantil Valenciano, núm. 22.194, 19-1-1932, p. 3.
- 16.- Revista de Pedagogía, núm. 169, gener de 1935, pp. 40-42.
- 17.- El Camí, vegeu la nota 14.
- 18.- "Levante", P. Asins, El Camí, núm. 45, 14-1-1933, p. 6.
- 19.- "Associació de Mestres Valencianistes", P. Asins, El Camí, núm. 79, 9-9-1933, p. 6.

20.- "Lo que no debe existir en el Magisterio", P. Chulià Espí, El Pueblo, núm. 13.583, 23-10-1931, p. 3.

21.- "El Magisterio particular. Pro Federación", El Mercantil Valenciano, núm. 22.426, 15-10-1932, p. 1.

22.- Tuñón de Lara, M.; **La España del s.XX** (Volum 2º, De la Segunda República a la Guerra Civil, 1931-36), Barcelona, Ed. Laia, 1974 (3ª ed.), p. 410. Segons aquest autor, el sou dels mestres en el Pressupost de 1931 sumava 5'8 de milions de pessetes, i el 1932 n'era de 28'2.

23.- López Martín, R.; **Ideología y educación en la dictadura de Primo de Rivera. Escuelas y maestros**, València, Ed. Departament d'Educació Comparada i Història de l'Educació, Universitat de València, 1994. Les xifres principals d'absentisme escolar en els primers anys de la Dictadura eren: 30% a València i 35% a Castelló i Alacant.

24.- Mayordomo Pérez, A. (1982), cap. III.

25.- Moliner, V. i d'altres; **Escola i llengua al País Valencià**, València, Ed. 3i4, 1976, pp. 19-27.

26.- Vegeu el pròleg d'Ortiz, V. M. a **Los riesgos de enseñar: la ansiedad de los profesores**, Salamanca, Ed. Amario, 1995.

27.- Petersen, P. i Piaget, M.J., **La nueva educación moral**, Madrid, Ed. Publicaciones de la Revista de Pedagogía, 1933, p. 29.

28.- Russell, B.; **La educación y el orden social**, Madrid, Ed. España, 1934; també a: Barcelona, Ed. Edhasa, 1988, pp. 113-24.

29.- Del "Discurso en el Ateneo de Valencia, con motivo del certamen nacional convocado por la Academia Jurídico-Escolar, el día 24-4-1902" (llegit per Rafael Pastor en absència de l'autor), Unamuno, M. de; **Obras completas** (vol. 5é., Discursos y artículos), Madrid, Ed. Escelicer, 1966, pp. 68-75.

30.- Oficis de Vicente Vidal Torres, mestre-director de l'escola nacional del carrer Guerrero, corresponent als dies 31-7-1932 i 28-9-1933. Arxiu Municipal, València. Foment i Instrucció Pública; 1932, Caixa 2 i 1933, Caixa 1 respectivament.

31.- Documents d'aquest tipus es troben, entre la llarga relació curricular necessària, per tal d'accedir a un nivell educatiu més alt. Arxiu General de l'Administració. Secció Educació i Ciència. València, Lligall 8.169. Expedients dels mestres aspirants a inspectors, 1932. N'hi ha aspirants de: Russafa, Oliva, Vinaròs i els Poblatos Marítims de València.

32.- Testimonis semblants hi ha a les memòries de molts mestres, com ara el destinat a Les Useres i Aranyuel. Arxiu General de l'Administració. Secció Educació i Ciència, Castelló. Aspirants a direcció de graduades, 1932.

33.- Llegint la memòria d'un aspirant hi trobem la denúncia sobre irregularitats en l'oposició de 1928 a Director del Grup Cervantes (València). Tal com s'hi explica, es concedí la plaça al segon aprovat de la llista, i no pas a l'interessat, segons el denunciant per la pressió del Primat Sr. Segura i per la condició liberal-republicana de l'aspirant i la seua posició antidictadura que, a més, tenia un fill metge d'*Unión Republicana* i d'altre periodista d'*El Mercantil Valenciano*. Arxiu General de l'Administració, Secció Educació i Ciència, 1932, Concurs 10 places d'inspectors, Expedient núm. 33.

- 34.- Arxiu Municipal, Elx. Lligall 115, núm. 32, 19-4-1935.
- 35.- "Auras de luz", Anomar, El Obrero, núm. 268, 7-6-1931.
- 36.- "R. Llopis en el Kursaal de Elche", El Correo, núm. 6.538, 10-2-1932, pp. 1-2.
- 37.- De la conferència pronunciada a la Diputació d'Alacant, amb motiu de l'Exposició-Homenatge a Rodolfo Llopis, 31-5-1994.
- 38.- Revista de Pedagogía, març de 1933, pp. 131-32.
- 39.- "Los maestros públicos que no son nacionales", Julio Noguera López; **La Correspondencia Militar**, Madrid. Publicat a la Revista de Escuelas Normales (òrgan estatal del professorat numerari), vol. 5é., Conca, 1927, p. 3.
- 40.- Carta d'un mestre municipal "A los sres. Alcalde, Comisión Revisora y Concejales del Excmo. Ayto. de Valencia", El Pueblo, núm. 13.639, 29-12-1931, p. 3.
- 41.- Vegeu la nota 21.
- 42.- "L'Assamblea de Mestres de *Levante*", Enric Soler i Godes, El Camí, núm. 44, 7-1-1933, p. 5.
- 43.- Afirmacions d'Enric Soler i Godes a propòsit de l'Escola d'Estiu que se celebrava a Barcelona, El Camí, núm. 124, 28-7-1934, p. 4.
- 44.- Paraules del ministre, que presidí l'assemblea anyal de l'*Asociación*

Nacional del Magisterio; El Mercantil Valenciano, núm.21.868, 2-1-1931, p. 7.

45.- "Normales, Seminarios, Academias", Luís Bello, El Pueblo, núm. 13.329, 25-1-1931, p. 1.

46.- De la Conferència pronunciada per Eliseo Gómez Serrano, director de l'Escola de Magisteri d'Alacant i President del Consell Provincial d'Ensenyament Primari, en el Curset d'Orientació Pedagògica i Educació Física celebrat a Altea; publicada per Altea, núm. extraordinari, desembre de 1931, pp. 6 i ss.

47.- "Escuela romántica", R. Sempere Quilis, Altea, núm. 58, juny 1936, p. 8.

48.- Crida feta als mestres valencians perquè assistiren al Congrés de la Federació Internacional de Mestres, a celebrar-se a Santander; El Mercantil Valenciano, núm. 22.642, 25-6-1933, p. 4.

49.- Revista de Pedagogia, núm. 158, febrer 1935, p. 80-89.

50.- La premsa es feu ressò del naixement de la Casa del Maestro a la ciutat de València, situada a l'antiga Casa Barrachina; el seu primer president fou José Liceras, i s'obrí a partir del dia 1 d'octubre de 1933; El Pueblo, núm. 14.101, 22-6-1933, p. 3 i núm. 14.205, 21-10-1933, p. 6.

51.- El mestre, com a educador, desenvoluparia la pròpia personalitat dels nens i les nenes, segons les noves funcions encomanades a l'escola i al mestre; Circular (12-1-1932) de la Direcció General de Primera Ensenyança, recollida al llibre de diversos autors **Rodolfo Llopis (1.895-1.983)**, Alacant, Ed. Joan Gil-Albert, Dip. d'Alacant i CAM, Fundació Cultural, 1994, pp. 35-38. Vegeu

també les aportacions de diversos autors a "Socialismo y Educación", Cuadernos de Pedagogía, Barcelona, núm. 43-44, juliol-agost de 1978, pp. 53-55.

52.- Costa Vidal, F.; **Villena durante la Segunda República. Vida política y elecciones**, Alacant, Ed. Institut de Cultura Joan Gil-Albert, Diputació d'Alacant, 1989.

53.- Patronato de Misiones Pedagógicas; **Memoria y trabajo realizados el año 1.934**, Madrid, Ed. P.M.P. (El Patronato), S. Aguirre, p. 139: "Cursos celebrados para maestros...Vinaroz, 6-13 agosto: La costa y su aprovechamiento escolar".

54.- Subvenció acollida al Capítol d'Improvisos. Arxiu Diputació, Castelló. Llibres d'actes, vol.120, sessió 12-12-1932, punt 31, p. 80.

55.- Circular 13-11-1934, segons el punt 64 del 26-11-1934. Arxiu Municipal, València. Actes, Índex d'Acords, 1934.

56.- "Notas pedagógicas. La Escuela Activa", Rafael Martínez, El Obrero, núm. 223, 13-7-1930, p.1.

57.- "Commemoració de trenta anys d'escola Freinet al País Valencià", Sergi Pitarch, i "El moviment Freinet entre nosaltres", Ferran Zurriaga, El Periòdic, gener 1997, p. 45.

58.- Vegeu, per exemple, "Conferencia de Estudiantes de Magisterio", El Luchador, núm. 6.543, 16-2-1932, p.1.

59.- "Presentació de la XXI Escola d'Estiu", Levante-EMV, 2-6-1996, p.34.

60.- "Atenció mestres valencians", hi donaven suport entre altres alguns mestres i particulars compromesos, com ara F. Boix, C. Salvador i E. Soler, El Camí, núm. 32, 8-10-1932, p. 4, i núm. 36, 5-11-1932, p.1.

61.- "Parlem de l'Agrupació Valencianista Escolar", El Camí, núm. 40, 3-12-1932, p. 7

62.- "Encara les Jornades Pedagògiques", El Camí, núm. 45, 14-1-1933, p. 5.

63.- "Asamblea de los maestros de Levante" que s'anava a celebrar a Castelló del 27 al 31 de desembre de 1932; El Mercantil Valenciano, núm. 22.485, 23-12-1932, p. 3.

64.- "Un caire de la reunió de Mestres dels partits d'Albaida i Ontinyent", P. Alcon i Mateu, El Camí, núm. 86, 2-10-1933, p.5.

65.- "Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana", notícia apareguda a El Camí, núm. 101, 10-2-1934, p 5.

66.- "La nostra Protectora de l'Ensenyança", Carles Salvador, El Camí, núm. 103, 24-2-1934, p. 5.

67.- "Des d'Alacant", Enric Valor i Vives, El Camí, núm. 107, 24-3-1934, p.5.

68.- El Camí, núm. 114, 19-5-1934, p. 5.

69.- "Magisteri. Escola d'Estiu", notícia apareguda sobre els preparatius per a l'edició de 1934, a celebrar a partir del 23 de juliol, El Camí, núm. 120, 30-6-1934, p. 3.

70.- "A los opositores del Magisterio y a los normalistas" i "Desde León", ambdues referències al periòdic, especialment interessat pels temes educatius, El Mercantil Valenciano, núm. 21.947, 4-4-1931, p. 3, i núm. 21.950, 8-4-1931, p. 3 respectivament.

71.- Destaquem, en contra del nou sistema, "La nueva forma de ingreso en el ejercicio de Magisterio Nacional", Diario de Valencia, núm. 6.685, s/d-6-1931, p. 3.

72.- "Asamblea de cursillistas para ingresar en el Magisterio nacional", El Luchador, núm. 6.368, 13-7-1931, p.1.

73.- "Aspirantes a ingresos en el Magisterio Nacional", El Mercantil Valenciano, núm. 22.064, 20-8-1931, p. 3.

74.- "El problema de la Enseñanza", El Mercantil Valenciano, núm. 22.073, 30-8-1931, p. 4.

75.- El Correo, núm. 8.826, 1-9-1931, p. 2.

76.- El Luchador, núm. 6.436, 10-10-1931, p. 4.

77.- Per conèixer més directament aquestes conclusions proclamades a casa nostra per la *Asociación de Maestros de Primera Enseñanza No Oficial* a la província de València, vegeu Diario de Valencia, núm. 6.786, 7-11-1931, p. 8, i El Mercantil Valenciano, s/n, del mateix dia, p. 3.

78.- "Declaración del ministro sobre los cursillos para maestros", Diario de Valencia, núm. 6.796, 19-11-1931, p. 3.

79.- Quant a l'anterior sistema d'oposicions, vegeu el procediment i el temari per a la primera part de l'exercici de les Oposicions del Magisteri Femení, convocades per R.O. de 20-7-1928, art. 8é (*Gaceta* del 23) i realitzades el 1929. Arxiu Escola de Magisteri "Ausiàs Marc", València, Lligall Actes Oposicions 1929-30. Per al nou sistema de curssets de selecció consulteu, per exemple, El Mercantil Valenciano, núm. 22.309, 1-6-1932, p. 3, amb un anunci del Rectorat de València, tot informant del Pla de treball per al Tribunal universitari dels Curssets de selecció professional del Magisteri; segons aquest, els aspirants d'Alacant i Castelló començaven els primers al Paraninf de la Universitat, en dia i hora especificats.

80.- En constatem una, per exemple, procedent de Finestrat, entre les cartes de recomanació adreçades al President de *Unión Republicana* i del Congrés de Diputats. Arxiu Històric Nacional (Sec. Guerra Civil), Salamanca, Secció PS, València, carpeta 67, Correspondència particular de D. Diego Martínez Barrios, Lligall 66, exp. 60.

81.- "De interés para los maestros", El Pueblo, núm. 14.083, 1-6-1933, s/p.

82.- "Los maestros laicos", signat pel Secretari i pel President accidental de dita Associació, El Pueblo, núm. 14.005, 1-3-1933, s/p.

83.- Crònica sobre la "Asambleas de la Confederación Nacional de Maestros", El Mercantil Valenciano, s/n, 27-9-1933, p. 3.

84.- "Actividad Pedagógica", F. Gómez Serrano, El Mercantil Valenciano, núm. 22.705, 7-9-1933, p. 3.

85.- Aquesta idea, amb uns fonaments teòrics ben explicats, la retrobem també a Gimeno Sacristán, J. i Fernández Pérez, M.; **La formación del profesorado de EGB. Análisis de la situación española**, Madrid, Ed. Ministerios, Universidades e Investigación. Secretaría General Técnica, 1980, p. 131-34.

86.- González, E.; **Educación en libertad**, Madrid, Ed. CIS, 1995, pp. 90 i següents.

87.- Kerschensteiner, G.; **El alma del educador**, Barcelona, Ed. Labor, 1928, pp. 122-25.

88.- Ídem, p. 83.

89.- Reig, R., **Obrers i ciutadans. Blasquisme i moviment obrer (València, 1.898-1.906)**, València, 1.898-1.906, València, Ed. Alfons el Magnànim, 1982, p. 5.

90.- "Problemas municipales. La Enseñanza" (Ed.), El Obrero, núm. 214, 11-5-1930, p. 1.

91.- Citat a El Mercantil Valenciano, núm. 21.886, 23-1-1931, p. 3.

92.- "Un Congreso de los maestros", El Pueblo, s/n, 3-4-1931, p. 5.

93.- "Dos dies sense escola", E. Navarro Borràs, Avant, núm. 27, 30-5-1931, p. 3.

94.- "La situación social del Magisterio", Adolfo Maillo, Revista de Pedagogía, núm. 115, juliol 1931, pp. 308-14.

- 95.- "Nivel cultural del Magisterio", Julián Sánchez López, Revista de Pedagogía, núm. 119, desembre 1931, pp. 444-50.
- 96.- "Lo que és l'Agrupació Valencianista Escolar", Vicent Rodríguez Martínez, El Camí, núm. 39, 26-11-1932, p. 6.
- 97.- "Informacions i comentaris", El Camí, núm. 59, 22-4-1933, p. 6.
- 98.- "La llar del mestre", El Camí, núm. 60, 29-4-1933, p. 33.
- 99.- "El Dia del Mestre", El Camí, núm. 68, 24-6-1933, p. 6.
- 100.- El Camí, núm. 73, 29-7-1933, p. 2.
- 101.- "Associació de Mestres Valencians", El Camí, núm. 95, 30-12-1933, p. 5.
- 102.- La presentació del "II Congrés de l'Escola Valenciana" apareix al dossier publicat a El Periòdic, febrer 1997, pp. 27-30.
- 103.- López Martín, R., op. cit., pp. 201 i ss.
- 104.- Defectes de les Normals abans de la República, segons "La reforma de las Escuelas Normales en España", conferència pronunciada per Rodolfo Llopis al *Congrés International des Instituteurs* (París, juliol 1939). CAM, Biblioteca Gabriel Miró, Alacant. Llegat de Rodolfo Llopis, Arxivador A, Diversos, núm. 93.

105.- Aquest seguiment prové de la documentació consultada a l'Arxiu de l'Escola de Magisteri "Ausiàs Marc", València, Secció 3, Documentació interna, Llibre d'Actes de Juntes de Professors, 1910-31, Sessions corresponents als dies: 9-10-1917, 29-11-1918, 25-2-1922, 31-1-1923, 16-10-1923, 17-1-1924 i 23-2-1925.

106.- Ídem, Lligall: Actes Claustre 1930. Claustre Normal Femenina, Sessions dels dies 4-10-1930 i 6-2-1931.

107.- "La dotación de material de las Escuelas Normales" (La Junta Directiva), Revista de Escuelas Normales, Còrdova, núm.69, gener 1930.

108.- "Asociación Profesional de Magisterio", El Mercantil Valenciano, núm. 21.896, 4-2-1931, p. 4 i "Los alumnos de la Normal", El Pueblo, núm. 13.337, 4-2-1931, p. 4.

109.- "A los padres de alumnas y alumnos de las Normales", nota publicada a El Mercantil Valenciano, núm. 21.897, 5-2-1931, p.3, i El Pueblo, núm. 13.338, 5-2-1931, p. 3.

110.- "Las Normales de Maestros", El Mercantil Valenciano, núm. 21.900, 5-2-1931, p. 3.

111.- "Ayuntamiento. Los plenos de ayer", El Pueblo, núm. 13.341, 8-2-1931, p. 2.

112.- "Los esudiantes y la Normal. Visitas", El Pueblo, núm. 13.406, 26-4-1931, p. 3.

113.- "Las Normales debe atenderlas el Estado", El Pueblo, núm. 13.282, 9-9-1931, p. 1.

114.- "Estado antihigiénico y antipedagógico de las Escuelas Normales", Isidoro Vega (normalista), El Mercantil Valenciano, núm. 22.130, 5-11-1931, p. 3.

115.- El Mercantil Valenciano, núms. 22.211 i 22.220, corresponents als dies 4 i 18-2-1932 respectivament.

116.- "Segle i mig de formació de mestres", Josep Montesinos i Martínez (Universitat de València), Levante-EMV, 17-1-1996.

117.- López Martín, R., op. cit., p. 228.

118.- "Socialismo y Educación", diversos autors, Cuadernos de Pedagogía, núm. 43-44, Barcelona, juliol-agost 1978, pp. 49-55.

119.- De la conferència de Rodolfo Llopis, esmentada a la nota núm. 104.

120.- Esmentat en "Cosas veredes. Execrados ayer, reverenciados hoy", 27-1-1966; CAM, Llegat de Rodolfo Llopis. Premsa, Articles de Rodolfo Llopis, Arxivador P 2, núm. 224.

121.- "Cuestionario para la reforma del Estatuto del Magisterio", Diario de Valencia, núm. 6.598, 21-3-1931, p. 8.

122.- Informació treta del Diari Oficial *La Gaceta*, publicada a El Mercantil Valenciano, núm. 23.100, 1-10-1931, s/p.

123.- El Correo, núm. 8.910, 31-10-1931, p. 2.

124.- Segons *La Gaceta* (31-10-1931), explicada al Diario de Valencia, núm. 6.784, 5-11-1931, p. 8.

125.- "La Massa Coral Normalista en Nostre Teatre", Albert Alcantarilla Carbó, El Camí, núm. 100, 3-2-1934, p. 4.

126.- Per al seguiment del cas de la capital de La Plana, vegeu Arxiu de la Diputació, Castelló. Llibres d'Actes, vol. 118 (1931), Foment, La Provincia. Actes corresponents a les sessions dels dies següents: 30 març (p. 14), 28 maig (p. 16), 18 juny (p. 2), 3 agost (p. 7), 15 octubre (p. 12) i 29 octubre (p.15).

127.- La proposta d'edificar ambdues Normals de Magisteri junt al riu Túria (Pla del Remei), fou rebutjada ja per la Junta de Professors en la sessió del dia 16-10-1925. Arxiu Escola de Magisteri "Ausiàs March", València, Llibre: Actes de Juntes de Professors, 1910-31.

128.- El professorat acceptà un possible solar (junt a Sant Agustí), però pocs dies després el mateix Ajuntament informava que no disposava de llocs grans i ben localitzats; ídem. sessions dels dies 5 i 8-3-1927.

129.- Arxiu Municipal de València. Ajuntament, Minutari d'Actes, 1.931. Sessions dels dies 7-2-1931 i 14-9-1931. Vegeu també "Habilitaciones de crédito para Instrucción", sobre les parcel·les oferides per l'Ajuntament a l'estat, a El Pueblo, núm. 13.287, 15-9-1931, p. 2.

130.- Arxiu Escola de Magisteri "Ausiàs March", València. Lligall: Registre d'Entrada, 1.912-40. Documentació corresponent als dies: 2-2-1932,

10-3-1932 i 13-3-1932.

131.- "Nuestras Escuelas Normales" i "La Reforma de las Normales", Revista de Escuelas Normales, núm. 76 i 77, novembre i desembre de 1930 respectivament.

132.- Carbonell i Sebarroja, J.; **La escuela: entre la utopía y la realidad**, Barcelona, Ed. Eumo-Octaedro, 1976, pp. 190 i ss.

133.- "Enseñanza nacional" (Madrid, 29-12-1931), El Correo, núm. 8.914, 4-1-1932, p. 1.

134.- "El Ayuntamiento popular y la cultura" i "Gobierno Civil", El Pueblo, núm. 13.649, 10-1-1932, p. 3 i núm. 13.669, 3-2-1932, p. última respectivament.

135.- "Instrucción Pública. Una gran mejora para Valencia", El Pueblo, núm. 13.649, 2-3-1932, p. 2; també "El Gobierno confía al Patronato la organización del Instituto-Escuela y el viejo pleito de las Normales", El Mercantil Valenciano, 6-3-1932, p.4.

136.- "La Normal se instala provisionalmente en el colegio de San José", Diario de Valencia, núm. 6.892, 10-3-1932, p. 1; s'hi apunta que els actes hi van transcórrer sense incidents, però hi havia guàrdies d'assalt prop de l'edifici. També hi ha una crònica més extensa a "Solemne apertura de las Normales", El Mercantil Valenciano, núm. 22.238, 10-3-1932, p. 4.

137.- Aquestes i altres aspiracions es troben a El Magisterio de Alicante, i a diferents núms. de Revista de Escuelas Normales, tots dos casos citats per López Martín, R., op. cit., pp. 220-22.

138.- Arias, F., **La Valencia de los años 30 (Entre el paraíso y el infierno)**, València, Ed. Ajuntament de València, 1996, pp. 27-30.

139.- "Al terminar el curso. Nuestros problemas", Revista de Escuelas Normales, núms. 73-74, maig-juny 1930, i "Al iniciarse el curso 1930-31", ídem, núm. 75, octubre 1930.

140.- "La Directora de la Normal visita al Alcalde", El Pueblo, núm. 13.415, 7-5-1931, p. 3.

141.- El Mercantil Valenciano, núm. 22.158, 8-12-1931, p. 1.

142.- El Mercantil Valenciano, núm. 22.451, 13-11-1932, p. 3 i El Pueblo, núm. 13.913, 13-11-1932, p. 2.

143.- "La FUE Valenciana (Magisteri)", El Mercantil Valenciano, núm. 22.522, 4-2-1933, i núm. 22.523, 5-2-1933.

144.- Segons informacions de l'estudi del Departamento de Psicología de la Facultad de Educación, de Valladolid, publicat al núm. 26, maig-agost de 1996, de la Revista Interuniversitaria de Formación del Profesorado (antiga Revista de Escuelas Normales) i de l'entrevista a Ma. Luisa Contri, Directora de l'Escola de Magisteri "Ausiàs March" de València; ambdues referències publicades a El Magisterio Español, núm. 312, 23-10-1996, pp. 8 i 32 respectivament.

Capítol 5

Batalla políticoideològica en la Primera Ensenyança

Al primer bienni republicà no se li permeté desplegar el seu projecte de cohesionament democràtic degut, sobretot, a les lluites socials originades majorment per projectes reformadors massa ambigus, escassos recursos disponibles, forces socials excessivament polaritzades i fragmentades, feble cultura democràtica, massa enemics del nou règim i uns projectes polítics fragmentats i excloents. Tot plegat (1) ocasionà uns aldarulls cívics i una violència política sense precedents històrics.

La formació escolar, unida institucionalment a la societat, estigué relacionada -és clar- amb els fenòmens polítics, culturals, econòmics... i, en ser-ne transmissora de determinats valors, les esperances i expectatives dipositades en el món educatiu suposaren els consegüents acaraments entre distints col·lectius, sobretot per la càrrega ideològica educativa (2).

Així, el pensament de les capes elevades de la societat considerava l'experiència democràtica, arran del primer bienni, com una anomalia que calia

extirpar amb mà de ferro (3). El catolicisme també hi veia amenaçada la seua situació dominant tradicional i els seus principis, tocant a qüestions com ara la llibertat religiosa dels ciutadans, la separació estat-església, la legalitat dels divorci o les congregacions religioses dedicades a l'ensenyança.

La burgesia, tot intentant imitar les experiències d'altres països, mostrava interès per dirigir i organitzar l'ensenyança i així, amb una finalitat política, influir en la societat i intervenir en la cultura. La monarquia, com havia estat tradicional, no tenia cap interès ni conveniència per la instrucció, manifestant el menyspreu per l'escola pública i la protecció dels centres religiosos. La II República es trobà, doncs, amb una greu mancança en la infraestructura escolar -encara que hi sobraven mestres- i la primera ensenyança en mans de l'església; aquesta problemàtica situació ja havia estat resolta des de feia un segle a la resta d'Europa.

Idèntiques contradiccions es veurien reproduïdes, a petita escala, durant els curt termini republicà (4). El primer bienni republicà potencià la creació d'escoles públiques per suplir en part les privades confessionals i, amb la reforma d'Escoles Normals, s'esforçà en evitar l'atur forçós de molts mestres i implantar les bases de l'escola única. En canvi, la contrareforma del segon bienni féu malbé l'obra del primer; la premsa governamental s'encarregà de perseguir els mestres marxistes i, amb la rebaixa de la dignitat dels ensenyants, s'assegurava la situació de bell nou privilegiada de l'educació religiosa; es pretenia també una ensenyança, en general, obtusa i regressiva.

La proclamació republicana en 1931 havia representat el final d'un procés de crisi anterior, per l'esgotament de l'ordre social imposat, i una resolució política amb un projecte de transformació social; l'existència del nou règim, malgrat la conjuntura de major enfrontament revolucionari, no desembocà (5) en revolució efectiva.

Si el bienni progressista portà endavant, en gran part, l'ideari dels partits obrers d'alliberar la classe treballadora mitjançant l'ensenyança, la veritat fou que la reforma educativa influïda pel *PSOE* i l'*UGT* (per esmentar el socialisme amb responsabilitat de govern), i basada en els anteriors congressos, es va veure afectada pels enfrontaments politicosocials del moment, la qual cosa comportà la modificació i radicalització dels plantejaments generals, posició doctrinal, principis fonamentals i programes o reafirmacions electorals, tot plegat a causa de la pròpia configuració governamental, a la forta oposició de sectors oposats a la incorporació a les seues files de certes personalitats i, finalment, a l'existència de distints corrents.

En començar el primer bienni encara ressonaven les diverses alternatives conduents a una rivalitat entre socialistes i sindicalistes, tot i qüestionant-se una acció conjunta. Dins el mateix *PSOE*, Prieto i Besteiro s'apropaven al republicanisme progressista d'Azaña, mentre Largo Caballero optava per la revolució proletària. En tot cas, els objectius docents socialistes, partint del concepte de classe proletària, sostenien uns programes educatius lligats als postulats polítics per tal de relacionar sectors separats per les elits governants. Els aspectes tècnics i científics tindrien l'objectiu general d'estratificar l'educació; la configuració ideològica resultant (6), fet i fet, seria la que havien pregonat des de 1929 *PSOE* i *UGT*, segons el *Manifest als correligionaris* en què s'imposaven complir la seua missió història dins el règim republicà; en el mateix sentit, el credo social de Pablo Iglesias aniria unit en la pràctica amb la teoria educativa de Giner de los Ríos.

Si el període republicà ja resulta prou fascinant, encara ho és més per a l'estudiós observar la captivació motivada per les reformes democràtiques aleshores intentades, sempre relacionades amb reivindicacions socials.

L'arribada de les masses a la política, l'augment del socialisme i del sindicalisme de gestió, i el protagonisme de la lluita política (7) al País Valencià encara resulta més atractiu perquè, a més a més dels partits més representatius (catòlics i blasquistes) i dels obreristes, cal incloure-hi l'element qualitatiu enriquidor substanciat pels partits valencianistes.

És obvi que la premsa política tractà, amb més o menys llibertat, tots els esdeveniments; si durant els anys vint es visqué un clar retrocés i sols tenien facilitats els periòdics afins al dictador (8), al llarg dels trenta l'activitat periodística va reeixir de manera sensiblement agitada i resulta, amb el pas del temps, molt més interessant per a l'historiador.

Tenint en compte que els diaris del País Valencià reflectien, de vegades en mode sucursalista, els parers generals a nivell estatal cal apuntar que "Generalment, la premsa reaccionària usa els termes amb accepció contrària a la que tenen en realitat" (*El Socialista*, 7-5-1931); per a la dreta (9) el terme "socialisme" inspirava manifestacions ben clares: no és "partit nacional" i desperta "odi" (J.A. Primo de Rivera), és "burgès" i "abraça tots els errors i defectes del comunisme, amb tots els de les retrògrades democràcies" (R. Ledesma), i "arruïna els pobles" (R. de Maeztu). Les posicions polítiques tan contràries que convisqueren durant el sistema republicà, per tant, impossibilitaren en el nostre cas una vida educativa estable i tranquil·la.

En el mateix context, aquelles postures intransigents i intolerants respecte als temes escolars, per part de la dreta, no tingueren descans i poc després d'estrenar-se les noves autoritats educatives ja rebien les primeres andanades; Fernando de los Ríos era acusat -pel *Diario de Valencia* (10)- de filosòfic i Marcelino Domingo de revolucionari i de tenir una actitud sectària, així com de prendre disposicions antireligioses sense necessitat. Les editorials dels diaris d'aquell caire, lògicament, esperaven dels seus lectors

correligionaris seguir endavant i "continuar dignament la Història d'Espanya".

Distintes opinions, més pròximes a la política governamental en general i a l'educativa en particular, trobem en llegir *El Mercantil Valenciano*; la seua secció dedicada a temes educatius i ensenyança apareixia ocasionalment, però a les darreries del primer bienni adquirí major protagonisme; els seus plantejament, més progressistes, cercaven en l'escola i la instrucció del poble una de les solucions als problemes ciutadans, la transformació de la societat i la formació d'homes i dones que pensen; fins i tot hi apareixia propaganda del radical-socialista Marcelino Domingo, ministre d'Instrucció Pública, tot publicant les realitzacions materials en escoles i el nou programa pedagògic caracteritzat per la llibertat, la igualtat (social i dels sexes), la capacitat de raonar... El mateix periòdic, en canvi, es mostrava en contra del vot femení (11).

El Pueblo, per la seua banda, ofería el seu púlpit als mateixos mestres perquè manifestaren les seues opinions pel que feia als nous vents educatius. La *Confederación Nacional de Maestros*, per exemple, no es considerava antiautonomista ni antifederalista, però defensava sobretot la idea d'Espanya; quant als temes pròpiament educatius temia que l'escola desvirtuara els fonaments civilitzadors i harmònics espanyols. L'ensenyança hauria de tenir la mateixa funció que l'exèrcit i la justícia, tot preservant, deia, el "col·lectiu ideal de la cultura hispana... i el patrimoni de la raça" (12); l'escola, per tant, es caracteritzaria per ser "nacional" i dependent del poder central. Posicions semblants adoptaven *UGT*, *CNT* i l'*Asociación General de Maestros*, que vetlaven pels "sagrats" interessos culturals d'Espanya i no volien caure en mans de municipis i cacics de trist record.

L'intent republicà de democratitzar la societat i l'estat, tot integrant el moviment obrer en responsabilitats governamentals, fou una acció política de

la "república dels professors" que privilegià i potencià la cultura i l'educació, per tal d'eradicar mancances socials com ara l'analfabetisme. En un plànol més general (13) representaria una de les contradiccions permanents de la nostra revolució liberal-burgesa; les expectatives formals no s'acompanyarien dels resultats efectius.

El republicanisme, entés com a fenomen polític interclassista, planteja problemes historiogràfics molt complexos, ja que el tipus d'aliances establertes origina de vegades tensions i ambigüitats; açò en el nostre cas, suposa un estudi encara més difícil en intentar definir i analitzar la identitat nacional valenciana (14).

Així i tot els governants del primer bienni arribaren compromesos al poder (15), amb la possibilitat i l'obligació de satisfer tota mena d'aspiracions històriques: polítiques, socials, culturals, educatives... que obligaven a un trencament d'estructures força implantades; les innovacions i els condicionaments educatius anirien relacionats amb els polítics.

Eixa relació comptava amb un front culturalpedagògic per consolidar el nou estat; tanmateix, la transició politico-social del moment, marcada en certa manera per un "clima in" (16), no permeté l'establiment de causes, límits, definicions ni exigències amb els necessaris diàleg, concòrdia i educació; més aviat, s'hi donà en molts sectors l'obcecació, l'interés i el patriotisme. La connexió entre política i educació esdevingué, així, un camp de batalla d'interessos partidistes i de grup, de sistemes d'influències i de forma d'accés al poder, que subsistí al llarg de tot el període republicà.

En eixe sentit, segons Fernando de los Ríos (conversa del 4-8-1931 respecte a la formació del nou Govern), M. Domingo i A. de Albornoz eren "...bellíssimes persones, però no aprofiten per a res...", Domingo no té la menor

idea dels problema de la instrucció pública a Espanya" (17). Mesos després, M. Azaña (conversa de l'11-12-1931 amb el mateix motiu) pensava "treure Fernando de los Ríos de Justícia, primerament perquè no faça més reformes, i en segon lloc, per dur-lo a Instrucció Pública, on no pot continuar Domingo" (18)

Seguint cronològicament M. Azaña (conversa del 13-12-1931 pel mateix motiu), llegim fent referència a M. Domingo que "...Quan passe a dir-li que el vaig a treure d'Instrucció Pública, s'immuta i se'n resisteix. Em prega que el deixi on és: perquè un home sent estima de la seua obra. El convenç prompte, fent-li veure que les necessitats dels pressupost no permeten de realitzar els seus plans, i que es veurà amb el deslluït cas d'abandonar-lo, mentre que anant-se'n ara s'emporta una bandera. L'argument el deixa callat, i accepta" (19). L'endemà M. Domingo tornaria a insistir-hi, però finalment se'n faria càrrec d'Agricultura, Indústria i Comerç, mentre que Instrucció Pública passaria a Fernando de los Ríos sobre qui M. Azaña opinaria també mesos més tard (5-3-1932) que "...Fernando, amb eixe tacte que té per equivocar-se en l'elecció de persones, ha tornat a donar entrada i influència en el ministeri al Sr. Morente, que fou sots-secretari d'Instrucció Pública amb Tormo fins el dia que va caure el Govern Berenguer" (20).

Si en el context del desenvolupament capitalista i estructura de classes és cert que la fracció de la burgesia moderna, europeista, reformista, universitària i no proteccionista va fracassar en els seus objectius polítics, també ho és que continuaren en ascens agents ideològics, hereus del krausisme, com ara l'espiritualisme laic, la rigidesa de principis i la fe en l'educació.

L'ensenyança liberal, plantejada ja a les Corts de Cadis i revifada gràcies als krausistes republicans de la I República, encara que minoritària

però amb l'esmentada influència progressiva, fou la que arribà fins la mateixa II República. Dintre de la contínua batalla politicoideològica de la instrucció pública (21) trobaríem, al llarg del temps, tres sectors davant per davant: antic règim, producció capitalista i moviment obrer. Ara, en el bienni 1931-33, el mestre havia de tenir un paper secularitzador i un esperit cívic, republicà i democràtic; la funció tècnica i ideològica de l'ensenyança primària aniria unida a una extensió de la instrucció pública, necessària per establir les condicions ideològiques precises per tal que funcionara el sistema de classes.

La importància social del sistema educatiu, objecte històric massa conegut amb suport i inspiració filosòfica, es comprova amb el control i tutela dels poders de l'estat. Si actualment eixa filosofia liberal ha evolucionat i considera que el mèrits de l'individu es fonamenten en les pròpies capacitats i actituds (22), tampoc hem d'oblidar que el 1851 A. Gil y Zárate, també liberal, considerava que la qüestió de l'ensenyança era una competència del poder; és a dir, qui ensenya domina, i ensenyar és formar persones modelades a gust de qui les adoctrina.

Tot just el regeneracionisme intentà acabar amb el paper que històricament havia tingut l'escola, en un context de les "dues Espanyes" orteguianes; el foment que ara es pretenia de la instrucció pública aniria en contra de l'oligarquia i del caciquisme. Eixa mateixa idea, dins el món intel·lectual, fou la demandada per les tres *Generacions*: la del 98, la del 14 i la del 27 que, totes plegades conformaren la "Segona Edat d'Or" de la cultura espanyola (23).

Tanmateix, continuava força viva l'actitud reaccionària que, dins també del camp intel·lectual, identificava el krausisme amb un sentit antinacional. Una filosofia "curanderil" importada d'Alemanya per Sanz del Río i compartida amb els seus comparses (Giner, Revilla, Salmerón, Azcárate...)

caracteritzada (24) per la "pedanteria i l'obscuranterisme" en què els institucionistes -titlats de "rabínics, murrís i rossegadors-, desacreditaven els intel·lectuals espanyols; així, segons aquesta interpretació, la *Generació del 98* havia representat un desvergonyiment de fons negatiu que atacava el pensament tradicional i catòlic. El panorama intel·lectual -seguint aquella visió retrògrada- a més d'estèril i buit, reunia persones mediocres a nivell internacional: liberals, socialistes i revolucionaris. Com veiem, doncs, la renovació comptava amb poderosos enemics.

La burgesia, per la seua banda, s'interessava per l'educació en representar aquesta un element integrador de les diferents classes socials dintre la societat capitalista; pretenia una instrucció suficient per a la inserció en les noves relacions de producció, amb uns continguts orientats a acceptar la "millor de les societats" (25). En la pràctica però, l'educació romanía relegada, sense l'empenta necessària. Els obrers continuarien patint el problema de l'educació, com sempre, ja que aspiraven a la seua redempció per l'ensenyança; l'educació representava un procediment d'alliberament adreçat a la superació de la desigualtat intel·lectual entre les classes, tot comptant amb l'assumpció de la consciència de la seua problemàtica.

Certament el País Valencià ofería, a principis del segle XX, una pobra educació; les tres províncies es trobaven entre les tretze estatals amb major nombre d'analfabets. Les organitzacions i societats, confiades en què l'ensenyança era la panacea per als seus mals, urgien sobre la necessitat de la instrucció per a l'obrer. En eixe sentit les "Proposicions aprovades al II Congrés Provincial Socialista" (*República Social*, València, 17-11-1933), pel que fa a l'ensenyança, exigien la coeducació -més econòmica, es pensava, a més-, la supressió de tot el que denigre la sensibilitat humana (tafurs, jocs d'atzar, bous, boxa...), el foment de l'atletisme i els exercicis físics, i la prohibició als religiosos d'exercir l'ensenyança.

Els dos eixos fonamentals de la política educativa republicana estaven representats pel binomi *PSOE-ILE*. Si els polítics socialistes exerciren els seus càrrecs des del poder, a mode de braç polític de la reforma escolar, la *Institución Libre de Enseñanza* aplicà el model d'ensenyança liberal tot formant l'home culte i l'intel·lectual independent. La influència ideològica, política i cultural institucionista la trobem en els seus membres, entre els quals hi havia quatre exministres de la I República, personalitats regeneracionistes i de la *Generació del 98*, promotors en definitiva de la II República. El pensament liberal krausista, adaptat per Fco. Giner de los Ríos, aspirava a una formació humanitzadora de les persones; segons eixa doctrina els homes i les dones havien de canviar les institucions i no pas a l'inrevés, tot fent servir metodològicament (26) una via lògica a través de l'essencialisme, l'idealisme equiparat als factors socials, els psicologisme i el voluntarisme.

La ideologia i l'actitud moral de l'*ILE* implicaven unes obligacions socials liberals, des d'una posició homocèntrica, que xocaven amb la concepció del paper de l'estat. L'ensenyança, via per a la reforma, comptava amb idees educatives com ara les de Pestalozzi o Fröbel. L'estat, laic, empenia aquella regeneració idealista a base de la divulgació cultural i el contacte amb el món obrer, aptitud que marcaria diferències amb sectors polítics tant de dreta com d'esquerra (27).

Al País Valencià, en unes circumstàncies més complexes, l'esmentat Pasqual Asins havia manifestat en una conferència el 1921 que "l'Estat espanyol és insolvent, moralment i tècnica, per a la solució dels problemes de l'ensenyança", i era, a més, incapaç ja que proscrivia la llengua autòctona del sistema educatiu (28); els polítics valencians haurien d'orientar les institucions públiques de València imitant Catalunya, per la seua capacitat creativa en refer el camí de la llibertat i l'obra cultural. Els que denigren Catalunya ho fan,

afegia, perquè no tenen seny ni coratge per ser originals, i els convidava a seguir-la.

També a Villena s'havien adoptat enèrgiques mesures, en una línia quelcom distinta però alhora compatible, com ara en el XIé Congrés de la *Federación Socialista de Levante* (1931): separació estat-església, dissolució i confiscació dels ordes religiosos, depuració de l'aparell estatal.; i també (29), més properes a qüestions educatives, en el XIIIé Congrés del *PSOE* (1932), l'agrupació de Villena proposava: un programa municipal de creació de biblioteques populars als pobles, fer servir l'ensenyança per a la reinserció de presoners mitjançant la formació professional, dependència de les escoles respecte al Ministeri d'Instrucció Pública i, de nou, dissolució dels ordes religiosos.

Els sectors intel·lectuals del primer bienni republicà (30), per la seua banda, hagueren de fer la pròpia revolució en contra de l'ordre establert, tot i compaginant-la amb la resolució d'assumptes delicats. Els decrets de 1931 ocasionaren una polèmica pública excessiva; frases campanudes, enfàtiques o imprudents varen ferir els sentiments tant de republicans antimonàrquics com de burgesos neutres. La democratització del sistema escolar, dins d'un marc polític general, resultaria difícil si tenim en compte tres conceptes (31). En primer lloc, el caràcter representatiu de l'estat democràtic i de dret, que exigeix un exercici de participació de la comunitat en l'educació; en segon lloc, la importància de la unió educació-democràcia, que prepara el ciutadà per participar i decidir en la promoció social, tot i partint d'allò propi; i en darrer terme, eixa correlació entre educació i desenvolupament social (idea revifada als anys 60) suposava que la població educada, en una autèntica democràcia i participació del poble, portaria el canvi social que comença en l'esmentada democratització de l'escola.

En la mateixa línia ja havia anunciat R. Llopis (32) que, les fases dels cicles revolucionaris, n'eren tres: política, social i psicològica. Seguint la darrera, per revolucionar la consciència calia l'escola ja que el revolucionari ha d'ésser educador; l'escola representa així l'arma ideològica de tota revolució i, per tant, necessita d'una reforma pedagògica. La relació revolució-pedagogia tingué bona acollida en l'àmbit educatiu quan arribà el règim republicà, ja que s'entenia com un signe de l'afany de superació i l'apetència cultural del poble espanyol (33). Força intel·lectuals, polítics i periodistes confiaven en el poder de la unió educació-cultura. Eixos projectes i teories educatius s'acompanyaren en la pràctica, com sabem, dels càrrecs polítics que els defensaren, sobretot, al llarg del primer bienni. L'alacantí R. Llopis, encara insuficient valorat, des de la Direcció General de Primera Ensenyança, intentà combinar l'escola laica i republicana francesa amb els ideals krausistes de l'*ILE* (34), prenent com a punt de referència la pedagogia anglesa i l'europea més avançada.

Tal com havia afirmat el primer ministre d'Educació republicà, Marcelino Domingo, "la República té per missió formar la democràcia i es preocupa per la cultura, perquè sense cultura no hi ha democràcia, no hi ha República" (35). L'ensenyança estatal, comptat i debatut, s'abordava com un dels problemes fonamentals a resoldre i anava lligat a l'interés per dotar la societat d'unes institucions polítiques i socials comparables a les dels països europeus.

Altra personalitat, Luís Zulueta, també opinava pel que fa a la unió entre la propaganda i les idees (36). Contràriament al que passava en un règim sense educació pública, calia formar-ne una que fos vertadera, conscient, il·lustrada i vigorosa. La lluita per l'escola consistia en posseir l'esperit i l'ànima d'aquesta per afrontar l'avenir; la víctima d'eixa lluita, tanmateix, podia ser la pròpia escola ja que aquesta ha de comptar amb pau, tolerància, neutralitat, respecte i ambient de recolliment necessaris, és a dir, la

col·laboració cívica i la concòrdia patriòtica que porte a solucions comunes.

S'esperava una tasca cultural i una educació ciutadana per realitzar fórmules democràtiques i transformar l'estat en un sentit modern, laic i democràtic; un bon sistema educatiu, en definitiva (37), per tal de superar el retard espanyol, convertir els mètodes i els professors religiosos en una ensenyança progressista, i arribar a una estatalització de l'ensenyança de qualitat. La contesa laica-religiosa, una de les més polèmiques al llarg del primer bienni com veurem, s'oposaria -entre d'altres- al somni republicà d'arribar a la democràcia mitjançant l'educació. Un camp en què el republicanisme històric optà per l'ensenyança d'avantguarda i els diputats i intel·lectuals socialistes, en la mateixa línia, per una escola nova; tot el que fóra menester per acabar amb l'elitisme catòlic o burgès i, alhora, potenciar el laïcisme, la universalització de l'ensenyança primària i l'extensió de la secundària mitjançant una política educativa, a més, en sintonia amb els principis liberals.

En un context de la història social Espanya patia el "problema pedagògic" orteguian, en què la lluita contra l'analfabetisme i la regeneració per l'educació originà el problema polític. L'afany salvador generalitzat d'institucionistes, catòlics, anarquistes, socialistes i intel·lectuals produí un naixement i revifament d'organitzacions, partits, sindicats i moviments molt diversos. També la jerarquia tradicional (aristocràcia, caciquisme, església institucional catòlica i exèrcit) hagué d'adaptar-se a les noves forces socials per tal de comunicar-se amb les masses: organitzacions proletàries, regionalistes, grups militars, intel·lectuals i determinats grups de catòlics.

Fins a cinc règims polítics diferents, en el període 1917-40, fracassaren en els seus intents de reorganitzar la societat (38). No ho aconseguí el regeneracionisme en el suport a les masses, nou sobirà, quan intentava unir

educació i sistema informatiu nous; tampoc ho feren els intents frustrats de propaganda de la Restauració amb la "bona premsa catòlica", ni la Dictadura amb el "vedetisme social" mainerià. L'educació, entesa posteriorment com a forma de propaganda, tampoc aconseguiria els seus objectius durant la Guerra Civil, ni anteriorment en el període de la II República que tot seguit veurem; la impossibilitat d'organització seria la causa comuna d'ineficàcia.

El desengany de la política informativa de masses, duta a terme per la II República, s'esdevingué per diverses raons. Primerament, per la disparitat ideològica en els governs de coalició, augmentada per la llibertat de premsa i la d'ensenyança, exemplificada en la dissolució dels jesuïtes. També, pel caràcter messiànic-salvador-educatiu dels periòdics, excloents o proselitistes, que entraren en qüestions tan delicades com el debat religiós, aplicat en el nostre cas a la citada llibertat d'ensenyança. Un tercer factor fou la incapacitat i menyspreu per una estructura informativa, concretada en la premsa i en el desinterés per la ràdio o el cinema, que s'hagueren pogut utilitzar més, malgrat la seua incipiència. Finalment, hi comptà la concepció mitificada, desfasada i clàssica que els polítics de les *Generacions* del 98 i del 14 tenien de l'educació, la cultura i la instrucció com a remei transformador de la societat; és a dir, la impotència republicana tenia el seu origen, amb paraules d'Ortega, en ser una república del segle XIX malgrat haver-hi models externs, com ara el bolxevisme importat per R. Llopis.

Si a la dictadura primoriverista li mancà el suport massiu de la base social, tampoc al primer bienni republicà li va funcionar bé la unió propaganda-pedagogia. L'educació del poble que hauria de servir per salvar la República i regenerar la societat, a la manera del "nou pacte republicà" de R. Carr, i que per arribar a la revolució política mitjançant l'escola comptava amb la Direcció General de Primera Ensenyança (R. Llopis), es trobà amb l'entrebanc d'haver de conjugar tres concepcions funcionals distintes, quant a

la funció educadora governamental i pel que fa a la importància de l'esmentada Direcció General.

La primera noció concebia l'educació com a tècnica pedagògica que respecta la individualitat i la consciència del xiquet, de mode actiu i divertit, i amb el suport d'institucions circumescolars com ara camps, colònies, tallers, biblioteques, cantines...; açò suposà l'augment sensible del Pressupost educatiu (Despeses Diverses). La segona consistia en la mitificació de certa cultura popular, camperola i arcaïtzant, amb la consegüent mobilització de l'ànima popular. Finalment, en tercer lloc però més potenciada, hi romania la intenció de fer servir l'educació com ànima de propaganda per transformar la societat, perquè la República no podia funcionar amb ignorants i analfabets i, segons R. Llopis, ací s'hauria de seguir el camí que ja havien fet a Rússia, Itàlia i Alemanya. En aquest darrer terme es potenciaren tres institucions al servei de l'estat: mestres, missions pedagògiques i teatre. Els primers (més importants que els catedràtics) serien uns bons professionals dedicats a l'educació popular i, alhora, agents de propaganda; les segones representarien uns nous procediments d'influència educativa al món rural per propagar i afermar l'esperit republicà; de manera semblant, les companyies de teatre ambulants esdevindrien una doble eina de combat i educació amb personalitats com ara F. G. Lorca, Rivas Cherif o Max Aub.

L'esmentada Direcció General s'encarregà de dur endavant aquell tímid organigrama propagandístic, que serviria de ben poc davant la radicalització, trencament i enfrontament dels distints grups ideològics i socials, tot i ocasionant l'acarament de masses.

Les dissimilituds -també entre el propi col·lectiu d'ensenyants- no sols eren de caire polític, n'hi havia també de religioses, com ara la relatada per un mestre a un periòdic d'Elx (39) amb aquestes paraules: "En moltes escoles

nacionals sabem que es conserva el crucifix, i s'hi resa com en els millors temps de predomini del clergat, amb la monarquia absoluta i la dictadura estúpida, que en tot moment demanava als mestres catecisme en l'ensenyança. Aquests mestres, i més generalment les mestres...fan una resistència passiva a la República..." L'ús políticoideològic denunciat encara es palesaria més en finalitzar el període republicà (40), afectant totes les institucions de l'ensenyança: escola, mestres, estudiants, Escoles de Magisteri...

La continuïtat educativa del primer bienni apareix, amb més força encara, al llarg de la guerra civil de 1936-39, sobretot a la zona republicana i per part dels socialistes (*FETE*) i dels comunistes (aquests amb major càrrega de proselitisme); les conseqüències patides per aquells mestres protagonistes i compromesos ens adrecen als aspectes fonamentals de la depuració franquista, reacció contra aquells seguidors dels principis educatius laics, progressistes i socialitzants.

La neteja o purificació en acabar el conflicte bèl·lic afectà molt els funcionaris de les diputacions i ajuntaments, però més encara els mestres de l'ensenyança primària. Els motius escolars d'aquella repressió calia trobar-los (Ordre 18-3-1939) en les responsabilitats políticomilitars, la passivitat davant el nou *Movimiento Nacional*, o en les accions de caràcter antipatriòtic. Les comissions disciplinàries creades a l'efecte foren, entre altres, Escola Normal... i Ensenyança Secundària (C) i Ensenyança Primària (D), aquesta última amb majors repercussions.

Per comprovar l'abast en xifres d'aquella depuració en l'ensenyament primari, sols de l'àmbit alacantí, i fent un seguiment del *BOP* d'Alacant, podem esmentar els següents guarismes durant el període 1939-45, tenint en compte els seu caràcter orientatiu ja que si no s'hi comptabilitzen força mestres "no presentats" o exiliats. Així, 205 ensenyants foren rehabilitats, 25 separats

definitivament (a més de 34 per "tàcita renúncia") i 44 condemnats a penes menors com ara trasllats forçosos, inhabilitació per a càrrecs de confiança o suspensió temporal de sou i feina (41).

No cal oblidar els mestres afusellats abans, sense expedient, només per les seues activitats sindicals o polítiques, ni les dificultats dels depurats o desafectes per sobreviure de la seua professió, fins i tot en l'esfera privada. Els mestres ja sabien ara que només per ser denunciats (qualsevol particular podia fer-ho lliurement) rebrien sols la meitat del sou mentre es formalitzaren els tràmits corresponents, i que a partir del 19 d'octubre del 1939 (segons el mateix *BOP* d'Alacant), tots els dies a l'escola haurien de cantar l'*himno nacional*, hissar i arriar la nova bandera, i exaltar el *Movimiento Nacional*.

El fenomen sociopolític de la depuració, cal aclarir, tampoc era dissortadament alié ni estrany al Magisteri. El càstig als mestres contraris a la República havia obeït també a criteris extrapedagògics, ideologia políticoreligiosa en la seua major part, segons el grau de suport individual a la sublevació militar del 36. De manera semblant, les penes a complir oscil·laven entre la jubilació forçosa i el trasllat de destinació; així, al menys, va ocórrer a la Vall d'Albaida (42), on va ser depurat el 25% dels mestres. En tot cas, la diferència amb l'actuació franquista posterior fou que cap ensenyant va ser executat; els professionals d'esquerra, en canvi i al final de la guerra, varen patir conseqüències exagerades com ara l'empresonament o el mateix afusellament.

Per sobre d'aquelles lamentables circumstàncies planava el control ideològic del professorat, al qual igualment s'havien acostumat els mestres coetanis que exerciren durant la II República. Anteriorment, amb Primo de Rivera, els docents eren vigilats per les autoritats i obligats a col·laborar en la transmissió ideològica dels valors fonamentals de la dictadura (43).

L'educació, al servei de la política, servia determinats valors ideològics com ara el patriotisme, el catolicisme i la “gloriosa tradició hispana”.

Esmentat a grans trets el marc cronològic anterior més pròxim al període republicà, les característiques de la política educativa franquista que l'emmarquen posteriorment fou molt semblant: augment quantitatiu del sistema escolar, unit a l'expansió popular del seu pensament; el control de l'escola impossibilitava la formació lliure de la personalitat discent, mentre que la supervisió de les funcions docents es despreocupava pel seu nivell de formació. Els privilegis per l'ensenyança privada-religiosa i l'interés exclusiu d'eleva l'índex estadístic, xocaven amb qualsevol augment en la qualitat de l'ensenyança i el seu prestigi.

L'educació republicanosocialista hagué de conviure en el mateix període republicà, en tant que sistema polític democràtic, amb altres tipus de filosofia educativa. Al País Valencià, l'exemple més clar el tenim en la *Derecha Regional Valenciana* que, com a partit catòlic, tenia els seus mètodes d'influència en la societat civil. Així, la propaganda catòlica, a més de les organitzacions religioses i tradicionals (educació, joventut, beneficència...) comptava amb d'altres de noves pròpies del món liberal, com ara sindicats i partits polítics. Hi destacava *Acción Católica*, amb tot d'organitzacions sindicals intermediàries de doble funció econòmica i ideològica; les seues activitats abraçaven: cooperatives, mútues, caixes d'estalvi, escoles, premsa, universitats, associacions culturals i recreatives...

La funció assignada per l'església als partits catòlics, en aquest cas *DRV*, consistia en disposar la societat des de les seues perspectives doctrinals; és a dir, evitar el laïcisme a base d'institucions com ara el matrimoni canònic, la imposició de culte, la unió estat-església o l'ensenyament catòlic. La *DRV* representava, en eixe sentit, aquella intransigència catòlica duta a terme

mitjançant un discurs antirepublicà, en què la major protagonista fou la defensa de la religió, la propietat, la família i l'ensenyament catòlic. Al nostre àmbit la premsa, com ara *Diario de Valencia*, a més de la producció pròpia, solia manllevar escrits del madrileny *El Debate* amb signatures significatives com, per exemple, Ángel Herrera o J. María Gil-Robles.

Entre el gran nombre d'activitats tan diverses com ara les realitzades als casinos o a les penyes ciclistes, i les de grups catòlics parroquials com els equips de futbol o les representacions teatrals, hi destacaven com a màxima aspiració de les agrupacions locals les escoles. La creació de centres escolars, decidida en la III Assemblea de la *DRV* (1932), tenia com a objectiu doble combatre les lleis laiques de l'ensenyament i la prohibició d'ensenyar als ordres religiosos. El partit posava el suport propagandístic i econòmic i, junt a les parròquies, *Acción Católica* i sindicats catòlics, les escoles arribaren als pobles i barris populars urbans; també s'hi decidí la creació dels *Secretariado de Enseñanza de la DRV*.

El mateix any 1932 (44) existien escoles dependents del partit a Benicalap, Campanar, Godella, Silla, Alboraià, la Creu Coberta i Massanassa, i patrocinades pel partit a Vilamarxant i Bellreguard; més tard se'n crearen a Benimaclet, Almussafes, Ontinyent i València (Fonteta de Sant Lluís i Misericòrdia); a més, no hem d'oblidar les colònies escolars per als alumnes d'eixe escoles.

Per altra banda la II República, concretament durant el primer bienni progressista, continuà en la pràctica les campanyes iniciades pels sectors avantguardistes molt abans; en elles eren denunciades amb severitat les negligències de la monarquia quant als aspectes relacionats amb la cultura popular, i s'assenyalaven els camins perquè la classe treballadora aconseguira el seu alliberament espiritual. Prevalia la idea que les misèries dels ciutadans

provenien de la seua ignorància, i que ambdues havien estat "potenciades" des de dalt (45); el poble, conscient d'això, demanava que els seus fills foren lliurats d'eixe infortuni.

Més pròxima a aquests últims plantejaments, el País Valencià visqué l'experiència racionalista lligada a les *escoles modernes*. Històricament, després de Catalunya, l'acollida fou àmplia, entusiasta i efectiva. Les causes d'eixa activitat caldria cercar-les en l'existència de grups lliurepensadors i maçònics que consideraven les seues idees aplicables a l'educació, en la base social republicana i anticlerical i, finalment, en la indignència social i educativa de les classes populars.

Eixes circumstàncies possibilitaren la pràctica d'una ensenyança alternativa, concretada en la xarxa d'*escoles modernes* (46). Ja el 1907 hi havia centres d'aquestes característiques a Bunyol, Algímia, Alfara, Cullera, Alzira, la Vall d'Uixó, Pedralba, Alberic, Sant Vicent del Raspeig, Alcoi, València, Carlet, Xàtiva i Elda, mentre que en el període II República-Guerra Civil les trobem a Alacant, Floreal del Raspeig, Altea, Elx, Villena, la Vila-joiosa, Ontinyent, Mislata, Ademús, Llombai, Silla, Utiel, Soneja, Lluçena i Benicarló. Els principis educatius hi practicats concebien que els interessos de la classe obrera, treballadora i popular necessitaven transformar la societat; els col·lectius o agrupacions més compromesos foren: socialista, *CNT*, *FAI* i *Juventudes Libertarias*.

Dins del règim democràtic republicà, cal recordar, també hi hagueren associacions i entitats progressistes que, amb o sense el suport de partits nacionalistes d'esquerra, treballaren en el difícil camp de l'escola valenciana i en valencià. L'acció política en aquest sentit dels diputats valencians a Madrid, caracteritzada per la seua descoordinació, va malmetre peticions i reclamacions per al País Valencià (47); la consecució d'algunes demandes

escolars fou deguda, sobretot, a les gestions personalistes i políticament interessades.

NOTES

- 1.- "De la agitación popular a la insurrección obrera, 1.874-1.939" Fernando del Rey Reguillo; treball extret del llibre de Bonamusa, F. i Serrallonga, J. (eds.), **La sociedad urbana**, Barcelona, Ed. Asociación de Historia Contemporanea (2º Congreso), 1994, pp. 297-305.
- 2.- Puelles Benítez, M. de, **Educación e ideología en la España contemporanea**, Barcelona, Ed. Labor, 1986, pp. 8 i ss.
- 3.- "Per què la guerra civil?", Pierre Vilar; Debats, núm. 15, València, Ed. Institució Alfons el Magnànim, IVEI, 1986, p. 48.
- 4.- Aznar Soler, M. (ed), **I Congreso Internacional de escritores para la defensa de la cultura**, (París, 1935), V. II, València, Ed. Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, Col.l. Homenatges, Generalitat Valenciana, 1987, pp. 740-47.
- 5.- "De la Monarquía a la República: una segunda fase en la crisis española de entreguerras", Julio Arostegui; del llibre Morales, A. i Esteban, M. (eds.), **La Historia Contemporanea en España (I Congreso de Historia Contemporanea en España)**, Salamanca, 1996, pp. 146-47.
- 6.- "Los temas educativos en los grupos políticos de la Segunda República", Mayordomo Pérez, A. i Fernández Soria, J.M., Revista de Ciencias de la Educación (Órgano del Instituto Calasanz de Ciencias de la Educación), núm. 106, Madrid, 1981, pp. 146-47.

7.- Vegeu les aportacions de Pedro Ruiz i Ismael Saz a DDAA, **Història del País Valencià**, (V. 5è). Barcelona, Edicions 62, 1990, pp. 22-23 i 287-300 respectivament.

8.- Checa Godoy, A., **Prensa y partidos políticos durante la II República**, Salamanca, Ed. Universidad de Salamanca, 1989, p. 11.

9.- Totes les cites són de Rebollo Torio, M. A., **El lenguaje de la derecha en la II República**, València, Ed. Fernando Torres, 1975.

10.- "A los tres meses... Un nuevo interrogante", Diario de Valencia, núm. 6.686, 14-7-1931, p.1.

11.- Laguna, A. i Martínez, F.A. (coords.), **Historia de "Levante. El Mercantil Valenciano"**, València, Ed. Prensa Valenciana, 1992, pp. 136 i ss.

12.- "Confederación Nacional de Maestros. A la opinión pública española", El Pueblo, núm. 13.512, 24-7-1931, p. 3.

13.- Escolano Benito, A., **L'educazione in Spagna. Un secolo e mezzo de prospettiva storica**, Milano, Ed. Mursia, 1995, pp. 17-20. Aquest mateix autor utilitza termes semblants a "república dels professors", com ara "magistocràzia" o "pedagogisme", per a referir-se a la nova "intel·ligència republicana", que situa majorment en l'esquerra liberal i el socialisme, i que marca les bases per culturitzar una societat més democratitzant.

També "república pedagògica" o "república dels mestres" són expressions que apareixen molt sovint per tal de definir el primer bienni, ja que entre els alts càrrecs trobem dotze ministres catedràtics d'universitat i altres sis professionals de l'ensenyament. Realment, a les Corts Constituents de la II República hi havia 64 catedràtics, professors i mestres, i 47 escriptors i

periodistes; aquesta fou la raó per la qual Unamuno, amb els seu llenguatge irònic i càustic, advertira sobre el perill d'una futura foració-reacció "antipedagoga", manifestacions recollides al *Diario de sesiones* (22-10-1931, núm. 61, p. 1.888) i citades, per exemple i junt a les xifres anteriors, a DDAA, **La II República española. El primer bienio** (a cura de García Delgado, J.L.), Madrid, Ed. Siglo XXI de España, 1987, pp. 180-86 i 267).

14.- Herraiz, J.L. i Redó, P., **Republicanisme i valencianisme (1.868-1.938): La família Huguet**, Castelló de la Plana, Ed. Universitat Jaume I, Col.l. Sapientia 2, 1995, pp 15-23.

15.- Fernández Soria, J.M. i Mayordomo Pérez, A., **La escolarización valenciana. Tres lecturas históricas**, València, Ed. Universitat de València, 1987, p. 65.

16.- Pastora Herrero, J.F., **Partidos políticos y educación**, Valladolid, Ed. Miñón, 1978, pp. 7-9. Segons l'autor, el clima "in", que aplica a la transició espanyola de 1978, vindria caracteritzat per: indecisió, incertesa, indeterminació, incomprensió i incongruència.

17.- Azaña, M., **Memorias políticas y de guerra**, (V. I) Barcelona, Ed. Crítica (2a. edició), 1978, p. 78.

18.- Ídem, p. 332.

19.- Ídem, p. 336.

20.- Ídem, p. 421.

- 21.- Lerena Alesón, C., **Escuela, ideología y clases sociales en España**, Barcelona, Ed. Ariel, Col. Ariel Sociológica (3a. edició), 1986, pp. 141-46 i 176-77.
- 22.- Picó, J. i Gil, S., **L'ensenyament general bàsic al País Valencià**, València, Ed. Institució Alfons el Magnànim, Diputació de València, Col.l. Politècnica 7, 1982, pp. 5-6.
- 23.- García de Cortázar, F. i González Vesga, J.M., **Breve Historia de España** (8a. ed.), Madrid, Ed. Alianza, 1994, pp. 532 i ss.
- 24.- Arrarás Iribarren (dir. lit.), **Historia de la cruzada española** (V. I, T. I), Madrid, Ediciones Españolas, 1939, p. 5 del pròleg (s/p).
- 25.- Paniagua, X. i Piqueras, J.A., **Trabajadores sin revolución**, València, Ed. Alfons el Magnànim, IVEI, Col.l. Politècnica núm. 29, 1986, pp. 72-74 i 266-71.
- 26.- Lerena Alesón, C., op. cit. pp. 194-96.
- 27.- DDAA, **Rafael Altamira. 1.866-1.951** (Homenatge a), Alacant, Ed. Institut Gil-Albert, 1987, pp. XII i ss.
- 28.- "Pascual Asins, descubierto", Carles Recio, Levante. El Mercantil Valenciano, 25-3-1996, p. 27.
- 29.- Costa Vidal, F., **Villena durante la segunda república. Vida política y elecciones**, Alacant, Ed. Inst. de Cultura Joan Gil-Albert, 1989, pp. 168-70.

- 30.- Vicens Vives, J. (dir.), **Historia de España y América** (T. V), Barcelona, Ed. Vicens-Vives (2a. edició), 1971, p. 431.
- 31.- Fernández Soria, J.M., i Mayordomo Pérez, A., **Política educativa y sociedad**, València, Ed. La Nau Llibres (2a. edició), 1996, pp. 85-86.
- 32.- Llopis, R., **La revolución en la escuela. Dos años en la Dirección General de la Primera Enseñanza**, Madrid, Ed. M. Aguilar, 1933, p. 10.
- 33.- Vegeu el pròleg de Cándido Ruiz al llibre d'Agulló Díaz, C., **Escola i república. Montaverner, 1.931-39**, Montaverner, Ed. Ajuntament de Montaverner, 1991, pàg. 11.
- 34.- Vegeu, segons Bruno Vargas, "La vocació pedagògica de Rodolfo Llopis" al llibre de DDAA, **Rodolfo Llopis (1.895-1.983)**, Alacant, Ed. Institut Juan Gil-Albert, Dip. D'Alacant, CAM-Fundació Cultural, 1994, pp. 7-10.
- 35.- Citat a Cuadernos de Pedagogía, núm. 9, Barcelona, 1975, pp. 8-14.
- 36.- Zulueta, L., **El maestro** (Conferencia pronunciada a l'Ateneo de Madrid), Madrid, Ediciones de la lectura, Col·lecció "Ciencia y Educación", s/d, pp. 5-21.
- 37.- García de Cortázar, F. i González de Vesga, J.M., op. cit., pp. 540-67.
- 38.- "Políticas de información y propaganda en España (1.920-36)"; aquest estudi de J. Timoteo Álvarez es pot trobar a DDAA, **Historia de los medios de comunicación en España. 1.900-1.990**, Barcelona, Ed. Ariel, 1989, i també a DDAA, **Estudios históricos. Homenaje a los profesores J. Ma. Jover Zamora y Vicente Palacio Atard** (T. II), Madrid, Ed. Departamento de

Historia Contemporanea, Fac. de Geografía e Historia, Univ. Complutense, 1990, pp. 203-19.

39.- "La enseñanza laica en el Estado Español", Martínez, R., El Obrero, núm. 298, 17-1-1932, p. 4.

40.- Mayordomo, A. i Fernández, J. M., **Vencer y convencer. Educación y política. España 1.936-45**, València, Ed. Universitat de València, Departament d'Educació Comparada i Història de l'Educació, 1933.

41.- Vegeu el capítol V de Moreno Sáez, Fco., a DDVV, **Guerra civil y franquismo en Alicante**, Alacant, Ed. Inst. Juan Gil-Albert, 1990, pp. 189-94.

42.- Agulló Díaz, C., **Escola i República. La Vall d'Albaida, 1.931-39**, València, Ed. Dip. de València, 1994, pp. 98-101.

43.- López Martín, R., **Ideología y educación en la dictadura de Primo de Rivera (1). Escuelas y maestros**, València, Ed. Dpt. Educació Comparada i Història de l'Educació, Universitat de València, 1994, pp. 7-10 i 53 i ss.

44.- Per aprofundir més caldria consultar Valls Montés, R., **El partit catòlic**, València, Ed. Universitat de València, 1993; també del mateix autor, vegeu el seu treball a DDAA, **Un món rural en transformació**, Ed. IDECO-II Congrés d'Història de l'Horta Sud (Catarroja), 1992, pp. 271-82.

45.- Llopis, R., **Como se forja un pueblo. La Rusia que yo he visto**, Madrid, Ed. España (2^a. ed.), 1930.

46.- Lázaro Torrente, L.M., **Prensa racionalista y educación en España (1.901-1.932)**, València, Ed. Universitat de València, Dpt. d'Història

Comparada i Història de l'educació, 1995, pp. 147-51.

47.- Per conèixer millor les forces polítiques i les associacions valencianistes existents al País Valencià, vegeu. Aguiló, L., **Nuestra Historia** (V. 7), València, Ed. Mas-Ivars, 1980, pp. 85-88; Ferrer, E., **Literatura i societat. País Valencià. S. XX**, València, Ed. 3 i 4, 1981, pp. 37-47; Paniagua, J., **Historia del Pueblo valenciano** (V. II), València, Ed. Levante, 1988, pp. 825-44.

Capítol 6

Nova funció de l'escola

6.1.- Una ensenyança transformadora.

Per tal d'aprofundir en la complexa problemàtica educativa del primer bienni republicà, resulta inexcusable fer-ho des d'una perspectiva històrica de la realitat social; més encara si, com és ben palés, molts dels plantejaments aleshores qüestionats romanen a hores d'ara com a resultat d'aquell passat, heretats fragmentàriament d'unes experiències educativossocials que marcaren un període. Caldrà referir, doncs, les pautes de comportament d'una societat sobre la qual es pretenia injectar un tipus d'educació que, amb major o menor esforç i suport, aspirava a dur a terme moltes aspiracions històriques.

Considerant l'estratificació social dels anys trenta (1), hi trobem a grans trets un proletariat industrial i -en major mesura- rural, gairebé en la seua gran majoria analfabet, que convivia amb una classe mitjana vella caracteritzada

per "les virtuts de la raça": conformisme, recel de les novetats, amor a les tradicions i una religiositat profunda, malgrat els trets d'un catolicisme sociològic en què la pràctica -sincera i conscient- s'alterna amb la insubmissió a les pautes del grup al qual pertany.

Aquest darrer sediment tenia poc a veure amb la que fou base social del règim republicà que, en essència, estigué conformada per una "intel·ligentsia" d'intel·lectuals dissidents del 98, com ara: catedràtics, periodistes, vells polítics monàrquics i d'altres més joves i inexperts que, tots plegats, aparentaven un governament fred i doctoral; de més a més (2), també hi participaren -per completar el mosaic- ugetistes i, circumstancialment, personalitats tan diferenciades com les provinents de l'anarquisme o d'una burgesia poc convençuda.

Els objectius plantejats per aquests grups abraçaven qüestions com ara europeïtzació de l'estat, democratització política, llibertat de càtedra i pensament, reestructuració social proobrera o admissió del fet diferencial regionalista. Davant, però, hi era l'oposició antireformista: latifundistes, catòlics i sectors de l'exèrcit i l'administració. La confrontació entre uns i altres, les determinants mesures dels primers durant el primer bienni i, finalment, les exasperades passions dels segons dividiren la societat d'acord al binomi ordre-revolució. El règim del govern progressista, entre intel·lectual, doctrinari i petit-burgés, provocà força controvèrsies pel que fa a assumptes tan delicats llavors com l'exèrcit, la pàtria, la religió o la propietat.

El canvi de mentalitat, en general, i la reforma educativa, en particular, que al llarg del període 1931-33 s'intentà dur endavant de manera més o menys radical, per part dels governants, no agradà massa gent; mentre uns sectors, anarquistes i socialistes, ho consideraven centralista en l'aspecte social

altres, situats a la dreta, jutjaven massa extremista el canvi des d'un punt de vista espiritual i religiós.

Per tal d'identificar i entendre millor els reformistes i els contrareformistes, quant a l'esmentat i pretés canvi social, caldrà contrastar i entendre des de dins els trets particulars d'uns i d'altres; d'aquesta manera ens serà més factible arribar a comprendre el gran paper que l'educació jugà, des d'una visió sociològica i històrica, en aquells anys tan intensament viscuts.

No es tracta, és clar, de fer cap judici de valor, però tampoc de silenciar ni menysprear uns fets i una dialèctica al seu voltant que, a més del llenguatge descriptiu o avaluador emprat, manifestaven la ideologia implícita. Si convenim que tots els punts de vista que hi van concórrer aleshores, pel que fa als canvis educatius, eren més o menys partidistes també caldrà reconèixer que alguns ho foren més amplis, comprensius o de major perspectiva i, per tant, més objectivitzants (3). Haurem de considerar especialment, en eixe sentit, aquells que ens permeten comprendre millor el contrari i extraure'n com a fenomen social la infraestructura, les conseqüències i els límits de les innovacions dins d'un context cívic més general.

Les argumentacions, a favor o en contra, sobre el nou lloc que l'escola hauria d'ocupar dins la societat foren abundants i molt diverses però, en tot cas, cap protagonista que les sustentà va optar pel silenci com a postura ètica perquè, és evident, l'educació representà un tema molt important a debatre en la lluita pel poder del moment històric que tractem. A més, la institucionalització del sistema escolar vivia aleshores fets crítics; fonamentalment s'hi jugava la possibilitat d'accés del poble, mitjançant l'escola laica unificada, a tots els graus d'ensenyament i centres docents.

El fracàs d'aquelles intencions progressistes i d'esquerra, donat l'escàs possibilisme conjuntural, podia venir per moltes raons però apuntarem, com una de les principals (4), l'actitud manifestada en les pastorals col·lectives per part de l'episcopat; la concepció religiosa de l'educació pretenia reprendre, amb més força si calia, una estructura dual de l'ensenyament: pública gratuïta per a les classes menys acomodades i, la seua, privada de pagament i major qualitat.

Més enllà d'aquestes darreres qüestions, el ben cert és que si el decenni 1926-36 significà un creixement de l'ensenyança a tots els nivells, fou arran del primer bienni republicà (5) quan augmentà notòriament el nombre d'alumnes, els pressupostos econòmics per a l'educació i el prestigi o dignificació tant dels mestres com de les escoles en el context social; paral·lelament, van créixer també altres indicadors significatius com ara el nombre de biblioteques i de lectors, així com la reputació dels intel·lectuals.

La tasca pedagògica del Ministeri d'Instrucció Pública tingué, des dels primers moments, un doble caràcter. El primer, politicosocial, cercava en el bilingüisme la plena facultat d'expressió, i en el tractament de l'ensenyança religiosa la llibertat de consciència, totes dues en el sentit liberal; el segon caràcter, pedagogicosocial, pretenia mesures arrelades al medi social, com ara la creació de les missions pedagògiques o la dels consells: universitaris, provincials, locals i escolars (6). El progrés i la independència haurien d'acompanyar, al capdavant, la nova situació política, social i pedagògica.

L'educació de les masses populars s'havia caracteritzat, abans de la II República, per una indigència espiritual, quasi animal (7), a càrrec d'un estat que retribuïa de forma irregular els mestres i que, tot sovint, delegava en ajuntaments que encara solien administrar-ho pitjor. L'altra ensenyança, monopolitzada per l'estament eclesiàstic, formava la gran majoria dels cervells

de la minoria dirigent, tot comptabilitzat socialment amb l'analfabetisme de la gran majoria, i mostrava uns pobres valors intel·lectuals i una incapacitat pedagògica. Enfront d'açò, la lluita per aquella autonomia de l'ensenyança estava representada pels corrents liberals, que apostaren per una escola pràctica i laica; inspirada en personatges moderats i europeïtzants, s'entenia l'anticlericalisme no per principis religiosos sinó per la subordinació secular d'aquella instrucció als interessos de la classe alta, que oblidava la tasca social de l'ensenyament.

Eixa nova línia es va veure refermada en la pràctica a nivell pressupostari. L'interés i la preocupació per la cultura al servei de l'ensenyança, la investigació i l'educació popular, tret del bienni reaccionari, perdurà de cap a cap en la II República; la tendència progressista protagonitzà sobretot el primer bienni, en què es crearen més escoles que en dèsset anys de l'anterior monarquia (8).

Tanmateix, a més de les millores qualitatives i tornant al pensament que mugué la nova escola, encara abans d'encetar-se el règim republicà els mestres i ciutadans manifestaven ja obertament les seues opcions. A tall d'exemple, llegim a Elx (9) impropèris contra la vella escola (egoista, farisea, privilegiada, alienant, tradicionalista...), i ànims per manifestar-se a favor de les modernes idees pedagògiques i de la massa ciutadana; s'hi proposaven les figures del socialisme i el pacifisme per dur endavant una escola activa, renovadora i que fóra el ciment de la nova societat. També hi trobem proclames favorables a l'escola unificada, a l'ensenyança igual per a tots i per als qui demostren majors aptituds (10), sense oblidar els perills d'aquells esperits reaccionaris que van veure en l'aplicació dels principis de l'esquerra un clar perjudici a la seua immunitat. Lògicament les manifestacions individuals per part del Magisteri, a favor del nou règim, continuaren des del primer moment de la proclamació republicana; la redacció d'un periòdic era un

bon lloc per a acollir, com la d'un mestre de Xulilla (els Serrans), qualsevol visita o explicació d'adhesió en eixe sentit (11).

Alguns anaven més enllà tot i demanant, des d'Alacant, una veritable escola pública per al poble que era i volia ser republicà, amb expressions per acabar d'enderrocar els "senyors de força i ganivet" o cites de Lenin, que pretenien fer servir l'escolarització dels xiquets per dur endavant la revolució (12). Si més no, les intencions oficials per ser executades a la nova escola pública passaven per formar homes nous, purs, intel·ligents i entusiastes. La república suposava renovar a fons l'estructura social amb els necessaris canvis en l'ensenyament: revisar i sanejar l'obra de les dictadures anteriors amb l'eliminació d'alts càrrecs indesitjables, facilitar i perfeccionar la tasca del mestre i, a la fi, transformar el règim administratiu mitjançant la descentralització de funcions (13). L'objectiu final, en principi, era guanyar-se la confiança de la gent.

Eixe tarannà fou el que va fer servir el mateix M. Azaña quan feia un discurs, a la plaça de bous de València i tot just encetada la II República, sobre l'origen revolucionari del règim (malgrat el seu triomf electoral) tot relacionant-lo amb l'escola (14); aquesta -apuntava entre aplaudiments- era un mitjà irresistible per arribar al fons de la consciència i formar les generacions vinents, sempre sota la competència de l'estat. De màximes anàlogues, bastant freqüents llavors, es desprenia consegüentment que si l'estat era republicà, l'escola hauria de ser única, per a l'exacte compliment de la veritable democràcia.

La preparació per a viure en el flamant sistema politicosocial s'adreçava, doblement, a la consecució d'un ciutadà que fos capaç de defensar els seus drets i d'exigir el compliment dels deures. Una educació sense prejudicis ni supersticions, basada en la lliure consciència i en un pensament

no mediatitzat (15), era la del ciutadà-típus que necessitava la república. Eixos aires de llibertat i progrés fonamentats en els principis d'igualtat, fraternitat, llibertat i justícia, tan desiguals al sectarisme i a la consciència estreta dels anys anteriors, que havien marcat molts anys perduts en la rutina, la mala fe i la ignorància, adquirien ara criteris més amplis i oberts impregnats d'un esperit liberal i continental; és a dir, més humà i universal. La reorientació, per exemple, de les noves colònies escolars mixtes volia acabar amb una separació de sexes absurda i timorata; és clar que l'educació, com a qüestió social, arribava a molts indrets més enllà de les aules perquè, a més, estem parlant d'un règim d'origen popular (16).

Altre cas il·lustratiu, entre molts que podríem glossar, fou la suspensió de classes també a les Escoles de Magisteri, de Comerç i instituts de secundària (14-12-1931) per l'aniversari de l'afusellament dels capitans Galán i G. Hernández, i és que aquests honors als "màrtirs de Jaca" pel seu ressò públic calia fer-los arribar a tothom; l'ensenyança, donat el seu nou paper, hi havia de participar des de qualsevol nivell perquè, com insistien les altes autoritats educatives (17), calia afermar en el poble la idea republicana des de l'escola, potenciar un ambient que havia d'alliberar l'ànima del xiquet i, tot seguit, permetre l'elecció conscient de les pròpies creences.

Si les intencions d'acoblament entre l'escola i la societat eren clares, no ho foren tant en la manera d'aplicar-les. La pluralitat de personatges responsables de les qüestions educatives suscitava plantejaments, no sempre coincidents, que de vegades resultava quelcom complex de copsar, fins i tot pels mateixos professionals de l'escola que manifestaven els seus dubtes i deficiències. De la mateixa manera, podríem exemplificar-ho ara amb unes declaracions del propi ministre; segons aquest, allò que més interessava no era pas crear ràpidament escoles "com diuen les esquerres" (18), sinó entrar religiosament en l'ànima del xiquet i veure-hi quines orientacions, sentiments i

idees calia tenir cura en ell i, per tant, sacrificar la rapidesa a la perfecció i no pas al contrari.

Tampoc a casa nostra, des de Burjassot, s'entenien determinades actuacions observades a l'escola pública (19); resultava evidentment ambigu que, per part dels mateixos mestres, se celebraren tot tipus de festes: republicanes, monàrquiques i religioses. S'hi apuntava, a més de criticar la indefinició de les autoritats, el risc que determinats col·lectius socials, pel desencís escolar, cercaren solucions més radicals en idees properes a l'anarquisme, el comunisme o d'altres iniciatives més "desgavellades" favorables als pàries, humils o desheretats. Els vells motles existents encara a l'any i escaig de règim republicà, provocaren certs amoïnaments i desconfiances entre aquells que esperaven respostes i postures més clares per part dels responsables educatius.

La veritat fou que no resultà tan senzill dur endavant la revolució, si més no quan del que es tractava era de canviar el sistema o les estructures, tal com diríem actualment a mode d'eufemisme (20). La dissociació entre allò que oferien els governants i el que demanava gran part de la societat, implicava no anar sempre plegats pel mateix camí.

El fet que, invariablement al llarg del temps i amb formes distintes, l'esquerra faça una crida a la societat en general, entitats, organitzacions, associacions o individualment per demanar una educació infantil digna, democràtica, participativa i de qualitat, tot denunciant l'actuació conservadora pel que fa a l'educació infantil (21), no exclou que en èpoques més favorables tampoc no es valorés justament, potser per raons d'urgència històrica, el quefer d'institucions o personatges que, amb el seu humanisme-republicanisme social intentaren fer aqueixa revolució per mitjà de l'educació; un gir en què la laïcitat no era un fi sinó un mitjà, i on més que véncer calia convéncer (22).

Amb eixes premisses podem remarcar que la responsabilitat assignada als sistema educatiu, com a eina bàsica de transformació social, fou excessiva i a més no s'hi comptà amb el temps suficient. És ben palés que les circumstàncies històriques republicanes no permeteren consolidar les condicions per conrear valors socials com ara el pluralisme, la tolerància o el respecte a les minories, encara demandats a hores d'ara (23), ni ajudar el ciutadà per superar les sensacions de desassossec, incertesa i inseguretat o per acabar de remuntar la crisi del valors tradicionals.

Si els valors socials de l'educació i els pensaments de l'escola republicana han estat posteriorment reconeguts i, fins i tot, imitats a bastament, no va ocórrer llavors el mateix; com la majoria de les tragèdies col·lectives, el primer bienni republicà esdevindria inútil i les seues propostes educatives significaren la inoportunitat històrica de tenir raó abans de temps, cosa que des de la perspectiva present seria l'únic pecat o defecte.

La significació historicosocial clara és el desconsol que els valors humanistes, com la tolerància i l'espiritualitat, foren traïts pels sectors socials dirigits per l'església nacional i la dreta egoista (24); l'estúpid rebuig de les idees republicanosocialistes, com el poder sotmés al control democràtic i jurídic o els drets individuals en el camp educatiu, patiren més tard el menyspreu, la persecució i la vexació que tots coneixem.

Tampoc podem ometre que, ja en el propi primer bienni, les idees de renovació educativosocials varen ser qüestionades per sectors republicans liberals i burgesos, i també per altres situats a l'esquerra dels socialistes. Lògicament, l'immens bagatge intel·lectual del ministre Fernando de los Ríos no podia ser compartit per tothom, més encara si en la seua formació trobem influències compatibles de personatges com ara Plató, Fco. Giner de los Ríos

o Nietzsche, i de doctrines filosòfiques tals com el krausisme, el neokantisme o el socialisme que, segons ell, no coincidia necessàriament amb el marxisme hedonista econòmic i despòtic (25).

Aquests condicionaments teòrics tingueren un vessant social en la seua aplicació educativa i qualitativa. Així, el contingut humanista considerat com a motor històric s'havia d'acompanyar d'una forma-llei liberal, tot per dur endavant el projecte de progrés-alliberament humà conduent a una civilització superior, en què la formació de l'home era el valor fonamental. En la pràctica, resultaren òbvies les dificultats de conjugar els objectius educatius d'un ministre socialista, assistit per un director general expert en l'escola bolxevic, i alhora imbuït d'unes premisses que coincidint aleshores amb Ortega y Gasset, consideraven la societat dividida entre la minoria selecta i la massa social; la funció dirigent en el camp educatiu corresponia a aquella intel·lectualitat europeïtzant, que hauria d'omplir de contingut l'esmentat humanisme i fer-lo concórrer en una societat encara majorment rural. Cal evocar aqueixa "república dels professors" que havia de cohabitar amb la mateixa "república dels intel·lectuals" ja que, comptat i debatut, els objectius d'ambdues eren en la seua gran majoria coincidents en el camp de l'ensenyament.

6.2.- Una escola per al poble.

Encara que darrere de la nova escola republicana hi hagués un col·lectiu congruent i coincident, integrat per ensenyants i intel·lectuals, no hem de

creure però que els canvis educatius foren conseqüència exclusiva de la intencionalitat d'una minoria de grans personalitats; els fonaments teòrics i espirituals que donaven suport al nou paper de l'escola en la societat, no corresponien a cap missió civilitzadora per part de cap minoria superior. De la mateixa manera, els avanços educativossocials tampoc no tenien un caràcter transcendental ni consistiren en fets particulars desconnexus; no podem interpretar el primer bienni republicà, per tant, sota una visió providencial ni historicista.

Més aviat, hom pretén polsar coherentment un procés històric que, tot estructurant-lo en aspectes coordinats, ens apropa a eixa concepció total d'una societat canviant; en aquest cas, ens interessem pel gran paper protagonista que hi tingué una escola oberta i adreçada al poble. En el mateix sentit, aquella nova escola fou fruit de la unió entre les idees institucionistes i socialistes, i unes necessitats educatives històriques denunciades pel poble pla.

L'esmentada confluència ambientada a l'escola de 1931-33 que ens ocupa, entre la cultura selecta -d'elit- i la popular, representa un element substancial i considerable si hom pretén estudiar el conjunt social des d'una perspectiva històrica; així, doncs, sense sacrificar l'eclecticisme al funcionalisme, convé integrar explicacions d'economia política, institucions o ideologies en un conjunt social on l'educació dels ciutadans forma part principal de la vida quotidiana i, a la fi, de la història social.

També, en contrast, les distintes concepcions educatives, entre les donades de forma excloent durant els anys trenta, podem identificar suficientment la dinàmica dialèctica socioescolar viscuda al llarg del primer bienni de la II República i, des de dins (26), conèixer els canvis interns produïts al nostre àmbit més pròxim, sobretot en una eina socialitzadora tan decisòria com ara la instrucció primària.

En eixe sentit les innovacions introduïdes pel nou règim republicà, sobretot el primer bienni, afectaven els diferents tipus de control social com, per exemple, costums i opinions, llei (dret), moral, religió i, en el nostre cas, l'educació, pel que fa als aspectes científic i de coneixement; evidentment, hi entraren en joc tota mena de vehicles, òrgans o mitjans d'intervenció: sistema polític, església i altres corporacions religioses, família, organitzacions especialitzades i, és clar, el sistema educacional.

Fou en eixes circumstàncies on l'educació, exercint d'aquell factor socialitzador de les noves generacions, adoptà formes diferents segons els grups socials o les institucions implicades que assajaven alterar, o no, l'abisme existent entre les classes superiors i la massa de població (27). Els diferents tipus d'educació, units a l'estratificació social, preparaven l'individu segons el cercle a què pertanyia i l'aprenentatge de normes socials, i càstigs als infractors, eren els propis de cada posició enfrontada; el doble caràcter entre formal i científic de la nova educació republicanosocialista seria, per tant, un dels trets fonamentals que la caracteritzà respecte a tots els altres tipus de control social llavors implantats.

No és menester aprofundir gaire en les teories al respecte: lineal-determinista, funcionalista-economicista, aneutralitat pedagoga interclassista, i altres (28), per arribar a sintetitzar que la institució escolar ha promogut el control social i econòmic tot combinant formes de disciplina (currículum ocult) amb el cos formal de coneixement. Davant d'aquesta realitat històrica, el món educatiu republicà féu un aplec de resistència en la mateixa maquinària escolar; hi van intervenir tant l'alumnat com les distintes teories educatives i, sobretot, el professorat que, interessat pel protagonisme de mestres o pedagogs -propis o forasters- i les seues experiències

professionals, intentaren portar endavant una escola progressista i emancipadora.

Malgrat els esforços innovadors, resultaria força difícil canviar la situació en què es trobava l'escola quan començà la II República. El centre educatiu, considerat com l'esmentat agent de socialització (29), comptava llavors amb una estructura i unes funcions socials bastant arrelades al passat. Quant a la primera, es tractava d'una configuració formalista, amb les corresponents figures d'autoritat, les regles institucionalitzades i un esquema de comportaments rígid. Pel que fa a les segones, es tractava de transmetre aquells coneixements i destreses valorats per la societat, vetlar per la supervivència de la societat tot adaptant-hi el xiquet, actuar com a força conservadora de la societat, servir a una minoria de vehicle de mobilitat o ascens social i reforçar -majorment en el cas dels col·legis privats- un *status* adscrit o heretat de la família.

Aquesta concepció, conservadurista i excloent, concebia l'educació tot tenint un procés de control ideològic i social, al servei d'un grup superior respecte a la majoria de la població analfabeta. Per tal d'aconseguir els seus objectius, inculcava una sèrie de valors i tradicions, més servils que no pas cívics, mitjançant la passivitat política del centre escolar, l'acceptació de l'autoritat del mestre, la utilització interessada de determinades matèries humanístiques -història, ciències socials, filosofia...- i l'organització de factors de reforç educatiu -activitats, clubs escolars, associacions...- que s'intensificaren a mode d'oposició segons avançava la reforma republicana de l'ensenyança.

L'ús de l'escola que les autoritats educatives republicanosocialistes varen fer en el primer bienni, fou bastant diferent; tant la ciutadania com les bases militants així ho demanaven des de feia temps. Així, en dates

proppassades al període republicà, hom podia llegir a Elx (30): "...la majoria dels treballadors són analfabets i, per aquesta mateixa causa, no som atesos en les nostres justes demandes i ens menyspreen sense fer-nos gens de cas... L'escola moderna, és a dir, l'escola en què s'ensenya sense prejudicis religiosos de cap mena, serà on es fonamentarà el nostre triomf de demà". En la mateixa sintonia, ara des de València (31), el republicanisme urgia a superar els entrebancs tradicionals -analfabetisme i manca de cultura- per formar futures generacions, tot recordant (en vespres de la proclamació del nou règim) el sosteniment d'escoles i biblioteques pròpies, així com els llocs on s'efectuava la donació de llibres per als xiquets: administració del periòdic blasquista i direcció d'escoles *Casa de la Democràcia*.

Nouvinguda la II República, les funcions de l'escola pública serien d'ara endavant: fer homes nous, purs, intel·ligents i entusiastes; segons el mateix òrgan pedagògic oficiós ja esmentat (32), calia una renovació pregonada de l'estructura social interna del país. Eixos canvis, pel que fa a l'ensenyament, es concretaven, en primer lloc, en la revisió i sanejament de l'obra de les tres dictadures anteriors -com ara l'eliminació d'alts càrrecs indesitjables-; després s'hi havia de facilitar i perfeccionar la tasca del mestre i, a la fi, transformar el règim administratiu, tot descentralitzant-ne funcions. L'objectiu, doncs, era el ja conegut de guanyar-se la confiança de la gent.

Si el poble conservador no estava preparat per als nous temps, calia educar-lo i emancipar-lo a la manera republicana (33). L'escola no ensenyaria sols tècniques, i sí prepararia per a la vida; als continguts d'escriptura, aritmètica, higiene i texts s'hi afegirien les lleis -drets i deures- exercides diàriament i, a més, la capacitat per consultar llibres. Com més avancem en el temps més manifestacions i bons propòsits hi trobem; el propi ministre d'Instrucció Pública -llavors Marcelino Domingo- declarava al camp de futbol de Mestalla (València), dues setmanes després (34), que la justícia social

exigia la igualtat davant la cultura. Açò, aplicat a l'educació suposava l'escola única, és a dir, possibilitar a tot l'alumnat capacitat per a estudis complets des dels primaris fins els universitaris. També hi considerava el ministre que, per la mateixa raó de justícia social, s'havia de respectar l'ànima del xiquet i concretava en el cas de la llengua materna que, tal com s'anava a fer a la seua Catalunya natal -segons apuntava-, el País Valencià tindria també el seu decret de bilingüisme.

Eren moments d'eufòria pedagoga i a tot arreu sorgien propostes de divulgació cultural. Algunes escoles obrien les seues biblioteques al poble, com per exemple a Paterna (35), per tal de donar a l'escola un sentit més popular i socialitzador, sobretot a les capes socials més necessitades o abandonades en l'aspecte instructiu; l'escola aprofitaria així doblement, als xiquets i als majors, i les seues biblioteques esdevindrien, a més, populars per als adults, tot i comptant amb aportacions dels ajuntaments i particulars.

Fins i tot les iniciatives governamentals al respecte eren objectiu de crítiques. Un decret sobre biblioteques fou el motiu perquè V. López (36), amb argumentacions literàries i pedagògiques, dissentís amb el ministre d'Instrucció Pública. Segons el signant, a l'escola del poble treballador no li calia la literatura burgesa, que dicta el pensament dels alumnes i, per plaer, exercita només l'esperit i l'oci; la biblioteca escolar del poble que haurien de promoure les autoritats educatives (sic) necessitava servir les necessitats de l'alumnat majorment rural, amb llibres que instrumentalitzaren l'exaltació de valors com ara l'acció i el treball. La tasca legislativa pel que feia a l'educació, doncs, interessava els ciutadans i era seguida amb detall.

Si el nou regim republicà portà l'esperança d'una escola més forta i decisiva per al poble, no hem d'oblidar que la persistència del sentiment religiós suposava un fre moral i educatiu, alhora que la decadència de la

societat; a més (37), si la cultura abans sols interessava una minoria, ara el poble reclamava el mateix dret a gaudir-la. I és que, les qüestions educatives, estaven actualitzades en la consciència de les masses i, per tant (38), els problemes pedagògics -l'escola i l'educació- apassionaven i engrescaven.

Allò ben cert és que la tasca de la Direcció General de Primera Ensenyança, com a agent catalitzador, fou indeturable en el seu objectiu de dur endavant una escola popular. Segons una circular seua els exemplars de la Constitució lliurats a les escoles servien, amb les lliçons dels mestres al seu voltant, per a aquell alliberament democràtic republicà. En eixa línia, la relació escola-societat estava fonamentada en un reiterat paper, a realitzar per la família i pel poble; la primera participaria en activitats que interessaven també als pares, com ara biblioteques, lectures, audicions o conferències, mentre que la segona comptaria amb una escola que seria l'eix de la vida social, un lloc propi de cada poble i -com a tercera característica- laica però sense ferir sentiments religiosos (39).

Eixa neutralitat era la que hauria d'orientar l'educació del xiquet proletari (40). Anteriorment, gran part d'aquest alumnat romania, amb prou sort, als asils, hospicis o escoles gratuïtes i propiciava la típica consciència de xiquet pobre, marcada per l'odi i el conflicte cívic; ara la justícia social hauria d'encarregar-se, sense justificacions religioses o divines, de garantir la igualtat d'oportunitats de les distintes classes socials.

És per això que des de distints col·lectius s'insistia, de bell nou, en la necessitat de potenciar les biblioteques populars i s'assegurava, segons els òrgans corresponents, l'interés de les autoritats municipals i, també, dels republicans blasquistes, per fomentar la lectura. A València no cabien a les biblioteques "tants homes àvids de conèixer i aprendre" (41), perquè es considerava que la cultura del poble era la base del benestar dels seus

habitants, de la potencialitat econòmica, de l'ordre i de la tranquil·litat. Les biblioteques populars -i ambulants- compliren així una triple tasca: laboratori de cultura, centre d'instrucció per a resoldre els conflictes humans i lloc on s'aprén a estudiar, comprendre, disculpar-se, perfeccionar-se i depositar odis i lluites; calia, en conseqüència, ampliar i millorar els locals a l'efecte.

Els afanys per redimir la classe popular, mitjançant la intervenció socioeducativa, abraçava també altre aspecte que afectava més directament els xiquets; es tracta de les colònies escolars. L'inspector medicoescolar i vocal de la *Federació de Colònies Escolars*, assegurava que per a les colònies de les escoles estatals i municipals de València era suficient amb l'aportació individual d'una pesseta, per tal que pogueren assistir-hi 4.000 xiquets dels 12.000 existents (42). Aquesta donació, que se sol·licitava al ciutadà, contrastava amb la idea exposada més amunt sobre justícia social, ja que se'n feien càrrec les oficines de protecció de menors; és a dir, es tractava de fer una almoïna per a orfes, malaltissos, fills de famílies nombroses o de pares aturats. Els camins per a la redempció del poble, per tant, no eren sempre coincidents.

Tanmateix, en l'àmbit concret escolar, la idea de la gratuïtat sí estava prou arrelada, independentment de la coincident postura governamental; el dret a l'educació faria necessari, per interès estatal i per progrés democràtic, que aquesta fos gratuïta si realment hom volia col·locar els homes en un pla d'igualtat (43). Es tractava de trencar la tradició de què el patrimoni de tots esdevingués un privilegi d'una classe i, per tant, calia una organització de l'ensenyança pública més racional, humana i justa. Paral·lelament, i aprofitant la llibertat d'ensenyança existent aleshores, cada institució i grup social o polític continuava promocionant "la seua escola" i així, tal com feien per exemple els sectors catòlics, també els blasquistes continuaven inaugurant locals -als casinos o col·legis particulars- com el de *La Libertad* a Benimaclet

(44) on xiquets, pares -correligionaris o no- i també socis, podien assistir a les classes diürnes i nocturnes.

En efecte, la II República despertà la consciència d'un poble que, convençut de la seua ignorància, misèria i esclavitud, es rebel·lava tot demanant escoles per la seua fam instructiva; aqueix poble no volia pas que els seus fills patiren l'embrutiment dels pares, i aquests ja no es resignaven a la manca d'escoles. El deure republicà del primer bienni hagué de servir aquelles exigències, il·lusions i esperances populars amb energia i entusiasme, però també amb severa activitat i sense titubejos; encara que sacrificant amics o creant enemics, era necessari ser durs i inflexibles en la legislació (45), per tal de vitalitzar les institucions educativosocials perquè el poble, llavors, considerava l'escola com a cosa pròpia. L'objectiu era clar: l'educació popular contra l'analfabetisme havia d'alliberar-lo espiritualment.

Si el mestre, tot respectant l'alumne, havia de ser l'intercessor entre el poder i el propi xiquet, la veritat històrica fou que el curt i sacsejat règim republicà no permeté l'homologació ni la generalització dels hàbits docents; aqueixa mancança, agreujada pels decennis posteriors, arriba fins a hores d'ara ja que, segons el professor Gonçal Anaya (46), encara hi ha cert desconeixement de la Constitució pel que fa als drets educatius i, així, tenim una acceptació incompleta i insuficient de la societat en aspectes com ara el plurilingüisme, la multiculturalitat o l'ensenyança laica.

Comptat i debatut, aqueixa redempció social mitjançant l'escola és encara una qüestió pendent, i així ens ho recorda sovint la premsa, tot confirmant que un sector de les classes mitjanes no admet que els seus fills puguen conviure a les aules amb alumnes "poc recomanables" d'altres ètnies, religions, classes socials, sexe... (47). Però, també les publicacions professionals hi insisteixen i, segons afirma el sociòleg J. V. Marqués (48),

"...tasca de l'escola és la normalització de la percepció de la diferència. La diferència és allò normal, no pas l'excepció".

6.3.- Entrebancs a la nova educació.

En el món educatiu, on intervenen tantes persones i institucions, podem trobar tot de facilitats per dur endavant una determinada ensenyança, però també (com hi veurem) un munt de dificultats per entrebancar-la; a més a més, si hi considerem les repercussions pròpies d'un fenomen que incideix tan directament en la ciutadania, comprovem aviat que els interessos tan distints dels diversos col·lectius són afectats en major o menor mesura i que, lògicament, la reacció corresponent en la pràctica pot superar les intencions que en teoria -encara que correctament plantejada de d'un punt de vista epistemològic o taxonòmic- i amb bona voluntat s'hi hagen plantejat.

Fou el cas esdevingut històricament durant el primer bienni republicà, període en què hi hagué un clar enfrontament entre posicions educatives contràries; en aquells dos anys, obertament i democràtica, es manifestaren d'una manera pública i normalitzada totes les dificultats que tindria l'aplicació d'una escola que -cal insistir- es volia popular i orientada vers un canvi cívic general. Tot i que caldrà esmentar aspectes pròpiament escolars -pedagògics, professionals o administratius-, els majors problemes vindrien dissortadament per factors socials externs -polítics, religiosos o ideològics- perquè no oblidem

que el dogmatisme, el sectarisme i la intolerància també van a l'escola, i per tant s'hi han de tractar.

Cronològicament el primer aspecte que hi apareix és el polític; és clar que quan esdevé un canvi de règim, les formes es miren força, i això és el que va succeir a l'inici del primer bienni. Així, quan sols havia passat una setmana, els blasquistes denunciaven les irregularitats de dos centres escolars a València -Balme i La Punta-, per no adaptar-se a la nova situació; el primer s'havia oposat a què les xiquetes portaren distintius amb els nous colors republicans, mentre s'hi duplicaven les hores per a resar; el segon havia expulsat les xiquetes que portaven llaços tricolors. Aquest antipatriotisme de les mestres (49) mereixia la sanció o la renúncia. La passivitat i les indicacions o manifestacions contràries al nou règim, per part d'alguns mestres que s'hi resistien, augmentaren les queixes tot obligant l'alcalde de la ciutat a entrevistar-se amb una comissió de mestres (50).

Des d'Alacant s'apuntava cap a les institucions per la seua irresponsabilitat vers l'escola pública, tot afirmant que alguns ajuntaments i diputacions la desatenien; a més (51), es feia una crida sobre els perills del despotisme municipal i de la tirania de capellans i cacics. De fet, l'incompliment per part d'ajuntament i autoritats provincials (52), en no dotar-les de locals ni materials necessaris, anul·là la creació de 50 escoles estatals a l'àmbit del País Valencià: Alpont, Ares d'Alpont (ara, A. de los Olmos), Andilla, Benaixéber, Bocarent, Calles, Canals, Cases Altes, Castielfabib, l'Ènova, la Font de la Figuera, Godelleta, Guardamar, la Iessa, Loriguilla, la Llosa del Bisbe, Macastre, el Palomar, Pinet, la Pobla de Sant Miquel, Sot de Xera, Xelva i Xulilla.

Sense entrar en manipulacions partidistes o interessades, cal esmentar el paper que hi jugà l'escola com a arma política. Així, els republicans

blasquistes eren considerats responsables de la pèrdua d'altres 49 escoles, ja previstes i pressupostades, per a València ciutat; aquests, en canvi, ho consideraven un atac dels seus enemics polítics (53): republicans de dretes, socialistes i radical-socialistes.

Un segon aspecte, a més d'allò apuntat en el primer, se centra en el paper representat per professionals de l'ensenyament, sempre difícil i qüestionat per uns o altres segons els interessos. Si acceptem com B. Russell (54) que l'educació ha de formar individus -solidaris, creatius i amb personalitat-, i no pas ciutadans -aquiescents, conformistes, poc creatius i mantenidors del *status quo*-, conclourem que el sentiment de classe en l'educació és important. L'ensenyança d'aleshores havia fomentat, més encara, l'arrogància dels rics i inculcava la humilitat irracional dels pobres; si s'aconseguien eixos objectius hi restava danyada l'autoestima i la iniciativa personal, mentre que si no s'aconseguien en sorgien el ressentiment i l'afany de destrucció. Un dilema, doncs, per als mestres d'esperit molt servil si creien el que ensenyaven, i per als mancats de valor si ensenyaven coses que no creien.

Aquest fou un tema que també amoïnà el públic i del qual citem, a tall d'exemple, dos casos típics de la bipolarització regnant. Per una banda estaven els "mestres perillosos" (55) que -com a l'Estat francès, s'hi apuntava- en un 80% eren afiliats a sindicats comunistes, i han de deixar les seues idees revolucionàries fora de l'escola perquè manipulen les matèries (assignatures) educatives. Per l'altra, els "enemics emmascarats" (56) del règim republicà -en la seua gran majoria sexagenaris-, que no eren laïcistes, renovadors ni progressistes; aquests darrers atemptarien contra la moral del xiquet per les seues idees (sic) retrògrades, cavernícoles, monàrquiques, caduques i reaccionàries; calia, per tant, acabar amb eixa hipocresia encoberta i dissimulada, tot donant pas als mestres joves per tal de "republicanitzar" el

Magisteri moralment i espiritual. Els professionals, per tant, també podien dificultar la marxa de la nova escola.

Una tercera qüestió és el tractament donat a la llengua materna dels xiquets dins de la política pedagògica; és a dir, la pedagogia política. Com ja quedà apuntat, el primer bienni fou la plataforma definitiva i esperada per consolidar tota mena d'avanços i experiències pedagògiques del moment; la pedagogia moderna, respectuosa amb el xiquet i potenciadora de les seues possibilitats, havia de comportar la independència personal i social des mestres i, sobretot, dels alumnes. La llengua pròpia hi jugava una funció protagonista, i així ho entenien al País Valencià professionals de l'ensenyança com ara Enric Soler i Godes, Carles Salvador, Pasqual Olmos i tants altres. Tanmateix, les autoritats educatives republicanosocialistes no ho veien tan clar, ni tampoc altres sectors socials, i amb criteris extraescolars consideraven que hi havia determinats riscos i perills.

En aquesta mateixa sintonia es manifestaven des d'Alacant distintes opinions, totes coincidents en major o menor mesura, per tal de controlar les diferents llengües vernacles de l'estat i afavorir el castellà. Luís Bello considerava, per raons sentimentals, que sols el gallec i el català podien ser cooficials (57). Antonio Zozaya, amb explicacions sociopolítiques, intentava demostrar que el català, el gallec i l'èuscar, com a llengües escolars sols interessaven als burgesos, gens amoïnats pels espanyols ni per les classes treballadores i que, a més, es tractava de llengües sense base social ni popular (58). En cap d'ambdós casos s'anomenava el País Valencià. Per acabar d'arrodonir-ho, el mateix ministre d'Instrucció Pública, Marcelino Domingo, discursà el mes següent a Alacant en la mateixa línia; l'única llengua europea, deia en eixa ocasió (59), portadora de principis culturals i espirituals era l'espanyola (el castellà).

També des de València, mesos abans, s'havien publicat opinions contràries a la possible autonomia escolar respecte a l'estat i, també, al consegüent ús del valencià al mateix àmbit acadèmic. Com exemple citem el parer de Jesús Bartrina (60), el qual discrepava de la *Comissió Redactora de l'Avantprojecte d'Estatut* (per al País Valencià). Les competències previstes per a la Regió i el Municipi, s'argumentava, suposaven una excessiva emancipació educativa, ja que l'esmentat avantprojecte no regulava clarament el control sobre ajuntaments, diputacions, cacics i associacions privades (amb el problema de possibles actuacions interessades i partidistes); el ressorgiment lingüístic d'aleshores, hi podem llegir, tampoc n'era cap justificació per a tanta autonomia perquè el bilingüisme no s'aconseguiria. La llengua materna, doncs, no era acceptada com a vehicular a l'escola, si més no, per un suficient i influent percentatge social, i una vegada més els criteris pedagògics i científics eren menyspreats respecte als sociopolítics; la nova educació republicanosocialista, pel que fa a la consideració, respecte i valoració cultural de les llengües minoritàries, no semblava tan progressista.

Els entrebancs religiosoeducatius a l'ensenyament representen el quart punt a atendre, sobretot si coneixem l'opinió i els plantejaments generals de la màxima autoritat catòlica. Així, segons el parer difós per l'arquebisbat valencià (61) als feligresos, el socialisme es dividia en dues parts contràries i anticristianes. El comunisme, la primera, era més violenta i estava basada en una lluita aferrissada de classes, tot promovent la desaparició de la propietat privada, la qual cosa comportava destralls i ruïna. El socialisme, la segona, era més moderada, menys violenta i pròxima als principis cristians (no socialistes); la seua doctrina, tanmateix, i els fets o accions històrics el feien incompatible amb els dogmes catòlics, perquè si la finalitat del catolicisme era lloar "Déu Creador", la del socialisme era el benestar material; catolicisme i socialisme, per tant, eren contradictoris, ja que el socialisme educador s'inspirava en el liberalisme i el bolxevisme, mentre que la pedagogia cristiana

ho feia en la caritat. Aquestes idees i arguments socioeducatius, de forma categòrica, s'oposarien "aferrissadament" i amb tots els recursos a l'abast contra l'educació duta a terme per republicans i socialistes.

Amb el temps, segons com avançava l'obra republicana, l'oposició catòlica anava reforçant-se; la nova Constitució fou altra causa perquè la seua veu s'escoltara, per tot arreu i ben alta. Segons el mateix episcopat (62), l'articulat constitucional negava la llibertat i els drets a l'església en matèries com les llibertats de càtedra i d'ensenyança, defensava la propaganda de qualsevol sistema i error, imposava el laïcisme a les escoles i prohibia l'ensenyament als ordes religiosos.

Per si tot això no fóra suficient, a més de les previstes manifestacions institucionals eclesiàstiques, les actituds professionals individuals procatòliques continuaren a les escoles; l'hemeroteca ens ho recorda. Només al barri de Sagunt de la ciutat de València, apunta J. Calipienso (63), al carrer Sant Guillem, un mestre repartia -ajudat pel capellà- el full parroquial i impresos de propaganda reaccionària, i al mateix carrer de Sagunt la mestra impartia una educació sectària i mantenia -a mode de burla- la bandera tricolor esquinçada.

Les accions i propostes per salvar els principis dels creients, en temps incòmodes per als interessos catòlics, continuaren al llarg de tot el primer bienni i, a les acaballes d'aquest, encara en trobem dues d'organitzades i objectives. Lluís Gilabert (64) feia un suggeriment inspirat en la *Diada del Llibre*, organitzada pel *Centre d'Actuació Valencianista*, consistent en l'edició de la doctrina cristiana (catecisme) en valencià, donat que ja n'hi havia antecedents -esmentava- com ara el de Carles Salvador (sense massa èxit) o el *Foment de Pietat Cristiana* de Barcelona; a més, també es podrien publicar devocionaris, evangelis, llibres de pietat... Els pares de família catòlics, per la

seua banda optaren per treballar en favor de la justícia i la caritat al marge de l'acció de l'estat, amb una concepció de la vida social que incloïa: intervenció en el camp de l'ensenyament i formació espiritual i intel·lectual dels pares.

L'escola, des d'una òptica sociològica, és clar que no es lliurà de la dicotomia plantejada llavors per Luís Lucia; segons el líder polític, calia optar entre ser del "catolicisme o comunisme...", per a Crist o per a Lenin" i presentava la lluita, exageradament, com "la gran batalla universal entre la civilització cristiana i la gran barbàrie soviètica" (65). La religió unida a la política, una vegada més comprovem, interferia en la vida pedagògica i actuava com a causa de diferenciació social.

Enllaçant amb aquest darrer paràgraf arribem al cinqué, i darrer, aspecte a analitzar. Es tracta de la sensibilitat social pel que fa als temes educatius i els qüestionaments que se'n feien. La demanda d'una escola pública respectuosa amb el poble fou una de les primeres reclamacions aparegudes, així com la superació d'anteriors influències negatives polítiques i religioses, tal com esdevenia a Elx o -bastant semblant- al que, des d'Alacant, igualment afirmava J. Benjumea (66) en el sentit de què continuava subsistint l'esperit convencional. Teníem una República no valenta, lenta i poc revolucionària on tornaven a reeixir cacics, canvis de vestit monàrquics, *logreros* anteriors intactes... A la necessitat d'una major acció d'esquerreres -continuava l'autor de l'escrit- també s'hi sumaven personalitats amb pensaments com el "no és alegre la República" orteguiana o el "primer el fet, després el dret" unamunià. Realment, encara no feia un any de la proclamació de la República.

No obstant això, ja als dos anys justos de vida republicana, l'opinió marañoniana sobre l'obra pro cultural continuava semblant (67). Molta gent -hi llegim- només es fixava en la borsa i les conquestes econòmiques, i no tant en el procés cultural; les il·lusions pel futur eren amagades per discursos, sessions

parlamentàries agitades i aturats de casino. Malgrat l'esforç fet per les autoritats educatives i les abundants millores viscudes per l'escola -hi continuava-, calia tenir l'esperança de què la cultura, amb molt de camí per recórrer, servís de tallafocs de la rebel·lia i els extremistes.

Tret de les impressions autoritzades del moment històric viscut, una anàlisi posterior de la història social amb l'ajuda d'una òptica sociològica, ens aproparà encara més a aquells entrebancs socials de l'educació. En efecte, si la *Institución Libre de Enseñanza* representava la unió entre l'aristocràcia de l'esperit i la transició burgesa (68), la seua filosofia (inspiradora en gran mesura de l'escola republicanosocialista) comportava una educació diferenciadora, elitista i -per tant- aristocràtica, en sintonia amb les idees de Fco. Giner de los Ríos, tot i prenent formar un home determinat, no universal, de caràcter culte, exquisit i aristòcrata d'esperit -proper al *gentleman* anglés- en qui es valorava més l'educació que no pas la instrucció.

Aquella "intelligentsia" krausista no arribà però a una societat en què romania, per una banda, la vella Espanya religiosa i, per l'altra, un poble que continuava sacrificat; tot restaria en un fet limitat per la inexperiència i la impotència (69). Fet i fet, les circumstàncies impedièren que l'aristocràcia carismàtica de personatges com ara Giner, Cossío o Ortega, per exemple, poguera estendre's a tot el poble, més encara si s'havia d'inculcar l'individualisme, l'esteticisme o l'irracionalisme d'altres noms, com ara Rousseau, Nietzsche o Unamuno el qual, insistia també Carlos Lerena, representava en l'esmentada transició feudal-burgesa la figura del clergue esdevingut intel·lectual.

Els governants de la nova República, recordem "d'intel·lectuals i de professors", provenien en la seua major part de les classes mitjanes i de professió intel·lectual, però amb vocació de relacionar-se amb la societat. La

seua formació aplegava influències europees del racionalisme, positivisme, neokantisme, marxisme i l'esmentat krausisme; aquest últim, en la seua varietat hispana i el més influent, fou el que aplicà els corrents racionalitzador i secularitzador basats en l'educació. A més, s'hi han d'ajuntar les tradicions inspiradores de la seua obra educativa; és a dir, en altres paraules, la il·lustració i la revolució franceses, les pedagogies britànica i francesa, la filosofia alemanya, i el moviment obrer per tal d'augmentar la cultura del poble. Tot plegat, fructificà en un projecte més educatiu i pedagògic que no pas cultural, basat lògicament en aquells principis europeus: modelar la consciència ciutadana, autenticar la democràcia, generar pautes de comportament i aplicar-hi l'institucionisme-socialisme; l'escola, concretant-ne, seria única i activa, pública i laica en la seua versió espanyola. El *tempo* de l'obra cultural i pedagògica resultaria més lent, una vegada més, que el de l'obra sociopolítica (70); tot, dissortadament, quedà en una gran il·lusió.

Hi havia massa coses a canviar. Si els sistemes educatius europeus, fins el s. XIX, impartien una docència orientada a l'alliberament del ciutadà i d'àmplia visió del món, en el cas espanyol continuava l'adoctrinament dogmàtic sota concepcions integristes i fonamentalistes (71); dogmes que podríem concretar en: llengua castellana, religió catòlica i pàtria única (espanyolisme sociopolític), que tot plegat donava una inspiració a l'ensenyança fonamentada en la dicotomia secularització-antiseularització. En vespres de la II República, els tipus-model d'escola eren: centres de congregacions religioses, centres públics de l'estat, *Escuelas del Ave María* (Pare Manjón), Institut-Escola (*Institución Libre de Enseñanza*) i *Escola Moderna* (Ferrer i Guàrdia).

Tenint en compte aquests antecedents, hem de considerar les dificultats d'implantació per a la nova escola republicana, que tenia una visió espiritualista i metafísica de l'educació i unes característiques completades

amb el carisma dels docents, un consum instructiu per a la delectació individual i el valor del canvi *per se*. Aquesta filosofia de l'ensenyança xocava amb la contrària; és a dir, amb la visió especulativa i productiva de la instrucció. En aquesta segona, tenen major pes factors com ara la burocràcia i el planejament escolar, la inversió, el valor del canvi en la força de treball, el realisme economiscista que mira la productivitat i l'eficiència científica-objectiva, i l'argument de l'ensenyança professional; es tractava, doncs, d'un científisme racional sense ideologia aparent que tenia com a element de desenvolupament el capital humà. D'ací, en sortirien qüestions a interpretar com ara l'asèpsia ideològica, el sorgiment de l'economia de l'educació, o el concepte de capital en sentit ideològic no econòmic (72). També aquests plantejaments comptaven en la guerra educativosocial del primer bienni republicà.

No es tractava de l'alba d'una nova civilització motivada pels avanços neurocientífics, com actualment podríem pensar, però les millores assolides ara pels treballs sociobiològics i genètics podrien provocar qüestionaments que llavors eren producte -a un altre nivell, és clar- de l'evolució i l'escomesa científica, com en el seu temps representà el darwinisme. Es tracta de l'estudi dels condicionaments humans respecte a temes com ara eleccions morals, emocions, intel·ligència, homosexualitat, sexisme o violència, i sobre els quals les esperances d'actuació de les humanitats encara eren fermes.

Si la consciència-autoconsciència no existís (73), arribaríem a valorar el paper de la predestinació. La filosofia acadèmica cartesiana del "pense, per tant sóc" donaria la raó a la neurociència del laboratori, que ens situaria davant de l'afirmació nietzcheniana "dieu ha mort", i actualment en el racionalisme nordamericà. Situant la influència del filòsof alemany en els intel·lectuals i autoritats educatives republicans, aquests coneixien sense dubte les prediccions d'aquell en el sentit de què, abans, les persones amb fe

comptaven amb la culpa i, en el futur, les persones sense fe conduirien a la barbàrie, amoralitat, explotació i eclipsi de valors.

Evidentment tots aquests extrems, contestables, tenen la seua lectura en el món de la història educativa. Si l'esperança en la funció ideològic-social de l'ensenyament primari, pel que fa al canvi de les mentalitats, perd el seu valor en favor de la creença en la naturalesa -genètica i fisiològica del cervell- podríem pensar, des d'una perspectiva actual és clar, sobre la utilitat-inutilitat dels arguments que uns i altres sostingueren al llarg del primer bienni republicà i que, malauradament, dividiren tots els membres de la comunitat escolar i extraescolar.

Si, segons opinions educatives, l'anomenat "escepticisme suprem" -la mort del jo i de l'ànima- n'és la solució al desfasament, en primer lloc, dels condicionaments socials-ideals humans dependents de l'entorn (Marx, Freud...) i, en segon, d'altres condicionaments més propers a l'enginyeria com ara els vincles d'estímul-reposta o l'operant (Pavlov, Skinner...), caldria preguntar-nos si tal situació sols es dona en societats asèptiques i acomodades, o si també era justificable que esdevingués en un període històricament tan dinàmic com el primer bienni de la II República.

NOTES

- 1.- Romero Peñas, J.L. i González-Anleo, J.; **Sociología para educadores**, Madrid, Ed. Cincel, 1974, pp. 78-112.
- 2.- Vicens Vives, J. (dir.), **Historia de España y América** (Vol. V), Barcelona, Ed. Vicens-Vives (2a. ed.), 1971, pp. 429-35.
- 3.- Vegeu els plantejaments teòrics sobre l'avalorisme i la neutralitat sociològica a Lamo, E.; **Juicios de valor y ciencia social**, València, Ed. Fernando Torres, 1975, pp. 46-87.
- 4.- Ortega, F. i altres (comp.); **Manual de Sociología de la Educación**, Madrid, Ed. Visor, 1989. És interessant, sobretot, la introducció de María Eduvigis Sánchez al capítol "Génesis, evolución y estructura del sistema escolar en España", pp. 71-76.
- 5.- Tuñón de Lara, M.; **Medio siglo de cultura española (1.885-1.936)**, Madrid, Ed. Tecnos (3a. edició), 1973, pp. 293-98.
- 6.- Revista de Pedagogía, núm. 114, juny 1931, pp. 278-83.
- 7.- Llegat de Rodolfo Llopis. Fundació CAM. Alacant. Arxiu S, núm. 15, llibres Z (1937).
- 8.- Ídem. Arxiu V, núm. 7, Butlletins 3. Boletín de Educación, núm. 1 (2a. època), València, gener-març 1937, pp. 69-83.

- 9.- "La escuela futura", Rafael Martínez, El Obrero (Órgano del partido socialista de Elche y defensor de las sociedades obreras), núm. 202 (any VI), 16-2-1930, p. 4.
- 10.- Ídem. "Hacia la escuela única", Palomares, J., núm. 207, p. 4.
- 11.- "El maestro de Chulilla", El Pueblo, núm. 13.412, 3-5-1931, p. 1.
- 12.- Opinions vessades per Antonio Giner a El Luchador, núm. 6.318, 9-5-1931, p. 4.
- 13.- Revista de Pedagogía, núm. 113, maig 1931, pp. 232-35.
- 14.- El Mercantil Valenciano, núm. 22.002, 9-6-1931, p. 2.
- 15.- "Temas populares. La escuela", Enrique Saez, El Pueblo, núm. 13.302, 2-10-1931, p. 3.
- 16.- "Nuevos horizontes del panorama infantil. La Puericultura en la República", García Brustenga, A., El Pueblo, núm. 13.589, 31-10-1931, p. 3.
- 17.- "En el Kursaal de Elche", crònica del discurs pronunciat per Rodolfo Llopis, El Luchador, núm. 6.538, 10-2-1932, p. 1.
- 18.- Del discurs de Marcelino Domingo al *Teatro Guerrero* de Madrid, transcrit a Elche, núm. 228, 20-3-1932, pp. 1, 2, 5 i 6.
- 19.- "De Burjasot. Las escuelas nacionales", Eustasio Juan Vidal, El Pueblo, núm. 13.906, 5-11-1932, p. 7.

20.- "Els conceptes i els dies", Joan Fuster, El Temps, núm. 25, 10-12-1984, p. 5; repetit a la mateixa publicació, quasi deu anys després, al núm. 459, 5-4-1994, p. 6.

21.- Levante-EMV, 2-4-1994, p. 24 i 30-4-1994, pàg. 37.

22.- De la conferència pronunciada per Llack Feny, a la Sala d'Actes de la Diputació d'Alacant, amb motiu del col·loqui posterior que formava part de les activitats en l'homenatge celebrat (primavera de 1994) a Rodolfo Llopis.

23.- Extracte de la conferència pronunciada per Gustavo Suárez Pertierra, aleshores ministre d'Educació, tot defensant el paper de l'escola en la transmissió i formació de valors; Levante-EMV, 8-4-1994, p. 31.

24.- "La vigencia de Fernando de los Ríos", Fco. J. Laporta, El País, 17-1-1998, Suplemento Babelia, pp. 14-15.

25.- "Liberal y socialista", Santos Julià, homenatjant també Fernando de los Ríos; ídem, pàg. 15.

26.- Baldó Lacomba, M.; **Introducció a la Història**, València, Ed. Universitat de València, 1992.

27.- Bottomore, T.B.; **Iniciació a la sociologia**, Barcelona, Ed. 62, 1996, pp. 203-53.

28.- "S'aprén la democràcia a l'escola?", Joan E. Cantarero, Espais Didàctics, núm. 8, València, Ed. Galàxia, 1994, pp, 10-14.

29.- Romero Peñas, J.L. i González Anleo, J.; op. cit., pp. 113-121.

- 30.- "El deber de los jóvenes", G. Macià Esclápez, El Obrero, núm. 154, 3-3-1929, p. 3.
- 31.- "Pedimos libros para los niños" (Ed.), El Pueblo, núm. 13, 6-2-1931, p. 1.
- 32.- Revista de Pedagogía, núm. 113, maig 1931, pp. 232-35.
- 33.- "Redención por la cultura", Antonio Zozaya, El Luchador, núm. 6, 9-5-1931, p. 4.
- 34.- Extret de la transcripció del discurs que, fet dos dies abans pel ministre, publicava El Mercantil Valenciano, núm. 22.008, 16-6-1931, p. 2.
- 35.- "A la juventud de Paterna", El Pueblo, núm. 13.505, 16-7-1931, p. 7.
- 36.- "Bibliotecas populares", V. López; ídem, núm. 13.296, 25-9-1931, p. 3.
- 37.- Ambdues opinions corresponen a l'inspector educatiu d'Alacant, José Senent Ibáñez, i al Director General de Primera Ensenyança, Rodolfo Llopis, segons la conferència i el discurs que respectivament pronunciaren a Altea en unes jornades per a mestres; Altea, núm. extraordinari, desembre 1931, pp. 3 i 11.
- 38.- "Propósitos y realidades. Ocho meses en la Dirección General", Rodolfo Llopis, Revista de Pedagogía, núm. 121, gener 1932, pp. 2-6.
- 39.- Explicació de la "Circular de la Dirección General de Primera Enseñanza" apareguda a El Mercantil Valenciano, núm. 22.192, 16-1-1932, p. 7.

- 40.- Escrit que, des de Madrid, signava Benjamín Jarnes i publicava El Mercantil Valenciano, núm. 22.254, 24-3-1932, p. 1.
- 41.- Vegeu El Pueblo, núm. 13.751, 8-5-1932, p. 3 i, al mateix diari, "El pueblo quiere leer", Enrique Badenes, núm. 13.766, 27-5-1932, última pàgina.
- 42.- "Las colonias escolares. Por un céntimo cada tres días podemos salvar cuatro mil niños", Mariano Pérez Feliu, ídem, núm. 13.786, 17-6-1932, última pàgina.
- 43.- "La gratitud en todos los grados de enseñanza", Higinio Martínez González, El Mercantil Valenciano, núm. 22.363, 3-8-1932, p. 5.
- 44.- "La labor cultural de nuestro Partido. El centro URA La Libertad, inaugura una escuela", El Pueblo, núm. 13.915, 16-11-1932, p. 7.
- 45.- "Al servei del poble", Llegat de Rodolfo Llopis, Fundació CAM, Alacant. Arxiu P 2, núms. 201 i 202, Articles de premsa de R. Llopis (1933).
- 46.- De la seua conferència al *Club Diario Levante*, Levante-EMV, 2-6-1996, p. 34.
- 47.- A tall d'exemple l'article de Felipe Zayas "Escuela pública/escuela privada: un caso ejemplar", vindicant l'ensenyança pública, contestat posteriorment per J.V. Olmos i cinc representants de col·legis públics subvencionats, referits ambdós al mapa escolar de Burjassot-Godella-Rocafort; ídem, 17-11-1997, p. 3 i 2-12-1997, p. 46 respectivament.

- 48.- De l'entrevista a Josep Vicent Marqués titulada "La razón de la diferencia", realitzada per Jaume Martínez i Rafa Miralles, Cuadernos de Pedagogía, núm. 266, febrer 1998, pp. 8-14.
- 49.- "Dos profesores trogloditas" (ed.), El Pueblo, núm. 13.402, 21-4-1931, p. 1.
- 50.- "Los maestros y el régimen actual", ídem, núm. 13.409, 29-4-1931, p. 1.
- 51.- "Un peligro para la escuela nacional. La enseñanza primaria y la autonomía regional" (ed.), El Luchador, núm. 6.403, 25-8-1931, pp. 1 i 2.
- 52.- "Un caso lamentable" (ed.), Diario de Valencia, núm. 22.192, 16-1-1932, p. 1.
- 53.- "La verdad de lo de las escuelas nacionales o un manejo político", El Pueblo, núm. 13.711, 23-3-1932, p. 2.
- 54.- Russell, B.; **La educación y el orden social**, Barcelona, Ed. Edhasa, 1988, pp. 7-20 i 113-24. La primera edició original del llibre fou publicada el 1932.
- 55.- "La escuela revolucionaria (Francia)" , Julio A. Resora (París), El Mercantil Valenciano, núm. 22.165, 15-12-1931, p. 3.
- 56.- "Hay que limpiar el Magisterio primario", Pascual Chulià Espí, El Pueblo, núm. 13.869, 23-9-1932, p. 2.
- 57.- "El idioma", Luís Bello, El Luchador, núm. 6.424, 26-9-1931, p. 1.

58.- "Los grilletes de la escuela", Antonio Zozaya, ídem, núm. 6.434, 31-10-1931, p. 1.

59.- Transcripció del discurs del ministre Marcelino Domingo al *Monumental* d'Alacant, el dia 29-11-1931; ídem, núm. 6.478, 30-11-1931, p. 1.

60.- "Reparos al anteproyecto del Estatuto Regional. Maestros y caciques", Jesús Bartrina, El Mercantil Valenciano, núm. 22.062, 18-8-1931, p. 1.

61.- Carta Encíclica de Pius XI "Sobre la cuestión social", Boletín Oficial del Arzobispado de Valencia, núm 2.128, 1-8-1931, pp. 239-44.

62.- "Declaración colectiva del Episcopado con motivo de la situación legal creada a la Iglesia en España por la nueva Constitución", ídem, 2.139, 15-1-1932, pp. 17-39.

63.- "Maestros cavernícolas", J. Calipienso (president de la *Juventud El Avance*), El Pueblo, núm. 13.745, 1-4-1932, p. 2.

64.- "Del País Valencià. Una suggerència", Lluís Gilabert, Auras (Revista de la *Asociación de Antiguos Alumnos del Colegio de San José de Valencia*), núm. 15, agost 1933, p. 192.

65.- "DRV: caracterització d'un fenomen", Miquel Nadal Tàrrega, El Temps, núm. 484, 27-9-1993, pp. 85-88.

66.- "Tenemos espíritu de fraile", J. Benjumea Román, El Luchador, núm. 6.318, 9-5-1931, p. 4.

67.- "A los dos años. La obra que queda" (article manllevat del periòdic *El Sol*), Gregorio Marañón, El Mercantil Valenciano, núm. 22.582, 15-4-1933, p. 3.

68.- Lerena Alesón, C.; **Escuela, ideología y clases sociales en España**, Barcelona, Ed. Ariel (3a. ed.), Col. Ariel Sociología, 1986, pp. 204-208.

69.- Ídem, p. 206, nota 8; citat de P. Villar.

70.- Vegeu el treball de Tuñón de Lara, M., "La política cultural del primer bienio republicano", a DDAA, **La II República española. El primer bienio** (ed. a cura de J.L. García Delgado), Madrid, Ed. Siglo XXI de España, 1987, pp. 265-284.

71.- García Ferrando, M. (coord.), **Pensar nuestra sociedad. Fundamentos de Sociología**, València, Ed. Tirant lo Blanch, 1995, pp. 235-59.

72.- Vegeu el treball de Sara Finkel, "El capital humano: concepto ideològic", a DDAA, **La educación burguesa**, Mèxic DF, Ed. Nueva Imagen, 1997, pp. 263-69.

73.- Vegeu l'article de Tom Wolfe, "Lo siento, pero su alma acaba de morir" (traducció de Juan Gabriel López Guix), Día del libro, Ed. Grupo Z, 1997, s/p.

Capítol 7

L'educació republicana dins i fora de l'aula

7. 1. Política educativa republicana.

L'anàlisi de l'actuació republicana en el camp educatiu ens condueix, en un marc teòric, a la problemàtica de les reformes educatives on trobem una constant clara: la immobilitat dels temes educatius. Així, l'educació sempre va associada a un progrés lent, en què escrits vells poden esdevenir d'avantguarda; l'esmentada immobilitat de l'educació resulta, per tant, dels problemes d'execució i no de concepció.

Replantejar històricament el problema de l'educació suposa, primerament, reconèixer que la seua planificació pot obeir a diverses raons com ara modes del moment, ideologies, manies de pedants, interessos creats, preocupacions demagògiques, afanys de prestigi ... L'educació no ofereix resistència ja que, a llarg termini, els errors queden impunes per l'absència

dels planificadors-responsables. Potser en part per eixa raó les institucions educatives solen presentar resultats com baix rendiment, ensenyança poc útil en la vida i tècnicament deficient respecte al món exterior, i un fracàs educatiu a nivells social i personal amb el consegüent problema sociològic, no professional ni polític. En tot cas l'educació institucional, relativament recent, ha de tenir clar el pas de la màgia a la tècnica i de la supèrbia a la humilitat (1).

Cal considerar a més que, tant en fer una prospectiva a llarg termini com una programació més immediata, sempre hi ha una diferència considerable entre les necessitats, immenses i de canvis radicals, i les possibilitats, amb mitjans limitats i una resistència considerable.

Les reformes més reclamades, no tant escolars com educatives en general, necessiten mobilitzar recursos socials com ara la família, els mitjans de comunicació, l'administració i les distintes associacions professionals, culturals, esportives, de joves... que suposen una educació permanent en la vida activa. També han de comptar amb un tronc comú i una especialització progressiva, centres d'interés pedagògics distints a l'enciclopedisme, consideració de producció útil com a incentiu i no finalitat, mitjans tècnics d'informació, nova relació entre educador-educand i, sense exàmens ni selecció, obligatòria en primària.

Tanmateix, en educació, racionalitat i realitat poques vegades coincideixen. Hi ha dos aspectes que ho solen entrebancar: per una part, la urgència política d'exhibir resultats prompte i la inconveniència de polítiques oposades i, per l'altra, les necessitats de temps quant a l'adhesió de l'administració, el perfeccionament professional, els recursos materials (construccions, materials ...) i la transició o coexistència entre el vell i el nou.

En aplicar aqueixes consideracions anteriors a la nostra realitat, ens trobem els obstacles institucionals amb els quals hagué d'enfrontar-se la reforma educativa republicana; efectivament, fins l'arribada de la II República l'ensenyança estava sotmesa i controlada per un aparell militar, l'església i una estructura agrària tradicional. En eixe context històric l'escola resultava una qüestió crucial per a instrumentar les necessitats de canvi, demandes per la revolució burgesa i el socialisme madur governants (2). El republicanisme històric optava per una ensenyança d'avantguarda i els seus companys de viatge, diputats i intel·lectuals socialistes, per l'Escola Nova. L'educació que ens portaria la democràcia, somni republicà, seria progressista per acabar amb el retard espanyol i hauria d'afrontar la contesa laicoreligiosa que, segons la nova política educativa, girava al voltant de l'estatalització de l'ensenyança (3).

La posterior radicalització sociopolítica mostrà el sectarisme de partits i persones, i la manca de moderació i prudència creà indignació en col·lectius i personalitats, fins i tot en el propi M. B. Cossio; segons aquest (4), la legislació educativa fou en part injusta i equivocada per la imposició violenta, i amb moderació les idees hagueren sigut de major eficàcia.

Al cap i a la fi, el projecte educatiu progressista no intentava altra cosa que adaptar el que triomfava a Europa, i que es podia sustantivitzar en neutralitat, bilingüisme, activisme, gratuïtat, coeducació, laïcisme, paidocentrisme, escola única, tolerància, educació popular, educació artística-manual i una ensenyança més educativa que instructiva. La política educativa aplicada, per tant, perseguia acabar amb l'analfabetisme, democratitzar l'ensenyança, popularitzar la cultura, construir millors escoles i atendre els marginats.

Gran importància tingué, en aquest sentit, l'aportació dels pensionistes de la *Junta de Ampliación de Estudios* al projecte educatiu (5). Significà un pilar fonamental en crear l'ambient propici per a la reforma, tot col·laborant en institucions, juntes, comitès tècnics i alts càrrecs ministerials. Hi trobem tant mestres rurals o professors d'Escoles Normals que augmentaren la qualitat dels estudis, com inspectors amb funció assessora i orientadora. Les seues experiències viscudes a Europa tingueren acceptació entre el Magisteri i conformaren un model de societat-escola ja perfilat als anys vint.

Es tractava de traslladar la revolució a cada home; si la revolució col·lectiva havia d'arribar a l'individu, l'escola seria el vehicle revolucionari. La formació d'aquest home nou tindria un caràcter harmònic krausista i, per formar la seua voluntat, tocava aspectes educatius científics, estètics i físics. A aquestes idees institucionistes se sumaren les socialistes que, des de 1918 ençà, apostaren per una ensenyança primària gratuïta, laica, única, unificada, activa, autogestionària, mixta, graduada i per a la classe obrera quant a l'assistència social (menjadors, robers, inspecció mèdica ...); també hem d'incloure-hi la reivindicació del cos únic del Magisteri, feta en 1919 per la *Asociación General de Maestros* i en 1931 per la *FETE* (6).

Tot plegat suposava un gir ètic que, després del fracàs de la revolució de 1868, necessitava d'una revolució personal dels ciutadans instrumentalitzada mitjançant l'educació. Els objectius que des d'aleshores se marcaren començaren per la formació de la classe intel·lectual dirigent, per tal d'influir després en l'entramat social, i per la transformació de l'escola pública, adreçada a la formació dels futurs ciutadans. L'ètica que acompanyava aquell gir abandonava els principis catòlics per adoptar la filosofia krausista-humanista, la cultura europea occidental i la recuperació de la història real, no la oficial.

Quant a la formació de la classe dirigent, aquesta començà amb la 1ª generació institucionista (1868-98). Amb Fco. Giner com a destacat impulsor, l'objectiu marcat fou la formació d'una classe o grup selecte que s'encarregà de la preparació intel·lectual dels alumnes, així com de la seua formació ètica; al marge d'avatars polítics, calien homes capaços d'incidir sobre la realitat més que no àrees de poder desconnectades d'eixa realitat. La 2ª generació (1.898-1.928) encapçalada per M. B. Cossio, marcà les primeres actuacions públiques de la *Institución Libre de Enseñanza*; personalitats com ara A. Machado o L. A. Clarín, quelcom semblants en aquest aspecte a Pio Baroja o Blasco Ibáñez, denunciaven el nostre aïllament i reclamaven l'europeïtzació i la revolució industrial, tot i comptant amb el paper de l'esmentada *Junta de Ampliación de Estudios* i del *Museo Pedagógico*.

La transformació de l'escola pública arribà, a partir de 1931, amb la 3ª generació que protagonitzaren els "néts de Fco. Giner". Els intel·lectuals republicans donaren suport als nous mites (ciència, cultura, educació), les llibertats individuals i la democràcia secularitzant. L'escola laica hauria de jugar un paper fonamental en la revolució ideològica i europeïsta; malgrat els avanços laics liberals, i degut a la radicalització de les protestes, no prosperà l'escola única ni els canvis socials en aspectes ideològics.

No ocorregué el mateix en el camp pedagògic, al qual sí podem qualificar d'exitós. La pedagogia moderna-europea començà definitivament a entrar en la nova escola. La creació de llocs escolars durant el període 1931-34 fou de 16.000 escoles, xifra espectacular si tenim en compte que durant el *I Plan de Desarrollo* franquista se'n crearen 10.364, entre 1.964-67 (7). Augmentà la dignificació i el nivell de formació dels mestres, que tenien una funció secularitzadora marcada per un esperit cívic republicà i democràtic.

La prolongació de l'escola fou duta a terme per les institucions complementàries creades a l'efecte. Entre els òrgans de direcció-coordinació destaquen la Inspecció Tècnica Escolar, el Museo Pedagógico (semblant als actuals ICE) o el Consell d'Instrucció Pública. De la descentralització de l'ensenyança i la incorporació de la societat a l'escola s'encarregaren els Consells Universitaris, Provincials i Locals, i també els Patronats de Cultura (solament amb dos anys de funcionament real). Per a la lluita contra l'analfabetisme l'educació d'adults posà en marxa les Missions Pedagògiques, biblioteques populars, museus i classes nocturnes.

Aquell intent per socialitzar la cultura i per la igualtat dels ciutadans davant l'educació, representà el primer compromís seriós de l'estat amb l'escola pública i el motor de consolidació de la democràcia, ambdós trets característics de la funció social de l'escola consagrada per la reforma educativa de la II República (8).

Les conegudes forces impulsores de dita reforma: regeneracionistes, europeistes, liberals, socialistes i progressistes tenien clara, en el context educatiu, la ruptura del model tradicional de l'antic règim, modernitzar el sistema educatiu i dignificar l'escola i el mestre. L'estat passava a ser el responsable únic de l'ensenyança amb un tractament igualitari; desapareix la funció escolar beneficiosa per a l'església. El sistema escolar valdria per a tots; la igualtat formal donava pas a la supressió de les desigualtats socials i escolars. La descentralització, que considerava les nacionalitats històriques, estava relacionada amb la metodologia activa i els plans d'estudi consideraven els nous corrents europeus, la coeducació i la reforma del Magisteri, tant en el seu *status* laboral i professional com en el formatiu.

L'esforç per trobar una solució estable als problemes socials, polítics i culturals descarregà l'acció en camps concrets com ara el pensament, les

institucions i la pedagogia. En aquest sentit la II República suposà un fort al·licient per a la vida universitària en general i per al Magisteri, l'Escola Normal i l'escola en particular. De fet, des de la institucionalització decimonònica del sistema escolar, el primer bienni republicà representà el període històric més important quant a les reformes educatives (9).

Donats els treballs existents al respecte solament cal relacionar, tot repassant sense estendre's, les característiques o conceptes educatius més importants que definiren l'escola republicana. La preocupació per l'educació popular fou clau per a la implantació de l'escola única; sense intentar eliminar la privada, sí que es pretengué disminuir l'augment qualitatiu i quantitatiu dels ordes religiosos en aquest camp, de l'ensenyança dels quals se n'aprofitava sols una minoria privilegiada de la població. La funció i el pes principal de l'educació anava a dependre ara de l'estat, restant autoritzada la privada i la catòlica sense finalitats polítiques o religioses (10).

Socialitzar la cultura, vertadera raó d'aquest canvi, equivalia a igualtat dels ciutadans davant l'educació; és a dir, es feia precisa una nova escola alhora única i unificada, conceptes de vegades coincidents. Lògicament tal empresa necessitava d'un ampli suport polític, econòmic i sociocultural ja que aquesta unificació de l'ensenyança suposava l'harmonització de tot el període de formació cultural i educativa; no oblidem que fins aleshores les classes més humils es trobaven limitades a l'educació primària, mentre per a les benestants quedava reservada la secundària i superior. L'afany republicà era véncer les diferències de classes, partits i confessions religioses per tal de reclutar els més capaços per a funcions superiors. Els dos objectius, per tant, es concretaven en coordinar tots els nivells docents, des de l'escola fins la universitat, segons les aptituds personals de l'alumne, i estendre l'educació en temps i espai.

L'escola pública no era conceptualment un monopoli excloent; hi cabia, insistim, l'ensenyança no estatal o privada. El sentit de neutralitat indicava que no havia de ser necessàriament laica; es tractava de no separar els xiquets per motius confessionals i procurar despertar en l'alumnat el desig de buscar personalment les solucions concretes (11); qüestió distinta fou la negativa per part de l'escola catòlica a l'hora d'acceptar innovacions com ara la coeducació. Una escola per a tots, a més, significava que aptes i no aptes hi tenien lloc; cada alumne té vocació i és apte per a alguna cosa, principi que venia refermat per l'admissió de totes les varietats d'ensenyances i institucions; és a dir, d'una escola diferenciada. Aquest plantejament lligava perfectament amb altra incorporació pedagògica: l'escola activa. Ensenyar a veure era la base de les modernes tècniques per adquirir coneixements; el llibre de text -no memorístic- incitava a raonar, així com la potenciació de noves activitats com, per exemple, l'excursió escolar, el treball manual o el joc.

Totes les il·lusions depositades per les autoritats educatives en aqueixa renovadora escola toparen amb obstacles econòmics o diferències de caire regionalista, com ara les competències "autonòmiques", però sobretot amb un catolicisme defensor per damunt de tot de les seues escoles religioses. Les manifestacions col·lectives de l'episcopat espanyol, en efecte, marcaren el toc de guerra que revifà una dura lluita entre dos poders. Al cap i a la fi, l'esmentada escola unificada primària-secundària, eix del nou sistema educatiu, el que pretenia era possibilitar l'accés del poble a tots els graus d'ensenyança i centres docents, amb un doble contingut: el primer, tecnicoadministratiu, democratitzador i de participació popular i, el segon, social, per possibilitar la igualtat d'oportunitats.

Aquelles actituds contrareformistes havien començat fins i tot abans de proclamar-se el règim republicà (12); en elles es prevenia contra la futura

escola única qualificada de laica -en el sentit d'apoderar-se de l'ànima del xiquet-, comunista, maçona i estatal, que significava l'absorció de l'ensenyança privada per l'oficial, la supressió del catecisme i del crucifix, la dictadura del mestre sense déu i l'atropellament del pare de família, arrabassant i classificant els seus fills, tot i imposant-los la professió. Els mateixos prejudicis movien els estudiants catòlics, que el mateix mes s'havien posicionat i, a la *Casa del Estudiante* de València, l'*Asociación de Estudiantes Católicos del Magisterio* organitzava conferències del tipus "La decadencia de la Instrucción pública en la Rusia soviética" (13).

La visita del ministre d'Educació a València fou l'excusa perquè el *Diario de Valencia*, òrgan oficiós de la dreta catòlica, llançara altra de les innumerables andanades contra l'escola progressista, tot i mostrant les seues objeccions; l'escola única, atenent les seues opinions, era un desmesurat monopoli docent que incorporava una doctrina antiquada, fruit de la ideocràcia i l'il·lusionisme polític, i atemptatòria a la consciència de pares i xiquets; s'hi afegia, a més, que ningú no creia ja en la "igualtat davant la cultura" (14) dels governants republicans. La setmana següent s'atacava de bell nou M. Domingo i també M. Azaña de ministres dictadors i dèspotes, que proposaven projectes irrealitzables i, sobretot el primer, de servil del jacobinisme francès per fer-nos passar de la llibertat al paganisme (15).

Lògicament la política educativa republicana tenia els seus defensors i des d'altres periòdics hom mostrava eixa sintonia a favor d'una escola gratuïta, obligatòria i prolongada; calia crear més instituts-escola i fer desaparèixer l'ensenyança lliure, monopolitzada pels ordes religiosos (16) que, a més, resultava massa cara per als pares.

Tornant però al sector reaccionari, anotem la publicitat que del pensament de Gil Robles es féu arran de la seua visita a terres valencianes

(17). L'ensenyança, segons aquest, és un dret que correspon en primer lloc als pares, en segon a les institucions docents i en tercer a l'estat. El monopoli de l'ensenyança estatal, per tant, representava la tirania i l'imperialisme; la formació liberal ens conduïa al comunisme i a l'imperialisme. En la mateixa línia altra opinió (18) identificava l'escola única amb el socialisme tirànic, la joventut socialitzada i uns polítics disfressats de pedagogs; els pares, amb un argument repetitiu, eren desposseïts de l'autoritat sobre els seus fills.

La jerarquia eclesiàstica, en el mateix bàndol que la dreta política, utilitzava argumentacions similars i qualificava igual de contundentment, i amb terminologia coincident, l'escola única d'arma per combatre l'església, de tipus maçònic francès, pelleringa, tirania estatal i fal·làcia, segons el P. Herrera (19).

Mentrestant la reforma educativa feia el seu camí i, pel desembre de 1931, se decretava la constitució del *Patronato de Cultura* a València les finalitats principals del qual eren: informar al ministeri sobre l'actuació de les escoles nacionals, provincials i municipals, fer propostes per millorar l'ensenyança, dictaminar sobre els projectes de reformes i intervenir en obres i serveis. Un instrument més per consolidar la República, ja que calia penetrar en la consciència ciutadana; una revolució social que aniria unida a la psicologia i a la pedagogia. Tot plegat amb un caràcter no excloent, tal com conferenciava Rodolfo Llopis a Elx (20): “La nostra escola serà la millor, no per ser l'única, serà l'única per ser la millor”.

7. 2. Renovació pedagògica.

L'arribada de la ja esmentada *maestrocràcia* o *magistrocràcia* al poder, durant el primer bienni republicà, comportà tal augment del protagonisme dels ensenyants de tots els nivells que foren qualificats de laics o clero republicà; amb ells s'encetà en l'ensenyança oficial l'esperada renovació pedagògica.

Abans però havien hagut intents escolars alternatius. L'educació blasquista mitjançant les escoles dels casinos no era, tanmateix, cap moviment pedagògic ben organitzat del tipus *ILE* o *Escola Moderna*; tenia un tarannà més emocional que racional i la mateixa Universitat Popular fou un disbarat pedagògic (21). També hi hagueren al País Valencià antecedents pedagògicament renovadors, com ara la institucionista *Escuela Cossio* o la *Escuela Moderna*, seguidora de Ferrer i Guàrdia; ambdues, però, impartien els seus ensenyaments en castellà, cosa que podia semblar en certa manera una contradicció (22), donat el paper de les llengües vernacles en els moderns moviments pedagògics.

La immensa majoria d'escoles, tanmateix, seguia patint llavors aquell pedagogisme pedant en mans de l'enciclopedisme, que impartia una concepció gens unitària-filosòfica de la ciència, uns coneixements científics inconnexos i inútils i una classificació escolàstica. Aquesta visió particular d'Unamuno sobre la situació escolar, i moltes més que del mateix autor podríem afegir-hi (23), ens mostra una ensenyança sense cap contingut utilitari ni filosòfic, impartida per uns mestres necessitats no d'ideologia sinó de filosofia.

Les noves pedagogies pretenien despertar la personalitat del xiquet; aquest no era una quartilla blanca on s'imprimeixen idees interessades ni se li havien d'inculcar les idees de pares o mestres; en formar fills submisos i bons ciutadans el que s'aconseguia era deformar els cervells infantils. La tasca escolar no tenia per objectiu fomentar la vanitat de pares ni el fanatisme de mestres; ben al contrari, l'educació havia de ser un camí obert a totes les innovacions i instruir el xiquet amb un esperit propi, observador, comparatiu i analític; això sí, comptant amb la concòrdia entre pares i mestres (24).

En eixe sentit l'ensenyança racionalista es reflectia també en una Escola Moderna; és a dir, independent i arrelada en una cultura protagonitzada per obrers autodidactes. Els seus principis pedagògics es basaven en una educació racional, científica, laica, mixta, antiautoritària i "feminista"; per tant, alternativa a l'autoritària i a la catòlica. Aquestes idees comptaren amb un bon nivell de publicacions des de València (25) i pretenien desenrotllar harmònicament totes les facultats del xiquet, a més de donar suport a les manifestacions altruistes. Aquest racionalisme escolar incorporava novetats tals com la coeducació i la renovació del material didàctic, així com també la reforma *curricular*, amb major pes de les ciències en l'educació, i pedagògica com ara una ensenyança sense càstigs, premis ni exàmens (26).

Totes aquestes idees pedagògiques, promogudes amb certes discrepàncies per sectors de l'esquerra (socialistes, *CNT*, *FAI* o *Juventudes Libertarias*) i d'altres institucionistes o liberals, perduraren amb alts i baixos al llarg de tot el període republicà, després d'haver superat conjuntures anteriors tan difícils com la dictadura primoriverista (27). Durant els anys vint havia continuat la introducció d'idees i mètodes de l'Escola Nova, aplicats més en les escoles privades progressistes, amb la traducció d'obres pedagògiques estrangeres (llibres i revistes especialitzades) i la labor, ja esmentada, de la

Junta de Ampliación de Estudios amb la participació -sobretot i en el nostre cas- de professors normalistes i mestres.

Arribats a aquest punt ens trobem una vegada més la constant històrica, pel que fa a temes educatius, consistent en la diferència substancial entre els plantejaments teòrics i la realitat. Estava justificada la innovació pedagògica unida a la racionalitat científica; una renovació de l'ensenyança, quant a mètodes i continguts, que donava caràcter científic i professional a l'ensenyament i revaloritzava socialment el mestre i l'alumne. Aquests principis necessitaven per a la seua aplicació de l'escola graduada, tant per raons tècniques com de funcionament; si els nous corrents pedagògics requerien activitats amb suficient espai i nombre d'alumnes (cantina, camps de joc, tallers, biblioteca, museu, laboratori ...), també la racionalitat científica, organitzativa i pedagògica, exigia novetats pel que fa a classificació i distribució d'alumnes, graduació del *currículum*, escalonament-repartiment de treballs i avaluació d'alumnes. En la pràctica, en canvi, l'evolució de l'escola pública ens mostra una distribució desigual i lenta de l'escola graduada (28), amb la qual cosa totes les il·lusions reformadores es veien entrebancades per les limitacions pressupostàries malgrat l'esforç que, sobretot durant el primer bienni, es féu per l'escola pública.

Si en l'aspecte pedagògic resultava necessària l'escola graduada, en el politicoadministratiu fou la Direcció General de Primera Ensenyança la catalitzadora de la renovació educativa. Al seu front i durant quasi tota la decisiva primera etapa republicana hi estigué Rodolfo Llopis (des del 16 d'abril de 1931 al 28 d'abril de 1933); impressionat en 1928 per la seua personal experiència de l'escola i la revolució soviètica, en el sentit d'apoderar-se de la consciència del xiquet, fou un clar defensor de respectar eixa consciència tant del xiquet com del mestre (29), sense oblidar les influències rebudes de P. Iglesias, Fco. Giner de los Rios i M. B. Cossio.

La preocupació pedagoga tenia un abast mundial, malgrat que alguns intentaren limitar-la o ridiculitzar-la (30). Conseqüència de la I Guerra Mundial fou una política pacifista, manifestada en les novel·les de postguerra, la literatura científica d'historiadors i pedagogs, i un moviment cultural on els congressos internacionals marcaven les noves orientacions pel que fa a l'ensenyança de la història i als llibres escolars; l'ascendent ensenyança professional i tècnica necessitava també de mètodes per a determinar la vocació i les aptituds dels escolars, donada la doble finalitat utilitària i educativa.

Començada ja la II República les noves idees pedagògiques foren propagades pertot arreu, amb el segell d'oficials i a locals institucionals, com és el cas de la pel·lícula propagandística de Rodolfo Llopis projectada al Saló de Festes de l'Ajuntament de València (31), on apareixien les principals figures de la *Institución Libre de Enseñanza*; hi intervingueren en la presentació apòstols de la mateixa *ILE* a València, en la seua vessant higienicosanitària, tot i impartint ensenyances concretes pel que fa al menjar, vestir, neteja, higiene i tolerància.

Tanmateix no tothom acceptava de ple les reformes republicanes. Així, Fco. Martínez, L. Cebrián, N. Primitiu i S. Carreres signaven una carta al ministre d'Instrucció Pública sobre el bilingüisme a València; en ella manifestaven el seu dolor per haver limitat l'ús del bilingüisme a Catalunya, tot negant-lo a València i Balears per manca d'entitats culturals, i establint diferències i preferències en un règim democràtic. Eixa actuació atemptava contra el dret dels xiquets a ser formats en la llengua vernacle, pregonat per pedagogs i tractats internacionals; a més -s'hi afegia- menyspreava les entitats culturals valencianes i l'ànim d'ensenyants activistes de la cultura valenciana (32). El mateix periòdic atenia, igualment, altres qüestions pedagògiques com

ara la polèmica quant al tipus de pedagogia impartida a l'Escola Normal de València, suscitada a les acaballes del mateix estiu.

Altre aspecte determinant per a l'aplicació de la reforma educativa fou la realització de curssets per als professionals de l'escola, en els quals s'orientava sobre les innovacions pedagògiques. Era, per exemple, el cas dels celebrats a Altea (33), on anotem "llicions" com les de Fco. Zaragoza (mestre d'Altea) sobre institucions escolares de caràcter social: passejades escolars i continuació de la tasca escolar, biblioteca escolar, mutualitat escolar, cantina i colònia; José Tomé (mestre de Callosa d'Ensarrià) sobre organització escolar: excursió pedagògica i centres d'interés; Eliseo Gómez sobre cinema i ràdio escolars, i d'altres. Indubtablement havien reeixit les idees europees sobre una escola activa, moderna, alliberadora, progressista i per a tots, com ho prova el comentari de text sobre els pedagogs Kerschensteiner (escola del treball) i Pestalozzi (ensenyança popular), que formava part de l'examen d'oposicions a director de graduada, celebrat el 12-2-1932 a Alacant (34).

En aquells moments d'eufòria pedagogista no resultava estrany trobar-se a la premsa escrits de tot gènere, informant sobre les innovacions educatives com ara els intercanvis escolars o la introducció de la música i la ràdio escolar (35); aquesta última tractava de sensibilitzar i aproximar el xiquet a l'art musical encara que, donada l'escassetat pressupostària de l'estat, es feia necessària l'esplendidesa particular (donacions) perquè totes les escoles tingueren ràdio, un magnífic mitjà de divulgació i cultura ja que en els distints programes s'anaven a tractar temes escolars, musicals, literaris ...

A eixa escola progressista se li podia afegir la característica valenciana; així al menys pensava Jordi Valor (36), mestre destinat a Calvera (Osca), quan apostava pel tipus de cultura que calia fomentar a les aules. Seria una escola activa i moderna, en el sentit d'utilitzar la llengua materna amb

l'objectiu de preparar per a la vida; s'hi impartiria història i llengua de les terres valencianes i, finalment, també hauria d'explotar-se l'espiritualitat autòctona dels xiquets.

Entre les publicacions que donaven suport a l'escola valencianista destaca *El Camí*, on cabien tot d'opinions i reflexions que tenien en comú la normalització del valencià en el món de l'ensenyament. Baldomer Vendrell, des de Bocairent, escrivia sobre "L'ensenyança dels deixebles en la llengua vernacla"; Pasqual Asins arran del projecte de llei de Bases per a la reforma de la Primera i Segona ensenyança, quant a la base 6ª referent a les matèries d'estudi i llengua, acceptava el castellà però més la llengua materna en cas de bilingüisme. Per la seua part, sobre unes declaracions a la revista *Libertas*, Carles Salvador exposava molt clar com havia de ser l'ensenyament (37); aquest seria monolingüe (en la llengua materna) per raons pedagògiques i humanes, entre altres; el bilingüisme, deia, solament aportava interferències i retard intel·lectual en el xiquet.

En el mateix context del valencianisme escolar, Robert Moroder culpava l'Estat espanyol i les corporacions públiques valencianes de l'abandonament del valencià, i apuntava la necessitat de crear escoles valencianes en valencià; amb eixa finalitat proposava la creació d'un segell "Pro-Cultura" o "Pro-Escoles", que costaria 25 cèntims per a cotització, i 10 cèntims per a cartes, lletres i postals (38). La petició de major compromís a les institucions, però, no acabava en això. En el marc de la *II Setmana Cultural Valenciana*, la segona ponència del Dia del Mestre, pel que fa a l'adaptació a un Estatut del País Valencià autònom (39), demanava un ensenyament gratuït, obligatori, laic, coeducatiu i -tocant a la llengua- amb dues llengües: castellà a les terres de llengua castellana i valencià a les de llengua valenciana; a més, els mestres haurien de conèixer el valencià i se crearien càtedres universitàries de llengua, literatura, geografia i història valencianes.

Les propostes del mateix Pasqual Asins, lluny de posicions més folklòriques i tradicionals d'altres compatriotes seus, definien una pedagogia d'acord amb l'escola innovadora, alliberadora i progressista del moment històric. Així ho demostra en la III Conclusió de la Ponència abans citada (normativa científica i pràctica), que resumia (40) en quatre punts: 1. Ensenyament de la llengua (valencià) parlada i escrita, no de forma memorística sinó a base de traduir el pensament; 2. Ensenyament pràctic amb fets vius i obres literàries, i ensenyar jugant amb el mètode educatiu de Montessori; 3. Gramàtica de la llengua materna; i 4. Escola orientada a perfeccionar i millorar el llenguatge familiar i social. A les acaballes de l'estiu de 1933 insistia, per iniciativa de la *Junta de Protecció de Menors* de València, en els drets psíquics i físics del xiquet per a la qual cosa n'hi havia que respectar el seu patrimoni espiritual, mitjançant la formació i la llengua pròpies; és a dir, un ensenyament en valencià que respectara la naturalesa dels xiquets valencians (41).

Encara que supere el nostre marc cronològic d'estudi, cal apuntar que la tasca escolar de caire valencianista va continuar l'any següent amb una "pedagogia valenciana", antecedent històrica dels actuals moviments de renovació pedagògica progressistes, amb tota mena d'activitats com ara edició de revistes escolars i publicacions en valencià, converses i setmanes pedagògiques, exposicions escolars, discussió de problemes escolars, treballs sobre mètodes pedagògics, conferències ... de caràcter renovador, professional i apolític.

Malgrat la contradicció que representava en la introducció de la pedagogia moderna la no incorporació oficial del valencià a les escoles, pel que fa al País Valencià, és cert que en altres aspectes sí es notava certa col·laboració institucional en l'ajuda als estudis, com ara la prestada pels

ajuntaments. Fou el cas, per exemple, de la convocatòria d'oposicions per a alumnes d'escoles estatals, municipals i subvencionades duta a terme per l'Ajuntament de València (42); concretament es tractava de 28 beques d'estudis: 14 per a xiquets i 13 per a xiquetes (250 pessetes anyals) més l'extraordinària (500 pessetes.) per a xiquets; els beneficiaris serien alumnes distingits per la seua aplicació i intel·ligència.

Una aposta, sens dubte, per l'escola pública en la línia de la política educativa republicana del primer bienni; una concepció en la que, com apunta actualment el pedagog G.Anaya, els éssers humans s'enriqueixen quan conviuen amb els desiguals; en l'escola pública, continua, la socialització dels escolars es realitza millor perquè l'univers social dels diferents és enriquidor, mentre que el dels iguals és aïllant, més pobre; segons eixa opinió, les escoles privades són "guettos" diferenciats que no permeten que ningú s'hi apropa (43).

Tornant a la guerra escolar republicana, els sectors de la dreta catòlica insistien en el fracàs de les adaptacions pedagògiques oficials i, alhora, anunciaven la creixent organització d'institucions pedagògiques sota la direcció d'iniciatives privades; una estructura que, planificada conjuntament, aspirava a l'èxit espiritual, tant religiós com patriòtic (44). Tret d'aquest enfocament catastrofista de la realitat escolar republicana, el ben cert era que es tractava en el fons de concepcions distintes, perquè la realitat històrica ens diu que la renovació en el camp de la instrucció primària anava introduint-se a poc a poc i ja oferia els seus fruits, en un període tan curt com el primer bienni republicà.

Això, al menys, és el que succeïa en la pràctica educativa quotidiana de l'escola pública oficial, on la llibertat de càtedra possibilitava si més no que els ensenyants anaren incorporant en les aules aquelles activitats pròpies d'un

“mestre modern”, com Eladio García (45) del grup escolar Balmes a Russafa (València); efectivament, els seus alumnes sumaven a les tasques acadèmiques altres ocupacions voluntàries en temps d’esplai, com ara jocs de taula, dibuix i pintura, lectura, campionats d’escacs, excursions, festes literàries, equips esportius, filatèlia, periòdic mural ... amb l’objectiu de preparar el xiquet per a la vida futura.

Encara que la millora pedagògica tinguera marcada una línia clara, tampoc hem de menysprear les dificultats socials en aplicar tots els principis desitjats, com ara la coeducació que era presentada com una conquesta educativa realitzable i experimentada (46), o el problema de l’absentisme escolar consistent en què alguns xiquets s’incorporaven tard a l’escola, faltaven molt o els pares no es comprometien en portar-los-hi (47), circumstància que perdurà més enllà del període republicà. Així i tot, ni l’administració educativa ni els mestres renunciaven en la seua tenacitat, i hom pot constatar que seguien celebrant-se normalment les reunions professionals d’ensenyants -com s’apuntà- més enllà del primer bienni republicà, fins les mateixes vespres de la contesa bèl·lica que acabaria amb la II República; fou el cas, entre d’altres, del curset celebrat pels mestres de l’Alfàs del Pi, Altea, Benissa i Calp (48), amb dissertacions com les de Fernando Comendador sobre escoles rurals, i de Fco. Zaragoza sobre biblioteques escolars.

Si analitzem la situació pedagògica en acabar el primer bienni, tenint en compte el fre que suposà el segon bienni, coincidirem amb l’opinió que hi havia els mateixos professionals de l’ensenyança en acabar el període republicà ja que la línia seguida, com sabem, fou pràcticament la mateixa abans i després del bienni dretà. A tal efecte fem una mirada comparativa d’allò que llavors se’n deia l’escola d’ahir, la d’avui i la de demà, tot i fent servir quatre aspectes pròxims a la pràctica pedagògica: les ensenyances, els mètodes, la disciplina i l’alumnat.

Així doncs, l'escola pública anterior al primer bienni republicà impartia una ensenyança d'iniciació on els xiquets aprenien a llegir, escriure i comptar, i altra d'ampliació a base de calcografia, urbanitat i escombraries (49) literàries; el mètode, soporífer i trist, estava basat en la passivitat i la rutina, la instrucció memorística, el verbalisme, la consideració de l'escola com a magatzem de coneixements i la porqueria cultural, si fem cas de la terminologia utilitzada per la mateixa publicació, òrgan de la *Asociación Nacional del Magisterio Primario*; la disciplina, en el mateix sentit, era quarterera amb càstigs bàrbars; finalment, l'alumnat estava format per xiquets (sic) bèsties, grollers, bruts, baralladors, procaços i llenguts.

La segona etapa d'aquest procés correspon als avanços aconseguits en l'escola republicana; és a dir, l'ensenyança de la cultura general: lliçons de coses, fets concrets i exercicis de llenguatge; un mètode que desterrava el verbalisme, a la mesura de la intel·ligència dels xiquets i que pretenia “caps ben fets” i no “molt plens”; la disciplina, sense premis ni càstigs, buscava l'automatisme conduent a l'autonomia moral i el respecte mutu; l'alumnat, per tant, tenia més captinença, ordre i neteja, amb uns costums encara per reformar.

Amb tot i això, l'optimisme reflectit en l'anterior paràgraf encara era superat per aquella escola de demà, el somni pedagògic republicà; en altres paraules, ensenyança sense assignatures i mètodes adaptats als ritmes vitals que comportarien una gràcia pedagògica típica de l'escola expressiva: intuïció, emoció, reflexió i acció, que rendiria culte a l'amor, el treball i el llenguatge; disciplina amb dolçor i raons que formaria, en definitiva, l'alumnat propi de la comunitat escolar perfecta.

7. 3. Institucions complementàries.

7. 3. 1. Missions Pedagògiques.

La necessitat de les Missions Pedagògiques responia a un criteri de justícia social, donat l'abisme més espiritual que econòmic entre la ciutat -amb major estímul cultural- i l'aïllament o misèria cultural dels poblets i llogarets. No es tractava d'una escola professional sinó d'enriquir l'esperit de manera lliure i ocasional, i de donar un tracte familiar i amistós als seus beneficiats (50). El seu objectiu era difondre la cultura general, tot i atenent els interessos de la població rural; així al menys ho arrebegava el decret de creació del *Patronato de Misiones Pedagógicas* (29-5-1931), constituït el 19 d'agost.

Segons la normativa legal els treballs a realitzar per les missions aplegaven tres grans aspectes. En primer lloc el foment de la cultura general, amb tot de mitjans disponibles: biblioteques populars fixes i ambulants, lectures-conferències públiques, sessions cinematogràfiques sobre altres pobles, avanços científics ..., cors-orquestres, audicions de ràdio i discos, i exposicions d'art. En segon lloc, quant a orientació pedagògica, visites a escoles rurals i urbanes, setmanes-quinzenes pedagògiques i cursets de perfeccionament. Finalment i en tercer lloc, pel que fa a l'educació ciutadana, reunions públiques sobre els principis democràtics i lectures-conferències sobre l'estat i la participació política. D'aquesta manera se celebraren a la província de València les Missions Pedagògiques de 1933 (51), a saber: Jaraguas (22 d'abril a 6 de maig), Ademús (24 a 30 de juny) i Alpont (5 a 11 d'octubre), amb els seus llogarets pròxims. Una de les conseqüències més notòries fou la creació de nombroses biblioteques al País Valencià, per part

del *Patronato de Misiones Pedagógicas* i durant el primer bienni (52). En canvi, durant el posterior bienni negre es paralizà l'activitat de les Missions Pedagògiques, tant en nombre com en serveis prestats en general o, com ara, d'audicions de música o projeccions de cinema, per exemple.

L'experiència pedagògica de les Missions Pedagògiques a l'àmbit valencià, encara que limitada en temps i espai, fou ben rebuda pels professionals de l'ensenyança però cal apuntar, a mode de testimoni històric, l'opinió al respecte dels mestres valencianistes en el sentit de què al País Valencià aquestes havien de ser organitzades, dirigides i realitzades pensant, perfilant i parlant en valencià; altra cosa era esmerçar esforços estèrilment (53).

7.3.2. Colònies escolars.

La reforma educativa del primer bienni republicà afectà també la concepció que, fins aleshores, hom tenia de les colònies escolars; és a dir, l'existència d'aquestes venia ja del segle anterior. La seua creació formal, com a instrucció educativa, data de 1876 a Suïssa (Zurich) i fou importada, deu anys després, per M. B. Cossio quan organitzà la primera colònia a Santander (San Vicente de la Barquera) segons els principis del *Museo Pedagógico (ILE)*; al País Valencià se'n celebrà per primera vegada una a la platja del Cabanyal (València), en 1893, a càrrec de la *Sociedad Protectora de los Niños* per a 60 xiquets/es; les colònies d'hivern, per la seua banda, s'estrenaren a la platja de Sant Joan (Alacant), en 1929. Abans d'arribar el període republicà ja tenim notícia d'altres colònies que s'anaven normalitzant al nostre territori:

Sogorb, El Cabanyal, Serra i a d'altres comarques com ara la Marina Alta (54).

Si atenem a la tipologia de les colònies escolars (55), aquestes variaven segons el temps en limitades (estiu-hivern) o permanents, segons la seua ubicació en muntanya, interior o marítimes, i segons el règim en oficials o privades. La seua labor pedagògica també es diferenciava segons la idiosincràsia dels organitzadors: col·legis religiosos, institucions culturals, entitats oficials, sindicats ...; en principi, però, totes estaven subjectes -al menys durant el nostre bienni d'estudi- a la legislació i supervisió del *Museo Pedagógico Nacional* quant a instal·lacions, recursos per al sosteniment i rendiment de comptes. Els objectius teòrics de totes les colònies era la regeneració física, moral i intel·lectual dels colons.

Al País Valencià el nombre de colònies públiques celebrades, així com de colons hi assistents, fou provincialment el següent (56):

Colònies públiques celebrades				
1932				
	de xiquets	De xiquetes	mixtes	Total
Alacant	4	2	10	16
Castelló	-	-	1	1
València	11	19	16	36
1933				
	de xiquets	De xiquetes	mixtes	Total
Alacant	5	2	11	18
Castelló	-	-	1	1
València	11	19	16	36

Colons hi assistents			
1932			
	Xiquets	xiquetes	Total
Alacant	690	548	1.238
Castelló	54	54	108
València	1.522	1.437	2.959
1933			
	Xiquets	xiquetes	Total
Alacant	745	557	1.302
Castelló	54	54	108
València	1.538	1.462	3.000

També a nivell provincial se celebraren colònies; per exemple, la *Junta Valenciana de Colonias Escolares* en celebrà en 1931 a Macastre, Xelva i Bunyol, en 1932 a Macastre i Xelva, i en 1933 als mateixos pobles. A més, localment també hi hagueren colònies aquests anys organitzades com ara per l'Ajuntament de València, Escoles Pies, *FUE* de Magisteri, Escoles laiques (Blasco Ibáñez), Sindicats obrers, Casa del Pueblo Radical, Obreras i Asil San Juan de Dios.

Les dades anteriors ens mostren com el missatge republicà, de lluita contra l'analfabetisme i a favor de la redempció del xiquet, arribà clarament a la societat i permeté un moviment generalitzat per reforçar eixe interés institucional; prompte sorgiren tot d'activitats al marge de l'escola en pro de l'obra cultural i cívica, com ara la creació dels Centres d'Educació Cívica (57) instituïts per estudiants universitaris. També en el cas de les colònies escolars foren els joves estudiants els primers en conscienciar-se i mobilitzar-se; concretament, és lògic, la *Juventud Valenciana del Magisterio* organitzà la primera revetla, a la plaça de bous de València, a favor de les colònies (58).

La *Junta Valenciana de Colonias Escolares*, per a les esmentades colònies de Xelva, Macastre i Bunyol, sol·licitava dies després donatius perquè pogueren assistir-hi els xiquets pobres, ja que els que podien pagaven 75 pessetes cadascú (59). Altra revetla, la Nit Vella de 1932, fou organitzada pel *Círculo Socialista* del districte de Russafa (València) amb la mateixa finalitat, recaptar fons per a la seua colònia escolar (60). Cronològicament podríem anar sumant-hi més peticions de donatius o col·laboracions ciutadanes, com ara la de les *Agrupaciones Femeninas R.R.S.* de València (61), però per concloure hem d'apuntar altra iniciativa en aquest aspecte. Es tracta de la institucionalització d'un dia dedicat a les colònies escolars (14-5-1933), amb actes preparats per la *Federación de Colonias Escolares* de València a mode de commemoració humanitària (62); l'acció de taules petitòries, joves postulants i col·lectes acabà amb una festa al Grau.

Aquests tipus de campanyes tampoc convencien tothom, malgrat la seua bona voluntat; les colònies escolars, s'argumentava raonadament (63), havien d'estar cobertes totalment pel pressupost públic i no dependre de les almoines ni de la caritat del poble. És cert que aquest pensament era el que propugnaven les autoritats republicanes quant a temes educatius en general i, per tant, s'havia d'aplicar igualment a unes activitats tan necessàries i aconsellables per als xiquets com les colònies escolars.

De fet, també les institucions públiques aportaren diners per ajudar a la realització de colònies, tant públiques com privades. Així, la Diputació de València solia aprovar subvencions, prèviament sol·licitades, per a colònies d'estiu com ara per a les Colònies Blasco Ibáñez o per a la Colònia dels Ferroviaris, en 1931 (64). També la Diputació de Castelló, demanant subvenció al Ministeri d'Instrucció Pública, gestionava la Colònia escolar d'asilat de la Beneficència, que se celebrà a Albocàsser en 1932 i a l'any

següent ho faria a Eslida (65). Els ajuntaments, com ara el d'Elx (66), a través dels Consells Locals de Primera Ensenyança, sol·licitaven del Ministeri subvenció per a les seues colònies escolars municipals.

L'obra humanitària i redemptora de la República intentava donar, als xiquets de les classes més humils, energies per véncer les condicions antihigièniques de les seues cases i escoles. Amb aquesta idea se dugué endavant la primera colònia escolar permanent per part de l'Ajuntament de València. El Sanatori marítim de la Malva-rosa acollí 70 xiquets/es orfes i, pel seu caràcter pedagògic i humanitari, fou considerada per la premsa la primera colònia d'hivern d'aquesta classe a Espanya, obra pròpia de la República (67) que se preocupava de la cultura física i intel·lectual dels xiquets. Quelcom paregut ocorregué al mateix sanatori mig any després (68), acollint-hi 65 xiquets/es que portà l'Ajuntament i altres 47 la Junta Antituberculosa.

L'èxit de les colònies escolars, revifades especialment amb l'adveniment republicà i després de l'experiència del primer any, portà la iniciativa de federar totes les entitats que n'organitzaven sota el patronatge de la *Junta de Protección a la Infancia*; aquesta reuní a la seua seu representants de dites entitats amb l'objectiu d'evitar abusos, com l'amiguisme i les recomanacions a l'hora d'inscriure els colons, i de què pogueren assistir a les colònies els xiquets més necessitats. A les poques setmanes es va constituir la *Federación Local de Colonias Escolares de Valencia*, formant-ne part les següents corporacions: *Junta Valenciana de Colonias Escolares*, *Junta Provincial de Lucha Antituberculosa*, *Casa de la Democracia*, *Casa del Pueblo Radical*, *Junta de la Colonias Escolares de las Escuelas Pias*, *Junta del Patronato de la Juventud Obrera*, *Peña Caridad*, *Asociación Valenciana de Maestros Particulares*, *Asociación Escolar del Magisterio F.U.E.*, *Inspección Médico Escolar*, *Junta Provincial de Protección de Menores* i la *Asociación General de Empleados y Obreros de los Ferrocarriles de España*,

que ingressà en juny. Establertes les normes federatives, una setmana després començaren les subscripcions, donatius populars, festivals, postulacions i totes aquelles activitats benèfiques conegudes (69).

L'eixida de les colònies d'estiu representava un motiu d'alegria col·lectiva i, per tant, notícia als periòdics; les corresponents cròniques periodístiques d'acomiadament o benvinguda als xiquets per part de les distintes localitats, així com de l'estada dels xiquets, ens parlen de les característiques de les distintes colònies: nombre i origen dels colons hi assistents, activitats realitzades, instal·lacions, localització geogràfica i paisatgística ..., normalment considerades positivament. Les excel·lències i virtuts de les colònies, així com la felicitat dels xiquets i els béns que els reportava l'experiència estiuenca, eren els temes més recorreguts; tanmateix, tampoc s'estalviava la crítica quan era menester i s'hi suggerien solucions per millorar locals i instal·lacions (70), tot i comptant amb l'interés i dedicació dels ciutadans o dels seus representants responsables.

Les innovacions pedagògiques que s'anaven aplicant al món educatiu en general, ho feien també al de les colònies escolars en particular. Fou el cas de l'intercanvi de colònies entre pobles, com ara el d'Altea-Cocentaina, arran de l'acord dels Consells Locals de Primera Ensenyança respectius; així s'aconseguia que els xiquets gaudiren dels beneficis d'un medi físic distint a l'habitual (71). De la mateixa manera, mereix esmentar-se la Colònia dels valencianistes de Castelló, primera del seu gènere (72); el seu director pedagògic fou Carles Salvador i se celebrà a Sant Pau (Albocàsser), actuant-hi Enric Soler i Godes com un dels monitors ajudants, alhora que cronista, el qual resumia el seu desenvolupament en tasca i esplai. Fou subvencionada pel Ministeri d'Instrucció Pública i pels seus organitzadors, l'Ajuntament de Castelló i la Societat Castellonenca de Cultura, aportant-ne aquests últims 3.000 i 4.000 pessetes respectivament.

Lògicament el tarannà de les nombroses colònies responia al caràcter dels seus organitzadors, i en trobem de ben diverses en aquest sentit. Així, de signe clarament contrari a les anteriors, podem citar per exemple l'organitzada pels *Sindicatos Femeninos* a Estivella (73), on les colones obreres s'aplicaven en la seua labor: ensenyança de la llar, exposició de la Carta Pastoral de l'arquebisbe de Toledo, formació religiosa i social, i vida pràctica del catolicisme; l'objectiu de la colònia era la regeneració social cristiana de l'obra.

Les diverses concepcions socials d'allò que hauria de ser una colònia escolar, tal com passava en la pròpia ensenyança, provocava polèmiques que la premsa local reflectia a les seues pàgines. A mode d'exemple cal recordar la mantinguda a Elx entre els defensors de les colònies municipals, celebrades a Santa Pola per a xiquets pobres (74), i els defensors de les colònies organitzades pels burgesos en el règim anterior; aquests últims consideraven les seues colònies les úniques amb finalitat higienicopedagògica, sense empatxar els xiquets amb idees polítiques i sectàries (75), tal com feien (llegim) els socialistes republicans als quals criticaven, entre altres coses, per la seua política laica consistent en celebrar les colònies durant les festes religioses patronals.

7. 3. 3. .Biblioteques.

En la línia educativa de cultura per al poble, la política bibliotecària republicana posà tots els mitjans disponibles perquè els llibres foren un patrimoni públic. D'ara endavant les escoles primàries elementals comptarien

amb biblioteca pròpia, i el préstec de llibres seria a més públic per a tots els ciutadans; tant de la vigilància com del seu funcionament s'encarregaven els mestres i encara que l'administració era responsabilitat del Consell Municipal d'Instrucció Pública, les subvencions podien ser tant públiques com privades; el lliurament dels llibres estava centralitzat en el *Museo Pedagógico Nacional*.

Així, si prenem com exemple alguns municipis de la Marina Alta alacantina (76), podem comprovar que les biblioteques públiques municipals tenien subvencions de divers origen. A Xàbia de l'estat, a Pedreguer també estatal a partir de 1932, a Alcanalí municipal a partir de 1934, a Gata del *Centre Republicà*, a El Verger de donacions privades i a Dénia de la *Casa del Poble*. En canvi a Montaverner (la Vall d'Albaida), i altres indrets d'àmbit més rural (77), se'n feia càrrec el *Patronato de Misiones Pedagógicas* esmentat ja al seu apartat.

A més de l'ajuda pública o privada que rebien les biblioteques públiques, pel que fa a les escoles nacionals i rurals, hom demostrà l'interés i esforç de les autoritats educatives en dotar els centres educatius d'una eina cultural tan necessària com ara la biblioteca, recordem escolar però a més de préstec públic. El *Patronato de Misiones Pedagógicas* (78) concedí biblioteques inicials -amb 100 volums seleccionats- d'aquest tipus que, pel que fa al País Valencià, varen ser durant els anys 1931, 1932 i 1933 respectivament, les següents. Alacant: 30, 22 i 50; Castelló: 10, 10 i 29; València: 56, 49 i 37.

A més de l'aspecte quantitatiu, cal apuntar dues notes sobre les biblioteques públiques d'aleshores. La primera fa referència al moviment de les biblioteques públiques, concretament la de València (79), que ens mostra les preferències temàtiques dels lectors; en eixe sentit hi ha diferències significatives entre els distints tipus de llibres o nombre d'obres servides que,

ordenades de més a menys, foren: Obres Generals 22.224, Literatura 19.480, Ciències Socials 4.967, Ciències Aplicades-Tecnologia 4.097, Història-Geogràfica 3.596, Ciències Pures 2.708, Belles Arts 2.204, Filologia-Lingüística 1.455, Filosofia 751 i, en darrer lloc, Teologia-Religió 326. L'altra nota a constatar va referida a la queixa que, des del sector escolar valencianista (80), es feia en el sentit que en les biblioteques de nova creació faltaven llibres de divulgació científica, de temàtica-literatura valenciana i escrits en valencià.

7. 3. 4. Ensenyança de la dona.

Els ideals educatius republicans, influïts com sabem per la *Institución Libre de Enseñanza*, no deixaven de tindre un caràcter reformista-conservador en el sentit de què hom garantia l'educació per a totes les dones, però aquesta concepció encara classista només facilitava l'accés universitari a les dones majorment burgeses; les proletàries s'havien de conformar amb la formació professional més una formació com a dones o mestresses de casa, quedant-ne com a consol les classes d'adults mixtes.

En general, però, l'escola republicana millorà la situació de la dona quant a l'avanç quantitatiu en escoles, assistència, alfabetització i cultura. El contingut -preparació per a la futura mestressa de casa- incloïa la costura, amb més mitjans i material, i el rober escolar; aquest, marcat per un caràcter útil i pràctic, podia reunir per exemple mestres, alumnes i mares per tal de confeccionar roba per a xiquets/es pobres (81).

La coeducació permetia la convivència a les aules en alguns pobles, amb iguals continguts i matèries d'estudi, però hagué de salvar entrebancs socials puntuals com ara el distint parer sobre el tema entre les corporacions municipals i els consells locals de primera ensenyança.

En realitat, malgrat l'intent de reformadors i ensenyants, el panorama en un sentit més general era poc propici per a l'emancipació femenina. En 1931, del total de dones que estudiaven en tots els nivells, el 96,20 % ho feien en ensenyança primària, el 2,36 % en centres professionals, l'1,18 % en centres de secundària i el 0,24 % en universitats (82). La problemàtica de l'educació femenina no tenia només un aspecte quantitatiu, sinó també qualitatiu. La dona, orientada a atendre la família, havia de centrar-se en les assignatures domèstiques; tenia suficient amb unes nocions de contingut cultural-científic o matèries d'adornament per a les alumnes de classe alta.

En acabar l'escolaritat la dona tenia una nul·la capacitat per a enfrontar-se a la vida, obtenir un treball o buscar noves formes de realització personal. Les reivindicacions feministes en el camp educatiu eren minoritàries i elitistes, només conegudes per una minoria intel·lectual, i desconegudes per les dones dels pobles que -fins i tot- solien considerar aquelles com senyorettes desocupades de costums i morals atrevits. Menys esperançador encara resultava l'ideari conservador al respecte; en els mítings de l'*Acción Cívica de la Mujer (DRV)*, davant el primer vot femení de 1932, el discurs era pràcticament el mateix que el dels homes-líders del partit, sense referències a una problemàtica específica femenina ni a la necessitat de promoció de la dona (83), quedant aquesta com a defensora contra els atacs a la religió, la família, l'educació dels fills i la civilització cristiana.

Amb tot i això, al llarg del primer bienni els avanços en coeducació foren innegables però sense generalitzar-se; durant el segon bienni la

coeducació quedà derogada i solament revifà en el període frontpopulista. Curta experiència si considerem que, al final de la Guerra Civil, el nou règim nacional-catòlic imposà la moralització dels costums; la coeducació llavors representava un crim contra les dones decents i, a la manera d'Onésimo Redondo, el determinisme biològic relegà les dones a la llar. Els desitjos manifestats per les dones de les classes populars per aprendre (84), haurien d'esperar encara molts anys.

Difícil ho havien tingut als col·legis privats catòlics mestres i xiquetes, fins i tot durant el primer bienni republicà; les més atrevides infringirien les instruccions papals als ordinariis diocesans, segons les quals els mateixos pares havien d'allunyar les xiquetes -per exemple- d'exercicis públics i concursos gimnàstics, sota perill d'expulsió del col·legi (85).

Dins també de l'ensenyança privada hi havia la *Institución para la Enseñanza de la Mujer*, fundada a les darreries del s. XIX per la *Sociedad Económica de Amigos del País*; amb una pedagogia moderna, segons els prospectes propagandístics, la seua escola primària preparava la dona en els coneixements necessaris de les matèries acadèmiques convencionals, complementats amb d'altres com ara rentat-planxat de roba, cuina, neteja o conservament de la casa i el mobiliari (86); tot, això sí, a base d'una ensenyança experimental i pràctica, i previ pagament de les 10 pessetes de matrícula mensual, tret de les xiquetes becades per l'Ajuntament o la Diputació, o les filles dels socis de l'Ateneu Mercantil.

Els objectius de dita institució eren formar dones intel·ligents i virtuoses, que saberen complir “les funcions confiades per llei de vida en la família” (87); possiblement per això, en les cerimònies de lliurament de premis de cada curs a les millors alumnes se valoraven, en la secció de

primària, mèrits com ara puntualitat i assiduïtat, endreç i netedat, i aplicació i laboriositat.

Altra possibilitat, també a València, era assistir a les escoles mixtes graduades de la *Casa de la Democràcia*, d'ideari blasquista i matrícula més assequible, on -segons els seus principis- la funció femenina era més valorada i s'impartia una educació anticlerical de la dona. Finalment hem d'apuntar la iniciativa del Consell Universitari, amb la cooperació de l'Ajuntament de València, en crear la *Escuela del Hogar y Profesional para la Mujer* (88), que oferia ensenyances complementàries i de la llar: cultura superior moderna, perfeccionar les afeccions culturals i capacitació per exercir les obligacions de casa; en aquest cas el professorat era voluntari-altruista i tant la matrícula com les classes ho eren gratuïtes. En tots els casos, com podem comprovar, el paper i les perspectives de la dona no eren encara equiparables als de l'home, si més no en el camp educatiu.

7. 3. 5. Classes d'adults.

La solució per a portar endavant les classes d'adults, per part de l'administració educativa, fou gratificar els mestres amb una quarta part del sou normal perquè donaren un mínim setmanal de nou hores. Les prioritats eren afavorir sobretot els adults amb algun coneixement i els més joves. El funcionament de les classes depenia de l'entusiasme dels mestres, per als quals aquestes suposaven una càrrega burocràtica, ja que les mestres quedaven excusades per llei i tenien, per tant, preferència els mestres. L'alumnat estava format majorment per xics, amb minoria de classes mixtes. Com a innovació republicana estaven les excursions didàctiques, com ara les realitzades pels

alumnes de Montaverner o Llutxent (89). A part de les classes d'adults públiques, hi havia de privades organitzades pels ordes religiosos, *Acción Cívica de la Mujer*, partits polítics...

A la Marina Alta, per exemple, també en trobem de les dues possibilitats (90); mentre a Dénia funcionaven aquests anys fins a vuit classes, a Pedreguer els joves entre 14 i 25 anys podien acudir a les escoles graduades; els socialistes tenien organitzades les respectives classes d'adults a la *Casa del Poble* també de Dénia i Pedreguer, aquesta última població amb altra iniciativa al respecte del *PRRS*.

Tanmateix s'imposava el major pes institucional; a Elx, les classes d'adults s'anunciaven a totes les escoles nacionals del terme com a gratuïtes, nocturnes i per als majors de 14 anys (91). A nivell provincial també s'havien pres les disposicions necessàries per a posar en marxa l'ensenyança d'adults, referents al nombre d'alumnes per aula o la matrícula; a més s'inclouïa la Constitució com a matèria obligatòria i unes classes especials de preparació professional, amb nocions de: agricultura, dibuix (arts i oficis), higiene social, aritmètica mercantil, teniduria de llibres, mecànica aplicada, mecanografia, francès ... (92).

L'Ajuntament de València, per la seua part, aprovava un dictamen de la Comissió d'Instrucció Pública, designant 20 mestres (dones) per a classes municipals d'adultes a altres tantes escoles, entre municipals, nacionals i privades; al mateix temps assignava per al seu funcionament 300 pessetes de sou a les mestres més 100 pessetes per a material; el mateix s'aprovava l'any següent (93).

Finalment i pel que fa a les escoles estatals d'adults, les xifres eren en 1933 per capitals provincials les següents (94):

Escoles estatals d'adults. 1933			
	Homes	Dones	Total
Alacant	46	7	53
Castelló	24	-	24
València	92	8	100
Alumnes hi matriculats			
	Homes	Dones	Total
Alacant	1.373	418	1.791
Castelló	675	-	675
València	3.760	682	4.442
Alumnes hi assistents en el curs (de novembre a març)			
	Homes	Dones	Total
Alacant	1.017	405	1.422
Castelló	472	-	472
València	3.156	532	3.688

Com es pot veure en la taula anterior la matrícula femenina era minoritària, fins i tot desconeguda a Castelló.

7. 3. 6. L'escola valencianista.

Encara que les autoritats educatives no potenciaren directament l'ús del valencià a les escoles, és cert que el valencianisme escolar trobà en el règim republicà, especialment durant el primer bienni, un període històric amb la suficient llibertat i tolerància com per intentar dur endavant els seus propòsits. Malgrat el fracàs en la consecució de l'autonomia política, es va produir un eixamplament de la base sociològica valencianista i una

proliferació de grups polítics i culturals. Durant aquells anys hi hagué un moviment cultural valencià important, amb propostes teòriques i realitzacions pràctiques com exemple a seguir en el futur, com ara la línia pionera de la *Taula de les Lletres Valencianes* (1927-30), tendents a normalitzar el valencianisme sense localismes ni folklorismes (jocfloralismes) i crear una infraestructura cultural.

Entre les iniciatives més enllà de la normalització lingüística (95), ja hi havia societats anteriors a la II República com la *Societat Castellonenca de Cultura* o el *Centre de Cultura Valenciana*, així com *Acció Cultural Valenciana*. Dins del nostre primer bienni, i més centrades en temes escolars, naixeren l'*Agrupació Valencianista Escolar*, universitària i autonomista, l'*Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana* i l'*Associació de Mestres Valencians*, ambdues preocupades per la renovació pedagògica i l'ensenyament de la llengua. Posteriorment sorgí la prestigiosa *Fundació Proa*, coordinadora d'altres entitats, ací i a Catalunya.

Amb tot i això, no podem oblidar que durant la dictadura anterior i abans s'havia imposat la prohibició-repressió de les llengües diferents al castellà; a més, segons *Acció Valenciana*, d'una enquesta entre professors de lletres de la Universitat valenciana se desprenia el desacord sobre la utilització del valencià a l'escola, amb afirmacions i excepcions (96). Potser per eixa consciència de la realitat i després del decret de bilingüisme per a Catalunya, Carles Salvador afirmà que no estàvem preparats per a la seua aplicació a terres nostres, sense organismes que es preocuparen a fons d'eixa qüestió bàsica, ni material escolar, ni un Magisteri apte per a la funció que podria encomanar-se-li; per tot això, calia posar-se a treballar i estar preparats (97).

Realment, de la II República s'esperava sumar a la llibertat individual la dels pobles, amb el dret a disposar d'ells mateixos i superar-se

culturalment perquè, com apuntava Artur Perucho només començar el nou règim republicà (98), “Els centres oficials (estats) d’ensenyança des de l’escola fins a la universitat, no m’han donat ni un bri de cultura valenciana” (sic). I és que allò que es volia era la desalienació de les consciències dels alumnes, mitjançant una feina diària d’autoconeixença valenciana contra la ideologia dominant de l’estat (99) ja que, considerant l’escola com a institució, al País Valencià hi ha aspectes característics diferencials respecte a la llengua i la cultura.

Quan l’escola, que hauria d’haver possibilitat la transmissió i creació de cultura, donava conceptes buits, estranys i alienadors, sense proporcionar mitjans per al coneixement i domini de la pròpia realitat, fou quan s’inicià una reacció cultural d’una col·lectivitat, minoritària però significativa, per transformar eixa realitat. El resultat fou una intensa activitat per la normalització cultural i lingüística, en forma d’actes i organitzacions ja conegudes a favor d’una escola valenciana: *Agrupació Valencianista Republicana* i *Centre d’Actuació Valencianista* (1931), Normes de Castelló, Primera Setmana Cultural Valenciana i *Agrupació Valencianista Escolar* (1932), Segona Setmana Cultural Valenciana i Dia del Mestre (1933), amb dissertacions d’actualitat i fonamentació científica, incloent-hi teories de la pedagogia moderna de llavors: Claperade, Bovet, Piaget, Pestalozzi, Decroly, Freinet ..., tal com feien l’*Associació Protectora de l’Ensenyança Catalana* i les Escoles d’Estiu de Barcelona; conseqüència d’eixa relació fou la creació, ja a primeries de l’any següent, de l’*Associació Protectora de l’Ensenyança Valenciana*, malgrat l’actitud contrària a la normalització lingüística del bienni dretista (100).

La preocupació del Magisteri i d’Inspecció per l’arrelament al medi físic i cultural, portà l’apropament a la realitat lingüística; els problemes que la diglòssia produïa als xiquets valencianoparlants comportà iniciatives que

s'intentaren desenvolupar amb força. Fou el cas de la Vall d'Albaida (101), una de les comarques pioneres en la reivindicació del valencià a l'escola sota perspectives psicològiques, pedagògiques i culturals; mestres i alumnes aprengueren el valencià per correspondència o en classes fora de l'horari lectiu. Els sectors valencianistes, potser no tan progressistes en altres aspectes, inculcaren en els xiquets la idea d'aprofundir en l'arrelament al medi, segons el principi pedagògic universal, a base d'una ensenyança primària més eficaç en la llengua materna.

Mentrestant, passava el temps i no s'acomplia la promesa del ministre M. Domingo de decretar el bilingüisme a les escoles valencianes, encara que alguns com ara Gaietà Huguet (102) ho veien amb optimisme. A més del problema polític també existia el professional; aquest, com sabem, quedà clarament plantejat en la famosa *Asamblea de la Confederación de Maestros de Levante*, celebrada a Castelló del 27 al 31 de desembre de 1932. Davant l'exposició de Carles Salvador defensant el valencià a l'escola, hi hagué una doble reacció dels mestres hi assistents: acceptació pels valencianoparlants i rebuig pels castellanoparlants. Al marge d'aquell incident, el fet és que anava augmentant la sensibilització general i en els avantprojectes d'Estatut valencià s'arreglava el tema del bilingüisme; hi havia un proteccionisme i un reconeixement cap a la cultura i les llengües vernacles, però també diferències entre partits i entitats culturals sobre la seua aplicació (103), sense oblidar la falta d'unificació ortogràfica; a més, resultava anecdòtic el fet que el valencià fóra la llengua materna de Rodolfo Llopis, Director General de Primera Ensenyança.

No hi faltaren propostes en tots els sectors educatius, fins i tot en el privat, en el sentit de la conveniència de què en les escoles catòliques a crear es donara valencià, pels problemes pedagògics que tenien els xiquets en obligar-los a aprendre en castellà, llengua aliena per a ells (104); l'*Asociación*

de Padres de Familia tenia la paraula, doncs (sic) “ja es donaven les condicions mínimes (material escolar) perquè s’ensenyara als xiquets en la seua llengua”. En canvi, en el mateix cercle, l’Assemblea de la *DRV* no acceptà una proposta d’ensenyar Gramàtica, Història i Geografia valencianes a les escoles privades catòliques que s’estaven creant (105).

El treball de conscienciació, però, seguiria endavant i ja en el bienni negre hom pot trobar en la premsa, no necessàriament valencianista ni progressista (106), algun escrit apuntant que (sic) “amb el tipisme no es pot argumentar davant de pobles més preparats, que si no tenim cura de l’escola no tindrem mai valencians aptes ni enterats de les seues coses, que ens manca tenacitat, que el goig per les festes i el tipisme cal reforçar-lo amb una consciència patriòtica, per un convenciment de nostre valor, ensenyant a les escoles la nostra geografia i història i a estimar les nostres coses; tenim el deure de protegir la nostra escola i la nostra ensenyança, cal conèixer l’espiritualitat pròpia del País Valencià i els lligams entre les tres províncies, perquè la regeneració del poble comença per l’escola”.

7.3.7. Escola-jardí.

Altra de les innovacions republicanes fou la pràctica pedagògica krausista-institucionista dels jardins escolars. Encara que la seua vida no fou molt llarga a terres nostres, hem de certificar la seua existència si més no a València. L’estiu de 1931, l’Ajuntament de la ciutat dictaminà l’habilitació dels jardins del Parterre i les Alberedes de Serrans per a lloc d’esplai infantil, amb les corresponents disposicions sobre ajudants municipals, horari, edats,

accessos, notificacions, adquisició de jocs i pressupost per als encarregats (107).

Segons la premsa l'èxit fou aclaparador (108); a la setmana d'inaugurar-se l'escola-jardí establerta al Parterre, ja hi havia 400 xiquets gaudint del clima benigne i dels avanços de la pedagogia moderna, doncs les escoles a l'aire lliure aprofitaven els jocs i les afeccions dels xiquets sota la direcció dels mestres municipals. Als pocs dies més cròniques locals parlaven de les demandes a l'Ajuntament per augmentar les escoles-jardí, tot i proposant-ne de noves als jardins del carrer Guillem de Castro i a les esmentades Alberedes de Serrans.

El mateix President de la Comissió Municipal d'Instrucció Pública, Sr. Vázquez, hagué d'aclarir en què consistia tal novetat educativa. No es tractava d'una escola (109), sinó d'un lloc de permanència en eixir de l'escola per evitar els jocs i entremaliadures dels xiquets en la via pública, així com molèsties i accidents; és a dir, un indret habilitat perquè els xiquets pogueren esplaiar-se i distreure's amb les propostes que el personal docent els feia en forma de jocs, activitats lúdiques, artístiques i lliures. Aquests professors, continuava, aconsellaven i guiaven els xiquets en els seus jocs; no impartien assignatures sinó que hi practicaven l'educació activa.

L'acollida popular de dita pràctica a favor dels xiquets tingué ressò fins i tot en les revistes de societat, com ara *La Semana Gráfica* (110), que s'hi sumava en reclamar la higienització dels xiquets, ara al llit del Túria i al parc de Natzaret, mitjançant ensenyances, jocs i esplai infantils; a més, tot il·lustrant-ho amb fotografies d'escoles a l'aire lliure de l'estranger, proposava el condicionament dels solars per a jugar i la utilització dels patis de les escoles graduades en horari extraescolar. Pareixia que la sensibilització institucional pels més menuts anava fent efecte.

7. 3. 8. Cantines escolars.

No hi ha dubte que la cantina era un dels llocs més adequats per educar els alumnes, sobre el comportament en taula o el maneig dels útils per menjar; ni tampoc de la necessitat de molts xiquets, per l'alimentació o per millorar el seu estat físic i moral. Raons d'aquest tipus es feien servir per justificar, tal com esdevenia amb les colònies escolars, els actes benèfics a favor de les cantines escolars, com ara la representació teatral benèfica al *Teatro Nuevo* d'Alacant (111). Altra qüestió era que aquesta funció estiguera en mans d'associacions caritatives privades.

En arribar la II República, la cantina escolar passà a ocupar el seu lloc dins l'organització global de l'ensenyança. Així, segons indicava l'Ordre del 22-8-1931 de la Direcció General de Primera Ensenyança, s'encomanava el sosteniment de les cantines a l'estat i al municipi, encarregant-se els consells locals de primera ensenyança de la seua organització. D'eixa manera la infància més necessitada no havia de dependre de les anteriors organitzacions de caritat escolar, sinó que estaria atesa pel sentit de justícia social que tenia el nou estat modern republicà (112).

Per les despeses publicades en premsa sabem que, en 1932, a Alacant funcionaven set cantines escolars, situades a: Joaquín Costa, Altamira, Cano Manrique, Barea, Carolines, Florida i Sant Blai (113). A València, per una visita del Governador, coneixem el funcionament de les cantines de Sant Eugeni, Sant Jeroni, *Casa de la Democracia*, Escolapis i Cervantes; a l'última se repartia desdejuni, dinar i berenar a 100 xiquets per compte de la *Junta de Protección a la Infancia*, i a d'altres 50 a càrrec de l'estat (114). Els objectius perseguits eren socialitzar l'escola, fer-la més humana i que el xiquet la considerara casa seua.

Les institucions públiques no sempre podien atendre totes les demandes de cantines perquè hi havia altres prioritats educatives (115), però així i tot amb esforços aconseguien dur endavant les seues cantines públiques. L'Ajuntament d'Elx, per exemple, rebé una subvenció de 5.000 pessetes del Ministeri d'Instrucció Pública per al manteniment de la cantina (116); aquesta, que comptava amb 4.000 pessetes municipals, ja funcionava abans i hi acudien 70 xiquets a desdejunar i dinar, la qual cosa facilitava l'objectiu de la seua assistència posterior a l'escola. A nivell de País Valencià, el nombre de xiquets que gaudien de les cantines escolars era el següent (117):

Nombre de cantines escolars i xiquets/es que hi assistien				
1932				
	Cantines	Xiquets	Xiquetes	Total
Alacant	15	312	317	629
Castelló	4	60	60	120
València	14	416	478	894
1933				
	Cantines	Xiquets	Xiquetes	Total
Alacant	16	335	331	666
Castelló	4	60	60	120
València	25	520	614	1.134

Globalment, per tant, al País Valencià funcionaven 45 cantines escolars en 1933; els alumnes que hi assistien eren 1.920, dels quals 915 corresponien a xiquets i 1.005 a xiquetes.

Per acabar d'enllestir aquest capítol, en què hem fet un seguiment sobre com l'educació republicana es féu notar dins i fora de l'edifici escolar, solament ens cal concloure'l; és a dir, palesar breument allò exposat.

En eixe sentit, quant a la política educativa del primer bienni republicà, hom pot constatar l'alt grau d'execució del projecte educatiu, tot i tenint en compte les immenses necessitats inicials i les possibilitats limitades per raons econòmiques, polítiques, socials i ideològiques. L'innegable esforç realitzat i la mobilització de recursos socials conduents a una ensenyança progressista-europeista, laica i estatal, malgrat els intents contrareformistes dels col·lectius catòlics-conservadors i dins d'una radicalització sociopolítica general, tenien per objecte acabar amb l'analfabetisme, democratitzar l'ensenyança, popularitzar la cultura, construir més i millors escoles, i atendre els més humils. Tanmateix, dos anys fou un període massa curt per poder implantar l'escola única i fer els canvis socials pretesos.

Contràriament, sí que podem qualificar d'exitosa la política educativa en aspectes com el pedagògic, l'espectacular augment de places escolars i la major dignificació-formació dels mestres. La prolongació de l'escola, amb els nous òrgans i institucions creats, la descentralització de l'ensenyança, la incorporació de la societat a l'escola, la lluita contra l'analfabetisme de joves i adults, l'intent per socialitzar la cultura i el desig de col·locar tots els ciutadans en un pla d'igualtat davant l'educació, conformen el primer compromís seriós de l'estat amb l'escola pública i el motor de consolidació de la democràcia. El fet que el mateix estat fóra responsable únic de l'ensenyança primària suposava la desaparició-disminució de la doble funció, benèfica i beneficiosa, que fins aleshores exercia sobre ella l'església.

Els trets definidors de la nova escola, única, unificada i activa, obeïen a una renovació pedagògica unida inseparablement a la política educativa general. Efectivament, el poder de la *magistocràcia* aconseguí introduir una ensenyança conjugada, alhora racionalista i popularitzant, que

aconcentava suficientment demandes de feia temps, tant dels liberals progressistes com dels socialistes i altres grups esquerrans.

Això no obstant, al País Valencià mestres d'ideologia semblant hagueren de lluitar, a més, per reivindicar de l'esperit obert i tolerant republicà una escola valenciana, adaptada al medi físic i sociocultural, tal com havia aconseguit Catalunya amb el decret de bilingüisme; en altres paraules, i sobretot, la introducció del valencià a l'escola com a llengua vehicular, pròpia dels xiquets, i de la cultura valenciana com a contingut curricular, ambdós components propis d'aquella pedagogia moderna oficial que es pretenia posar en pràctica. No oblidem que del xiquet es volia formar un adult lliure, respectar la seua consciència i personalitat (individual i col·lectiva) i que, a més, fóra analític i crític.

Tots aquests principis de la política educativa i pedagògica republicana es varen reflectir, fora de l'aula, en realitzacions pràctiques com les que de seguit apuntem. Les missions pedagògiques, per justícia social, aspiraven a pal·liar l'abismal diferència cultural entre les zones urbanes i les rurals. Les colònies escolars, d'acord amb el nou missatge social, pretenien la regeneració física, intel·lectual i moral dels xiquets. L'esforç econòmic de l'estat incidí també en la creació de moltes biblioteques escolars-populars perquè els llibres formaren part del patrimoni públic. L'ensenyança de la dona malgrat els entrebancs i vicis socials, suposà un avanç sobretot en l'ensenyança pública, encara que no s'arribà a generalitzar. Les classes d'adults, amb major pes institucional i a costa dels mestres públics, comptaren amb el compromís de molts ajuntaments i, també, d'algunes col·laboracions privades altruistes o interessades.

El règim republicà, que apostà com sabem en molts aspectes per l'emancipació i la transigència, va possibilitar que col·lectius professionals i

culturals del País Valencià pogueren treballar -paral·lelament- per la instauració i normalització d'una escola genuïnament valenciana, encara que hi hagueren entrebancs professionals, socials i polítics, com ja quedà apuntat. El que sí tingué una resposta institucional més favorable fou l'escola-jardí que, sota la pedagogia moderna, entretenia, protegia i formava els xiquets fora de l'horari i l'espai escolars. Finalment les cantines escolars, de contingut educatiu i benèfic, eren producte d'una de les noves responsabilitats públiques (estatal, provincials i municipals) per facilitar l'assistència a l'escola dels xiquets més desfavorits. Totes aquestes institucions i pràctiques complementàries pretenien, en definitiva, socialitzar l'educació i que el xiquet es familiaritzara amb l'escola.

NOTES

1. Bousquet, J., **La problemática de las reformas educativas**, Madrid, Ed. Servicio de publicaciones del Mº. de Educación y Ciencia, 1974, pp. 5-23.
2. Escolano Benito, A., **L'educazione in Spagna. Un secolo e mezzo di prospettiva storica**, Milano, Ed. Mursia, 1995, p. 74.
3. García de Cortázar, F. y González Vesga, J. M., **Breve Historia de España**, Madrid, Alianza Ed., 1994, pp. 547-67.
4. Jiménez-Landi Martínez, A., **Manuel Bartolomé Cossio. Una vida ejemplar (1.857-1.935)**, Alicante, Ed. Instituto de Cultura "Juan Gil-Albert", 1989, pp.. 5-14.
5. Marín Eced, T., **La renovación pedagógica en España (1.909-1.936). Los pensionados en Pedagogía por la J.A.E. (Junta de Ampliación de Estudios)**, Madrid, Ed. C.S.I.C., 1990.
6. Millán Sánchez, F., **La revolución laica. De la ILE a la escuela de la República**, Valencia, Ed. Fernando Torres (Col. Ciencias Sociales, 10), 1983, pp. 90 i ss.
7. Lerena Alesón, C., **Escuela, ideología y clases sociales en España**, Barcelona, Ed. Ariel (Col. Ariel Sociológica), 3ª ed., 1986, p. 176.

8. Molero Pintado, A., **La reforma educativa de la Segunda República Española. Primer bienio**, Madrid, Ed. Santillana, 1977.

- Carbonell i Sebarroja, J., **La escuela: entre la utopía y la realidad**, Barcelona, Ed. Eumo-Octaedro, 1996.

9. Sánchez, M. E., “Génesis, evolución y estructura del sistema escolar en España”, en Ortega, F., [et al.] **Manual de Sociología de la Educación**, Madrid, Ed. Visor, 1989, pp. 71-76.

- Mancebo Alonso, M. F., “El primer rectorado republicano en la Universidad de Valencia: Mariano Gómez González”, en DDAA, **Vida, instituciones y Universidad en la Historia de Valencia**, Valencia, Ed. IDECO-U. de Valencia, 1996, pp. 173-96.

- Jiménez Eguizábal, J. A., **La inspección de primera enseñanza en la segunda república española (1.931-1.936)**, Salamanca, Ed. U. de Salamanca-ICE, 1984.

10. Ruiz Rodrigo, C., **Política y educación en la II República (Valencia, 1.931-36)**, Valencia, Ed. U. de València, Dto. Educación Comparada e Historia de la Educación, 1993, pp. 36 i ss.

11. Touriñán López, J. M., “La neutralidad y la educación”, en Revista Española de Pedagogía, núm. 131, Madrid, Ed. Institución San José de Calasanz de Pedagogía, CSIC, 1976, pp. 107-23.

12. “¡Alerta, alerta contra la Escuela Única!”, Acción y Fe, núm. 84, març 1931, p. 6.

13. “Federación Regional de Estudiantes Católicos”, Diario de Valencia, núm. 6.601, 25-3-1931, p. 1.

14. En l'editorial del periòdic, sobre el discurs al camp de futbol de Mestalla del ministre d'Instrucció Pública M. Domingo: "La escuela única", Diario de Valencia, núm. 6.662, 16-6-1931, p. 1.
15. "Los propósitos de los señores Azaña y Domingo", Elías Olmos, Diario de Valencia, 6.672, 27-6-1931, p. 1.
16. "Hacia la escuela única", Camilo Chonsa, El Pueblo, núm. 13.527, 11-8-1931, p. 2.
17. "El señor Gil Robles habla en el Círculo de La Unión Mercantil. Posición de derechas en el momento actual", Diario de Valencia, núm. 6.781, 1-11-1931, p. 5.
18. "Algo sobre la escuela única", Salvador Minguijón, Diario de Valencia, núm. 6.801, 25-11-1931, p. 1.
19. "Brillante conferencia del Padre Herrera, S. J.", Diario de Valencia, núm. 6.808, 3-12-1931, p. 8. Sobre la conferència "Cuestiones de enseñanza" al teatre de la *Casa de los Obreros* el dia anterior.
20. "En el Kursaal de Elche", El Luchador, núm. 6.538, 10-2-1932, p. 1.
21. Reig Armero, R., **Obrers i ciutadans. Blasquisme i moviment obrer. València, 1.898-1.906**, València, Ed. Institució "Alfons El Magnànim", 1982, pp. 356-62.
22. Moliner, V. [et al.], **Escola i llengua al País Valencià**, València, Ed. 3 i 4 (Sèrie La Unitat, 26), 1976, p. 116.

23. “Nuestros Pedagogos”, Unamuno, M. de, de les seues **Obras Completas. V. 8. Discursos y Artículos**, Madrid, Ed. Escelicer, 1966, pp. 1.310-16.
24. “Algo sobre Educación”, Antonia Maymón, Generación Consciente, octubre 1927; document arreplegat a DDAA , **El anarquismo en Alicante (1.868-1.945)**, Alicante, Ed. Instituto de estudios “Juan Gil-Albert”, Dip. Prov. de Alicante, 1986, pp. 144-46.
25. Paniagua, X. y Piqueras, J. A., **Trabajadores sin revolución**, València, Ed. Alfons El Magnànim, IVEI (Col. Politècnica, 29), 1986, p. 77-82.
26. Lázaro Lorente, L. M., **Prensa racionalista y educación en España (1.901-1.932)**, València, Ed. U. de València, Dto. Educación Comparada e Historia de la Educación, 1995.
27. López Martín, R., **Ideología y educación en la dictadura de Primo de Rivera (I). Escuela y maestros**, València, Ed. Dto. Educación Comparada e Historia de la Educación. U. de València, 1994, pp. 147-50.
28. Encara que són escasses i incompletes, per la seua complexitat i dificultat en aconseguir-les, A. Viñao recollí algunes dades al respecte. Així, del total d'escoles públiques a Espanya, en 1923 el 92 % eren unitàries i el 8 % graduades, i en 1935 havien descendit al 82,4 % les unitàries en benefici del 17,6 % de graduades. Pel que fa al País Valencià, comptabilitzant provincialment el nombre de mestres en escoles graduades en 1922, aquests representaven el 13,5 % a València, mentre que en 1935 eren el 27,5 % a Alacant i el 23 % a Castelló; per altra banda, la mitjana de seccions per escola graduada era en 1935 de 5 a Alacant i de 4,6 a València. Viñao Frago, A., **Innovación pedagógica y racionalidad científica. La escuela graduada pública en España (1.898-1.936)**, Madrid, Ed. Akal, 1990, pp. 23-26.

29. Manuel Tejera “Pedagogía y Revolución”. Conferència pronunciada al saló d’actes de la Diputació d’Alacant, en el col·loqui organitzat dins les activitats d’homenatge a Rodolfo Llopis la primavera de 1994.
30. Rafael Altamira “La crisis actual de la Enseñanza”, La Nación (Buenos Aires), 13-1-1930; Llegat de Rodolfo Llopis, CAM, Alacant, Arxivador 5, núm 10, pp. 42-43.
31. “Grupo Valenciano de Educación Nueva. Película pedagógica”, El Mercantil Valenciano, núm. 22.019, 28-6-1931, p. 5.
32. “Centro de Cultura Valenciana”, El Mercantil Valenciano, núm. 22.053, 7-8-1931, p. 3.
33. Altea, núm. extraordinari, desembre 1931, pp. 4-6. Dedicat al “Cursillo de Orientación Pedagógica y Educación Física” per als mestres dels partits de Callosa d’Ensarrià i la Vila-joiosa, celebrat durant els dies 4 al 8 de novembre de 1931.
34. Arxiu General de l’Administració (Alcalá de Henares). Secció: Educació i Ciència, Lligall 9.979-3. Alacant, 1932.
35. Veure, per exemple, El Mercantil Valenciano: núm. 22.275, 22-4-1932, p. 4; núm. 22.238, 24-6-1932, p. 5; núm. 22.343, 10-7-1932, p. 4.
36. “Per l’escola valenciana”, Jordi Valor, El Camí, núm. 6, 9-4-1932, p. 5.
37. “¿Com ha de ser l’ensenyament?”, El Camí, núm. 60, 29-4-1933, p. 2.

38. “El problema de l’ensenyança a València”, Robert Moroder, El Camí, núm. 66, 10-6-1933, p. 3.
39. “Criteri d’adaptació”, Pasqual Asins, El Camí, núm. 76, 19-8-1933, p. 6.
40. “Orientacions”, Pasqual Asins, El Camí, núm. 77, 26-8-1933, p. 6.
41. “L’Estatut del Nen”, El Camí, núm. 80, 16-9-1933, p. 6.
42. “Ayuntamiento de Valencia. Consejo Local de Primera Enseñanza. Anuncio”, El Pueblo, 20-5-1933, p. 3.
43. Pensaments manifestats per Gonçal Anaya en la presentació de la XXI Escola d’Estiu, Levante. El Mercantil Valenciano, 2-6-1996, p. 34.
44. “La Semana de estudios Pedagógicos”, X., Contemporanea, núm. 14, febrer 1934, pp. 117-18.
45. “Ángulos de la escuela moderna. Un club infantil”, I. Soriano Sanz, El Mercantil Valenciano, núm. 22.764, 15-11-1933, p. 6.
46. “La coeducación en la escuela”, J. H. Badley, Revista de Pedagogía, núm. 156, desembre 1934, pp. 529-33.
47. “La educación en Altea”, Fco. Huertas, Altea, núm. 56, abril 1936, p. 6.
48. “Centro de Colaboración pedagógica”, Altea, núm. 58, juny 1936, pp. 9-10.
49. “Tríptico escolar”, El Magisterio Nacional, núm. 1.622, 9-1-1936, p. 3.

50. “Las Misiones Pedagógicas”, Manuel B. Cossio, Boletín de la ILE, núm. 889, 31-5-1934, pp. 97-104.

51. Esteban Mateo, L. **El krausismo, la ILE y Valencia**, Valencia, Ed. Nau Llibres, 1990. Aquest llibre resulta d'obligada consulta, si hom vol conèixer aspectes concrets de les Missions Pedagògiques celebrades a València, com ara biblioteques creades per les missions i llibres més llegits, audicions de gramòfon i discos d'autors clàssics, reproduccions de quadres de pintura, pel·lícules projectades, mapa..., així com el propi desenvolupament de les missions.

52. **Patronato de Misiones Pedagógicas**, setembre de 1931 a desembre de 1933, Madrid, 1934; també la memòria de l'any següent.

53. “Missions Pedagògiques”, Pasqual Asins, El Camí, núm. 109, 7-4-1934, p. 6.

54. Ballester Artigues, T., **La segona república a la Marina Alta**, Alacant, Ed. Institut de Cultura Gil-Albert, Dip. Prov. D'Alacant (Col.l. Ensayo e investigación, 64), 1997, pp. 210-13.

55. Esteban, L. (prolog.), **Memorias de la Junta Valenciana de Colonias Escolares. 1.914-33**, (ed. facsímil), Valencia, Ed. Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, Generalitat Valenciana (Col.l. Homenatges), 1989, p. 14.

56. INE (AEE), anys XVIII, XIX i XIX (II), pp. 64, 84 i 85 respectivament.

57. “A la opinió pública. Centro de Educació Cívica”, El Mercantil Valenciano, núm. 21.987, 22-5-1931, p. 3. També al mateix diari “Centros de Educació Cívica”, núm. 22.005, 12-6-1931, p. 4.
58. “Gran berbena en beneficio de las Colonias escolares”, El Mercantil Valenciano, núm. 22.009, 17-6-1931, p. 3.
59. “Junta Valenciana de Colonias escolares”, El Mercantil Valenciano, núm. 22.017, 26-6-1931, p. 2.
60. “Colonias Escolares Pablo Iglesias”, El Mercantil Valenciano, núm. 22.491, 30-12-1932, p. 3.
61. “Colonias escolares. La de las Agrupaciones Femeninas RRS de Valencia”, El Mercantil Valenciano, núm. 22,599, 6-5-1933, p. 3.
62. “Fiesta humanitaria. El Día de las Colonias Escolares”, El Mercantil Valenciano, núm. 22.607, 15-5-1933, p. 6.
63. “Les colònies escolars”, Pasqual Asins, El Camí, núm. 13, 28-5-1932, p. 6, i del mateix autor i publicació “L’estiu”, núm 19, 9-7-1932, p. 6.
64. Arxiu Diputació de València, Inventari G-E, Secció E-Foment, Subsecció 9-Instrucció Pública, Sèrie I-Expedients Generals, anys 1926-31, Caixa 41.
65. Arxiu Diputació de Castelló, Llibres d’Actes. Tom 120; 25-8-1932, p. 20 (Assumpte 7. Foment. La Província) i també 1-6-1933, p. 175 (Assumpte 23).
66. Arxiu Municipal d’Elx. Lligall 132, Doc. 67, p. 16 i Lligall 141, Doc. 7, p. 20.

67. “La Colonia Escolar permanente del Sanatorio de la Malvarrosa”, J. Sanchis Nadal, El Mercantil Valenciano, núm. 22.156, 5-12-1931, p. 4.

68. “Los niños de las Colonias del Ayuntamiento y de la Junta Antituberculosa en el Sanatorio de la Malvarosa”, El Mercantil Valenciano, núm. 22.345, 13-7-1932, p. 4.

69. Segons el seguiment fet de El Mercantil Valenciano: “Junta de Protección a la Infancia. La Federación de Colonias Escolares”, núm. 22.282, 30-4-1932, p. 3; “Pro Colonias Escolares”, núm. 22.283, 1-5-1932, p. 3; “Un gran paso en favor de la infancia valenciana”, núm. 22.305, 27-5-1932, p. 4.

70. “La Colonia Escolar de Segorbe”, El Mercantil Valenciano, núm. 22.402, 17-9-1932, p. 3.

71. Cròniques publicades per Altea: “Intercambio de colonias escolares”, núm. 11, juliol 1932, p. 5; “De la Colonia Escolar Codetana”, núm. 12, agost 1932, p. 1; “Desde Cocentaina. Colonia Escolar Alteanense”, núm. 13, setembre 1932, p. 5.

72. Veure El Camí: “La primera Colònia Escolar Valencianista”, núm. 76, 19-8-1933, p. 5; “Una obra de la Societat Castellonenca de Cultura. Colònia Escolar”, núm. 77, 26-8-1933, p. 4; “La Colònia de Vacances de la Societat Castellonenca de Cultura. Tasca i esplai”, núm. 78, 2-9-1933, p. 5; “Colònia Valenciana de la Societat Castellonenca”, núm. 79, 9-9-1933, p. 5.

73. “Un gran dia. En la colonia veraniega de los Sindicatos femeninos”, Diario de Valencia, núm. 7.331, 15-8-1933, p. 6.

74. “La Colonia escolar Ilicitana”, El Obrero, núm. 373, 9-7-1933, p. 3.
75. “Colonias Escolares” (ed.), El Eco, núm. 24, 23-9-1933, p. 1.
76. Ballester Artigues, T., op. cit., pp. 212-13.
77. Agulló Díaz, C., **Escola i República. Montaverner, 1.931-39**, Ed. Ajuntament de Montaverner, 1991, p. 8.
78. INE (AEE), any XIX (1934), p. 90. Biblioteques concedides a Escoles nacionals i rurals, per províncies.
79. INE (AEE), any XVIII (1932-33), p. 169. Moviment de Biblioteques populars. València.
80. “Biblioteques”, Pasqual Asins, El Camí, núm. 10, 7-5-1932, p. 6.
81. Agulló Díaz, C., **Escola i República. La Vall d’Albaida, 1.931-39**, València, Ed. Dip. de València (Col.l. Història Local, 17), 1994, pp. 146 i ss.
82. Dades de l’*Anuario Estadístico de España*, citades per Rosa María Capel en “Historia de un proceso emancipador. El voto femenino durante la II República”, Tiempo de Historia, núm. 19, juny 1976, pp. 20-34.
83. Valls Montés, R., **La Derecha Regional Valenciana (1.930-36)**, València, Ed. Alfons El Magnànim, IVEI, 1992, pp. 116 i ss.
84. Veure el monogràfic sobre la dona en la història, de DDAA, Annals 1.989-1.991, núm. 6, extraordinari, IDECO: Institut d’Estudis Comarcals l’Horta Sud.

85. "Sagrada Congregación del Concilio", Boletín Oficial del Arzobispado de Valencia, núm. 2.094, 1-3-1930, pp. 65-68.

86. "Institución para la Enseñanza de la Mujer. Prospecto para el curso 1.934-35", Arxiu Diputació de València. Secció E.9. Instrucció Pública.

87. "Institución para la Enseñanza de la Mujer. Reparto de premios a las alumnas del curso actual, 1.931-32", El Mercantil Valenciano, núm. 22.353, 22-7-1932, p. 3.

88. "Labor cultural", El Pueblo, núm. 13.689, 26-2-1932, p. 3.

89. Agulló Díaz, C., (1994), pp. 169-71.

90. Ballester Artigues, T., op. cit., pp. 210-11.

91. "Consejo Local de Primera enseñanza de Elche", Elche, núm. 259, 30-10-1932, p. 2.

92. "Consejo Provincial de Primera Enseñanza de Alicante", El Correo, núm. 8.965, 20-12-1932, p. 1.

93. Arxiu Municipal de València. Minutari d'Actes. Índex d'Acords. Actes corresponents als dies 7-11-1932 (acord núm. 89) i 28-10-1933 (acord núm. 14) respectivament.

94. INE (AEE), any XVIII (1932-33), pp. 88-89. Instrucció primària. V. Dades estadístiques relatives a l'ensenyança primària, per capitals de província. Al final de l'any escolar 1932-33. Ensenyança nacional. Adults.

95. Ferrer, E., **Literatura i societat. País Valencià. Segle XX**, València, Ed. 3 i 4, (Sèrie La Unitat, 60), 1981, pp. 37-47.
96. “L’Universitat. La llengua pròpia en l’Universitat”, Avant, núm. 9, 8-11-1930, p. 1.
97. “Per l’ensenyança en valencià”, Carles Salvador, Avant, núm. 26, 23-5-1931, p. 3. El mateix problema de manca de professorat i de normativa oficial-acadèmica patia la Universitat, segons s’explica a “El Seminari de Filologia Valenciana”, Carles Recio, Levante. El Mercantil Valenciano, 3-4-1995, p. 18.
98. “El meu nacionalisme”, Artur Perucho, Avant, núm. 21, 18-4-1931, p. 2.
99. Veure el prefaci de Robert Lafont a Moliner, V. [et. al], op. cit., pp. 10-11.
100. Ídem, pp. 129-35.
101. Agulló Díaz, C., (1.994), pp. 200 i ss.
102. Herráiz, J. L. i Redó, P., **Republicanisme i valencianisme (1.868-1.938): La família Huguet**, Castelló, Ed. Universitat Jaume I (Col.l. Sapientia, 2), 1995, pp. 206-08.
103. Ruiz Rodrigo, C., op. cit., pp. 52 i ss.
104. “Problemes patris. El valencià a les escoles”, Senent i Mico, Diario de Valencia, núm. 7.144, 4-1-1933, p. 3.

105. “El problema de l’Escola”, Pere Balaguer, El Camí, núm. 70, 8-7-1933, p. 2.
106. “Ja sou de La Protectora de l’Ensenyança Valenciana?”, Enric Navarro i Borràs, Almanaque de Las Provincias, 1935, p. 89.
107. Arxiu Municipal de València. Ajuntament de València. Índex d’Actes, 1931. Actes dels dies 17 de juliol (punt. 99), 19 d’agost (punt 44) i 26 d’agost (punt 3). Dictàmens de les Comissions d’Instrucció Pública i de Passejos.
108. “De Enseñanza”, El Mercantil Valenciano, núm. 22.045, 20-7-1931, p. 3.
109. “Jardines para niños”, Luís Serra Marín (mestre nacional), El Mercantil Valenciano, 22.106, 8-10-1931, p. 1.
110. “El problema de la enseñanza. II”, La Semana Gráfica, núm. 283, 12-12-1931, pp. 14-15.
111. “De puericultura (I)”, Pascual Pérez, El Luchador, núm. 6.316, 7-5-1931, p. 1.
112. “Cantinas Escolares”, Cándida Jimeno, El Luchador, núm. 6.561, 9-3-1932, p. 1.
113. “Cantinas escolares en Alicante”, El Correo, núm. 8.229, 18-5-1932, p.1.
114. “Los derechos del niño. Cantinas escolares”, El Mercantil Valenciano, núm. 22.144, 21-11-1931, p. 3.

115. L'Ajuntament d'Elx denegà (30-4-1932) la subvenció de 1.500 pessetes sol·licitada per a la cantina escolar de Valverde, perquè necessitava els diners per a la construcció d'escoles. Arxiu Municipal d'Elx. Lligall 88, Núm. 120.

116. Arxiu Municipal d'Elx. Lligall 94, Núm. 413, 24-2-1933. Veure també, sobre la tasca escolar de l'Ajuntament, "El niño" (ed.), Elche, núm. 267, 25-12-1932, p. 1.

117. INE (AEE), anys XIX (I i II), pp. 84 i 85 respectivament. III. Institucions complementàries de l'ensenyança primària, per províncies.

Capítol 8

Reacció catolicoconservadora contra la secularització escolar

8. 1. Implicacions socials de l'ensenyança pública laica.

El primer bienni republicà, donada la coincidència de dues concepcions morals antagòniques (laica i religiosa) que s'hi enfrontaren, representa un període d'estudi privilegiat a l'hora d'intentar comprovar i explicar -eixe és l'objectiu d'aquest capítol- si, una vegada més, la religió ha estat clau en la nostra història i, també, per repassar si i de quina forma, fora del seu lloc, el mateix factor religiós ha atemptat contra la llibertat i la independència de les persones i, a més, ha caigut en el clericalisme endèmic que intenta coaccionar les nostres vides. En tot cas, lluny ja d'aquella convivència entre cristians, musulmans i jueus de l'edat mitjana, el nacionalcatolicisme porta massa temps arrossegant la intolerància pública en matèria religiosa.

Segons eixe entossudiment intel·lectual i els costums morals interessats, tots aquells que s'aparten de la seua estreta visió són titllats d'irreligiosos i la religió oficial-clerical, com demostra la nostra experiència històrica, ha propugnat la ignorància del poble, la creença de la possessió total de la veritat, la no admissió de divergències i la persecució d'altres credos religiosos. Una posició integrista contrària a les postures irreligioses que, amb major diàleg i llibertat de criteris, ofereixen una amplitud evangèlica freqüentment de millors practicants cristians que els seguidors de la religió catòlica oficial. Es tracta doncs de la lluita entre la llibertat i la intolerància, arrelada encara dissortadament en la nostra societat.

Quant al nostre primer bienni republicà, així com la monarquia que el precedí i els anys posteriors a aquell, la religió estigué marcada per l'actitud d'una majoria de la jerarquia eclesiàstica, amb comptades excepcions com ara el cardenal Vidal i Barraquer (1), caracteritzada per una visió tancada i poc serena de les coses, curta de mires, amb una postura contrària davant els canvis socials i acompanyada d'una manca de perspectiva a llarg termini per part del Vaticà; un exemple de tot plegat -entre d'altres- podria ser la pastoral intransigent contra la República (1 de maig de 1931) del cardenal de Toledo, Pedro Segura.

Així les coses, resultaren inevitables els conflictes religiosos de la República, malgrat els desitjos governamentals d'arribar a acords pacífics i raonables amb l'església; hostilitats remeiabls sense aquella falta de visió vaticana i, també, amb més comprensió per part de la jerarquia eclesiàstica espanyola. En efecte, el retrogradisme catòlic intolerant i sectari, sobretot als estaments oficials i grups de poder, condemnava les llibertats i els valors de la societat moderna així com els seus drets bàsics (2).

Tanmateix, és just reconèixer que el poble continuava considerant-se catòlic en una gran part, si més no en col·lectius molt sòlids de la societat. En la mateixa línia, cal apuntar l'existència d'opinions en el sentit de què fou la imprudent política anticlerical republicana, poc maquiavèlica, la que provocà per influència gravitatòria (3) la reacció integrista d'un clergat que es considerava acosat; uns i altres posteriorment patirien en les seues carns l'afusellament, per exemple, de mestres d'escola o de capellans. Al menys, durant aquells dos anys, importants sectors de la població es varen veure alliberats del control eclesiàstic, tot configurant segons la doble interpretació que hom faça l'apostasia de les masses -sintagma teològic- o la rebel·lió de les masses -en versió laica orteguiana-.

Per acabar de situar cronològicament la tensió social aleshores existent, en 1931 les forces democràtiques progressistes, ja preparades, consideraven l'església un escull per a protegir i desenrotllar la República i que, a més, mantenia en el poble la intolerància religiosa, el reaccionarisme polític i l'obscurantisme ideològic. Al final la reacció de l'altre bàndol, en forma de croada, s'encarregà de destruir violentament el règim republicà mitjançant les ordres emanades del Front Nacional. Així (4), concretant en el nostre tema educatiu, anotem: separació de sexes en l'ensenyança i introducció d'obres amb continguts de religió i moral cristianes (1936); obligatorietat d'impartir Religió-Història Sagrada i de fer la conferència setmanal de Cultura religiosa en les Escoles Normals de Magisteri, celebrar les festes litúrgiques i fer la imploració diària de la figura de la Verge a l'escola (1937); abnegació del laïcisme republicà (1938) i, finalment, denegació de la Llei republicana de Confessions i Congregacions Religioses (1939). Fet i fet, altre episodi trist de l'enfrontament entre tolerància i intolerància.

Per conèixer millor les intencions i continguts ideològics d'uns i altres, caldrà repassar més acuradament els esdeveniments. Abans de començar el

nostre bienni estudiat ja es veien clares les actuacions que farien els futurs governants republicans: separació estat-església i sotmetiment de tots els ciutadans a les lleis (5). Així i tot la República, una vegada instaurada, no era en principi contrària a la religió ni -tampoc- pretenia atacar el sentiment religiós com element de perfecció, però sí veia la necessitat de l'esmentada separació estat-església i de respectar les funcions de cadascun, sense subordinacions. En eixe sentit, l'escola única i laica aspirava sobretot a afavorir les classes humils, tot i possibilitant el seu accés a l'alta cultura (6).

Les funcions pròpies de l'escola i les de l'església, és clar, resultaven incompatibles i no pas complementàries, tal com opinava la segona; això era així per principis filosòfics i per les finalitats perseguides per cadascuna d'ambdues. Mentre l'escola podia encarregar-se d'una formació integral física, intel·lectual i moral, l'església -precisament per una qüestió de moral- era incapaç de mantenir un equilibri harmònic i una formació intel·lectual, per diverses raons (7): mètodes irracionals, dogmatisme, coacció pedagògica irracional, engany pel procediment intolerable i defensa immoral de castes. A més, l'escola catòlica nega el poder de la raó i la ciència; creu en principis superiors incomprendibles a la ment humana, a base de veritats absolutes acientífiques; la seua pedagogia està subordinada a l'autoritat dogmàtica catòlica, amb mètodes com l'amenaça del càstig o la promesa de béns ultraterrenals; la caritat catòlica resulta moralment farisaica; finalment, suposa un frau a la intel·ligència infantil, pel fetitxisme i els prejudicis incorporats, que impossibiliten per a dedicar-se a alts estudis. La societat, segons aquests criteris, no pot deixar l'educació en mans de l'església a la qual cal treure-li protagonisme ja que, per burgesa i sectària, està més allunyada de l'ideal evangèlic que la pròpia escola laica.

La consciència de què les constitucions arcaïques i el vell règim monàrquic no estaven a l'altura de les noves necessitats públiques modernes,

va fer sorgir qüestions que afectaren l'ànima popular i provocaren discussions apassionades i disputes violentes. Calia fixar les relacions estat-església per evitar extralimitacions eclesiàstiques, acabar amb el domini clerical que mediatitzava les llibertats individuals i públiques, aconseguir una educació eficaç i completa i, també, un respecte dels sentiments de la majoria del poble que, alhora, salvara els interessos de tots. En el cas concret del problema de l'ensenyança religiosa, la passió fou major perquè l'església havia tingut l'hegemonia i el monopoli educatiu, cosa que defensà amb poderosos mitjans.

Segons una anàlisi feta llavors (8), en les constitucions dels països més destacats l'estat tenia la sobirania per fixar les normes i l'esperit de l'educació. Ací, hi havia tres posicions pel que fa a l'ensenyança religiosa. Segons la primera, tradicional i minoritària, l'església controlava la direcció i inspecció de dita ensenyança religiosa, obligatòria fins l'arribada de la República i amb un esperit medieval que suposava la submissió de l'estat a Roma. La segona, oposada radicalment a l'anterior, propugnava una neutralitat rigorosa quant a la consciència del xiquet, una escola sense cap confessió on la religió era funció de l'església o la família, als temples o la llar. La tercera, transigent i intermèdia, optava per un laïcisme escolar que acceptava la voluntarietat de l'ensenyança religiosa; aquesta última era compatible amb la labor escolar i, a més, els col·legis privats religiosos serien subvencionats.

El problema sociopolític consegüent estava plantejat pels diferents partits i confessions, que aspiraven a dirigir l'educació de la infància com a mitjà més eficaç per tal d'aconseguir el triomf dels seus ideals, amb raons alienes al xiquet. Bastant diferent, per exemple, era el discurs de l'Escola Moderna segons la qual ningú -escola, família, estat...- tenia el dret ni l'autoritat per a imposar a aquell cap conducta, política o religió. El xiquet, atenent aquest criteri, tenia una personalitat a respectar pels adults i uns interessos i capacitats propis de cada edat; és a dir, no se li podien imposar

idees. La neutralitat religiosa i política, així, defensaria els drets de l'alumne, tot consistint en facilitar-li els instruments necessaris i en mostrar-li camins per poder elegir lliurement el seu destí.

L'educació moral del xiquet passava a representar, d'eixa manera, un problema o qüestió principal que s'hauria de tractar en un ambient de companyonia a l'escola, tot i comptant amb l'exemple del mestre. Valors com ordre, neteja, dignitat i veritat es tractarien en to d'alegria i llibertat del xiquet. La col·laboració dels mestres -més que les disposicions legals- procurarien acabar amb formalismes, ficcions i coaccions que empobrien l'ensenyança; la llibertat religiosa necessària, sense eixos entrebancs, suposava l'augment de la cultura del mestre, un nou concepte de la seua missió i un enfortiment de la moral professional.

La rellevància de la qüestió religiosa era reconeguda per tots els sectors sociopolítics; així, per exemple, l'agrarista Gil Robles considerava que de la seua bona o dolenta solució depenia, en màxima part, el futur del règim republicà (9). També des d'aquesta posició conservadora, s'apuntava que l'estat estava destrossant el dret jurídic en extralimitar-se en les seues funcions i apoderar-se d'activitats socials, com ara la beneficència o la instrucció, d'acord amb el que se definia com socialisme d'estat absorbent; la descentralització de serveis en comunitats menors s'entenia com intervenció, control i ajuda però no pas com un monopoli per absorbir-los i destruir-los (10).

L'oposició catòlica, en el fons, no s'aturava en aspectes polítics o administratius, sinó que al seu parer es tractava d'una crisi general de moralitat. Un repàs a l'actualitat d'aleshores (11) l'indicava l'existència d'una revolució internacional, l'objectiu de la qual era la destrucció de l'ordre social cristià. Eixe catastrofisme interessat li feia veure la realitat plena de conflictes

socials, i és que -vist així- des de la fi de la dictadura anterior els actes delictius es comptabilitzaven per centenars de milers; l'estat social li resultava doncs insostenible. Tornant-hi, una premsa sense pudor ni conviccions adoctrinava la multitud-gentada en l'error, la indisciplina i el desordre social, glorificava el crim i incitava a l'atropellament dels contraris. En definitiva, s'anava cap a una anarquia conduent a la catàstrofe soviètica, el remei contra la qual no podia ser altre que el retorn a l'esperit cristià.

L'actitud clerical es mantingué així de destructiva i pessimista al llarg de tot el primer bienni, disconforme en tot moment amb allò iniciat per les autoritats educatives. L'entrada del que seria el tercer ministre d'Instrucció Pública, Fco. Barnés, serví en eixa línia per resumir l'obra del seu antecessor, Fdo. De los Rios, com l'empremta més lúgubre de la Pedagogia espanyola i europea, tot i etiquetant-lo com el ministre de l'opressió escolar; també s'hi demandava (12) que els tècnics informaren del caos de tota l'ensenyança.

Al mateix temps, malgrat les crítiques, l'obra secularitzadora general dels republicans continuava el seu camí. Un dels molts exemples fou l'aprovació d'un dictamen de la Comissió de Monuments, Arxius, Biblioteques i Museus municipals de l'Ajuntament de València, que proposava (13): 1er., declarar caducada la concessió feta per la Comissió Municipal Permanent, signada el 27 de juliol de 1926, a favor del prevere D. Emilio Guardiola García i procedir, per part de l'Arxiu-Biblioteca municipal, a la confiscació de les claus de l'Església Santa Rosa de Lima, i previ inventari, de quants objectes se lliuraren a dit Sr. Guardiola per al culte de dit temple els quals, amb les imatges, se disposaren en dita dependència; 2on., dita església se destinarà a Arxiu i Museu històric municipal i no a cap altre fi que els consignats; 3er., se faran les obres necessàries per a (17 d'abril) adaptar el temple al nou ús destinat; i 4rt., les despeses seran per compte del Pressupost de la Comissió de Monuments. El debat religiós continuava doncs

ben viu, sense que cap part en litigi tinguera intenció de cedir en les seues fermes pretensions.

8. 2. Morals laica i catòlica.

En un règim democràtic com el republicà, religió i moralitat adquirien un sentit que històricament s'havia interpretat de manera monopolista i excloent; a partir d'ara, donat el nou protagonisme de les masses populars, la importància de l'aspecte col·lectiu de la religió cobrava un nou sentit. La funció dels ritus religiosos, més que mai, tractava d'afirmar la superioritat moral de la societat sobre els individus i, d'aquesta manera, poder mantenir el control social; aquest objectiu, arran del primer bienni republicà, quedaria palés de forma més radical malgrat menysprear les llibertats o conviccions particulars.

Aquesta circumstància, característica de societats més primitives, intentava allunyar-nos d'altres pobles europeus que distingien clarament religió, moral i llei, dins del món del dret. A més, en aquestes darreres societats més modernes l'educació, superat el factor religiós, adquiria un nou paper -donada la seua situació entre infància i edat adulta- que, d'acord o no, representava un mitjà vital de control social sobre les noves generacions, ja que és a l'escola on s'aprenen les normes socials i el càstig a la seua infracció i, també, el lloc on es consciencia de la pròpia posició social, així com dels deures dins d'un sistema de diferenciació-estratificació social (14).

El significat històric de transició que representà el cicle republicà, configurà un moment privilegiat d'opció en el sentit que les relacions socials tradicionals, en gran part vigents, podien donar pas a noves esperances; sobretot era així vistes les intencions legislatives que, des d'un primer moment, demostraren les autoritats educatives del primer bienni. La relació entre societat i educació, esmentada ja en altres paràgrafs anteriors, convertia l'educació en un problema polític -també tractat- en plantejar-se si en el nou règim social inaugurat el sistema d'ensenyança, modern però qüestionable, també suposaria aquell factor de desigualtat social. Negada eixa voluntat, s'imposava una acció educativa que tindria el seu impacte polític i una influència en la societat. Elegir una Pedagogia, en el nostre cas, era optar per una política i un projecte global de societat; una educació independent de qualsevol monopoli -cultural o econòmic- i també d'aquell règim tradicional, cosa que suposava conseqüentment la reacció de les autoritats eclesiàstiques. No oblidem que les influències dels corrents pedagògics progressistes de llavors, alguns considerats utòpics i radicals aleshores com ara els pensaments d'Ivan Illich per exemple, contestaven aquella ensenyança inveterada perquè era paradòmicament a l'escola on s'havia d'adquirir la consciència social de llibertat, autonomia i igualtat (15).

Idées com eixes difícilment podien ser compartides en la pràctica per la mentalitat catòlica, on trobem ordes com ara els jesuïtes considerats per alguns com la "Cavalleria lleugera del Papa" (16); aquests, segons la mateixa opinió, combatien a liberals i maçons per les seues idees tocants a aspectes com escola laica, tolerància, alliberament de l'individu, religió deïsta, neutralitat confessional i absència de dogmes. Els mateixos jesuïtes però, per "prudència política", l'any 1928 havien coincidit amb els mateixos liberals i maçons contra els marxistes i socialistes radicals; els primers pel perill que representaven a l'església i els segons per representar, segons el marxisme,

aquella religió deïsta burgesa. Tot plegat, girs polítics conjunturals propis d'una situació general en canvi que, de bell nou, ens situarien en aquella pugna entre sectarisme i llibertats bàsiques.

Tampoc els fonaments ideològics del catolicisme social donaven moltes esperances d'enteniment. Hereus de dècades anteriors i inspirats en orientacions vaticanes i els llibres del Pare Vicent, eren una adaptació feta per ideòlegs localistes de segona fila (17), que combinaven articles doctrinaris, agressius, injuriosos i populars; a més, poc intel·ligents, se centraven en el poder de la Creu. Des d'aquesta perspectiva, la solució a la qüestió social passava pel regeneracionisme inspirat en una doctrina cristiana que, contrària a l'esperit laic de l'estat, ens protegiria de socialistes, anarquistes i liberals. Aquest moviment social catòlic, pioner a València, acollia -gràcies al treball del citat A. Vicent- xiquets i adults a les escoles nocturnes, patronats i cercles catòlics d'obrers, representant a casa nostra l'oposició antirepublicana i antiblasquista.

Contrària al que era la concepció laica, immanent i amb una moral i ètica de naturalesa pròpia, l'església predicava el seu caràcter transcendent; la salvació de l'ànima necessitava, així, de la influència externa i superior. La perfecció absoluta terrenal tenia com a objectiu la salvació eterna a la qual, mitjançant uns fonaments escatològics (18), s'accedia tot seguint únicament l'educació catòlica de l'home; el mateix que, a la seua manera, entenien també Andrés Manjón o Pedro Poveda. Altrament, en la vida terrenal, l'afirmació que el cristianisme millora la condició humana, i més concretament de la dona, no deixa de ser una grollera tergiversació històrica (19).

Escau recordar que, al llarg de massa segles, el control de l'ensenyança per part de l'església havia comportat un vertader problema cultural i social, ja que això suposava que la immensa majoria de la ciutadania en restava exclosa;

és a dir, l'accés d'una minoria privilegiada a l'educació havia comportat conseqüències per a la majoria com ara la manca d'ensenyança i l'analfabetisme. Per eixa raó s'hi apunta que la Segona República actuà de manera imprudent quant, renunciant a noves escoles, atacà els ordes religiosos que posseïen -encara que exclusivistes- bons col·legis; més encara quan existien llavors personatges, tan influents en l'opinió pública, com ara el cardenal Segura -més reaccionari i papista que el propi Pius XI o el nunci Tedeschini (20)-, i quan l'església catòlica gaudia d'una llarga tradició al nostre entorn, cosa que la presentava com patró de vida, mentre que l'anticlericalisme molts l'identificaven amb l'antiEspanya.

L'espíritual representa un dels desequilibris que el s. XX heretà del s. XIX. L'església oficial mantenia pretensions dominants, entre elles l'educació. En contra, l'anticlericalisme militant presentava dos fronts: el polític ideològic -burgés- i el passional -popular i anarquitzant- (21). Una cultura, la primera, etnològicament consuetudinària mantenia creences imaginàries divulgades llavors encara per la família o la pròpia educació bàsica, com ara les relatives al Crist, els Sants, el Diable o els Jueus. Altra, la segona, confiava en una millora de la humanitat gràcies al triomf de la Raó sobre aquelles supersticions i dogmatismes catòlics. Amb tot, pors i esperances socials encaixaven en dues espiritualitats oposades, que reaccionaven passionalment a l'acció política de cada moment. Així, al llarg de primer bienni, l'església se sentia amenaçada en els seus principis i en la seua situació dominant tradicional degut a la proclamació de la llibertat religiosa, la separació d'estat-església, les lleis sobre les congregacions religioses o l'escola... que significaven el final de la identificació ideològica entre l'estat espanyol i la doctrina catòlica.

L'únic pluralisme religiós experimentat ací estava contextualitzat en un panorama relatiu de desigualtat; el gran pes corresponia a l'església catòlica,

com a persona moral sobirana i com a institució jurídica estatal. Així fou durant les dictadures que situaren cronològicament la II República, abans i després, la de Primo de Rivera i la de Franco respectivament. L'església, aliada al poder, rebia d'aquest l'ajut polític, protector i promotor dels valors catòlics; les institucions eclesiàstiques quedaven exemptes de contribució; les festes catòliques coincidien amb els dies de vacances oficials; l'educació, sota els principis del dogma i la moral catòlics, estava sotmesa a la vigilància i la censura eclesial; els valors morals catòlics eren difosos pels mitjans de comunicació... Una situació, per tant, molt distinta d'aquella instrucció pública demandada per una societat com a mitjà de fer real la igualtat de drets; la possibilitat individual d'accedir a l'educació i la facultat d'ensenyar, això sí, sense postulats excloents ni enfrontats. És a dir, una llibertat d'ensenyança independent de les distintes interpretacions segons èpoques, marc polític o ideologia dominant (22).

Distinta d'eixa situació utòpica, el nacionalcatolicisme féu la seua pròpia interpretació dels episodis socioeducatius viscuts al primer bienni republicà; les afirmacions següents mostren el tarannà de la combinació entre l'església catòlica i la dreta política. Així, segons aquesta perspectiva, el mestre Ferrer i Guàrdia fou justament afusellat perquè era una vulgar figura d'ínfim pedagog racionalista i una persona amb tots els vicis possibles; l'Escola Moderna tenia per objectiu formar cervells aptes per a la revolució social; la II República, segellada com a Satànica Aliança, comptà amb els enemics de l'ànima nacional: intel·lectuals racionalistes, bolxevics i ateus; el krausisme alemany, pedant i antiespanyol, fou importat pels institucionistes contraris al pensament tradicional catòlic, representat -aquest últim- per pensadors com Jaime Balmes o Ramiro de Maeztu.

Les acusacions, a més de considerar la secularització i el laïcisme d'anticlericalisme antiquat, seguien contra Rodolfo Llopis, maçó pervers, que

prohibia la propaganda religiosa i utilitzava l'escola, com els mestres socialistes de la *FETE*, per fer proselitisme. La mateixa font (23), contrària a la dissolució-expulsió de la Companyia de Jesús, lloava la labor docent dels 416 jesuïtes que dirigien 40 residències, 8 universitats i centres d'alta cultura, així com les escoles elementals i professionals que tenien al País Valencià, que xifrava en: 3 a Alacant, 4 a Oriola, 8 a València i 1 a Gandia. L'opinió sobre la supressió del crucifix a les escoles i la legislació progressista republicana quant a les congregacions religioses, sectària i persecutòria, s'hi adjunta al cens de 2.187 cases de religiosos/es que tenien escoles de primera ensenyança, i d'altres 254 escoles nocturnes.

Per a aquest col·lectiu catòlic, sobretot la jerarquia eclesiàstica, l'adveniment de la II República va servir per manifestar el seu catastrofisme i el temor del clero pel canvi polític liberal. Altres mesures secularitzadores, com ara el divorci, podien considerar-se negociables diplomàticament però resultaven inacceptables d'altres qüestions, com la prohibició d'ensenyar als ordes religiosos i la dissolució dels jesuïtes. Segons el mateix M. Azaña, la polèmica religiosoescolar tingué molt a veure amb el fracàs republicà, especialment per l'acció legislativa del primer bienni en punts concrets com la llei de Congregacions religioses, l'art. 26 de la Constitució, la política laica o la neutralitat de l'escola, entre d'altres també secularitzadors.

L'esquerra, protagonista tan important en aquella labor educativa, considerava tanmateix que l'església i les dretes s'havien despreocupat per l'educació del poble i que, a més, els ordes religiosos utilitzaven l'ensenyança per fer negoci i educar la burgesia; l'església, per tant, representava l'anticultura i estava associada històricament a l'oligarquia, deixant el poble analfabet. Aquest antagonisme estat-església, amb la polèmica escolar conseqüent, ocasionà que les mesures governamentals contra l'ensenyança

religiosa resultaren ineficaces i de nul·litat efectiva, per la reacció contrària en els sentiments religiosos de gran part de la societat.

L'escola laica, proposada per republicans progressistes i socialistes, pretenia justament minvar la força d'una església que, considerada un estat dins l'estat, impedia precisament l'existència d'un estat republicà lliure; a més, era un fre al progrés de qualsevol democràcia moderna, pel seu caràcter antiliberal i antiesquerres. La cultura, atribució de l'estat, necessitava d'una unitat espiritual republicana que evitara divisions entre els escolars per motius religiosos; ja era suficient, en opinió d'alguns, amb la qüestió autonòmica. Més encara, aquella escola laica -insistim-hi- hauria de ser única i gratuïta, sense discriminacions per raons socials, religioses, econòmiques o de sexe; els ordes religiosos, així, no podien mantenir-se.

El binomi dreta-església, en la part oposada, clamava per una llibertat d'ensenyança, entesa segons els seus interessos. L'estat no podia apropiarse de les iniciatives privades; un monopoli estatal significava l'opressió de les consciències, la voluntat i la intel·ligència dels xiquets. Les argumentacions seguien considerant l'educació com una tasca social a impartir -en aquest ordre ja conegut- per l'església, la família i, finalment, l'estat. En contra de l'esmentada escola laica, la instrucció religiosa representava l'arma contra els extremismes i la salvaguarda de la tradició. Els pares tenien dret a elegir l'educació dels fills; dret i deure que rebien de Déu. Per raó d'aquesta creença, el poder civil i la societat pública també procedien del mateix origen diví i, per tant, l'església tenia dret a controlar l'educació -pública i privada- i la formació moral i intel·lectual. Aquest dret públic pretès per l'església catòlica com a institució fou denegat per l'art. 26 de la Constitució republicana; l'església i els ordes religiosos hi restarien considerats com associacions sotmeses a una llei general, amb la possibilitat de prohibir-los l'exercici de l'ensenyança. En conclusió, si l'església s'havia ajudat d'anteriors oligarquies,

la II República utilitzava l'escola pública; un monopoli educatiu interpretat pels catòlics com un laïcisme excoent que no respectava la pluralitat d'opcions. Un pluralisme que els republicans aplicaren, a la seua manera, per restringir l'acció de l'església (24).

No oblidem, com ja apuntàrem anteriorment, el paper hi jugat per la maçoneria que, en aquesta conjuntura, optà per la laïcització escolar. La seua acció al País Valencià, solitària i escassa, es limitava a col·laborar amb grups lliurepensadors i republicans, sota una orientació laica i racionalista. Republicans i maçons, també amb mútues connexions històriques, coincidien pel que fa a l'opinió sobre l'església en els aspectes més criticats; així, l'educació catòlica transmetia els valors més caducs i reaccionaris, i representava el baluard del conservadorisme polític i educatiu (25). L'educació, una vegada més, s'erigia per tant en instrument de regeneració ètica i social; és a dir, el camp de batalla contra el reaccionarisme catòlic i a favor de l'establiment d'una societat moderna.

Eixes eren les intencions de la Circular del Director General de Primera Ensenyança als mestres; unes instruccions, contundents però respectuoses, per a l'aplicació del decret de llibertat d'ensenyança religiosa (26). No es tractava de l'abandonament de la direcció moral dels escolars sinó, al contrari, d'aprofitar les classes per a elevar els ideals de conducta infantil, sense ferir els sentiments religiosos de ningú.

La posició contrària, tanmateix, interpretava això com un fet irreligiós no col·lectiu i, per tant, propi d'individus desaprensus, ignorants, maleducats i bèsties (27); obra d'uns partits -socialistes i comunistes- que propugnaven un laïcisme i una neutralitat desfasats i sense futur. La moral catòlica de Roma lluitaria contra la moral lliure de Rússia (sic) que provenia, s'hi apuntava, d'un

materialisme antireligiós i d'un sectarisme emmascarat de reivindicacions proletàries.

Igualment, exemplificant-ho ara amb la França laica (28), hom considerava fals el principi democràtic segons el qual la instrucció fa els homes millors i iguals; els anarquistes, els pitjors enemics de la societat, eren reclutats entre els primers alumnes d'aquelles escoles; l'escola gratuïta aportava, a més, major criminalitat. A favor de l'educació, calia dir no a la moral laica i sí a la moral cristiana; aquesta darrera era l'ordre absolut establert per Déu, norma perfecta de la conducta humana que estava sotmesa a la justícia divina, superior a la humana. A més el laïcisme, segons altra opinió (29), s'identificava a aventura desconeguda, il·lusions rialleres, acientífic, cretí, experiència francesa negativa i de fruits com ara fracassos, ruïnes i misèries. Les dues concepcions sobre el fet religiós estaven, doncs, tan clares com enfrontades.

8. 3. El debat ideològic sobre el laïcisme escolar.

La culminació del procés laïcitzant fou la Constitució de 1931. L'art. 3 proclamava l'estat sense religió oficial; els arts. 26 i 27 tractaven sobre la limitació educativa als ordes religiosos, i l'art. 48 apostava per l'escola laica. Les qüestions més polèmiques que, abans i després de la seua redacció, afecten el nostre estudi podríem resumir-les en: llibertat religiosa, respecte a la consciència del xiquet, desaparició de l'obligatorietat de l'ensenyança

religiosa i secularització escolar. Aquella realitat legal, àmpliament contestada, comportà un debat ideològic que tret dels plantejaments teòrics d'uns i altres, ja esmentats, tingué un clar ressò social. Donada la dificultat actual de conèixer les opinions dels protagonistes que visqueren aquells episodis històrics, tenim la possibilitat de confrontar-les amb l'ajuda de l'hemeroteca contrastada, de l'època i posterior; és a dir, amb l'estudi de diaris, revistes i publicacions periòdiques llavors tan nombrosos, que ens aproximaran a la controvèrsia viscuda per raó d'aquells temes socioeducatius.

Al marge d'altres possibles tipologies hemerogràfiques, una classificació dels diaris llavors més representatius del País Valencià que tractaren assumptes educatius (30) en situa, per una part, els diaris liberals-progressistes: *El Mercantil Valenciano* (València), defensor de l'escola aconfessional-neutra sense propaganda política, social, filosòfica ni religiosa; *El Pueblo* (València), més radical i favorable a l'ensenyança laica, sense mestres catòlics, i respectuosa amb la consciència del xiquet; *El Luchador* (Alacant) i *La República* (Castelló). En la part contrària trobaríem: *La Voz Valenciana* (València); *Diario de Valencia* (València), que identificava l'escola laica com a sectària; *Las Provincias* (València), que cridava els pares per a combatre l'ensenyança laica, considerant l'escola catòlica-confessional de major nivell cultural, lluitant contra el monopoli docent de l'estat, sol·licitant la llibertat d'ensenyança i reclamant els drets i deures religiosos; *Voz de Levante* (Alacant), monàrquic; *Diario de Castellón* (Castelló), catòlic i conservador i, també inclòs-hi, *Boletín del Arzobispado de Valencia* (València). Sense entrar en les relacions mantingudes entre ells (31) i els col·lectius hi representats, tot i afegint altres aportacions, caldrà exposar com d'aferrissadament s'hi exposaren i contrastaren les opinions respecte a les conseqüències de la reforma educativa del primer bienni republicà.

Seguint una línia cronològica, encara no havien transcorregut tres setmanes des de la proclamació republicana i ja s'anunciava l'obertura d'escoles laiques; concretament citem la inauguració feta al *Círculo Instructivo Republicano "El Popular"* a València (32). Tampoc no tardà molt en publicar-se, els dies immediatament posteriors, la notícia sobre el nou decret d'ensenyança religiosa signat per Niceto Alcalá i Marcelino Domingo. El seu art. 1er. indicava que l'ensenyança religiosa no seria obligatòria; l'art. 2on., que la rebrien els qui voluntàriament ho demanaren; l'art. 3er., que els mestres no la podrien impartir, sinó els capellans (33).

Tot coincidint amb el nou camí pres per les autoritats educatives, des d'Elx (34) s'apuntaven els tres entrebancs per a una escola socialista independent; desapareguda la monarquia, en persistien encara dos: la burgesia i el clero. El problema, cultural i pedagògic, necessitava solucionar-se amb una ensenyança per a l'obrer que fóra lliure, independent i neutra quant a l'aspecte religiós i filosòfic. L'escola laica, lluny d'idiotitzar els xiquets amb resos i credos, no podia continuar sent un viver o planter de frares; més bé, hauria d'excitar la intel·ligència infantil amb problemes útils i adequats a la seua edat, i ser un viver de ciutadans. El laïcisme, malgrat, no significa ser antireligiós ni anticatòlic sinó -insistia- llibertat, independència i neutralitat religiosa. Això indicava que la subvenció i la tolerància dispensades fins aleshores a l'ensenyança dels convents, hauria de canviar pel suport moral i material -per part del govern republicà- a l'escola socialista.

El gir fet per la nova política educativa fou contestat immediatament per l'oposició ideològica, que considerava d'esperit sectari el programa educatiu republicà en relegar l'ensenyança religiosa, que integrava la cultura general. D'eixa manera (35), la instrucció-preparació religiosa resultava necessària per a explicar i formar en les assignatures l'art, la ciència i les nostres formes tradicionals. La llibertat del mestre per ensenyar religió xocava

amb el dret dels pares de família, els quals estaven obligats a protestar. Seguint amb aquest tipus d'arguments, repetits insistentment i pels mateixos col·lectius, el monopoli docent anava en contra de la llibertat d'ensenyança i, així s'exigia, a la separació d'escoles i creences hauria de seguir la separació de pressupostos per sostenir-les.

En realitat les autoritats republicanes el que pretenien era solucionar la qüestió religiosa, pendent de resoldre des del s. XIX; calia, per tant, secularitzar i emancipar. El decret que establia la llibertat de consciència en l'ensenyança, 6 de maig de 1931, i la circular posterior -set dies després- pretenia respectar la consciència de mestres i alumnes; s'impartiria la religió, voluntàriament als qui ho sol·licitaren, mitjançant el mestre o rector. Moral i religió catòlica ja no anirien unides de forma necessària i exclouent; el laïcisme, separat d'eixa religió, era la conclusió lògica d'un procés evolutiu. L'escola, dins del mateix context, hauria de preparar per a la vida i per fer-ho utilitzaria bases científiques, separades i independents d'ingerències dogmàtiques religioses; és a dir, l'ensenyança necessitava un estat secularitzador.

Aquest sentit religiós era exposat per Fernando de los Rios de forma bastant clara "... nosaltres, de vegades no som catòlics, no perquè no siguem religiosos, sinó perquè volem ser-ho més" (36). L'església catòlica protestava lògicament perquè perdia així els privilegis, els monopolis -sobretot el de les consciències- i gran part de la seua clientela: infància i joventut (37). La moral laica, com també hi apuntava Rodolfo Llopis, estaria en el marc d'allò humà, sense referències a res absolut o misteriós; dins d'un humanisme, sense prejudicis ni dogmatismes com ja s'apuntà, per dur endavant aquella escola alliberadora de consciències i emancipadora.

Més radicals eren algunes opinions particulars en contra dels clericals. Els ordes religiosos, sobretot els jesuïtes, havien estat amos de l'ensenyança

primària (38); eixa situació beneficiava l'escola catòlica i s'havia donat per l'acció conjunta de la monarquia i la burgesia que oblidava i menyspreava l'escola pública, cosa que obligava molts pares contraris a dur els fills a l'escola religiosa. A l'escola laica-neutra, seguim, no se podia donar religió ni voluntàriament; calia abandonar les tesis dels educadors catòlics i aproximar-se a figures com ara Fco. Giner, J. J. Rousseau o J. H. Pestalozzi. Açò suposava que els mestres neutres no voldrien reconèixer ni explicar els postulats de la intel·ligència divina; greu error si, tal com es considerava a la part contrària (39), la veritable ciència conduïa a Déu.

Els iniciadors de la campanya contra la neutralitat religiosa, volien la llibertat per seguir dominant sobre els tendres cervells infantils, tot inculcant-los idees que s'han de sembrar en la llar (40); no volien acceptar que l'estat modern no consagra ni subsidia cap ensenyança-dogma religiós. Del que es tractava era garantir a tots l'exercici de les seues creences.

Tanmateix, la continuació de la tasca dels ordes religiosos venia afavorida per la manca d'escoles públiques. A València ciutat, per exemple, calien 400 escoles noves i solament se n'havien projectat construir 49 (41). La mateixa lectura política local, favorable a les noves escoles, considerava que les reformes per a l'embelliment de la ciutat i els projectes d'engrandiment de la ciutat, protegien i afavorien també els ordes religiosos. El mateix periòdic, dies més tard, aprofitava la visita de Rodolfo Llopis per tornar als temes educatius. Així, repetint les paraules del responsable polític (42), apuntava que a Europa s'havia dirigit l'esperança cap a l'escola i el xiquet, arran les conseqüències de la postguerra. També que, per defensar la consciència del xiquet, aquest no podia ser un instrument del pare, del mestre o de l'estat; és a dir, l'escola havia de ser neutral.

Mentrestant, ja en 1932, el Ministeri d'Instrucció Pública avançava en la seua tasca legislativa sobre aspectes socioeducatius, com ara el Decret (12 de març) que suprimia l'assignatura de Religió als centres docents que depenien d'ell; alhora, seguien anunciant-se a la premsa corresponent les noves escoles laiques i mixtes, tot mostrant-hi els seus èxits i beneficis.

Aquella nova realitat educativa fou combatuda, des de dins i fora de les nostres fronteres, per part d'escriptors, personatges i fòrums que condemnaven l'escola laica pels “funestos resultats per a la pàtria i la civilització”: Jaime Balmes, Menéndez y Pelayo, Andrés Manjón, Congrés Internacional d'Ensenyança popular (Londres), Pius XI... (43). La mateixa escola laica-única, monopoli que no vol deformar la ment del xiquet amb normes religioses, expulsa l'ensenyança religiosa de l'escola pública i privada, deixant la llibertat infantil en mans de l'estat; la moral religiosa perd crèdit a favor de la moral social. En termes semblants, s'apunta la insuficiència econòmica estatal perquè siga gratuïta; a més, s'hi selecciona els xiquets per a seguir o no estudiant i els orienta, els més aptes, per a estudis superiors. No pareix just que, segons eixa *pedantocràcia* (44), els alumnes siguen seleccionats pels mestres i no pels pares.

Tal posicionament ideològic, contrari a les posicions republicanes, anava definint-se cada vegada més radical. A les acaballes del primer bienni, comentant el Congrés de mestres laics celebrat a França, es presentava el futur que ens esperava amb l'escola laica. La doctrina bolxevic destruiria la societat cristiana, amb idees com ara l'objecció de consciència contra la guerra, o la vaga general contra el militarisme; el pacifisme, d'eixa manera, es considerava d'allò més baix, innoble i covard (45). La captació social del xiquet amb eixes idees revolucionàries conduïa, per tant, al ja esmentat antipatriotisme.

Les intencions catòliques sobre l'escola eren altres, tal com manifestaria la pròpia veu oficial posteriorment (46), tot basant-se en una enquesta del periòdic catòlic parisenc *La Croix*. Ara les queixes venien donades per un ambient en què no s'extremava els xiquets en el camí que els portaria al Seminari. Era necessari introduir el catecisme en la instrucció escolar i combatre el laïcisme, que utilitzava l'escola com a vehicle; una batalla campal contra l'ensenyança laica perquè aquesta no és educació. Els mestres laics, s'afirmava, no ensenyen res i sols es preocupen per la política.

Tenint en compte que l'escola republicana del primer bienni fou concebuda com a pública-laica, de manera inseparable, ens situaríem en un episodi més de la guerra escolar que, també en l'actualitat (47), revifa cíclicament cada vegada que els governants canvien de signe polític. Si l'esquerra dóna suport a l'ensenyança laica, única i gratuïta, la dreta ho fa amb la confessional, privada i subvencionada.

L'Administració, històricament, dignifica o condemna l'escola pública. Així quan la dreta potencia l'ensenyança privada, tot desprestigiant l'escola pública, està assegurant als col·legis privats l'educació de les classes mitja i alta; a més, deixa els centres públics l'alumnat menys afavorit, per raons socials i econòmiques, que és rebutjat pels col·legis privats. La llibertat d'ensenyança per elegir lliurement el centre públic o privat, tan sol·licitada llavors pels sectors catolicoconservadors, resulta en aquest sentit una fal·làcia per la seua estratègia de desemparament i abandonament de l'ensenyança pública, demostrada sempre que eixa dreta s'ha fet càrrec de la política educativa.

Tornant al període 1931-33, l'escola no podia viure al marge de l'anticlericalisme viscut anteriorment a l'arribada de la II República. El laïcisme i la secularització general dels costums socials va conviure, però, amb

l'augment de la influència de l'església catòlica. El canvi de mentalitat del proletariat urbà i la xicoteta burgesia comportà una resistència a les doctrines i institucions eclesiàstiques, considerades aleshores com a còmplices d'una regressió social i política. Aquell conflicte d'interessos -lluny d'haver-se resolt- continua viu a hores d'ara, sobretot en qüestions citades com ara llibertat d'ensenyança i confessionalitat, en què l'església catòlica manté el seu estil paternalista i autoritari no superat, alhora que la innegociabilitat d'avantatges i privilegis (48). L'antagonisme mantingut entre clericals i anticlericals, de forma oberta i pública des del s. XIX, fou viscut més intensament al marc escolar, si més no durant el primer bienni de la II República i al País Valencià.

Així ocorregué, per exemple, quan una comissió de *Padres de Familia* alacantins visità el ministre d'Instrucció Pública per sol·licitar-li la reobertura dels col·legis confessionals d'Alacant i, a més, facilitar i protegir el funcionament d'eixos centres. Això provocà la reacció dels republicans, segons els quals l'ensenyança religiosa fomenta la superstició i la superxeria (49), referint-se en aquell cas als salesians. Els clericals, a més, eren acusats d'arrogants i provocadors, per incitar a la violència amb posicions que irritaven i enardien la població.

Sense eixir de la província, els clericals oriolans eren considerats com un contuberni d'enemics de la República, format per cacics, upetistes, capellans negociants, jesuïtes i carlins. Aquests s'havien manifestat, amb crits de *¡Viva Cristo Rey!*, contra les disposicions governamentals tendents a fer desaparèixer de les escoles les imatges de la religió catòlica; manifestació formada majorment per dones i xiquets més els inductors. L'editorial del diari (50) sol·licitava la necessària actuació de les forces d'ordre públic contra els manifestants.

Fent un seguiment hemerogràfic dels aldarulls d'Oriola trobem, efectivament, que el Governador castigà aquella manifestació, no autoritzada, contra les mesures del Govern. Així, sis dones hi assistents foren multades amb 500 pessetes, tretze amb 250 i altres dones i homes, entre ells dos capellans, amb 125. A la mateixa pàgina del diari (51) s'informava que A. de Albornoz, ministre de Justícia, ja havia rebut l'avantprojecte de llei de Congregacions. El dia següent (52) eixia publicat el llistat de les persones castigades, amb l'import de les multes corresponents.

Resultaria impossible, però, silenciar les veus provinents dels sectors més reaccionaris. Així al menys s'entenia des de València quan s'augurava un èxit mediocre de la política educativa secularitzadora. Aquest parer propi del radical anticlericalisme blasquista s'argumentava, primerament, per la interpretació dels organismes encarregats del traspàs de l'ensenyança confessional a laica i, en segon terme, per la pervivència de persones i institucions que representaven els "elements psíquics" (53) dels temps de Gaietà Ripoll; és a dir, monàrquics i clericals seguien actuant.

En efecte, l'església catòlica comptava amb recursos suficients per seguir endavant amb la seua campanya antirepublicana, fins i tot el suport dels correligionaris estrangers. Des de París (54) arribaven notícies segons les quals tots els periòdics destacaven, com els dos esdeveniments més importants, una Encíclica sobre l'Església i Espanya i una Pastoral col·lectiva de l'Episcopat espanyol. Així, segons *Le Petit Parisien*, el país sencer protestava contra la llei de Congregacions i el Govern estava en una situació incomprendible, sense principis d'igualtat ni legalitat. *Le Report* criticava els socialistes per dictadors i per l'aprofitament particular dels seus dirigents. També *La Nation Belge* definia els socialistes d'impotents i ineptes. En la mateixa línia, ara des de Roma (55), el diari *Avenire d'Italia* considerava la política del govern d'Azaña com de persecutòria antireligiosa, i una imposició

de l'escola laica estatal amb la corresponent perversió-corrupció dels xiquets; també s'hi demanava una demostració de gratitud dels pobles amb els ordes religiosos, contra la intolerància. L'*Osservatore*, finalment, apuntava la incapacitat de l'estat per substituir l'ensenyança religiosa.

8. 4. Aspectes de la substitució de l'ensenyança religiosa.

L'educació religiosa fou un dels monopolis adquirits per l'església que amb més força va defensar, sobretot quan eixa pràctica va ser qüestionada pel nou règim republicà. Segons la conversa de Fernando de los Rios amb el nunci sobre la nova Constitució (56), Roma reconeixia la separació estat-església, la llibertat de cultes i la destitució del cardenal Segura, si s'acceptava l'existència de les escoles confessionals catòliques. Realment, com havia manifestat al Consell de Ministres (57), l'esmentat polític el que pretenia dels ordes religiosos no era la seua expulsió sinó la submissió a la legalitat vigent. De fet, per imperatius pressupostaris, el mateix M. Azaña optà per dur a terminis la substitució de l'ensenyança dels ordes religiosos, tot i oposant-se a les il·lusions d'aquell i als plans de la Comissió creada a l'efecte (58).

En tot cas, la postura azañista en els temes educatius era semblant a la mantinguda respecte a l'administració de la caritat (59). Considerava que l'església catòlica s'enriquia de la pobresa del poble al qual administrava, prèvia compensació o comissió econòmica, alhora que li devengava grans fortunes; per tant, calia l'estatisme absolut o la gestió directa professional,

sense intermediaris en associacions caritatives. Educació i caritat, fet i fet, representaven dos aspectes vitals per al control moral, econòmic i social que ostentava l'església catòlica.

És per això que, malgrat la legislació secularitzadora republicana, l'escolarització continuava fent-se il·legalment a escoles privades, religioses o no, del nostre àmbit. Només a la comarca de la Marina Alta (60), com ara Dénia, trobem diversos casos; a Pedreguer, per exemple, també hi hagué campanyes com la d'*El Mundo Obrero*, contra una mestra de més de 70 anys pel seu ensenyament catòlic, o la de *Juventuts Comunistes* de Pedreguer, ara contra una escola privada instal·lada a la casa del rector sense autorització ni mestre titulat.

Si la substitució de l'ensenyament religiós pel laic no se portà a cap en el primer bienni, degut a l'esmentada manca d'oferta pública per cobrir l'escolaritat, ho fou també per un altre problema no menys destacable i que trobem, igualment constatable, sense abandonar el darrer marc geogràfic; es tracta de l'actitud contrària de gran part de la població, que continuava aferrada a les seues idees catòliques. A Benissa, d'eixa manera, se manifestaven dones en contra de la clausura d'unes escoles de les monges, segons apuntava des d'Alacant el citat *El Mundo Obrero*. A més, també aquest sector catòlic comptava a la zona amb les seues publicacions, en defensa de l'ensenyament religiós, com ara *El Eco de la Marina* publicat a Pego.

Les actuacions governatives no passaven desapercbudes a la població i, des del principi, les mesures adoptades en el món educatiu eren viscudes intensament per uns i altres col·lectius, segons les creences religioses de cadascun. En efecte els desnonaments de convents, com ara el de les clarisses d'Elx (61), i el consegüent tancament de les classes de col·legis de monges, se vivien amb més o menys incidents atenent les fonts d'informació. Un dels

arguments repetit sovint, contrari als tancaments de col·legis religiosos, raïa en què l'església estalviava molts diners a l'erari públic i, per tant, substituint l'ensenyança religiosa l'estat s'havia de gastar els 100 milions de pessetes projectats (62).

Malgrat aquestes raons, les cròniques sobre desallotjaments de col·legis religiosos continuaven durant el primer bienni. És el cas de l'expulsió dels escolapis d'Alzira, per part de l'Alcalde, per instal·lar-hi noves escoles públiques (63); en aquests casos en què esdevenia tot sense incidents, a la col·locació de la bandera republicana continuava l'oferiment de veïns afectes per acollir a casa seua els religiosos. Eixe tipus d'actuacions les trobaríem a molts indrets del País Valencià, com ara a Castelló on també verifiquem, per exemple, com la Diputació creava una escola pública, als locals de la llavors Casa provincial de Beneficència, en què una religiosa dirigia una escola de xiquetes, cosa que era contrària (64) al laïcisme ordenat per la Constitució.

Pocs mesos després, seguint al mateix àmbit castellanenc, sortí a l'opinió pública la clausura a Onda de les escoles dels carmelites i les de les religioses de *La Consolación*. Segons el periòdic (65) les raons per al tancament, quan encara no s'havia aprovat la llei de Congregacions Religioses, eren -atenent l'opinió de l'alcalde- que els xiquets entonaven cants subversius i que els locals no reunien condicions higièniques. Açò, continuava explicant-se, era una mentida del sectari i "cerril" alcalde socialista, enemic de la cultura, ja que les escoles religioses tenien excel·lents instal·lacions; altrament s'hi respectaven les públiques, que tenien les pitjors condicions higièniques del poble, i se consentia que amb l'esmentada clausura els xiquets quedaren abandonats al carrer i sense escola.

Les circumstàncies concretes oferien situacions contràries, respecte a l'obertura o tancament de les diverses escoles. En el cas de Dénia se'n

tancaven de públiques per manca de liquiditat municipal, en no poder pagar l'Ajuntament el lloguer dels locals, i se n'obrien de privades-religioses per part dels maristes, d'excel·lents instal·lacions i fruits innegables (66). Per evitar aquests fets *La Gaceta* publicà l'Ordre, en aplicació de la llei de Congregacions i Confessions religioses, que obligava els ajuntaments a facilitar el lloguer o locals per a la instal·lació d'escoles públiques, dotant-les del material escaient, i a oferir casa o indemnització corresponent als mestres (67). Tanmateix, no tots els municipis podien fer front a les despeses esmentades, malgrat els crèdits extraordinaris concedits per Instrucció Pública per dur endavant la substitució de l'ensenyança religiosa.

Els mecanismes legals previstos a l'efecte els podem comprovar, a nivell provincial, fent el seguiment per exemple dels tràmits realitzats per l'Ajuntament d'Elx (68). La Comissió provincial per a la Substitució de l'ensenyança donada per les Confessions i Congregacions Religioses, contactava amb l'Alcalde per crear quatre escoles per a xiquets -tres unitàries i una de pàrvuls-; en aquest cas concret, la substitució per una escola pública i popular se faria tenint en compte els 200 xiquets que assistien a les escoles dirigides per les monges carmelites i paüles, instal·lades a la població. Una vegada l'Alcalde se comprometia a dur a terme eixa substitució o creació d'escoles públiques, l'Ajuntament acordava dita creació i la Comissió Mixta Local de substitució de l'ensenyança feia l'estudi corresponent, tot demanant la subvenció necessària al Ministeri d'Instrucció Pública; després tocava fer les gestions i el seguiment oportuns per comprovar l'execució de l'acord municipal. No sempre seria així però; l'any següent, amb el canvi polític del bienni negre, l'Alcalde era requerit pel Jutjat de Primera Instància perquè lliurara les claus del convent de *La Merced*.

Darrere de la política secularitzadora governamental, segons l'opinió coneguda dels seus detractors, hi havia la maçoneria; una secta que treballava

en l'ombra, de forma callada i silenciosa, i decretava amb antelació les lleis. Fent una repassada dels posicionaments de les lògies (69), al seu Butlletí de 1927 s'havien manifestat per l'escola laica-única i a favor de l'expulsió dels jesuïtes, açò darrer amb l'excusa del quart vot. En l'Assemblea de 1928 els maçons eren partidaris d'alliberar els xiquets i els adults de tota doctrina religiosa, i de fer campanya contra el jesuïtisme; el laïcisme en l'escola s'hi interpretava com una obsessió dels sectaris maçònics que, posteriorment, comportaria la persecució als ordes religiosos tot prohibint-los l'ensenyança. Seguint la mateixa font, en altre Butlletí Oficial de la Gran Lògia hi havia un article que, en vespres de discutir-se la Constitució de 1931, afirmava que l'estat no pot tindre religió i, a més, calia nacionalitzar els béns dels ordes religiosos. Aquells acords-manaments, s'hi apuntava, estaven convertint-se en una realitat explicable (70) per l'esmentada intervenció maçònica i el seu amor per la cultura, el progrés i la civilització.

Eixa realitat laïcitzant caldria matisar-la, recordem, amb el desacord o impossibilitat d'ajuntaments per dur a terme eixa substitució de l'ensenyança religiosa, fet que s'encarregava de recordar sovint la premsa catolicoconservadora (71). Eixa informació interessada no ens donava compte, en canvi, dels milions de pessetes -de l'època- que concedia el Ministeri d'Instrucció Pública, en crèdits extraordinaris, per pal·liar les despeses de substitució de l'ensenyança religiosa; aquestes xifres sí que les trobem publicades, però, en la premsa més pròxima a les intencions republicanes (72).

El que se constata, conforme s'avançava, era un cert pessimisme quant a la solució del problema religiós de la Primera Ensenyança, especialment per dues raons (73). En primer lloc per les dificultats administratives del concurs extraordinari de trasllats i, en segon, pel ja conegut aspecte material d'instal·lació. En el segon cas, la incapacitat de l'estat era aprofitada pels enemics del règim; a més, l'aportació econòmica dels

ajuntaments resultava insuficient, per manca de recursos econòmics o per la citada resistència passiva donada la disparitat d'ideari polític. La solució que s'apuntava oficiosament estava en haver incautat els edificis religiosos, i en no vincular la substitució de l'ensenyança religiosa als vaivens i canvis polítics de la Direcció General de Primera Ensenyança.

Efectivament, en acabar el primer bienni la dreta se mostrava satisfeta per la no substitució, en la pràctica, de l'ensenyança religiosa i pel seu ajornament indefinit, amb la qual cosa tornava la pau a moltes llars (74). La substitució, s'afegia, havia resultat impossible per manca de recursos i mestres, tot aprofitant l'avinentesa per criticar els cursets de selecció del professorat de favoritisme i injustícia. Així, el nou govern intentà acabar amb la controvèrsia tot ajornant dita substitució -malgrat l'obligació legal de mantenir allò creat- per no poder-se complir el precepte constitucional, conforme tractà de justificar als periodistes el nou ministre d'Instrucció Pública, Atanagildo Pareja Yébenes (75). La substitució, abans d'haver-se ajornat pel Parlament el 29 de desembre de 1931, estava prevista per a posar-la en pràctica el dia 1 de gener de 1934; tres dies abans, per tant, de la seua aplicació tornà a ser ajornada, ara definitivament. Conseqüències, com s'apuntava anteriorment, del nou canvi polític.

Altrament el plantejament de la qüestió, fet des d'una perspectiva tecnicoadministrativa, oferia un panorama distint o menys negativista quant a la viabilitat de la substitució (76). Després de considerar els imperatius constitucionals i la legislació posterior, segons el Butlletí Oficial del Ministeri d'Instrucció Pública d'abril de 1933, la població infantil atesa per les escoles que havien de ser substituïdes ascendia a 350.937 alumnes (128.258 xiquets i 222.679 xiquetes); calia tenir en compte que la matrícula declarada per alguns centres religiosos fou superior a aquesta, amb l'objectiu d'augmentar o exagerar el problema de la substitució.

Si al principi hom pensava crear 7.000 escoles, en la pràctica en farien falta menys per la citada i exagerada matrícula dels centres religiosos, i perquè les escoles públiques encara podien absorbir més alumnat. Per altra banda, 4.000 escoles ja estaven pressupostades en 1933 i, per tant, realment en mancarien 3.000; això sí, amb els corresponents mestres i locals. Quant a la selecció de personal, el procés selectiu ja estava realitzat i els mestres disponibles. Pel que fa a la instal·lació de les noves escoles, finalment, les Comissions mixtes provincials i locals serien les encarregades de proposar les mesures per a la substitució de l'ensenyança, en la qual l'estat proporcionava els mestres i els municipis s'encarregaven dels locals, com ja sabem.

L'estudi fet llavors, amb estadística i proposta inclosa, oferia un resum provincial i estatal del total d'escoles que era precís crear. Segons la memòria que s'hi acompanyava, al País Valencià calia crear 426 escoles, de les quals 176 ocupaven locals d'escoles religioses. Així, la substitució de la Primera Ensenyança donada per les congregacions religioses, sense negar les dificultats econòmiques, fracassà pel canvi polític dretà del segon bienni republicà, que afavorí de bell nou els interessos i els privilegis de les classes econòmiques benestants i dels sectors ideològics catòlic i conservador; és a dir, dels col·lectius socials contraris a l'escola única i laica.

La dignificació de l'escola, clar objectiu dels governants republicanosocialistes del primer bienni, exigia un augment de la seua qualitat i alhora el personal més capacitat; en conseqüència, els professionals dedicats a l'ensenyança haurien de tenir, lògicament, la titulació acadèmica requerida. Aquesta raonable exigència afectava especialment els centres escolars privats, sobretot els religiosos, que posseïen un gran nombre de personal poc o gens qualificat per a ensenyar els continguts acadèmics, si més no d'una manera mínimament científica.

Una vegada més la interpretació interessada del sector perjudicat utilitzava el catastrofisme, per criticar les noves mesures educatives i apuntar les greus conseqüències socials que comportarien. La conservadora *Federación de Amigos de la Enseñanza (FAE)* no tardà en pronosticar (77) que en inhabilitar-se el professorat de l'ensenyança privada-catòlica, per manca de titulació acadèmica, i tancar-se els corresponents col·legis se triplicaria l'analfabetisme. El que s'hi demanava, repetidament, era llibertat d'ensenyança i subvenció per als ordes religiosos.

Les autoritats educatives, però, eren conscients de l'abast i possibilitats d'execució del manament legal (Decret del 21 de maig de 1931). Malgrat l'exigència del títol per exercir el Magisteri, per auxiliar i completar l'obra docent de l'estat, i per manca d'escoles públiques, s'autoritzaven escoles amb personal sense títol a localitats amb falta d'escoles públiques, prèvia seguretat de què es tractava de persones amb capacitat garantida (78).

Una nota de la *FAE* (79) considerava al respecte quatre punts: 1er., la majoria de les institucions docents privades eren legals i s'havien de respectar els drets adquirits; 2on., no se podia acceptar una mesura immediata que, augmentant els pressupostos, elevava el nombre d'analfabets; 3er, tot i reconeixent aquells drets adquirits com -s'hi apuntava- s'havia fet a l'estranger en circumstàncies semblants, calia concedir terminis i fórmules intermèdies d'habilitació; i 4rt., unes normes per al repartiment proporcional escolar com -continuava- es feia a Anglaterra, Hongria, Bèlgica, Xile... possibilitaria els drets dels pares a elegir l'educació per als fills. En definitiva, s'exigia una vegada més, era precís un termini prudent perquè s'adaptara el personal docent necessari a les condicions exigides pel decret de referència.

El posterior Decret (8 de setembre de 1931) que autoritzava transitòriament l'auxili del personal sense títol significava, com en el cas de la substitució de l'ensenyança religiosa, un fre o el reconeixement d'una impotència material quant a les aspiracions governamentals de donar al ciutadà una educació, pròpia d'una societat moderna, que exigia també unes disponibilitats econòmiques amb les quals tampoc no comptava l'estat. Dit d'altra manera (80), les disposicions legals que prohibien l'ensenyança als qui no posseïen el títol oficial de mestre, xocaven amb la realitat i perderen la seua eficàcia. Les escoles sense mestres titulats del sector privat-religiós, de moment i seguint aquells preceptes marcats, seguirien obertes i fent la seua funció. Si els religiosos sense títol no podien ensenyar, per manament constitucional (art. 24), sí que ho podien fer seglars titulats -això sí- de garantia religiosa, moral i tècnica (81).

La laïcització oficial dels costums començà el mateix mes d'abril de 1931, només proclamar-se la II República; l'escola no hi quedaria al marge i així, per exemple, els mestres de l'escola pública ja no podrien acompanyar, a títol personal, els xiquets que prenen la primera comunió; solament podrien fer-ho a l'interior dels temples, no pel carrer. Eren normes del Governador (82). A partir d'aleshores, els actes de culte catòlic se realitzarien al marge de l'activitat pública civil.

Els mestres laics privats, més entitats afins adherides, tampoc no tardaren en fer campanya a favor de la seua incorporació a l'escalafó públic (83); les raons que apuntaven, i no és poc, eren els sacrificis i els mèrits contrets durant anys passats de persecució. En la seua contra, el sector catòlic considerava que l'escola laica era sinònim d'història negra i labor inconfessable. Els oportunistes mestres laics, emparats pel President de la Diputació (84), el que pretenien (sic) era entrar a l'escalafó oficial per la porta falsa; a més, també mestres privats i col·legis religiosos s'havien sacrificat.

La qüestió religiosa no era, tanmateix, l'única tinguda en compte per aquests mestres privats, a l'hora de reivindicar la seua professió o de posar-se a disposició del renovat sistema educatiu públic. La mateixa *Asociación de Maestros de Primera Enseñanza no oficial* de la província de València (85), va fer seues les següents peticions: 1^a., col·legialitat forçosa dels mestres de Primera Ensenyança; 2^a., dret a ingrés en el Magisteri Nacional amb quatre anys d'experiència; 3^a., oferir col·legis particulars per ser transformats en escoles nacionals; i 4^a., títol de mestre per exercir el Magisteri particular.

Seguint un criteri cronològic, tot i reprenent o coincidint amb la línia laïcitzant del primer bienni, ja en 1933 encara hi ha testimonis del paper representat pel mestre laic; un heroi (86) de gran valor, sense ofuscació, tota la vida, consagrat a un ideal, martiritzat, pertorbat, odiat, menyspreat, maleït, contra el corrent social, acusat de profanació per respectar la consciència del xiquet, amb poca simpatia i protecció per part dels defensors de la llibertat i, finalment, execrat pels catòlics. D'acord amb aquestes raons, provinents del sector més anticlerical, la política secularitzadora republicana no estava assolint els objectius previstos; per això, els mestres laics seguien tenint eixa mala imatge.

Les crítiques, d'un i altre bàndol, a les mesures de caràcter llec legislades pel règim republicà, ens il·lustren sobre el pensament social d'eixos col·lectius. En eixe sentit el nou almanac escolar, altra conseqüència progressista dels nous temps que llavors se vivien, fou objecte de condemna per part del sector decimonònic representat especialment pels fidels catòlics, de tarannà reaccionari i conservador. Així, l'esmentat calendari docent aprovat pel Consell Provincial de Primera Ensenyança tenia (87) un to laic, pueril i ridícul per menysprear festes, com ara la de Sant Vicent; en canvi, hi prevalien celebracions grotesques sense contingut religiós ni cap sentit o raó

de ser, com les Falles o les Mones; altres tradicions, a celebrar ara de forma festiva, hi eren considerades exòtiques i condemnades a desaparèixer, com Carnestoltes. Les tradicions i costums populars patien, d'eixa manera, la imposició del fred i impertinent laïcisme.

8. 5. Les campanyes clericals pel catolicisme escolar.

Si considerem la política religiosa del primer bienni, és lògic que l'església catòlica temera per la disminució dels seus privilegis i de la puixança material, afavorits notòriament els anys anteriors a l'adveniment republicà; aquest temor es confonia de manera fàcil i interessada amb l'atac als sentiments religiosos. Si, a més, ens atenem a la referència aproximada donada per M. Tuñón de Lara, en 1930 el nombre de membres dedicat a culte i clero era de 136.181, mentre que en 1931 la xifra del clero regular i secular abastava la xifra de 80.000 representants. Aquest poder eclesiàstic, una espècie d'estat dins de l'estat, fou utilitzat clarament en la discussió prèvia a la nova Constitució de desembre de 1931; tal com ens recorda el mateix autor "... la dreta aprofità la conjuntura per a prendre la religió com bandera de combat, per conèixer que era una plataforma susceptible de prendre en grans masses del país. Per a la majoria dels qui s'alçaven en dissidència, els articles democràtics i socials de la Constitució eren més greus que els relatius als ordes religiosos, però comprenien perfectament que no se podia fer campanya per defensar les desigualtats socials" (88). L'estratègia donaria els resultats

esperats favorables al sector catolicoconservador, durant el segon bienni i en acabar el règim republicà.

La reacció catòlica, còpia d'altres països, estava basada en la calúmnia, la injúria i la insídia (89). No se pretenia ferir sentiments religiosos sinó interessos creats en l'explotació d'eixos sentiments; la supressió de quantioses subvencions del pressupost d'Instrucció Pública, ho seria d'aquelles activitats beneficodocents que “negociaven” alguns ordes religiosos -continuava Rodolfo Llopis-. Sense entrar en la guerra de xifres viscuda llavors, els 600.000 xiquets que acollien les escoles de congregacions religioses, segons fonts conservadores, quasi duplicaven les xifres estimades oficialment pel Ministeri i anteriorment citades.

Les jerarquies eclesiàstiques catòliques després, això sí, de mostrar formalment obediència i cooperació a les autoritats governatives, manifestaren oficialment la penosa impressió per les disposicions governatives republicanes (90), perquè violaven els drets immemorials de l'església; concretament per la separació estat-església, la privació del dret de l'església a intervenir en el Consell d'Instrucció Pública, la supressió de l'obligatorietat de l'ensenyança religiosa a les escoles primàries, i la prohibició del crucifix i els emblemes religiosos a les escoles. Finalment se demanava la derogació dels decrets esmentats.

El missatge eclesiàstic anava radicalitzant-se i, contestant al text constitucional redactat posteriorment, l'episcopat feia les seues interpretacions i afirmacions (91). L'escola única-laica és un monopoli docent de l'estat que viola el dret natural i diví; no se pot impedir els pares elegir escola i mestre per als seus fills. Prosseguia considerant, després de recordar les excel·lències de les congregacions religioses, que el text era un absurd moral i jurídic contra la *Companyia de Jesús* i que això danyava la pau civil de la República, tot

després d'equiparar la sobirania de l'església a la de l'estat; s'hi mostrava igualment la protesta i reprovació de la Constitució promulgada, ja que els ciutadans (sic) s'estimaven primer Déu i les ànimes, i després la pàtria.

A continuació se dictaven normes de conducta per als catòlics, referides a tres aspectes. En primer lloc, quant a l'antilaïcisme, demanava: col·laboració en el punt capital de les reivindicacions escolars, dret de l'església a educar religiosament fins i tot en l'escola pública, i repartiment escolar proporcional entre escola pública i privada. En segon, la lluita contra l'ensenyança laica quedava concretada en: procurar l'assistència a l'escola privada religiosa, exigir que en l'escola pública no s'ensenyés res oposat a la religió, evitar la influència d'alumnes pervertits, i instrucció religiosa complementària fora de l'escola. En tercer i últim, calia extremar els especials deures pel que fa a la premsa, abstenir-se de llegir i divulgar la mala premsa i, a més, ajudar a difondre les publicacions catòliques que defensaven l'església i la pàtria.

La mateixa publicació arquebisbal valenciana mostrava unes notes (92), preses de l'equivalent tortosina, segons les quals 15 dels 17 articles constitucionals estudiats eren contraris a la religió catòlica; solament eren potestat de l'estat l'art. 45 sobre la riquesa artísticohistòrica, i l'art. 49 sobre expedició de títols acadèmics.

Una encíclica papal (93) criticava la injustícia comesa amb els catòlics, concretament amb els ordes religiosos. La llei de Confessions i Congregacions religioses -llegim- era una ofensa a la religió, l'església i els principis de llibertat civil, causada per la persecució protagonitzada per sectes subversives. La separació estat-església era considerada de gran error, conseqüència del laïcisme, i apostasia de la societat moderna; l'autoritat civil perdia així l'acatament i el respecte propis. A més, se posaven entrebancs a l'acció de

l'església amb impostos per exercir funcions, com ara educatives o de culte. En canvi, s'hi apuntava, la providència divina feia que augmentaren les adhesions dels fidels catòlics. L'actitud republicana contra l'ensenyança religiosa, en el cas de les titulacions, s'interpretava com un menyspreu als religiosos que renunciaven a tot per tal de dedicar-se a l'ensenyança i educació de la joventut.

Donades les opinions que a l'estament catòlic li mereixia l'escola laica -atea, antieducadora, judiciosa, errònia, absurda, indignant, atemptatòria contra l'educació de la infància...- l'escola cristiana i patriòtica contraposava una ensenyança de matèries subordinades a la religió, "amb habilitat", i el catecisme com a assignatura "científica" (94). Els arguments d'aquesta alternativa, efectivament, es veien reflectits allà on els principis cristians dirigien l'ensenyança. Als centres religiosos de Lliria, per exemple, la vida escolar consistia en llegir i escriure més el pur adoctrinament, a base d'una pràctica pedagògica consistent en la repetició infinita i la coacció física i psíquica; els objectius eren inculcar una ideologia caduca i reaccionària, contrària als principis de l'estat modern. Segons l'autobiografia citada al mateix treball (95), a les classes nocturnes de l'escola parroquial del mateix poble s'infonia als xiquets la necessitat d'agenollar-se en passar davant d'un temple, besar la mà del capellà en veure'l pel carrer, el respecte i acatament cec de les jerarquies de poder, i l'acceptació resignada de les diferències de classe per voluntat divina.

Els alumnes assistents als centres religiosos, com ara a València ciutat, utilitzaven llibres de lectura on se'ls aplicava aquell hàbil adoctrinament esmentat abans. L'ensenyança de la Geografia, per exemple, comprenia continguts i terminologia com els següents, utilitzats en el format literari escaient a tal efecte moralitzant. Hi llegim (96), per exemple, que al Regne de València, la terra més bella i rica, hi ha belles ciutats i tres províncies, també

molt belles. Llevant és la terra d'artistes i pintors per naturalesa. València, terra de sants i papes: Sant Lluís Beltran, Sant Vicent Ferrer, Sant Francesc de Borja, Calixt III i Alexandre VI; també, terra de la llum, de les flors i jardí d'Europa, amb els barons més esclarits d'Espanya. A Elx hi ha la dama popular en honor de l'Assumpció de Nostra Senyora, i uns horts meravellosos dels quals eixien les palmes utilitzades el Diumenge de Rams.

Aquestes pràctiques pedagògiques i contingut curricular, exemplificat breument en els dos casos anteriors, formaven part del doble component religiós exposat per Bertrand Russell: el personal i l'institucional; el segon, d'enorme importància política, controla moltes de les antigues institucions i de vegades l'estat (97), possibilitats a les quals no estava disposada a renunciar la jerarquia catòlica. A Europa occidental, també aleshores, la religió controlava l'educació dels rics i donava menys importància a la dels pobres; una ensenyança religiosa i un sistema educatiu potenciats, lògicament, per les classes benestants.

Si la religió oficial influeix en l'educació, en el cas del primer bienni en què la Constitució consagrava l'estat aconfessional, ens trobaríem en un accident polític segons el qual, quan no hi ha una religió suficientment poderosa per a imposar-se a l'estat, les escoles estatals no poden ensenyar la doctrina de cap secta en particular. Seguint igualment el mateix autor, qualsevol credo és nociu en l'educació i exclou allò intel·lectual i científic; les seues objeccions a l'educació, doncs, vindrien perquè conté una força conservadora que preserva els mals del passat, apel·la la por tot rebaixant la dignitat humana, considera la vida eterna més important que aquesta i, finalment, ensenya els joves a dependre d'una autoritat i a no decidir per ells mateixos. Dit d'altra manera, l'augment del grau de civilització suposava un descens de la religiositat.

L'església valenciana, contrària a aquesta darrera afirmació, començà aviat la seua campanya fent una recomanació als capellans: tenir cura de què els pares exercien el dret de sol·licitar que els seus fills reberen ensenyança religiosa a les escoles oficials; s'hi acompanyava un model de sol·licitud (98). Aquesta no fou l'única contestació al Decret sobre la instrucció religiosa a les escoles (13-5-1931). En una carta pastoral posterior (99), s'insistia sobre els deures dels catòlics, tot advertint que l'autoritat civil no pot immiscir-se en les coses que toquen a la religió. Vistes però les intencions republicanosocialistes, davant del que seria l'art. 24 de la posterior Constitució, s'urgí sobre la necessitat d'inventariar els col·legis i mestres privats que impartien religió catòlica, amb dades sobre seus, associacions-patronats dels quals depenien i alumnes hi matriculats (100).

Les tasques organitzatives crearen una *Junta de la Escuela Católica*, la presidència de la qual se la reservava l'arquebisbat i la seua constitució la *Junta Diocesana de Acción Católica*; ambdues serien ajudats per l'*Asociación Católica de Padres de Familia* i la *Juventud Católica*. La circular que ho anunciava també parlava de les col·lectes, que a l'efecte haurien de fer les parròquies, i dels delegats que visitarien els col·legis (101). La premsa correligionària (102) immediatament es va avenir a difondre la notícia, amb tot d'explicacions sobre les amenaces que patien els catòlics per la política governamental i la necessitat d'impulsar, sostenir, intensificar i expendre l'ensenyança catòlica.

També hi trobem opinions sobre quins eren els fonaments històrics, socials, polítics i ideològics d'eixa religiositat. D'eixa manera, després de donar suport a *Acción Cívica de la Mujer* (òrgan de la política femenina catòlica), calia lluitar per la religió catòlica, la família i la pàtria, que no era altra que Espanya, el poble elegit per Déu. A més (103), contra la impietat i les sectes maçòniques i per la restauració catòlica de la pàtria, calia imitar figures

com ara Teresa de Jesús, Agustina de Aragón o Don Pelayo; Aiora -poble al que s'adreçava la carta- faria el paper de Covadonga. També, ara sí, s'hi demanava el dret al sufragi femení.

I és que per preservar els drets de l'església, seguint instruccions papals (104), hi havia que vigilar sobre l'educació dels seus fills (fidels) impartida per qualsevol institució pública o privada; no solament quant a l'ensenyança religiosa, sinó també respecte a altres disciplines referides a religió o moral. L'harmonia dels drets de l'església amb els de la família i l'estat -seguim la mateixa explicació vaticana- s'entenia perquè ambdós drets, natural i sobrenatural, procedeixen de Déu. Per tant, com que família i església són obres divines, el dret familiar és anterior a l'estat i a la societat civil; és a dir, inviolable per part de tota potestat terrenal, ja que els seus drets són conferits per Déu. Amb aquestes premisses dogmàtiques s'entenien fàcilment les conclusions següents: l'estat havia de comunicar els seus drets a la societat civil a través de Déu; els deures estatals consistien en protegir i promoure la família, no suplantat-la ni a ella ni als individus, protegir els drets familiars i respectar els drets de l'església.

L'estat, aplicant aquesta doctrina, estava obligat a afavorir, ajudar i complementar la iniciativa i l'acció de l'església i les famílies i, a més, encarregar-se de l'educació cívica del ciutadà sense contradir la doctrina cristiana superior. La divisió eclesiàstica i civil emanava de Déu i llavors l'estat, segons eixes pretensions, estava sotmés-subjecte a la divinitat de Déu; en conseqüència, s'hi advertia clarament, aquella harmonia estat-església afavoreix l'estabilitat de la República. La mateixa carta, per deixar clara la seua posició en matèria educativa, condemnava l'educació sexual i la coeducació, considerades un naturalisme pedagògic contrari a les lliçons del pecat original. Indubtablement, tot plegat, aquests principis retrògrads no

s'havien adaptat als nous temps, i pretenien reprendre la posició privilegiada de l'església en èpoques anteriors.

És per això que eren continus els recordatoris sobre els dies de col·lecta per l'escola catòlica, i sobre les quantitats recaptades, que comptaven amb la benedicció papal de Pius XI, contra ateus, maçons i comunistes. La restricció-prohibició de què els ordes religiosos se dedicaren a l'ensenyança resultava, en eixe sentit (105), més greu que la separació estat-església, la secularització de cementeris, la supressió dels jesuïtes, el sotmetiment de les associacions religioses a les lleis civils, o les limitacions pressupostàries d'aquestes. Una croada per les escoles privades cristianes era, doncs, la solució més necessària per combatre el laïcisme, camí conduent a l'ateisme i al comunisme.

Per acabar amb aquella carta del pontífex, que s'anava publicant i allargant en el temps a mode de capítols, concretarem el posicionament hi mantingut segons les seues pròpies paraules. L'escola, en general, no és obra de l'estat sinó que ha de complementar, de manera subsidiària, la realitzada per la família i l'església. Per eixe motiu l'ensenyança neutra, laica, mixta i única, preconitzada pel règim republicà, era contrària als principis fonamentals de l'educació perquè exclou la religió i, per tant, quedava prohibida als xiquets catòlics; els mestres no catòlics no podien mesclar xiquets catòlics i acatòlics. L'escola catòlica, com es deia repetidament, no solament impartia instrucció religiosa; tota la seua ensenyança i organització -mestres, programes, llibres...- estaven imbuïts d'esperit cristià, sota la direcció i vigilància materna de l'església; aquesta educació, finalment, havia de ser afavorida per l'estat amb els corresponents subsidis o subvencions.

A menor escala, en l'àmbit local, anaven creant-se escoles privades de tipologia distinta però d'orientació inequívocament catolicoconservadora.

Tornant a Lliria, hi havia el centre de la dreta de recent creació on, amb èxit rotund (106), assistien més de 70 alumnes; a més s'hi organitzaven activitats, com ara donació de regals de Reis als joves escolars, per part de la *Juventud de la Derecha Regional Valenciana*.

No tot eren, tanmateix, bones notícies. De vegades calia emprar mètodes més convincents, per animar o persuadir els fidels dels seus deures, i recordar-los l'obligació moral que tenien de fer les seues aportacions. En eixe sentit, pel que fa a les col·lectes, l'espectacle dels catòlics era desconsolador (107); de l'allau inicial s'havia passat al decaïment de les últimes recaptacions i, d'eixa manera, perillava el sosteniment del culte-clero i de les escoles catòliques. Era obligat fer un examen de consciència i dedicar els diners del teatre, futbol... (sic) a dites col·lectes, que representaven -s'hi afirmava- els delmes i primícies a l'església. El missatge moralitzant i culpabilitzant del clero seguia tenint, com comprovem, el mateix objectiu terrenal de fons que en èpoques medievals.

Les campanyes per l'escola religiosa, amb arguments més reincidents que abundants, anaven incorporant amb el pas del temps un to més catastrofista alhora que dramàtic, amenaçador i totalitzant; potser per les circumstàncies sociopolítiques, en l'estiu de 1933, els catòlics tenien llavors més obligacions que mai, sobretot si el crit d'alarma venia del sant pare o dels bisbes. S'alertava així de què els xiquets catòlics estaven en perill perquè se'ls volia arrancar la fe, més important que la vida (108), i si els xiquets perdien l'ànima Espanya estava perduda. Als sectaris que provoquen la guerra escolar, cal respondre-los amb més guerra; per això la llibertat d'ensenyança tractaria d'educar catòlicament els xiquets, cosa més necessària fins i tot que alimentar-los. L'escola única, tirania laica i maçònica, obligava els bisbes a utilitzar el dret canònic, tot recordant els pares (una vegada més) les seues obligacions: 1^a, portar els fills a escoles catòliques; 2^a, prohibició severa d'assistir a escoles

no catòliques; i 3^a, en cas necessari, inspeccionar els llibres i les doctrines hi impartides, procurar la instrucció cristiana fora de l'escola a més d'augmentar les pràctiques religioses i, finalment, separació de companys escolars "perillosos". Així mateix, s'hi aprofitava l'avinentesa per insistir, una vegada més, en l'esforç dels fidels per auxiliar les escoles catòliques, en què l'educació a aquestes escoles fóra pagada per l'estat i que, en moments de guerra (sic), és necessari associar-se i pagar quotes, en aquest cas -i una vegada més- en forma de col·lectes a les esglésies per a les escoles catòliques; aquestes contribucions se repartien entre matrícules -gratuïtes o semigratuïtes- a xiquets i l'organització de colònies escolars catòliques. Les ordres, per tant, eren clares i també les exigències; ara el recurs emprat era la salvació espiritual dels xiquets, i Déu castiga els pecats d'omissió dels pares de família, com acabava remembrant l'escrit. Amb tot i això, el suport econòmic a la iniciativa pastoral -col·lectes- no passava de moderat (109); hi havia valuoses donacions, però calia més intensitat i sacrifici de la generositat i esperit cristians.

El cert era que la propaganda catòlica arribava a tots els col·lectius de la seua xarxa social. Els estudiants catòlics, reunits assembleàriament a València (octubre de 1933) i provinents d'altres indrets de l'estat, es mostraren preocupats per l'ensenyança religiosa. L'objectiu principal marcat en la reunió fou que la religió arribara a totes les intel·ligències; la manera d'aconseguir-ho era molt clara: una croada nacional que propagara l'ensenyança religiosa. Objectius i mètodes havien estat ben apresos dels majors, sobretot si repassem les conclusions a les que arribaren aquests joves (110) per organitzar l'ensenyança religiosa a l'escola primària, que podríem resumir com segueix. Repartiment proporcional escolar i llibertat d'ensenyança, segons ideologies; aconseguir escoles catòliques de qualitat per tal de buidar les laiques, tot i intensificant la catequesi amb l'ajuda d'*Acción Católica*. La formació de l'individu se faria, primer, a base d'idees i arguments catòlics més les normes

fonamentals del catolicisme; en segon lloc, hi quedava la formació social i científica. El control-inspecció d'ensenyaments i professorat quedava reservat a la jerarquia eclesiàstica, així com l'organització de cursos de formació per al professorat al Seminari.

Evidentment, acabat el primer bienni republicanosocialista, aquestes orientacions ja podien ser practicades més lliurement; fins i tot se podien reforçar amb la incorporació dels valors de la més anyenca ranciessa, reflectits en l'opinió d'una mestra d'Alcoi (111). Segons aquesta, l'educació ha de ser religiosa per tal d'arribar a la seua finalitat: Déu, base i origen de tot; a més, la seua vessant social-nacional ha de fomentar el patriotisme del poble espanyol, unes tradicions pàtries encapçalades per la religió catòlica i l'idioma espanyol. L'objectiu de l'ensenyança primària és recuperar per a la pàtria el valor, l'arrogància, la gentilhomia i la noblesa; és a dir, canviar els sentiments baixos i terrenals per altres més purs i elevats. Cites de Santa Teresa, Sant Tomàs d'Aquino i Sant Bonaventura acompanyaven eixa opinió, que reflectia clarament aquelles idees divulgades per l'església catòlica i, alhora, la identificació ideològica d'aquesta amb les classes polítiques i socials més reaccionàries i excloents.

No pensem però que la posició mantinguda per l'església valenciana ha variat molt en el pas del temps; les seues campanyes actuals continuen repetint arguments ben coneguts per nosaltres, en situacions semblants a les viscudes llavors. Així, a les darreries del govern socialista en 1995, una *Comissió Episcopal de Enseñanza* impulsada per l'arquebisbat, amb el suport d'associacions de pares, professors i alumnes treballava en uns tríptics per a la diòcesi (112), tot recordant els pares la importància de la religió i la necessitat d'una sol·licitud per demanar l'ensenyança de la religió als seus fills. Posteriorment, sota un govern més dretà i favorable, l'inconformisme catòlic continuava amb les seues exigències. En un curs d'actualització d'ensenyança

religiosa celebrat a València, l'arquebisbe de Granada i president de la *Comisión Episcopal de Enseñanza y Catequesis* manifestava (113) que, en els darrers 25 anys, la revolució cultural entén el món al marge de Déu i que s'està perdent el caràcter religiós en la vida humana; era menester, per tant, una major presència religiosa en l'educació i l'escola com a única manera d'evangelitzar. No és qüestió, doncs, de manifestar-se puntualment contra una determinada legislació sinó, a més, contra tot un sistema socioeducatiu.

8. 6. Suport social a l'ensenyança religiosa.

Una part significativa de la societat, de manera organitzada o no i de forma més o menys radical, manifestaren aquells anys les seues conviccions i el seu suport per tal d'afavorir l'ensenyança religiosa dirigida per l'església i, a la vegada, l'oposició als objectius secularitzadors del nou règim republicà, especialment en el camp educatiu. Destacarem sobretot els casos que abastaren un major ressò i influència, tot emmarcats dins d'eixa activitat general d'obstruccionisme i de reivindicacions reaccionàries.

L'inici dels cursos escolars era un bon moment per donar a conèixer l'oferta d'escoles catòliques, amb tot de detalls sobre la seua organització i llistat de centres existents, que la premsa afí s'encarregava d'anunciar repetidament. Així, pel setembre de 1933, circulava per València ciutat un índex d'escoles gratuïtes subvencionades per la *Junta de Acción Católica*, de completa confiança i seguretat moral (114), que abraçava la xifra aproximada

de 30 centres; a aquestes se sumaven les escoles pròpies de la *Derecha Regional Valenciana* i aquells col·legis privats de mestres adherits al mateix partit. Les característiques materials i humanes d'eixos centres se repetien també als diversos pobles, des d'on arribaven notícies de la seua obertura. A Alzira per exemple, sota el patrocini de l'*Asociación de Padres de Familia*, hi havia una escola catòlica de primera ensenyança per a xiquets, amb un material i parament d'allò més luxós i higiènic (115), que comptava amb una mestra auxiliada per senyoretetes d'*Acción Cívica de la Mujer*.

El tipus d'educació que *Acción Católica* imprimia a l'escola, a cop de ser repetitius, estava convenientment codificat (116) d'una manera que resumim en sis punts. El primer, quant als drets i deures de les societats a les quals pertanyen el fills, destaca el deure de la família; segons aquest, els pares estan obligats, per llei divina, a procurar una educació religiosa i moral. El segon ens parla de la funció de l'església; aquesta té un poder exclusiu sobre la formació religiosa, i dret i deure sobre els elements profans de l'ensenyança en les altres escoles que no siguen seues. El tercer diu que la funció de l'estat és també proposar una educació moral i religiosa, sota la direcció i vigilància de l'església; igualment, s'hi condemna aquell monopoli estatal que solament accepta l'autoritat civil. Els principis directius en el problema de l'educació i de l'ensenyança, quart punt, són: 1er., la instrucció no pot separar-se de l'educació; 2on., no hi ha moral sense religió; 3er., tota educació ha de ser cristiana; 4rt., l'ensenyança religiosa ha d'ocupar el primer lloc, ja que tots els altres coneixements són auxiliars; 5é., totes les branques de l'ensenyança han d'estar impregnades d'esperit cristià; i 6é., l'ensenyança no pot tenir més objecte que la veritat. Les aplicacions d'aquests principis, cinqué punt, són: 1er., condemna de les escoles neutres i mixtes no catòliques, i prohibició d'assistir-hi per la seua perversitat; 2on., dret de l'església a la llibertat d'ensenyança; i 3er., necessitat de les escoles catòliques d'utilitzar llibres de text i lectura aprovats pels bisbes, tot exclouent altres tipus d'escoles i religions.

El sisé i darrer punt, referit a l'ambient en l'educació, ens diu que l'escola és subsidiària de la família i l'església. *Acción Católica*, com veiem, també estava ben alligada per les autoritats eclesiàstiques.

La citada *Federación de Amigos de la Enseñanza (FAE)*, per la seua banda, manifestà a l'opinió pública (117) quan se discutia la Constitució de 1931, que l'art. 24 era un atemptat a la cultura i un atac doble a la labor docent dels ordes religiosos i als drets d'associació; a més, afectava el prestigi internacional d'Espanya en el món. Quant a la clàusula referent als jesuïtes, resultava injusta i incomprendible pel treball fet per aquests en la cultura i el bé del poble; el quart vot d'obediència al pontífex representava un pretext per dissoldre'ls, perquè en canvi s'acceptaven els comunistes malgrat la seua concomitància.

Les campanyes de la *FAE*, al llarg de tot el primer bienni, continuaren en defensa dels pares de família, l'església i els xiquets catòlics oprimits. La seua tasca es va centrar sobretot en el repartiment de fulls i fullets de propaganda, la divulgació de lleis d'altres països que reconeixien el dret de la família a l'educació dels fills, la formació de la consciència dels mestres, l'organització de curses i conferències, la il·lustració als propagandistes de la llibertat d'ensenyança i, en definitiva (118), la creació directament o indirecta d'un estat d'opinió.

Conseqüent amb eixa línia, en vespres de les eleccions que donarien pas al segon bienni, la *FAE* feia la següent interpretació sobre la política escolar dels diversos partits polítics. La *CEDA*, més concreta i precisa, defensa les doctrines de Pius XI (Encíclica sobre Educació de la Joventut) que harmonitzen els drets de la família, l'església i l'estat; a més, les idees d'aquest partit afavoreixen l'escola catòlica, el repartiment proporcional escolar, l'ensenyança cíclica-clàssica i la fundació de bosses d'estudis per als

necessitats, implantades a Suïssa, Holanda i Anglaterra. El *Partit Tradicionalista*, de confiança, també concorda amb l'encíclica papal esmentada, encara que no es coneix el seu programa; el mateix s'opinava de *Renovación Española*. *Acción Republicana*, *PSOE*, *Radical Socialistes* i *Radicals* estan dirigits per la francmaçoneria i, mancats de tècnica, són apartats del països cultes i ponderats d'Europa. El *Partido Republicano Conservador*, amb cert respecte a l'església, manca de concreció i programa. *Esquerra*, maçó i mancat també de tècnica moderna. *La Lliga* (Cambó), respectuós amb l'església però imprecís. Els *Nacionalistes* bascos defensen l'església i la família. Altres, com ara *Progressistes* i *Federals*, inconcrets i no defensen l'església ni la família. Els valors educatius de la *FAE* estaven clars encara que, això sí, proclamava la seua independència política (119).

Les associacions catòliques de *Padres de Familia*, també se mostraren contràries a la política educativa dels governants republicans del primer bienni; els acusaven de no atendre'ls i de negar-los el dret de representació en els Consells Escolars oficials (120). En un marc general mostraven igualment, al President de les Corts Constituents, la seua oposició i protesta pel sentit antireligiós del projecte de Constitució que es debatia llavors, així com l'adhesió "inquebrantable" als documents pastorals més recents i a altres entitats religioses. Tot i insistint-hi en aquelles orientacions pastorals, que no repetirem per massa conegudes, sobre l'educació dels fills, la llibertat d'ensenyança o les potestats limitades de l'estat al respecte, acabava l'escrit (121) afirmant que el text constitucional propugnava la dissolució de la família.

Donada la ubicació sociopolítica d'aquestes associacions, una assemblea celebrada a Madrid -també amb benedicció papal inclosa- fou el lloc escaient perquè J. M^a. Gil Robles pronunciara un discurs en la sessió inaugural. Segons aquest (122) hom patia una persecució religiosa,

especialment a l'escola; l'estadística deia que els pares de família preferien l'ensenyança catòlica. Altres qüestions destacades en el discurs foren la llibertat d'ensenyança, el principi de la qual és que el xiquet no pertany a l'estat sinó als pares, i el repartiment proporcional ja que amb diners catòlics (dels contribuents) no s'ha de mantenir jueus ni maçons; al respecte, demanava l'aportació econòmica en pro de l'escola catòlica.

Reprenent l'àmbit valencià, el mes següent, la *Federación Diocesana de Padres de Familia* celebrà a Ontinyent la primera assemblea de la campanya regional (123). En la seua línia habitual, s'hi manifestà que l'ensenyança-formació del xiquet era potser la primera preocupació de les dretes espanyoles i que, com ja coneixem, malgrat la persecució i el martiri patits per l'església se podia transigir en algunes coses però no pas en la formació de l'ànima dels xiquets; la solució hi apuntada, una vegada més, no era altra que una croada dels pares de família.

La tasca associativa incloïa també la visita a les autoritats. Així, per exemple, una recepció del Governador de València aplegà quatre comissions de pares d'alumnes de col·legis religiosos (124), procedents de: Algemesí (maristes, *Caridad de Santa Ana* i escolapis), Godella (*Sagrado Corazón*), Polinyà del Xúquer i pobles propers, i València (maristes); l'avinentesa s'aprofitava per lliurar instàncies amb signatures adreçades al Govern, tot suplicant que continuara l'ensenyança dels ordes religiosos. Altres visites, ara a diputats per València i província, tingueren idèntic objectiu.

El mateix Governador, a més, rebia altres cartes mitjançant la premsa catòlica, sobretot quan aquests pares es consideraven ofesos. Un dels casos més repetits era quan se tancaven les seues escoles, com ara la d'Alboraig. L'Alcalde d'eixe poble havia decidit la clausura per funcionament clandestí quan, s'hi apuntava (125), tenia tota la documentació d'obertura correcta; el

fet era qualificat de cacicada, per impedir que un grup de pares de família exercitara el dret de sostenir una escola privada catòlica. En realitat, el tancament fou ratificat pel Consell Provincial de Primera Ensenyança perquè, a més, el rector de la localitat combatia l'escola laica des de la trona, segons contava la notícia ampliada i comentada diversos dies.

A Alzira altrament, com a diversos pobles o ciutats, el fracàs laic (126) afavorí el treball de l'*Asociación de Padres de Familia*; d'eixa manera, la seua tasca possibilitava l'existència de centres d'ensenyança cristiana, amb professorat competentíssim i alumnes de totes les classes socials (sic); gràcies a la iniciativa privada, per tant, els xiquets no havien de marxar a altres llocs.

Les demandes d'aquest col·lectiu de pares anaven augmentant el grau d'exigència; més encara una vegada acabat el primer bienni republicà, en circumstàncies polítiques que els eren força favorables. Això reflecteix, si més no, allò acordat en l'assemblea estatal, segons el consell directiu de la *Confederación Católica de Padres de Familia* (127). Apuntarem solament cinc de les conclusions hi adoptades sobre l'ensenyança catòlica. 1^a. Règim concordat.- Tota l'ensenyança ha de ser catòlica perquè és l'única religió vertadera. L'esperit educatiu serà el de la tradició espanyola, sotmesa a la doctrina catòlica. El règim escolar concordat suposarà l'ensenyança vigilada per la jerarquia eclesiàstica. La lliure docència de les congregacions religioses deixarà per a l'estat una funció supletòria, segons els principis cristians, per tal d'harmonitzar els poders públic i de l'església. 2^a. La iniciativa social.- Protecció a les iniciatives de les institucions socials que estan al servei de la cultura espanyola. 3^a. Llibertat d'ensenyança.- Distribució proporcional dels pressupostos d'Instrucció Pública. 4^a.- Coeducació.- Denegació per raons psicològiques, morals, socials i tècniques; ensenyança adequada a cada sexe. 6^a.- Organisme nacional d'educació.- Consells escolars locals, provincials,

regionals i nacional, amb representació de centres oficials, privats i associacions de *Padres de Familia*.

Altres conclusions feien esment a l'ensenyança primària, de les quals en seleccionem tres. 1^a. Reformar el pla d'estudis vigent a les Escoles Normals; mentrestant, abolició de la coeducació. 3^a. Reconeixement de la personalitat de les institucions d'ensenyança privada. 6^a. Potenciar l'ensenyança professional i l'ampliació de la primària, tal com la realitzaven les congregacions i associacions religioses. De bell nou, comprovem la fidelitat d'aquells pares als manaments de la jerarquia catòlica, així com el seu fons ideològic que els permetrien perpetuar-se en èpoques històriques posteriors.

El clero antirepublicà representà altre component important. Si les entitats o associacions anteriors formaven el braç armat de la jerarquia eclesiàstica, l'església comptava amb els membre propis per treballar dins el món educatiu; efectivament, i malgrat la seua incultura (128), els religiosos educadors podien influir ideològicament sobre gran part de l'alumnat de Primària -i la majoria dels de Secundària-. A més, calia sumar al clero regular el secular i, en 1931, obtindríem unes xifres aproximades a les següents: 32.000 capellans, 20.000 frares i 60.000 monges (129). Tot plegat resultava necessari si n'hi havia que lluitar contra un anticlericalisme antiquat que, en el nostre cas, se personalitzava en autoritats educatives com ara el Director General de Primera Ensenyança, Rodolfo Llopis; un maçó i pervers (130) que prohibia la propaganda religiosa i, alhora, captava els mestres de la *FETE* socialista per fer proselitisme a l'escola.

Aquesta situació és la que propiciava la injúries dels capellans contra els mestres, mitjançant els fulls parroquials per exemple, i les denúncies d'aquests; és el cas conegut que va ocórrer a La Font de Sant Lluís, a València

(131). Certament les desqualificacions mútues, a favor o en contra de l'ensenyança religiosa, havien començat tan bon punt s'inicià el nou règim republicà. Si el clericalisme en general era l'enemic de la llibertat, els ordes religiosos en particular dedicats a l'ensenyança (no a la vida contemplativa) suposaven el major perill per a la República (132), per l'ensenyança impartida mitjançant persones incompetents pedagògicament, que deformen la consciència dels alumnes a la seua conveniència. Mentrestant -seguim cronològicament- al mes següent, per ordre governativa, foren tancades les escoles parroquials dirigides pel capellà abans esmentat; les seues classes, amb la col·laboració de seminaristes, continuaren en cases particulars perquè els xiquets no anaren a l'escola pública, titllada amb menyspreu de republicana pel fet de lluir la bandera tricolor (133).

Eixa actitud encenia encara més els ànims anticlericals de València, per als quals l'excessiu nombre de *gente negra* (33'16 religiosos per cada 10.000 habitants) suposava massa hàbits, quan molts obrers passaven fred en hivern (134). En el mateix sentit, des d'Alacant es vanaven de què s'hagueren absentat més religiosos/es que de tota l'Espanya jesuïta; arran la cremada de convents se n'havien anat de la província 436 membres de 36 comunitats religioses i, malgrat això, en restaven encara 776 membres de 72 comunitats (135).

Si hem de fer cas d'aquestes opinions, la majoria del clero mantenia una posició sectària de les tradicions monàrquiques, absolutista, antiprogressista, antiliberal i reaccionària, que denigrava i infamava la República. A més, s'utilitzava com arma ofensiva el confessionari sobretot amb les dones, la qual cosa oferia un futur negre per a l'Espanya republicana i democràtica. Per això es proposava a les dones (136) abstenir-se d'anar al confessionari, perquè els rectors maldiuen del règim republicà i parlen de política. En el context de la premsa, aquest tema tenia un marcat caràcter

diferenciador entre els diaris, com també entre la seua clientela; així, en el cas del cap i casal, per al *Diario de Valencia* (137) totes aquestes crítiques anteriors eren coses d'*El Pueblo*, acostumat a llançar escumera i calúmnies anticlericals.

Tret de l'apartat que dedicarem als ensenyants, no podem estar-nos de fer un breu esment sobre l'actitud d'alguns d'ells/es quant a la qüestió que ara ens ocupa. En efecte, alguns mestres donaven religió a l'escola i els xiquets que no volien se n'anaven fora, separats dels companys. Igualment se denunciava (138) que, malgrat les directrius educatives oficials, hi havia qui tenia penjats rosaris en llocs ben visibles de l'aula; altres preguntaven col·lectivament als xiquets si retiraven o no els emblemes religiosos de l'escola, esperit també contrari a les disposicions ministerials. Segons testimonis dels mateixos mestres (139), en 1932 a moltes escoles públiques encara conservaven el crucifix, i se continuava resant com en els millors temps de predomini del clero, la monarquia absoluta i la dictadura; les ensenyants, sobretot, mostraven així una resistència passiva a la República. Solament un exemple, per no estendre'ns, seria el d'una mestra de La Marina que castigava i sermonejava els xiquets amb germans no batejats, tot dedicant-los a aquests últims qualificatius com ara *morito*, *judio*... (140). En tals casos, solia demanar-se la intervenció de les autoritats sobre aquests tipus de mestres o inspectors.

Entre el rebuig que part de la societat mostrà a la política educativa religiosa del primer bienni republicà, no podem acabar sense referir-nos a la classe política, concretament a la dreta catolicoconservadora. Arguments i aspectes puntuals debatuts per entitats, capellans, pares i mestres correligionaris serien utilitzats igualment per la dreta política; caldrà, per confirmar-ho, insistir-hi una vegada més.

D'eixa manera, a finals de 1932, una visita ministerial a Gandia fou el motiu perquè un membre de la *Juventud de la Derecha Regional Valenciana* diferenciara laics de catòlics; per valorar aquests últims recordava l'art, la cultura, la caritat i el sacrifici manifestats en l'obra dels ordes religiosos a la capital de la Safor. El laïcisme, altrament, s'apoderava del pressupost nacional, dels diners dels catòlics -majors contribuents (141)-, per potenciar les escoles laiques; a més, expropiant col·legis, universitats i hospitals dels jesuïtes se tallava el geni creador dels catòlics.

Per formar l'opinió pública no s'estava de recórrer a les cròniques foranes si, com és el cas, es tractava de divulgar el parer de dos prohomes contraris a la secularització, manifestat al cinema madrileny *La Ópera* (19 de febrer de 1933), tot i defensant les congregacions religioses (142). El primer, J. M. Gil Robles, favorable a la independència de l'església assegurava que aquesta estava per damunt de governs, estats i activitats humanes; després de recordar que als països civilitzats l'estat ajuda els cultes, afirmava que tots els partits de la dreta estaven en contra de la llei de congregacions religioses i que aquesta duraria poc. El segon, presentat com el Conde de Rodezno, opinava que a Espanya no hi ha contrastos de religions, solament catòlics o indiferents; en aquest sentit, mentre l'esquerra es mostrava intransigent, la dreta oposava respecte i llibertat; acabava dient que la Constitució desespanyolitzava Espanya, que és catòlica, perquè atacava el catolicisme.

En efecte, el mateix dia en què el President de la República signà la llei esmentada (3 de juny de 1933), els diputats catòlics anunciaren en "Al país" el combat contra el projecte aprovat, tot explicant la seua actuació i la conducta a seguir en el futur (143). Disconformes amb l'art. 26 de la Constitució, insistien sobre les infraccions constitucionals de la llei i, per tant, la qualificaven d'anticonstitucional. La llei, s'anunciava altra vegada, duraria poc i seria

derogada en el futur pels diputats catòlics; per això era precís unir esforços perquè la dreta guanyara les eleccions i ho rectificara.

A casa nostra, valencianistes moderats també compartien el mateix criteri religiós; la prohibició d'ensenyar als ordes religiosos, deien, deixaria molts xiquets sense escola i augmentaria el pressupost en educació, sense oblidar el verí de l'escola laica antireligiosa. De tota manera, pel seu caràcter liberal més obert culturalment, se criticava l'actitud de la *Derecha Regional Valenciana* pel seu programa de bilingüisme escolar, declarat al seu Congrés de juliol de 1933. En ell se rebutjà el contingut valencianista de les seues escoles, en no impartir gramàtica, història i geografia valencianes, per la seua incomprensió i ignorància (144). Comparant el dret religiós i lingüístic s'hi preguntava el perquè, de la mateixa manera que la religió catòlica ha de ser obligatòria a les escoles sense demanar-ho els pares, no s'obligava els xiquets a aprendre el valencià -sí el castellà?- (sic) i ho havien de sol·licitar expressament els pares.

En clau electoral catastrofista (145) ens arribaven els efectes d'un possible triomf de l'esquerra, mort espiritual dels xiquets, i dels sectaris, una espasa clavada al cor de les mares; maçoneria i *ILE* arrabassarien els seus drets. Era necessari votar (sic) al veritable Mestre i Primer Ministre d'Instrucció Pública -Jesucrist-, per unes escoles amb catecisme i crucifix.

Després de la victòria electoral a les darreries de 1933, l'explicació posterior de la campanya duta a terme per la dreta triomfant passava per diversos aspectes, segons el mateix autor anterior (146). Innegablement, l'eficàcia de la lluita s'explicava per una intensa propaganda i una, no menys eficaç, organització social i política; tot en contra de la maçoneria del poder i del ministeri d'I.P. -Manuel Azaña, Fernando de los Rios, Marcelino Domingo i Domingo Barnés- que per ferir el cor de les mares espanyoles, profundament

cristianes, havien provocat la venjança d'aquestes a l'hora de votar. Els rètols divulgats pertot arreu, per votar a la dreta, contenien missatges clars: tornar el crucifix a les escoles, defensar la dignitat ultratjada de mares i esposes, acabar amb el laïcisme en l'educació, negar la coeducació que per ser contrària al pudor i seguretat de la infància corrompia la joventut, obertura de centres femenins i separació de sexes en tots els graus de l'ensenyança... Lògicament s'havien repetit insistentment proclames contra l'ILE i els socialistes, que solament afavorien l'escola laica contrària a la catòlica; aquesta última, comptava afortunadament amb les seues heroïnes: dones i monges. Marxistes, maçons i jueus, els enemics dels xiquets, que hom personalitzava en Marx, Lenin o Stalin, configuraven un programa de la política escolar -protagonitzada pel govern d'esquerres- basat en la idea de persecució a l'educació cristiana.

Altra interpretació semblant, des de València, explicava l'èxit electoral de la conjunció de dretes pels arguments electorals, que resumia en dos. Els negatius, per l'anàlisi del nefast bienni republicanosocialista, i els positius, per les promeses de rectificació conduents a un nou ordre econòmic, social i religiós. En tot això tenia molt a veure la captació i conquesta de les masses que, sota la doctrina social catòlica, organitzava també les joventuts com ara les *Juventudes de Acción Popular (JAP)*. Precisament aquesta associació anava a celebrar prompte el seu congrés i, segons el mateix autor (147), a més d'acabar amb una missa de campanya hauria de ratificar als menys dènou afirmacions, de les quals en triem cinc: 2^a. Disciplina. Els caps no s'equivoquen; 4^a. Derogació de la legislació sectària socialitzant i antiespanyola; 5^a. Família cristiana davant del modernisme pagà; 7^a. Llibertat d'ensenyança. Els fills no són de l'estat; i 19^a. Sobretot Espanya, i sobre Espanya Déu. L'escrit continuava tot reclamant un moviment organitzat de reivindicació social, obrera, política, religiosa, econòmica i nacional; així,

l'evolució social i patriòtica cristianes ens portarien una Espanya gran. Com podem endevinar, l'ambició del nacionalcatolicisme ja no tindria fre.

Resultava clar que l'evangelització estava assegurada durant el segon bienni, perquè (148) els xiquets seguien assistint a l'escola oficial i, també, gràcies a que molts mestres laics se sentien més morals i cristians, degut al desbocament oficial republicà. No s'havia verificat la substitució de l'ensenyança religiosa, pels esdeveniments polítics favorables a la dreta, però calia reconcentrar esforços en l'ensenyança religiosa. Al marge de la impartida per l'estat i les entitats seglars i religioses, n'hi havia que multiplicar molt els centres d'ensenyança purament religiosos i l'ensenyança catequística, més moderna (pedagògica) i amb millors instal·lacions. Evidentment, encara que s'havia guanyat una batalla, la guerra per l'escola cristiana no es donava per acabada.

De fet, si comparem aquella situació amb l'actualitat, comprovem que els plantejaments continuen estant vigents. Els polítics de la dreta afavoreixen l'escola privada catòlica "... comprometent una part significativa dels pocs recursos existents amb la patronal confessional, catòlica, conscients que un deteriorament de l'escola pública, dèficit de places escolars o una mala qualitat d'aquestes, incrementarà la seua quota de mercat i produirà major benefici econòmic i espiritual ..." (149). A més, el sistema educatiu dretà discrimina pel seu tracte diferenciat -principi reaccionari-, que fa de manera astuta i silenciosa. Així, l'inici de curs acadèmic a l'escola pública sol estar mancat de mesures administratives, la desestructuració dels centres educatius i el funcionament deficient.

No cal insistir-hi; és suficient amb les crítiques socials a la política de concerts educatius practicada per la dreta, i en els beneficis d'aquesta (150). Els centres privats d'elit afavorits, en efecte, practiquen aquella educació

diferenciada per raons de sexe, ubicació (zones residencials allunyades) i alt cost econòmic de les mensualitats, tret d'altres continguts educatius, formals i no formals. La desviació de recursos públics als empresaris-titulars d'eixos centres, com esmentàvem, deixa menys recursos per a l'escola pública i en conseqüència, per exemple, resten molts xiquets d'infantil sense escolaritzar o ho han de fer mitjançant ajuntaments o escoles privades; a més, els centres públics o concertats més humils presenten grans insuficiències.

8. 7. Aspectes puntuals més contestats.

La llibertat d'ensenyança i el dret a l'ensenyança religiosa, sobretot i en el nostre cas, s'aplicaren i esdevingueren de tal forma que el mateix M. B. Cossio, un dels pares espirituals de la reforma educativa del primer bienni, declarà el seu desacord per les limitacions al manteniment de les manifestacions culturals religioses; la seua indignació per l'expulsió dels jesuïtes el varen fer dubtar per la continuïtat de la pròpia *ILE*, i el seu possible tancament o prohibició (151).

La reacció contra l'anomenat monopoli docent començà ben prompte; l'estatalització, en eixos termes, era contrària a la investigació i el desenrotllament i, a més (152), la burocràcia i les titulacions oficials no eren tan importants com la confiança de la família i els pares, que ostentaven el primer dret. Ben aviat les instruccions pastorals es veuriem reflectides en les publicacions correligionàries; les normatives oficials, sobre la desaparició de

l'obligatorietat de l'ensenyança religiosa a les escoles estatals, foren contestades de seguida per aquells arguments en contra (153) i les recomanacions als rectors perquè assessoraren els pares al respecte.

Tanmateix, hi havia opinions contràries a aquestes últimes. La llibertat religiosa, massa tímida, hauria de ser més radical i la religió impartir-se pels rectors a les esglésies. Tenint en compte que se respectava el dret dels pares catòlics, sense abolir-se l'ensenyança religiosa de l'escola, la reacció de la dreta catòlica havia estat exagerada; la protesta resultava injusta, com si s'haguera prohibit i perseguit la religió catòlica (154). La qüestió pedagògica més àrdua, complicada i espinosa era -s'hi apuntava- l'ensenyança de la religió.

Continuant en la relació dels fets, ara per part catòlica, arribem a l'inici del curs 1931-32 en què insistentment (155), com passaria en els cursos següents, se recordava que matricular els fills en l'ensenyança religiosa era un deure urgentíssim i ineludible dels pares. Els fulls de sol·licitud, s'informava pel que fa a València, se lliuraven a la *Sección de Propaganda de Acción Católica* (Palau Arquebisbal). Respecte a la propaganda, no faltaven en la premsa els anuncis de mítings a favor de la llibertat d'ensenyança, encara que ho foren a ciutats llunyanes; n'és el cas del que s'anava a celebrar (156) a la plaça de bous de la castellana Palència (17 d'abril de 1932), per a la qual cosa s'havien preparat trens especials per assistir-hi des de diversos indrets. També, evidentment, se n'anunciaven per a més prop, a casa nostra, com l'organitzat (157) per l'*Asociación Católica de Padres de Familia* d'Ontinyent (25 de maig de 1932).

Tret de les posicions radicals d'uns i altres, també hi hagué reflexions assenyades sobre la llibertat d'ensenyança i, encara que minoritàries, hem de fer-les constar. Segons una d'elles (158), la importància de la qüestió religiosa

rau en captar adeptes i voluntats. El problema espanyol (sic) és que la religió està monopolitzada pel catolicisme; no hi ha convivència de confessions heterogènies ni de cultures diferents. Històricament -continuava- hi ha hagut persecució contra religions diferents a la catòlica, contra els fets diferencials i contra altres activitats culturals i pedagògiques; la nostra societat és, per tant, eminentment catòlica més per tradició que per convicció. Per tot això caldria un liberalisme amb garanties; és a dir, possibilitar tota mena d'inquietuds filosòfiques i religioses tot i limitant l'amenaça d'una llibertat plena al catolicisme, donada la seua coacció i força (poder) adquirides per segles de favoritisme i intolerància.

Altra opinió vessada a la mateixa publicació valencianista *El Camí* (159), després de manifestar les seues inquietuds i incògnites respecte a la substitució de l'ensenyança religiosa, proposava (estem en l'inici del curs escolar 1933-34) una llibertat d'ensenyança però real i tolerant, sense hipocresies ni aldarulls, religiosa respecte a les confessions i, com no, que facilitara el lliure accés a les cultures peninsulars, referint-se a la llengua vernacla valenciana. La llibertat d'ensenyança, per tant, no sempre anava unida al fet religiós; també se reivindicava el cultural. La realitat però ens mostrava que l'al·lusió religiosa fou majoritària (160), fins i tot a l'àmbit valencià.

El pressupost proporcional anava plegat a la llibertat d'ensenyança, si més no en opinió dels catòlics (161). Les exigències, per part d'aquest sector, incloïen demanar la reserva d'una part proporcional del pressupost d'Instrucció Pública per a les escoles d'ensenyança religiosa, sol·licitades pels pares. La injecció econòmica pública vindria bé als col·legis privats, sobretot al començament del curs.

Quelcom semblant fou el que declarà J. M. Pemán a Borriana on, després de defensar religió i família, digué que l'estat negava el dret a escollir els mestres per als fills; l'ensenyança no podia ser un monopoli estatal, com ara el tabac o el petroli (sic), perquè converteix els ensenyants catòlics (religiosos) en contrabandistes. Entre altres qüestions, també aprofità l'avinentsa (162) per criticar els procediments inquisitius i maçònics de l'escola laica-única, que feien de l'alumne un pellingot-penjall humà, sense sentiments, creences, llibertat ni idees; és a dir, el botxí d'una democràcia constituïda per oligarques i cacics. Més avant s'argumentava que, fins i tot, un estat laic havia de fer el repartiment proporcional escolar (163). Els impostos havien d'orientar-se al bé comú, a afavorir la majoria de ciutadans; és per això que s'havia de subvencionar tota varietat d'escoles, particulars i privades.

Les demandes educatives religioses també tractaven aspectes més epistemològics, sobre el tipus d'ensenyança que calia impartir; hi havia elements propis de l'escola catòlica (crucifix escolar o catecisme) i, alhora, perills que calia excloure (coeducació o escola soviètica). Al marge d'altres qüestions pedagògiques i metodològiques o de continguts, aqueixos elements eren els que més fàcilment arribaven a la mentalitat pública buscada i, al menys, més apareixien als mitjans de comunicació escrits.

No és aquest el lloc més adient per parlar de la importància que té la simbologia i la imatgeria en tota religió. Ja s'ha esmentat en aquest treball però, així i tot, resta apuntar a mode d'exemple, i encara que de forma breu, el seu paper com a mobilitzador de masses. Per als catòlics era inconcebible una escola sense crucifix i, en conseqüència, calia pressionar com fóra per aconseguir-lo; un dels models exemplificadors el podíem trobar fins i tot a qualsevol poblet, tan llunyà i desconegut fins aleshores com Piñel de Abajo (Valladolid). Els seus veïns, presentats com exponent d'enteresa cristiana

(164), havien adoptat la resolució de manifestar-se en públic i exigir al mestre la col·locació del crucifix i la Immaculada.

Malgrat el pas del temps i les noves exigències formals i constitucionals, la dreta política continua pensant a hores d'ara que el crucifix podria tornar a les aules; les raons apuntades (165) són que forma part de la nostra cultura, és un símbol en molts indrets, pertany a la gran tradició religiosa i va unit a molts fets històrics. Recordem, però, que parlem concretament de l'escola pública.

No menys important en l'educació cristiana era el catecisme escolar. Davant la imposició de l'escola laica sense déu, perquè la doctrina catòlica violava la llibertat de consciència (166), s'erigia el catecisme; un xicotet llibre que sols conté les màximes i orientacions més saludables de la consciència universal, mal vist -continuava- pels lliurepensadors del sectarisme i l'odi a la religió. Seguint el mateix pensament, si Déu ens dóna les lleis de la consciència -el bé i el mal- nosaltres no podem imposar-nos-la; seria el caos. L'absència o supressió del catecisme, seguint la mateixa cita, ompli les presons de delinqüents, els hospitals de malalts específics i els cementeris de víctimes; a més, els homes s'odien, es persegueixen, es maltracten i es maten, tot per manca d'amor; els fills tampoc no respecten els pares, augmenten els fraus, els robatoris i les vagues laborals perquè els obrers no respecten els amos i, al mateix temps, aquests exploten els treballadors, per manca igualment d'amor a la justícia i a la propietat; en definitiva, el camí al llibertinatge pernicios, mostrat en exemples com ara moral de cabaret, teatres pornogràfics, llibres obscens i lectures corruptes. Contra tots aquests mals l'alternativa hi proposada era el catecisme, guia de la moral correcta i fre a la delinqüència, doncs la llibertat és perniciosa si no és moral.

En aquest cas tampoc no se desaprofita la instrumentalització social del catecisme, tot utilitzant la notícia escaient procedent una vegada més d'indrets forans, com ara la catalana Montserrat. L'aplec de milers de xiquets hi congregats, seguidors del catecisme, s'hi comparava "com una bandada de pollets que corren a arrecerar-se sota les ales de la mare quan apareix l'esparver carnisser... de les escoles laïques" (167); un desmentiment al laïcisme protagonitzat per vertaders cristians que, segons llegim-hi, porten el crucifix i coneixen la doctrina del Crucificat.

Llevat d'actuacions populistes, hem d'apuntar també les activitats encaminades a la formació. Destaquem, pel seu curiós interès, part del contingut pedagògic d'un curset celebrat a València entre novembre i desembre de 1933, adreçat a rectors (debades) i catequistes (previ pagament de 3 pessetes de matrícula). Les cròniques aparegudes diversos dies (168) ens parlen de les conferències hi pronunciades pel distingit Juan Tusquets, doctor, rector, pedagog i catequista, també català. Segons una d'elles, feia un estudi psicològic de l'ànima del xiquet, tot i teoritzant sobre la que anomenava "lleï de zones obscures", plena de fantasies i extravagàncies fruit de la superstició sempre que no fos il·luminada pels dogmes de la "nostra Religió". Altra de les lliçons hi impartides tractava sobre com sembrar en els xiquets la devoció a la Verge; per tal d'aconseguir-ho se proposava utilitzar la llavors incipient tècnica dels "centres d'interès". Com comprovem, uns detalls formals d'actualització pedagògica que, tanmateix, no lleva aquells continguts dogmàtics de fons.

Així i tot, resultava inacceptable altre avanç de l'escola moderna com ara la coeducació. Aquesta, aprovada pels professors normalistes de València, fou durament criticada com aquell naturalisme pedagògic anticristià; una enormitat, contrària a les orientacions encícliques referents a l'educació de la joventut, errònia, perniciosa, negadora del pecat original i promíscua. Per tal

de combatre-la se proposava (169) una formació distinta segons sexes, així com una croada de reacció contra els governants sectaris; el suport d'associacions cristianes de joves i pares estava garantit.

Més raons contràries a la pràctica coeducativa les trobem, al llarg del primer bienni, a través de la tasca de campanya d'aquells col·lectius catòlics mobilitzats. Només en una de les conferències, organitzada pels *Padres de Família*, se podien escoltar fonaments increïbles per allisonar els fidels. Així (170), la coeducació manca de base científica, és oposada a la Pedagogia moderna i funesta en l'ordre físic, intel·lectual i moral; les diferències psicofísiques de l'home i la dona, orientades a la paternitat i maternitat respectivament, exigien una educació diferent relacionada amb el sexe. Tampoc no hi faltaven els exemples il·lustratius i, segons dades del conferenciant, als EEUU el 90 % de xiques coeducades perdien el pudor mentre que el 40 %, també de xiques coeducades, el que perdien era l'honor. Amb justificacions semblants solament faltava acudir a la salvació dogmàtica; és a dir, a la màxima autoritat al respecte que no era pas altra -acabava- que l'encíclica escaient.

El cas és que sectors més progressistes, en altres aspectes, mostraren també en aquest tema certa ambigüitat. De les files valencianistes-nacionalistes sorgiren més avant, en plantejar-se la prohibició de la coeducació en el segon bienni, opinions més moderades com ara (171) la que considerava teòricament acceptable la coeducació però, prosseguia, comportava un assaig perillós en la pràctica donades les nostres latituds temperamentals; era refusable confessionalment i, a més, calia ser prudent pel canvi psicològic de l'alumnat.

El quart i últim element que abans esmentàvem, entre els més utilitzats llavors, fou el fantasma de l'escola soviètica. Tampoc no anem ací a endinsar-

nos en la càrrega fal·laç i la fòbia que el comunisme inspirava als sectors catolicoconservadors, però sí en els “perills” que comportava dita escola. Un d’ells era la pèrdua de la moral tradicional i el pas a la mística de la producció i l’ateisme (172). Més endavant s’afegia que, pel seu caràcter obligatori i antireligiós, ocasionava la destrucció de les organitzacions religioses; també que la principal assignatura era l’ateisme, amb el consegüent retard en literatura i ciències; finalment s’hi inculcava en els xiquets idees com la igualtat i la companyonia, tan renyides amb la figura de l’autoritat dels pares (173). Tot era vàlid, doncs, per esmorteir l’ensenyança laica republicana, fins i tot les interpretacions malicioses.

8. 8. Els ordes religiosos.

Tot i la importància del contingut curricular de l’ensenyança catòlica, del que calia o no impartir a les escoles religioses, el que assolí si cal més encara un major protagonisme social en aquella guerra escolar fou el paper dels ordes religiosos; és a dir, la preservació i la utilització que en dites circumstàncies havia de jugar el braç armat de l’església era, obligatòriament, un factor a explotar. Aquella reacció rabiosa i exagerada del bàndol tradicionalista (174) utilitzà unes armes carregades d’integrisme doctrinari que, encara que dogmàtiques i redundants, no deuen escapar-se a l’estudi de l’historiador sobretot pels efectes polítics, socials i educatius que comportà. Caldrà separar de manera mínima però suficientment sistemàtica, a més de la pròpia figura dels ordes religiosos, la resistència a les lleis laïcitzants que els

afectava, així com les manifestades excel·lències d'aquestes associacions privades tot i fent una citació especial, donat el seu pes històric, per dedicar-la als jesuïtes. El protagonisme, social i educatiu, dels ordes dedicats a l'ensenyament mereix indubtablement la nostra atenció.

Certament els ordes religiosos com a institució havien estat qüestionats de feia temps però, cenyint-nos al nostre primer bienni republicà, ja en les seues vespres podem trobar crítiques com ara la que ens arriba d'Elx (175). Conforme a la seua descripció, en un rebut dels que el col·legi de xiquetes de *Ntra. Sra. del Carmen* d'Asp emprava per a cobrar les mensualitats de les seues alumnes, hi havia un incís sobre les notes de Catecisme, Aplicació, Comportament, Ordre, Assistència (manca) i Puntualitat (manca), la qual cosa indicava que solament s'hi impartia Catecisme. També a la capital del Baix Vinalopó -continua- ocorria el mateix a moltes escoles; no s'hi ensenyava res útil als xiquets/es però, això sí, era obligatori dur un car uniforme per aparentar el contrari; els alumnes no sabien res però s'afecionaven en assistir a la doctrina dominical.

Igualment des d'Alacant, uns mesos després, els *Cercles Republicans* i el *Partit Socialista* de la capital se reunien per tractar el problema religiós i, donat el caràcter anticlerical de la província (176), exhortaven les autoritats perquè prohibiren la tornada dels ordes religiosos hi expulsats. El component polític tampoc faltava en altra opinió, tornant a Elx (177), segons la qual l'esforç del cristianisme unit a l'església buscava interessos més polítics que religiosos. Els ordes religiosos utilitzaven els xiquets com a instrument de les seues ambicions polítiques i econòmiques, tot deformat-los mentalment en sobrecarregar-los de prejudicis, temors i supersticions; per això, s'hi demanava a l'Ajuntament elxà crear escoles perquè tingueren ensenyança els xiquets que anaven a escoles religioses, aproximadament entre 200 i 300.

La implantació de les escoles privades, però, no era evidentment la mateixa a tots el indrets. A la Vall d'Albaida, per exemple, en 1931 solament n'hi havia a 5 dels 34 pobles i les de pàrvuls, majorment d'ordes religiosos, complementaven la mancança de les públiques; si no estaven cobertes les places escolars obligatòries, difícilment es podien abraçar les de pàrvuls. L'obra escolar de la República, tanmateix, aconseguí multiplicar aquestes últimes, tot passant de les 2 existents en 1931 (Ontinyent) a les 14 en 1933 (178). Després dels exemples local i comarcal, a nivell estatal els ordes religiosos educaven, a principis de 1933, la quarta part de la població escolar primària (179). Només 5 de les principals congregacions ho feien a 91.651 xiquets, mentre 3 de les principals femenines a 145.746 xiquetes; tenien escoles més de 100 ordes i, seguint la mateixa font jesuïta amb dades parcials, els escolapis per exemple ateniien gratuïtament 24.351 xiquets, entre primària i secundària, i els salesians 14.500 en les mateixes condicions i graus.

Aquestes últimes dades ens adrecen a les esmentades “excel·lències” dels ordes religiosos dedicats a l'ensenyança. Un dels aspectes més “sorprenents” era l'èxit acadèmic a què arribaven els alumnes d'eixos centres. Així, al col·legi de *La Asunción* d'Elx només hi hagué el 1931, en acabar el curs, un 1'3 % de fracàs escolar; resultat (180) encomiable i grandios. Altre col·legi de la mateixa població, l'*Ave María*, destacava per oferir un 4'5 % de suspesos en batxillerat, i en primària per una assistència del 95 %. No hi faltaven tampoc (181) felicitacions del diari, al centre i als pares, i la publicació dels noms dels millors alumnes. No hi constava, en canvi, la procedència social ni el nivell cultural de l'alumnat.

El mateix ocorregué el curs següent, a tots els indrets, si hem de fer cas d'algunes cròniques. Sols al mateix periòdic (182), trobem per exemple resultats semblants des d'Alzira, donat l'extraordinari èxit dels alumnes escolapis, fins la belga Brussel·les, on *La Salle* se presentava com paradigma

de prosperitat dels col·legis religiosos de l'estranger, i exponent d'escola catòlica lliure. L'inici d'un nou curs era, una vegada més, ocasió coneguda per engrandir aquesta imatge immillorable de les institucions religioses, com ara a Ontinyent (183) on el col·legi de *La Concepción* presentava un dels millors models d'organització de la província, a més de l'augment d'alumnat de diverses classes socials; també hi començaven les sessions nocturnes per a obrers/es, amb mestres ajudats per distingides senyores de la localitat.

També hi comptaven idees divulgatives com els concursos. És el cas del que s'havia convocat per la *Federación de Amigos de la Enseñanza*, per donar a conèixer la labor docent i cultural dels ordes religiosos (184); estava dotat amb 1.500 pessetes de l'època i s'hi adjuntava un índex suggerit. Tot era vàlid per contrarestar els efectes d'una despòtica legislació que volia acabar amb les qualitats d'aquells (185): virtut incomparable, misericòrdia d'heroica caritat, ensenyança eficaç i sòlida, alta educació espiritual i patrimoni moral del poble.

Si, a més, s'hi aplicava interessadament un criteri comparatiu entre l'escola privada religiosa i la pública, l'elecció estava clara. Notícies adients a l'efecte no en faltaven a qualsevol comarca; constatem-ne solament uns casos puntuals (186). Mentre a Silla no funcionaven les escoles públiques creades, per l'excessiva ratio (més de 150 xiquets per aula) que feia inútil el treball dels mestres, a Canals les xiquetes de l'escola única estaven abandonades, per una vacant interina no coberta per cap mestra.

Per diferenciar, més si cap, uns centres d'altres les cròniques solien utilitzar un llenguatge força expressiu, sense estalviar en adjectivacions o desqualificacions que manifestaven una oposició irreconciliable, ni amagar les tendències ideològiques dels seus autors. Així, a propòsit de la vetlada de cloenda del curs 1932-33, celebrada al col·legi *María Inmaculada* d'Elx, se

vessaven opinions com “... mentre el petimetre Estat, el gomós òrgan estatal no arribe en la formació dels seus mestres i centres docents a l’envejable altura en què es troben les escoles religioses, no pot (...) intentar suprimir-les en nom d’una falsa neutralitat a la consciència del xiquet que en la ment del xiquet està ser una solemne faula”, “... manifestem al Déu Estat que avui ens governa, que en compte de decretar la prohibició dels col·legis religiosos que tan encertadament desempenyoren la seua comesa alligone els mestres laics que s’apropen perquè complequen millor l’alt i noble apostolat de l’ensenyança, al qual en certa manera van a prostituir” (187).

No hem d’oblidar tampoc un esment als ordes religiosos que, més parcialment o indirectament, també tenien a veure amb l’atenció als xiquets i que, en tot cas, ens recorden aquella imatge benèfica i beneficiosa per al sector catòlic. Entre les moltes cites aparegudes a la premsa corresponent n’apuntem, sols de la primera vuitena de novembre de 1931, al menys dues. La primera parlava de la “sopa” de les Escoles Pies, que atenia xiquets i majors pobres; suprimida algun temps, la seua cantina escolar tornava a obrir-se i, per tant, calien donacions particulars en metàl·lic i en espècies (188). La segona destacava la vocació sublim, heroica i difícil de les monges dedicades a la caritat pels xiquets, malalts i vells; segons s’hi informava, a més (189), al País Valencià hi havia 22 asils que albergaven 687 desemparats.

L’estratègia catolicoconservadora no consistí solament en exaltar les virtuts de l’ensenyança religiosa, sinó que criticà de forma irracional i obsessiva tot el que poguera perjudicar la captació i posterior formació de la seua clientela. Dins de la política educativa general del primer bienni, la qüestió de l’ensenyança religiosa fou la que congregà una major reacció per part d’aquell col·lectiu, sobretot al voltant del Projecte de Llei de Confessions i Congregacions religioses, al que no s’estava de qualificar com a gravíssim i

atemptatori -com ja sabem- als més sagrats drets de la consciència catòlica (190).

No importa -llegim el mateix octubre de 1932 (191)- que l'estat no dispose de diners per substituir les funcions docents que exerciten els ordes religiosos, el que importa és mantenir viu el foc anticlerical i ferir les consciències cristianes. Els partits d'esquerra, un conjur diabòlic, s'havien decidit a acabar amb tot el que signifiqui catolicisme a la nostra pàtria; els impostos fiscals als ordes religiosos eren el camí per a la seua dissolució o expulsió. L'església -acabava-, que representava la majoria d'espanyols, estava lleialment sotmesa al règim però oposada a la legislació sectària.

Lluny de conformar-se, el 9 de novembre la Comissió Parlamentària de Justícia rebé un Informe. Presentat pel president de la *Federación Española de las Asociaciones de Familiares y Amigos de Religiosos*, que comptava amb més de 417.000 afiliats (192), les peticions del voluminós Informe se resumien en: 1^a., prescindir de la confiscació dels béns de l'església o concertar un Concordat per a la seua aplicació; 2^a., reconèixer com propietat dels ordes religiosos els béns immobles i les aportacions d'herències i fortunes particulars, per tal de no castigar els particulars; 3^a., conservar els ordes religiosos béns suficients per atendre les seues necessitats, donar almoines i conservar les finques rústiques i ramat per al seu servei; 4^a., permís per dedicar-se a l'ensenyança i conversió de fidels; i 5^a., permís per seguir practicant la beneficència i l'ensenyança gratuïta a xiquets i obrers pobres. Per tancar la notícia, un representant dels ordes religiosos parlava de les incongruències jurídiques, dogmàtiques i orgàniques de l'esmentat projecte. També ací algunes comissions, com ara les d'Alzira o Gandia (193), intentaren visitar més endavant el Governador donat el moviment de pares de família, entitats i representacions, alarmats per la substitució de l'ensenyança

religiosa i les repercussions en l'educació dels seus fills, tot i reivindicant qüestions relacionades amb la ciutadania, la llibertat i la justícia.

Altre perill del projecte de llei era acabar amb el comerç i la indústria de les religioses: rehabilitació de prostitutes que regeneraven el claustre, sanatoris-reformatoris gratuïts, regeneració pel treball, servei a la societat en lluitar contra l'atur i la degradació moral... No se podia gravar el treball fet per les acollides perquè, a més de l'agressió a les monges, la víctima era el poble (194). Mentrestant, seguien les discussions parlamentàries sobre el projecte legislatiu, en les quals els diputats catòlics negaven la superioritat del poder civil, tot i mantenint la seua oposició al sectarisme del dictamen i de la Constitució; solament acceptaven la legislació concordada i, així, calia preparar-se per a la guerra espiritual, segons manifestacions de J. M^a. Gil-Robles. De fet, el mateix dia (195) ens assabentàvem d'algunes protestes contra la llei de Congregacions com ara la d'Oasca, des d'on els centres obrers catòlics havien enviat telegrams de protesta al Cap del Govern, o la de Càceres, des d'on el president de la *Junta Católica* en altre telegrama demanava a M. Azaña i a J. Besteiro major llibertat d'ensenyança.

No hi faltaven tampoc en determinada premsa els resultats d'estudis econòmics que intentaven demostrar, dins d'una guerra de xifres, les conseqüències sobre el pressupost estatal i la impossibilitat material en substituir l'ensenyança religiosa. Això comportaria el repetit perill de què molt xiquets quedaren sense escola, argument utilitzat també per aquells que consideraven la llei massa precipitada, malgrat definir-se com a tolerants i partidaris d'una llibertat d'ensenyança que contemplara: laïcisme, liberalisme i neutralitat (196).

La pressió en contra de la futura llei augmentava en vespres de la seua aprovació, això sí, amb arguments ja coneguts i corejats ben bé, tot i oferint

una visió catastrofista i una interpretació negativament apassionada del text proposat. Així eren les afirmacions en el sentit que el projecte atropellava els drets de l'església, els ordes religiosos i la consciència catòlica, i prohibia l'activitat docent religiosa d'unes congregacions a les quals els devíem la major i millor part de la nostra cultura; després d'altres comentaris partidistes (197) se conclouïa que l'activitat docent religiosa era imprescindible per a la regeneració social, interpretada sota la visió balmesiana. Les conseqüències calamitoses del projecte de llei no acabarien aquí; dos dies després ens n'adonem de més (198): moment crític per a la pedagogia espanyola, espantós abisme, catàstrofe pedagògica, persecució religiosa, ensenyança més cara per al pressupost de l'estat, desaparició de la cultura, amenaça i, finalment, sembla del terrorisme a l'escola.

A la fi (17 de maig de 1933) s'aprovà la Llei de Confessions i Congregacions religioses, per 278 vots a favor i 50 en contra. Constava de sis títols més un de preliminar, amb el següent contingut: Títol preliminar (art. 1). Executa els arts. 26 i 27 de la Constitució, que se regularien posteriorment amb decrets i reglaments; Títol 1er. De la llibertat de consciència i de cultes (arts. 2-4); Títol 2on. De la consideració jurídica de les confessions religioses (arts. 5-10); Títol 3er. Del règim de béns de les confessions religioses (arts. 11-19); Títol 4rt. De l'exercici de l'ensenyança per les confessions religioses (art. 20); Títol 5é. De les institucions de beneficència (art. 21); i Títol 6é. Dels ordes i congregacions religioses (arts. 22-31). El mateix reportatge, que oferia el text íntegre (199), s'aprofitava per protestar contra la nova llei pels seus atropellaments jurídics i morals, tot i recordant que afectaria vora 700.000 escolars de centres religiosos, majorment d'escoles primàries.

Lògicament no s'havien acabat les crítiques. Aprovada amb l'aplicació de la guillotina -terminologia utilitzada sovint-, la llei era qualificada d'antidemocràtica i dictatorial en anar contra el dret de les minories

parlamentàries catòliques, emparades per l'església; a més (200), manca de tota força d'obligar, no té valor moral i solament és vàlida fins a les següents eleccions -assegurava premonitòriament- en què hi hauria suficient majoria de catòlics per invalidar-la. Abans de llançar-s'hi un missatge d'optimisme i esperança s'agraïa, per part de la *FAE*, l'esforç dels diputats catòlics.

Un discurs del papa, publicat repetidament en la premsa correligionària, comentava la llei recentment aprovada i la conceptuava de sinistra i reprobable, danyosa especialment per als joves i vil als drets de l'església i de les congregacions religioses. Continuava proposant una operació en contrari (201) perquè, quant a l'escola, calia morir abans que cedir tot intensificant i organitzant l'ensenyança catòlica, a més d'orar, vigilar i treballar. Efectivament, prevista la suspensió de classes als centres de les congregacions religioses per a gener de 1934 (fet que, com sabem, no s'arribaria a produir), sorgí la necessitat per als catòlics de tenir escoles parroquials per competir amb les escoles públiques; contra el sistema impositiu estatal d'escola laica, freda i deshumanitzada, que només tenia un objectiu formatiu (202), calia potenciar l'escola cristiana.

Les instruccions de la jerarquia eclesiàstica arribaren a les masses populars; als menys això reflectien les notícies que ens parlaven d'un *moviment nacional* de protesta, ara mitjançant la remissió de milers de telegrams adreçats al President de la República perquè no signara la llei aprovada (N. Alcalá Zamora la signà finalment el 2 de juny de 1933). La vibració de l'ànima catòlica de la regió (203), ocasionà a València interminables cues en les taquilles de telègrafs, formades per particulars, partits, congregacions, sindicats, entitats, fàbriques... dels diversos districtes de la ciutat i de pobles de tot el País Valencià com ara Alzira, Alboràia, l'Alcúdia, Guadassuar, Castellar, Carpesa, Artana, Callosa, Puçol, Riola, Lliria, Massamagrell, Museros i molts d'altres; el llistat se publicava

diàriament amb les noves adhesions. Per si de cas, tal com llegim en el mateix exemplar, l'episcopat seguia publicant les seues declaracions i fent les seues objeccions a la llei aprovada, sobretot per les disposicions referents a la missió docent dels ordes religiosos, tot i insistint en el dret dels pares a la llibertat d'ensenyança. La declaració de llavors (204), signada entre altres pel cardenal Vidal i Barraquer i l'arquebisbe de València, acabava recordant les obligacions dels catòlics i la idea de què l'espiritualitat està sobre la temporalitat. A principis de juny s'havia escrit aquell ja esmentat Manifest dels diputats catòlics a l'opinió, sobre l'aprovació de la llei, i dies més tard se publicava aquella espècie de revista de premsa, també citada, sobre l'opinió contrària d'alguns periòdics europeus quant a la llei aprovada; les darreres declaracions polítiques i periodístiques referides varen ser explicades esplaiadament i posteriorment per la nostra premsa, tot coincidint sobretot en culpabilitzar maçons i socialistes com a màxims responsables.

Si l'hostilitat entre estat i església era palesa per la qüestió dels ordes religiosos, aquesta assolí el major grau en el cas dels jesuïtes. Independentment de les raons que provocaren la seua dissolució: domini de l'ensenyança privada, intents de subversió, obediència al papa..., aquesta no ho fou a més per executar l'esperit favorit de la massa proletària d'èpoques anteriors, consistent en la caça del clero per culpabilitzar-lo de qualsevol problema nacional; més bé hi havia causes objectives perquè, com reconeix significativament el mateix autor (205), la laïcització de la societat promoguda arran del primer bienni no tenia per objectiu destruir l'església. El cert fou que les mesures preses contra l'orde religiós, d'acord amb l'esperit aconfessional del nou règim, augmentaren al màxim la tensió entre republicans i catòlics. Aquesta darrera circumstància és la que repassarem de seguit, sense deixar d'apuntar abans algunes dades i característiques sobre l'orde jesuític que, aparegudes llavors, formaren part dels elements intervinents en el debat com

ara la guerra de xifres o la publicitat, favorables o desfavorables segons els casos.

Atenent xifres aportades per la pròpia Companyia, en celebrar-se el cinquanté aniversari del col·legi *Sant Josep* de València, el nombre d'alumnes hi matriculats ascendia a 554 (entre interns, migpensionistes i externs). Aquestes dades de principis de 1931 suposaven un augment continu durant els darrers anys i, a més d'estadístiques i gràfiques, anaven acompanyades d'una crònica d'optimisme pedagògic. No debades l'any anterior s'havia constituït la *FAE*, per a la millora nacional i internacional de l'ensenyança catòlica; a més, el mateix 1931 -hi llegim- se discutiria possiblement la Reforma de l'aleshores ministre valencià d'Instrucció Pública, E. Tormo, que intentaria aconseguir la implantació de la llibertat d'ensenyança i, entre altres coses, la desaparició de la subjecció dels col·legis i de l'ensenyança lliure als mètodes oficials (206).

Curiosament aquesta facilitat i transparència a l'hora d'informar i d'oferir dades, per part de la institució interessada, canvià l'any següent sota l'amenaça expropiatòria. En efecte, en començar l'any 1932 ens assabentem des d'Alacant que el sots-Secretari de Governació, Carlos Esplá, facilità dades dels diversos establiments, personal i alumnes que existien a tot l'estat afectes a la *Companyia de Jesús* (207); doncs bé, referent al País Valencià hi havia dades sobre Alacant, Oriola, Alcoi i Vilafranca del Maestrat, però no pas de València. Tanmateix sí que se donava publicitat llavors a la nota que, el dia anterior, signava el nunci Tedeschini i fou presentada al Govern, un extracte de la qual fou publicat fins i tot per l'*Osservatore Romano*; en ella, sense oferir xifres, se repetien observacions ja conegudes tocants a la despòtica legislació republicana, el dret a una reparació legislativa o la lluita contra l'ensenyança laica, punt capital (208) de les reivindicacions escolars.

Altres fonts però ja havien advertit de les característiques d'alguns edificis religiosos, referint-se al cas que ens ocupa. Entre les troballes descobertes als convents hi havia milers de pessetes en metàl·lic i títols, impremtes amb tiratge de propaganda antirepublicana, armes i municions, mòmies insepultes i “altres coses més extraordinàries” (209). Els claustres, atenent aquesta cita, eren quelcom més que llocs de reclusió voluntària o renunciament i calia, s’hi apuntava, no oblidar-ho quan arribara el moment de parlar de l’expulsió legal d’eixes pertorbadores i privilegiades associacions. Setmanes després el Governador d’Alacant, Bordanove, seria acusat per part de republicans d’esquerra de protegir els jesuïtes, tot lliurant-li telegrams de protesta i enuig. La notícia (210) afegia un comentari sobre els jesuïtes, tot qualificant-los d’institució religiosa de les més perilloses, amb intencions d’influència i domini ocultades hipòcritament mitjançant humilitat i resignació; s’hi recordava que històricament havien estat expulsats de diversos països.

Per la seua banda, una comissió de pares d’alumnes i antics alumnes del col·legi *Sant Josep* de València, amb el suport de 5.000 signatures (211), lliurà al President del Govern provisional una sol·licitud, tot i protestant pels fets i profanacions contra edificis de comunitats religioses, i suplicant l’anul·lació de les disposicions antireligioses i sobre l’expulsió dels ordes religiosos. Després d’enaltir especialment l’obra cultural, científica, caritativa i educativa jesuïta, s’hi oferien més dades sobre l’esmentat col·legi; a més dels 500 alumnes de pagament, hi anaven gratuïtament -s’informava ara- altres 700 alumnes a part.

Independentment de les xifres, més o menys interpretables, el cas fou que les simpaties i antipaties que despertava l’orde s’expressaven lliurement i públicament per part d’uns i altres, la qual cosa anem a relatar de seguit i ens ajudarà a conèixer el posicionament de la societat valenciana al respecte. Així,

ja als quatre dies de proclamar-se la República, hi havia qui ens recordava una visita que els reis havien fet a la Universitat jesuïta de Deusto anys abans. En el discurs per a l'ocasió, pronunciat pel Provincial de la *Companyia* (212), se manifestava l'afecte de l'orde a la monarquia amb tot de sentiments d'amor, complaença, pietat i fidelitat cap a ses majestats catòliques. La contribució de l'obra jesuítica -continuava l'al·locució- buscava, en primer lloc, el bé sobrenatural i, en segon, la grandesa temporal d'Espanya; tot a major glòria de Déu, sense oblidar oracions diàries per al rei i la seua família reial.

Dins ja del període republicà, només començar el primer bienni, és inevitable topar-se amb les cròniques sobre l'expulsió dels jesuïtes. En el cas d'Oriola, el mateix mes d'abril de 1931 se produïren els desallotjaments dels convents religiosos, davant d'una població majorment indiferent tret de la intranquil·litat de dones infelices (213); una vegada executada la possessió per la guàrdia civil i col·locades banderes tricolor i roja, el dia següent hi hagué un intent de tornar-hi per part dels jesuïtes, tot acabant a la fi amb la seua expulsió del poble. La ressonància de la qüestió jesuítica a Alacant fou gran, aplegant opinions sobre l'orde com ara la que mesos després qualificava els seus religiosos de sinistres-ombrívols, negres esperits, hipòcrites, acaparadors, intransigents-intolerants amb altres religiosos... tot acusant-los de voler dominar el món i de practicar una anticristiana "religió de l'or" (214).

Mentrestant, l'obra legislativa avançava perquè les Bases per a la confiscació dels béns de la *Companyia de Jesús* (D. 23 de gener de 1932), pogueren ser compatibles amb la continuació dels estudis per part dels alumnes que hi estudiaven (D. 28 de gener de 1932). D'eixa manera, d'acord amb el Patronat creat a l'efecte, les normes complementàries per no pertorbar els esmentats alumnes i, per tant no interrompre l'ensenyança, se concretaven (215) en: 1^a, continuació provisional dels centres; 2^a, mesures perquè hi

haguera continuïtat als centres; i 3^a: nomenament transitori dels docents per part dels directors dels nous instituts.

Les crítiques contra els jesuïtes no paraven. Des d'Elx s'acusava l'orde religiós d'ostentar un poder omnímode a tot el món, tant econòmic com financer, tot titllant-lo de *Papa Negre* que dominava l'església (216). Des d'Alacant, arran la creació d'un institut públic a l'antic col·legi jesuïta de *Santo Domingo* a Oriola, els governants mostraren la seua preocupació per si els ignasians en fer l'equipatge arribaven amb tots els objectes artístics dipositats als centres, que ara eren de propietat pública. L'escrit (217) aprofitava l'avinentsa per comentar els mètodes pedagògics dels jesuïtes, adjectivant-los de freds, cruels i inhumans; acabava esmentant la leproseria de Fontilles, on els malalts -llegim- estaven contents per la marxa dels religiosos jesuïtes, els quals havien explotat el centre com una hostatgeria.

Alhora el procés pel canvi d'ensenyança anava endavant, al menys pel que fa als protocols politicoadministratius. Mentre a València les autoritats competents -Rector universitari i Governador- prenien possessió del col·legi de *Sant Josep*, a Alacant -per part de l'Alcalde- se confiscava el col·legi de Benalúa (218). Lògicament els defensors de l'escola catòlica mostraven la seua pena per la dissolució dels jesuïtes i els desitjos de què tornaren prompte, tot publicant la cordial rebuda dels religiosos allà on anaven, com ara a l'holandesa Valsburg (219). La decisió d'instal·lar l'Escola Normal i l'Institut-Escola al col·legi de *Sant Josep* s'interpretà, en el mateix sentit, com una suplantació (220) que perjudicava les inversions espanyoles i estrangeres en obres d'investigació, educació i cultura.

Informacions provinents del Patronat per a la confiscació del béns dels jesuïtes afirmaven (221), pel setembre de 1932, que dit embargament ja s'havia realitzat encara que moltes editorials, que anteriorment havien publicat

la llista de béns per demostrar l'esplendidesa de l'obra jesuítica, posteriorment desmentien els títols de propietat dels esmentats béns. La mateixa font oficial assegurava llavors que hi havia 22.000 jesuïtes a tot el món, dels quals 3.630 eren espanyols i 2.987 residien ací; els alumnes educats als seus col·legis eren -només en escoles elementals i professionals- 27.000; tampoc no passava per alt la influència jesuïta en més de 500 associacions. No oblidem que els ajuntaments, pel seu compte i emparats per la legislació, també podien requisar col·legis religiosos. Un exemple -entre d'altres coneguts- fou el d'Alzira (222), on l'Ajuntament desallotjà els escolapis d'un local municipal per destinar-lo a crear noves escoles públiques.

Les veus detractores, en complir-se un any de la confiscació de la *Companyia de Jesús*, comentaven el balanç negatiu que les mesures governamentals havien tingut; segons llegim (223), no s'havia pogut substituir l'obra realitzada pels jesuïtes perquè no funcionaven universitats, col·legis ni laboratoris i, per tant, s'havia malbaratat la cultura hi adquirida. Altres informacions afins (224) parlaven de l'abandonament de grans centres de cultura, amb material d'ensenyança superior a l'estatal, i del fet que milers de xiquets acollits pels jesuïtes hagueren quedat sense ensenyança gratuïta.

Tanmateix, i malgrat les mesures oficials, la filosofia jesuïta continuà vigent encara que fos de manera indirecta. A València, per exemple, la *Mutua Valenciana de Cultura* gaudia de la confiança dels jesuïtes, que coneixien el seu origen i la seua necessitat. La seua finalitat principal reconeguda fou la que acabà amb la fundació de l'*Academia Ausias March* (25 d'abril de 1932) que, donada la seua prosperitat i l'augment de l'alumnat, hagué d'ampliar els locals, gràcies (225) a la fe i benedicció de Déu (sic) i a la d'antics alumnes dels jesuïtes que li donaven suport. La residència d'estudiants *Juan de Joanes*, per a associats de l'esmentada mutualitat, passà de 17 a 216 acollits, cosa gens estranya perquè l'acadèmia també havia augmentat la seua matrícula, de 88

alumnes el primer any a 150 en el segon; més no -s'hi assegurava- per la insuficiència dels locals. Quant a la labor realitzada, s'hi donaven les assignatures oficials sotmeses a examen més l'assistència obligatòria a classes de Redacció i estil, a més de conferències setmanals sobre temes pedagògics i culturals. Els resultats dels exàmens oferien el 95% d'aprovat. Sense regatejar esforços econòmics s'havia adquirit el millor material científic, al qual havien contribuït els alumnes amb donatius. Per al curs següent s'anunciava "Dios mediante" la matrícula d'alumnat internat, mig-pensionista, externat i primera ensenyança, tot i amb la benedicció de Déu i, això sí, l'ajuda econòmica de la mutualitat i dels pares.

Efectivament, no hi podia mancar la crònica corresponent sobre l'obertura del curs a l'esmentada *Academia Ausias March*, situada en un modern i assolellat edifici. La cerimònia, presidida per un quadre de la Verge provinent de l'antic col·legi jesuïta, començà amb una oració-pregària (tots agenollats) seguida del discurs corresponent; després vindria el lliurament dels diplomes de matrícula d'honor als alumnes, el nom dels quals també s'hi publicà (226), amb el desig que el dia de demà foren els homes que l'església i la pàtria necessitaven; també hi intervingueren el secretari i el president de la mutualitat. Tot plegat, el pensament dels assistents estava en allò que es volia mantenir i conservar en eixa obra cultural: una realitat, una esperança i una evocació a l'antic col·legi de *Sant Josep*. Així doncs, malgrat tots els esdeveniments del primer bienni, l'esperit jesuïta seguia viu; una batalla en certa manera guanyada, dins d'aquella ofensiva reaccionària, contra les reformes socioeducatives republicanes.

Resumint ja aquest capítol, que hem dedicat a la reacció catolicoconservadora contra la secularització escolar del primer bienni de la Segona República, cal recordar primerament les implicacions socials de l'ensenyança pública laica, que enfrontà dues concepcions -republicana i

catòlica- suficientment diferenciades i que constatà el pes que encara tenia l'església; és a dir, una pugna entre llibertat i intolerància que, dissortadament, continua arrelada. Una etapa marcada per l'actitud contrària als canvis socials, sobretot per part de la jerarquia eclesiàstica, que va fer inevitables els conflictes religiosos patits pel règim republicà i que, a la llarga, representà amb el suport polític conservador un escull insalvable. Les intencions del nou sistema polític, sense pretendre atacar el sentiment religiós, eren separar estat i església tot i respectant les funcions de cadascun. En el camp educatiu açò significava la instauració d'una escola pública única i laica, mantenint voluntàriament l'ensenyança privada religiosa, però deixant clar que aquelles funcions pròpies -escola pública i església- eren incompatibles i no pas complementàries pel que fa a principis filosòfics i finalitats perseguides; l'estat modern, per tant, tindria la sobirania per fixar les normes i l'esperit de l'educació, cosa que l'església rebutjà apassionadament per estar acostumada a l'hegemonia i el monopoli educatiu. El problema sociopolític se plantejava quan els distints partits i confessions aspiraven a utilitzar l'escola, com a mitjà per aconseguir el triomf dels seus ideals i amb raons alienes al xiquet. L'oposició catòlica, a més, atacava la revolució educativa per considerar-la mancada de moralitat i haver portat l'ensenyança al caos.

Religió i moralitat, en un règim democràtic i modern com el republicà, adquirien un sentit allunyat de l'històricament monopolista i exclouent; així, l'educació tenia un nou paper, superant el factor religiós com a element de diferenciació social. Eixes idees no podien ser compartides per la mentalitat catòlica ni, concretament, per un catolicisme social basat en el poder de la Creu com a factor regeneracionista, que es manifestava contrari a socialistes i liberals. El desequilibri espiritual venia marcat, per una part, per les creences consuetudinàries imaginàries catòliques i, per l'altra, per la confiança en el triomf de la raó sobre aquelles supersticions i dogmatismes; d'eixa manera, durant el primer bienni, l'església va veure perillar la seua situació dominant

anterior per la proclamació de la llibertat religiosa i les seues conseqüències, que acabaren amb la identificació ideològica entre estat i doctrina catòlica.

Per al col·lectiu catòlic, especialment la jerarquia eclesiàstica, l'adveniment republicà va servir per manifestar el seu catastrofisme i el temor pel canvi polític liberal, especialment en l'aspecte educatiu. El binomi dreta-església clamava per la llibertat d'ensenyança; una funció social que al seu parer s'havia d'impartir per l'església, la família i, de manera complementària, per l'estat. La instrucció religiosa, en eixa línia de pensament, representava l'arma contra els extremismes i la salvaguarda de la tradició. Els pares tenien el dret, rebut de Déu, d'elegir l'educació dels fills. En contra però tenien els republicans i els maçons, que coincidien en què l'educació catòlica transmetia els valors més caducs i reaccionaris, tot i representant el baluard del conservadurisme polític i educatiu. Les dues concepcions morals sobre el fet religiós, aplicat al món escolar, estaven tan clares com enfrontades.

El debat ideològic sobre el laïcisme escolar, durant el primer bienni, s'emmarcà en el període d'elaboració i posterior aplicació de la Constitució de 1931, que representà la culminació d'un procés secularitzador; el text constitucional relatiu al nostre tema d'estudi podria resumir-se en: llibertat religiosa, respecte a la consciència del xiquet, desaparició de l'obligatorietat de l'ensenyança religiosa i secularització escolar. La resposta conservadora i el debat posterior tingueren un gran ressò social, reflectit a les pàgines de les publicacions periòdiques del País Valencià que, des de distintes posicions, comentaven i informaven sobre les qüestions educatives afectades per la reforma educativa. Eixa nova política escolar fou contestada per l'oposició ideològica, que la considerava sectària per discriminar una ensenyança religiosa necessària, hom deia, per explicar els continguts acadèmics; uns arguments que foren defensats aferrissadament per part de persones i institucions, des de dins i fora de les nostres fronteres.

El missatge retrògrad anà radicalitzant-se, tot i fent aquelles afirmacions catastrofistes sobre el futur que oferia l'escola laica i que considerava negatiu: destrucció de la societat cristiana, objecció de consciència contra la guerra, vaga general contra el militarisme, pacifisme...; idees que considerava revolucionàries i antipatriòtiques. Contra tot això l'alternativa era el catecisme i la potenciació de l'escola privada religiosa. El canvi de mentalitat del proletariat urbà i la xicoteta burgesia comportà, però, una resistència a les doctrines i institucions eclesiàstiques, considerades ara còmplices de la repressió social i política. Aquest conflicte afectà directament la qüestió educativa, en què xocaren obertament clericals i anticlericals, amb una major intensitat si cal al País Valencià i durant el primer bienni republicà.

Conseqüència, sobretot legislativa, de la política secularitzadora republicanosocialista fou la substitució de l'ensenyança religiosa. L'educació religiosa havia estat, efectivament, un dels monopolis adquirits per l'església que amb més força va defensar, especialment quan eixa pràctica fou qüestionada pel nou règim republicà; més encara que respecte a altres aspectes com ara separació estat-església, llibertat de cultes, divorci o secularització de cementeris i de la caritat-beneficència. De fet, malgrat la normativa legal, l'ensenyança religiosa continuava il·legalment a moltes escoles privades, religioses o no, del nostre àmbit; a més, açò fou possible també per la manca d'oferta pública per cobrir l'escolaritat i per l'actitud contrària de part de la població, que continuava afermada en les seues idees catòliques, així com d'institucions afectades com ara molts ajuntament.

Darrere la política secularitzadora, en opinió dels defensors de l'ensenyança religiosa, s'amagava la maçoneria i la seua obsessió contra els ordes religiosos els béns dels quals, a més, calia nacionalitzar. De tota manera, en començar el segon bienni republicà, la substitució en la pràctica de

l'ensenyança religiosa no se dugué a terme, més per raons polítiques i ideològiques que tècniques o econòmiques, malgrat el pes d'aquestes últimes.

La dignificació de l'escola, objectiu de les autoritats republicanes, xocava amb la realitat de la majoria dels centres privats religiosos, amb gran nombre de personal poc o gens qualificat. La interpretació interessada del sector catòlic, però, criticava les exigències oficials per augmentar la qualitat de l'ensenyança i comptar amb uns ensenyants més capacitats; aquestes escoles privades-religioses buscaven més augmentar la clientela d'alumnes que impartir uns continguts mínimament científics; amb tot, també per les raons citades anteriorment, la legislació sobre titulacions tampoc no pogué aplicar-se a les escoles primàries religioses, que continuaren impartint els "seus" continguts curriculars amb personal sense títol o seglars titulats de "garanties morals i religioses".

La laïcització educativa, dins d'un marc social general, abastà aspectes professionals com ara la prohibició als mestres d'acompanyar, a títol personal, els xiquets a actes de culte catòlic pel carrer. La conjuntura secularitzant fou aprofitada pels mestres laics privats, que feren campanya a favor de la seua incorporació a l'escalafó públic; aquest col·lectiu fou qualificat d'oportunista per part del bàndol catòlic i, a més, de formar part de la història negra i inconfessable. Altra conseqüència de la nova política educativa fou l'almanac escolar, criticat pels sectors reaccionaris per menysprear les festes i tradicions cristianes tot potenciant, afegien, altres festivitats sense sentit religiós i de caràcter exòtic o sense futur (falles, mones, carnestoltes...).

Les campanyes clericals pel catolicisme escolar tampoc no ens han d'estranyar, sobretot si considerem la política religiosa del primer bienni que qüestionava els privilegis de l'església catòlica i la seua puixança material, afavorits històricament fins aleshores; aquest temor catòlic es confonia

interessadament amb l'atac als sentiments religiosos. Així, la reacció catòlica se basà en la calúmnia, la injúria i la insídia ja que el règim republicà no pretengué -com alguns han dit- ferir sentiments religiosos, sinó acabar amb interessos creats en l'explotació d'eixos sentiments, com ara activitats benèfiques i docents gestionades pels ordes religiosos o per associacions dependents de l'església catòlica. La jerarquia eclesiàstica demanà insistentment la derogació de la legislació secularitzadora; el seu missatge, cada vegada més radical, atacà clarament el mateix text constitucional, quinze articles del qual considerava contraris als interessos catòlics. L'escola única-laica, així, era un monopoli docent de l'estat que violava el dret natural i diví, tot impeding als pares elegir l'ensenyança dels seus fills; tot plegat, amenaçava fins i tot la pau civil de la República i la seua pròpia existència.

Les mateixes jerarquies catòliques s'encarregaven oportunament de recordar les normes de conducta als catòlics, resumides en reivindicar el dret de l'església a educar religiosament fins i tot a l'escola pública, repartiment escolar proporcional, lluita contra l'escola laica i difusió-ajuda a les publicacions catòliques defensores de l'església i la pàtria. L'estament catòlic contraposava, a la proposada oficialment, una escola cristiana i patriòtica a base de matèries subordinades a la religió, impartides hàbilment amb el catecisme com a assignatura científica, circumstància comprovada a diversos centres religiosos del País Valencià de llavors on se confirmava una ideologia caduca i reaccionària, contrària als principis d'un estat modern. Una ensenyança que reflectia les conviccions papals, segons les quals el dret natural com el sobrenatural procedeixen de Déu i, per tant, l'estat ha de protegir i promoure drets com el familiar i el de l'església, a la qual complementa perquè la doctrina cristiana és superior a les ordres civils; amb tot i això, la restricció als ordes religiosos de dedicar-se a l'ensenyança era considerada més greu que la pròpia separació estat-església, i fou una de les causes principals de l'organització d'una croada a favor de l'escola cristiana

per combatre el laïcisme que, efectivament, fructificà en la creació d'escoles i centres educatius catòlics gràcies al suport econòmic dels correligionaris.

L'actitud obstruccionista i les reivindicacions reaccionàries comptaren amb el corresponent suport social a l'ensenyança religiosa. La premsa afí s'encarregava d'anunciar repetidament les escoles catòliques existents, de completa confiança i seguretat moral, amb cròniques provinents de molts indrets del País Valencià on partits i associacions engegaven els seus centres, sempre sota les orientacions-manaments de l'autoritat eclesiàstica que eren executats convenientment per la *Derecha Regional Valenciana*, *Acción Católica* o la *Federación de Amigos de la Enseñanza*, per exemple; les campanyes divulgatives a favor de l'ensenyança religiosa s'accentuaren, sobretot, en el període electoral que acabaria amb el primer bienni republicanosocialista, tot i manifestant la ubicació sociopolítica catolicoconservadora d'aquest moviment associatiu. Tret d'aquestes entitats, braç armat oficiós de l'església, no podem oblidar l'acció pròpia del clero -tant secular com regular- i la seua funció propagandística als temples i confessionaris o a l'escola per ell dirigida que, altrament, augmentà també el fervor anticlerical contra la *gente negra* per la seua posició difamatòria contra l'escola i els mestres laics. Eixa reacció contra els governants republicans en general, i contra la seua política educativa en particular, duta a terme per capellans, polítics, entitats, mestres i associacions, aconseguiria els seus objectius a base d'una lluita eficaç, explicada per una intensa propaganda i una organització social i política, que assolí formar en les masses l'opinió desitjada en el sentit de reivindicar una evolució social i patriòtica cristianes, dins ja de principis propis del nacionalcatolicisme.

Entre els aspectes puntuals més contestats, en contra de la secularització republicana, és significativa la crítica des de dins mateix per la manera en què s'estava limitant el manteniment de les manifestacions

religioses. Així i tot, lògicament, les crítiques vingueren majorment des de posicionaments ideològics contraris als governants republicanosocialistes, mostrant en general la seua oposició al que anomenaven monopoli docent estatal, contrari a aquell dret primer que ostentaven l'església i els pares respecte a l'educació dels fills; recordem, però, que altres interpretacions consideraven la reacció de la dreta massa exagerada i injusta, com si s'haguera prohibit o perseguit la religió catòlica, cosa realment incerta. La llibertat d'ensenyança tan reclamada, anava unida majorment a l'aspecte religiós mentre que, tal com s'apuntava a València, hi havia altres qüestions oblidades també importants que calia possibilitar, com ara la cultural en aspectes concrets com la llengua pròpia. Conseqüentment amb la llibertat d'ensenyança se demanava el pressupost proporcional perquè, sempre segons el col·lectiu catòlic, els pares pogueren elegir escoles d'ensenyança religiosa, amb la injecció econòmica pública corresponent; els impostos, s'apuntava ara, havien de servir per subvencionar tota mena d'escoles, particulars i privades.

Les demandes educatives religioses també abastaven altres aspectes tocants al tipus d'ensenyança que calia impartir. Així, se reclamaven elements propis de l'escola catòlica (crucifix o catecisme) i alhora se n'apuntaven altres que calia excloure (coeducació o *escola soviètica*); aquests foren sobretot els que més varen aparéixer als mitjans de comunicació, al marge de qüestions pedagògiques o metodològiques pròpies de l'ensenyança religiosa que, per l'altra banda, era qualificada si més no d'estar poc actualitzada llavors amb els corrents educatius i amb una societat democràtica moderna.

El que assolí un paper social encara més protagonista, en aquella guerra escolar, fou els ordes religiosos com a institució; un element que comportà efectes i reaccions més enllà del món educatiu, amb ressons politicosocials inclosos. Els seus detractors criticaven el seu classisme i l'ensenyança hi impartida, tendent especialment a captar seguidors de

l'església però amb poca qualitat; els ordes religiosos, en eixe sentit, utilitzaven els xiquets com instrument de les seues ambicions polítiques i econòmiques, tot carregant-los de prejudicis, temors i supersticions. En canvi, per la part interessada, tot eren excel·lències a l'hora de parlar d'eixos centres privats religiosos; un dels aspectes més sorprenents al respecte era l'alt èxit acadèmic que assolien els seus alumnes, tot i ometent freqüentment la seua procedència social-cultural. Tampoc no hi faltaren, per tant, les campanyes divulgatives sobre les qualitats d'aquests centres religiosos: caritat, ensenyança eficaç i sòlida, alta educació espiritual i patrimoni cultural del poble; la inevitable comparació amb l'escola pública, en contra d'aquesta última, ens arribava des de qualsevol lloc en criticar el seu mal funcionament i realçant, alhora, les òptimes condicions del personal i les instal·lacions de les escoles religioses que de forma imparable anaven obrint-se.

L'estratègia catolicoconservadora consistí també en arremetre, obsessivament, contra tot el que perjudicava la captació i formació de la seua clientela; la Llei de Confessions i Congregacions religioses fou, d'eixa manera, qualificada de gravíssima i atemptatòria als més sagrats drets de la consciència catòlica, producte d'una legislació diabòlica i sectària que, a més, atacava l'acció benèfica i regeneradora d'alguns ordes religiosos. La convicció, recordem, de què el poder civil estava sotmés al diví seguia culpabilitzant la Constitució dels seus mals i, a més, solament s'acceptava la legislació concordada. La pressió contra dita llei fonamental s'acompanyava d'una visió catastrofista del que podia ocórrer en un futur amb l'església, els ordes religiosos, els xiquets sense escola i el món cultural; amb tot i això, se mantenia l'esperança que l'amenaça duraria fins les següents eleccions, com així fou. Les instruccions posteriors per combatre l'esmentada llei de Congregacions, per part de l'alta jerarquia catòlica, arribaren a les masses populars que se mobilitzaren de forma obedient a tots els indrets.

La hostilitat palesa entre estat i església, per la qüestió dels ordes religiosos, encara ho fou més en el cas concret dels jesuïtes; la seua dissolució obeí a raons objectives com ara el domini de l'ensenyança privada, els intents de subversió, l'obediència al papa o d'altres que se pogueren apuntar però, en tot cas, no pas per acontentar aquell esperit proletari contrari històricament a l'ordre religiós ni, tampoc, per altres motius populistes; l'objectiu secularitzador republicà, realment, no pretenia en principi destruir l'església ni cap associació o institució lligada a ella. Altra qüestió fou l'efecte desencadenant que, a nivell popular, tingué el tema jesuític i que provocà accions i reaccions, que inclogueren aldarulls i les conseqüents accions judicials per part de les autoritats governatives a l'àmbit valencià. Tal com ocorria en el cas dels ordes religiosos en general, en el cas concret dels jesuïtes se repetiren conductes favorables i desfavorables, segons els casos, a l'hora d'enaltir o censurar l'obra i significat de la *Companyia de Jesús*; les simpaties i antipaties despertades per l'orde dividiren la societat i, en definitiva, representaren un element discordant més dins d'aquella guerra socioeducativa patida al llarg del primer bienni republicà, que amagava en el fons raons de caràcter polític, econòmic, religiós i, en general, ideològic; per això mateix l'esperit jesuïta, malgrat les mesures legislatives oficials, continuà vigent i amb el suport social i econòmic necessari per tal de, sota formes distintes, continuar la seua tasca educativa.

NOTES

1.- Miret Magdalena, E.; **Religión e irreligión hispanas**, Valencia, Ed. Fernando Torres, 1976, pp. 23 i ss.

2.- Ídem.

3.- Vegeu el treball de Gustavo Bueno: “La influencia de la religión en la España democrática” a DDAA; **La influencia de la religión en la sociedad española**, Madrid, Ed. Libertarias/Prodhufi, 1994, pp. 37-79.

4.- Extret igualment de l'estudi de Gonzalo Ojea: “Del confesionalismo al criptoconfesionalismo”; ídem, pp. 81-146, citat de J. M. Cuenca Toribio.

5.- “El republicanisme i l'església”, Feo i García, Avant, núm, 8, 1-11-1930, p. 1.

6.- De la conferència de Marcelino Domingo a l'Ateneu de Tortosa, El Luchador, núm. 6.321, 14-5-1931, p. 3.

7.- “L'església i l'escola”, Ismael Roselló Zuriaga, Avant, núm. 28, 27-6-1931, p. 2.

8.- “Libertad religiosa y educación moral”, A. Ballesteros y Usano (inspector de primera ensenyança), Revista de Pedagogía, núm. 114, juny 1931, pp. 267-72.

- 9.- “Una interviú con Gil Robles”, manllevada del diari *ABC* pel Diario de Valencia, núm. 6.759, 7-10-1931, p. 1.
- 10.- “Estatolatría social”, S. De P., Acción y Fe, núm. 94, gener 1932, pp. 5-7.
- 11.- “Del momento actual. Lo imprescindible”, P. Teodoro Rodríguez (agustí), Contemporanea, núm. 6, juny 1933, pp. 153-59.
- 12.- “¿Qué hacen los técnicos del Ministerio de Instrucción Pública?”, Enrique Herrera Oria, Diario de Valencia, núm. 7.299, 7-7-1933, p. 1.
- 13.- Arxiu Municipal de València. Actes, Índex d’Acords, 1933, 7 d’octubre, núm. 56.
- 14.- Bottomore, T. B.; **Iniciació a la Sociologia**, Barcelona, Ed. 62, 1966, pp. 215-53.
- 15.- Echeverría, J. J.; **Escuela y concientización**, Bilbao, Ed. Zero, 1974, pp. 22-34.
- 16.- Fülöp-Miller, R.; **El poder y los secretos de los jesuitas**, Madrid, Ed. Biblioteca Nueva, 1931, pp. 504-33.
- 17.- Paniagua, X. y Piqueras, J. A.; **Trabajadores sin revolución**, València, Ed. IVEI. Alfons El Magnànim, 1986, pp. 189-92.
- 18.- “La educación del obrero. Los inicios del catolicismo social en Valencia”, Cándido Ruiz Rodrigo, Historia de la Educación (Revista interuniversitaria), Salamanca, Ed. Universidad de Salamanca, núm. 1, gener-desembre 1982, pp. 123-43.

- 19.- Russell, B.; **“Por qué no soy cristiano”**, Barcelona, Ed. Edhasa (2ª ed., 2ª reimpressió), 1987, pp. 35-59.
- 20.- Thomas, H.; **La guerra civil espanyola (I)**, Barcelona, Ed. Grijalbo, 1978, pp. 76-77.
- 21.- “Per què la Guerra Civil?”, Pierre Vilar, Debats, núm. 15, març 1986, pp. 48-59.
- 22.- Vegeu l’aportació de María Isabel Cabrera Bosch: “La libertad religiosa” a Flaquer Montequi (ed.); **Derechos y Constitución**, Madrid, Ed. Marcial Pons-Asoc. Historia Contemporanea, 1999, pp. 93-125.
- 23.- Arrarás Iribarren, J. (dir. lit.), **Historia de la Cruzada española (V. I)**, Madrid, Ed. Ediciones Españolas, 1939 (T. I) i 1940 (T. IV-V).
- 24.- “Iglesia y Estado ante la ‘cuestión escolar’ en la Segunda República”, Juan Manuel Fernández Soria, Educadores, núm. 101, gener-febrer 1979, pp. 41-58.
- Gil Pecharromán, J.; **La Segunda República**, Madrid, Ed. Historia 16, 1999, pp. 105-48.
- 25.- Ferrer, E.; **Literatura i societat. País Valencià. Segle XX**, València, Ed. 3 i 4, 1981, pp. 37-47.
- 26.- “Instrucciones para los maestros”, El Pueblo, núm. 13.459, 23-5-1931, p. 5.

- 27.- “Espiritualismo socialista. (De Alemania)”, Diario de Valencia, núm. 6.893, 11-5-1932, p. 1.
- 28.- “Lecturas comentadas”, Arturo Fosar Bayarri, Contemporanea, núm. 6, juny 1933, pp. 168-71.
- 29.- “De vueltas del laicismo”, Miguel Herrero García, Diario de Valencia, núm. 7.286, 22-6-1933, p. 1.
- 30.- Ruiz Rodrigo, C.; **El debate por la escuela en Valencia (1.900-1.936)**, Valencia, Ed. U. de Valencia, Dpto. Educación Comparada e Historia de la Educación, 1987, pp. 110-13.
- 31.- Laguna Platero, A.; **El Pueblo. Historia de un diario republicano, (1.894-1.939)**, València, Ed. Dip. de València. Alfons el Magnànim, 1999, pp. 358-64.
- 32.- “Nueva escuela laica”, El Pueblo, núm. 13.412, 3-5-1931, p. 1.
- 33.- “Un decreto de Instrucción”, El Mercantil Valenciano, núm. 21.976, 9-5-1931, p. 10.
- 34.- “El problema de la escuela”, Dr. Ortega, El Obrero, núm. 264, 10-5-1931, p. 3.
- 35.- “La enseñanza laica”, Diario de Valencia, núm. 6.639, 19-5-1931, p. 20.
- 36.- Traducció pròpia de les paraules pronunciades per Fernando de los Rios en el debat sobre el problema religiós, corresponents al seu discurs a les

Constituentes del día 8 d'octubre de 1931. Llegat de Rodolfo Llopis, Fundació CAM. Alacant, Arxivador P2, Premsa, Articles de R. Llopis, núm. 271.

37.- “Una historia que merece revivirse” (24-4-1970). Contestació de Rodolfo Llopis als articles que, signats per Ricardo de la Cierva, aparegueren al diari *El Alcázar* al llarg de 1969; ídem.

38.- “Los clericales frente a la Escuela Laica”, Victoriano M. Ortega, El Obrero, núm. 268, 7-6-1931, p. 4.

39.- “Piruetas del laicismo”, Hernán Cortés, Diario de Valencia, núm. 6.673, 28-6-1931, p. 1.

40.- “La enseñanza republicana y los reaccionarios”, El Mercantil Valenciano, núm. 22.144, 21-9-1931, p. 1.

41.- “El Ayuntamiento, la enseñanza y las órdenes religiosas”, Libertad Blasco, El Pueblo, núm. 13.601, 14-11-1931, p. 1.

42.- “El director general de Primera Enseñanza en Valencia”, El Pueblo, núm. 13.609, 24-11-1931, p. 3. S’hi fa la crònica de la conferència de Rodolfo Llopis “El momento pedagógico” al teatre *Apolo*.

43.- “El testimonio de los maestros”, Elías Olmos, Diario de Valencia, núm. 7.082, 22-10-1932, p. 3.

44.- “La escuela”, Diario de Valencia, núm. 7.139, 29-12-1932, p. 1.

45.- “La escuela laica”, Diario de Valencia, núm. 7.346, 1-9-1933, p. 1.

- 46.- “La crisis de vocaciones eclesiásticas”, Boletín Oficial del Arzobispado de Valencia, núm. 2.235, 15-1-1936, pp. 61-63.
- 47.- “Desamparo de la escuela pública”, Mercedes Madrid, Levante. El Mercantil Valenciano, 25-2-1998, p. 42.
- 48.- “Libertad de enseñanza”, Cuadernos de Pedagogia, núm. 37, gener 1978, pp. 48-55.
- 49.- “Provocaciones. Los colegios confesionales”, El Luchador, núm. 6.426, 29-9-1931, p. 1.
- 50.- “En Orihuela. Los fariseos continúan combatiendo la República”, El Luchador, núm. 6.529, 30-1-1932, p. 1.
- 51.- “Multas por los sucesos de Orihuela”, El Luchador, núm. 6.538, 10-2-1932, p. 3.
- 52.- “Las multas a los participantes en la manifestación celebrada en Orihuela el 29 de enero”, El Luchador, núm. 6.539, 11-2-1932, p. 3.
- 53.- “Homenaje al maestro Ripoll”, A. López Rodrigo, El Pueblo, núm. 14.130, 27-7-1933, p. última. El mestre Ripoll, ajusticiat el 31-7-1826, continuava sent molts anys després un mite exemplaritzant entre els col·lectius antimonàrquics, anticlericals i racionalistes.
- 54.- “La prensa francesa y la Encíclica”, Diario de Valencia, núm. 7.271, 4-6-1933, p. 5.

55.- “Unos artículos sobre la sustitución de la enseñanza religiosa en España”, Diario de Valencia, núm. 7.352, 8-9-1933, p. 5.

56.- Azaña, M.; **Memorias políticas y de guerra (T. I)**, Barcelona, Ed. Crítica (2ª ed.), 1978, p. 133.

57.- Ídem, p. 66.

58.- Ídem, p. 601.

59.- Azaña, M.; **Plumas y palabras (ensayos)**, Barcelona, Ed. Crítica (2ª ed.), 1976, pp. 146-48.

60.- Les referències comarcals que tot seguit s’apunten són de Ballester Artigues, T.; **La segona república a la Marina Alta**, Alacant, Ed. Inst. de Cultura Juan Gil-Albert, Dip. d’Alacant, 1997, pp. 210-28.

61.- “En donde las dan las toman”, Antonio Castelló, El Obrero, núm. 267, 31-5-1931, p. 1.

62.- “El proyecto de Instrucción”, Diario de Valencia, núm. 6.779, 30-10-1931, p. 1.

63.- “El alcalde de Alcira expulsa a los Padres Escolapios del Colegio”, Diario de Valencia, núm. 7.054, 20-9-1932, p. 1.

64.- Arxiu de la Diputació de Castelló, Llibres d’Actes, Secció Foment. Veure les actes corresponents al Tom 120: 21-10-1932, p. 50; 15-11-1932, pp. 62-63; i 1-6-1933, p. 176; i al Tom 115: 14-12-1933, p. 7.

65.- Un seguiment d'aquesta clausura se pot fer als exemplars del Diario de Valencia, núm. 7.193, 3-3-1933, p. 1 i núm. 7.200, 11-3-1933, p.6.

66.- “Los desahucios declaran la guerra a la cultura oficial”, Diario de Valencia, núm. 7.269, 2-6-1933, p. 1.

67.- “Los Ayuntamientos y la Ley de Congregaciones”, El Mercantil Valenciano, núm. 22.647, 1-7-1933, p. 1.

68.- Arxiu Municipal d'Elx. Lligall 140, N 9, 16-8-1933; Lligall 100, N 86, 19-8-1933; Lligall 108, N 69, 15-9-1934. De la constitució a València de la Comissió per la substitució de l'Ensenyança Religiosa, hi ha constància a l'Arxiu General de l'Administració (Alcalá de Henares), Caixa 6.082, Valencia, 1933, Sección Educación y Ciencia.

69.- “La masonería, vencedora”, Rafael, Auras, núm. 15, agost 1933, pp. 207-08.

70.- “La substitución de la enseñanza”, X, Auras, núm. 16, setembre 1933, p. 211.

71.- D'aquesta negativa-impossibilitat municipal per crear escoles públiques, tot tancant-ne de religioses, ens informava puntualment aquest tipus de publicacions; fins i tot des de llocs situats més enllà de les fronteres del País Valencià, com ara Lleó o Talavera de la Reina. Veure, per exemple, Diario de Valencia, núm. 7.300, 8-7-1933, p. 1 i núm. 7.379, 12-10-1933, p. 5.

72. “En la ‘Gaceta’ de ayer”, El Mercantil Valenciano, núm. 22.670, 2-8-1933, p. 6. Els tres crèdits, per a despeses de substitució de l'ensenyança religiosa, ascendien exactament a 27.980.821'66 de pessetes.

73.- “La substitución de la enseñanza religiosa”, Revista de Pedagogía, núm. 142, octubre 1933, pp. 474-75.

74.- “La enseñanza religiosa”, El Pueblo, núm. 14.260, 24-12-1933, p. 7. Comentaris fets arran d’unes declaracions d’A. Lerroux al diari madrileny *El Debate*.

75.- “La Gaceta de ayer”, El Mercantil Valenciano, núm. 22.821, 30-12-1933, p. 8 i núm. 22.822, 31-12-1933, p. 9. Vegeu també “La sustitución de la enseñanza”, Diario de Valencia, núm. 7.447, 30-12-1933, p. 3.

76.- Llegat de Rodolfo Llopis, Fundació CAM, Alacant. Arxivador V, Butlletins 3, núm. 3.

77.- “Libertad de enseñanza y analfabetismo”, Diario de Valencia, núm. 6.680, 6-7-1931, p. 1.

78.- “Se autoriza el funcionamiento de escuelas privadas desempeñadas por personal sin título”, Diario de Valencia, núm. 6.737, 12-7-1931, p. 8.

79.- “Los grados académicos y las escuelas y colegios privados. Nota de la FAE al ministro de Instrucción Pública”, Diario de Valencia, núm. 6.679, 15-7-1931, p. 3.

80.- “UDIC. Sobre la enseñanza oficial sin título oficial”, Diario de Valencia, núm. 6.747, 22-9-1931, p. 1.

81.- “La Constitución y la prohibición de enseñar impuesta a los religiosos”, Diario de Valencia, núm. 6.767, 16-10-1931, p. 1.

82.- “La asistencia de los maestros nacionales a los actos del culto católico”, Diario de Valencia, núm. 6.629, 28-4-1931, p. 1.

83.- “En pro del laicismo”, El Pueblo, núm. 13.277, 3-9-1931, p. 7.

84.- “Los maestros laicos”, Diario de Valencia, núm. 1.733, 6-9-1931, p. 1.

85.- “Instancia de los maestros no oficiales”, Diario de Valencia, núm. 6.786, 7-11-1931, p. 8.

86.- “El maestro laico”, Amalia Carvia, El Pueblo, núm. 13.973, 22-1-1933, p. última.

87.- “El almanaque escolar”, Diario de Valencia, núm. 7.075, 6-11-1932, p. 1.

88.- Tuñón de Lara, M.; **La España del s. XX (II). De la Segunda República a la Guerra Civil (1.931-36)**, Barcelona, Ed. Laia, 1974 (3ª ed.), pp.300-64; traducció pròpia.

89.- Llegat de Rodolfo Llopis. Arxivador P 2, Premsa, Articles de R. Llopis, N 271.

90.- “Exposición que el Eminentísimo y Reverendísimo Señor Cardenal Primado, en nombre de los Reverendísimos Metropolitanos de España, ha dirigido al Excelentísimo Señor Presidente del Gobierno Provisional de la República”. Aquesta carta estava signada a Roma (3 de juny de 1931) pel cardenal Pedro Segura (arquebisbe de Toledo) i, entre altres metropolitans, per l'arquebisbe de València Prudencio Melo. Boletín Oficial del Arzobispado de Valencia, núm. 2.126, 1-7-1931, pp. 216-18.

91.- “Declaración colectiva del Episcopado con motivo de la situación legal creada a la Iglesia en España por la nueva Constitución” (redactada el 20-12-1931), Boletín Oficial del Arzobispado de Valencia, núm. 2.139, 15-1-1932, pp. 17-39. Aquesta declaració anava signada per Prudencio (arquebisbe de València), Fr. Luís (bisbe de Sogorb) i Javier (bisbe d’Oriola).

92.- “Artículos constitucionales no conformes con la doctrina o leyes católicas”, Boletín Oficial del Arzobispado de Valencia, núm. 2.144, 1-4-1932, pp. 109-15. Segons la documentació adduïda per corroborar-ho, manllevada de l’esmentat Boletín Oficial homòleg de Tortosa, els articles disconformes eren: 1, 3, 14, 15, 25, 26, 27, 34, 37, 39, 41, 43, 44, 48 i 95.

El *Diario de Valencia* havia començat, a partir de setembre de 1931, la secció “Mirando a Europa” en què feia un estudi comparatiu entre la Constitució espanyola i d’altres (Baviera, Prússia, Dantzig, Txecoslovàquia, Polònia...) pel que fa a la qüestió religiosa, tot intentant demostrar la injustícia del futur text republicà.

93.- “Carta Encíclica de Pio XI... Sobre la injusta situación creada a la Iglesia Católica en España”, Boletín Oficial del Arzobispado de Valencia, núm. 2.173, 15-6-1933, pp. 197-206.

94.- Solana, E.; **Don Andrés Manjón. Sus obras y doctrinas pedagógicas**, Madrid, Ed. El Magisterio Español, s/d, pp. 4-14.

95.- Autobiografia de J. M. Peñarrocha, citada a Simeón Riera, J. D.; **Entre la rebel·lia i la tradició (Llúria durant la República i la Guerra Civil. 1.931-39)**, València, Ed. Dip. de València, 1993, p. 94.

96.- “El libro de España”, Barcelona, Ed. F. T. D., 1932, pp. 135-57; traducció pròpia.

97.- Russell, B.; **La educación y el orden social**, Ed. Edhasa, Barcelona, 1988, pp. 79-90.

98.- Boletín Oficial del Arzobispado de Valencia, núm. 2.124, 1-6-1931, pp. 169-70.

99.- “Carta Pastoral del Episcopado, sobre la situación religiosa presente y sobre los deberes que impone a los católicos”, Boletín Oficial del Arzobispado de Valencia, núm. 2.128, 1-8-1931, pp. 239-44.

100.- “La necesidad de la organización de la enseñanza”, Diario de Valencia, núm. 6.770, 19-10-1931, p. 1.

101.- “Circular núm. 117. Por la escuela católica”, Boletín Oficial del Arzobispado de Valencia”, núm. 2.151, 15-7-1932, pp. 221-23.

102.- La mateixa circular convenientment comentada la podem trobar, per exemple, a Diario de Valencia (17-7-1932) i a Acción y Fe (agost de 1932).

103.- “A las mujeres de Ayora”, Pedro Antonio del Campo, Diario de Valencia, núm. 7.012, 29-7-1932, p. 6.

104.- “Carta Encíclica, de Pio XI, sobre la Cristiana Educación de la Juventud”, Boletín Oficial del Arzobispado de Valencia: núm. 2.155, 15-9-1932, pp. 293-307; núm. 2.157, 15-10-1932, pp. 325-34; i núm. 2.158, 1-11-1932, pp. 341-53.

105.- “Por la escuela católica”, Diario de Valencia, núm. 7.074, 13-10-1932, p. 1.

- 106.- “Liria. La escuela nocturna”, Diario de Valencia, núm. 7.169, 2-2-1933, p. 8.
- 107.- “Las colectas en las iglesias”, J. M. C., Auras, any II, núm. 8, gener de 1933, p. 8.
- 108.- “Defendamos a los niños”, Enrique Herrera Oria, Diario de Valencia, núm. 7.300, 8-7-1933, p. 1.
- 109.- “La colecta pro Escuela Católica”, Libertas, núm. 20, 12-11-1933, p. 7.
- 110.- “XII Asamblea Confederal. Al lector”, Manuel Ubeda Purkiss, Libertas, núm. 27, 17-2-1934, pp. 1-14.
- 111.- “Apuntes de Educación”, Rosita Ripollés, Libertas, núm. 31, juny 1934, p. 4.
- 112.- “El arzobispo se une al recurso contra el decreto de religión”, Levante. El Mercantil Valenciano, 30-3-1995, p. 28.
- 113.- “Los arzobispos rechazan el sistema educativo por no dar respuestas”, Javier Gomis, Levante. El Mercantil Valenciano, 12-9-1999, p. 23.
- 114.- “Ante el nuevo curso escolar. Organización de escuelas católicas”, Diario de Valencia, núm. 7.364, 23-9-1933, p. 1.
- 115.- “Alcira. Apertura de escuelas católicas”, Diario de Valencia, núm. 7.371, 1-10-1933, p. 3.

116.- Aquest *Código de Acción Católica* de Guerry-Peiró, aplicat a l'escola amb el títol "La Acción Católica y la escuela", que hem resumit i traduït, el trobem en forma d'apèndix al Boletín Oficial del Arzobispado de Valencia, núm. 2.226, 1-9-1935, s/p.

117.- "Un manifiesto de la Federación de Amigos de la Enseñanza", Diario de Valencia, núm. 6.775, 25-10-1931, p. 4.

118.- "Apoyad a la FAE, Diario de Valencia, núm. 7.379, 11-10-1933, p. 8.

119.- "La Comisión técnica de la FAE ante las elecciones. ¿Quiénes defienden los derechos de la familia y la técnica escolar?", Diario de Valencia, núm. 7.402, 8-11-1933, p. 1.

120.- "Un documento interesante", Diario de Valencia, núm. 6.724, 4-9-1931, p. 1.

121.- "Protesta al Congreso de la Asociación Valenciana de Padres de Familia", Diario de Valencia, núm. 6.733, 4-9-1931, p. 3.

122.- "La Asamblea de la Asociación de Padres de Familia", Diario de Valencia, núm. 6.741, 7-5-1932, p. 5.

123.- "La labor de los padres de familia", Diario de Valencia, núm. 6.976, 17-6-1932, p. 1.

124.- "Comisiones de Padres de Familia", Diario de Valencia, núm. 7.169, 2-2-1933, p. 8.

125.- Vegeu per exemple “Para el señor gobernador. Contra toda ley es clausurada una escuela en Alborache”, Diario de Valencia, núm. 7.367, 27-9-1933, p. 1.

126.- “La sustitución de la enseñanza en Alcira”, Diario de Valencia, núm. 7.392, 27-10-1933, p. 8.

127.- “Las conclusiones de la IV Asamblea de Covadonga”, Boletín Oficial del Arzobispado de Valencia, núm. 2.211, 15-1-1935, pp. 28-34.

128.- García de Cortázar, F. y González Vesga, J.; **Breve historia de España**, Madrid, Ed. Alianza Editorial, 1994, pp. 540-42.

129.- Membres registrats segons les dades oferides pel periòdic *El Sol* (15-12-1931). Citat per Günther, H.; **La Guerra Española de 1.936**, Madrid, Ed. Rialp, 1966, p. 83.

130.- Arrarás Iribarren, J; op. cit., p. 443.

131.- “El maestro de la Fuente de S. Luís se querella contra el cura cacique”, El Pueblo, núm. 13.456, 20-5-1931, p. 3.

132.- “Los enemigos de la República. La enseñanza clerical”, Nemo, El Luchador, núm. 6.334, 29-5-1931, p. 1.

133.- “Otra vez el cura de la Fuente de San Luís”, El Pueblo, núm. 13.471, 6-6-1931, p. 3.

134.- “La España negra”, El Pueblo, núm. 13.288, 16-9-1931, p. 1. Aquest periòdic xifrava, per a l’any 1923, un clero regular de 71.815 religiosos/es, instal·lat a 4.490 convents.

135.- “Los religiosos en España. Los que quedan en Alicante”, El Luchador, núm. 6.435, 9-10-1931, p. 1. Amb unes xifres més actualitzades, ara el total de religiosos/es a nivell estatal quedava marcat en 81.162 membres, catalogats en professors, novicis, llecs i sense classificar.

136.- “El clero contra el régimen republicano y la tranquilidad pública”, José Cintora, El Pueblo, núm. 13.610, 25-11-1931, p. 2.

137.- “Clerofobia blasquista”, Diario de Valencia, núm. 6.939, 5-5-1932, p. 1.

138.- “Moral, sí; fanatismo, no”, El Pueblo, núm. 13.510, 22-7-1931, p. 1.

139.- “La Enseñanza laica en el estado Español”, Rafael Martínez, El Obrero, núm. 298, 17-1-1932, p. 4.

140.- “Una maestra de Escuela fuera de la ley”, Elche, núm. 239, 5-6-1932, p. 2.

141.- “Al señor ministro de Instrucción pública en su visita a Gandía”, Zenon, Diario de Valencia, núm. 7.131, 20-12-1932, p. 1. Citat de la *Revista de Gandía*.

142.- “Grandioso mitin en Madrid. En defensa de las Congregaciones religiosas”, Diario de Valencia, núm. 7.185, 21-2-1933, p. 1.

143.- “Manifiesto de los diputados católicos a la opinión”, Diario de Valencia, núm. 7.271, 4-6-1933, p. 1.

144.- “El problema de l’Escola”, Pere Balaguer, El Camí, núm. 70, 8-7-1933, p. 2. Així i tot, la mateixa publicació no s’estava de recordar la celebració de la canonització a Roma de *Dom Bosco*, pedagog i fundador dels salesians; vegeu a l’efecte “Pedagogia”, P. Asins, ídem, núm. 109, 7-4-1934, p. 6.

145.- “La mujer y el niño en la lucha electoral”, Enrique Herrera Oria, Diario de Valencia, núm. 7.401, 7-11-1933, p. 1.

146.- “Después de las elecciones. Un gran triunfo en la guerra escolar”, Enrique Herrera Oria, Diario de Valencia, núm. 7.422, 1-12-1933, p. 1.

147.- “Hacia una política derechista española de gran contenido social”, Manuel Fortea (prof. d’Economía Política), Contemporanea, núm. 13, gener 1934, pp. 73-81.

148.- “La enseñanza religiosa en España”, Dr. Luís Urbano, Contemporanea, núm. 16, abril 1934, pp. 487-94.

149.- “La veritat i el deliri”, Luís García Trapiello, El Periòdic, 26-10-1996, p. 46.

150.- Levante. El Mercantil Valenciano, 12-9-1999, p. 23.

151.- Jiménez-Landi Martínez, A.; **Manuel Bartolomé Cossio. Una vida ejemplar (1.857-1.935)**, Alicante, Ed. Instituto de Cultura Juan Gil-Albert, 1989, pp. 5-14.

152.- “Monopolio y libertad docentes”, B. Montalva y Ribera, Diario de Valencia, núm. 6.653, 5-6-1931, p. 1.

153.- “Interesante para los padres. La enseñanza religiosa”, Acción y Fe, núm. 88, juliol 1931, pp. 207-08.

154.- “La enseñanza de la religión en la escuela”, El Pueblo, núm. 13.517, 30-7-1931, p. 1.

155.- Vegeu, per exemple, “Memorandum. Pedid la enseñanza religiosa al matricular a vuestros hijos”, Diario de Valencia, núm. 6.741, 16-9-1931, p. 1.

156.- “Pro libertad de enseñanza”, Diario de Valencia, núm. 6.915, 7-4-1932, p. 5.

157.- “Mitin pro libertad de enseñanza”, Diario de Valencia, núm. 6.957, 26-5-1932, p. 1.

158.- “La llibertat d’ensenyança”, Ramón Segura Valls, El Camí, núm. 59, 22-4-1933, p. 2.

159.- “Mosaic”, P. Asins, El Camí, núm. 83, 7-10-1933, p. 8.

160.- El mateix any 1933, per exemple, les revistes *Libertas* i *La Semana Gráfica*, evidentment, se mostraven en contra de l’escola laica oficial i a favor de l’ensenyança lliure catòlica. Per la seua part, la vegetariana-naturista *Helios* considerava que l’estat hauria de ser l’únic responsable de l’ensenyança primària, quedant la llibertat d’ensenyança per als centres dels nivells mitjà i superior, més competitiu i egoistes. La polèmica inacabable ens ofereix, ja en l’any 1936, el testimoni del diari *Las Provincias* que, en forma de vers,

protestava contra la imposició d'escola per part de l'estat i la tirania dels mestres sense ànima, cor, creences i sentiments, tan distints a l'escola catòlica, el camí a Déu; vegeu aquesta darrera cita a "El maestro de mis hijos", José Gómez Polo, Almanaque de Las Provincias, 1936.

161.- "La tiranía docente del Estado", Diario de Valencia, núm. 6.771, 21-10-1931, p. 1.

162.- "La Enseñanza" (extret del discurs citat), Diario de Valencia, núm. 6.926, 20-4-1932, p. 3.

163.- "La enseñanza católica", Diario de Valencia, núm. 7.006, 22-7-1932, p. 5.

164.- "Noticias. El crucifijo y la escuela", La Acción Antoniana, núm. 133, 1-2-1932, p. 3.

165.- "Educación propone que los consejos escolares decidan sobre los crucifijos", Levante. El Mercantil Valenciano, 28-5-1999, p. 87.

166.- "El Catecismo en las escuelas", La Acción Antoniana, núm. 133, 1-2-1932, pp. 3-4.

167.- Traducció pròpia de "Catorce mil niños de las catequesis en Montserrat", Enrique Herrera Oria (exconseller d'Instrucció Pública), Diario de Valencia, núm. 7.305, 14-7-1933, p. 3.

168.- Vegeu per exemple "Cursillo de pedagogía catequística", Diario de Valencia, núm. 7.416, 24-11-1933, p. 8.

169.- “Coeducación en la Normal”, Diario de Valencia, núm. 6.670, 25-6-1931, p. 1.

170.- “La coeducación de los sexos. II conferencia de don Rufino Blanco”, Diario de Valencia, núm. 7.422, 1-12-1933, p. 8.

171.- “Les reformes”, P. Asins, El Camí, 18-8-1934, p. 6.

172.- “La escuela primaria soviética”, Diario de Valencia, núm. 7.075, 14-10-1932, p. 3.

173.- “El ateísmo entre los niños comunistas”, Diario de Valencia, núm. 7.416, 24-11-1933, p. 8.

174.- Fortea Peris, Jesús; “Els temes educatius segons el Diario de Valencia. 1931-33”, Universitat de València, Facultat de Geografia i Història, Departament d’Història Contemporània, 1990. Treball inèdit.

175.- “Lo que se enseña en las escuelas”, O. S. Pastor, Amanecer, núm. 268, 22-3-1931, p. 3.

176.- “Las órdenes religiosas en Alicante”, El Luchador, núm. 6.415, 8-9-1931, p. 1.

177.- “La niñez y la Iglesia”, Rafael J. López, Elche, núm. 290, 11-6-1933, p. 2.

178.- Agulló Díaz, Carmen; **Escola i República. La Vall d’Albaida, 1.931-39**, València, Ed. Diputació de València, 1994, pp. 53-55.

- 179.- “El problema de la enseñanza”, Auras, núm. 8, gener 1933, pp. 1-3.
- 180.- “Colegio de 1ª y 2ª enseñanza de Nuestra Señora de la Asunción. Resultado obtenido en los exámenes de prueba de curso”, El Ilicitano, 21-6-1931, p. 3.
- 181.- “Colegio Ave-María de 1ª y 2ª Enseñanza y Estudios Especiales. Relación de las Calificaciones obtenidas en los exámenes de fin de curso”, El Ilicitano, 28-6-1931, p. 3.
- 182.- Veure al Diario de Valencia: “Alcira. Los estudiantes de las Escuelas Pías”, núm. 6.988, 1-7-1932, p. 6; i “Las escuelas libres de Bélgica”, núm. 7.032, 21-8-1932, p. 3.
- 183.- “Onteniente. Nota escolar”, Diario de Valencia, núm. 7.074, 13-10-1932, p. 6.
- 184.- “Un concurso de actualidad. Labor docente y cultural de las órdenes religiosas españolas, durante los últimos cincuenta años”, Diario de Valencia, núm. 6.701, 31-7-1931, p. 3.
- 185.- “Declaración colectiva del Episcopado con motivo de la situación legal creada a la Iglesia en España por la nueva Constitución”, Boletín Oficial del Arzobispado de Valencia, núm. 2.139, 15-1-1932, pp. 17-39. Declaració signada el 20-12-1931 per les màximes autoritats eclesiàstiques de València, Sogorb i Oriola.
- 186.- “Silla. Faltan escuelas” i “Canals. Abandono de la enseñanza”, Diario de Valencia, núm. 6.796, 19-11-1931, p. 5.

- 187.- “!Estos son Colegios!”, Reporter, El Eco, núm. 13, 1-7-1933, p. 2.
- 188.- “Cantinas escolares de las Escuelas Pías”, Diario de Valencia, núm. 6.781, 1-11-1931, p. 8. Tres dies més tard apareixia al mateix mitjà la crònica de la inauguració, amb la presència del Governador Civil.
- 189.- “Heroismos de la caridad. Las Hermanitas de los Pobres”, Viadel, Diario de Valencia, núm. 6.786, 7-11-1931, p. 8.
- 190.- “Nuestra actitud ante el proyecto de Ley sobre Confesiones y Congregaciones religiosas”, Diario de Valencia, núm. 7.077, 16-10-1932, p. 1.
- 191.- “Ante el proyecto de Ley sobre Confesiones y Congregaciones religiosas”, Diario de Valencia, núm. 7.078, 18-10-1932, p. 1.
- 192.- “La Ley de Congregaciones religiosas. Emiten su informe ante la comisión parlamentaria los representantes de la Asociación de Familiares de los Religiosos y de las Órdenes Religiosas”, Diario de Valencia, núm. 7.098, 10-11-1932, p. 5.
- 193.- “Ante el proyecto de Congregaciones”, Diario de Valencia, núm. 7.167, 31-1-1933, p. 1.
- 194.- “Las obreras de los conventos y el proyecto de ley sobre Congregaciones religiosas”, Severino Aznar, Diario de Valencia, núm. 7.175, 9-2-1933, p. 1.
- 195.- Sobre la crònica del congrés vegeu “Ataque a fondo”, Libertas, núm. 20, 12-2-1933, p. 1. Sobre les protestes “Protestas ante la ley de Congregaciones”, Diario de Valencia, núm. 7.178, 12-2-1933, p. 3.

196.- “La qüestió de l’ensenyança”, P. Asins, El Camí, núm. 50, 18-2-1933, p. 6.

197.- “Del ambiente político. La enseñanza de las Congregaciones religiosas en España”, Dr. M. Llamera, Contemporanea, 3-3-1933, pp. 431-38.

198.- “Hacia la catástrofe pedagógica”, Enrique Herrera Oria, Diario de Valencia, núm. 7.195, 5-3-1933, p. 1.

199.- “Del ambiente político. A fuerza de guillotina se aprueba una ley”, Luís Urbano, Contemporanea, núm. 5, maig 1933, pp. 56-68. Les dades sobre els escolars afectats eren manlevades d’*El Debate*, amb xifres que inclouen els agrupats en escoles primàries, nocturnes, professionals, asils, reformatoris i segona ensenyança.

200.- “Ante la llamada Ley de Congregaciones religiosas”, Diario de Valencia, núm. 7.257, 19-5-1933, p. 1.

201.- “Organización de la enseñanza”, Diario de Valencia, núm. 7.262, 25-5-1933, p. 1.

202.- “Necesidad de escuelas”, Diario de Valencia, núm. 7.265, 28-5-1933, p. 1.

203.- “La protesta de Valencia contra la Ley de Congregaciones. Ayer continuaron remitiéndose millares de telegramas al jefe del estado”, Diario de Valencia, núm. 7.267, 31-5-1933, p. 1.

204.- “Declaración del Episcopado con motivo de la Ley de Confesiones y Congregaciones religiosas”, Boletín Oficial del Arzobispado de Valencia, núm. 2.172, 1-6-1933, pp. 161-91. Les manifestacions de la jerarquia eclesiàstica, convenientment anunciades en la premsa correligionària, es venien al públic als següents preus: 15 cèntims l'exemplar de la declaració episcopal, i 10 cèntims l'encíclica papal; hi havia descomptes col·lectius.

205.- Díaz-Plaja, F.; **Otra Historia de España**, Barcelona, Ed. Plaza Janés (8ª ed.), 1973, pp. 393 i ss.

206.- Les dades i la “Crónica Pedagógica” de M. T. (s. j.) provenen d'Auras del Colegio, núm. 158, febrer 1931, p. 83.

207.- “Los jesuitas en España”, El Luchador, núm. 6.529, 30-1-1932, p. 4.

208.- “La disolución de la Compañía de Jesús”, Boletín Oficial del Arzobispado de Valencia, núm. 2.142, 1-3-1932, pp. 82-87.

209.- “Claustres”, Avant, núm. 25, 16-5-1931, p. 1.

210.- “A. M. D. G.”, R. S. V., Avant, núm. 28, 27-6-1931, p. 2.

211.- “En defensa de los Padres Jesuitas”, Diario de Valencia, núm. 6.735, 7-9-1931, p. 8.

212.- “Els jesuites i la ‘grandeza nacional’”, Avant, núm. 21, 18-4-1931, p. 3. Informació que citava de *La Publicitat* (31-8-1924).

213.- “Orihuela. La cuestión religiosa. Expulsión de los jesuitas”, El Luchador, núm. 6.322, 3-5-1931, p. 4.

- 214.- “Jesuitas”, Salvador Selles, El Luchador, núm. 6.417, 10-9-1931, p. 1.
- 215.- “Normas para la continuación de estudios en los internados de la Compañía de Jesús”, Diario de Valencia, núm. 6.857, 29-1-1932, p. 5. Vegeu-ho també a “Para que no se interrumpa la enseñanza que prestaba la Compañía de Jesús”, El Pueblo, núm. 13.666, 30-1-1932, p. 5.
- 216.- “La disolución de los Jesuitas”, Elche, núm. 221, 31-1-1932, p. 1.
- 217.- “La disolución de la orden ignaciana en Alicante. El edificio de Santo Domingo, de Orihuela”, El Luchador, núm. 6.533, 4-2-1932, p. 1.
- 218.- Vegeu, en el cas de València “Ayer se posesionó el rector de la Universidad del Colegio de San José”, El Pueblo, núm. 13.672, 6-2-1932, p. última; per al cas d’Alacant “El Alcalde se incauta del Colegio de los Jesuitas”, El Luchador, núm. 6.538, 10-2-1932, p. 4.
- 219.- “Los jesuitas”, La Acción Antoniana, núm. 134, 1-3-1932, p. 9.
- 220.- “La Escuela Normal y el Instituto-Escuela, al Colegio de San José”, Diario de Valencia, núm. 6.889, 6-3-1932, p. 1. Una crònica sobre la instal·lació provisional de la Normal en dit col·legi se publicà al mateix diari dies després.
- 221.- “El Patronato que creó el Estado se ha incautado ya de los bienes de los jesuitas”, El Pueblo, núm. 13.859, 11-9-1932, p. 5.
- 222.- “El Ayuntamiento de Alcira, se incauta del Colegio de los Escolapios”, El Pueblo, núm. 13.867, 21-9-1932, p. 2.

223.- “Lo que se ha adelantado con la expulsión de los jesuitas”, Diario de Valencia, núm. 7.162, 25-1-1933, p. 5. Opinió manllevada del barceloní *Noticiero Universal*.

224.- “La nueva España (II)”, Ecolier, Patria, núm. 22, 25-2-1933, p. 3.

225.- “Mutua Valenciana de Cultura”, Auras, núm. 15, agost 1933, pp. 187-89.

226.- “La labor de la Mutua Valenciana de Cultura”, M., A. A., Auras, núm. 18, novembre 1.933, pp. 278-80.

Capítol 9

Conclusions

9.1. Objectius, estat de la qüestió i metodologia.

La gran resposta social a la reforma escolar del primer bienni de la Segona República, ens anuncia que estem davant d'un període amb una clara significació històrica, per la guerra educativa que va viure -sense precedents- erigida en un dels factors que assolí major protagonisme durant el període 1931-33. L'estudi d'aquella experiència al País Valencià, ens ha ajudat en la comprensió d'un dels problemes socials com és l'ensenyança que, hereus no resolts d'aquell bienni progressista, encara romanen pendents.

Amb intenció historiogràfica d'aproximació a la realitat (1), he considerat oportú aplicar aquells coneixements històrics -que ens aprofiten- per explicar un litigi cívic tan important com l'educatiu; és a dir, donar una utilitat social a un treball d'investigació, sobre la nostra genealogia del

present, que contextualitze l'actualitat de l'ensenyança primària i, alhora, trobe el sentit històric que ens permeta pensar èticament en el futur. Un plantejament, per tant, ben distant del discurs històric tradicional que intenta justificar règims anteriors, poc eficaços i impresentables des d'un punt de vista -si més no- educatiu; contràriament, he apostat per aprofitar la memòria col·lectiva sobre un període històric que, encara avui, representa un repte dins el món escolar.

La sensibilització de la societat valenciana d'aleshores, pels canvis de l'ensenyança, ens han endinsat en la nostra particular història cultural i de les mentalitats, així com en uns esdeveniments provocats per un compromís i una aposta de futur, en què l'escola era un exponent clar com agent socialitzador.

Una certa obertura a nous camps d'estudi, facilitada per l'actual historiografia, m'ha permés valorar l'interés pel fet educatiu; un nou camp d'investigació històrica que relaciona directament el procés de canvi social amb el de l'ensenyança. En eixe sentit, el període 1931-33 significa una fita referencial en la modernització de la societat, proposada per republicans i socialistes, que al nostre àmbit visqué -a més- intents pedagògics pròxims a qüestions sociolingüístiques. En conjugar continguts històrics i educatius, tret de la contraposició entre els models que intenten contar el passat (2), he optat per una finalitat formativa i transmetre una exposició espaciotemporal, útil per a entendre una identitat cultural, que ens parla d'una societat problematitzada per aspectes escolars; d'una nova educació progressista i democratitzant oposada a l'anterior -submissa a les autoritats i jerarquies- que ocasionà un conflicte a tots els nivells i l'abast del qual encara necessita d'un major tractament bibliogràfic, al menys a la nostra demarcació geogràfica.

Aprofundir en aquelles experiències viscudes que conformen la història social-total, lluny del providencialisme i de l'historicisme inconnex,

ha exigít un tractament metodològic més adient a la dinàmica socioeducativa del primer bienni republicà que, ambientat al País Valencià, ha comportat un treball interdisciplinar no tancat en el món escolar sinó obert als corrents de la ciència i el pensament; no debades per a l'historiador resulta enriquidor considerar tot d'aspectes significatius, com ara l'escolar, que tenen molt a dir en els valors i comportaments propis d'aquells canvis socials. Concretament, en aquest cas, m'he fixat en una contesa pel control de l'ensenyança que, dins d'un context històric de conflictivitat políticsocial, coincidí majorment als nivells estatal i valencià.

L'enfocament metodològic ha implicat la utilització, decidida i sense dubtes, de la premsa ja que l'aportació de dades, temes de debat i opinions, des de posicions ben distintes, ajuden a conèixer millor la realitat escolar de la societat republicana valenciana. A més, durant el bienni progressista va existir un clar paral·lelisme social entre el camp periodístic i l'educatiu, que es reflectí en expressions com ara *república de periodistes* o *república de mestres* respectivament, i que afectà de forma semblant a ambdós col·lectius professionals (3) sensibilitzats per la reforma escolar.

La història social ací tractada ens ha portat a esbrinar el grau d'èxit o fracàs, dins d'un marc espaciotemporal i educatiu, d'aquelles iniciatives adreçades a conscienciar unes masses que, lamentablement, accentuaren més encara la fractura social ja existent per altres motius. Els debats ideològics i les mobilitzacions ciutadanes per qüestions relacionades amb l'ensenyança, com ara la religiosa, es reflectien en campanyes propagandístiques -d'un o altre signe- que pretenien crear una determinada opinió pública respecte als temes educatius. La forta instrumentalització mediàtica de llavors, a més, ens ha servit per copsar el parer dels col·lectius representats per cada publicació periòdica i, també, per palesar el gran protagonisme que la reforma educativa primària tingué en la societat valenciana. Malgrat l'acció propagandística i una

nova ensenyança regeneradora, tot plegat, ni una ni l'altra no serviren per salvar el règim republicà (4).

La relació entre història i educació queda plantejada ací, no en el sentit clàssic que dóna a la segona un matís individualista perfeccionador de la personalitat, sinó sota una concepció social més moderna en què l'educació és estudiada, també, tot i considerant els condicionaments i objectius sociològics que hi intervenen; l'herència cultural del grup al qual es pertany, per exemple, és transmesa -entre d'altres- per una institució escolar en mans dels grups socials que, amb més o menys poder i recursos, utilitzen l'educació tant formal com informal. La intenció de canvi social al que aspiraven les autoritats republicanosocialistes, en sentit aparentment antinòmic (5), contemplava unes innovacions progressistes més enllà dels corrents pedagògics, la qual cosa cal interpretar-ho dins d'un pensament de socialització escolar que, en certa manera (6), suposa també una forma de fer història cultural.

Si l'amnèsia política representa una implícita censura, l'historiador no es pot permetre la debilitat d'oblidar i, en eixe sentit, la memòria històrica ens ofereix criteris per jutjar o remeiar etapes del nostre passat (7), per molt que l'experiència republicana siga refusada o resulte molesta per a alguns. La depuració posterior a la II República -injusta i exagerada- del Magisteri valencià, per exemple, significà un exponent més de l'abast i significació que assolí la reforma escolar, nascuda durant el primer bienni, i ens informa de l'interés mostrat pel nacionalcatolicisme vencedor que, a mode de venjança, volia un mestre sotmés -als poders tradicionals i polítics- semblant al d'etapes anteriors (8). Ja des de l'inici del període 1931-33, les proclames conservadores i clericals havien convertit l'àmbit valencià en terreny abonat per a la purgació dels mestres, amb tot de crides i campanyes a favor de la desobediència respecte a la reforma educativa; això ofería una percepció negativa dels ensenyants i de l'escola pública i laica.

Malgrat la propaganda contrària, l'ensenyant valencià mostrava un perfil majorment no polititzat i escassament compromés amb el règim republicà, encara que es mostrava justament agraït pel padrinatge que el nou estat exercí sobre ell i, igualment, per l'esforç oficial en dignificar l'escola; l'afiliació política i sindical, per exemple, era més aviat insignificant o testimonial (9). Amb tot i això, el primer bienni estudiat suposà una brillant fita històrica pels seus valors educatius; un referent que actualment encara no ha estat superat ni valorat en la seua mida, entre altres raons per l'acció del posterior franquisme que -amb la censura i repressió pròpia del nacionalcatolicisme- imposà durant massa anys a la societat valenciana l'oblit d'una escola més moderna, justa i progressista que la seua, reaccionària, sòrdida i doctrinària.

9.2. Una reforma educativa ambiciosa amb mitjans insuficients.

Les propostes educatives del primer bienni republicà produïren una important mobilització d'acció-reacció que abastà, a nivell d'història social, un gran protagonisme en l'evolució ideològica i política del País Valencià. L'insuficient enteniment estat-església, quant als temes de l'ensenyança, impossibilità una relació que s'agreujà pels interessos incompatibles d'ambdues parts. Fins aleshores l'escola i els seus models havien estat tractats marginalment, sempre depenent de cada moment polític, fins que en 1857 la *Llei Moyano* marcà l'inici cap a la unificació de l'ensenyança pública estatal.

Aspectes com la llibertat de càtedra o els privilegis de l'ensenyament religiós, per exemple, passaren per etapes històriques més o menys favorables; els avanços tècnics o pedagògics de l'escola conviuen dins d'una contínua pugna entre escola privada i pública, reflectida -a grans trets- en la dicotomia entre dues concepcions educatives difícilment compatibles: la tradicional o retrògrada defensada per l'església catòlica i els sectors dretans i, per la part contrària, la moderna o progressista dels liberals i socialistes.

Mentrestant, l'arcaisme social i el conservadurisme cultural deixaven per a les classes desfavorides una escola pobre, trista i integrista que despertà intents de superació i regeneracionisme, des de posicions diferents, però institucionalment insuficients; tot plegat, els serveis educatius públics continuaven sent bastant deficients, qualitativament i quantitativa, i donaven com a resultat -al País Valencià i en vespres de la II República- un analfabetisme pròxim al 50 % i un absentisme escolar superior al 60 %, mentre que la ratio contemplava més de cent xiquets/es per aula. La dinàmica cíclica viscuda històricament per l'escola ens portà, després de l'oasi educatiu republicà, al control de l'ensenyança per part dels sectors oligàrquics, catòlics i reaccionaris; una instrucció patriòtica, excloent i doctrinària que, arran de la Guerra Civil, visqué sota el signe del nacionalcatolicisme i acabà amb aquell somni, començat en el període 1931-33, de proporcionar una escola digna i dignificant per al poble.

Dins del marc cronològic del primer bienni, el grau de consecució dels objectius de la reforma escolar podem concretar-lo en diversos aspectes. L'obligatorietat de l'escolarització resultà utòpica per manca d'oferta pública i, també, per la insuficient consciència col·lectiva sobre la necessitat de l'educació. La secularització i coeducació escolar -fora ja dels nostres límits d'estudi- trobaren el seu punt d'apogeu començat el conflicte bèl·lic, a partir de 1936. El bilingüisme a l'escola de l'àmbit valencià tampoc pogué

generalitzar-se, entre altres raons, per la manca d'un Estatut Autonòmic i d'un compromís decidit per part de les autoritats educatives. Les innovacions pedagògiques pròpies d'una escola moderna, donada l'excessiva ratio esmentada, trobaren massa dificultats per a la seua aplicació. Si a açò anterior sumem la manca de temps i de serenitat, veiem que la *revolució escolar* xocà amb uns impediments insalvables.

Tanmateix hi hagueren avanços significatius en algunes qüestions, com ara una incipient percepció social sobre la necessitat d'anar a escola, la introducció de continguts curriculars per formar l'esperit crític del xiquet, l'experiència pionera d'incorporar la llengua i cultura pròpies dels valencians a l'ensenyament, les iniciatives coeducatives que incloïen l'accés de la dona als estudis, l'educació dels adults, la biblioteca escolar oberta al públic o les novetats didàctiques arrelades al medi social i natural; la disminució de la ratio escolar, a més, facilità igualment al poble les possibilitats d'aprendre i d'accedir a la cultura.

Aquells canvis significatius impactaren en la sensibilitat dels ciutadans, sobretot en les xiquetes i els joves que se n'afavoriren per primera vegada. Testimonis al respecte (10) ens parlen del caràcter revolucionari de les lleis educatives aprovades durant el període 1931-33, tot i considerant-les més progressistes -en alguns aspectes- que les actuals; igualment se'n fan ressò de les mobilitzacions socioeducatives, a favor i en contra, d'aquells anys especialment per motius referents a les mesures religioses que afectaren l'escola, així com de la insurrecció militar que trencà les esperances que gran part del poble havia posat en la nova escola. Efectivament, l'admiració, elogi i èxit que públicament ha merescut la política cultural i educativa republicanosocialista, rau més en el plantejament i compromís que féu que en els aconseguiments; unes aspiracions ciutadanes reprimides violentament que no han fet oblidar un període admirat i admirable (11).

A més de la manca de socialització escolar i d'impregnació dels valors republicans, donat el factor temps, cal considerar l'acció dels intel·lectuals que es manifestaren lliurement i que, tot plegat, facilità la polarització en tots els àmbits. Les limitacions ciutadanes, en el nostre cas, per a una cultura política necessària s'entenen pels elevats analfabetisme i absentisme escolars i, també, per les insuficients construccions escolars. Si l'ensenyança com a agent socialitzador no es pogué generalitzar, tampoc es normalitzà la participació política perquè, a les divergències entre teoria i pràctica, hi calia sumar en un marc més general el caràcter més reformador que revolucionari del règim republicà, la manca de consens entre les forces polítiques bel·ligerants i els grups de pressió afins, alguns massa interessats en què la reforma escolar fracassara.

El primer bienni de la II República es trobà amb una escola pública d'estat lamentable; al dèficit d'aules -la majoria en règim de lloguer- calia afegir el seu deficient conservament. L'oblit institucional afectava de la mateixa manera els ensenyants, abandonats a la seua sort i vergonyosament remunerats. Les reivindicacions d'aquests, donada la inhibició de les autoritats i al nostre àmbit d'estudi, demanaven -a grans trets- igualtat de sous sense distinció de sexe, obres escolars i institucions complementàries, graduació i especialització educatives, responsabilitat estatal de l'escola primària, més material escolar...; la manca d'aquelles condicions, evidentment, desmotivava tota la comunitat educativa, més encara si calien millores com ara mesures administratives i tècniques que sanejaren la institució escolar, acabar amb el caciquisme ministerial, facilitar i perfeccionar el treball docent, nous plans d'estudis, major descentralització o actualització pedagògica. Un panorama, per tant, bastant trist.

Donada la situació dels edificis escolars d'aleshores al País Valencià, pocs i mal dotats, les peticions per solucionar aquella realitat s'amuntegaven als despatxos oficials; mentres, les famílies més humils sols podien aspirar a unes escoles massificades i de dolentes condicions higièniques. Tals circumstàncies sensibilitzaren la societat i es promogueren campanyes de denúncia, amb tot d'informes locals que la premsa preocupada considerava com una indecència permesa, durant massa anys, per determinats sectors sociopolítics.

No li faltava a l'escola prerepublicana la presència del simbolisme oficial del moment: el rei, el crucifix o el *Sagrado Corazón de Jesús*; això sí, molts xiquets/es s'havien de portar de casa la pròpia cadira si no volien romandre de peu perquè, molt sovint, el parament bàsic i únic oferia el pedagògicament passiu banc col·lectiu.

Tret de la càrrega ideològica, amb continguts temàtics sobre religió o política per exemple, els mètodes didàctics depenien de la voluntat del mestre; si recordem les condicions escolars i professionals, el convencionalisme solia imposar-se als avanços pedagògics que, donades les dificultats per a la seua aplicació, si s'aplicaven era més pel zel professional de l'ensenyant que no pas pel suport institucional. Als escassos llibres es trobaven els missatges morals i cívics a seguir, mentre les enciclopèdies eren el compendi de matèries a aprendre. El reconeixement de l'entusiasme i esforç amb què s'aplicaven els mestres, repetit diplomàticament pels polítics de torn, era la resposta més recorreguda per aquests per pal·liar les mancances materials denunciades pel Magisteri.

Malgrat els progressos culturals i pedagògics dels anteriors decennis pertot arreu del món occidental, al nostre àmbit la monarquia havia deixat el poble en la ignorància més desoladora; el dèficit d'escoles, per exemple,

suposava un entrebanc difícil de superar per a les noves autoritats educatives del primer bienni republicà (12). Els aconseguiments posteriors, moltes vegades, s'havien de conformar en aspectes legislatius, pedagògics o de majors llibertats culturals, quedant les injeccions econòmiques -malgrat l'ànim oficial- sota la dependència de les inquietuds municipals favorables a la dignificació d'una escola més popular.

L'escola, a més, havia d'encarregar-se de la deficient condició higienicosanitària dels alumnes més humils. Metges, pedagogs i intel·lectuals es preocuparen d'un enfocament escolar més saludable, tot despertant en la societat la necessitat d'una protecció infantil que a base d'iniciatives socioeducatives, com les cantines o colònies escolars, intentava donar un servei públic que les males condicions de les llars familiars o de les instal·lacions escolars no podien proporcionar.

La realitat social en què es trobà el règim republicà estava jerarquizada -des de baix- amb un proletariat majorment rural i analfabet, que convivía amb la classe mitjana vella portadora de les *virtuts de la raça*; un conformisme reclòs de qualsevol novetat que, per altra banda, suposava uns costums marcats per la tradició i la religiositat. L'escola del primer bienni havia d'actuar contra eixe sedíment, amb una nova base social conformada tant pels intel·lectuals com per un mosaic heterogeni que reunia ugetistes, anarquistes i burgesos. El xoc de mentalitats, al món escolar, aniria en augment com més s'anaven aplicant les noves idees, filles d'un pensament basat en conceptes com ara europeïtzació, democràcia, llibertat de càtedra, socialització proobrera o admissió del *fet diferencial*, terme ja utilitzat aleshores.

Els condicionants de la nova política educativa del període 1931-33, sota la perspectiva dialèctica apuntada per una aproximació sociològica (13),

ens poden aprofitar per a un estudi analític i conèixer millor, si més no, tres aspectes històrics de llavors: els problemes legitimadors de la intervenció estatal per tal d'afavorir el procés capitalista i garantir la igualtat de drets ciutadans a l'educació, la incidència de les reformes educatives en aquella societat quant a l'estructuració del subjecte (individualisme, meritocràcia...) i, finalment, els grups interessats i influents en dita reforma educativa republicana, així com els interessos latents en els canvis curriculars de l'ensenyança; tot plegat ens aproximaria a les causes i conseqüències de l'aplicació d'aquella reforma escolar.

El contrast d'idees entre reformistes i reaccionaris, pel que fa al canvi social protagonitzat per l'ensenyança, ens parla del tarannà d'uns i altres; estava en joc la possibilitat d'accés del poble a la cultura superior, circumstància inimaginable per als sectors conservadors entestats en una estructura dual de la instrucció: pública gratuïta i d'escassa qualitat per als pobres, i privada de pagament i major qualitat per als rics. Les directrius oficials, polítiques i pedagògiques, per millorar l'escola pública emancipadora tingueren una interpretació personal que es manifestà de forma lliure i abundant; els mateixos ensenyants mostraren la seua pluralitat respecte a la forma d'aplicar la nova política educativa. En tot cas, a pesar de l'optimisme pedagògic dels mestres quant a la funció transformadora de l'escola, era necessari un mínim consens sociopolític amb el qual no comptà el nou règim republicà.

L'esperança en la nova escola, dins d'un context més ampli, aprofitava les possibilitats de mobilització i expressió oferides pel règim. Al País Valencià, en concret, també anava consolidant-se una infraestructura cultural cada vegada més rica, dinàmica i diversa; és a dir, moderna i de masses. Aquella conjuntura favorable beneficià lògicament l'ensenyança, amb tot

d'iniciatives per part d'organitzacions progressistes i obreres que engegaren escoles, biblioteques o activitats d'alfabetització per a adults.

No hem d'oblidar, en canvi, que les idees proclamades per les noves autoritats educatives necessitaven el seu temps d'aplicació, encara que en la pràctica no foren tan alliberadores, com era el cas de la dona. En eixe sentit el feminisme hi proposat entenia una escola que preparava les xiquetes per a la vida quotidiana, això sí, amb ocupacions com donzella, mainadera o els treballs de la llar; una coeducació més familiar i domèstica que no pas social, segons una lectura progressista més oberta, que possibilitava el dret femení a la instrucció però que no deixava de ser liberal burgesa. És per això que l'anticlericalisme republicanosocialista, considerant-ho des d'una visió històrica de gènere (14), no resultava tan alliberador perquè perpetuava costums masclistes i patriarcals; un aspecte que no oculta altres conquestes apuntades per l'escola del primer bienni republicà.

Lluny del caràcter historicista providencialista, la nova escola per al poble concebuda a partir del primer bienni fou el resultat, en el món educatiu, dels ideals institucionistes i socialistes que -tots dos plegats- aspiraven a atendre les necessitats històriques del poble pla; aquella confluència entre la cultura d'elit i la popular fou representativa d'aquells anys, sobretot pel que fa al tractament de l'escola com agent socialitzador. Si els valors conservadors tradicionals havien inculcat unes qualificacions més servils que cíviues, favorables als grups socials superiors, a partir d'aleshores l'ensenyança republicanosocialista -en un marc de justícia social- apostaria per la igualtat de tots els ciutadans davant la cultura; això, a través de l'escola única, afavoriria l'accés dels estudis primaris als superiors.

A pesar de la persistència de cert sentiment religiós tradicional, les innovacions educatives foren rebudes en la consciència de les masses de forma

apassionada i engrescadora. El tractament didàctic de la Constitució a les escoles -exponent per a l'alliberament democràtic republicà- s'acompanyà de la participació popular en activitats culturals com ara biblioteques, lectures, audicions, conferències... que definien la nova escola com eix de la vida social, amb un ideari de contingut neutre i favorable al proletariat urbà o rural.

Si els camins per a la redempció del poble no sempre eren coincidents, la gratuïtat educativa estava bastant arrelada; sense excloure l'existència de l'escola privada -laica o religiosa- l'objectiu general era una escola pública de qualitat, més racional i justa, per tal d'acabar amb els privilegis educatius d'uns quants. El règim hagué de respondre a la necessitat d'instrucció despertada en els ciutadans; l'intercessor entre el poder i el poble era el mestre, responsable de generalitzar uns hàbits docents que, en la realitat, no permeté la brevetat històrica republicana

En el cas d'un món tan complex com l'educatiu, que afecta tots els grups ciutadans, no resulta estrany que els col·lectius afectats negativament per qualsevol reforma escolar reaccionen -tal com succeí aleshores- tot defensant els seus interessos particulars; més enllà d'aspectes pedagògics, el que es qüestionava eren posicions polítiques o religioses en un marc de dicotomia ideològica. Les irregularitats formals observades en aplicar-se la reforma educativa, en eixe sentit, portaren les primeres denúncies contra aquells centres educatius i els seus inductors que no complien la nova normativa: mestres, capellans, cacics, polítics o autoritats; realment els mestres podien ser objectiu de més crítiques des de qualsevol posició i, mentre uns eren acusats de revolucionaris immorals, altres ho eren de retrògrads reaccionaris, tot en perjudici de la nova llibertat de càtedra. Això ocorregué, al nostre àmbit, en el cas concret de l'aplicació de l'esmentat *fet diferencial*; veus procedents de les mateixes files aparentment progressistes, primaven criteris

polítics sobre els pedagògics o científics en qüestionar la incorporació de la cultura valenciana -pròpia dels xiquets- a l'escola.

Més radicalitzades, les dificultats religioses venien de la mà de la jerarquia catòlica que qualificava la nova educació de liberal i bolxevic, i atemptava contra els seus dogmes cristians. La defensa per part de l'església de la seua posició històricament afavorida, acabà bipolaritzant la societat de forma intolerant i excloent en no acceptar la nova política educativa. Persones i institucions dividiren el poble, en un debat que afectà negativament el funcionament de l'ensenyança. El dinamisme social i cultural del País Valencià, viscut a partir del primer bienni republicà, no podia permetre que continuara l'obra de segles d'adoctrinament sectari en qüestions com ara la llengua castellana, la religió catòlica o la pàtria única; uns símbols que se resistien a desaparéixer i que, a més, comptaven amb un suport suficient per enfrontar-se als nous desitjos democratitzants.

Els problemes -més d'execució que de concepció- que tingué la política educativa del primer bienni, formarien part de la teòrica immobilitat dels temes educatius donat que, històricament, ha existit una diferència considerable entre necessitats escolars demandades i possibilitats reals. Un element diferenciador, però, del període concret que ens ocupa no fou solament les limitacions materials sinó les polítiques.

Això ens motiva a citar, encara que breument, algunes característiques pròpies que ens parlen de la naturalesa del poder de classe, ja que ens referim a un règim que aspirava a ser modern i democràtic. L'ensenyança, en la mateixa línia, havia de superar el model tradicional en què la ideologia se perpetuava a base d'idees, costums i moral; a partir d'aleshores l'escola passava a ser una institució emergent amb categoria pròpia. És a dir, a l'aparell repressiu de l'estat, que unia rigorosament govern, exèrcit, policia,

tribunals i administració, s'incorporaven ara els aparells ideològics -públics i privats- característics d'una societat més plural, com eren els representats per església, partits polítics, sindicats, mitjans de comunicació, família i, en el nostre cas, escola (15); independents però amb les funcions igualment marcades per la nova concepció d'estat, aquests últims marcarien la cohesió social i la dominació de classe. Per tant, la política educativa republicana dels anys 1931-33, mescla entre liberal i esquerrana, aspirava a influir sensiblement en aquells aparells repressors-ideològics del règim polític; l'ensenyança democràtica, d'eixe mode, optà per l'avantguarda cultural que havia d'acabar amb el retard endèmic i, en conseqüència, afrontar la contesa laica-religiosa i l'estatalització escolar.

El projecte educatiu, adaptat als corrents europeus més progressistes, quedava substantivat en: neutralitat, bilingüisme, activisme pedagògic, gratuïtat, coeducació, laïcisme, paidocentrisme, escola única, tolerància i, finalment, educació popular i artisticomanual; és a dir, una ensenyança més educativa que instructiva. Tot plegat, la política educativa adient hauria d'acabar amb l'analfabetisme, democratitzar el sistema escolar, popularitzar la cultura, construir més i millor centres i atendre els marginats; uns plantejaments que, fet i fet, servirien per individualitzar la revolució col·lectiva. No podia haver-hi cap millora si no es comptava amb ciutadans formats i convençuts; calia, doncs, una formació -fruit de la conjuntura sociopolítica- que tinguera un doble caràcter: harmònic, krausista i institucionista, per una part, i d'assistència social, laic i gratuït, per l'altra.

Amb tot i això, el gir ètic que històricament s'estava experimentant a favor dels nous mites científics, culturals i educatius abastà més èxit pedagògic que ideològic, incloent-hi també la major dignificació i nivell formatiu dels ensenyants; uns avanços que, malgrat els resultats, representaven el primer compromís seriós de l'estat per l'escola pública i per consolidar la

democràcia. En efecte, la reforma educativa estava acompanyada del suport polític i administratiu necessaris; la creació del *Patronato de Cultura*, per exemple, tenia en eixe sentit la funció d'informar sobre l'actuació de les escoles públiques, municipals i provincials, fer propostes per millorar l'ensenyança, dictaminar sobre els projectes de reforma i intervenir en obres i serveis

L'inici del primer bienni republicà suposà per a l'ensenyança oficial l'esperada renovació pedagògica, duta a terme pels mestres progressistes laics o *clero republicà*. Les anteriors experiències alternatives al País Valencià s'havien centrat en les escoles blasquistes -amb un contingut més emocional que racional- o les pedagògicament més innovadores *Escuela Cossio* i *Escuela Moderna*, totes tres paradògicament en llengua castellana. La immensa majoria restant de xiquets havia patit un pedant enciclopedisme poc científic, inútil i escolàstic.

Els nous corrents pedagògics potenciaven la personalitat de l'alumne, sense formar fills solament submisos ni servils ciutadans (16); es tractava d'instruir els xiquets amb un esperit propi, observador i analític sempre amb l'harmonia i la influència de pares i mestres. Aquelles idees eren producte - recordem- de la influència tant dels racionalistes institucionistes liberals com dels sectors esquerrans socialistes, llibertaris o anarquistes; un pes que quedà palés en l'esmentada ensenyança laica i més científica, alternativa a l'anterior autoritària i catòlica. La consagració de les noves pràctiques pedagògiques fou acompanyada, també al País Valencià, de la corresponent tasca propagandística oficial; l'alacantí Rodolfo Llopis, Director General de Primera Ensenyança, junt a apòstols de l'*ILE* ens visitaren a tal efecte.

Un criteri de justícia social fou l'aplicat en les Missions Pedagògiques, per tal de difondre la cultura general entre la població més rural. Amb eixa

finalitat s'utilitzaren tot de mitjans didàctics a l'abast: biblioteques fixes i ambulants, lectures i conferències públiques, cinematògraf, cors o orquestres, ràdio i discos, exposicions d'art... o reunions amb els veïns sobre temes com ara els principis democràtics, l'estat o la participació política. L'experiència, viscuda de forma profitosa i emotiva als llogarets, arribà a indrets com la Vall de Cofrents, el Racó d'Ademús o els Serrans.

Existents ja abans com institució, les colònies escolars també es varen veure afectades per la reforma educativa del primer bienni republicà; la filosofia de regeneració física, moral i intel·lectual dels colons depenia de l'ideari de l'entitat -pública o privada- organitzadora. El nou missatge de redimir el xiquet mitjançant l'alfabetització, arribà a una societat entusiasmada que se mobilitzà favorablement per les colònies infantils, altra experiència que -en la seua vessant educativa- era aprofitada per practicar-hi els continguts pedagògics moderns. Altrament, també a l'aire lliure es reflectien les mateixes diferències socials que al món escolar en general.

La política bibliotecària republicana concebia els llibres com patrimoni del poble. Les biblioteques escolars, per exemple, consideraven el préstec obert als ciutadans i admetien -a més de les públiques- subvencions i donacions de particulars, com s'ha comprovat a diferents indrets de l'àmbit valencià, amb l'objectiu d'aproximar les biblioteques i la cultura al poble.

L'educació de la dona, proclamada teòricament pel nou règim, progressava lentament i les classes majorment benestants començaven a cursar estudis universitaris; les alumnes més humils anaven accedint a poc a poc a la formació professional, altra de continguts domèstics o a les classes mixtes d'adults. L'escola republicana, amb tot i això, millorà la situació de la dona quant a l'avanç quantitatiu, assistència, alfabetització i cultura.

La coeducació en ascens incorporava matèries d'estudi comunes per a ambdós sexes; una realitat insuficient per a les reivindicacions femenines de llavors que -minoritàries i elitistes- continuaven sent desconegudes per a la majoria de dones, sobretot al món rural. El paper femení en la societat, malgrat les bones intencions, no es podia equiparar al masculí, més encara si considerem el fre que suposà -per a l'alliberament de la dona- el posterior bienni reaccionari en matèria educativa.

El funcionament de les classes d'adults depenia en part de l'entusiasme dels mestres perquè, a pesar de la gratificació que això suposava, solia representar una càrrega burocràtica addicional i més hores de treball, que s'afegien a la jornada laboral. Amb una minoria -però significativa- de classes d'adults mixtes, els/les alumnes gaudien en alguns casos d'innovacions pedagògiques com les excursions didàctiques. També en aquesta modalitat, com en l'ensenyança de la dona o les colònies escolars, hi hagué participació de la iniciativa privada sobretot pròxima a interessos polítics i religiosos. Els continguts impartits a les classes d'adults, del sector públic, incloïen obligatòriament la Constitució més matèries especials de preparació professional molt variades.

El *valencianisme escolar*, minoritari però actiu, intentà dur endavant els seus propòsits tot i no entrar en els objectius -al menys prioritaris- de la reforma educativa republicanosocialista; l'escola valencianista partia d'aquell *fet diferencial* sense localismes ni folclorismes. A partir del primer bienni l'esmentada llibertat de càtedra, consubstancial al nou règim, revifà tot d'entitats i projectes per normalitzar la llengua i la cultura pròpies, com ja sabem; en el camp escolar eixes propostes comptaven amb el suport d'una pedagogia renovadora. A pesar de les bones intencions en la realitat hi havia mancances d'infraestructura, al marge de desacords entre els mateixos provalencianistes, i poca preparació dels propis ensenyants per dur a terme una

escola valenciana de qualitat. A més, els cercles catolicoconservadors continuaven en la mateixa línia de prohibició-repressió anterior al nostre període 1931-33, a pesar d'unes poques propostes, i no miraven amb bons ulls les innovacions pedagògiques valencianistes.

L'experiència dels jardins escolars, aprofitant la benignitat climàtica, també cal constatar-la com una de les pràctiques pedagògiques que varen ser ben acollides pels ciutadans; molts xiquets -sota la direcció de mestres municipals- realitzaren tot d'activitats lúdiques d'acord amb els interessos infantils, dins del marc de la nova *educació activa*. L'escola-jardí era un lloc de permanència que, en eixir de l'escola, evitava també perills i trapelleries dels xiquets al carrer; en definitiva, la sensibilització institucional pels més menuts aconseguia un doble objectiu preventiu i formatiu.

Quelcom semblant, les cantines escolars perseguien objectius ara sanitaris, benèfics i d'urbanitat domèstica. Eixa funció social dependria a partir d'aleshores d'institucions públiques oficials, fora del control d'associacions lucratives i caritatives privades-religioses. Formant part de l'organització global de l'ensenyança pública, s'engegava altre recurs per aplicar la filosofia de justícia social i, a més, el seu sentit socialitzador pretenia una escola més humana i pròxima als xiquets. El seu èxit al País Valencià aconseguí que augmentara l'assistència escolar ja que s'hi proporcionava desdejuni i dinar als xiquets.

9.3. El mestre, agent transformador de l'ensenyança primària.

Segons la tipologia de les distintes associacions professionals, les reivindicacions del Magisteri anaren evolucionant en el temps. Així, l'aparentment gremialista comportament anterior a la II República amagava, en el fons, la dura realitat dels docents de l'escola primària; començat el bienni reformista, altres exigències s'adreçaven cap a la millora de la qualitat de l'ensenyança i la formació del professorat. Per la seua implantació al nostre àmbit cal destacar: *Asociación Nacional del Magisterio Primario*, *Associació de Mestres Valencians* i *Asociación Provincial de Maestros Nacionales*, totes tres molt actives quant a l'organització d'actes, assemblees i cursets, tant de caire professional com cultural.

Les inquietuds del col·lectiu educador trobaren durant el primer bienni la llibertat suficient, finalment, per poder mobilitzar-se a favor de l'escola i fer arribar a l'Administració i a la societat les seues insatisfaccions i propostes. Considerant la complexitat donada per les moltes associacions professionals i, a més, per les múltiples categories docents, un dels primers objectius fou la creació d'un front únic de mestres. Altres aspiracions laborals eren tenir un Estatut del Magisteri, equiparació funcional amb altres cossos estatals, major pressupost per a les escoles o, en el nostre cas concret, una política educativa i cultural pròpies.

L'ofici d'ensenyar havia gaudit d'escassa consideració social però, en canvi, estava acostumat al control i empait professional de les autoritats sobre un mestre desclassat del seu entorn. Mentre els mestres *nacionals* reberen amb comptagotes algunes millores retributives, els dependents d'altres institucions públiques o privades no tenien la mínima estabilitat laboral. Hi havia al País

Valencià altres factors interns distanciadors com ara el cultural o el pedagògic, centrats per exemple en l'aspecte sociolingüístic, sense oblidar les divergències o enfrontaments entre els aspirants a la docència pública que, tot plegat, perjudicava la pròpia consciència professional i suposava elements de desunió entre el Magisteri.

En eixes circumstàncies la militància sindical i política del col·lectiu era poc significativa, la qual cosa no impedí la simpatia -sense gran compromís- de gran part dels mestres pel règim republicà que, a partir del bienni progressista, intentà elevar la qualitat de l'escola i dels mestres; amb tot i això l'afiliació politicosindical no arribava, ni de bon tros, al 10 % dels ensenyants (17).

L'impuls renovador republicà oferí als mestres entusiastes més possibilitats per reciclar-se professionalment, tot apostant per una pedagogia activa que motivara els xiquets en l'activitat escolar. Malgrat l'insuficient període 1931-33, s'intensificaren els cursos professionals per divulgar els mètodes i recursos didàctics dels nous corrents pedagògics, alguns d'ells pioners històricament al nostre territori respecte a la llengua nativa. L'activitat dels mestres valencianistes, en efecte, representa un element diferenciador del nostre tema d'estudi i, a més, mostra el mèrit d'aquells mestres capdavanters per una escola arrelada al medi sociocultural.

La qüestió de les oposicions al Magisteri estatal assolí, al llarg del primer bienni, unes conseqüències que afectaren més enllà del col·lectiu d'ensenyants. L'administració educativa hagué de resoldre sobre les darreres oposicions de l'anterior sistema; un procés inacabat i irregular que influí negativament en la imatge dels responsables de la nova política escolar. El ressò popular abastà tot d'acusacions i desqualificacions entre els aspirants i,

de passada, fou aprofitat pel contraris a les innovacions educatives per manifestar les seues crítiques destructives.

Finalment, i després dels problemes que endarreriren la seua celebració, s'optà fermament per acabar amb l'actitud mendicant dels qui aspiraven a educar el poble i es feren dues convocatòries: una per als opositors restants de 1928 i altra -a partir d'endavant- a base de curses de selecció; la recerca d'una solució, fins l'arribada del nou procés selectiu, també desgastà socialment el propi conjunt docent.

Els nous continguts de les proves selectives -teòric i pràctic- incorporaven els corrents secularitzadors propis d'un règim republicà progressista, tot eliminant del temari aspectes de caràcter interessadament religiós i conservador. Hi havia igualment nous aspectes pedagògics i socials adaptats als nous temps. Altres aspectes del procés selectiu confirmen, però, la pervivència de vicis socioprofessionals, com ara l'amiguisme o les propostes de col·lectius de mestres per incorporar-se a la categoria funcional.

La figura del mestre fou redefinida, també a través de les esmentades proves de selecció professional, com un docent capacit i adaptat a una societat més dinàmica i plural; tanmateix, eixe protagonisme no es corresponia amb la valoració social que mereix un educador (18) i, molt sovint, els docents eren blanc de crítiques o consideracions equivocades a nivell popular. Malgrat la infravaloració citada, l'ensenyant era requerit per les autoritats educatives republicanosocialistes, ara per salvar i dignificar el nou sistema polític; així i tot, el mestre continuava desconfiant justificadament de determinats sectors socials o professionals i, alhora i malgrat els avanços, seguia reivindicant a la institució estatal millores econòmiques que elevaren la categoria social i professional del Magisteri.

Els mestres i normalistes que defensaren i potenciaren la llengua i cultura pròpies dels escolars, des de posicions de neutralitat política i religiosa, representaven un *valencianisme pedagògic* que intentà sobretot revalencianitzar el País Valencià; un esforç que s'hagué de mantindre en diversos fronts i, entre d'altres, contra el poc entusiasme dels propis paisans o, també, del mateix cos docent.

Eixa tasca valencianista necessitava, a més, d'un ensenyant disposat a l'estudi i la investigació per tal de formar-se i, alhora, poder impartir els continguts escolars corresponents. Cal destacar-ne en eixe intent la importància que, al llarg del primer bienni, tingueren el *Centre d'Actuació Valencianista* i l'*Associació de Mestres Valencians*, precedents històrics d'entitats actuals com ara la *Federació d'Escola Valenciana*; un moviment de mestres que, per la seua significació a favor de la cultura i l'escola valenciana d'aleshores, encara hui necessita de la valoració i l'estudi historiogràfic merescuts.

La formació dels mestres s'havia caracteritzat més per l'interés en el control ideològic de l'educació que pel seu rigor i eficàcia. L'enciclopedisme poc pedagògic unia, en les Normals de Magisteri, professors de baixa consideració professional i alumnes conformistes, sense poder incorporar-hi influències institucionistes o universitàries. El perfeccionament professional i cultural era demandat posteriorment pels mateixos docents. L'escàs ajut pressupostari oficial demostrava el poc interès per l'educació, significat en aquest cas en el deficient estat de les instal·lacions normalistes o la manca de material, malgrat l'acció reivindicativa de professors i alumnes davant distintes autoritats, la visita a periòdics o l'organització de xerrades públiques informatives.

En vespres d'estrenar-se el règim republicà, les Escoles de Magisteri femenina i masculina -els cursos s'impartien per estricta separació de sexes- eren un espectacle en comprovar el vergonyós estat tercermundista dels seus edificis: inadequats a les seues funcions, incòmodes, sense la mínima aclimatació, sanitàriament antihigiènics i mancats d'espai físic o llum natural suficients.

Les inquietuds pedagògiques i professionals per millorar la formació del Magisteri, ja abans del període 1931-33, venien més dels ensenyants que no pas de les autoritats educatives de cada moment. Arran del primer bienni transformador que ens ocupa, ja trobem la necessària coordinació promoguda per l'Administració entre les escoles, les Normals i una inspecció educativa amb noves funcions d'assessorament i orientació, tant professional com pedagògica. Afortunadament, a més, les aportacions d'anarquistes, racionalistes i socialistes havien arribat -a la fi- al món escolar.

L'anterior híbrid institut-escola professional donà pas a una Normal mixta, amb un major nivell acadèmic, pedagògic i pràctic, introduït a partir de llavors pel nou Pla Professional. Per altra banda, les anteriors deficiències de les instal·lacions donaren pas a una sensible millora al País Valencià, amb les reformes o trasllats corresponents de les Escoles Normals que, a partir del primer bienni, gaudiren de locals i equipaments més adients. De forma semblant, el contingut curricular dels estudis superà el vell model rígid i desfasat, centrat en aspectes religiosos moralitzants, i fou substituït d'acord amb els flamants conceptes de regeneració moral, cultural i social; la nova formació docent seria més sòlida, culta, universitària i permanent, tot i acompanyada de la major injecció econòmica oficial possible.

Anteriorment al període estudiat, el professorat normalista numerari no tenia la mateixa consideració oficial que altres col·lectius comparables, mentre

que els auxiliars no comptaven amb els havers retributius necessaris ni, tampoc, amb veu ni vot als claustres. La major part de l'alumnat, sense les aspiracions universitàries de classes més altes, provenia d'ascendència humil i era conscient d'un futur més trist i amb poques expectatives. Arran de la reforma educativa general les seues inquietuds pedagògiques revifaren i s'aplicaren, a més, en activitats alternatives compromeses amb la societat a través de grups o associacions progressistes, com ara la *FUE de Magisteri*, que col·laboraven altruïstament en la millora cultural de la classe treballadora i dels ciutadans sense estudis.

9.4. Resistències polítiques i ideològiques a la reforma escolar.

Si el projecte general de cohesionament democràtic, iniciat arran de l'estadi 1931-33, no pogué desplegar-se per una sèrie d'entrebancs: certa indecisió reformadora, insuficients recursos, polarització-fragmentació social, feble cultura democràtica, enemics del nou règim i objectius polítics excloents, entre d'altres, les resultants lluites sense precedents afectaren el món escolar de forma especial doncs, per la càrrega ideològica educativa, s'hi enfrontaren els distints col·lectius socials, econòmics, polítics i religiosos.

La nova experiència democràtica amenaçava, per exemple, l'església catòlica per la tradicional situació privilegiada d'aquesta, quelcom paregut al que passava amb els monàrquics; la burgesia progressista, en canvi, intentava aprofitar l'ensenyança per a influir socialment en aspectes, com ara, polítics o

culturals. Interessos i contradiccions perduraren, segons la conjuntura política, al llarg de tot el període republicà, afavorint l'escola privada elitista o la pública única i laica conforme anaven succeint-se els distints signes governants. Ni liberals progressistes ni socialistes pogueren consolidar per al poble una ensenyança consensuada i de qualitat però, a pesar de la contrareforma del bienni reaccionari, resulta fascinant i encisador comprovar el grau de compromís social i les esperances que despertà en molts ciutadans, si més no al País Valencià, la reforma educativa del primer bienni de la Segona República.

Superades les censures d'anteriors etapes, les innovacions escolars tingueren la seua lectura mediàtica; de forma agitada i decidida les diverses publicacions periòdiques se posicionaren al respecte. Els plantejaments educatius desqualificants impossibilitaren, en gran part, una vida escolar estable i tranquil·la; així, la premsa catolicoconservadora del nostre àmbit accentuà el seu missatge intransigent respecte a les innovacions educatives, amb contínues i ferotges andanades. Altrament les capçaleres més modernes, progressistes i d'esquerra, insistien en què la nova instrucció republicana era el millor camí per intentar solucionar els problemes socials.

El compromís interclassista pactat pels governants del primer bienni aspirava a trencar estructures força implantades i, malgrat el fracàs en la consecució dels objectius polítics, continuaren en ascens aspectes com el pensament espiritualista laic o la fe en l'educació, tots dos motiu de discòrdia entre els tres sectors que protagonitzaren la batalla pel control politicoideològic del moment: antic règim, producció capitalista i moviment obrer. Conscients tots del poder d'influència que tenia l'escola sobre les futures masses, la instrucció pública actuaria contra els poders fàctics tradicionals i religiosos que, en la pràctica, esdevingueren poderosos enemics de liberals, socialistes i revolucionaris.

Amb tot i això, no obstant alguns tòpics sobre la inestabilitat política del règim durant el període 1931-33 (19), la coalició republicanosocialista aconseguí donar una clara empenta a l'expansió del sistema públic d'ensenyança que, cal constatar, fou la responsable en gran part d'una crisi governamental per la política escolar secularitzadora. Els sectors socioeconòmics benestants i tradicionalment privilegiats, en defensa de la seua situació, hagueren d'oposar-se contra la nova estratègia educativa que intentava democratitzar l'escola i la cultura i que, sobretot per l'aspecte religiós, provocà més d'una desavinença entre les files dels mateixos impulsors. No es tractava però d'utilitzar les masses, sinó d'inculcar la responsabilitat i consciència individual suficients perquè cadascú elegira el seu destí. Això suposava -per conjuntura històrica- conjugar el paternalisme i populisme educatiu burgesos per al poble amb la formació de ciutadans lliures sense guies alienes (20), en clara referència a les autoritats d'una societat tradicional controlada pels terratinents, l'exèrcit i l'església, la qual cosa implicava un problema més polític que religiós.

Sectors intel·lectuals del moment varen fer la pròpia revolució contra l'ordre establert fins aleshores, tractant assumptes delicats que feren reaccionar -fora de mida- sentiments ferits. De forma resolta, s'apostà per una escola estatal ferma per tal de millorar una societat endarrerida, amb una ensenyança que hauria de garantir un futur laic, democràtic i progressista. Aquella lluita pel control ideològic de l'escola primària es reflectí en el naixement o reviscolament d'organitzacions, partits, sindicats i tot de moviments amb idees diverses. Resultà ineficaç, en eixe sentit, la instrumentalització de la política informativa oficial per factors com impossibilitat d'organització, disparitat política governamental, caràcter excloent i proselitista de determinada premsa interessadament religiosa o desinterés pels mitjans d'informació emergents; massa limitacions per a l'evolucionisme de llavors (21), que volia passar de la

barbàrie absolutista a la civilització democratitzant. La unió entre política i pedagogia no pogué salvar, a desgrat dels seus mentors, la radicalització i el trencament social esdevinguts per la reforma educativa.

El Magisteri compromés amb les idees republicanes patiria posteriorment, amb excés, la venjança de les forces reaccionàries. Durant el bienni radical-cedista, a més de paraitzar-se les reformes educatives de progrés del període 1931-33, ja se propagà la imatge d'un mestre revolucionari, tot intentant-se la seua censura i depuració; després del frontpopulisme de 1936 -continuador de l'obra educativa del primer bienni- i de la contesa bèl·lica, mestres republicans esquerrans serien -inclús- afusellats. La conjunció de pensament -una vegada més- entre dictadura i església catòlica s'encarregà de legitimar moralment la repressió d'una escola que, realment, sols pretenia una educació sense prejudicis morals i la consecució d'una societat lliure i moderna.

Possiblement, l'acarament ideològic produït per l'excessiu protagonisme de l'escola no haguera acabat tan tràgicament si, segons les aportacions neurocientífiques o sociobiològiques posteriors, el que influeix en l'individu no és l'experiència ni l'educació sinó la seua pròpia història genètica inalterable; la batalla estratègica dins el camp educatiu -entre progressistes i reaccionaris- no hauria necessàriament d'abastar, si considerem un *escepticisme suprem* (22), aquell desmesurat índex de violència social. No fou eixa creença, però, la que prevalgué durant el nostre període estudiat perquè, tret de les aportacions i interpretacions d'altres disciplines científiques sobre el fet educatiu, llavors l'escola era considerada fonamental quant al canvi polític, social i cultural. Tant catolicoconservadors com secularitzadors creien en el paper determinant del mestre per reproduir o, contràriament, per acabar amb el sistema-ordre tradicional.

El País Valencià no fou cap excepció en aquella batalla escolar. Per una part, la dreta catòlica engegà la seua xarxa d'influència social; a la propaganda religiosa se sumaren -a més d'organitzacions religioses i tradicionals- els sindicats i partits polítics correligionaris. Els seus principis doctrinaris exigien la suspensió de les normes secularitzadores i demanaven la imposició del culte catòlic, la unió estat-església i l'ensenyança capellanesca. La intransigència antirepublicana optava, així, per l'escola privada-catòlica d'elit amb continguts confessionals. Per la part contrària, l'alliberament espiritual s'explicava sota posicions avantguardistes favorables a la classe treballadora; una concepció que, en aquest cas, combinava també aportacions de racionalistes, lliurepensadors, maçons o anticlericals, tots plegats partidaris d'una ensenyança plural i respectuosa amb el xiquet que afavorira l'establiment d'una societat moderna.

La possibilitat de la llibertat d'expressió, pròpia del règim republicà, afavorí la divulgació d'idees contràries sobre la funció escolar; els intel·lectuals d'un i altre bàndol digueren la seua. Als partidaris de l'emancipació a través de l'escola s'oposaren els partidaris de la croada contrarevolucionària; després de les alternatives viscudes democràticament al llarg de la II República, s'imposà l'estratègia integrista-feixistitzant dels segons (23). Aquells intel·lectuals es convertiren en combatents servidors de les forces catolicoconservadores; és a dir, partidaris de la recatolització de l'escola i de la supressió de la llibertat de càtedra. El púlpit i la premsa, per tant i arran del primer bienni, es convertiren d'eixa manera en plataformes ideals per dirimir el conflicte de la futura escola.

El protagonisme de l'església en la nostra història es mostrà clarament en el període 1931-33; la reacció del clericalisme endèmic en coaccionar els ciutadans i el grau d'intolerància mostrat, especialment en el camp escolar, ens il·lustren sobre la seua posició retrògrada per la forma en què condemnà les

llibertats, els valors i els drets bàsics d'una societat moderna representada pel nou règim democràtic republicà. Si molts ciutadans es varen alliberar arran del primer bienni del control religiós, la tensió social del moment esdevingué -en gran mesura- perquè les forces democràtiques estaven convençudes de què l'església atemptava contra el propi règim democràtic establert; efectivament, el nacionalcatolicisme resultant demostraria anys després el seu caràcter d'intolerància religiosa, reaccionarisme polític i obscurantisme ideològic i cultural, que acabà violentament amb el sistema democràtic republicà.

L'escola única i laica, conseqüència de la nova separació entre estat i església, intentava afavorir les classes humils i possibilitar el seu ascens social i cultural -ja esmentats-; circumstància bastant distinta a la societat representada per una educació conservadora, més pròxima a posicions elitistes i religiosament sectàries. Una societat moderna no podia permetre l'ensenyança acientífica, dogmàtica i interessada; calia acabar amb les extralimitacions eclesiàstiques i, alhora, afavorir una escola que hauria de ser neutra -en política i religió- i respectar els drets i llibertats dels xiquets. Uns plantejaments que les forces conservadores, de forma catastrofista, consideraven producte d'una crisi de moralitat i destructora del l'ordre social. Mentrestant els edificis públics controlats fins aleshores per l'església, passaven a tindre funcions civils -realment públiques- de caràcter cultural.

La funció col·lectiva dels ritus religiosos, superat el sentit monopolista i exclouent de la unió religió-moralitat, hauria de respectar les conviccions personals; l'educació, obviant aquell factor religiós, adquiria un nou paper de control social en ensenyar les normes modernes de convivència i conscienciar sobre la pròpia posició social; el nou sistema d'ensenyança no suposava, en eixe sentit, cap factor de desigualtat social doncs s'allunyava de qualsevol exclusivisme moral o cultural. Contràriament a eixos principis, els fonaments ideològics del catolicisme social -representat al nostre àmbit per capellans

com el P. Vicent- passaven per una educació inspirada en la doctrina cristiana, basada en el poder de la Creu; aquesta concepció, d'influència divina i transcendent, era considerada l'única manera de millorar la condició humana i, a més, comptava amb el suport d'uns costums consuetudinaris. L'església catòlica, però, acostumada històricament a l'aliança amb el poder, ja no tindria endavant potestat jurídica per dirigir o censurar moralment els ciutadans.

El xoc entre les morals laica i religiosa, aplicat a l'escola, tingué molt a veure amb el fracàs del nou règim polític. La idea que l'educació religiosa representava l'anticultura, i estava associada a l'oligarquia, no era admesa per la població de sentiments catòlics i l'aposta oficial per una escola neutra, que no discriminava els xiquets per raons morals, era massa repte per a uns poders tradicionalment dominants que no la podien acceptar; estava en joc la seua pròpia supervivència i la d'institucions religioses que vivien de l'ensenyança privada. El pensament propagat pel binomi dreta-església considerava que l'educació era competència eclesiàstica, quedant l'estat en una posició secundària inclús en l'escola pública. Els valors morals ensenyats per l'educació catòlica no eren compartits tampoc pels maçons, lliurepensadors ni intel·lectuals progressistes del País Valencià, que també els consideraven conservadors, caducs i reaccionaris; dues concepcions, en definitiva, que resultaven tan definides com distants.

El nou marc constitucional, a partir de 1931, limitava l'actuació dels ordes religiosos dedicats a l'ensenyança i l'escola oficial passava a ser laica. La normativa legal fou molt contestada al nostre àmbit, tot i destacant qüestions controvertides com ara la llibertat religiosa, el respecte a la consciència del xiquet, la desaparició de l'obligatorietat de l'ensenyança religiosa i, en general, la secularització escolar. La premsa reflectí les opinions d'uns i altres; els periòdics progressistes indicaven que l'ensenyança de la religió seria voluntària per als xiquets i que, a més, el laïcisme no era

antireligiós ni anticatòlic sinó favorable a una escola lliure, neutral i per a tots; aquests principis socialitzadors eren força rebutats per les publicacions catolicoconservadores que exigien la subvenció per a les escoles privades religioses, ja que aquestes temien perdre els seus privilegis, el control sobre les consciències i gran part de la seua clientela infantil i juvenil.

El posicionament ideològic clerical anava radicalitzant-se, tot i considerant anticristianes les propostes laiques republicanes que, a més, resultaven antipatriòtiques per defensar idees com l'objecció de consciència contra la guerra, el pacifisme o la vaga general contra el militarisme. Com a solucions s'hi apuntaven el catecisme o la lluita contra els mestres polititzats. En el fons es tractava de la versió educativa d'una pugna entre el poder establert democràticament i el catolicoconservador; els sectors liberals i l'esquerra intentaven evitar que la dreta continuara utilitzant l'escola privada religiosa -sota la fal·làcia de la llibertat d'ensenyança- amb els recursos al paternalisme i l'autoritarisme, propis dels centres religiosos, per tal de perpetuar la regressió social, cultural i política. La versió popular del conflicte visqué manifestacions, d'un i altre bàndol, que al nostre contorn utilitzaren una dialèctica desqualificadora i provocaren, fins i tot, conflictes d'ordre públic; el debat clericalisme-anticlericalisme estava més viu que mai.

Un dels monopolis històrics que més aferrissadament defensà l'església catòlica fou la seua educació religiosa; el règim republicà -més que l'expulsió dels ordes religiosos dedicats a l'ensenyança- tan sols volia la submissió eclesiàstica a la legalitat vigent d'aleshores. Tampoc l'administració de la caritat, en la mateixa línia, podia seguir en mans d'institucions privades religioses que s'enriquien especulant amb la pobresa del poble. Malgrat les mesures secularitzadores, l'escolarització continuava als centres privats religiosos, de forma més o menys irregular, il·legal o consentida, ja que part de la població així ho volia i, a més, l'estat no podia escolaritzar la totalitat dels

xiquets. La substitució de l'ensenyança religiosa no fou una realitat en la pràctica i, en començar el segon bienni republicà, el canvi polític una vegada més influí decisivament sobre l'escola; de bell nou es veurién afavorits els interessos i privilegis de l'educació religiosa i, per tant, de les classes benestants.

La titulació acadèmica dels ensenyants fou també bastant discutida, perquè la seua exigència era incomplida freqüentment pels centres privats sobretot religiosos; l'esmentada dignificació i qualitat de l'escola passava, lògicament, per la qualificació professional que els sectors catolicoconservadors interpretaven -artificiosament- com altra intromissió oficial en els seus interessos educatius. També en aquesta qüestió les pretensions governatives hagueren de cedir per la manca d'infraestructura escolar estatal, tot deixant que als centres religiosos impartiren l'ensenyança seglars de *garantia* religiosa, moral i tècnica.

També els mestres de l'escola pública es varen veure afectats per la nova legislació escolar; ja no haurien d'acompanyar els seus alumnes als actes de culte catòlic que, en general, quedaven al marge de l'activitat pública civil. Sobre l'aspecte religiós i altres, els distints col·lectius de mestres públics i privats, amb les seues crítiques o lloances al nou model educatiu, ens il·lustren sobre la diversitat del pensament docent que, de vegades, utilitzaven els darrers per reivindicar la seua incorporació professional al sistema educatiu públic. Altre exemple de secularització fou el calendari escolar, que anava alliberant-se del jou i la servitud imposada històricament per les autoritats eclesiàstiques; també en eixe cas, dites innovacions dels nous temps foren criticades pels sectors conservadors i catòlics més reaccionaris.

El temor de la jerarquia catòlica a perdre privilegis, i guanys, la portà a confondre gasivament els seus fidels; la política secularitzadora

governamental fou interpretada així com un atac als sentiments religiosos. Si la dreta catòlica no podia fer campanya explícita per perpetuar les desigualtats socials, sí que la va fer tàcitament i prengué la religió com a bandera de combat; era una manera més fàcil i populista d'arribar a grans masses de població.

En el cas escolar, malgrat la calúmnia i la injúria practicades pels reaccionaris, el que realment atacava la legislació republicana era els interessos creats per l'explotació d'aquells sentiments religiosos; concretament les activitats beneficodocents administrades lucrativament pels ordes religiosos, o directament per la mateixa església. No era més que altra conseqüència d'aquella separació estat-església, pròpia d'un estat modern i democràtic.

Els missatges de la jerarquia eclesiàstica, cada vegada més radicals, insistien en condemnar l'escola laica i única i, a més, criticaven la mateixa Constitució d'absurda moralment i jurídica perquè el dret diví i les ànimes, afirmaven, estaven per sobre del dret civil i de la pàtria. Segons eixos condicionaments, calia lluitar per l'ensenyança religiosa i contra la laica, inclús als centres de titularitat pública. Pel que fa als mitjans de comunicació, les ordres als correligionaris eren clares: abstenir-se de la *mala premsa* i difondre les publicacions procatòliques o *bona premsa*. Els mateixos arguments integristes indicaven que l'escola cristiana havia d'impartir totes les seues matèries subordinades hàbilment a la religió, tot incloent-hi el catecisme com assignatura científica.

La permissivitat religiosa republicana facilità que aquelles indicacions eclesiàstiques es pogueren aplicar a les escoles confessionals del País Valencià; pedagògicament resultava una repetició-coacció dels principis doctrinaris catòlics, mentre que objectivament suposava la inculcació d'una

ideologia caduca i reaccionària, contrària als principis d'una societat democràtica. Una religiositat cobdiciosa i excoent, allunyada dels objectius marcats per les autoritats educatives oficials d'augmentar el grau de civilització oberta, tolerant i científica. La jerarquia de l'església valenciana, però, amb el suport logístic de la xarxa social controlada per la dreta política, continuava cantant les excel·lències de les escoles cristianes; totes dues, engegaren una mobilització que frenà força les expectatives de la política educativa del bienni progressista.

La croada per l'educació cristiana i en contra del laïcisme *ateu i comunista*, emanava del mateix Vaticà i repetia insistentment els manaments moralitzants i culpabilitzadors als feligresos, tot i arribant fins els púlpits i escoles catòliques les prohibicions i obligacions necessàries per salvar l'ànima dels xiquets; no oblidem tampoc les col.laboracions-donacions econòmiques exigides als catòlics per a l'escola cristiana.

La veu de l'església ressonà en gran part de la societat valenciana i, pel que fa al món educatiu, ocasionà un fort activisme obstruccionista que es repetia amb més força a l'inici de cada curs escolar. Les entitats allixonades pel clero com ara *Acción Católica*, *Asociación de Padres de Familia* o *Acción Católica de la Mujer* repetien de forma martellejant arguments ja coneguts, insistint en què no hi havia moral que no fóra religiosa i, per tant, tota educació havia de ser cristiana; quedaren prohibides, segons eixos criteris, les *perverses* escoles neutres i mixtes no religioses. Les autoritats eclesiàstiques vetlarien perquè els continguts curriculars i els materials didàctics de les escoles -públiques i privades- tingueren una orientació exclusivament cristiana (24).

En la mateixa òrbita, la *Federación de Amigos de la Enseñanza* alertava l'opinió pública sobre els atacs oficials a la labor docent dels ordes

religiosos i, sobretot, propagava i organitzava tot de curses i conferències per formar la consciència de mestres i pares d'alumnes. En vespres de les eleccions de 1933, la mateixa Federació s'encarregà de suggerir als creients catòlics sobre els partits polítics als que havien de votar, sempre -és clar- professant la seua suposada independència política. La mobilització catòlica valenciana dels pares d'alumnes, com la *Federación Diocesana de Padres de Familia* vinculada a formacions de la dreta conservadora, apuntaven solucions apreses de la superioritat i, entre altres tasques en coordinació amb altres associacions afins, visitaren autoritats i polítics influents per demanar la continuïtat de l'ensenyança religiosa, tot i aprofitant l'avinentesa per adreçar al Govern nombroses instàncies signades en el mateix sentit.

El mateix clero -malgrat les seues mancances culturals- lluità des dels centres escolars, tot influïnt ideològicament sobre l'alumnat i els seus pares/mares. Al clero regular -amb monges incloses- s'afegia el secular; tots plegats s'enfrontaren als mestres laics per motius religiosos. Les injúries patides pels segons acabaven de vegades en denúncies contra els capellans, l'actitud antirepublicana dels quals encenia més si cal els ànims de molts ciutadans; una *gente negra* -expressió utilitzada aleshores en referir-se al clero- que en opinió dels sectors progressistes mantenia una posició sectària, monàrquica, absolutista, antiliberal i reaccionària.

La classe política dretana se n'aprofità del debat educació-religió per donar suport a les tesis catòliques. Aquell discurs polític repetia els arguments, ja esmentats, de la jerarquia eclesiàstica; inclús des d'àmbits valencianistes se compartien part d'eixes opinions, però s'utilitzà la conjuntura per reivindicar la mateixa obligatorietat educativa de la religió per al valencià, i que també formara part del curriculum escolar la cultura pròpia dels xiquets. El creixent nacionalcatolicisme de llavors (25) emprà de manera semblant, dins de la campanya contra la secularització escolar, el procés electoral de 1933 -en què

s'estrenava el vot femení- i demanava una escola presidida pel crucifix, no coeducativa i que no ferira les mares profundament cristianes; una doctrina social catòlica que comptà igualment amb el suport d'organitzacions juvenils seguidores. El segon bienni republicà, a més de paralitzar l'execució de la substitució de l'ensenyança religiosa, tornaria l'educació catòlica a les escoles i -amb el triomf de la dreta- el seu caràcter dogmàtic i catequístic; l'escola privada confessional es va veure afavorida, una vegada més, a costa de l'abandonament oficial de la pública.

L'oposició conservadora als criteris oficials sobre la llibertat d'ensenyança i el dret a l'ensenyança religiosa, dues de les qüestions més contestades al llarg del període 1931-33, tingué cert suport inclús dins de les files reformadores. Així i tot, la reacció dretana fou exagerada doncs, més que prohibir, la legislació governamental tractava de respectar la pluralitat religiosa i, alhora, controlar l'amenaça i el poder que històricament havia representat una església catòlica privilegiada i intransigent. Altres qüestions reclamades pels col·lectius catòlics foren el pressupost proporcional -subvenció a l'ensenyança religiosa- i les demandes pels continguts curriculars de l'educació; la simbologia i imatgeria exigides, en eixe sentit, formaven part de l'estratègia reaccionària per influir en l'opinió pública i mobilitzar les seues masses incondicionals, encara que fóra amb objectius i arguments inconstitucionals.

Les activitats formatives organitzades per les autoritats eclesiàstiques, amb recursos pedagògics i psicològics pseudocientífics, preparaven capellans, catequistes i mestres adeptes a la causa per il·luminar els xiquets a base dels dogmes de la religió catòlica; tot esforç era necessari -s'hi insistia- per lluitar contra el fantasma de l'escola *atea* i *soviètica* republicana, criticada fal·laçment en una actitud que representava altre exponent de la fòbia catolicoconservadora cap a altres cultures.

El paper social protagonitzat pels ordes religiosos els convertí en el braç armat de l'església, sent explotat eficaçment en la conscienciació popular sobretot pel que fa als jesuïtes. Les crítiques al clero regular, però, augmentaren força durant el primer bienni i el País Valencià no fou una excepció; gran part de la societat, en efecte, estava convençuda de què als centres privats religiosos s'inculcava una educació elitista, dogmàtica, interessada i acientífica. Els sectors anticlericals exigien l'expulsió dels ordes religiosos dedicats a l'ensenyança; no acceptaven que els xiquets s'utilitzaren com a instrument per afavorir les ambicions polítiques i econòmiques de les classes benestants, clients fonamentals d'eixos centres catòlics, més encara si es feia tot carregant els alumnes de supersticions, prejudicis i temors infundats.

Per la part contrària, s'apuntava que els ordes religiosos feien una obra educativa social i benèfica que l'estat no podia abastar i, a més, emparaven xiquets de classes humils. Les excel·lències d'aquells centres escolars d'educació primària, a més a més, eren presentades comparativament respecte a l'escola pública; l'èxit escolar del seu alumnat resultava, en eixe sentit, inqüestionable. Les cròniques de la premsa favorable no especificaven l'origen sociocultural d'eixos alumnes, procedents en gran part de les classes acomodades; unes publicacions que no paraven de demanar ajuda econòmica als catòlics per dur endavant la labor benèfica dels ordes religiosos. Les monges, en eixa línia, eren presentades com exemples representatius dels valors cristians; el comerç i la indústria sortits de reformatoris, sanatoris o asils servien, segons eixa perspectiva, per pal·liar l'atur i la degradació moral. La legislació republicana per estatalitzar o professionalitzar aquelles activitats, quasi monopolitzades pel sector religiós, era vista de forma catastrofista i atemptatòria contra la major i millor part de la *nostra* cultura cristiana.

Aprovada la Llei de Confessions i Congregacions religioses (17 de maig de 1933) els diaris oficiosos de la dreta catòlica valenciana, després de qualificar-la d'antidemocràtica i dictatorial, asseguraven premonitòriament que no duraria més enllà de les següents eleccions; a més s'invitava els correligionaris a obviar-la tot afirmant que dita llei mancava de força moral per obligar. Seguint les indicacions papals, calia morir abans que cedir a les pretensions republicanes. El *moviment nacional* arribà a tots els pobles i un munt de ciutadans -esperonats per col·lectius populars i organitzacions de caire religiós- s'adheriren a les mobilitzacions que reclamaven l'ensenyança impartida pels ordes religiosos; les mirades culpabilitzadores apuntaven els maçons i socialistes com a màxims responsables de les lleis anticristianes.

L'hostilitat entre estat i església assolí el major grau d'agressivitat en el cas dels jesuïtes; un orde que, pel seu poder i rebel·lia contra el nou estat establert, elevà al màxim la vella tensió entre clericals i anticlericals. Les anteriors expectatives jesuítiques en ascens es van veure truncades per l'acció expropiatòria governamental; una decisió política que per a alguns resultava massa condescendent i que, contràriament i per a altres, serví per enaltir l'obra cultural, científica, caritativa i educativa de la institució. Els aldarulls i manifestacions provocats, per ambdues parts, ocasionaren aquells problemes d'ordre públic especialment greus a terres alacantines; els jesuïtes se convertiren en un exemple més del trencament ètic-social (26) que, també al País Valencià, es produí en combinar educació i religió.

Malgrat els vents contraris la *Companyia de Jesús*, en tant que orde involucrat directament en l'ensenyança, romania arrelada socialment i, a pesar de les mesures legals, la seua filosofia educativa continuà vigent a les nostres terres. Entitats i fundacions privades heretaren l'obra i el pensament jesuític; així, amb el format d'acadèmia privada i gràcies a la participació econòmica d'un alumnat benestant -i a la llibertat d'ensenyança, cal afegir- l'educació de

qualitat demandada per la seua clientela i el segell-ideari implícit de la casa mare estaven assegurats, tot i esperant temps millors que no tardarien en tornar.

En definitiva, tant pel que fa a aquesta darrera qüestió dels ordes religiosos com a la política educativa republicanosocialista en general, el període 1931-33 representà al País Valencià una excepció històrica dins el nacionalcatolicisme que cronològicament -abans i després- l'emmarcà; una batalla escolar perduda, que actualment ressona i manté viva l'esperança d'una ensenyança pública, laica, de qualitat i arrelada al medi sociocultural.

NOTES

- 1.- “Historia sin memoria”, M. González de Molina, Cuadernos de Pedagogía, núm. 295, octubre 2000, pp. 58-61. Vegeu, a més, la contribució de Gérard Noiriel “Historia: por una reflexió pragmàtica” al volum d’assajos, resultat del V Congreso de la Asociación de Historia Contemporánea, Romeo, M. Cruz y Saz, Ismael (eds.); **El siglo XX. Historiografía e historia**, València, Ed. Universitat de València (Col.l. Oberta. Història), 2002, pp. 27-28.
- 2.- “Sobre los contenidos de una nueva Historia de España”, del mateix autor anterior Manuel González de Molina, Ayer, núm. 30, 1998, pp. 241-70.
- 3.- Rius Sanchis, Inmaculada; **El periodista, entre la organización y la represión: 1.899-1.940** (Para una historia de la Asociación de la Prensa Valenciana), Valencia, Ed. Fundación Universitaria San Pablo CEU, 2000, pp. 117-73.
- 4.- Vegeu l’aportació “Política de información y propaganda en España (1.920-36)”, de Jesús Timoteo Álvarez, a **Estudios históricos** (Homenaje a los Profesores J. Mª Jover Zamora y Vicente Palacio Atard), Tomo II, Madrid, Ed. Dpto. Historia Contemporanea, Fac. Geografía e Historia, Univ. Complutense, 1990, pp. 203-19.
- 5.- García Carrasco, Joaquín (coord.); **Teoría de la Educación** (Col. Diccionario de Ciencias de la Educación, coord. Agustín Escolano Benito), Madrid, Ed. Anaya, 1984, pp. 122-24.

6.- “Comunicación a la Sección Educación y Cultura”, Jean-Louis Guereña, DDAA; **Culturas y civilizaciones** (III Congreso de la Asoc. de Historia Contemporanea), Valladolid, Ed. Secretariado de Publicaciones e Intercambio científico (Serie: Historia y sociedad, 65), Univ. de Valladolid, 1998, pp. 185-93.

7.- Fernández Soria, J. M. y Agulló Díaz, M. C.; **Maestros valencianos bajo el franquismo** (La depuración del Magisterio, 1.939-1.944), València, Ed. Alfons El Magnànim (Col.l. Estudis Universitaris, 76), 1999.

8.- Ezpeleta Aguilar, Fermín; **Crónica negra del magisterio español**, Madrid, Ed. Grupo Unisón Ediciones (Col. Ensayo, 6), 2001.

9.- “La educación en el primer franquismo (1.939-51)”, Francisco Moreno Sáez, a DDAA; **Guerra Civil y franquismo en Alicante**, Alicante, Ed. Inst. “Juan Gil-Albert”, 1990, pp. 161-213.

10.- Vegeu el dossier “La llibertat fa 70 anys”, El Punt, núm. 144, 15-4-2001, pp. 2-11.

11.- Fernández Soria, Juan Manuel; **Educación, socialización y legitimación política (España, 1.931-70)**, Valencia, Ed. Tirant Lo Blanch. 1998.

12.- Ruiz Rodrigo, Cándido; **Política y educación en la II República (Valencia, 1.931-36)**, València, Ed. Univ. de València, Dpto. Educación Comparada e Historia de la Educación, 1993. A més del cas de la ciutat de València vegeu, a nivell general, la contribució d’Alberto Moncada “Cien años de educación en España” a DDAA; **Manual de Sociología de la Educación**, Madrid, Ed. Visor, 1989, pp. 97-117.

13.- Moreno Mínguez, Almudena; **Sociología de la Educación: Claves teóricas**, Oviedo, Ed. Septem Ediciones (Col. Septem Universidad), 2001, pp. 72-74.

14.- “Mujeres, religión y anticlericalismo en la España contemporánea: ¿para cuándo una historia desde la perspectiva de género?”, M^a. Pilar Salomón Chéliz; comunicació publicada a DDAA; **El siglo XX: balance y perspectivas** (V Congreso de la Asociación de Historia Contemporánea), València, Ed. Fundación Cañada Blanch, Universitat de València, Facultat de Geografia i Història, Dpt. D’Història Contemporània, 2000, pp. 237-45.

15.- “El problema del Estado capitalista”, Nicos Poulantzas, a Blackburn, Robin (ed.); **Ideología y Ciencias sociales**, Barcelona, Ed. Grijalbo, 1.977, pp. 267-83.

16.- Més reflexions, en la mateixa línia, les podeu trobar a Chomsky, Noam; **La (des)educación**, Barcelona, Ed. Crítica, 2001.

17.- “La represión de posguerra en Alicante”, Manuel Ors Montenegro, a DDAA; **Guerra civil y franquismo en Alicante**, op. cit., pp. 95-117.

18.- Cobo Suero, Juan; **Ética profesional en Ciencias Humanas y Sociales**, Madrid, Ed. Huerta y Firo, 2001, p. 215.

19.- Vegeu la “Introducció” de Santos Julià, a **Manuel Azaña. Diarios, 1.932-1.933. Los Cuadernos robados**, Barcelona, Ed. Crítica (Col. Serie Mayor), 1997, pp. VII-XL.

20.- Fernández Soria, Juan Manuel; op. cit., pp. 25-55.

21.- Seró Sabaté, Joaquín; **El niño republicano**, Madrid, Ed. EDAF, 1979. Aquest llibre correspon a una actualització de l'original **Cuarto libro de lectura** (4ª ed.), Barcelona, 1932, Librería de Montserrat de Salvador Santomá. Vegeu, en la versió posterior, la "Introducción" d'Ángel Escolano Benito.

22.- "Lo siento, pero su alma acaba de morir", Tom Wolf, Día del Libro, Ed. Gupo Z, 1997, s/p.

23.- Vegeu les aportacions de Santos Juliá "Intelectuales católicos a la reconquista del Estado" i Paul Aubert "Los intelectuales y la Segunda República", a Ayer, núm. 40, 2000, pp. 79-133.

24.- Tiana Ferrer, Alejandro; **El libro escolar, reflejo de intenciones políticas e influencias pedagógicas**, Madrid, Ed. UNED, (Serie "Proyecto MANES"), 2000.

25.- Botti, Alfonso; **Cielo y dinero. El nacionalcatolicismo en España (1.881-1.975)**, Madrid, Ed. Alianza Universidad, 1992.

26.- Cortina, Adela; **Contracte i aliança. Ètica, política i religió**, Barcelona, Ed. Cruïlla (Col.l. Cristianisme i cultura, 35), 2001.

BIBLIOGRAFIA

AGUILAR RÓDENAS, Consol, *La educación en Castellón a través de la prensa (1.868-1.900)*, Dip. de Castellón, Servicio de Publicaciones, Castelló, 1985.

AGUILÓ LÚCIA, Luís, “El sistema multipartidista valenciano en la II República”, a *Nuestra Historia*, V. 7, Mas-Ivars, València, 1980.

AGULLÓ DÍAZ, Carmen, *Escola i República. La Vall d’Albaida, 1.931-39*, Dip. de València, Col.l Història Local, 17, València, 1994.

- *Escola i República. Montaverner, 1.931-39*, Ajt. de Montaverner, 1991.
- *L’escola durant la II República. Quatretonda, 1.931-39*, Ajt. de Quatretonda, Col.l. Quatretondenca, 1993.

ALEIXANDRE PORCAR, José (dir.), *Historia gráfica de Valencia*, Editorial Prensa Valenciana, València, 2001.

Anarquismo en Alicante, El. 1.868-1.945, (Exposició coordinada per Fco. Moreno Sáez), Dip. de Alicante, Inst. Gil-Albert, Alacant, 1986.

Anuario del Maestro (a cura de Victoriano F. Ascarza), Magisterio Español, Madrid, 1928-32.

ARIAS, Fernando, *La Valencia de los años 30. Entre el paraíso i el infierno*, Ayt. de Valencia, Col. Luces de la ciudad, 3, València, 1996.

ARRARÁS IRIBARREN, Joaquín (dir. lit.), *Historia de la cruzada española*, V. I, T. I-V, Ediciones Españolas, Madrid, 1939-40.

AZAÑA, Manuel, *Diarios, 1.932-1.933. Los Cuadernos robados* (intr. Santos Juliá), Crítica, Col. Serie Mayor, Barcelona, 1997.

- *Memorias políticas y de guerra, T. I*, Crítica, Barcelona, 1978.
- *Plumas y palabras (Ensayos)*, Crítica, Barcelona, 1976.

BALDÓ LACOMBA, Marc, *Introducció a la Història*, U. de València, Servei de Publicacions, València, 1992.

BALLESTER ARTIGUES, Teresa, *La Segona República a la Marina Alta*, Dip. de Alicante, Inst. Juan Gil-Albert, Col. Ensayo e Investigación, 64, Alacant, 1997.

BALMES, Jaime, *El Criterio*, Bruguera, Col. Obras Inmortales, Barcelona, 1974.

BLACKBURN, Robin (ed.), *Ideología y Ciencias Sociales*, Grijalbo, Barcelona, 1977.

BLAKE, Reed H. y HAROLDSEN, Edwin O., *Taxonomía de conceptos de la comunicación*, Nuevomar, México D.F., 1977.

BLANCO SÁNCHEZ, Rufino, *Bibliografía pedagógica del S. XX, 1.900-1.930*, Librería y Casa Editorial de Hernando S.A., Madrid, 1932.

BLASCO, Ricard, *La prensa del País Valencià, 1.790-1.983 (V. I)*, Dip. de Valencia, IAM, València, 1983.

BLASCO CARRASCOSA, Juan Ángel, *Un arquetipo pequeño-burgués (Teoría y praxis de la I.L.E.)*, Fernando Torres Ed., València, 1980.

BONAMUSA, Francesc y SERRALLONGA, Joan (eds.), *La sociedad urbana (2º Congreso. Asociación de Historia Contemporánea)*, Barcelona, 1994.

BOTTI, Alfonso, *Cielo y dinero. El nacionalcatolicismo en España (1.881-1.975)*, Alianza Universidad, Madrid, 1992.

BOTTOMORE, T. B., *Iniciació a la Sociologia*, Ed. 62, Barcelona, 1966.

BOUSQUET, Jacques, *La problemática de las reformas educativas*, Ministerio de Educación y Ciencia, Servicio de Publicaciones, Madrid, 1974.

BOWEN, James, *Historia de la educación occidental. T. III, El Occidente moderno. Europa y el Nuevo Mundo, S. XVII-XX*, Herder, Barcelona, 1985.

CANES GARRIDO, Francisco, *Escuela pública y renovación pedagógica en la ciudad de Valencia a comienzos de siglo (1.900-1.910)*, 3 toms (facsimil), Tesi doctoral, Universidad Complutense, Madrid, 1989.

CARBONELL i SEBARROJA, Jaume, *La escuela: entre la utopía y la realidad*, Eumo-Octaedro, Barcelona, 1996.

Cartilla Moderna de Urbanidad (adreçada a xiquets), FTD, Barcelona, 1927.

Cartilla Moderna de Urbanidad (adreçada a xiquetes), FTD, Barcelona, 1933 (2ª ed.). Reedició actual: Edelvives, Saragossa, 1999.

Catálogo de la sección de Educación y Enseñanza, Ministerio de Educación y Ciencia, Madrid, 1955.

Catón Moderno, FTD, Barcelona, 1922. Reedició actual: Edelvives, Saragossa, 1999.

CHECA GODOY, Antonio, *Prensa y partidos políticos durante la II República*, Universidad de Salamanca, 1989.

CHOMSKY, Noam, *La (des)educación*, Crítica, Barcelona, 2001.

COBO SUERO, Juan, *Etica profesional en Ciencias Humanas y Sociales*, Huerga y Fiero, Madrid, 2001.

COLOM, A. J. y colaboradores, *Modelos de intervención socioeducativa*, Narcea, 1992.

Coloquio (II) de Historia de la Educación, Valencia, 1.983. Escolarización y sociedad en la España Contemporanea (1.808-1.970), Rubio Esteban S.A., València, 1984.

CORTINA ORTS, Adela, *Contracte i aliança (Ètica, política i religió)*, Cruïlla, Col.l. Cristianisme i cultura, 35, Barcelona, 2001.

COSTA VIDAL, Fernando, *Villena durante la Segunda República. Vida política y elecciones*, Dip. de Alicante, Inst. de Cultura Juan Gil-Albert, Alacant, 1989.

CRUZ, J. Ignacio, *Las colonias escolares valencianas. Un ejemplo de renovación pedagógica, 1.906-39*, Instituto Valenciano de la Juventud, València, 1991.

CUCÓ, Alfons (pres.), *Quin espai nacional, quin espai polític?*, Universitat de València, Col.l. Quaderns d'Orientació Valencianista, 1, Valencians pel Canvi, València, 2001.

- *Valencianisme polític (El), 1.874-1.939*, Afers, Catarroja, 1999.

DDAA, *Cultura republicana. 70 años después*, Universitat de València, Col.legi Major Rector Peset, València, 2002.

DDAA, *Culturas y civilizaciones. III Congreso de la Asociación de Historia Contemporanea, Valladolid, 1.996*, Universidad de Valladolid, Secretariado de publicaciones e intercambio científico, Serie: Historia y sociedades, 65, Valladolid, 1998.

DDAA, *Educación burguesa (La)*, Nueva Imagen, Serie Educación, México DF, 1997.

DDAA, *Estudios históricos. Homenaje a los Profesores J. Mª Jover Zamora y Vicente Palacio Atard, T. II*, Universidad Complutense, Facultad de Geografía e Historia, Departamento de Historia Contemporanea, Madrid, 1990.

DDAA, *Guerra civil y franquismo en Alicante*, Dip. de Alicante, Inst. Juan Gil-Albert, Alacant, 1990.

DDAA, *Història del moviment obrer als països catalans*, Eliseu Climent Ed, Edicions del País Valencià, El Temps, València, 2001.

DDAA, *Història del País Valencià, V. 5, Època Contemporània*, Ed. 62, Barcelona, 1992.

DDAA, *Historia del Pueblo Valenciano, V. III*, Levante, Institución Valenciana de Estudios e Investigación, Caja de Ahorros de Valencia, València, 1988.

DDAA, *Historia de Valencia. La Valencia republicana*, Universidad de Valencia y Ed. Prensa Valenciana, València, 1999.

DDAA, *Influencia de la religión en la sociedad española (La)*, Ed. Libertarias/Prodhufi, Col. Ensayo, 83, Madrid, 1994.

DDAA, *La II República española. El primer bienio (ed. a cura de J. L. García Delgado). III Coloquio de Segovia sobre Historia Contemporánea de España, dirigido por M. Tuñón de Lara*, Siglo XXI de España, Col. Historia, Madrid, 1987.

DDAA, *Literatura y compromiso político en los años 70. Homenaje al poeta Juan Gil-Albert*, Dip. de Valencia, València, 1989.

DDAA, *Món escolar (El). A través de la colección de León Esteban*, Museu d'Etnologia de la Dip. de València, Col.l. Ethnos, 5, València, 1998.

DDAA, *Rodolfo Llopis (1.875-1.983)*, Dip. de Alicante, Inst. Juan Gil-Albert y CAM Fundación Cultural, Alacant, 1994.

DDAA, *Siglo XX (El): balance y perspectivas. V Congreso de la Asociación de Historia Contemporánea*, Universitat de València, Facultat de Geografia i

Història, Departament d'Història Contemporània i Fundación Cañada Blanch, València, 2000.

DDAA, *Valencia, capital cultural de la República (1.936-37). Antologia de textos i documents*, Generalitat Valenciana, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, Col.l. Homenatges, 3, València, 1986.

DÍAZ, Raúl, *Trabajo docente i diferencia cultural. Lecturas antropológicas para una identidad desafiada*, Miño y Dávila, Instituto Paulo Freire, Abyayala, Buenos Aires, 2001.

DÍAZ-PLAJA, Fernando, *Otra Historia de España*, Plaza Janes, Barcelona, 1973.

DOMÉNECH ZORNOZA, Josep Lluís i BAYARRI ROIG, Francisco, *Diccionari bàsic de Ciències de l'Educació*, Nau Llibres, Col.l. Paraules, València, 2001.

ECHEVERRIA, J. Javier, *Escuela y concientización*, Zero, Col. Lee y Discute, Serie R, 46, Madrid, 1976.

Educación y aspectos sociales, Consejo Económico-Social Sindical de la Región Valenciana, 1974.

El Libro de España, FTD, Barcelona, 1932.

ESCOLANO BENITO, Agustín, *L'educazione in Spagna. Un secolo e mezzo di prospettiva storica*, Mursia, Milano, 1995.

Estadística de Escuelas Graduadas, Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes. Secretaría Técnica. Servicio de Informaciones y Estadísticas Escolar, Imp. San Marcos, Madrid, 1935.

Estadística de los Maestros Nacionales existentes antes del 14 de abril de 1.931 y en la actualidad, ídem.

ESTEBAN MATEO, León, *El krausismo, la ILE y Valencia*, Nau Llibres, València, 1990.

- (prol.), *Memorias de la Junta Valenciana de Colonias Escolares, 1.914-33*, facsímil, Generalitat Valenciana, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, Col.l. Homenatges, València, 1989.

ESTEBAN MATEO, León y MAYORDOMO PÉREZ, Alejandro, *El Instituto-Escuela de Valencia, 1.932-39. Una experiencia de renovación pedagógica*, Universitat de València, Departamento de Educación Comparada e Historia de la Educación, Serie Minor, 1, València, 1984

ESTEBAN MATEO, León y MAYORDOMO PÉREZ, Alejandro, *Textos para Historia de la Educación. Comentario de textos (selección y notas)*, Nau Llibres, València, 1980.

ESTEFANIA, Joaquín, *Contra el pensamiento único*, Taurus, Barcelona, 1998.

EZPELETA AGUILAR, Fermín, *Crónica negra del magisterio español*, Grupo Unisón Ediciones, Col. Segunda, Madrid, 2001.

FARJAS ABADIA, Antonio, *Sistema de enseñanza y desigualdad social: la enseñanza privada en España*, facsímil, Universidad Complutense, Col Tesis Doctorales, 254/89, Madrid, 1989.

FERNÁNDEZ SORIA, Juan Manuel, *Educación, socialización y legitimación política (España, 1.931-70)*, Tirant Lo Blanch, València, 1998.

- *Educación y cultura en la Guerra Civil (España, 1.936-39)*, Nau Llibres, València, 1984.

FERNÁNDEZ SORIA, J. M. y AGULLÓ DÍAZ, M. C., *Maestros valencianos bajo el franquismo. La depuración del Magisterio: 1.939-1.944*, Institució Alfons El Magnànim, Col. Estudios Universitarios, 76, València, 1999.

FERNÁNDEZ SORIA, J. M. y MAYORDOMO PÉREZ, A., *La escolarización valenciana. Tres lecturas históricas*, Universitat de València, València, 1987.

FERNÁNDEZ SORIA, Juan Manuel y MAYORDOMO PÉREZ, Alejandro, *Política educativa y sociedad*, Nau Llibres (2ª ed.), València, 1996.

FERRER, Enric, *Literatura i societat. País Valencià. Segle XX.*, 3 i 4, Sèrie La Unitat, 60, València, 1981.

FERRER BENIMELI, J. A. (coord.), *Masonería, revolución y reacción (IV Symposium Internacional de Historia de la Masonería Española, Alicante, 1.989)*, Dip. de Alicante y Generalitat Valenciana, Alacant, 1990.

FORTEA PERIS, Jesús, *Els temes educatius segons el Diario de Valencia. 1.931-1.933*, Universitat de València, Facultat de Geografia i Història, Departament d'Història Contemporània, 1990. Treball inèdit.

FRANCH FERRER, Vicent, *El nacionalisme valencià (1.918-1.923)*, V. I, Prometeo, València, 1980.

FULOP-MILLER, René, *El poder y los secretos de los jesuitas*, Biblioteca Nueva, Madrid, 1931.

GARCÍA BONAFÉ, Mario, *Historia del País Valenciano*, Santillana, Madrid, 1979.

GARCÍA CARRASCO, Joaquín (coord.), *Teoría de la Educación*, Anaya, Col. Diccionario de Ciencias de la Educación, Madrid, 1984.

GARCÍA DE CORTÁZAR, Fernando y GONZÁLEZ VESGA, José Manuel, *Breve Historia de España*, Alianza Ed., Madrid, 1994.

GARCÍA FERRANDO, Manuel (coord.), *Pensar nuestra sociedad. Fundamentos de Sociología*, Tirant Lo Blanch, València, 1995.

GARCÍA SANTOS, Juan Felipe, *Léxico político y social en España durante la II República, 1.931-36* (Tesi doctoral. Extracte), Gráficas Europa, Salamanca 1978.

GARVÍA, Roberto, *Conceptos fundamentales de Sociología*, Alianza Ed., Col. El libro universitario, Herramientas/Ciencias Sociales, 2, Madrid, 2001.

GERBOD, Paul, *Los enseñantes y la política* (prol. d'E. Tierno Galván), Edaf, Col. Edaf Universitaria, 10, Madrid, 1987.

GIL PECHARROMÁN, Julio, *La Segunda República*, Historia 16, Col. Biblioteca de Historia, Madrid, 1999.

GIL VILLA, Fernando, *Sociología del Profesorado*, Ariel, Col. Ariel Educación, Barcelona, 1996.

GIMENO SACRISTÁN, J. y FERNÁNDEZ PÉREZ, M., *La formación del profesorado de EGB. Análisis de la situación española*, Ministerio de Universidades e Investigación, Secretaría General Técnica, Madrid, 1980.

GINER DE LOS RIOS, Fco., *Obras completas, V. VII. Estudios sobre educación*, Espasa-Calpe, Madrid, 1935.

GONZÁLEZ, Eugenio, *Educación en la diversidad*, CCS, Madrid, 1995.

GÜNTHER DAHMS, Hellmuth, *La Guerra Española de 1.936*, Rialp, Madrid, 1966.

HERRÁIZ, Josep i REDÓ, Pilar, *Republicanisme i valencianisme (1.868-1.938). La família Huguet*. Universitat Jaume I, Col.l. Sapientia, 2, Castelló, 1995.

Informe sobre la enseñanza, Colegio Oficial de Doctores y Licenciados en Filosofía y Letras y en Ciencias de Valencia. Comisión de Información, València, 1975.

Institución para la Enseñanza de la Mujer. Prospecto para el curso de 1.934 a 1.935, Gráficas Reunidas, València, s/d.

JACKSON, Gabriel, *La República española y la guerra civil, 1.931-39*, Orbis, Col. Biblioteca de Historia, Barcelona, 1987.

JIMÉNEZ EGUIZÁBAL, J. Alfredo, *La inspección de primera enseñanza en la segunda república española (1.931-1.936)*, Universidad de Salamanca, Instituto de Ciencias de la Educación, Salamanca, 1984.

JIMÉNEZ-LANDI MARTÍNEZ, Antonio, *Manuel Bartolomé Cossio. Una vida ejemplar (1.859-1.935)*, Inst. de Cultura Juan Gil-Albert, Alacant, 1989.

JUAN, E. y FEBRER, M. (ed.), *Vida, instituciones y Universidad en la Historia de Valencia*, IDECO i Universitat de València, València, 1996.

KERSCHENSTEINER, Georg, *El alma del educador*, Labor, Barcelona, 1928.

LAGUNA PLATERO, Antonio, *El Pueblo. Historia de un diario republicano, 1.894-1.939*, Dip. de Valencia, Institució Alfons El Magnànim, València, 1999.

- *Historia del periodismo valenciano. 200 años en primera plana*, Generalitat Valenciana, València, 1990.

LAGUNA, A. i LÓPEZ, A. (eds.), *Dos-cents anys de premsa valenciana. I Congrés Internacional de Periodisme. Actes. València, 1.990*, Generalitat Valenciana, Serie Media, 2, València, 1992.

LAGUNA, A. y MARTÍNEZ, F. A. (coords.), *Historia de "Levante. El Mercantil Valenciano"*, Prensa Valenciana, València, 1992.

LAMO, Emilio, *Juicios de valor i ciencia social. Sobre los juicios de valor en la metodología de las ciencias sociales: Una crítica interna del avalorismo*, Fernando Torres, Col. Interdisciplinar, 9, València, 1975.

LÁZARO LORENTE, Luís M., *La Escuela Moderna de Valencia (1.906-14)*, Generalitat Valenciana, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, Col.l. Homenatges, 24, València, 1989.

- *Prensa racionalista y educación en España (1.901-1.932)*, Universitat de València, Departamento de Educación Comparada e Historia de la Educación, València, 1995.

LERENA ALESÓN, Carlos (ed.), *Educación y Sociología en España. Selección de textos*, Akal Universitaria, 83, Madrid, 1987.

- *Escuela, ideología y clases sociales en España*, Ariel, Col. Ariel Sociología, Barcelona, 1986.

LÓPEZ MARTÍN, Ramón, *Ideología y educación en la dictadura de Primo de Rivera (I). Escuelas y maestros*, Universitat de València, Departamento de Educación Comparada e Historia de la Educación, València, 1994.

LÓPEZ TORRIJOS, Manuel, *Educación y sociedad en la Valencia Ilustrada (Labor educativa de la Real Sociedad Económica de Amigos del País de Valencia, 1.776-1.808)*, Nau Llibres, València, 1986.

LLOPIS, Rodolfo, *Cómo se forja un pueblo. La Rusia que yo he visto*, España, Madrid, 1930.

- *Hacia una escuela más humana*, España, Madrid, 1934.
- *La Revolución en la escuela. Dos años en la Dirección General de Primera Enseñanza*, M. Aguilar, Madrid, 1933.

LOZANO, Claudio (ed.), 1.939. *El exilio pedagógico*, PPV. Cooperativa Universitària Sant Jordi, Sèrie Història de l'Educació, Barcelona, 1999.

Manifiesto electoral de "Nueva Cultura". I Congreso Internacional de escritores para la defensa de la cultura. París, 1.935, V. II (M. Aznar Soler, ed.), Generalitat Valenciana, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, Col.l. Homenatges, València, 1989.

MANJÓN, Andrés, *El maestro mirando hacia dentro*, Redención, Alcalá de Henares, 1945.

MARÍN ECED, Teresa, *La renovación pedagógica en España (1.907-1.936). Los pensionados en Pedagogía por la J. A. E. (Junta de Ampliación de Estudios)*, CSIC, Col. Estudios sobre la Ciencia, 11, Madrid, 1990.

MARTÍNEZ BLANCO, Antonio, *La secularización de la enseñanza*, Tecnos, Madrid, 1999.

MARTÍNEZ BONAFÉ, Jaume, *Políticas del libro de texto escolar*, Morata, Madrid, 2002.

MAYORDOMO, Alejandro, *La escuela pública valenciana en el S. XX*, Generalitat Valenciana, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, Col.l. Homenatges, 14, València, 1988.

MAYORDOMO, Alejandro y FERNÁNDEZ SORIA, Juan M., *Vencer y convencer. Educación y política. España, 1.936-45*, Universitat de València, Departamento de Educación Comparada e Historia de la Educación, València, 1993.

MEDINA RUBIO, Rogelio, *La coordinación y desconcentración de la Administración Educativa Periférica Española (Extracto de Tesis Doctoral)*, Universidad Complutense, Facultad de Filosofía y Letras, Madrid, 1973.

Memorias de los trabajos en que ha intervenido la Secretaría Municipal del Excmo. Ayuntamiento de Valencia. Anys 1924-29, 1931-32 i 1932-33, Imprenta La Gutemberg, València, s/d.

MIGUEL, Amando de, *Manual de Estructura social de España*, Tecnos, Madrid, 1974.

MILLÁN SÁNCHEZ, Fernando, *La revolución laica. De la I. L. E. a la escuela de la República*, Fernando Torres, Col. Ciencias Sociales, 10, València, 1983.

MIRET MAGDALENA, Enrique, *Religión i irreligión hispanas*, Fernando Torres, València, 1976.

MOLERO PINTADO, Antonio, *La reforma educativa de la Segunda República Española. Primer bienio*, Santillana, Madrid, 1977.

MOLINER, V. i altres, *Escola i llengua al País Valencià*, 3 i 4, Sèrie La Unitat, 26, València, 1976.

MORATINOS IGLESIAS, José, *Historia de la educación en Alicante (Desde el s. XVIII hasta comienzos del s. XX)*, Caja de Ahorros Provincial de Alicante, Alacant, 1980.

MORENO MÍNGUEZ, Almudena, *Sociología de la Educación: Claves teóricas*, Septem Ediciones, Col. Septem Universitas, Oviedo, 2001.

MORENO SÁEZ, Fco. (introd. y coord.), *La escuela y los maestros, (1.857-1.970)*, Generalitat Valenciana, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, CAM, Fundació Cultural y Dip. Alicante, Inst. J. Gil-Albert, Alacant, 1994.

- (ed.), *La prensa en la provincia de Alicante durante la segunda República, (1.931-36)*, Dip. Alicante, Inst. de Cultura Juan Gil-Albert, Alacant, 1994.

MORENO SECO, Mónica, *Conflicto educativo y secularización en Alicante durante la II República (1.931-36)*, Dip. Alicante, Inst. de Cultura Juan Gil-Albert y Generalitat Valenciana, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, Col.l. Textos Universitaris, Alacant, 1995.

NIETO MARTÍN, Santiago, *La temática educativa en la prensa. Análisis de contenido*, Sever-Cuesta, Valladolid, 1986.

NÚÑEZ, Clara Eugenia, *La fuente de la riqueza. Educación y desarrollo económico en la España Contemporánea*, Alianza Universidad. Economía, Madrid, 1992.

OLMOS i TAMARIT, Vicent S., *Un món rural en transformació (II Congrés d'Història de l'Horta Sud, Catarroja)*, IDECO, Col.l. Miscel·lànies, 1, Catarroja, 1992.

ORTEGA, Félix, *Sociología, utopía y revolución*, Fernando Torres, Col. Interdisciplinar, 19, València, 1976.

- (y otros), *Manual de Sociología de la Educación*, Visor, Madrid, 1989.

ORTIZ ORIA, Vicente M., *Los riesgos de enseñar: la ansiedad de los profesores*, Amarú, Col. Psicología, Salamanca, 1995.

PALACIO LIS, Irene, *Moral, pacifismo e Historia. Implicaciones educativas en una Europa en crisis. 1.900-1.930*, Universitat de València, Serie Minor, 4, Departamento de Educación comparada e Historia de la Educación, 1.982.

PANIAGUA, Xavier y PIQUERAS, José A., *Trabajadores sin revolución*, Dip. València, Inst. Alfons El Magnànim, IVEI, Col.l. Politècnica, 29, València, 1986.

PASTORA HERRERO, José Fco., *Partidos políticos y educación*, Miñón, Valladolid, 1978.

Patronato de Misiones Pedagógicas, S. Aguirre, impresor, Madrid, 1934.

PÉREZ GALÁN, Mariano, *La enseñanza en la Segunda República*, Mondadori, Madrid, 1988.

PESET, J. L. y otros, *Ciencias y enseñanza en la revolución burguesa*, S. XXI de España, Madrid, 1978.

PETERSEN, Peter y PIAGET, M. J., *La nueva educación moral*, Publicaciones de la Revista de Pedagogía, Col. La Nueva Educación, XXIX, Madrid, 1933.

PICÓ, Josep i GIL, Salvador, *L'ensenyament general bàsic al País Valencià*, Dip. València, Col.l. Politècnica, 7, València, 1982.

Política del Frente Popular en Instrucción Pública (Algunos aspectos de la labor realizada), Ediciones Españolas, Madrid-València, 1937.

PUELLES BENÍTEZ, Manuel de, *Educación e ideología en la España contemporánea*, Labor, Barcelona, 1986.

Rafael Altamira, 1.855-1.951 (Homenaje a), Dip. Alicante, Inst. Gil-Albert, Alacant, 1987.

REBOLLO TORIO, Miguel A., *El lenguaje de la derecha en la 2ª República*, Fernando Torres, València, 1975.

- *Lenguaje y política. Introducción al vocabulario político republicano y franquista (1.931-71)*, Fernando Torres, Col. Interdisciplinar, 39, València, 1978.

REIG ARMERO, Ramiro, *Blasquistas y Clericales*, Dip. Valencia, IVEI, Inst. Alfons El Magnànim, Col. Estudios Universitarios, 14, València, 1986.

- *Obrers i ciutadans. Blasquistes i moviment obrer. València, 1.898-1.906*, Dip. València, Institució Alfons El Magnànim, València, 1982.

RIUS SANCHIS, Inmaculada, *El periodista, entre la organización y la represión: 1.899-1.940. Para una historia de la Asociación de la Prensa Valenciana*, Fundación Universitaria San Pablo C.E.U., València, 2000.

RODRÍGUEZ CORRASA, Cristina, *La libertad de enseñanza en España*, Tecnos, Madrid, 1998.

ROMEO, M. Cruz y SAZ, Ismael (eds.), *El siglo XX. Historiografía e historia*, Universitat de València, Col.l. Oberta. Història, València, 2002.

ROMERO PEÑAS, José L. y GONZÁLEZ-ANLEO, Juan, *Sociología para educadores*, Cincel, Madrid, 1974.

RUIZ RODRIGO, Cándido, *Catolicismo social y educación. La formación del proletariado en Valencia, 1.891-1.917*, València, 1982.

- *El debate por la escuela en Valencia (1.900-1.936)*, Universitat de València, Departamento de Educación Comparada e Historia de la Educación, València, 1987.
- *Política y educación en la II República (Valencia, 1.931-36)*, Universitat de València, Departamento de Educación Comparada e Historia de la Educación, València, 1993.

RUSSELL, Bertrand, *Assaigs impopulars*, Ed. 62, Barcelona, 1985.

- *La educación y el orden social*, Edhasa, Col. Perspectivas, Barcelona, 1988.
- *Por qué no soy cristiano (y otros ensayos)*, Edhasa, Barcelona, 1987.

SÁEZ FERNÁNDEZ, Teodoro, *La Escuela Normal de Maestros de Valencia. Monografía histórica (1.845-1.870)*, Universidad de Valencia, Escuela Universitaria del Profesorado de EGB, Servicio de Publicaciones, València, 1986.

- *La instrucción primaria en Valencia en la primera mitad del s. XIX*, Universidad de Valencia, Escuela Universitaria del Profesorado de EGB, Secretariado de Publicaciones, València, 1983.

SAMANIEGO BONEU, Mercedes, *Los movimientos obreros y la educación popular en España*, Narcea, Madrid, 1972.

SÁNCHEZ DE MADARIAGA, Elena, *Conceptos fundamentales de Historia*, Alianza Editorial, Col. El libro universitario. Herramientas / Historia y Geografía, 5, Madrid, 2001.

SELA, Aniceto, *La educación nacional*, Librería general de Victoriano Suárez, Col. Biblioteca de Derecho y Ciencias Sociales, Madrid, 1910.

SERÓ SABATÉ, Joaquín, *El niño republicano*, EDAF (reed.), Madrid, 1979.

SHARP, Rachel, *Conocimiento, ideología y política educativa*, Akal Universitaria, Col. Serie Educación, 117, Madrid, 1988.

SIMEÓN RIERA, J. Daniel, *Entre la rebel.lia i la tradició (Llíria durant la República i la Guerra Civil, 1.931-39)*, Dip. València, Col.1. Història Local, 11, València, 1993.

SOLANA, Ezequiel, *Don Andrés Manjón. Sus obras y lecturas pedagógicas*, El Magisterio Español, Madrid, s/d.

TERMCAT, Centre de Terminologia, *Larousse. Estadística*, Larousse Ed., Col. Diccionarios Terminológicos, Barcelona, 1998.

- *Larousse. Sociología*, Larousse Ed., Col. Diccionarios Terminológicos, Barcelona, 1998.

TIANA FERRER, Alejandro, *Investigación Histórico-Educativa Actual (La). Enfoques y Métodos*, UNED, Facultad de Filosofía y Ciencias de la Educación, Col. Cuadernos de la UNED, 63, Madrid, 1988.

- *Libro escolar, reflejo de intenciones políticas e influencias pedagógicas (El)*, UNED, Serie Proyecto MANES, Madrid, 2000.

THOMAS, Hugh, *La Guerra Civil Española, 1.936-39, V. I*, Grijalbo, Barcelona, 1978.

TUÑÓN DE LARA, Manuel, *La España del S. XX (II). De la Segunda República a la Guerra Civil (1.931-36)*, Laia, Barcelona, 1974.

- *Medio siglo de cultura española (1.885-1.936)*, Tecnos, Madrid, 1973.

UNAMUNO, Miguel de, *Discursos y Artículos. Obras Completas, IX*, Escelicer, Madrid, 1966.

VALLES CALATRAVA, José R., *La prensa*, Alhambra Longman, Madrid, 1991.

VALLS MONTÉS, Rafael, *La Derecha Regional Valenciana (1.930-36)*, Dip. Valencia, Inst. Alfons El Magnànim, IVEI, València, 1992.

- *El partit catòlic*, Universitat de València, Servei de publicacions, Col.l. Cultura universitària popular, 21, València, 1993.

VARGAS, Bruno, *Rodolfo Llopió (1.895-1.983). Una biografía política*, Planeta, Col. La España Plural, Barcelona, 1999.

VICENS VIVES, Jaime (dir.), *Historia de España y América (V)*, Vicens-Vives, Barcelona, 1971.

VIÑAO FRAGO, Antonio, *Innovación pedagógica y racionalidad científica. La escuela graduada pública en España (1.898-1.936)*, Akal, Madrid, 1990.

- *Política y educación en los orígenes de la España contemporánea*, S. XXI, Madrid, 1982.

WEBER, Max, *Ensayos de Sociología Contemporánea, II*, Planeta-Agostini, Barcelona, 1985.

YOUNG, Michael, *El triunfo de la meritocracia, 1.870-2.033. Ensayo sobre la educación y la igualdad*, Tecnos, Madrid, 1964.

YSERN LAGARDA, Lluís, *El Moviment obrer i la República, 1.930-1.932*, Dip. Valencia, Inst. Alfons El Magnànim, IVEI, València, 1987.

ZULUETA, Luís, *El maestro (Conferencia pronunciada en el Ateneo de Madrid)*, Ediciones de la lectura, Col. Ciencia y Educación, Madrid, s/d.

FONTS PERIÒDIQUES CONSULTADES

- Acción Antoniana, La*, pp.franciscans, València, 1932.
- Acción y Fe* (abans *La Acción Católica*), València, 1931-32.
- Almanaque de Las Provincias*, València, 1935-36.
- Almanaque de Valencia* (dir. Enrique Malboysson), València, 1933-35.
- Altea*, Sociedad Filarmónica Alteana, Altea, 1931-36.
- Amanecer*, Órgano de la Sección literaria del Coro Clavé, Elx, 1931.
- Anales de la Universidad de Valencia*, València, 1931.
- Annals de l'IDECO*, Alaquàs (impr.), 1989-91.
- Anuario Estadístico de España*, INE, Madrid, 1930-34.
- Año que tú naciste, El* (1930-36), Barcelona, reed. actual.
- Auras del Colegio* (abans *Auras*), pp. jesuïtes, València, 1931-33.
- Avant*, Setmanari Valencianista Republicà, València, 1930-31.
- Ayer* (ed. Asociación de Historia Contemporánea), Madrid, 1993-2002.
- Boletín de Educación* (Min. I. Pública y B.A.), Madrid: 1934, València: 1937.
- Boletín de la Academia de la Historia*, Madrid, 1932.
- Boletín de la Asociación de Historia Contemporánea*, Cáceres, 1995.
- Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, Madrid, 1934.
- Boletín Oficial del Arzobispado de Valencia*, València, 1930-36.
- Camí, El*, Setmanari Valencianista, València, 1932-34.
- Colección Legislativa de Instrucción Pública*, Madrid, 1931-33.
- Contemporanea*, intel.lectual conservadora, València, 1933-34.
- Correo, El*, Derecha Liberal Republicana, Alacant, 1931-34.
- Cuadernos de Pedagogía*, Barcelona, 1978-2003.
- Debats* (ed. Institució Valenciana d'Estudis i Investigació), València, 1986.
- Día del Libro*, Madrid, 1997.
- Diario de Alicante*, republicà, Alacant, 1931.
- Eco, El*, Órgano oficial de la Derecha Illicitana, Elx, 1933.
- Educadores*, Fed. española de religiosos de la enseñanza, Madrid, 1979.

Elche, Semanario Republicano Radical Socialista, Elx, 1931-33.

Escuela, La, Fed. de Levante del Magist. Nac. de 1ª. Ens., Castelló, 1922.

Espais Didàctics, València, 1994.

Helios, vegetariana-naturista, València, 1931.

Historia de la Educación, Rev. Interuniversitaria, Salamanca, 1982.

Ilicitano, El, Sociedad Artística Orfeón Ilicitano, Elx, 1931-32.

Levante. El Mercantil Valenciano, València, 1993-99.

Libertas, Fed. Regional de Estudiantes Católicos, València, 1932-34.

Luchador, El, republicà, Alacant, 1931-32.

Magisterio Español, El, Periódico prof. de la enseñanza, Madrid, 1993-96.

Magisterio Nacional, El, Asoc. Nac. del Magisterio Primario, Madrid, 1936.

Magisterio Valenciano, El, València, 1922-24.

Mundo, El, Madrid, 2001.

Nación, La, Buenos Aires, 1930.

Nueva Cultura, València, 1936.

Obrero, El, socialista-obrerista, Elx, 1929-33.

Orto, anarcosindicalista, València, 1932.

Patria, Órgano de las derechas ilicitanas, Elx, 1933.

Provincias, Las, València, 1995.

País, El, Madrid, 1994-98.

Punt, El (abans *El Periòdic*), edició del País Valencià, València, 2001.

Revista de Ciencias de la Educación, Inst. Calasanz C. Educ., Madrid, 1981.

República de les Lletres, La, rev. literària, art i política, València, 1934-36.

Revista de Escuelas Normales, Cuenca: 1927, Córdoba: 1930.

Revista de Pedagogía, Madrid, 1931-36.

Revista Española de Pedagogía, I. Calasanz Pedag., CSIC, Madrid, 1976-80.

Tiempo de Historia, Madrid, 1976.

Semana Gráfica, La, rev. de societat, València, 1931-32.

Temps, El, Setmanari d'informació general, València, 1984-97.

Tiempos Nuevos, Rev. de Sociología, Arte y Economía, Barcelona, 1934.

ARXIUS, BIBLIOTEQUES, HEMEROTEQUES I INSTITUCIONS CONSULTADES

Archivo-Biblioteca del Consejo de Estado. Madrid.
Archivo General de la Administración. Alcalá de Henares.
Archivo Museo Pedagógico Nacional. Resid. de Estudiantes. Madrid.
Archivo Nacional. Sección Guerra Civil. Salamanca.
Arxiu-Biblioteca Escola de Magisteri “Ausiàs March”. València.
Arxiu Diputació. Castelló.
Arxiu Diputació. València.
Arxiu Històric-Hemeroteca Provincial. Alacant.
Arxiu Municipal. Elx.
Arxiu Municipal. València.
Biblioteca del Congreso. Madrid.
Biblioteca-Hemeroteca Municipal. Elx.
Biblioteca-Hemeroteca Universitària. València.
Biblioteca Municipal. València.
Biblioteca Nacional. Madrid.
Biblioteca Popular. València.
Biblioteca Provincial. Alacant.
Biblioteca Pública. Fundació “Nicolau Primitiu”. València.
Fundació “Gabriel Miró”, CAM. Llegat de Rodolfo Llopis. Alacant.
Fundación “Ortega y Gasset”. Madrid.
Fundación “Pablo Iglesias”. Madrid.
Hemeroteca Municipal. València.
Instituto de Inf. y Doc. de C.S. y H. (ISOC). Min. de Cultura. Madrid.
Instituto Nacional de Estadística (INE). València.

**Universitat de València
Facultat de Geografia i Història
Departament d'Història Contemporània**

**La incidència de la reforma escolar republicana en la societat valenciana.
1.931-33**

**Volum II
Apèndix documental**

**Tesi doctoral
Presentada per Jesús Fortea Peris
Dirigida per la Dra. Aurora Bosch Sánchez**

València, 2.003

Volum II

APÈNDIX DOCUMENTAL

Nº.	Descripció del document	Pàg.
1	Necessitats educatives de la primera ensenyança. Extracte de les assemblees celebrades per la <i>Federación de las Asociaciones de Maestros de Levante</i> . 1914-26.	468
2	Manifest electoral. Deficiències escolars de València ciutat.	470
3	Inspecció sobre les necessitats escolars d'Alacant ciutat.	472
4	Premis de final de curs a les alumnes.	473
5	Fotografies sobre les dolentes condicions de les escoles a les rodalies de València ciutat.	474
6	Fotografies sobre higienització escolar.	477
7	Aspiracions professionals del Magisteri.	479
8	Demandes professionals de la <i>Confederación Nacional de Maestros</i> .	481
9	Assemblea de l' <i>Asociación Nacional del Magisterio</i> .	482
10	Comentari sobre la realitat de les retribucions dels mestres.	483
11	Protesta dels estudiants contra el pla d'ensenyança i els deficients locals de les Escoles Normals de Magisteri de València.	484
12	Sessió del Claustre. Escola Normal Femenina de València. Propostes provisional al mal estat dels locals.	486
13	Esperances del Magisteri davant el nou règim republicà.	488
14	Titulació acadèmica per exercir l'ensenyança.	489
15	Cursets de selecció professional. Avanç.	491
16	Escola estatal <i>versus</i> escola autonòmica.	492
17	Mestres laics. Peticions.	493
18	Condicions per exercir l'ensenyança privada sense titulació.	494
19	Formació del professorat. Nou pla.	495
20	Curset per a mestres a Altea. Fotografia sobre una lliçó pràctica d'Educació Física.	496
21	Curset per a mestres a Altea. Fotografia dels assistents.	497

22	Curset per a mestres a Altea. Fotografia amb el Director General de Primera ensenyança.	498
23	Mestres municipals de València. Visita a l'alcalde.	499
24	Residència per a professorat i alumnat normalista.	500
25	Carta de Dionisio Prieto a Rodolfo Llopis. Equiparació del mestres amb altres funcionaris. 3 de febrer de 1933.	501
26	Mestres laics. Demandes.	505
27	Il.lustració sobre les condicions del treball docent.	506
28	Escoles Normals del País Valencià. 1930-31.	507
29	Sous docents. Pressupost de 1933.	508
30	Retribucions comparades dels funcionaris. 1935.	512
31	Carta de recomanació adreçada al President del Congrés de Diputats.	514
32	Depuració franquista del Magisteri republicà amb dibuix il.lustratiu que s'hi acompanyava.	516
33	Aspiracions d'una fundació privada religiosa en la formació de mestres.	518
34	Actituds particulars del Magisteri.	519
35	Esperances republicanes.	520
36	Simbologia republicana a les escoles.	521
37	Simbologia republicana a les escoles.	523
38	Divulgació a les escoles de la festa del Primer de Maig.	524
39	Decret d'ensenyança religiosa.	525
40	Actituds particulars del Magisteri.	526
41	Sentiment anticlerical.	527
42	Enfrontament mestre-rector.	528
43	Sol.licitud d'ensenyança religiosa.	529
44	Enfrontament mestre-rector.	530
45	Exposició del Cardenal Primat al President del Govern Provisional.	531

46	Divulgació dels ordes religiosos.	534
47	Reivindicació del mestre Ripoll.	535
48	Carta pastoral de l'episcopat.	537
49	Anticlericalisme.	540
50	Vinyeta crítica amb el clero.	541
51	Necessitat d'escoles no religioses.	542
52	Constitució de 1931. Extracte.	543
53	La Constitució a les escoles.	548
54	Actituds particulars de mestres.	551
55	Propaganda religiosa.	552
56	Idees retrògrades.	553
57	Per la renovació generacional i ideològica dels ensenyants.	554
58	Col.lecta catòlica.	556
59	Contra la secularització del calendari escolar.	557
60	Informació sobre l'almanac escolar.	558
61	Posicionament de la <i>Derecha Regional Valenciana</i> .	559
62	Dreta i escola catòlica.	560
63	Pares d'alumnes dels centres religiosos.	561
64	Pares d'alumnes dels centres religiosos.	562
65	Carta encíclica papal. Fragment.	563
66	Contra el puritanisme.	566
67	Reivindicació del mestre Ripoll.	567
68	Reivindicació del mestre Ripoll.	568
69	Llibres religiosos en valencià.	570
70	Clericalisme antimaçó.	571
71	Oferta d'escoles catòliques. València ciutat.	573
72	Formació del "Padre de familia". Extracte de conclusions	574
73	Política i església.	576
74	Partidisme catòlic.	577
75	Pedagogia per a catòlics.	578

76	Contra la coeducació.	579
77	Antics alumnes dels jesuïtes. València ciutat.	580
78	Opinió anticlerical.	582
79	Extracte del <i>Manifiesto electoral de Nueva Cultura</i> .	584
80	Sobre la llibertat religiosa a l'escola.	585
81	Valencianisme escolar.	586
82	En clau d'humor.	588
83	En clau d'humor.	588
84	Visita a València del Director General de Primera Ensenyança.	589
85	Sol.licitud per rebre l'ensenyança religiosa.	590
86	Croada contra la coeducació.	591
87	Locals escolars. Alacant.	592
88	Necessitat de personal sense títol.	593
89	Instrucció religiosa escolar.	594
90	Despeses municipals d'Instrucció Pública. València ciutat. 1931.	596
91	Despeses municipals d'Instrucció Pública. València ciutat. 1932.	598
92	Despeses municipals d'Instrucció Pública. València ciutat. 1933.	600
93	Pressupost estatal d'Instrucció Pública. Comparació 1932-33.	602
94	Augment del nombre de mestres a nivell estatal.	604
95	Evolució de l'ensenyança.	608
96	Gràfiques sobre Instrucció Pública. 1931-37.	611
97	Bilingüisme escolar. El cas català.	616
98	Creació del <i>Patronato de Misiones Pedagógicas</i> .	618
99	En benefici de les colònies escolars.	622
100	Donatius per a les colònies escolars.	623
101	Colònies escolars municipals de València ciutat.	624
102	La creació d'escoles segons els blasquistes.	625
103	Ajornament del bilingüisme escolar. Versió oficial.	628
104	Escola-jardí.	629
105	Biblioteques escolars.	630

106	Demanda del bilingüisme escolar.	633
107	Necessitats de locals escolars.	634
108	Biblioteques. Secció circulant.	635
109	Colònia escolar <i>FUE</i> .	636
110	Jardins escolars.	637
111	Jardí escolar.	638
112	Despeses escolars municipals per províncies. 1931.	639
113	Institut-escola de València ciutat.	640
114	Federació de colònies escolars.	642
115	Colònia escolar <i>Blasco Ibáñez</i> .	643
116	Colònia escolar de xiquets tuberculosos.	644
117	Colònia escolar <i>Sindicato Femenino</i> .	645
118	Colònia escolar dels fills d'obrers aturats.	646
119	Construccions escolars. Emissió de deute amortitzable.	647
120	Colònia escolar cocentainera.	656
121	Oferta d'ensenyança religiosa.	657
122	Assistents a l' <i>Escola d'Estiu</i> de Barcelona.	658
123	Construccions escolars. Condicions emissió deute.	659
124	Centres d'ensenyança religiosa.	666
125	Colònia escolar <i>Pablo Iglesias</i> .	667
126	Despeses d'Instrucció Pública (Capítol 10) per províncies. 1932.	668
127	Institucions complementàries a l'escola per províncies. 1932.	670
128	Pressupostos municipals d'Instrucció Pública. Percentatges. 1932.	672
129	Augment dels pressupostos municipals d'Instrucció Pública. Període 1925-32.	673
130	Augment de les despeses municipals en Instrucció Pública. Període 1925-32.	675
131	Mestres valencianistes a l' <i>Asamblea de Maestros de Levante</i> .	676
132	Activitats de la <i>FUE</i> de Magisteri.	677
133	Activitats de la <i>FUE</i> de Magisteri.	679

134	Proposta de treball escolar. Mestres valencianistes.	680
135	Divulgació gramatical del valencià.	681
136	Fitxa model d'orientació professional.	682
137	Postulació per les colònies escolars.	683
138	Nombre d'escoles.	685
139	Creació de biblioteques al País Valencià. 1932-33.	686
140	Biblioteques creades per províncies. 1932.33. Mapa.	688
141	Biblioteques creades per províncies. 1932-33. Gràfic.	689
142	Missions Pedagògiques al País Valencià. 1932-33. Mapa.	690
143	Biblioteques concedides pel <i>Patronato de Misiones Pedagógicas</i> .	691
144	Població. 1930-33.	692
145	Proporció mestres-inspectors. 1927-33.	693
146	Valencianisme escolar. Model d'inscripció.	694
147	Escoles de la província d'Alacant. Estat, necessitat i possibles construccions. Diversos anys.	695
148	Divulgació de l'ensenyança valenciana.	697
149	Centres de col.laboració de la província d'Alacant.	698
150	Escoles graduades. Xifres comparatives. 1928-35.	699
151	Mestres <i>nacionales</i> . Xifres comparatives. 1928-35.	703
152	Labor realitzada durant la II República per l'ensenyança primària, segons el <i>Frente Popular</i> .	707
153	Col.legis privats religiosos. Fotografies.	711
154	Demandes dels col.legis privats religiosos.	716
155	Alumnat del <i>Colegio San José</i> dels jesuïtes. València ciutat. Gràfica comparativa.	717
156	Contra la instrucció pública. Anunci de conferència.	718
157	Instrucció religiosa escolar.	719
158	Normes d'ensenyança religiosa a les escoles públiques.	720
159	Escrit en vers contra els jesuïtes.	722
160	Ensenyança del catecisme.	724

161	Dissolució de la <i>Compañía de Jesús</i> .	725
162	Autorització de rendes a fundacions benèfiques.	728
163	Patronat central d'institucions beneficodocents.	730
164	Continuïtat dels centres incautats als jesuïtes. Normes.	733
165	Circular per l'escola catòlica.	734
166	Col.lecta per l'escola catòlica.	736
167	Col.lecta per l'escola catòlica.	737
168	Nombre de col.legis catòlics de primera ensenyança i d'escoles públiques, per províncies, 1932.	738
169	Col.legis d'ordes religiosos al País valencià. 1932.	739
170	Obligacions morals i econòmiques dels catòlics.	740
171	Inconformisme i esperances dels jesuïtes.	741
172	Llei de Confessions i Congregacions religioses.	743
173	Crítica conservadora a la Llei de Confessions i Congregacions religioses.	753
174	A l'ombra dels jesuïtes. <i>Academia Ausias March</i> .	760
175	Ajornament de l'obra educativa del primer bienni. Exemples.	762
176	Ajornament de la substitució de l'ensenyança religiosa.	763
177	Construccions i necessitats escolars. Alacant.	765
178	Extracte de l' <i>Asamblea de la Confederación Católica de Padres de Familia</i> .	771
179	Comentaris a una enquesta vocacional.	774

Document 1

Necessitats educatives de la primera ensenyança. Extracte de les assemblees celebrades per la *Federación de las Asociaciones de Maestros de Levante*.
1914-26.

València. 15-1-1.914. A més d'aprovar-se el Reglament, destaquem la 8a. aspiració societària del mestre: millora i augment del nombre d'escoles necessàries, i la 6a. proposta: creació de classes adultes i igual gratificació al magisteri femení que al masculí.

Albacete. 12-9-1.915. Algunes propostes fetes al Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts: 3a., construcció d'edificis escolars per part de l'estat; 8a., activar el pagament per a material escolar; 9a., encarregar a l'estat la ensenyança primària ja que les diputacions i altres institucions públiques la tenien desatesa.

Castelló. 6-3-1.916. Acords: 2on., construcció d'escoles per l'estat: Aspiracions pedagògiques: 1a., impulsar obres i institucions complementàries de l'escola; 3a., graduació d'escoles públiques; 7a., prohibir als ajuntaments la creació o subvenció d'escoles municipals i particulars si no s'atenen abans les necessitats de les públiques; 13a., crear una escola-jardí si més no en cada capital de districte universitari.

Múrcia. 15-2-1.917. Acords: 2on., graduació d'escoles públiques; 3er., establir escoles d'anormals i jardins d'infantesa.

València. 11-2-1.918. Acords: 2on., que l'estat s'encarregue del pagament als mestres, emancipant-se d'ajuntaments, diputacions i mancomunitats; 4rt., construccions d'escoles graduades amb el material pedagògic necessari.

Albacete. 1-3-1.919. Acords: 4rt., construcció d'edificis escolars i graduació de totes les escoles.

Castelló. Del 28 al 30-12-1.921. Conclusions finals del tema 1er.: 1a., graduació i especialització escolar; 2a., creació d'institucions escolars complementàries; 5a., construcció d'escoles per l'estat.

València. 30-13-1.923. Acords: 2on, adequar edificis i material escolar.

València. 15 i 16-5-1.924. Ponències del Congrés de Pedagogia: 1a., construcció d'escoles i material d'ensenyança; 2a., classes complementàries d'adults; 7a., recursos didàctics.

Alacant, 15 al 19-12-1.926. A més del Curset de Perfeccionament per a Mestres, a l'assemblea reglamentària s'insistí en el valor de l'escola nacional i els problemes de la creació d'escoles.

Font: Arxiu Històric Nacional (Secció Guerra Civil), Salamanca. Madrid, P.S., Carpeta 1.009, Lligall 3.738.

Manifest electoral. Deficiències escolars de València ciutat.

Cultura y elecciones

**Un manifiesto
a los electores y candi-
datos a concejales**

Los firmantes de la presente exposición nos creemos en el deber de requerir el interés de los candidatos y electores de la actual campaña electoral para recordarle que Valencia, tercera capital de España con 50.000 niños en edad escolar, sólo tiene escuelas para 12.000, quedando por tanto 38.000 niños desatendidos.

Estas escuelas son malísimas; perfectamente condicionadas para convertir en tuberculosis a los niños que a ellas acuden.

El menaje de estas clases deforma su esqueleto, les obliga a adoptar posiciones que son un verdadero tormento para sus débiles organismos; la falta de luz fatiga sus ojos, y las malas condiciones de los retretes y la falta de limpieza convierten las escuelas en cuartos donde se encierra a los niños para que se infecten con toda clase de enfermedades.

Valencia no tiene escuelas para anormales, donde los niños de inteligencia débil puedan adquirir la cultura y la moral necesarias a su retreño mental.

Valencia no tiene baños económicos donde el obrero pueda limpiar su cuerpo, necesidad tan precisa para el organismo como para el espíritu.

Valencia no tiene jardines para niños, cuando tan necesarios son en cada barrio.

Valencia no tiene escuelas para párvulos, donde los pequeñuelos queden atendidos mientras sus padres cumplen sus habituales ocupaciones.

Valencia no tiene cantinas escolares, de las que debiera haber en cada Grupo Escolar para los hijos de familias que por falta de medios o por el carácter de sus trabajos no pueden atenderles a la hora de las comidas.

Valencia no hace lucha antituberculosa municipal; faltan tres o cuatro dispensarios antituberculosos, y los que hay deben mejorarse. Los tuberculosos no deben ser un peligro para sus familiares y vecinos. Esto puede conseguirse con la limpieza y cuidado especial de los enfermos.

Valencia no hace inspección higiénica de las viviendas. Precisa que las censas que no reúnan condiciones sanitarias se reformen o derriben aun ayudando para ello a los propietarios modestos.

El Ayuntamiento de Valencia debe dar ejemplo poniendo en buenas condiciones sus locales, singularmente sus escuelas.

Por la mañana que oficialmente se llama así, se ha producido el último movimiento de los alumnos, aplaudido y aun ayudado por personalidades de todas tendencias.

Valencia no evita los estragos del tracoma, reuniendo a los niños enfermos de los ojos en escuelas a propósito.

No tratamos de hacer cargos a lo que hasta ahora intervinieron en la labor municipal de cultura. Pero nos creemos en el deber de dirigir nuestra modesta voz a la opinión para recordar el triste estado de estos problemas, que requieren urgente solución.

Valencia tiene potencialidad de evitar este estado de cosas; tiene el deber de evitarlo, y lo evitará seguramente.

Se va a elegir a quienes pueden corregirlo o empeorarlo. Estas elecciones a concejales pueden significar la complicidad del pueblo con estas vergüenzas o el deseo de los ciudadanos de que desaparezcan para siempre.

Pedimos a los electores que demanden el cumplimiento por sus elegidos de estos deberes sociales, y a éstos que se obliguen de manera formal y concreta a realizar las aspiraciones expresadas en bien de la ciudad.

Pedimos a izquierdas y derechas que por Valencia, y singularmente por sus niños, actúen abiertamente en esta campaña en favor de la cultura y de la sanidad.

Por nuestra parte hemos de seguir atentos a la acogida que dispensa la nueva Corporación a estas sugerencias para en todo momento recordar, como creemos que es nuestro deber, el grado de interés que la ciudad debe reflejar en la obra municipal.

Ciudad, 3 abril de 1931. — Por «Asociación para el Fomento de la Cultura e Higiene», «Grupo de Educación Nueva» y Sociedad «Los tuberculosos y sus defensores»: Mariano Pérez Feliu, Luis Valencia, A. García Brustenga, Vicente López, M. Thous Llorens.

Inspecció sobre les necessitats escolars d'Alacant ciutat.

VISITANDO ESCUELAS

Los concejales don Rafael Blasco, don Eliseo Gómez Serrano y don José Tari, aprovechando la terminación del curso escolar visitaron ayer las escuelas de Altamira, Benalúa, Velázquez y Maldonado inspeccionándolas detenidamente haciéndose cargo de sus más perentorias necesidades para subvenir a ellas rápidamente.

Los celosos ediles conversaron con profesores alumnos y admiraron los trabajos de las Exposiciones Escolares que se exhiben al público y que ponen de manifiesto el celo del profesorado que logra sacar tanto partido de los escasos y no muy buenos medios de que dispone, para la función pedagógica que se le tiene encomendada.

Los señores Tari, Gómez y Blasco tuvieron justas frases de aliento y encomio para profesores y alumnos.

Premis de final de curs a les alumnes.

Institución para la Enseñanza de la Mujer

Previos los correspondientes exámenes de fin de curso, se han concedido los siguientes premios:

ESCUELA PRIMARIA. (Primer grado.) — Puntualidad y asiduidad: Desamparados Cervera Pérez, premio; Desamparados Ubiedo Pío, accésit; Anita Gallego Monzó, accésit.

Aseo y limpieza: Encarnación Bataller Ballesta, premio; Eulalia Miró Plus, accésit; Carmen Gallego Monzó, accésit.

Aplicación y laboriosidad: Carmen Sanclús Monje, premio; Anita García Martí, accésit; Amparín Sanchi-Monje, accésit.

ESCUELA PRIMARIA. (Segundo grado.) — Puntualidad y asiduidad: Carmen Langa Samper, premio; Consuelo Masot Martí, accésit; Emilia Ferri Miralles, accésit.

Aseo y limpieza: Soledad Mendoc Cortés, premio; Desamparados Canet Pitarch, accésit; Julia Primo Plus, accésit.

Aplicación y laboriosidad: Dolores Martínez Pavía, premio; Carmen Langa Samper, accésit; Victoria Canet Pitarch, accésit.

ESCUELAS SUPERIORES. PREMIOS ORDINARIOS. — Puntualidad y asiduidad: Concepción Bosca Clement, premio;

Aseo y limpieza: Concepción Paletchá Campillos, premio.

ESCUELA DE BELLAS ARTES. ASIGNATURA AL OLEO. (Tercer curso.) — María Teresa Fernández de Messeguer, premio; Concepción Paletchá Campillos, accésit; Concepción Fernández de Messeguer, accésit.

ESCUELA DE IDIOMAS FRANCÉS. (Primer curso.) — María Teresa Fernández de Messeguer, premio; Concepción Fernández de Messeguer, accésit.

PREMIOS EXTRAORDINARIOS. — Premio de cincuenta pesetas en metálico concedido por una generosa bienhechora: A Josefina Grifol Cutanda, premio de cincuenta pesetas; a Concepción Bosca Clement, accésit, 25 pesetas.

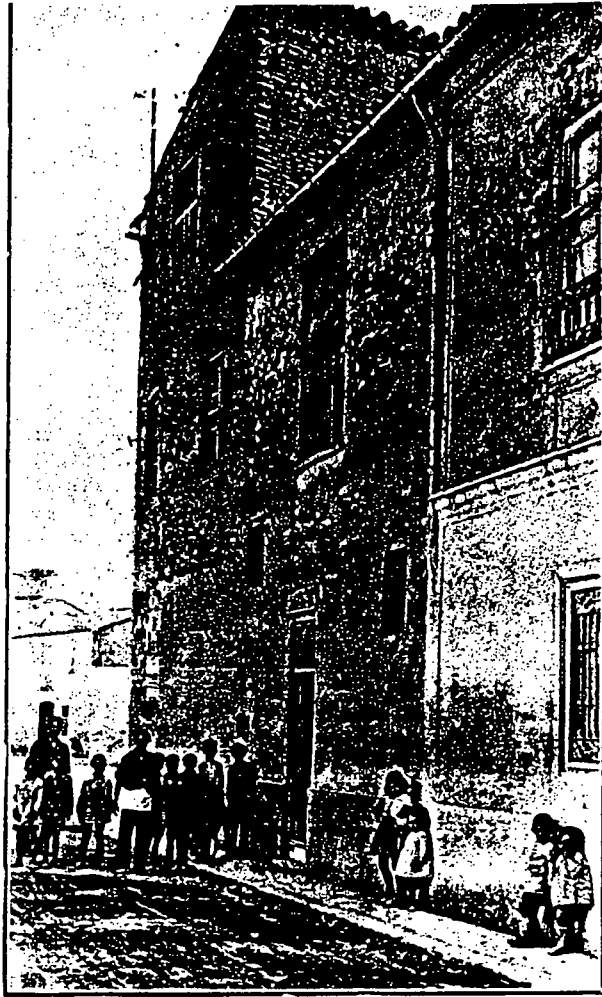
Premios otorgados por don José García Zaonero, en metálico, a las alumnas que más se hayan distinguido por sus cualidades morales:

A Concepción Paletchá Campillos, 25 pesetas; a Desamparados Gómez López, 25 pesetas; a Vicra Pínel García, 25 pesetas; a María Eugéncha Fernández, 25 pesetas.

Document 5

Fotografies que il.lustraven sobre les males condiciones de les escoles.

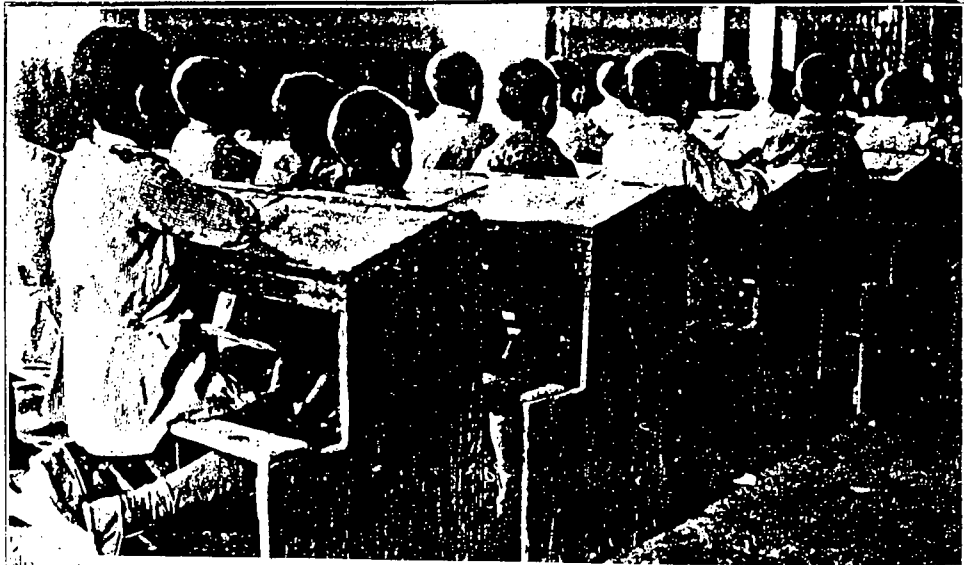
Rodalies de València.

Fachada de la escuela de Masarrochos durante el pasado año.
La peor del pueblo entonces.

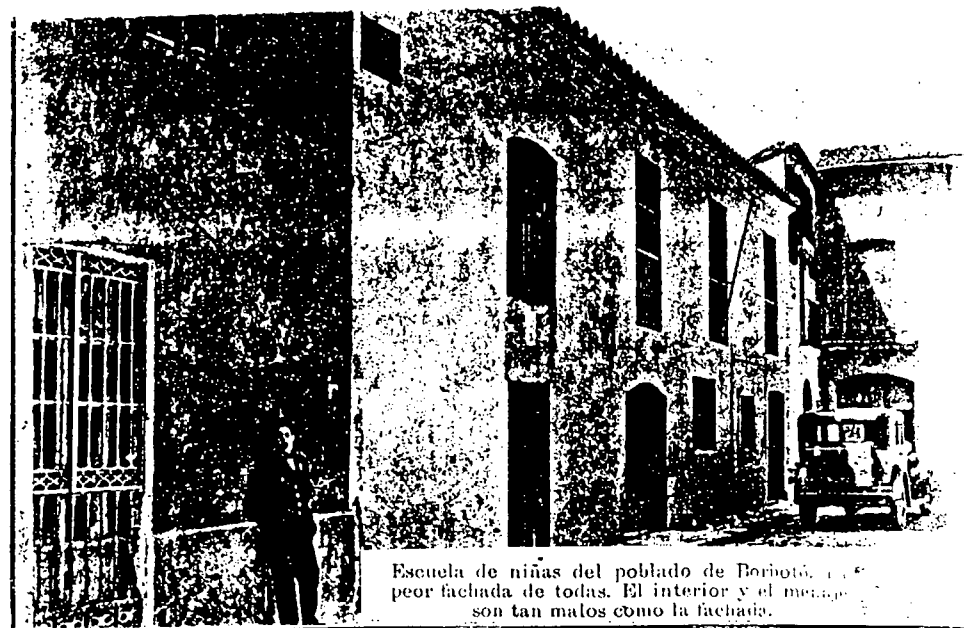
Escuela de niños de Borbotó. Un asiento bueno. Malos todos los demás.

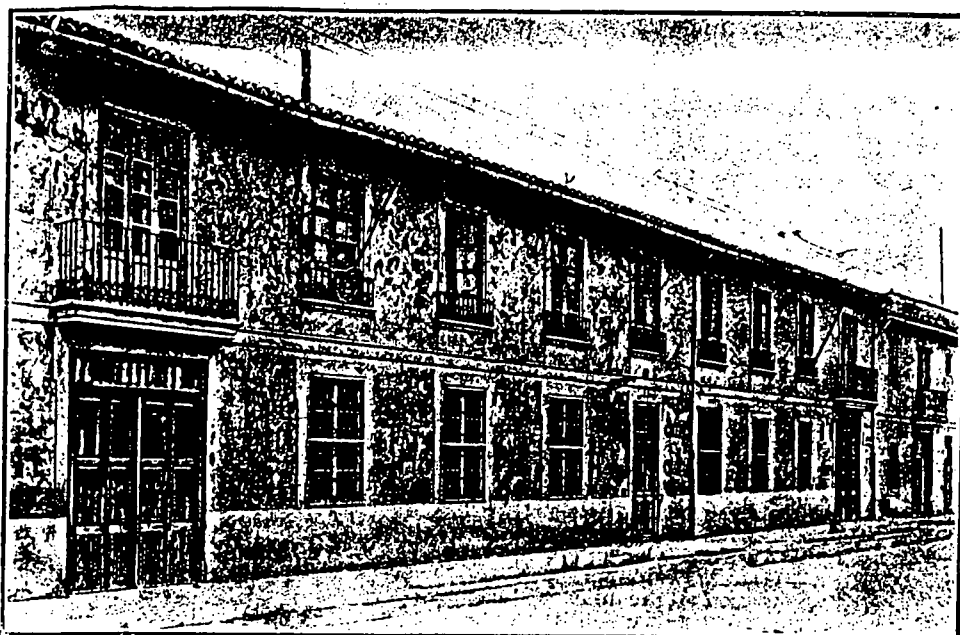
Escuela de Masarrochos (anexionado a Valencia). Los bancos, antiguos y rotos, son un tormento para los niños, que deforman su esqueleto durante las clases.

Escuela de Borbotó. Mala escuela y malos bancos. ¡Pobres niños!

Escuela de niñas del poblado de Borbotó. La peor fachada de todas. El interior y el menaje son tan malos como la fachada.

Fachada de las escuelas de Benicalap hasta el pasado año. Hoy mejorada la fachada.

Benicalap (camino Burjasot). Bancos tormentos para niños, que las Juntas de protección a la infancia y la de tuberculosis deben hacer desaparecer.

Font: *La Semana Gráfica*, 281, 28-11-1931, pp. 14-15.

Document 6

Fotografies sobre higienització escolar

Una escuela económica por demás, pues no necesita ni paredes. Así podrían hacerse en veinticuatro horas cuantas faltan en Valencia.

Colonia escolar permanente en Suiza. Como esa hay que edificar varias en Valencia.

Maestros: Vuestros discípulos vestidos o desnudos y al sol sentirían más calor que en vuestras escuelas y serían menos veces tuberculosos. Sacarlos al mundo para enseñarlos debe ser motivo de gratitud de los padres y autoridades.

Grupo de niños con su director, el joven y culto profesor don Manuel Quiles, que alterna las clases del colegio con excursiones al monte, campo y playa que tanto benefician a los niños. Ejemplo digno de imitarse.

LA SEMANA GRÁFICA

Font: *La Semana Gráfica*, 283, 12-12-1931, pp. 14-15.

Document 7

Aspiracions professionals del Magisteri

**Federación de las Asociaciones de
Maestros Nacionales de Levante**

El Directorio de esta Federación, reunido el día 30 de diciembre en el salón de actos del Ateneo Científico de Valencia para celebrar la sesión anual reglamentaria que correspondía al año 1923 y a esta provincia, según turno establecido por sus estatutos, declara su inquebrantable adhesión a la Asociación Nacional, de la que se considera firme sostén y defensora fervorosa.

Ratifica todo el ideario contenido en su programa y sintetizado en los acuerdos que desde su creación adoptaron repetidas asambleas en defensa de la Escuela Nacional y de los derechos que como clase corresponden al Magisterio; y concreta en las siguientes sus aspiraciones inmediatas para ser defendidas ante las autoridades supremas de la enseñanza.

1.º Elaboración de una Ley de Instrucción pública, en armonía con las necesidades de la cultura española. Mientras tal disposición se dicte, derogación de todos los derechos de privilegio contenidas en el vigente Estatuto, según las reclamaciones que tiene formuladas la Asociación Nacional del Magisterio Primario, y evitación de que sus preceptos actuales se apliquen con carácter retroactivo.

2.º Mejoramiento de la función educadora que cumple la Escuela, dotando a ésta de edificios adecuados, de material abundante, y concediéndole verdadero carácter nacional evitando en ellas ingerencias ajenas al propio Estado, y prodigando los recursos, que intensifiquen su rendimiento.

3.º Dignificación oficial del Magisterio, concediéndole en el régimen de dotaciones igual trato que a los demás funcionarios públicos, porque así lo demandan la justicia, la importancia de la función que presta, la amplitud de sus estudios y el rigor de las pruebas de suficiencia exigidas para el ingreso.

4.º Que se suprima la Inspección de primera enseñanza con carácter profesional, para ser ejercida ocasionalmente por Maestros Nacionales

5.º Conversión de la Escuela de Estudios Superiores en alto Centro de investigación, suprimiéndole los privilegios profesionales que disfruta.

6.º Inmediata supresión de la lista única de opositores, acomodando el ingreso a un régimen de Rectorados o regiones.

7.º Que las huérfanas de Maestro que enviuden, tengan derecho a la pensión que les correspondería siendo solteras

8.º Que para dar más eficacia al socorro de la Nacional, tengan los representantes provinciales una cantidad suficiente para otorgar el subsidio al ocurrir el fallecimiento.

9.º Creación de un importante órgano de Prensa, propiedad de la Nacional Y

10.º Solicitar la convocatoria de una Asamblea o Junta directiva de la Nacional en Madrid, que en los actuales momentos de renovación acredite ante el Directorio militar las pretensiones justísimas que el Magisterio tiene en orden al servicio que presta y a su propia mejora.

Valencia, diciembre, 1923.

Demandes professionals de la *Confederación Nacional de Maestros*

De enseñanza

En las últimas sesiones celebradas por la Confederación Nacional de Maestros se aprobaron las siguientes conclusiones:

Que sea pronto una realidad el apartado 13 de la real orden de 5 de setiembre último sobre el paso al primer escalafón de todos los aprobados sin plaza del segundo, sin que para ello se les exijan nuevas pruebas.

Que para el ingreso en propiedad de los maestros interinos y sustitutos se formen listas con arreglo a sus servicios, sin determinar provincia para dicho ingreso.

Fusión de escalafones, colocando los maestros del segundo a continuación de los del primero, delante de las listas supletorias de las oposiciones de 1928. Desaparición de la categoría de 3.500 pesetas y quinquientos de 1.000.

Si no se consigue la unificación de los escalafones en la forma expresada, que el segundo esté integrado por categorías desde 3.000 a 6.000 pesetas.

Que se supriman las oposiciones restringidas para el ascenso, estableciendo premios en su lugar para los maestros que lo merezcan por sus méritos, siempre sin efectos escalafonales.

Que queden sin efecto las últimas disposiciones sobre la reforma del Estatuto general del Magisterio en todo aquello que se halle en pugna con las aspiraciones y derechos de la clase.

Que no haya limitación en el censo para el traslado de los maestros del segundo escalafón en las resultas del primero, respetándoseles la preferencia que siempre han tenido para las localidades inferiores a 501 habitantes.

Que desaparezca la limitación de edad para tomar parte en las actuales y sucesivas oposiciones mientras sea el sistema de ingreso en el Magisterio. Que los maestros del segundo escalafón y los hijos de maestro nacional no consuman plaza en esta clase de oposiciones; y

Que se insista en todo lo que constituye el programa de esta entidad, como creación de escuelas, mejora pedagógica e higiénica de locales, estrotera, etc.

Asamblea de l'Asociación Nacional del Magisterio

Asamblea del Magisterio

Presidiendo el ministro de Instrucción se celebró la Asamblea anual de la Asociación Nacional del Magisterio.

El presidente nacional señor Xandri explicó la presencia del ministro para informar sobre sus últimas disposiciones.

El ministro explicó el nombramiento del señor Xandri como consejero de Instrucción para que el Magisterio tuviera un representante directo.

Se muestra disconforme con las peticiones del Magisterio respecto a las oposiciones restringidas y a los Patronatos

Juzga necesaria la unión de todos los elementos culturales para resolver el problema de instrucción pública.

Anuncia que no multiplicará los Patronatos permaneciendo los existentes mientras ayuden al Estado; pero cuando la ayuda no sea eficaz los disolverá.

Acerca de las oposiciones restringidas cree necesario un estímulo para fomentar la inclinación al estudio y el cumplimiento estricto de los deberes profesionales.

Alude a su resistencia al aumento de dotación de muchas plazas que necesitan mejora, y razona la permanencia de las oposiciones restringidas, que cree han sido siempre un medio de suavizar asperezas en el aumento de plazas y categorías superiores.

Le duele confesar que la mayoría de las escuelas graduadas están medio fracasadas por prevalecer el individualismo.

Prepara una disposición concediendo colocación directa en propiedad a los alumnos más aventajados de las Normales, aproximadamente a una décima parte, y afirma que para las mil plazas ordinarias que se han creado otro año, ha conseguido un millón de aumento en el presupuesto para ese fin.

En la primera sesión deliberatoria que siguió a la inaugural ocupó la presidencia el señor Xandri.

El representante de Sevilla dijo que a pesar de las manifestaciones del ministro en la sesión inaugural, la clase sigue protestando contra las últimas disposiciones; pero si el ministro cree que son tan beneficiosas, deben extenderse a todo el profesorado.

Se asocia a esta declaración el representante de Murcia, y el de Bilbao protesta contra el hecho de que el aumento concedido a los demás funcionarios no se extienda a los maestros.

Se discute la situación de los representantes de la Coruña, Cuenca y Zaragoza, acordándose concederles voz y voto.

En la sesión de la tarde se leyó y aprobó la Memoria.

Document 10

Comentari sobre la realitat de les retribucions dels mestres

Cortamos de «El Magisterio Español»:

«Los ascensos del Magisterio y la opinión pública. — Hace poco tiempo corrigió en todos los diarios la noticia que habían ascendido más de 2.000 maestros y maestras. Es de esperar que no pasarán muchos días sin que se diga que ahora ascienden más de 1.700. Llegará probablemente el mes de julio y se hará decir que con cargo al crédito de 500.000 pesetas ascienden otros 2.000 maestros y maestras. Y es también probable que por el mes de octubre o noviembre se hable otra vez de unos millares de ascensos por la creación de las escuelas nuevas. Así, poco a poco, periódicamente, como un chorro continuo, se habla de ascensos y más ascensos, embotando la sensibilidad de la opinión pública. Muchos creen, equivocadamente, que el Magisterio primario ha llegado en sus dotaciones a la plenitud de sus necesidades. No hay para qué decir a nuestros lectores la inexactitud y el error de esa creencia. Contra ella hay que reaccionar. Cuando se haga publicar el número de los que ascienden, convendrá que nosotros hagamos público los que se quedan sin ascender. Ejemplo: Poco más de 600 maestros y maestras de 3.000 pesetas ascenderán ahora a 3.500. Para las personas ajenas a la clase, esos centenares parecen un número considerable; pero hay que decirles a continuación que en esa categoría de 3.000 pesetas hay más de 18.000, y, por tanto, a razón de 600 por año, tardarán más de treinta en obtener un ascenso de 500 pesetas. Hay que decir también que, a pesar de todos esos ascensos del segundo escalafón, que todos los años se hacen divulgar en la prensa diaria, hay más de 7.000 que no llegan a las 3.000 pesetas. Esa es la triste verdad, y, sin embargo, para que

Font: *El Mercantil Valenciano*, 21.886, 23-1-1931, p. 4.

Manllevat d'*El Magisterio Español*.

Protestes dels estudiants contra el pla d'ensenyança i els deficients locals de les Escoles Normals de Magisteri. València.

Acción universitaria

Insistiendo

Ayer nos visitaron dos comisiones de alumnos de la Normal; especialmente nos place destacar un grupo de simpáticas normalistas que nos alentaron y agradecieron la campaña que en pro de la higienización de los locales normales hemos emprendido. Insistiremos. Hoy hablan los escolares y mañana proseguiremos en la ruta iniciada.

Asociación Profesional de Estudiantes del Magisterio

A los padres de alumnas y alumnos de las normales

Esta Asociación, celosa en el cumplimiento de su deber, no quiere en forma alguna se crea de ella se mueve por móviles egoístas, o tan sólo por el móvil en que antaño se movieron pasadas generaciones universitarias, holgar por holgar, no; siempre tratamos de poner nuestros conocimientos e inteligencia al servicio de nuestros intereses, que lo son los de las normales y profesores que con nosotros comparten las deficiencias de nuestros locales y las del descabellado plan de enseñanza en que se nos prepara.

Deseamos justificar la conducta de esta Asociación, que por el momento la consideramos dignísima lo que nos enorgullece de ser sus afiliados, nos dirigimos a Valencia en general y a los padres de alumnas y alumnos en particular, y les rogamos visiten las normales. Única forma de que se percaten de la razón de nuestra conducta y de la justicia de nuestra posición reconocida por el señor Gobernador y profesores.

Esperamos que, cumpliendo con un deber paterno harán dicha visita, de la que estamos seguros sacarán una impresión de tristeza al ver los locales donde diariamente asisten sus hijos.

Como máxima prueba de disciplina por nuestros asociados, diremos que bastó una indicación de esta directiva para que el día cuatro, siguiente al de las gestiones llevadas por esta Asociación, ante las autoridades locales, inspector provincial de Sanidad y señores profesores, se reintegran a la vida normal, los escolares.

Aprovechamos la siguiente ocasión para saludar a los padres de nuestros compañeros.—El presidente Juan Roger; el secretario Mariano Raga.

Las normales de orzesiros

Las charlas en el Ateneo Científico sobre Educación Nueva, van dando su fruto. ¡Gaudemus!

«Gaudemus, porque la contra granítica que envolvía las cuestiones pedagógicas se ha roto en buenhora, y ya su benéfica influencia se expande por doquier, sacudiendo por todas partes a los espíritus sedientos de implantar en nuestro país las nuevas normas de educación. Y ya vamos siendo legión.

a desprecio de higienistas pedagogos y amantes del progreso.

Criticas y más criticas, informes y más informes, peticiones y demandas, protestas pacíficas conatos de rebelión sofocados en cuanto apunta su incubación.

Y todo marcha, suave y placenteramente en la superficie, aunque en el fondo, la tragedia vaya tejiendo cruelmente la muesa del dolor. Y esa tragedia existe, a pesar de los que, estando en el poder, pueden evitarla, y no la evitan, al contemplar el crimen contra la vida que se comete obligando a centenares de normalistas a permanecer largas horas confinadas en recintos de capacidad insuficiente, escasos de luz, de ventilación y en absoluto carentes de alegría y comodidad.

Un día y otro día, ese benemérito centro de la calle del Mar va poniendo a la consideración de las gentes como incansable sembrador los grandes problemas a resolver con urgencia inaplazable, queremos incorporarnos en materias culturales al movimiento internacional del progreso.

Ayer se debatió largamente la vergüenza inconcebible de las escuelas nacionales existentes en nuestro país; hoy han sido las escuelas normales.

De unas y de otros se han dicho horrores, se vienen diciendo horrores desde tiempo inmemorial; pero unas y otros persisten

Estos locales, pues, que Concepción Arenal rechazaría indignada para cárceles y penitenciarias, es lo que se brinda y ofrece para formar a los noveles educadores. Y, si éstos lo aceptan como bueno, no es de extrañar que así formados no pongan grandes reparos a las zahurdas que les entreguen allí en los pueblos cuando vayan a sembrar la labor que les confiaron en la escuela normal de su formación.

Pero, Luis Bello, ponderado eximio del magisterio español, no dirá que estos normalistas valencianos no han tenido un generoso resto de virilidad al hacer ante la opinión pública su protesta para que no se diga de ellos que, ignorantes, aceptaron resignados lo que no puede formarse en racionales condiciones.

Si esta huelga de normalistas valencianos trasciende por acá los linderos de nuestras fronteras, quisiéramos saber los comentarios que se harán en los países que marchan a la cabeza del progreso. Y si algún turista extranjero deambula por estos nuestros lares, no estaría de más que después de admirar las hermosas construcciones orgullo de nuestra patria, describiera los que poseemos para escuelas normales.

UNAS NORMALISTAS.

Document 12

Sessió del Claustre, Escola Normal Femenina. Propostes provisionals al mal estat dels locals. València.

A.3.330.047*

Sesión extraordinaria del día 8 de febrero de 1931

Se celebró para tratar de la solución provisional que se propone sobre mejora de local mientras se trata de definitiva, porque la Sra. Directora quiere recoger la opinión de sus compañeras antes de informar al Excmo. Sr. Director que preside el asunto.

Dª Concepción Tarazaga propuso la construcción de habitaciones provisionales en los Jardines del Real o sitio análogo.

Dª Angela Carnicer opina que mientras se llega a la solución definitiva se solicitase permiso para dar las clases en el nuevo edificio de la Escuela de Artesanos o bien que se construyan pabellones en sitio apropiado como ensayo de escuela al aire libre.

D.ª Maria Villen se mostr  partidaria de la construcción de pabellones provisionales en los solares donde haya de hacerse la construcción definitiva.

D.ª Juana Francisca Pascual, D.ª Josefa Viv  y D.ª Emilia Ranz creen más conveniente que, hasta llegar a la construcción definitiva, se pida: ensanche de los locales o dependencias (en el mismo edificio), separación de la graduada de niñas aneja, alguna terraza para recreos y escalera independiente.

Los Profesores especiales excusaron su asistencia por enfermedad unos y perentorias ocupaciones otros.

Acto continuo se termino la sesión.

Emilia Ranz
J. Francisca Pascual
Valencia 30
Atas

Font: Arxiu Escola de Magisteri *Ausias March* de València.

Lligall Actes Claustres, 1930... Sessió 6-2-1931.

Confederación Nacional de Maestros

En los momentos históricos por que atraviesa el país, de una importancia extraordinaria, la Confederación Nacional de Maestros no puede por menos de reiterar, una vez más ante la opinión pública española los principios y postulados que constituyen su programa de política pedagógica y las aspiraciones reivindicatorias, justas en grado sumo, de los postergados del magisterio, que hallanse con un sueldo inferior a CINCO PESETAS por día, o sin esperanzas de salir de la categoría de entrada por muy larga que sea su vida profesional, o cesantes recorriendo el terrible calvario de las interinidades cuando en España se precisan crear miles y miles de escuelas.

La Confederación Nacional de Maestros, al saludar a la República, acatándola como poder constituido y deseándola grandes aciertos en su obra de gobierno y en la estructuración que ha de dar a España en las futuras Cortes Constituyentes, se mantiene firme en su puesto de avanzada de lucha en pro de la escuela, del niño y del maestro, segura de servir así los altos intereses del pueblo y la causa de la cultura y de la civilización, sin apartarse del Frente Único del Magisterio Primario y con la fe que siempre ha puesto en el triunfo definitivo.

Por la junta directiva: G. Martínez Page, J. Alfaro Arpa, Z. Ladrillero Santos, Aurelio Ruiz Alcazar, Román Laguna y Ricardo Llopis.

Document 14

Titulació acadèmica per exercir l'ensenyança

D. 21 MAYO

En ninguna profesión liberal para cuyo ejercicio se requiere el título académico que acredita la capacidad, se permite que la profesión sea ejercida por quien carezca de título. Esta prohibición equivale a una ejemplar y saludable medida de justicia y eficacia.

Si en alguna profesión la capacidad es fundamental, es en la de la enseñanza. Sin embargo, es en ella donde el intrusismo ha actuado más impunemente. La República, que aspira a constituir la Escuela única, necesita enfrentarse con el problema de la selección del Profesorado, consiguiendo, en primer término, y como base de reforma, que la educación y la instrucción sólo sean obra de los que reúnan una reconocida y evidente aptitud.

Por ello, el Gobierno de la República decreta:

Artículo 1.º Nadie puede ejercer el Profesorado en una Escuela primaria, sea ésta del grado que sea, si no posee el título de Maestro.

Se exceptúa de este artículo los núcleos de población inferior a 1.000 habitantes, formen o no Municipio independiente.

Art. 2.º Nadie puede ejercer el Profesorado en Escuelas donde se cursen privadamente la segunda enseñanza o la enseñanza universitaria si no posee el título de Licenciado en la materia que enseñe.

Art. 3.º Los Maestros encargados de enseñanzas especiales (canto, gimnasia, dibujo, trabajo manual) serán dispensados del título académico. El Consejo de Instrucción pública determinará, sin embargo, la forma legal en que deberán acreditar su aptitud. Esta misma resolución se adoptará con respecto a los Profesores técnicos de los Establecimientos de enseñanza técnica.

Art. 4.º Las autoridades dependientes de este Ministerio cuidarán del cumplimiento de este Decreto, que entrará en vigor en el nuevo año escolar.

Dado en Madrid a veintiuno de Mayo de mil novecientos treinta y uno.

El Presidente del Gobierno provisional de la República,
NICETO ALCALÁ-ZAMORA Y TORRES.

El Ministro de Instrucción pública y Bellas Artes,
MARCELINO DOMINGO SANJUÁN.

(B. 50.)

La preparación de los maestros

Conversando el señor Domingo con los periodistas, manifestó que después de la creación de las 7.000 escuelas, el Gobierno se preocupa de la preparación de los maestros, y al efecto, llevará al Consejo del viernes un proyecto creando cursillos intensivos que sustituirán a las antiguas oposiciones.

Estos cursillos durarán tres meses y constará de tres ejercicios.

En el primero los maestros de las Escuelas Normales practicarán en las escuelas de la capital, bajo la dirección de los inspectores.

En el segundo, practicarán en las mejores escuelas de la provincia, y en el tercero en las poblaciones de la cabecera del distrito Universitario.

Los que aprueben los tres ejercicios serán declarados aptos y se les concederán escuelas.

Escola estatal *versus* escola autonòmica

**Confederación Nacional
de Maestros**

A la opinión pública española

Ciudadanos, trabajadores, pueblo todo: Las Cortes Constituyentes están reunidas para forjar la nueva estructuración de España. En ellas ha de plantearse el problema de la autonomía de determinadas regiones y de si la República ha de ser unitaria o federal. La Confederación Nacional de Maestros no va contra nada de lo que exista de justo en este anhelo autonomista y federativo, pero si hace constar una vez más, en beneficio del país, por amor a España, que hállase por encima de todo, que la escuela primaria debe seguir siendo de carácter nacional, sin oponerse a aquellas descentralizaciones que no desvirtúen los fundamentos civilizadores y armónicos de España, tendiendo a universalizarla y no a restringirla y confinarla.

Si ha de llegarse a la escuela única, ideal supremo del pueblo que trabaja y produce, primero debe llegarse a la escuela «unificada», como dicen muy bien los camaradas de Madrid. Y es imposible llegar a lo uno y a lo otro, si la enseñanza se entrega en manos de las regiones o de los pequeños estados que surjan como consecuencia del aún desconocido pacto de San Sebastián.

La enseñanza, en todos sus grados, sin excluir por consiguiente a la Escuela primaria, «será nacional y dependerá del poder central», han dicho las dos organizaciones obreras más potentes, la Unión General de Trabajadores y la Confederación Nacional del Trabajo. Lo mismo sostuvo el ciudadano ministro de Instrucción pública don Marcelino Domingo, aunque parece ser que luego ha rectificado en recientes declaraciones a los periodistas.

La Asociación General de Maestros, afecta a la Casa del Pueblo, y las que integran el frente único del magisterio primario español, coinciden en la misma aspiración. Por lo que al frente se refiere, entre grandes aplausos de aprobación, expuso en el mita del teatro de la Comedia, en Madrid, «una vez más su firme voluntad y deseo de que el magisterio de primera enseñanza sea exclusivamente nacional, constituyendo como una milicia de la cultura, habida cuenta que las regiones posiblemente autónomas pudieran abandonar en algún aspecto los intereses de la educación y cultura ciudadanas».

La Enseñanza, como el ejército y la Justicia, no puede ser un coto aislado en las regiones federadas que crompa el colectivo ideal de la cultura hispana, lazo de más fuertes uniones espirituales con los pueblos americanos y patrimonio de la raza. La enseñanza es de todos y para todos los que han nacido en la nación española, a la que tenemos el deber de engrandecer, y no de estos o aquellos, con vista a fines más o menos desinteresados de regiones respetables, pero que en sus fervores autonomistas sin duxa no han medido todo el alcance que esto pueda tener para el porvenir cultural y progresivo del pueblo.

La Asociación de Maestros de Madrid, en vista de la realidad, pide a los poderes de la República:

Que la escuela nacional, la escuela del Estado y conquista del siglo XX, alcance su pleno desarrollo.

Que se continúe la labor nacional en pro de la escuela, dando a todas medias y condiciones, dotándolas de cantinas y roperos y otorgando miles de becas para niños bien dotados.

Que sea gratuita la enseñanza en todos sus grados.

Que se apoye toda aspiración justa que conduzca a la transformación del régimen económico, en el sentido de facilitar la educación plena del niño español, hasta conseguir que no haya uno que no disfrute de lo necesario a la vida del cuerpo y del espíritu.

La Confederación Nacional de Maestros cumple hoy con su deber, apelando por los sagrados intereses culturales de España y por la aspiración del pueblo de llegar lo antes posible a la escuela única, dirigiéndose con este Manifiesto a la opinión pública y dando un nuevo toque de llamada con el mismo a los que sinceramente no quieran que la enseñanza retroceda acaso a épocas de triste recordación, cuando los municipios y caciques se complacían en «hacer pasar hambre a los maestros», en tener las escuelas en locales que un escritor califó de «cantesales del Cementerio» (de esto aún queda mucho) y en ser los campos de la enseñanza para que el analfabetismo y la incultura fuesen la lepra de nuestro país.

LA JUNTA DIRECTIVA.

En pro del laicismo

Los maestros laicos de Valencia están iniciando una campaña de estricta justicia pidiendo al ministro de Instrucción pública que en vista de la profunda reforma que se está iniciando en Primera enseñanza, y ante la creación de escuelas, ellos, presentamos nota detallada de los acertados trabajos que han hecho en sus respectivas escuelas, sacrificios que en pro de la idea laica—ahora que ésta será una realidad en las escuelas del Estado—han sido toda su actuación durante los años en que esta enseñanza era perseguida, pretendan incorporarse al escalafón nacional, petición que entendemos es de justicia y de la que creemos se hará eco el ministro de Instrucción pública.

Con este motivo ha salido para Madrid una comisión integrada por don Leopoldo Querol y don José Llorca para llevar a efecto sus justas aspiraciones.

Hemos recibido nota del Centro de Sociedades Obreras, de podadores e injertadores y El Progreso de Vijiarrca, Centro Republicano El Ideal de Burjassot y Juventud Femenina y Juvenil El Ideal del mismo pueblo, Centro Republicano El Ejemplo, Juvenil Central, Federación de Juventudes Republicanas Autonomistas de Valencia, Centro Republicano de Campanar, Centro Republicano de la Universidad, Fraternidad Republicana de Ruzafa, Casa de la Democracia de Valencia, que se adhieren entusiastamente a la petición justa y necesaria de nuestros maestros laicos.

Celebraremos infinito que el éxito les acompañe y que vuelvan a Valencia con la esperanza de que todos sus deseos a favor de la enseñanza laica no han caído en olvido.

A todas las entidades que deseen adherirse les rogamos envíen la notificación a esta Redacción, a nombre de Alejandro López.

Document 18

Condicions per exercir l'ensenyança privada sense titulació

D. 8 SEPTIEMBRE

El Gobierno de la República, al exigir con su Decreto de 21 de Mayo la posesión del título correspondiente para poder ejercer el Magisterio privado en cualquiera de sus grados, quiso asegurar para la enseñanza las máximas garantías de calidad. Y aunque la República, no obstante sus pocos meses de existencia, ha creado ya 7.000 Escuelas primarias, es indudable que queda todavía desatendida una gran parte de la población escolar del país, por lo que conviene autorizar el funcionamiento de aquellas Escuelas que, aun regentadas por personal sin título, vienen a auxiliar y completar la obra docente del Estado,

Por ello,

El Gobierno de la República decreta:

Artículo 1.º Se exceptuarán de la clausura, al comenzar el curso próximo, aquellas Escuelas desempeñadas por personal sin título, siempre que se hallen establecidas en localidades en las que el número de Escuelas nacionales no baste para atender a toda la población escolar.

Art. 2.º Quienes regenten dichas Escuelas solicitarán del Consejo provincial de Primera enseñanza autorización para continuar ejerciendo el Magisterio, autorización que concederá el Consejo provincial de Primera enseñanza siempre que, a juicio del mismo, los locales donde funcionen las Escuelas reúnan condiciones pedagógicas y las personas que estén al frente de ellas ofrezcan garantías de capacidad.

Dado en Madrid a ocho de Septiembre de mil novecientos treinta y uno.

El Presidente del Gobierno de la República,
NICETO ALCALÁ-ZAMORA Y TORRES.

El Ministro de Instrucción pública y Bellas Artes,
MARCELINO DOMINGO SANJUÁN.

(B. 85.)

Font: *Colección Legislativa de Instrucción Pública*, D. 8-9-1931, p. 513.

Formació del professorat. Nou Pla

La «Gaceta» de Nye

**EL NUEVO PLAN DE ESTUDIOS
EN LAS ESCUELAS NORMALES**

El diario oficial publicó las siguientes disposiciones:

Instrucción pública:
Dileando normas relativas a la preparación para el ingreso en la carrera del Magisterio.

En la parte expositiva del decreto, el ministro dice que el Gobierno de la República al tratar de las escuelas no se ha de limitar al hecho de levantar cuatro paredes para los edificios destinados a este fin.

Es necesario además dotar a la carrera de un alma para que redunde en el desarrollo de los fines sociales, intelectuales y económicos.

Es necesario independizar, fortalecer y sostener el alma del maestro para que se transmita su alma a la escuela.

Se propone para la consecución de estos fines que la enseñanza del Magisterio conste de tres periodos.

El primero de cultura general.

Otro de formación profesional.

Un tercero de práctica docente.

El primer periodo se efectuará en los Institutos de Segunda Enseñanza.

El segundo en las Escuelas Normales.

El tercero en las escuelas nacionales de Primera enseñanza.

En cada capital de provincia existirá una escuela dedicada a los estudios del Magisterio, que se denominarán en lo sucesivo Escuelas Normales del Magisterio de Primera Enseñanza.

El ingreso en las mismas se efectuará mediante examen-oposición entre los aspirantes de uno y otro sexo que no padezcan impedimento físico ni enfermedad contagiosa.

Concurrirá en los aspirantes la circunstancia de haber cursado el actual plan del Bachillerato o los estudios que para el mismo se señalen en su día por el Gobierno de la República.

Se admitirá todos los años el número de aspirantes que fija para cada Escuela Normal el director general de Primera Enseñanza.

Los ejercicios que han de practicar se serán los siguientes:

De letras, consistente en un escrito colectivo y ampliado por preguntas individuales dirigidas por los vocales que formen parte del Tribunal nombrado al efecto, sobre materias relacionadas con la respectiva sección.

Lectura de una página de un libro escrito en español para poder apreciar las condiciones del actuante acerca de este extremo.

Traducción repentinizada de una página de un libro escrita en francés.

Ejercicio de ciencias matemáticas y físicas, consistente en la contestación a las preguntas que se dirijan por el tribunal acerca de las indicadas materias y solución de dos problemas de matemáticas y dos de físicas.

Un ejercicio de redacción en torno de un tema libremente elegido por el tribunal, pero que demuestre plenamente las condiciones del examinando en materia educativa.

Enseñanzas filosóficas, pedagógicas y sociales.

Metodologías especiales.

Materias artísticas y prácticas.

Estas materias serán distribuidas en tres cursos.

Una vez aprobados estos conocimientos pasarán a la enseñanza profesional para ampliación de los relativos a Matemáticas, Geografía, Lengua española y francesa, Fisiología, Derecho y Economía, ejercicios físicos y de música y canto.

Font: *El Mercantil Valenciano*, 22.100, 1-10-1931, p. 6.

Manllevat de *La Gaceta*.

Document 20

Curset per a mestres. Lliçó pràctica d'Educació Física. Altea.

Grupo de niños de las Escuelas Nacionales de Altea que, alocionados por el culto profesor de Educación Física D. Raul Giner, realizaron ante los cursillistas interesantes ejercicios de Gimnasia alusivos a cada lección.

Font: *Altea*, núm. extraordinari, novembre 1931, p. 5.

RAMILLETE

Algunos señores Nuestros asistentes al Cursillo, han leído la atención - que agradecemos de todo corazón - de remitirnos los hermosos pensamientos, muy acertados todos, que a continuación tenemos la satisfacción de ofrecer a nuestros lectores:

Como las hornijas, corrinos presurosos al granero común buscando provisiones para el invierno..... Fueron abundantes y ricas, pero precisa que se renueven y activen. ¡Hay tantos inviernos en la vida!

HERMINIA PALAU, de Benidorm.

Broche espiritual que ha enlazado las fervientes ansias de renovación profesional del Magisterio de dos distritos. Joya ricamente esmaltada por el apoyo decidido y los consejos sabios de nuestros dignísimos jefes.

M.ª REINA PÉREZ, de Callosa de Ensarriá.

Los cursillos tienen para mí dos positivos valores: El primero y fundamental, es ver como trabajan los compañeros. El segundo es de índole espiritual.

Trabajo y espiritualidad; como si dijéramos cerebro y corazón.

Pensar: sentir: dos cosas en un acto. He aquí lo que es un Cursillo.

MARIBEL DOMESNECH, de Callosa de Ensarriá.

Muy provechoso concepto el Cursillo de Orientación Pedagógica celebrado en Altea, por las nuevas normas adquiridas en él; con ellas facilitaremos la enseñanza a nuestros alumnos. máxima aspiración del Maestro.

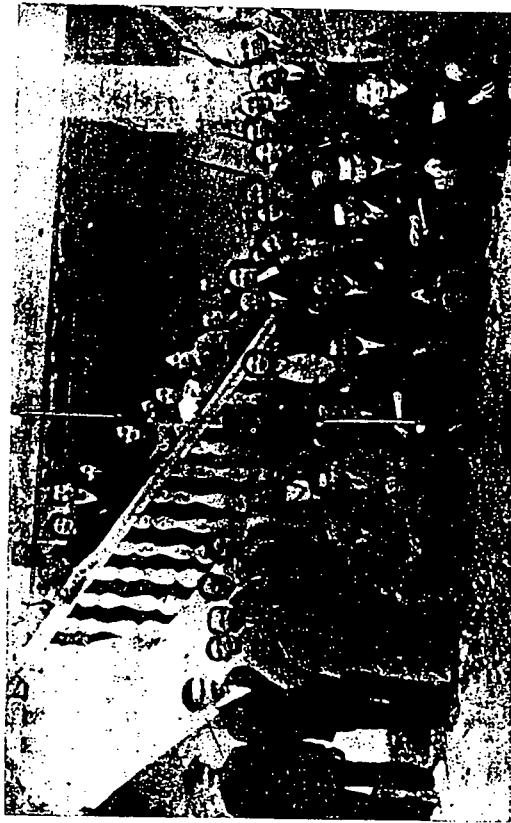
ISABEL PALAURO, de Benisa.

Parecíame el Cursillo un bellissimo jardín pedagógico donde la Maestra observadora advierte y recoge lindísimas flores desconocidas, que han de completar luego el ramillete intelectual de sus discípulas.

M.ª R. E. DE G., de Tàrrega.

Una Asociación plena de entusiasmo, de generosidad. Un enjambre de Maestros, que aspiran a formar su escuela. Unos jefes eternamente jóvenes, en ilusión por la infancia. Un pueblo espectador, que se convierte con emoción en Esto..... Nada más que esto, fué el Cursillo.

ERNESTO LEÓN, de Benidorm.

Grupo de escolistas saliendo de la escuela del Distrito de procedere.

Agradable y provechosa nuestra estancia en Altea. Agradable, por la hospitalidad del pueblo de Altea y la camaradería que entre todos reinó. Provechosa, por las sabias lecciones dadas por todos los que intervinieron en el Cursillo. Y provechosa y sabrosa sobre todo, por el broche de oro con que le puso fin el Ilmo. Sr. Director General de Primera Enseñanza.

JAMIE LLORCA, de Orçeta.

Un «alto» beneficioso en Cursillo significó la visita a la va de Benidoleig. Presenta di vacilaciones, rivalizando en el brío, salvamos las dificultades meta. Maestros, — yo pensé — debe ser nuestra norma en el d la Escuela: infinidad de pasos contraeremos para penetrar en e miento del niño; no vacitemos, nuestra plena atención para Patria exige de nosotros.

NATIVIDAD BUE-

Con gran optimismo acudí al Cursillo de Pedagógica y de Educación Física que se celebró en Altea. Quedé completamente satisfecho de las conferencias dadas por los Sees. Espectador y del más provechoso de los cursos. Volví lleno de ilusión para volver a Altea.

Document 22

Curset de mestres. Presència del Director General de Primera
Ensenyança. Altea.

El momento de la llegada a Altea del Director General de 1.ª Enseñanza

Presidencia del solemne acto Pro-Cultura, celebrado el domingo día 8, momentos después de empezar su brillante discurso el Sr. Llopis.

Font: *Altea*, núm. extraordinari, novembre 1931, p. 11.

**LOS MAESTROS MUNICI-
PALES.**

Una comisión numerosísima de maestros municipales ha visitado al Alcalde para felicitarle por su exaltación a la Alcaldía y exponerle al propio tiempo la situación en que se encuentra el profesorado municipal, al que se ha tenido en completo olvido, mientras los maestros nacionales que perciben remuneración del Estado han sido debidamente atendidos por todos los municipios.

El Alcalde ha prometido a los visitantes estudiar el asunto y exponer a sus compañeros de Consistorio la justicia de sus peticiones.

Residència per a professorat i alumnat normalista

O. 1 OCTUBRE

Hasta esta Dirección general llegan noticias de que todavía algunas Profesoras de Escuela Normal, afortunadamente muy pocas, viven en conventos, residencias teresianas, colegios e instituciones privadas donde, a su vez, se hospedan alumnas que cursan sus estudios en los Centros a que pertenecen dichas Profesoras. La convivencia de Profesores y alumnos ha sido estimulada constantemente por esta Dirección general, que se ha traducido en el gran número de excursiones, viajes, reuniones y fiestas colectivas que se celebraron en las Escuelas Normales durante el curso último.

En ese mismo sentido se inspiran los esfuerzos realizados para crear residencias oficiales donde poder ofrecer al alumnado aquel ambiente de hogar y de cultura que tan benéfica influencia puede ejercer en su formación humana. Pero si esta Dirección general propugna la convivencia de Profesores y alumnos en residencias oficiales, tuteladas por los Claustros respectivos, en representación del Ministerio, cuando esa convivencia tiene lugar en instituciones privadas la estima, por el contrario, como demuestran dolorosas experiencias, altamente perjudicial para el buen crédito de la Escuela. Por todo ello,

Esta Dirección general se ha servido disponer que de terminantemente prohibido a las Profesoras de Escuelas Normales el vivir en conventos, residencias teresianas, colegios e instituciones particulares donde se hospeden o preparen las alumnas que cursen sus estudios en la Normal. Los Directores de las Escuelas Normales del Magisterio primario velarán por la inmediata ejecución de esta Orden, comunicando a esta Dirección general cuanto se relacione con el cumplimiento de la misma.

Lo digo a V. S. para su conocimiento y demás efectos. Madrid 1.º de Octubre de 1932.—El Director general, RODOLFO LLOPIS.

SEÑORES DIRECTORES DE LAS ESCUELAS NORMALES DEL MAGISTERIO PRIMARIO.

(B. 113.)

Document 25

Carta de Dionisio Prieto a Rodolfo Llopis (3-2-1933). Equiparació dels mestres amb altres funcionaris

Madrid, 3 de Febrero de 1933.

DOMICILIO SOCIAL:
Plaza del Angel, 3, pral.

Ilmo Sr. Don Rodolfo Llopis
Director General de 1ª Enseñanza
MADRID.

Distinguido amigo:

Le incluyo la nota de que hablamos esta mañana y que aplicada al personal actual haría ascender esta partida del Presupuesto a 285 millones en números redondos.

Va también el estado comparativo entre la plantilla que se nos otorgaría, según nuestras pretensiones, y aquella que nos correspondería tener si se nos aplicasen los porcentajes de las plantillas de Hacienda y Gobernación.

Esperando tome este asunto con cariño, sabe que cuenta con el afecto incondicional de su buen amigo.

ASOCIACION NACIONAL
DEL
MAGISTERIO PRIMARIO

ANTE LA DISCUSION DE LA LEY DE BASES DEL ESTATUTO DEL MAGISTERIO

Está próxima a discutirse en el Parlamento la Ley de Bases del Estatuto del Magisterio. Se pone así nuevamente sobre el tapete la cuestión de la equiparación económica de los Maestros a los funcionarios técnicos, cuya realización se hace precisa por varias razones.

En primer lugar, los sueldos actuales de los maestros son insuficientes. Mas del 85% cobran de 4.000 pts. para abajo. El Gobierno provisional de la República se ocupó ya de este problema y con fecha 23 de junio de 1931 expidió un Decreto, en cuyo preámbulo se lee: "El Gobierno provisional de la República reconoce con insuficiencia la retribuido se halla el Magisterio Nacional." Consecuente con esta convicción elevó en la medida que le fué posible el Presupuesto para atenciones de personal; pero la cuantía de la mejora considerable en si misma, resulta deficiente si se considera la mejora de sueldos obtenida por término medio, 500 ptas. para cada maestro. El mismo Gobierno lo consideraba, cuando en el Decreto citado añade: Preocupación primordial de este Gobierno ha de ser llevar el problema a las Cortes, para que estas, en plenitud de soberanía, resuelvan la situación del Magisterio asignándole aquella retribución decorosa que su alta función merece y los grandes intereses de la República exigen"

¿Cual ha de ser esta retribución decorosa? También lo dice el Decreto: "El Magisterio no puede seguir postergado económicamente en relación con los demás funcionarios del Estado." Era esta una aspiración que los maestros veníamos reclamando en vano de los Gobiernos de la Monarquía desde el año 1918. Ante este explícito reconocimiento oficial de la justicia de nuestras aspiraciones, los Maestros pensamos que en breve se iba a remediar un estado de cosas que permitía disfrutar a un funcionario de Hacienda un sueldo medio de 6.500 pts y de 6.850 a uno de Gobernación, mientras el sueldo medio del maestro no pasaba, ni pasa de 3.500 ptas.

Elene luego el artículo 48 de la Constitución en que se reconoce a los Maestros su calidad de funcionarios públicos. Viene, finalmente, esta Ley de Bases del Estatuto, y especialmente la 21 en que se hace un nuevo reconocimiento del derecho moral de los maestros a ser mejorados económicamente; pero no se les fija una escala efectiva ni se les reconoce un derecho a tenerla en un número fijo de anualidades. ¿Que obstáculo puede haber cuando esto es lo que se hizo en la Ley de Bases del Estatuto de funcionarios?

Creemos que el Gobierno y las Cortes deben meditar en los compromisos morales contraídos con el Magisterio y el País, y en la conveniencia de atacar de frente este problema, mucho mas si se tiene en cuenta que los maestros, haciéndose cargo de la situación económica actual, no piden que se les dé de una vez todas las mejoras a que tienen derecho, sino el reconocimiento claro y rotundo de una futura situación y la fijación de un plazo, que el Gobierno y las Cortes han de determinar, para llegar a ella.

ASOCIACION NACIONAL
DEL
MAGISTERIO PRIMARIO

POSIBLE REDACCION DE LA BASE 21ª DEL PROYECTO DE
ESTATUTO DEL MAGISTERIO.

BASE 21ª

Siendo los Maestros, por precepto constitucional, funcionarios públicos, deben ser equiparados a éstos en cuanto a su situación económica. A tal efecto, y mientras dure el actual régimen de Escalafón con sus categorías y proporcionalidades para los demás funcionarios, el de los Maestros comprenderá la siguiente:

<u>CATEGORIAS</u>	<u>PORCENTAJES</u>
1ª - 12.000 pts.	1%
2ª - 11.000 "	2%
3ª - 10.000 "	3%
4ª - 9.000 "	4%
5ª - 8.000 "	10%
6ª - 7.000 "	25%
7ª - 6.000 "	30%
8ª - 5.000 "	15%
9ª - 4.000 "	10%

El Ministerio de Instrucción Pública dará cumplimiento a lo establecido en esta Base, presupuestando para cada ejercicio económico las cantidades necesarias a fin de que, en un plazo de cuatro años, estas escalas tengan su plena efectividad.

ESTADO COMPARATIVO ENTRE LA SITUACION ESCALAFONAL DE QUE DISFRUTARIA EL MAGISTERIO SI SE LE APLICASE LAS CATEGORIAS Y PORCENTAJES QUE SE PROPONEN Y LA QUE LE CORRESPONDERIA TENER SI SE LE APLICASEN LAS CATEGORIAS Y PORCENTAJES DE OTROS CUERPOS DEL ESTADO.

CATEGORIAS	MAGISTERIO	HACIENDA	GOBERNACION
15.000 ptas.	---	132	290
12.000 "	438	1.052	580
11.000 "	876	1.560	1.160
10.000 "	1.314	2.523	2.610
9.000 "	1.752	---	---
8.000 "	4.380	4.652	8.900
7.000 "	10.950	6.353	4.350
6.000 "	13.140	10.263	8.700
5.000 "	6.570	13.402	13.524
4.000 "	4.380	---	5.700

Este estado nos dice que la mayor parte de los maestros se agruparían en las categorías de 5, 6, 7 y 8.- que los funcionarios de Hacienda y Gobernación tienen una mejor proporcionalidad en las categorías superiores que la que pretende obtener el Magisterio. Así, mientras no se pide plaza ninguna de 15.000 ptas, para los Maestros, tendrían 132 si se les aplicase la plantilla de Hacienda y 290 si se toma la de Gobernación. Del mismo modo se nota la superioridad de las plantillas de los otros funcionarios sobre las nuestras examinando las categorías de 11, 12 y 10.000 pts. Si tomamos como punto de comparación la de 4.000 ptas. vemos que no existe en Hacienda .

Hay que añadir aquí que muchos de estos funcionarios obtienen gratificaciones por diferentes conceptos.

El Magisterio aspira pues, a obtener un sueldo medio equivalente al que disfrutaban los demás funcionarios prescindiendo de la categoría de 15.000 ptas. a la que podrían llegar mas que unos pocos.

Font: Llegat de Rodolfo Llopis, Alacant. Arxivador A (Diversos), 1928-45.

Document 26
Mestres laics. Demandes

Los maestros laicos

La Agrupación de Maestros Laicos Históricos de Cataluña, en la sesión celebrada en 24 del que sura, aprobó el siguiente acuerdo, que fué ratificado en la conferencia pública que celebró en el Ateneo Enciclopédico Popular el día 25 y que fué remitido al ministerio de Instrucción pública y Bellas Artes.

A los maestros laicos históricos sólo les interesa les sean reconocidos los servicios prestados a la República por los años de servicio en que actuaron al frente de sus escuelas laicas, sufriendo por ello todos los tormentos de sus inquietudes patrióticas.

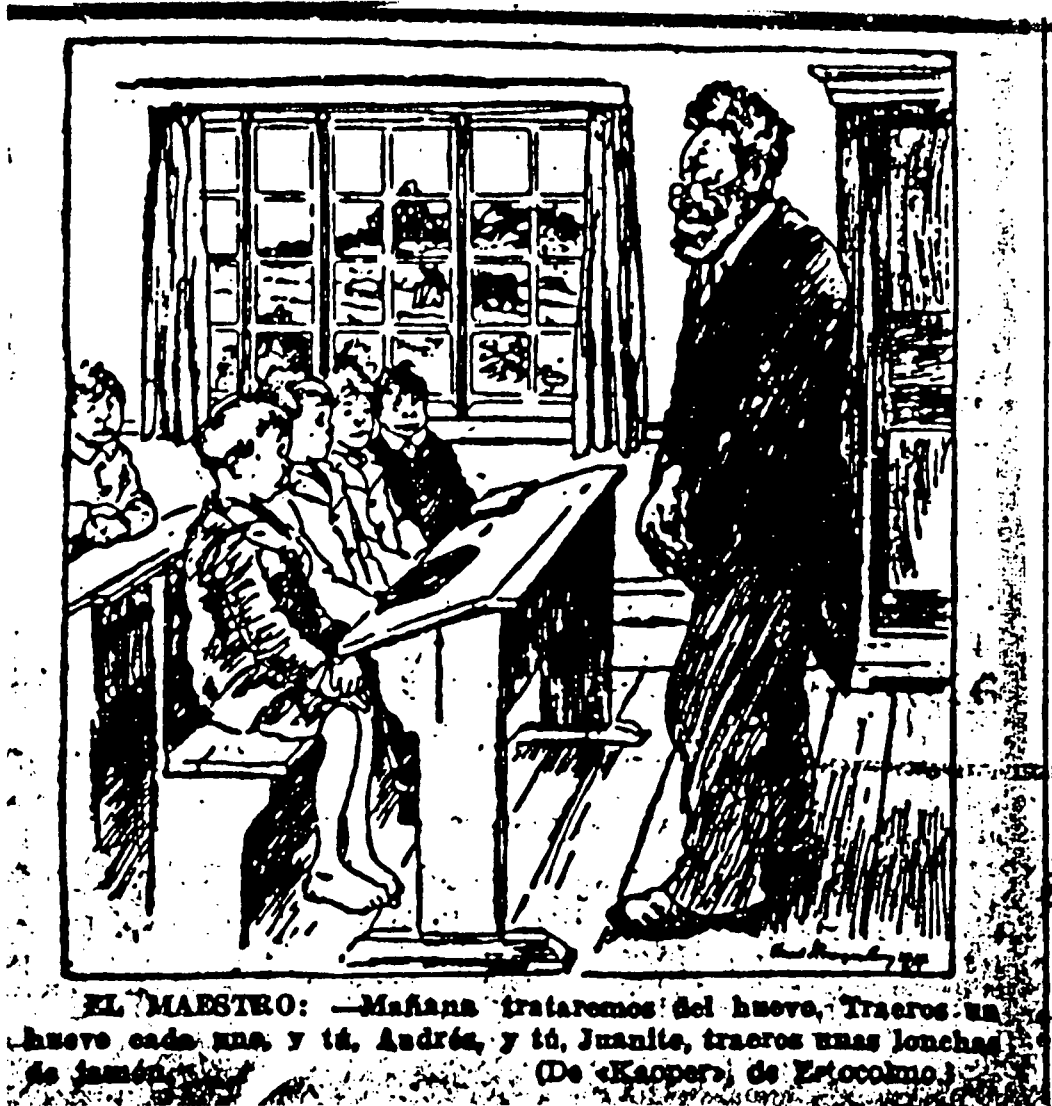
Para ello precisa se confeccione el escalafón de los maestros laicos de España, y una vez aprobado oficialmente por el ministerio de Instrucción pública y Bellas Artes, con las garantías de certeza que estime convenientes, cerrarlo definitivamente y promulgar la ley en la que se les reconozca los servicios prestados, evitando así la introducción que se avecina de los maestros intrusos al laicismo, que aguardan dicha ley para incorporarse de un golpe en ella, como va a ocurrir si se aprueba el proyecto que se ha presentado para ingresar los maestros laicos en el escalafón del magisterio nacional, lo que sólo puede interesar a los laicos del 14

de abril de 1931, ya que para ingresar al Magisterio del Estado, medios regulares tiene la República para realizarlo y fuera una burla sangrienta el realizarlo escudándose en el martirologio que sufrimos los maestros laicos titulares o no, durante la monarquía.

Amén de estas consideraciones, hay otras de orden moral que impiden a los maestros laicos someterse al examen eliminatorio de los cursillos, después de tantos años de práctica en la enseñanza. ¡Qué gozo se darían los cavernícolas del tribunal para humillar públicamente a los maestros laicos, a quienes durante la monarquía trataron con harto desprecio!

Estas consideraciones nos obligan a defender nos sean reconocidos por el Estado los servicios prestados en la enseñanza, desafiando los rigores del caciquismo borbónico y la República no puede poner en olvido que precisamente los no titulares han sido los que durante las duras persecuciones mantuvieron bien alto el sentimiento moderno de la escuela laica, que ha reconocido la República con el escándalo de los maestros laicos oficiales por la disposición constitucional. — El secretario, Martín del Río; el presidente accidental, Durany y Benet.

II. Il·lustració sobre les condicions del treball docent

Font: *El Pueblo*, 14.136, 2-8-1933, p. última.

Document 28
Escoles Normals dels Països Valencians, 1930-33

	1.930-31	1.931-32	1.932-33	
Personal Docent				
H	20	12	22	Alacant
D	13	11	11	
T	33	23	33	
Castelló				
H	3	3	4	Castelló
D	13	13	14	
T	16	16	18	
València				
H	13	13	16	València
D	12	14	18	
T	25	27	34	
Nombre d'alumnes				
H	488	418	262	Alacant
D	236	219	172	
T	724	629	434	
Castelló				
H	-	49	25	Castelló
D	155	99	61	
T	155	148	86	
València				
H	1.395	1.414	1.027	València
D	664	735	605	
T	2.059	2.149	1.632	

Llegenda.- h: homes, d: dones, t: total

Font.- Instituto Nacional de Estadística (INE)

Anuari Estadístic d'Espanya (AEE)

Dades dels cursos..., per províncies

Font: Institut Nacional d'Estadística, Anuari Estadístic d'Espanya.

Dades dels cursos..., per províncies.

Document 29

Sous docents. Pressupost 1933

EL PRESUPUESTO DE I. P.

En el número de enero comentamos los datos más salientes del Presupuesto de I. P. para 1933 tomándolos del extracto publicado en la *Gaceta*. Impreso ya aquél podemos ver ahora las modificaciones más importantes con todos sus pormenores.

En la Administración general figuran las mismas consignaciones para los funcionarios administrativos. Se crean, sin embargo, en ella 100 plazas de oficiales de administración y 150 de auxiliares, sin duda en vista del aumento de trabajos administrativos.

Entre las innovaciones más importantes y plausibles por su significación social figuran las siguientes:

La consignación para matrículas gratuitas y subsidios a alumnos seleccionados de las escuelas y centros oficiales de enseñanza ha pasado de 750.000 a 1.000.000 de pesetas. La de colonias escolares, de 400.000 a 600.000. La de Misiones Pedagógicas, de 600.000 a 700.000. Y la de cantinas escolares, de 500.000 a 2.000.000.

Con carácter extraordinario figuran 25 millones para construcciones escolares.

Estas son las principales modificaciones de índole general introducidas en el Presupuesto.

Veamos ahora las particulares de la primera enseñanza y especialmente las referentes a los sueldos del magisterio y del profesorado.

Los sueldos medios del personal docente público, según el Presupuesto de 1933, son los siguientes:

Maestros.....	3.628	pesetas.
Inspectores primarios.....	7.224	•
Profesores Normales.....	8.380	•
• Institutos.....	8.398	•
• Universidades....	10.900	•

Limitándonos a los tres primeros, o sea a la primera enseñanza, vemos que existe entre ellos una enorme desigualdad. Los sueldos de los maestros nacionales no llegan a la mitad de los de los inspectores y los profesores normales, siendo estos últimos los más favorecidos, ya que tienen más de 1 000 pesetas más de sueldo que los inspectores.

Pero la desigualdad es mayor aún, alcanzando las proporciones de una manifiesta injusticia, si comparamos las mejoras logradas en 1933 por los diversos miembros del personal docente primario. Veamos, en efecto, los sueldos medios en 1932 y 1933 con sus diferencias:

	1932 Pesetas	1933 Pesetas	Diferencia Pesetas
Maestros.....	3.531	3.628	+ 97
Inspectores.....	7.928	7.224	- 704
Profesores normales...	7.978	8.380	+ 402

Es decir, que los maestros nacionales sólo tienen un aumento en el sueldo medio que no llega a 100 pesetas al año; el de los inspectores disminuye en 704 pesetas, y el de los profesores normales aumenta en 400.

Esta es una de las faltas de equidad más graves que hemos conocido en la distribución de sueldos del personal docente. Ya sabemos que los sueldos medios no reflejan totalmente la realidad económica tal como ésta es en efecto. Pero son una medida de ella, lo mismo que para una extensión puede serlo el metro o el kilómetro, que aun siendo algo arbitrario, convencional, nos sirve por ello para entendernos a todos.

Las causas de esas diferencias son bien conocidas. El poco aumento en el sueldo de los maestros se debe a las reducciones impuestas por el Gobierno y no rectificadas en las Cortes. La disminución en el sueldo medio de los inspectores, a haberse creado las 100 plazas nuevas en la última categoría, que aunque elevada a 5.000 pesetas no logra aumentar el promedio, sino que lo baja en esas 700 pesetas. Así resulta que de los 312 inspectores, más de la mitad, 159, están en las dos últimas categorías. Algo parecido a lo que ocurre con el escalafón del magisterio.

Por último, la razón del aumento en el sueldo medio de los profesores normales se debe a las gestiones de algunos diputados en la Comisión de Presupuestos, mediante hábiles reducciones y transferencias. Naturalmente, no nos parece mal que estos profesores mejoren económicamente; lo que creemos censurable es que no se extiendan las mejoras a los demás elementos del cuerpo docente.

LA REMUNERACIÓN DE MAESTROS E INSPECTORES

El examen del vigente Presupuesto nos mueve a tratar con cierto detenimiento el tema de las reivindicaciones económicas del magisterio y de la inspección, los dos cuerpos en ellos postergados. Es hora ya de que se pongan cuantos medios sean necesarios para que el personal docente primario sea remunerado, no ya en proporción a la responsabilidad e importancia de su función, sino por lo menos como cualquier otro funcionario del Estado.

No puede llamarse escalafón del magisterio ni satisfacer el mínimo de necesidades materiales una serie lineal de nombres que, en un total de 37 867, cuenta con *más del 50 por 100 en el sueldo de entrada de 3.000 pesetas* (exactamente 19.035). Todos los datos que siguen se refieren exclusivamente al primer escalafón y mientras no se especifique otra cosa afectan a ambos sexos.

Dejemos sentados algunos hechos:

1.º En junio de 1934 saldrá de las Escuelas Normales la primera promoción de maestros según el decreto de septiembre de 1931, con derecho a ser colocados automáticamente en el escalafón y percibir el sueldo de 4.000 pesetas. Es, pues, evidente que para dicha fecha, es decir, a plazo fijo e improrrogable, los 19.035 maestros de 3.000 pesetas deben haber ascendido a 4.000, desapareciendo la actual categoría de entrada. El conflicto se planteará con toda su crudeza dentro de quince meses y deberá ser previsto en el proyecto de Presupuesto de 1934.

2.º En el vigente Presupuesto figura una partida de cuatro millones de pesetas para crear 4.000 plazas de maestros a partir del 1 de septiembre. Ello significa sencillamente que de cumplirse al pie de la letra lo preceptuado, dentro de seis meses la situación del magisterio habría empeorado, puesto que la categoría de 3.000 pesetas, *que debe desaparecer antes de junio de 1934*, y cuenta hoy con más de 19.000 maestros, *tendría 23 000*.

Esta contradicción entre lo que en discursos y preámbulos se dice y se ensalza la misión del maestro y la falta de medios que se asignan para su mejora económica más parece olvido que imposibilidad material de la nación. ¿Acaso en el mismo presupuesto no se han creado escalafones de nuevos funcionarios con sueldos y quinquenios que superan a lo pedido por el magisterio?

No puede en modo alguno prosperar el criterio de invertir esos cuatro millones de pesetas en la forma indicada. Por el contrario, una ligera modificación permitiría mejorar parcialmente el problema facilitando su resolución definitiva para 1934.

He aquí un proyecto, entre los muchos que pueden hacerse, de distribución de las 4.000 plazas retrasando su fecha de creación *hasta el 1 de noviembre*:

200 a 9.000 pesetas	importa por dos meses	300.000 pesetas.
400 a 8.000	íd. íd.	533.333 íd.
600 a 7.000	íd. íd.	700.000 íd.
1.300 a 6.000	íd. íd.	1.300.000 íd.
1.000 a 5.000	íd. íd.	833.333 íd.
500 a 4.000	íd. íd.	333.333 íd.
4.000 plazas importan por los dos meses		4.000.000 de pesetas.

De este modo, la corrida de escalas afectaría a 12.000 maestros de ambos sexos y se aumentarían algo las categorías superiores, aunque sin llegar, claro está, a la debida proporcionalidad; pero continuarían 19.035 maestros en la categoría de 3.000 pesetas. Es decir, que el punto algado seguiría sin tocar, reservándolo íntegramente para el próximo Presupuesto; habríamos sólo logrado no empeorarlo.

Pero no se olvide que, aun en esta forma, harán falta 19 millones de pesetas en 1934 para ascender a 4.000 los 19.000 maestros que siguen en la categoría séptima.

Damos a continuación el cuadro comparativo de cómo está el escalafón del magisterio y cómo quedará, según se adopte una u otra solución:

Categorías	En 1 de enero de 1933	En 31 diciembre 1933 según el Presupuesto	Idem íd., según el proyecto
9.000 ptas.	100	100	300
8.000 »	480	480	890
7.000 »	750	750	1.350
6.000 »	1.550	1.550	2.850
5.000 »	2.450	2.450	8.450
4.000 »	13.502	13.502	14.002
3.000 »	19.035	23.035	19.035
	37.867	41.867	41.867

Ante la elocuencia de las cifras huelgan los comentarios.

Análoga es la situación en el cuerpo de inspectores; actualmente de 312 funcionarios figuran 120 en la categoría de entrada.

En el vigente presupuesto figuran 140.000 pesetas para crear, desde primero de agosto, 65 plazas de inspectores. Su dotación es, por tanto, de 5.000 pesetas, es decir, que dentro de unos meses el 50 por 100 del escalafón estará en el sueldo de entrada. Empeorando, naturalmente, la situación de inferioridad que respecto a sueldo medio tienen en relación con Normales e Institutos y que comentamos ya en el número anterior de la Revista.

Se da además el caso peregrino, seguramente por olvido involuntario, de no haberse consignado cantidad para dietas de visitas de dichos inspectores hasta fin de año. Con estos antecedentes y considerando además que será difícil haya terminado para esa época (primero de agosto) la oposición (aún no convocada) para cubrir dichos puestos, cabría retrasar dos meses su creación, o sea no llevarla a cabo hasta primero de octubre.

En tal caso, las 140.000 pesetas permitirían ya una distribución más equitativa.

Aun con ese proyecto quedarían 108 en la categoría de entrada, o sea más del 28 por 100 del total de inspectores. Muy lejos todavía de la proporcionalidad escalafonal de cuerpos similares.

Estimamos vital para maestros e inspectores lograr que el Ministerio acepte la idea de retrasar dos meses la creación de plazas en los respectivos escalafones adoptándose un proyecto racional de distribución. Las asociaciones tienen ancho campo donde luchar en pro de justísimas aspiraciones hasta lograr en breve plazo la equiparación tantas veces prometida.

Suadro resumen de la plantilla que correspondería a cada Ministerio aplicada en sus distintas categorías la misma proporcionalidad que actualmente figura en el escalafón del Ministerio de la Gobernación y la implantación de los nuevos sueldos de 18.000, 16.000 y 14.000 pesetas.

MINISTERIOS	NÚMERO DE FUNCIONARIOS EN CADA CATEGORÍA											Totales	Importe de las plantillas actuales Pesetas	Aumento que supone la reforma Pesetas	Importe de las plantillas que se solicitan Pesetas
	18.000 Pesetas	16.000 Pesetas	14.000 Pesetas	12.000 Pesetas	11.000 Pesetas	10.000 Pesetas	8.000 Pesetas	7.000 Pesetas	6.000 Pesetas	5.000 Pesetas	4.000 Pesetas				
	Totales														
Agricultura	2	3	4	9	14	16	25	46	81	49	42	291	1.414.000	569.000	1.983.000
Estado	1	1	1	3	4	5	8	15	26	16	13	93	458.000	177.000	635.000
Gobernación	4	6	8	17	27	32	50	90	160	96	82	572	3.746.000	153.000	3.899.000
Hacienda	27	43	60	129	204	242	378	681	1210	726	628	4328	22.833.000	6.586.000	29.419.000
Instrucción pública	8	12	17	37	59	70	109	196	349	209	181	1247	6.207.000	2.267.000	8.474.000
Interior y Comercio	1	2	3	6	9	10	16	29	51	31	26	184	907.500	351.500	1.259.000
Justicia	1	1	2	4	6	7	12	21	37	22	19	132	764.500	132.500	897.000
Obras públicas	3	5	6	14	22	26	41	73	130	78	68	466	2.804.000	365.000	3.169.000
Trabajo	2	2	3	7	12	14	22	39	69	42	36	248	1.425.000	258.000	1.683.000
Sumas totales	49	75	104	226	357	422	561	1190	2113	1269	1095	7561	40.559.000	10.859.000	51.418.000

OBSERVACIONES

1.ª Los tantos por ciento aplicados en este cuadro a las distintas categorías, es el mismo que en el cuadro anterior figura en el Ministerio de Gobernación, excepto en la de 4.000 pesetas, que se disminuye en el 2,08 por 100. para nutrir con esto y el 0,87 que representa la categoría de 16.000 pesetas, que se suprime, las nuevas de 18.000 y 14.000.

2.ª Importaría la paridad con Gobernación, sin la implantación de los nuevos sueldos que se proponen, 9.046.284 pesetas, siendo, por tanto, la diferencia que supone la implantación de dichos sueldos de pesetas 1.812.766.

3.ª De los 10.869.000 pesetas, que importa la reforma detallada en el cuadro segundo, corresponden al Ministerio de Hacienda, 6.686.000 pesetas, y a los restantes, 4.873.000.

Font: Arxiu General de l'Administració, Alcalá de Henares. Pressupostos de Despeses del Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts, 1925-36. Lligalls 10.233-40, Caixes 1.158-60 i 1.166.

Carta de recomanació adreçada al President del Congrés de Diputats

P A R T I C U L A R

Que dirige al Jefe del partido UNION REPUBLICANA, D. Diego Martínez Barrio, el secretario del comité de esta localidad José Riera Llorca.

Finestrat 15 junio I, 936

Muy señor mío y correligionario: Pongo en su conocimiento el que en las CURSILLOS DE SELECCION para el Magisterio Nacional que en breve van de comenzar, he de tomar parte. Seguramente, corresponderé al segundo tribunal de los dos que para el efecto se nombraron para Alicante y solo por que V. interceda a favor de este su correligionario para que se me de cuanto en justicia me corresponda, seria mi mayor satisfaccion.

Saludale atentamente el secretario del Comité JUSTO SERRA
CAMA de Finestrat.

José Riera

Nota: No se lo recomiendo

Quando intercesis

Madrid, 23 Junio 1.936

Sr. Don José Riera Llorca
FINESTRAT (Alicante)

Estimado amigo:

Recibo su carta del 15, que contesto para comunicarle que con esta fecha intereso de D. Agustín Mora, de Alicante, le recomiende a aquel Tribunal para que sea juzgado con la mayor benevolencia en los próximos cursillos al Magisterio en que ha de participar en aquella capital.

Suyo affmo. s. s. y amigo, q. e. s. m.

Madrid, 23 Junio 1.936

Sr. Don Agustín Mora
SECRETARIO

Mi querido amigo:

Le acompaño nota expresando los deseos de DON JOSE RIERA LLORCA, de ser recomendado para los próximos cursillos del Magisterio en que ha de participar, en esa capital.

Le agradeceré así lo haga, y procure que el Tribunal que haya de corresponderle le guarde la mayor benevolencia.

Suyo buen amigo,

Font: Arxiu Històric Nacional (Secció Guerra Civil), Salamanca.

P. S. València, Carpeta 67, Lligall 66, Expedient 60.

Document 32

Depuració franquista del Magisteri republicà amb dibuix il·lustratiu que s'hi
acompanyava

El règimen francofalangista se ha ensaïnat amb els maestros que sirvieron a la República. He aquí unos datos :

Maestros sometidos a expediente, acusados de profesar ideas democráticas : 75 por 100.

Maestros sancionados : 45.000, estos es, el 65 por 100 de los que existían en 1936.

Maestros fusilados : 5.000.

Maestros encarcelados : 7.000.

Afortunadamente lograron expatriarse :

Profesores de Universidad : 148 (de 430).

Profesores de Instituto : 198.

Profesores de Escuela y Normales : 24.

Maestros : 2.000.

Font: Llegat de Rodolfo Llopis, Alacant. Arxivador P2 (Articles de premsa de R. Llopis), 13-8-1964, pp. 201-04.

Aspiracions d'una fundació privada religiosa en la formació de mestres

Manjón y el manjonismo

Raro es el día que no se registra en España un caso de intolerancia religiosa típico o un intento de acaparamiento y dominio espirituales por parte de los elementos de las extremas derechas.

Un caso típico de todas esas cosas reunidas es el de la fundación Manjón, de Granada, especie de internado para maestros. Este señor Manjón, no satisfecho con haber dado su nombre a una institución que «sueña», es autor, según aseveran los maestros nacionales de Granada, de un sistema que deriva su nombre del de su glorioso autor: el manjonismo. La Asociación Provincial de los Maestros precitados ha tenido que solicitar del Directorio, contrarrestando una petición en regla de los adeptos de Manjón al mismo Directorio, que «no se tome en consideración lo concerniente a métodos, prácticas, técnicas y procedimientos manjonianos porque la realidad de todo ello es puramente nominal y fantástica». La existencia, si que etérea e imaginada del manjonismo, es indudable. Y más indudable aún, si cabe, la de los manjonianos. Ahí están; ahí los tiene el lector, y el Directorio ha recibido su solicitud absurda y bastante fantasmagórica.

¿Que dirán ustedes que pretenden los manjonianos? Pues que se autorice a su internado a expedir títulos de maestros, lo mismo que se hace en las Escuelas Normales. No es, precisamente, una fruslería. Alguna esperanza guarda la descabellada pretensión con el hecho, vivo y coleando, de crear una milicia allí donde ya hay un ejército, como ocurre en la Italia de hoy bajo Mussolini. Los manjonianos se han dicho: ¿Para qué Escuelas Normales? Las Escuelas Normales lo seremos nosotros. Que es lo mismo que podemos preguntarnos los españoles que no tenemos la dicha de estar iniciados en el manjonismo y figurar entre sus adeptos. ¿Para qué son entonces las Escuelas Normales sino para dar certificado de capacidad a maestros y maestrás?

La intención de los manjonistas es,

sin embargo, más honda y sutil. No es humo de pajas, no, lo que preteuden. Persiguen un intento audaz, osado: arrancar al poder del Estado la facultad de controlar la enseñanza: precindir de él para dar patente de maestro a quien a ellos venga en gana. Es ocioso decir que no lo obtendría más que aquel que se ajustase a sus tendencias de secta, a su sagrada intolerancia, y que se haría caso omiso de lo legislado sobre tan importante materia. Lo de los manjonianos de hoy no es más que un botón de muestra de lo que anhelan y persiguen; de lo que harían, si pudieran, en todos los órdenes de la actividad nacional. La Edad Media iba a ser tortas y pan pringado junto a lo que haría el espíritu manjoniano de la enseñanza, la prensa, el pensamiento si le dejaran. Y luego se nos habla de que no son las derechas — y las más extremas — las que ahora se muestran rozagantes y atrevidas. Porque, ¡ya es atrevimiento solicitar lo que solicita el internado del Ave María! Con igual derecho, y extendiéndolo a los títulos universitarios y académicos más diversos: a médicos, ingenieros, militares, abogados, catedráticos, etc., etc., podríamos nosotros, o podría cualquiera ponerse a expedir patentes de suficiencia pedagógica y técnica. Lo dicho, señores manjonianos, en esta ocasión han ido ustedes un poquito demasiado lejos, o lo que es igual: se les ha ido a ustedes al santo al cielo.

Juan Guzmán

Madrid, agosto.

(De *El Mercantil Valenciano*)

Dos profesoras troglodíticas

¡Aún quedan! ¿Hasta cuándo?

Se nos dice que en el grupo Balmes existe una profesora, que rige el grado sexto y se llama doña Manuela, la que aún, por lo visto, no ha enterado de la proclamación oficial de la República en España.

Esta señora, dejándose llevar por lo que constituye una falta de patriotismo, y sólo y analfabeto bien, un delito, se opone rotundamente a que sus pequeñas alumnas ostenten en sus pechos el distintivo con los colores nacionales.

Pasmos por alto el que haya duplicado las horas de rezo, pues, seguramente, esto obedece a un gran celo en el sistema pedagógico a seguir por la tal doña Manuela, pero por lo que no debe pasarse es por el atentado a la bandera de la patria, que esa señora tiene sagrada obligación de respetar y aun enaltecer.

Otra tanto se denuncia de la profesora del colegio de La Punta, añadiéndose que ésta ha llegado a expulsar de su clase a unas niñas por el delito de llevar unos lazos con los colores de la enseña nacional.

Suponemos no insistirán ambas señoras en su antipatriótica actitud, pues de lo contrario se les impondrá la debida y grave sanción a su contumacia. Al mismo tiempo les avisamos que es más correcto presentar la renuncia de sus cargos, si es que no están conformes con el nuevo régimen que les paga y al que deben obedecer.

¡República, bien venida seas para la educación!

El 15 de Abril quedará escrito con letras de oro en la historia de la educación. Fué día de paz, día de delirante fraternidad; ocaso de la intransigencia, de las sombras y de la opresión y aurora de la luz y de la libertad.

Las almas virginales, las que han nacido en estos últimos años de tiranía, que no han contemplado en las calles más que un poder opresor que amenazaba, encarcelaba y mataba; que no han visto brillar fuera del hogar más que el metal de sables y fusiles; que cuando el pueblo pedía justicia no oyeran otra respuesta al fin es el trueno de la muerte; esas almas crecían con la languidez que crecen las plantas en la sombra; eran almas que flotaban en lo desconocido, que vivían envenenadas por la savia de viscosa tiranía.

Mas ya terminó la opresión; a las sombras de la noche han seguido los dulces rayos de una aurora de paz y de libertad.

Amaneció el día 15, y las almas jóvenes vieron enarbolada la bandera tricolor, mil veces reproducida, y ondeando en medio de frenético entusiasmo. Y ese entusiasmo, esa cordialidad y paz ha grabado en sus corazones un escudo de júbilo imborrable.

La leyenda insidiosa de que República era sinónimo de desorden y p'ratéria, ha muerto para siempre porque ha sido desmentida por la realidad.

Las almas jóvenes serán ahora como mariposas que se bañarán en el sol de la justicia y de la paz, y podrán desarrollar libremente los sentimientos de amor y fraternidad.

¡República, bien venida seas para la educación!

CASTO LUIS JIMENEZ.

Document 36

Simbología republicana a les escolles

C. 24 ABRIL

Llegan hasta esta Dirección general de Primera enseñanza multitud de comunicaciones en las que Profesores, Inspectores y Maestros participan haber recibido con íntimo regocijo el advenimiento de la República. Participan, además, haber retirado de las Escuelas y de los locales dependientes de esta Dirección general el retrato de D. Alfonso de Borbón y de las demás personas de su familia y haber procedido a sustituir la bandera bicolor de los días monárquicos por la bandera roja, amarilla y morada de la República española.

Esos Maestros, Inspectores y Profesores han cumplido con su deber. Escuchando los latidos de su corazón y obedeciendo los impulsos de su conciencia, no han hecho sino adelantarse a los deseos de esta Dirección general.

Esta Dirección general de Primera enseñanza se siente satisfechísima ante la espontánea y fervorosa adhesión prestada por Maestros, Inspectores y Profesores a la República. Esa actitud, tan firme y resuelta desde el primer momento, es la prueba más fehaciente de que la República hace tiempo que vivía ya en sus corazones.

Pero acaso existan todavía algunas Escuelas cuyos Maestros, atentos siempre a las órdenes que emanan de la superioridad para acatarlas y obedecerlas ciegamente, no hayan tirado aún el retrato de D. Alfonso, ni hayan sustituido la bandera nacional, en espera de que así se les ordenase. Esos Maestros, si los hubiere, deben proceder inmediatamente a retirar de las Escuelas el retrato de D. Alfonso y todo cuanto simbolice o aluda a

la Monarquía, y deberán proveerse de la bandera republicana con cargo al actual presupuesto de su Escuela, quedando, desde luego, autorizados para realizar la correspondiente transferencia de crédito.

Al mismo tiempo, conviene recordar que, según los preceptos legales, en todas las Escuelas, durante las horas de clase, debe ondear la bandera nacional.

Y por último, los Maestros todos, al cambiar la bandera monárquica por la republicana o al retirar de la Escuela el retrato de D. Alfonso, deben explicar a los niños la significación de aquel acto. Con sencillez y emoción, como corresponde al gesto ciudadano realizado por el pueblo español, tienen que referir a los niños lo que ha ocurrido en España en estos últimos tiempos hasta el advenimiento de la República, el ejemplo cívico que ha dado nuestro pueblo, el asombro con que nos contempla el mundo, la gran reserva moral que significa España en el orden internacional y la esperanza y optimismo justificados que se advierten en el pueblo español desde que tiene conciencia de ser soberano de sus propios destinos. Los Maestros en fin, con esta lección ocasional, pueden y deben hacer una magnífica lección de ciudadanía.

Madrid, 24 de Abril de 1931.—*El Director general*, RODOLFO LLOPIS.

(B. 44.)

Simbología republicana a les escoles

INSTRUCCION

Una circular a los maestros

La Dirección general de Primera Enseñanza ha dirigido una circular a los maestros, para que sean retirados de las escuelas los retratos de don Alfonso y otros símbolos de la extinguida Monarquía, y sustituida la bandera bicolor por la republicana.

Encarece a los maestros que al cambiar la bandera monárquica por la republicana o al retirar de las escuelas los retratos de don Alfonso, deben explicar a los niños la significación de aquel acto; lo que ha ocurrido en España en estos últimos tiempos hasta el advenimiento de la República; el ejemplo cívico que ha dado nuestro pueblo; el asombro con que nos contempla el mundo; la gran reserva moral que significa España en el orden internacional y la esperanza y el optimismo justificado que se advierte en el pueblo español desde que tiene conciencia de ser soberano de sus propios destinos.

Recuerda la circular que, según los preceptos legales, en todas las escuelas, durante las horas de clase, debe ondear la bandera nacional.

Document 38

Divulgació a les escoles de la festa del Primer de Maig

O. 27 ABBIL

El Gobierno provisional de la República, por Decreto de 22 de los corrientes, ha declarado día festivo el 1.º de Mayo de cada año.

Los Maestros, al anunciar en sus clases esta resolución del Gobierno provisional de la República, explicarán a sus alumnos el alcance y la significación del Primero de Mayo, fecha histórica y simbólica que los trabajadores de todo el mundo han aceptado para exteriorizar y elevar hasta los Poderes públicos el programa de sus peticiones y reivindicaciones.

Los Maestros, con este motivo, pueden y deben describir a los niños la evolución que a través de la Historia han sufrido las clases trabajadoras, subrayando en ese proceso de liberación espiritual y económica del proletariado la trascendencia que supone para el nuevo Derecho la Oficina Internacional del Trabajo, que nació y vive bajo esta divisa: "Si quieres la Paz, cultiva la Justicia".

Los Maestros, en fin, explicando a los niños la significación del Primero de Mayo, no harán sino una lección ocasional en torno a la glorificación del Trabajo.

Madrid, 27 de Abril de 1931.—El Director general, RODOLFO LLÓPIS.

(B. 44.)

Decret d'ensenyança religiosa

Un decreto de Instrucción

«Uno de los postulados de la República, y por consiguiente de este Gobierno Provisional, es la libertad religiosa.

Con este derecho, España se sitúa en el plan liberal y civil de las democracias de Europa y de aquella democracia de América que, desprendidas de España, se anticiparon en la conquista de las instituciones que aquí acaban de implantarse.

La libertad religiosa es en la Escuela respeto a la conciencia del niño y del maestro.

El gobierno provisional de la República desertaría de sus compromisos si rápidamente no se inclinara a esto deber y lo cumpliera.

Corresponderá a las Cortes Constituyentes resolver sobre la estructura del Estado, la delimitación del poder y las orientaciones de la enseñanza; pero no se invaden las funciones que a las Cortes competen, disponiendo que España deje de ser una excepción y haciendo que en la Escuela española haya una libertad absoluta en la instrucción religiosa.

Por todo lo cual, el presidente del Gobierno Provisional de la República, decreta:

Artículo primero. La instrucción religiosa no será obligatoria en las escuelas primarias ni en ningún otro centro dependiente de este ministerio.

Artículo segundo. Los alumnos cuyos padres signifiquen el deseo de que aquéllos la reciban en las escuelas primarias la obtendrán en la misma forma que hasta la fecha.

Artículo tercero. En los casos en que el maestro declare su deseo de no dar esta enseñanza, se le confiará a los sacerdotes que voluntaria y gratuitamente quieran encargarse de ella en horas fijadas de acuerdo con el maestro.

Artículo cuarto. Quedan abolidas todas las disposiciones vigentes que estén en pugna con el espíritu y la letra de este decreto.

Dado en Madrid a 7 de mayo de 1931. — El presidente del Gobierno Provisional de la República, Niceto Alcalá Zamora. — El ministro de Instrucción Pública y Bellas Artes Marcellino Domingo y Sanjuán.»

**"AL SR. INSPECTOR DE LA PROVÍNCIA
(EL PARE D'UNES ALUMNES)"**

"En els temps tristament celebres de la Dictadura en què a una gran part de membres del Magisteri vérem com amb entusiasme procuraven del Primorriverisme, ens resignàvem, l'odiosa censura, a passar en silenci certes intemperàncies i no pocs intolerables d'alguns i algunes Mestres Nacionals que amb nosaltres conviuen.

( ), Mestra que té al seu càrrec l'Escola del carrer de Sant Isidre, que no pot consentir que al seu col·legi estiguen matriculades xiquetes que facen servir vestits corrents i de poca vàlua... com ara les obreres, els pobres, el necessitats. ( ) vol, exigeix, que les xiquetes s'hi presenten flamants i compostes d'un capritxós uniforme que ella s'ha ideat i que ordena que es facen les seues deixebles, i qui no s'hi presente al seu gust... a agranar el local, a la font a per aigua...".

"... i no per tal que (la mestra) les moleste, les inoportune i les fastiguege contínuament perquè no s'hi presenten vestides amb eixa ximpleria d'uniformes distingits i vistosos, com si foren alumnes de l'Orde Carmelita o de la Companyia de Jesús".

"...mai no pretenga d'imposar el vestit únic en una Escola que no és la seua, sinó del poble, que és qui paga i els fills del qual allí tenen deure d'acudir tots, sense distinció de jerarquia i sense color determinat en les teles de les seues indumentàries".

Document 41
Sentiment anticlerical

Claustres

En uns convents s'han trobat nuls de pessetes en metalle i en títols.

En altres convents s'han vist imprentes amb frange de propaganda antirrepublicana.

En altres han segut descobertes armes i municions.

En altres s'han sorpres amb la presència de mòdols inscrites.

Ademés d'estes troballes confirmades oficialment, se parla d'altres coses més extraordinàries que hi havia dans els convents.

El poble ha comprovat directament que els claustrats eren algo més que llocs de voluntària reclosió i renunciament.

No hi ha que oblidar-se d'açò: quan arribe el moment de parlar de l'expulsió legal d'estes privilegiades i perturbadores associacions.

El maestro de la Fuente de S. Luis se querrela contra el cura cacique

El maestro de la Fuente de San Luis ha presentado una querrela contra el párroco de aquella barriada, fundamentada en nada menos que en lo siguiente:

El famoso y protegido clérigo don Francisco Palanca, en la «Hoja Parroquial» que se publica y entrega los domingos a los feligreses, escribió un artículo titulado: «Todo por Jesús y María.— Vender lo que no es suyo», en donde ponía de hoja de perejil al que es su obsesión perseguir: al maestro de dicho pueblo.

Que una «Hoja Parroquial» sirva para tan bajos menesteres y que la autoridad eclesiástica lo consienta, es un caso que reclama la actuación de la autoridad para que apliquen la ley con todo severo rigor.

No hay que decir que los hechos en que se funda la pasión del señor Palanca son completamente falsos; pero aunque fueran todo lo cierto que desearia el famoso cura rural, el emplear la «Hoja Parroquial» para injuriar, mortificar o zaherir, todo por Jesús y María, es llegar al colmo y hacer odioso y reprobable lo que a él convendría inspirar en máximas evangélicas para no arrancar por su propia mano la fe religiosa a sus feligreses.

Por nuestra parte creemos que un cura de este calibre es un verdadero aliado del comunismo, pues para huir de una caridad como la suya, es preferible caer en cualquier extremo contrario.

La querrela presentada por el maestro contra dicho cura y que, probablemente, no será la última, la mantendrá un profesional de tanta solvencia moral como el abogado don Luis de Luna.

Suponemos que el juez a quien corresponde el conocimiento de la causa, que es el del distrito de Mar, por ser donde se imprimió la «Hoja Parroquial», hará justicia, y el fiscal de S. M. señor Monserrat, no interpondrá ninguna otra querrela contra nosotros ni contra el abogado, iporque, la verdad, tenemos mucho miedo al señor Monserrat!

¿Qué dirá ahora el tan fervoroso fiscal de S. M. Borbónica?

Suponemos que no nos zaldrá con un «yo digo, digo, que digo Diego».

Vamos, señor fiscal, ahora no le valen las apostólicas bulas al inefable cura de la Fuente de San Luis, ya que la ley de Enjuiciamiento criminal y el Código, que precisamente no es el de don Galo Ponte, le dictan su deber al servicio ¡oh desventura!, de nuestra amada República.

Sol.licitud d'ensenyança religiosa

AVISO

Se recomienda a los señores Curas Párrocos y a cuantos por su jurisdicción o por su cargo ejercen influencia entre los fieles que cuiden con solicitud de que sea debidamente cumplida la reciente disposición sobre el derecho que se reconoce a los padres, madres y tutores para solicitar que los niños reciban enseñanza religiosa en las escuelas oficiales.

La Circular de la Dirección General de Primera Enseñanza que dicta normas para la aplicación del Decreto del 6 de mayo, lleva fecha del 13 del mismo mes y se dice en ella:

«En virtud de lo que se determina en el artículo primero del mencionado decreto, desaparecerá del programa de las escuelas nacionales la enseñanza religiosa con el carácter de obligatoria que hasta ahora ha tenido.

»Los maestros harán saber a los padres, por el medio que consideren más eficaz, el derecho que se les reconoce a solicitar para sus hijos la instrucción religiosa. *Estas peticiones se harán por escrito* al maestro, quien las conservará para justificar en todo momento su actuación en este aspecto de la labor escolar.»

Esta petición, por escrito, debe ser hecha cuanto antes por los padres, madres o tutores de los niños o niñas que asisten a las escuelas oficiales, pues el no cumplimiento de esta disposición pudiera dar lugar a que se creyera que es indiferente el que se dé o no enseñanza religiosa en las escuelas primarias.

Para facilitarles a los padres y tutores el ejercicio del derecho que les asiste, y que al mismo tiempo es un deber esencial, como fieles hijos de la Iglesia Católica, se les ha de advertir de la trascendencia de este trámite y se les ha de instruir para que lo cumplan; así, por ejemplo, se les puede proponer el escribir una cartilla de papel en la siguiente forma:

El que suscribe (padre, madre o tutor) de (nombre del niño o de la niña) en cumplimiento de las recientes disposiciones,

Solicita de D. (nombre del maestro o de la maestra), que este niño reciba en la escuela de su cargo educación religiosa católica.

(Nombre de la población y fecha).

(Firma del padre, madre o tutor).

Otra vez el cura de la Fuente de San Luis

Para el señor Gobernador

Cuando, últimamente, desempeñó el Gobierno civil con carácter de interino el señor Calct, denunciábamos desde estas mismas columnas el funcionamiento clandestino de la escuela parroquial de la Fuente de San Luis, y probada que fué nuestra denuncia, se ordenó la clausura de dicha escuela.

Ahora llega hasta nosotros la noticia que, deshecha aquella entidad escolar por orden gubernativa, continúa su funcionamiento clandestino en distintos domicilios de la huerta, agrupando niños, unos en unas casas, otros en otras y alternando un día en un sitio y un día en otro, para que no las pillen; sigue bajo la dirección de don Francisco Palanca, cura párroco de la Fuente de San Luis, la escuela parroquial deshecha, pero unida en grupos, dirigido por el señor Palanca y con la actuación del mismo maestro que tenía al frente de su escuela, y como, además, en dicho poblado hay una banda de seminaristas, todos a la vez se sienten maestros, con el solo fin de que los treinta y tantos niños que tenían recluidos en dicho centro, no pisen la escuela nacional, pues los maestros que se encuentran al frente de ella son muy «maños», por consentir que ondee en el balcón de la escuela del Estado la bandera republicana.

Señor Gobernador: ¿Será hora de que a ese sacerdote que burla la ley se le sienta la mano por sus coacciones contra la República?

Esperamos tomará la primera autoridad gubernativa las medidas oportunas y denunciará esta burla que contra el mismo gobernador se ha hecho, disponiendo, al mismo tiempo, termine de una vez el que se dé ni una sola clase en grupos por ninguna de las casas de la barriada.

Exposició del Cardenal Primat al President del Govern Provisional

---

EXPOSICION

QUE EL EMINENTÍSIMO Y REVERENDÍSIMO SEÑOR CARDENAL PRIMADO, EN NOMBRE DE LOS REVERENDÍSIMOS METROPOLITANOS DE ESPAÑA, HA DIRIGIDO AL EXCELENTÍSIMO SEÑOR PRESIDENTE DEL GOBIERNO PROVISIONAL DE LA REPÚBLICA

Excmo. Sr:

Reunidos los Metropolitanos españoles para estudiar detenidamente la situación creada a la Iglesia española por el nuevo estado de cosas, con el fin de trazar a los fieles normas seguras de su actuación cristiana en los actuales momentos, acordaron dirigir atento escrito a V. E., en calidad de Presidente del Gobierno provisional, según lo han venido haciendo con anterioridad en sus reuniones habituales.

Hacen constar, en primer término, que, reiterando las manifestaciones hechas por todos los Rdmos. Prelados, han recordado a los católicos españoles el respeto y la obediencia que deben a las autoridades constituídas y la cooperación en todo aquello que concierna al bien común y a la paz social, en la convicción de que las

autoridades respetarán los derechos de la Iglesia y de los católicos en esta nación, en la que la inmensa mayoría de los ciudadanos profesan la Religión Católica.

Mas se han visto en la precisión de cumplir al mismo tiempo con el angustioso deber que les impone su cargo pastoral, de manifestar la penosísima impresión que les han producido ciertas disposiciones gubernativas emanadas del poder público o la realización de hechos incalificables, que violan de un modo manifiesto derechos sacratísimos de los que viene gozando de tiempo inmemorial la Iglesia en España.

Pudieran citarse otros casos, mas bastará concretar los siguientes:

Supresión de la obligatoriedad de la Misa para el Ejército y en las Cárceles.

Anuncio oficial para fecha próxima de la secularización de los cementerios y de la separación de la Iglesia y el Estado.

Prohibición a los Gobernadores de provincias de tomar parte con carácter oficial en actos religiosos.

Prohibición al Ejército de que se manden las acostumbradas Comisiones para actos religiosos.

Supresión de las cuatro Ordenes Militares.

Privación de derechos civiles a la Confederación Nacional Católico-Agraria, precisamente por ser católica.

Privación del derecho de la Iglesia a intervenir en el Consejo de Instrucción Pública por medio de uno de sus Prelados.

Supresión de honores militares al Santísimo Sacramento a su paso por las calles, según uso y ley tradicional de la España Católica.

La supresión de la obligatoriedad de la enseñanza religiosa en las escuelas primarias y en las superiores.

Prohibición del Crucifijo y emblemas religiosos en las escuelas en que haya quienes se nieguen a recibir las enseñanzas de la Iglesia.

La libertad de cultos que vulnera leyes fundamentales del Estado y artículos sustanciales del Concordato.

La disposición sobre el tesoro artístico que lesiona derechos inviolables de la Iglesia sobre sus propios bienes.

La infracción de la inmunidad personal eclesiástica, reconocida expresamente en leyes vigentes.

A la más enérgica protesta de todos los buenos españoles, suscitada por los incendios de iglesias, conventos y palacios episcopales, se une, en nombre de todo el Episcopado, la de los Metropolitanos, que lamentan vivísimamente, no sólo los incalculables daños ocasionados, cuya legítima reparación reclaman, sino principalmente los sacrilegios y profanaciones con este motivo perpetrados.

Al recurrir a V. E. denunciando estos hechos y fiados en las promesas, repetidas veces hechas, de que en el nuevo régimen se respetarían las prerrogativas todas de la Iglesia Católica, esperamos interpondrá su autoridad cerca del Gobierno provisional para que queden sin efecto los decretos enumerados, y para que en cuantas cosas se relacionen con derechos de la Iglesia en España se obre de acuerdo con la Santa Sede.

Dios guarde a V. E. muchos años.

Roma, a 3 de junio de 1931.

En nombre de los Rdmos. Metropolitanos españoles: *Eminentísimo Sr. Cardenal Dr. D. Francisco Vidal y Barraquer*, Arzobispo de Tarragona.—*Emmo. Sr. Cardenal Dr. D. Eustaquio Illundain y Esteban*, Arzobispo de Sevilla.—*Excmo. Sr. Dr. D. Ramón Pérez Rodríguez*, Patriarca de las Indias.—*Excmo. Sr. Dr. D. Remigio Gandásegui Gorrochátegui*, Arzobispo de Valladolid.—*Excelentísimo Sr. Dr. D. Prudencio Melo y Alcalde*, Arzobispo de Valencia.—*Excmo. Sr. Dr. D. Rigoberto Doménech y Valls*, Arzobispo de Zaragoza.—*Excmo. Sr. Dr. D. Fr. Zacarías Martínez y Núñez*, Arzobispo de Santiago.—*Excmo. Sr. Dr. D. Manuel Basulto Jiménez*, Obispo de Jaén, por el Arzobispo de Granada.

† PEDRO, CARD. SEGURA Y SÁENZ,
Arzobispo de Toledo.

Excmo. Sr. Presidente del Gobierno Provisional de la República Española.

Un concurso de actualidad

— o c —

LABOR DOCENTE Y CULTURAL DE LAS ORDENES RELIGIOSAS ESPA- ÑOLAS, DURANTE LOS ULTIMOS CINCUENTA AÑOS

La Federación de Amigos de la Enseñanza otorgará un premio de 1.500 pesetas a la mejor obra que se presente exponiendo las ideas del título.

Las condiciones que se requieren para tomar parte en este concurso son las siguientes:

Primera. El trabajo tendrá una extensión no menor de 250 cuartillas ni mayor de 300, escritas a máquina, conteniendo cada cuartilla 14 líneas.

Segunda. El trabajo ha de ser un estudio objetivo y estadístico. El concursante evitará que la lectura de su trabajo se haga farragosa y difícil, y por eso será más estimable la obra en que vaya unida la objetividad con la amenidad.

Tercera. Se apreciará mucho el que las estadísticas vengan sensibilizadas por medio de gráficos.

Cuarta. Como norma de este concurso podrá seguirse el siguiente índice, aunque el concursante queda libre para trazar el plan que más convenga:

- a) Instituciones de enseñanza primaria, secundaria y superior.
- b) Instituciones de investigación.
- c) Escritores e investigadores.
- d) Los religiosos difusores de la cultura española en el extranjero.
- e) Difusión y conservación de la cultura española en América.
- f) Las Ordenes religiosas y la cultura entre los obreros.

Quinta. El original de esta obra deberá ser presentada antes del 1 de Noviembre de 1931, en Manuel Silvela, 7, Secretariado de la FAE.

Sexta. El Jurado calificador será señalado por la Federación de Amigos de la Enseñanza.

Séptima. El original de la obra premiada quedará en propiedad de la Federación de Amigos de la Enseñanza.

Octava. El premio, si así lo estima el Jurado, podrá declararse desierto.

Madrid, Julio de 1931.

REVISTA DE PRENSA

El maestro Ripoll

Rodolfo Llopis escribe en "Cri-
tica"

"Hace unos días nos congregá-
bamos en el Ateneo una cuan-
tas personas para conmemorar
la muerte de Cayetano Ripoll,
el maestro de Ruzafa. Cayetano
Ripoll ha quedado en la histo-
ria como "la última víctima de
la Inquisición española". Aun-
que Luis XVIII, al enviar sus
soldados a España en defensa y
protección de Fernando VII, en-
cargaba al duque de Angulema
que exigiese el no restableci-
miento de la Inquisición, se
aceptó la hipócrita solución de
las Juntas de la Fe. No habría,
en efecto, tribunal de la Santa
Inquisición, pero existiría, en
cambio, la Junta de la Fe. Y
las Juntas de la Fe sustituyeron
con plenitud de jurisdicción a
los tribunales inquisitoriales.

Con la ayuda de los franceses
se produce la bárbara reacción
de 1823. Los obispos se ensober-
becen. Cada nueva pastoral es
un nuevo atentado a la libertad.
Las Juntas de la Fe, constituidas
en tribunal, comienzan a recibir
"libros, papeles y defacio-
nes de dichos y hechos contra la
Fe y buenas costumbres". Una
de las primeras delaciones que
se reciben es la de una pobre
mujer que, no teniendo, por lo
visto, pecados propios que con-
fesar, denunció al maestro Ri-
poll. Lo acusa de que, llevando
Cayetano Ripoll cerca de un año
dejando el magisterio, "no le
había advertido ir a misa nin-
guno de los días de precepto ni
de Navidad; que cuando pasaba
su Majestad el Viático a los en-
fermos por delante de la escub-
la, no salía a la puerta a tribu-
tar el culto debido, sin embar-
go de que los niños lo hacían;
que cuando, por casualidad, en-

contraba a Su Majestad el Vídico, tomaba otro camino diferente, y que no enseñaba a los niños la doctrina cristiana y sí sólo los mandamientos de la ley de Dios".

Delatado el maestro de Ruzafa, no tardó mucho tiempo en ser encarcelado. En efecto, el 2 de Septiembre de 1824 el Inquisidor Toranzo dicta auto de busca y captura del reo y embargo de sus bienes. Se le interroga el 28 de Octubre. El 31 de Julio de 1826, después de haber permanecido veintidós meses en la cárcel, fué ahorcado en la plaza del Mercado de Valencia y arrojado su cuerpo al río. Cayetano Ripoll, el maestro de Ruzafa, es "la última víctima de la Inquisición española".

¿La última? Con motivo de la conmemoración del aniversario de su muerte se recordó el proceso de su vida y discurrió toda la velada en torno a la libertad de conciencia, sobre todo en la escuela nacional. Y fué muy fácil señalar cómo a través de los tiempos, cambiando de nombre, ha pervivido el sentido inquisitorial para perseguir toda conciencia disidente. El carácter teocrático de toda la vida española ha pretendido abogar siempre cualquier movimiento emancipador de conciencia. Y para trabajar, para ingresar en hospitales y escuelas, el llamarse públicamente católico era un título que facilitaba todos los accesos, cuando no constituía condición indispensable para poder pretender las cosas. Y si se hiciera la lista de los ciudadanos vejados y perseguidos por ese sentido teocrático de la vida española, se vería cómo el maestro de Ruzafa no ha sido, en efecto, "la última víctima de la Inquisición."

Document 48

Carta pastoral de l'episcopat

BOLETÍN OFICIAL

DEL

ARZOBISPADO DE VALENCIA

CARTA PASTORAL DEL EPISCOPADO

SOBRE LA SITUACIÓN RELIGIOSA PRESENTE Y SOBRE
LOS DEBERES QUE IMPONE A LOS CATÓLICOS

LOS CARDENALES, PATRIARCAS, ARZOBISPOS Y OBISPOS DE ESPAÑA
AL CLERO SECULAR, COMUNIDADES RELIGIOSAS Y FIELES DE SUS DIÓCESIS

VENERABLES HERMANOS Y MUY AMADOS HIJOS:

Respecto de la *enseñanza y educación* de la juventud, el Papa condena la doctrina que afirma que «todo el régimen de las escuelas públicas en donde se forma la juventud de algún estado cristiano, a excepción, en algunos puntos, de los seminarios episcopales, puede y debe ser de la atribución de la autoridad civil; de tal manera, que a ninguna otra autoridad se reconozca derecho de intervenir en la disciplina de las escuelas, en el régimen de los estudios, en la colación de grados y la elección y aprobación de los maestros».

Asimismo condenó el Romano Pontífice esta proposición: «La mejor constitución de la sociedad civil exige que las escuelas populares, a cualquiera clase que pertenezcan los niños del pueblo que a ellas concurren, y en general los institutos públicos destinados a la enseñanza de las letras y a otros estudios superiores y a la educación de la juventud, estén exentos de toda autoridad, acción moderadora o ingerencia de la Iglesia y que se sometan al pleno albedrío de la autoridad civil, a la voluntad de los gobernantes y según la norma de las opiniones corrientes en el siglo» (1).

No es tampoco nueva la animadversión de los enemigos de la Iglesia hacia las *Órdenes religiosas*, pues ya Su Santidad Pío IX hubo de reprobare la opinión de los que juzgan «que deben abrogarse las leyes que pertenecen a la defensa del estado de las Comunidades religiosas y de sus derechos y obligaciones», y que la autoridad civil «puede extinguir completamente las mismas comunidades religiosas» (2).

No es nuestro intento hacer en este lugar una defensa de las órdenes religiosas; pero, cuando menos, queremos dejar transcritas, como respuesta a la inicua propaganda que contra ellas se está haciendo, unas palabras de Pío IX que constituyen su mejor apología: «Por lo cual, decía, hablando del desenfreno de los tiempos modernos, esta clase de hombres libertinos persigue con odio cruel a las Comunidades religiosas sin tener en cuenta los inestimables servicios que han prestado a la Religión, a la sociedad y a las letras. Al denigrarlas como inútiles y destituidas de todo derecho a la existencia, hácese eco de las calumnias de los herejes... La abolición de las órdenes religiosas tiende a destruir un género de vida que hace profesión pública de seguir los consejos evangélicos; un estado recomendado por la Iglesia como conforme con la doctrina apostólica; y, finalmente, ofende a los insignes fundadores que hoy veneramos en los altares y que, por inspiración de Dios, establecieron sus institutos» (3).

La libertad e independencia del *Sagrado ministerio* hállase vindicada en la proposición XLIV del *Syllabus*, la cual declara inadmisibile la doctrina que sostiene que «la autoridad civil puede inmiscuirse en las cosas que tocan a la Religión, costumbres y régimen espiritual; y que, por tanto, puede juzgar de las instrucciones que los Pastores de la Iglesia suelen dar para dirigir las conciencias según lo pide su mismo cargo, y aun dar normas para la administración de los Sacramentos y sobre las disposiciones necesarias para recibirlos».

Finalmente defiende el Papa la *inmunidad eclesiástica*, contra la que expresamente atentan los artículos 12, IV y 21 del proyecto de Constitución, en las proposiciones del *Syllabus* 30, 31 y 32, cuyas doctrinas expresamente confirma el Código vigente del Derecho Canónico en sus cánones 120 y 121. Nos contentaremos con citar la proposición 30, según la cual ningún católico puede sostener que «la inmunidad de la Iglesia trae su origen del poder civil».

¡A cuán lastimosas consecuencias conduce el principio anticristiano, absurdo y disolvente de que el Estado es la única fuente y origen de todos los derechos!

Y con mayor claridad aún, si cabe, escribía, próximo ya a su muerte, al Arzobispo de Bogotá; «De estos principios—habla de los principios del Liberalismo—que la Santa Sede *tantas veces ha condenado como falsos y opuestos a la doctrina católica*, fluyen naturalmente como de fuente cenagosa las llamadas libertades modernas, conviene a saber: *la libertad de cultos, la libertad de pensamiento, la libertad de cátedra y la libertad de conciencia*» (1).

Evitad, en cuanto sea posible, el trato con los enemigos de la Iglesia, y, sobre todo, huid como de un áspid de la mala prensa, de esa prensa impía, blasfema y procaz, que es ariete demoleedor de la fe, de las buenas costumbres y aun del orden y prosperidad de los pueblos.

Los periódicos católicos, que tan abnegadamente y a costa de grandes sacrificios, sostienen enhiesta la bandera de la doctrina y de los derechos de Jesucristo, deben continuar combatiendo por la buena causa sin tregua y sin desmayo, con el resuelto apoyo de los buenos y con la bendición amplísima de la Iglesia, que contempla agradecida su abnegación y su valor.

La España negra

Encomos a la vista una real orden (ex real, desde luego), de fecha 18 de Julio de 1923—o sea dos meses antes de que el difunto Primo de Rivera se proclamase dictador—, en virtud de la cual se publicó una relación de la gente negra refugiada en nuestros conventos.

Haec, pues, ocho años que España tenía los siguientes e indeseables huéspedes:

En 196 conventos se albergaban 10.276 religiosos profesos, 4.076 novicios y 2.833 legos.

En 1.594 conventos se pasaban las horas rezando 47.768 monjas profesas, 2.920 novicias y 2.917 legas.

En su consecuencia, en 1923 teníamos en España:

Conventos.	4.490
Religiosos de ambos sexos.	71.815
Religiosos españoles.	67.982
Religiosos extranjeros.	3.833

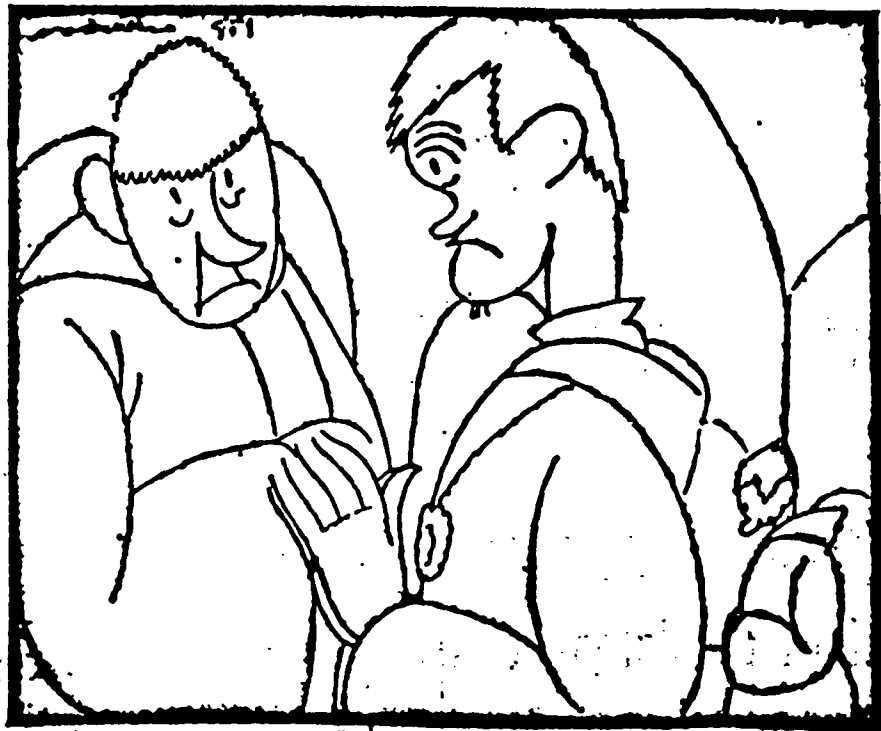
Correspondían, por consiguiente, 33'16 religiosos por cada 10.000 habitantes.

Si hoy se hiciese una nueva relación, es seguro que en la misma figurarían 100.000, teniendo en cuenta los progresivos aumentos registrados en periodos anteriores.

¡100.000 frailes y monjas son demasiados hábitos para un país en que muchos más son los obreros que no disponen de ropa para abrigarse en invierno!

Vinyeta crítica amb el clero

—HERMANO, ¡MORIR HAREMOS!

—Y SI AL MENOS CREYÉSEMOS EN LA RESURRECCION...

Necessitat d'escoles no religioses

El Ayuntamiento, la enseñanza y las órdenes religiosas

Dentro de tres años, plazo fijado por el Gobierno, saldrán de España las órdenes religiosas que se designen. Los católicos están acostumbrados y predicen toda clase de calamidades. Las señoras recogen firmas para elevar al Gobierno la protesta del rebano femenino que pierde a su pastor. ¡Pobrecitas borregas!

Se conspira en todas partes; las mujeres, sembrando la alarma de que se va a volver a quemar los conventos, y dan hasta la fecha el primero de Diciembre.

Los hombres, entrando armas y preparándose para una lucha que no ha de llegar, y si llega llevarán de perder. En Madrid se descubre un complot y suena como complicado en él un apellido aborrecible que recuerda la odiosa dictadura. Sería más piadoso para el hijo, procurar que los españoles olvidáramos el nombre de su padre, dejándolo en la obscuridad; cuanto más suene, más aborrecible, porque mantiene viva la llama del recuerdo.

Los discípulos de la bella doctrina que predicó el hijo de un menestral, de un pobre carpintero, como puedan matarín, escarneciendo los mandatos de su Dios. Hay que aprestarse a la defensa; no hay que fiarse de la falsa humildad, de la mansedumbre que sólo sirve para que te confíes y poderte ahogar con más probabilidad de éxito. Las órdenes religiosas no saldrán de España porque su poder es inmenso. Los humanos sean hombres o mujeres, no son perfectos. Porque no se mate, porque no se robe, ya se creen honrados; y se puede matar y robar empujados por las circunstancias y ser de una perfecta honradez; en cambio no robar, no matar, y ser un malvado. Todo en la vida es relativo; hay mucho ruñán de traza honorable y mucho criminal de pensamiento; cierto que no se les puede acusar de nada, ¡pero si pudieran!... Esta es la fuerza de la Iglesia; a estos lobos disfrazados de borregos, no les conviene que se quede España sin una gente que les garantiza su salvación por medio de dádivas y rezos, y se aferran a la idea que gracias a los buenos padres de almas podrán salvar la suya, roída por toda una gusanera de malos sentimientos. Son pobres engañados por unas creencias absurdas, pero son su consuelo en vida; si los muertos pudieran volver, más de uno gritaría a estos hipócritas: ¡Cuidado, os estáis condenando; aquí arriba no sirven los golpes de pecho ni el humo del incienso; hechos y no palabras es lo que aquí se pide! Estos creyentes ciegos y acomodaticios, cobardes y fanáticos, son el más firme puntal de la Iglesia.

Las órdenes religiosas no saldrán de España, porque de estos honrados de apariencia y cobarde de espíritu, los hay en todas partes: en el Gobierno, en el Congreso, en los ayuntamientos, en las escuelas, en las universidades... Es doloroso reconocer que se hace cuanto se puede en beneficio de la enseñanza religiosa. Unos con toda conciencia, otros por ignorancia, los más por apatía y comodidad, no se preocupan de lo que es el eje de la rueda del carro de la República. Para forjar hombres nuevos se necesitan leyes nuevas; para crear los futuros seres que trabajen por el engrandecimiento de la Humanidad, hay que educarlos rectos, honrados, sin supersticiones, con una conciencia dominante y justiciera que les impida cometer ningún delito. La enseñanza religiosa se opondrá siempre que llegue a existir esta nueva humanidad, porque teme que se le acabe su reinado. La República, en seis meses, ha creado ¡sete mil escuelas! y no son suficientes; se necesitan treinta mil. Todos los viejos gobiernos procuraban el conservar bien ignorantes a los pobres españoles, con objeto de que la Iglesia los tuviera dominados; no hay predicador que en cuanto hable de estos tiempos no se queje de las lecturas, lamentando la afición que los ha entrado a los españoles por aprender. La Iglesia no es la culpable de que se diga que Marruecos empieza en los Pirineos.

Hay que terminar con el analfabetismo en España, porque es de la única manera que terminaremos con la superstición y la cobardía. Esas siete mil escuelas son insuficientes; hay que crear más, pero pronto; nada de retardos que pueden ser fatales.

Las órdenes religiosas dedicadas a la enseñanza han pedido seguir continuando su labor con la excusa de que no hay escuelas suficientes, y los señores que con la pasada dictadura callaban ahora protestan clamando por los niños que quedan sin instrucción, cuando raro es el pueblo que no tiene ya una escuela, pero se necesitan dos, tres, por cada pueblo; la población aumenta y los locales se hacen pequeños. Las órdenes religiosas no deben continuar su pernicioso labor.

En Sevilla se le han concedido docientas escuelas, y según me han dicho, funcionan las docientas. A Valencia le corresponden cuatrocientas, y sólo hay en formación ¡cuarenta y nueve! No se puede, no se debe pensar en reformas para el embellecimiento de la ciudad cuando está por cultivar el cerebro de muchos valencianos. Sería monstruoso el dedicar millones a proyectos de engrandecimiento, y no existen locales para escuelas; hay miles de niños en Valencia y su provincia que no pueden recibir instrucción porque no se encuentra un edificio disponible. Hay que edificar escuelas higiénicas, modernas, dar instrucción a esos niños de los que saldrán escritores, artistas, hombres del porvenir que puedan dar a Valencia días de gloria.

Las órdenes religiosas piden el continuar, porque no hay suficientes escuelas en Valencia y su provincia. ¡Cuidado, valencianos! Si el Ayuntamiento no escucha el grito de esos millares de criaturas condenadas al analfabetismo por la apatía de los gobernantes y que piden instrucción, tened por seguro que mientras no se creen esas cuatrocientas escuelas que nos corresponden, se protege a las órdenes religiosas. En la patria de Blasco Ibáñez no pueden faltar escuelas, porque es una vergüenza para los que se llaman sus discípulos y para Valencia.

LIBERTAD BLASCO.

Document 52
Constitució de 1931. Extracte

Art. 3. El Estado español no tiene religión oficial.

Art. 4. El castellano es idioma oficial de la República.

Todo español tiene obligación de saberlo y derecho de usarlo, sin perjuicio de los derechos que las leyes del Estado reconozcan a las lenguas de las provincias o regiones.

Salvo lo que se disponga en leyes especiales, a nadie se le podrá exigir el conocimiento ni el uso de ninguna lengua regional.

Art. 14. Son de la exclusiva competencia del estado español la legislación y la ejecución directa en las materias siguientes:

...

2ª. Relación entre las Iglesias y el Estado y régimen de cultos.

...

Art. 25. No podrán ser fundamento de privilegio jurídico: la naturaleza, la filiación, el sexo, la clase social, la riqueza, las ideas políticas ni las creencias religiosas.

El Estado no reconoce distinciones y títulos nobiliarios.

Art. 26. Todas las confesiones religiosas serán consideradas como Asociaciones sometidas a una Ley especial.

El Estado, las regiones, las provincias y los Municipios no mantendrán, favorecerán, ni auxiliarán económicamente a las Iglesias, Asociaciones e Instituciones religiosas.

Una ley especial regulará la total extinción, en un plazo máximo de dos años, del presupuesto del Clero.

Quedan disueltas aquellas Órdenes religiosas que estatutariamente impongan, además de los tres votos canónicos, otro especial de obediencia a autoridad distinta a la legítima del Estado. Sus bienes serán nacionalizados y afectados a fines benéficos y docentes.

Las demás Órdenes religiosas se someterán a una ley especial votada por estas Cortes Constituyentes y ajustada a las siguientes bases:

1ª. Disolución de las que, por sus actividades, constituyan un peligro para la seguridad del Estado.

2ª. Inscripción de las que deban subsistir, en un Registro especial dependientes del Ministerio de Justicia.

3ª. Incapacidad de adquirir y conservar, por sí o por persona interpuesta, más bienes que los que, previa justificación, se destinen a su vivienda o al cumplimiento directo de sus fines privativos.

4ª. Prohibición de ejercer la industria, el comercio o la enseñanza.

5ª. Sumisión a todas las leyes tributarias del país.

6ª. Obligación de rendir anualmente cuentas al Estado de la inversión de sus bienes en relación con los fines de la Asociación.

Los bienes de las Ordenes religiosas podrán ser nacionalizados.

Art. 27. La libertad de conciencia y el derecho de profesar y practicar libremente cualquier religión quedan garantizados en el territorio español, salvo el respeto debido a las exigencias de la moral pública.

...

Todas las confesiones podrán ejercer sus cultos privadamente. Las manifestaciones públicas del culto habrán de ser, en cada caso, autorizadas por el Gobierno.

Nadie podrá ser compelido a declarar oficialmente sus creencias religiosas.

La condición religiosa no constituirá circunstancia modificativa de la personalidad civil ni política ...

Art. 34. Toda persona tiene derecho a emitir libremente sus ideas y opiniones, valiéndose de cualquier medio de difusión, sin sujetarse a la previa censura.

En ningún caso podrá recogerse la edición de libros y periódicos sino en virtud de mandamiento de Juez competente.

No podrá decretarse la suspensión de ningún periódico sino por sentencia firme.

Art. 36. Los ciudadanos de uno y otro sexo, mayores de veintitrés años, tendrán los mismos derechos electorales conforme determinen las leyes.

Art. 30. Los españoles podrán asociarse o sindicarse libremente para los distintos fines de la vida humana, conforme a las leyes del Estado.

...

Art. 41. ...

No se podrá molestar ni perseguir a ningún funcionario público por sus opiniones políticas, sociales o religiosas.

Art. 48. La familia está bajo la salvaguardia especial del Estado ...

Los padres están obligados a alimentar, asistir, educar e instruir a sus hijos. El Estado velará por el cumplimiento de estos deberes y se obligará subsidiariamente a su ejecución.

...

El Estado prestará asistencia a los enfermos y ancianos, y protección a la maternidad y a la infancia, haciendo suya la "Declaración de Ginebra" o tabla de los derechos del niño.

Art. 44. Toda la riqueza del país, sea quien fuere su dueño, está subordinada a los intereses de la economía nacional y afecta al sostenimiento de las cargas públicas, con arreglo a la Constitución y a las leyes.

La propiedad de toda clase de bienes podrá ser objeto de expropiación forzosa por causa de utilidad social ...

Con los mismos requisitos la propiedad podrá ser socializada.

Los servicios públicos y las explotaciones que afecten al interés común pueden ser nacionalizados en los casos en que la necesidad social así lo exija.

En ningún caso se impondrá la pena de confiscación de bienes.

Art. 45. Toda la riqueza artística e histórica del país, sea quien fuere su dueño, constituye tesoro cultural de la nación y estará bajo la salvaguardia del Estado, que podrá prohibir su exportación y enajenación y decretar las expropiaciones legales que estimare oportunas para su defensa. El Estado organizará un registro de la riqueza artística e histórica, asegurará su custodia y atenderá a su perfecta conservación.

El Estado protegerá también los lugares notables por su belleza natural o por su reconocido valor artístico o histórico.

Art. 48. El servicio de la cultura es atribución esencial del Estado, y lo prestará mediante instituciones educativas enlazadas por el sistema de la Escuela unificada.

La enseñanza primaria será gratuita y obligatoria.

Los Maestros, Profesores y Catedráticos de la enseñanza oficial son funcionarios públicos. La libertad de Cátedra queda reconocida y garantizada.

La República legislará en el sentido de facilitar a los españoles económicamente necesitados el ascenso a todos los grados de enseñanza, a fin de que no se halle condicionado más que por la aptitud y la vocación.

La enseñanza será laica, hará del trabajo el eje de su actividad metodológica y se inspirará en ideales de solidaridad humana.

Se reconoce a las Iglesias el derecho, sujeto a inspección del Estado, de enseñar sus respectivas doctrinas en sus propios establecimientos.

Art. 49. La expedición de títulos académicos y profesionales corresponde exclusivamente al Estado, que establecerá las pruebas y requisitos necesarios para obtenerlos aun en los casos en que los certificados de estudios procedan de Centros de enseñanza de las regiones autónomas. Una Ley de Instrucción pública determinará la edad escolar para cada grado, la duración de los períodos de escolaridad, el contenido de los planes pedagógicos y las

condiciones en que se podrá autorizar la enseñanza en los establecimientos privados.

Art. 50. Las regiones autónomas podrán organizar la enseñanza en sus lenguas respectivas, de acuerdo con las facultades que se concedan en sus Estatutos. Es obligatorio el estudio de la lengua castellana, y ésta se usará también como instrumento de enseñanza en todos los Centros de Instrucción primaria y secundaria de las regiones autónomas. El Estado podrá mantener o crear en ellas instituciones docentes de todos los grados en el idioma oficial de la República.

...

Palacio de las Cortes Constituyentes a nueve de Diciembre de mil novecientos treinta y uno.- *El Presidente*, JULIÁN BESTEIRO.

Document 53

La Constitució a les escoles

O. 12 ENERO

Por conducto de los Consejos provinciales de Protección escolar habrán llegado a todas las Escuelas nacionales dependientes de esta Dirección general unos cuantos ejemplares de la Constitución que las Cortes Constituyentes, en plenitud de soberanía, acaban de votar. Los Maestros deben aprovechar esta circunstancia para hacer a sus alumnos una serie de lecciones en las que sea la Constitución el tema central de la actividad escolar. Deben explicar a los niños lo que significa una Constitución para las democracias; las luchas que los españoles han sostenido en demanda o en defensa de la Constitución, y cómo la República actual, al promulgar su Constitución, señala un momento histórico en el proceso de liberación que desde hace años vive dramáticamente el pueblo español.

Promulgada la Constitución, se abren nuevos cauces a la República española. España va a renovar profundamente su vida. Es momento de gran alegría para todos. De alegría y de meditación. De meditación y de responsabilidad. De responsabilidad para todos, pero sobre todo para los Maestros, a quienes la República confía en gran parte esa misión renovadora y de quienes la República espera han de cumplirla con fervoroso entusiasmo.

El Maestro ha de ser un educador. La Escuela ha de transformarse en el sentido de ser cada día más hogar. Ha de ser la verdadera casa del niño. El niño ha de encontrar en ella aquel ambiente necesario para poder vivir plenamente su vida de niño. Porque el niño no es más que niño y necesita su infancia para vivir. La Escuela no puede entorpecer por ningún motivo su natural desenvolvimiento. La Escuela no puede secar su infancia con anticipaciones prematuras que perturben su conciencia. El Maestro no olvidará nunca que si tiene ante sí, en cada niño, a un ser a quien ha de instruir, tiene, sobre todo, ante sí a un ser a quien ha de educar. El Maestro ha de ser fundamentalmente un educador. Ha de llegar hasta el fondo íntimo de la personalidad infantil, favoreciendo, ayudando, contribuyendo a que esa personalidad alcance libremente su plenitud.

Hay que vitalizar la Escuela. Hay que dar nueva vida a la Escuela. Hay que conseguir que la vida penetre en la Escuela. Y hay que llevar la Escuela allí donde la vida esté. La Escuela libresca de ayer ha de ser superada por la Escuela activa de hoy. Los horarios viejos y los programas rutinarios han de ser superados por los centros vivos de interés y por la libre curiosidad del niño. La Escuela ha de responder en todo momento a las interrogantes del niño. La Escuela ha de ser un hogar donde se trabaje. Ha de hacer del trabajo el eje de su actividad metodológica. Ha de hacer del niño un alegre trabajador. Hacer del niño un trabajador no es enseñarle un oficio determinado. En la Escuela el niño no tiene que aprender ningún oficio.

Pero todo cuanto aprenda en la Escuela ha de ser hecho, realizado por el niño mismo, utilizando sus manos, el manualismo, como medio de expresión. Y ha de hacerlo en fecunda colaboración con sus compañeros. Y así acabará teniendo conciencia de que el trabajo individual es tanto más útil cuanto mejor sirve los intereses de la comunidad.

Hay que unir la Escuela y el pueblo. La Escuela ha de vivir en íntimo contacto con la realidad. Los paseos, las excursiones, las visitas escolares, harán conocer a los niños la vida de la zona en que esté enclavada la Escuela. El Maestro utilizará todos los grandes valores educativos que encierra el ambiente geográfico. La fábrica, el taller, la granja, el mar, todo lo que constituya la fisonomía económica y espiritual de aquella zona, ha de ser familiar al niño y a la Escuela. A la Escuela, que establecerá esa relación íntima con la vida del trabajo y con la vida del hogar, donde tanta influencia puede ejercer. La Escuela procurará interesar a los padres y a las madres organizando enseñanzas que respondan a sus inquietudes, organizando bibliotecas, lecturas, audiciones y conferencias. La máquina de coser, el gramófono, el libro, la radio, el cinematógrafo, todo lo que las Misiones pedagógicas van sembrando por los pueblos, puede y debe unir la Escuela y el pueblo, haciendo que la Escuela sea el eje de la vida social del lugar y el pueblo acabe sintiendo la Escuela como cosa suya.

La Escuela ha de ser laica. La Escuela, sobre todo, ha de respetar la conciencia del niño. La Escuela no puede ser dogmática ni puede ser sectaria. Toda propaganda política, social, filosófica y religiosa queda terminantemente prohibida en la Escuela. La Escuela no puede coaccionar las conciencias. Al contrario, ha de respetarlas. Ha de liberarlas. Ha de ser lugar neutral donde el niño viva, crezca y se desarrolle sin sojuzgaciones de esa índole.

La Escuela, por imperativo del artículo 48 de la Constitución, ha de ser laica. Por tanto, no ostentará signo alguno que implique confesionalidad, quedando igualmente suprimidas del horario y del programa escolares la enseñanza y las prácticas confesionales. La Escuela, en lo sucesivo, se inhibirá en los problemas religiosos. La Escuela es de todos y aspira a ser para todos. Los Maestros revisarán cuidadosamente los libros utilizados en sus Escuelas, retirando aquellos que contengan apologías del ex rey o de la monarquía.

El Maestro debe poner el esfuerzo más exquisito de que sea capaz al servicio de un ideal lleno de austeridad y de sentido humano. Y, como se decía en la circular de 13 de Mayo, el Maestro, ahora más que nunca, procurará aprovechar cuantas oportunidades le ofrezcan sus lecciones en otras materias, el diario hacer de la Escuela y los altos ejemplos de la vida de los pueblos para inspirar en los niños un elevado ideal de conducta.

Los señores Inspectores cuidarán con el mayor celo que estas normas lleguen a conocimiento del Magisterio y que sean cumplimentadas inmediatamente en forma que no puedan herir los sentimientos religiosos de nadie, resolviendo cuantas dudas y reclamaciones puedan producirse en la aplicación de estas instrucciones.

Los Consejos locales, provinciales y universitarios de Protección escolar intensificarán su labor ayudando constantemente al Maestro y a la Escuela para que su acción educadora sea fecunda y responda en todo momento a las legítimas esperanzas del pueblo español y a las demandas de la República.

Madrid 12 de Enero de 1932.—*El Director general*, RODOLFO LLOPIS.

SEÑORES INSPECTORES DE PRIMERA ENSEÑANZA.

Señores Presidentes de los Consejos locales, provinciales y universitarios de Protección escolar.

(B. 15.)

Actituds particulars de mestres

Maestros cavernícolas

Todavía quedan maestros de la enseñanza oficial que sin duda no se han enterado de la transformación política que se ha operado en España y proceden como si la nación estuviese aún con la dominación de la tiranía borbónica.

Dos casos característicos podemos señalar en la barriada de la calle de Sagunto: Uno es el maestro de la escuela de la calle de San Oullén, el cual, vulnerando los preceptos consignados en la Constitución del Estado, concienta la conciencia de sus alumnos repartiéndoles, ayudado por un cura cavernícola, la hoja parroquial y otros impresos de propaganda reaccionaria.

En la escuela de niñas situada en la calle de Sagunto, número 139, también se procura envenenar la conciencia de las criaturas con una suave pero activa educación sectaria.

En esta escuela se da el caso de que la bandera nacional ondea en el balcón, día y noche durante meses enteros, y esto que podría aparecer como un signo de adhesión a los poderes públicos no tiene otra finalidad, ya casi conseguida, que la de estropear rápidamente la bandera para después justificar su ausencia.

Sería conveniente que por quien correspondía se llamara la atención a estos dos profesores que no pueden por lo visto reprimir sus sentimientos reaccionarios, sintiendo de una manera evidente el sentimiento de sus discípulos y la voluntad de los padres, en su mayoría republicanos y librepensadores.

Si las autoridades no vigilan atentamente la actuación de ciertos maestros, la obra de la República será negativa, pues en vez de ciudadanos conscientes la escuela producirá engendros sociales, cerebros oscuros, esclavos en fin.

Todas estas deficiencias serian subsanadas si el Estado o el Municipio construyese dos grupos escolares modernos, suprimiendo estas escuelas sordidas y faltas de luz.

Existe en esta barriada una población escolar de centenares de niños que no reciben ninguna educación por carecer de escuelas y esto no debe continuar por el honor de la República.

El señor Alcalde haría una obra humanitaria y progresiva fijando su atención en este problema y procurando una solución adecuada a las necesidades pedagógicas de esta zona, acaso la más olvidada de la ciudad.

J. CALIPIENSO

Presidente de la Juventud
El Avance.

Document 55
Propaganda religiosa

Alcira

LA FESTIVIDAD DE SAN PEDRO

Con bastante animación la gente celebró la festividad del día 29 de los corrientes, saliendo a los paseos y concurriendo a los espectáculos. El comercio en general cerró las puertas por la tarde, así como también las oficinas públicas y particulares.

TRIDUO

En la parroquial iglesia de Santa Catalina se celebrará solemne triduo a Nuestra Señora del Carmen los días 1, 2 y 3 del corriente, predicando el Cura de la parroquia titular, don José María Vinat Collado.

LOS ESTUDIANTES DE LAS ESQUELAS PIAS

Este año ha sido extraordinario el éxito obtenido por los alumnos que cursan el Bachiller en el Colegio de reverendos Escolapios de esta ciudad, habiendo obtenido todos excelentes notas.

El número de alumnos que se ha presentado a exámenes es el de 80, aproximadamente.

Nuestra enhorabuena a los Padres Escolapios y alumnos por el éxito alcanzado.—Fontana.

A las mujeres de Ayora

¡Qué misión tan elevada y sublime os reserva para que la desarrolléis y la llevéis a cabo, en bien de la Religión Católica, de la familia y de vuestra Patria querida!

Hoy, cuando ruga la impiedad, y con su furia desencadenada pretende hundir para siempre la fe católica e instaurar el imperio de las sectas masonicas, es cuando vosotras, iluminadas por la luz brillante del bien y del sacrificio, tenéis que pensar que España fué el pueblo elegido por Dios, y que Ayora, que está dentro de España, no puede dejar de aportar su concurso a la obra de la restauración católica de nuestra Patria. Y por ello os pido que, imitando a Juana de Arco, Teresa de Jesús, Agustina de Aragón, etc., tengáis la fortaleza moral necesaria para que de modo incruento, pero cual nuevos Pelayos, hagáis de Ayora una nueva Covadonga, en la que deis comienzo, sin desmayos ni vacilaciones, a la reconquista de la fe católica ultrajada, con tal ardimiento, que seáis por todos admiradas, viendo el amor inmenso que encerráis en el fondo de vuestro pecho por Aquel que, al inmolarse por todos en la Cruz, fué el Redentor y Salvador de todo el género humano. Por eso me dirijo a vosotras y os digo que, con las armas legales en la mano, o sea agrupándoos en organizaciones políticas fe-

méninas de carácter católico (cual la Acción Cívica de la Mujer) y ejercitando vuestro derecho de sufragio, habéis de dar la batalla a la impiedad, para que, cuando ya la hayáis derrotado, podáis alzar sobre sus restos el signo glorioso de la Cruz, como recuerdo y perdón de sus errores.

Y para obrar en esta forma no penséis si sois ricas o pobres, y si tan sólo en que sois hermanas, y que con la cruz en vuestros pechos y la fe de la Religión Cristiana en vuestros corazones, seréis cruzadas de una causa noble, que sólo aspira a remediar las miserias de la humanidad y a enjugar las lágrimas de dolor de otras hermanas vuestras, que sufren en el silencio de sus hogares las penas y tristezas de su miseria, siendo de esperar que cuando levantéis esa bandera de orden y de paz, coronada por la Cruz, os seguirán todas las hijas de Ayora, después de haber caído antes de rodillas para adorarla.

Por eso, ¡mujeres de Ayora!, no os detengáis, ¡dad la batalla a los enemigos francos o encubiertos de vuestra Religión!, y a los ultrajes que ellos infieren a la Cruz, contestad con amor de madres carifosas, dispuestas en todo momento a lavar la mancha del pecado de sus hijos, pero firmes siempre en el cumplimiento de sus deberes; y cuando así obréis será llegado el momento de que, hasta la impiedad, sólo os quedará ver en vosotras el bálsamo subli-

AVANCE
 21-VII-1932

Per la renovació generacional i ideològica dels ensenyants

Hay que limpiar el Magisterio primario

Aunque parezca que este cuerpo o funcionarios del Estado no haya de perjudicar en gran manera a la joven y querido República, hay, no obstante, muchos enemigos enmascarados de ideas muy opuestas al régimen liberal y democrático implantado por la voluntad del pueblo.

Estos señores son, en su mayoría, sexagenarios y por tanto, con suficientes años de servicios para proceder con ellos como ha hecho con los militares don Manuel Azafia, puesto que, por regla general — salvo honrosa excepción — estos maestros no tienen ni siquiera un solo átomo de laicismo, de renovación ni de progreso social; sino que de una manera solapada y paulatinamente van obrando en el alma y moralidad del niño. Así es, que dichos maestros guiados por sus ideas completamente retrógradas, no pueden ni quieren echar mucha y buena simiente en su escuela para que en la conciencia y voluntad del niño u hombre en embrión, germine y fructifique un espíritu liberal y democrático.

De ningún modo deben permanecer por más tiempo en activo los maestros que con gran hipocresía acatan las leyes o disposiciones de la República solamente por el egoísmo del disfrute de la nómina; y sin embargo, combaten por cuantos medios están a su alcance, a la República y su Gobierno; por lo tanto, vería con mucho gusto el que se hiciera una poda en el magisterio a semejanza y con grande energía, ha realizado el ministro de la Guerra y está o va a realizar en Justicia y Estado; porque no solamente existe hostilidad de una manera directa y perjudicial por el régimen que nos rige sino que en la escuela, o sea, en la moral del ni-

no, ejerce grandísima influencia el maestro caduco y reaccionario que, con sus ideas tan antagónicas y antirrepublicanas está obrando de una manera indirecta con su tarea cotidiana en el futuro hombre.

Por todo lo anteriormente expuesto, creo se hace indispensable el que se proceda con los dichos maestros a una jubilación forzosa y dar paso al elemento joven de ideas afines y adictas al régimen actual.

Todos sabemos que en la escuela está la base o piedra fundamental en la cual radica directamente en la moral y voluntad de los hombres del mañana, los cuales han de regir los destinos de nuestro país. Por consiguiente, repito que hay que emprender también con la reforma del magisterio primario quitando toda esa gente cavernícola y republicanzar dicho magisterio, que buena falta le hace, pues seguramente, sin duda alguna, existe un buen tanto por ciento de maestros reaccionarios que todavía sueñan con la ruina y vil monarquía regentada por el último Borbón.

Con la diferencia que hubiera del resultado de la jubilación de los susodichos maestros que están entre la primera y cuarta categoría del escalafón se podría atender a un buen número de maestros jóvenes, algunos de ellos sirviendo interinidades y sustituciones y otros dedicándose a trabajos manuales e intelectuales.

Para terminar, diré: hay que limpiar el magisterio primario, republicanzándolo y con ello republicanzar la República, moral y espiritualmente.

PASCUAL CHULIA EST.

Valencia, Septiembre, 1932.

Mañana será la colecta por la escuela católica

Queremos recordar a los católicos, aunque sea pecando de insistencia machacante, que mañana se celebrará en todas las iglesias la colecta ordenada por nuestro venerable Arzobispo, en favor de la escuela católica.

Nos creemos en el deber ineludible de servir de "memorandum" a los bolsillos generosos, conscientes de que así aportamos nuestro granito de arena para una de las obras más urgentes y necesarias de patriotismo y acción católica.

¡El problema de la enseñanza! ¡Con qué palabras tan encarecidas se esfuerza el Papa en su última Encíclica por llevar al convencimiento la idea de que en él se ventila una cuestión de vida o muerte para la vida católica! "Estad persuadidos—dice—de que vuestra patria será sin duda, en lo futuro, tal como, educando debidamente a los jóvenes, la hayáis hecho vosotros".

Ha llegado el momento de actuar con la máxima eficacia, y el mejor modo ha de ser secundando las orientaciones e iniciativas del Prelado y de la Junta de Acción Católica, que miran el problema de la escuela con especial solicitud e interés, como algo fundamental que es para los católicos una inaplazable necesidad.

Tenemos confianza en la comprensión y generosidad cordial de los católicos valencianos, que no han de regatear su óbolo a empresa de tanta trascendencia. Así podremos también nosotros recoger esa bendición paternal que Pío XI reserva a cuantos dentro o fuera de la familia se preocupan por la educación cristiana de la juventud, bien entendido, que nos obliga a mucho la exhortación pontificia dirigida a la jerarquía y al pueblo, a fin de que "no dejemos de preocuparnos, según sea posible, de la cuestión de escuelas y de la educación de la juventud, teniendo principalmente presente a la masa del pueblo, la cual, estando más en contacto con la doctrina tan amplísimamente propagada de los ateos, masones y comunistas", necesita más de nuestro esfuerzo constante.

Contra la secularització del calendari escolar

El almanaque escolar

En nuestra sección correspondiente publicamos hoy el almanaque escolar aprobado por el Consejo provincial de Primera enseñanza. De un tono completamente laico, lo hemos de adjetivar en algunos puntos de pueril y ridículo, completamente olvidado de innegables realidades. Como los que desprecian una medalla empapada de emoción y tradiciones seculares y adoptan, en cambio, un pelo de elefante o cualquier otro amuleto más o menos grotesco, se ha querido prescindir de nuestras seculares fiestas, como la de San Vicente Mártir, para caer en cambio en la «fiesta de las Momias» o «de las Fallas», que sin el contenido religioso no tienen apenas sentido ni razón de ser. En cambio se guardan los días de Carnaval, fiesta de un mimetismo exótico, condenada a desaparecer.

Digamos, no obstante, que el almanaque que comentamos es un argumento negativo del triunfo de nuestro calendario católico. Aunque con algún velo de disimulo se ha tenido que reconocer que a fines de Marzo hay que tener vacaciones, porque coincide de ordinario con Semana Santa, como el 18, 19 y 20 del mismo mes son las fiestas tríplicas y populares de San José, de la misma manera que hay que respetar la fiesta tríplice de la Pascua de las Flores, tan fundamentalmente católica.

Manifitemos finalmente el disgusto con que miramos el desacuerdo y desigualdad de ritmo que van a seguir nuestra tradición y costumbres del alma popular y las imposiciones de un laicismo nuevo, tan frío como impertinente.

Informació sobre l'almanac escolar

CONSEJO PROVINCIAL DE PRIMERA ENSEÑANZA DE VALENCIA

Almanaque escolar aprobado por la superioridad y acordado en la sesión del Consejo provincial de 7 de Mayo último, según las normas de la orden circular de 17 de Marzo de 1932

Días laborables	230
Vacaciones de invierno: de 21 de Diciembre a 1 de Enero, ambos inclusive	12
Vacaciones de primavera: de 21 de Marzo a 31 del mismo, ambos inclusive	11
Vacaciones de verano: de 16 de Julio a 15 de Septiembre, ambos inclusive	62
Fiestas nacionales: 11 de Febrero, 14 de Abril, 1 de Mayo y 12 de Octubre	4
Domingos no comprendidos en periodos de vacación	38
Fiestas locales	8
Total días	365

Las clases diarias tendrán una duración de cinco horas, distribuidas en dos sesiones: tres horas las de la mañana y dos las de la tarde. Entre una y otra sesión habrá un intervalo mínimo de dos horas.

Los horarios de estas sesiones en las distintas épocas del año serán fijados por los respectivos Consejos locales, de acuerdo con los necesidades de la enseñanza y las sociales de cada localidad, dando cuenta de ello al inspector de la zona.

Los Consejos locales determinarán también la distribución de los ocho días que para fiestas locales fija este almanaque, comunicándolo al Consejo provincial, para que respondan al mismo espíritu laico que informa las leyes de la República.

En la época que funcionen las escuelas nocturnas de adultos, éstas se registrarán por el mismo almanaque que las nacionales diurnas. Las escuelas de Primera enseñanza subvencionadas y las de carácter privado, están obligadas a suspender las clases los periodos de vacación y fiestas nacionales.

Valencia 5 de Noviembre de 1932.—
El presidente del Consejo provincial,
Fiestas locales y horario escolar determinados por el Consejo local de Primera enseñanza de Valencia

En virtud de lo dispuesto en la regla quinta y séptima de la orden circular de fecha 17 de Marzo último sobre la formación del almanaque escolar, el Consejo local de Primera enseñanza de Valencia, en sesión de 20 de Mayo del presente año, acordó las siguientes fiestas:

Lunes y martes de Carnaval	2
Días 18, 19 y 20 de Marzo, fiesta de las fallas	3
Lunes y martes de Pascua, fiesta de las monas	2
Día 20 de Mayo, Feria Muestrario.	1
Total	8

Asimismo se acordó que el horario de clase sea de 8'30 a 11'30 la sesión de la mañana, y de 14'30 a 16'30 la sesión de la tarde, y en caso de concederse la sesión única a algunas escuelas sean las horas de ocho a trece de la mañana.

El problema de la enseñanza y los adheridos a la Derecha Regional

—ooo—

Ayer tarde se celebró en los salones de la Derecha Regional Valenciana una reunión para tratar del problema que crea en los hogares de los padres de familia adheridos a esta organización la expresión de los colegios regentados por los Ordenes religiosas.

Presidió la reunión don Luis Lucia, quien declaró que la actuación de la Derecha Regional iba a ser de carácter supletorio y referida tan sólo a los hijos de sus adheridos que no encuentren en otra parte y mediante otras organizaciones, específicamente dedicadas a estos fines, la solución momentánea a tan grave y trascendental problema.

Se habló ampliamente del apoyo a las escuelas confesionales en las zonas donde las haya, y de la fundación de otras donde todavía no funcionan aquéllas.

Tratóse también de utilizar la actual casa social para escuelas o una academia de segunda enseñanza, complementaria de otras beneméritas y ya en funcionamiento.

En resumen. Se propuso y acordó que la actuación de los adheridos a la Derecha sea en esta esfera la siguiente: primero, apoyar a todos los centros docentes de absoluta garantía en el orden religioso; segundo, complementar la obra de estas instituciones, con la creación de otras similares para los hijos de los adheridos que no tengan lugar en aquéllas.

En semanas sucesivas continuarán las reuniones.

Liria

LA ESCUELA NOCTURNA

Hace unas pocas semanas que ha comenzado a actuar la escuela nocturna en un salón del centro de la Derecha, y ha conseguido un éxito rotundo, como lo prueba el que en la actualidad cuenta con más de setenta alumnos. Para ello hay que mencionar la plausible actuación de algunos miembros destacados de la Juventud de la Derecha, que tanto entusiasmo muestran por esto, como por todo lo que afecta a la Derecha Regional.

La víspera de Reyes se hizo el reparto de regalos a los jóvenes de la escuela. Componían éstos variedad de objetos de escritura, piezas de ropa y juguetes, que la espontánea prestación de los socios de la Derecha ha podido reunir para ofrecer un obsequio digno a la juventud escolar.

Fué de un resultado maravilloso, por lo que hay que felicitar a los organizadores y contribuyentes.

Pares d'alumnes dels centres religiosos

COMISIONES DE PADRES

DE FAMILIA

El señor gobernador recibió ayer mañana a cuatro comisiones de padres de alumnos de Colegios de Religiosos.

Una de Algemesí, formada por los padres de los alumnos de los Colegios de Hermanos Maristas, Hermanas de la Caridad de Santa Ana y Padres Escolapios, de dicha población.

Otra de Godella, constituida por los padres de las alumnas gratuitas del Colegio del Sagrado Corazón, de la citada localidad.

Otra de Polinyá del Júcar, integrada por los padres que envían sus hijos a diversos Colegios de Religiosos, de pueblos cercanos.

Y una de Valencia, de los padres de los alumnos del Colegio de Hermanos Maristas del Colegio de la plaza de Mirasol.

Todas estas comisiones eran portadoras de instancias profusamente firmadas, dirigidas al Gobierno, en súplica de que continúe en España la enseñanza de las Ordenes Religiosas, donde sus hijos se educan a su entera satisfacción, y el señor gobernador ofreció cursarlas a Madrid.

También han visitado las citadas comisiones a algunos señores diputados por Valencia y su provincia, a los que han trabajado en idéntico sentido.

Los padres de familia y la enseñanza religiosa

Gandía.—Esta noche a las siete han acudido al Ayuntamiento más de 500 padres de familia para protestar ante la autoridad, a fin de que la transmita al presidente de las Cortes Constituyentes, del proyecto de suprimir la enseñanza a las Ordenes religiosas.

Ante tan gran concurrencia el alcalde recibió a una comisión de ellos, quienes le entregaron un escrito, solicitando de las Cortes no se apruebe el proyecto mencionado, por el perjuicio irreparable que les ocasionará a sus hijos.

La comisión iba presidida por los concejales señor Escrivá y señor Catalá

Carta encíclica papal. Fragment

BOLETÍN OFICIAL

DEL

ARZOBISPADO DE VALENCIA

SUMARIO: Carta Encíclica de S. S. Pio XI sobre la injusta situación creada a la Iglesia Católica en España.—Circular núm. 116 sobre Ejercicios para el Clero en el Seminario.—Organización Económica Diocesana.—Puntos para las conferencias morales y litúrgicas del año 1931.—Solución del caso que corresponde al mes de abril (secrita).—Bibliografía.—Necrología.

(1) CARTA ENCÍCLICA DEL
SANTÍSIMO SEÑOR NUESTRO
PIO
POR LA DIVINA PROVIDENCIA
PAPA XI

A LOS OBISPOS, AL CLERO Y A TODO EL PUEBLO
DE ESPAÑA

Sobre la injusta situación creada a la Iglesia Católica en España

A Nuestros amados Hijos Cardenal *Francisco Vidal y Barraquer*, Arzobispo de Tarragona; Cardenal *Eustaquio Illudain y Esteban*, Arzobispo de Sevilla, y a los otros Venerables Hermanos Arzobispos y Obispos y a todo el Clero y pueblo de España.

PIO PP. XI

«VENERABLES HERMANOS Y AMADOS HIJOS: SALUD Y APOSTÓLICA
BENDICIÓN.

(La usurpación del Estado)

Y la usurpación del Estado no se ha detenido en los inmuebles. También los bienes muebles—catalogados con enumeración detalladísima porque no escapase nada—, o sea aun los ornamentos, imágenes, cuadros, vasos, joyas, telas y demás objetos de esta clase destinados expresa y permanentemente al culto católico, a su esplendor o a las necesidades relacionadas directamente con él, han sido declarados propiedad pública nacional.

Y mientras se niega a la Iglesia el derecho de disponer libremente de lo que es suyo, como legítimamente adquirido o donado, a ella por los piadosos fieles, se atribuye al Estado, y sólo al Estado, el poder disponer de ellos para otros fines, sin limitación alguna de objetos sagrados, aun de aquellos que por haber sido consagrados con rito especial, están sustraídos a todo uso profano, y llegando hasta excluir toda obligación del Estado a dar, en tan lamentable caso, compensación ninguna a la Iglesia.

Ni todo esto ha bastado para satisfacer a las tendencias antireligiosas de los actuales legisladores. Ni siquiera los templos han sido perdonados; los templos, esplendor del arte, monumentos eximios de una historia gloriosa, decoro y orgullo de la nación a través de los siglos; los templos, casa de Dios y de oración, sobre los cuales siempre había gozado el pleno derecho de propiedad de la Iglesia Católica, la cual—magnífico título de particular benemerencia—los había siempre conservado, embellecido y adornado con amoroso cuidado. Aun los templos—y de nuevo Nos hemos de lamentar de que no pocos hayan sido presa de la criminal manía incendiaria—, han sido declarados propiedad de la nación, y así expuestos a la ingerencia de las autoridades civiles, que rigen hoy los públicos destinos sin respeto alguno al sentimiento religioso del buen pueblo español.

Es, pues, bien triste la situación creada a la Iglesia Católica en España.

(La persecución al Clero y a los religiosos)

El Clero ha sido ya privado de sus asignaciones con un acto totalmente contrario a la índole generosa del caballeresco pueblo español, y con el cual se viola un compromiso adquirido con pacto concordatorio y se vulnera aun la más estricta justicia, porque el Estado, que había fijado las asignaciones, no lo había hecho por concesión gratuita, sino a título de indemnización por bienes usurpados a la Iglesia.

Ahora también a las Congregaciones Religiosas se las trata con esta ley nefasta de un modo inhumano. Pues se arroja sobre ellas la injuriosa sospecha de que puedan ejercer una actividad política **perigliosa para la seguridad del Estado**, y con esto se estimulan las **pasiones hostiles de la plebe a toda suerte de denuncias y persecuciones: vía fácil y expedita para perseguirlas de nuevo con odiosas vejaciones.**

Se las sujeta a tantas y tales inventarios, registros e inspecciones, que revisten formas molestas y opresivas de fiscalización y hasta, después de haberlas privado del derecho de enseñar y de ejercitar toda clase de actividad, con que puedan honestamente sustentarse, se las somete a las leyes tributarias, en la seguridad de que no podrán soportar el pago de los impuestos, nueva manera solapada de hacerles imposible la existencia.

Mas con tales disposiciones se viene en verdad a herir, no sólo a los religiosos, sino al pueblo mismo español, haciendo imposibles aquellas grandes obras de caridad y beneficencia en pro de los pobres, que han sido siempre gloria magnífica de las Congregaciones Religiosas y de la España católica.

Todavía, sin embargo, en las penosas estrecheces a que se ve reducido en España el Clero secular y regular, Nos conforta el pensamiento de que la generosidad del pueblo español, aun en medio de la presente crisis económica, sabrá reparar dignamente tan dolorosa situación, haciendo menos insoportable a los sacerdotes la verdadera pobreza que los agobia, a fin de que puedan, con renovados bríos, proveer al Culto divino y al ministerio pastoral.

**(Reprobación y condenación de la
— Ley de Congregaciones —)**

Pero con ser grande el dolor que tamaña injusticia Nos produce, Nos, y con Nos Vosotros, Venerables Hermanos e Hijos dilectísimos, sentimos aún más vivamente la ofensa hecha a la Divina Majestad.

¿No fué, por ventura, expresión de un ánimo profundamente hostil a la Religión Católica el haber disuelto aquellas Ordenes Religiosas que hacen voto de obediencia a una Autoridad diferente de la legítima del Estado?

Se quiso de este modo quitar del medio a la Compañía de Jesús, que bien puede gloriarse de ser uno de los más firmes auxiliares de la Cátedra de Pedro, con la esperanza, acaso, de poder después derribar, con menor dificultad y en corto plazo, la fe y la moral cristianas del corazón de la Nación española, que dió a la Iglesia la grande y gloriosa figura de Ignacio de Loyola. Pero con esto se quiso herir de lleno—como lo declaramos ya en otra ocasión públicamente—, la misma Autoridad Suprema de la Iglesia Católica. No llegó la osadía, es verdad, a nombrar explícitamente la persona del Romano Pontífice; pero de hecho se definió extraña a la Nación española la Autoridad del Vicario de Cristo, como si la Autoridad del Romano Pontífice, que le fué conferida por el mismo Jesucristo, pudiera decirse extraña a parte alguna del mundo; como si el reconocimiento de la autoridad divina de Jesucristo pudiera impedir o mermar el reconocimiento de las legítimas autoridades humanas; o como si el poder espiritual y sobrenatural estuviese en oposición con el del Estado, oposición que sólo puede subsistir por la malicia de quienes la desean y quieren, por saber bien que, sin su Pastor, se descarriarían las ovejas y vendrían a ser más fácilmente presa de los falsos pastores.

Mas si la ofensa que se quiso inferir a Nuestra Autoridad hirió profundamente nuestro corazón paternal, ni por un instante Nos asaltó la duda de que pudiese hacer vacilar lo más mínimo la tradicional devoción del pueblo español a la Cátedra de Pedro. Todo lo contrario; como vienen enseñando siempre hasta estos últimos años la experiencia y la historia, cuanto más buscan los enemigos de la Iglesia alejar a los pueblos del Vicario de Cristo, tanto más afectuosamente, por disposición providencial de Dios que sabe sacar bien del mal, se adhieren ellos a él, proclamando que sólo de él irradia la luz que ilumina el camino entenebrecido con tantas perturbaciones, y sólo de él, como de Cristo, se oyen «las palabras de vida eterna».

(La enseñanza religiosa)

Pero no se dieron por satisfechos con haberse ensañado tanto en la grande y benemérita Compañía de Jesús; ahora, con la reciente ley, han querido asestar otro golpe gravísimo a todas las Ordenes y Congregaciones religiosas, prohibiéndoles la enseñanza. Con ello se ha consumado una obra de deplorable ingratitud y manifiesta injusticia. ¿Qué razón hay, en efecto, para quitar la libertad, a todos concedida, de ejercer la enseñanza a una clase benemérita de ciudadanos, cuyo único crimen es el de haber abrazado una vida de renuncia y de perfección? ¿Se dirá, tal vez, que el ser religioso, es decir, el haberlo dejado y sacrificado todo precisamente para dedicarse a la enseñanza y a la educación de la juventud como a una misión de apostolado, constituye un título de incapacidad para la misma enseñanza? Y, sin embargo, la experiencia demuestra con cuánto cuidado y con cuánta competencia han cumplido siempre su deber los religiosos y cuán magníficos resultados, así en la instrucción del entendimiento como en la educación del corazón, han coronado su paciente labor. Lo prueba el número de hombres verdaderamente insigne en todos los campos de las ciencias humanas y al mismo tiempo católicos ejemplares, que han salido de las escuelas de los religiosos; lo demuestra el apogeo a que felizmente han llegado tales escuelas en España, no menos que la consoladora afluencia de alumnos que acuden a ellas. Lo confirma, finalmente, la confianza de que gozaban para con los padres de familia, los cuales habiendo recibido de Dios el derecho y el deber de educar a sus propios hijos, tienen también la sacrosanta libertad de escoger a los que deben ayudarles eficazmente en su obra educativa.

Pero ni siquiera ha sido bastante este gravísimo acto contra las Ordenes y Congregaciones Religiosas. Han conculcado, además, indiscutibles derechos de propiedad; han violado abiertamente la libre voluntad de los fundadores y bienhechores, apoderándose de los edificios con el fin de crear escuelas laicas, o sea escuelas sin Dios, precisamente allí donde la generosidad de los donantes había dispuesto que se diera una educación netamente católica.

De todo esto aparece por desgracia demasiado claro el designio con que se dictan tales disposiciones, que no es otro sino educar a las nuevas generaciones, no ya en la indiferencia religiosa, sino con un espíritu abiertamente anticristiano, arrancar de las almas jóvenes los tradicionales sentimientos católicos tan profundamente arraigados en el buen pueblo español y secularizar así toda la enseñanza, inspirada hasta ahora en la religión y moral cristianas.

Frente a una ley tan lesiva de los derechos y libertades eclesiásticas, derechos que debemos defender y conservar en toda su integridad, creemos ser deber preciso de Nuestro Apostólico Ministerio reprobirla y condenarla. Por consiguiente Nos protestamos solemnemente y con todas Nuestras fuerzas contra la misma ley, declarando que ésta no podrá ser nunca invocada contra los derechos imprescriptibles de la Iglesia.

(Unión disciplinada para defender la fe)

Y queremos aquí de nuevo afirmar Nuestra viva esperanza de que Nuestros amados hijos de España, penetrados de la injusticia y del daño de tales medidas, se valdrán de todos los medios legítimos que por derecho natural y por disposiciones legales quedan a su alcance, a fin de inducir a los mismos legisladores a reformar disposiciones tan contrarias a los derechos de todo ciudadano y tan hostiles a la Iglesia, sustituyéndolas con otras que sean conciliables con la conciencia católica. Pero entre tanto Nos, con todo el ánimo y corazón de Padre y Pastor, exhortamos vivamente a los Obispos, a los sacerdotes y a todos los que en alguna manera intentan dedicarse a la educación de la juventud, a promover más intensamente con todas las fuerzas y por todos los medios, la enseñanza religiosa y la práctica de la vida cristiana. Y esto es tanto más necesario, cuanto que la nueva legislación española, con la deletérea introducción del divorcio, osa profanar el santuario de la familia, sembrando así—junto con la intentada disolución de la sociedad doméstica—, los gérmenes de las más dolorosas ruinas en la vida social.

Ante la amenaza de daños tan enormes, recomendamos de nuevo y vivamente a todos los católicos de España que, dejando a un lado lamentos y recriminaciones y subordinando al bien común de la patria y de la Religión todo otro ideal, se unan todos disciplinados para la defensa de la fe y para alejar los peligros que amenazan a la misma sociedad civil.

PULSACIONES

Duelo en la caverna

Después del alegato pastoral, dando normas a los católicos para obrar ante la ley de Congregaciones y Confesiones religiosas y conminando con ciertas penalidades espirituales a los reacios o incumplidores, los sacristanes influyentes entre las beatas, han organizado un mes de luto, como sentimental muestra de su duelo ante lo que ellos llaman persecución — ¡ay! — consumada ya.

Pronto veremos, pues — hay que esperar — de la docilidad de las beatas —, interminables caravanas de seres tocados con sus más negros ropajes, entristecidos los rostros, muerta en su vida la inefable alegría de la primavera, que desfilan contritos de su domicilio a los templos, mirando los locales de espectáculos con un horror santísimo. Ese luto prohíbe — ¡cómo no! — la asistencia a teatros, cines, cabarets, plazas de toros y hasta a la lucha más cavernícola de todas las luchas: el pancrace.

Los empresarios de espectáculos pueden echarse a temblar. Si, como vociferan los covernícolas, es católica toda España, las salas van a verse — por un mes — más desiertas que el Sahara. Y, mire usted por dónde, lo que en principio quiso ser protesta ardientemente espiritual contra el Parlamento republicano, va a convertirse en boicot contra los explotadores de esas funciones que, por igual, nos hacen olvidar las tristezas y la política.

A ello, no hay derecho, señores sacristanes y deben ustedes rectificar. ¿Qué culpa tienen los empresarios de espectáculos para merecer su iracunda animadversión? Además, sus «ovejitas» se lo agradecerán, si es posible compaginar el luto con la diversión.

Pero veo que ustedes fruncen el poblado ceño, mientras borbotan:

— ¡Protesta, protesta! ¡Luto por un mes! ¡Ni toros ni cines ni músicas! ¡Rezcos, sólo rezcos!

Sin embargo, no hay que asustarse. Las beatas, enlutadas por ese motivo, al salir del templo cuchichearán:

— ¿Has visto el estreno del vodevil de ayer, en Lara...? Yo no pude. ¡Con este luto, hija, no se puede ir a ninguna parte!

— Yo hubiera visto con gusto el estreno de hoy en el Español: una comedia «no apta para señoritas». Suelen ser las más interesantes. Pero, ¡con este luto!

Y, al cabo de unos días, la una — sin darse cuenta — dirá a sus amistades el «intrínquil» del vodevil de Lara, y la otra, explicará las razones por las cuales el estreno del Español era «no apto para señoritas».

Al finar el mes, se habrá realizado el milagro de que sacristanes y empresarios hayan quedado satisfechos. Para algo tienen las beatas una intimidad más que media con el Santoral. Sobre todo, con ese intérprete de los designios divinos que, así como hoy les ha ordenado el luto, disolverá mañana — con unas manipulaciones de prestimano —, desde un cuchitril obscuro, sus culpas vertidas en un lato bisblaseo de enamorados o conspiradores, únicos poseedores del secreto de conversar sin que se enteren los no iniciados en su secreto.

¡Oh, quién pudiera tender — sin responsabilidades íntimas — una mano al diablo, mientras se fijan — como protesta contra las leyes de los hombres — los ojos, tristes, en Dios!

BOS MONZON.

Reivindicació del mestre Ripoll

Manifestación laica

Homenaje al maestro
Ripoll

Valencianos:

El Grupo Librepensador Valenciano y las entidades a él adheridas van a conmemorar el OVII aniversario de la muerte del ciudadano ejemplar Cayetano Ripoll, vívidamente ejecutado en la plaza del Mercado Central de esta capital.

La Inquisición hizo en él su última presa, persiguiéndole con morbosa delectación, asesinándole con horripilante crueldad. Hasta los documentos, de lo que sarcásticamente se le llamó proceso, fueron hechos desaparecer y sus recuerdos aventados para evitar, no ya toda acción reivindicatoria de tan esclarecido ciudadano, sino hasta la más pequeña reminiscencia de su persona y de su obra.

Ignoraban, como han ignorado en todos los tiempos y países, que las ideas santas, que las ideas sublimes de Libertad y de Justicia tienen eterna pervivencia. Y Cayetano Ripoll, generoso e incansable sembrador de estas ideas, a pesar del formidable esfuerzo hecho por sus verdugos para borrar su nombre y su obra, se presenta con un cada vez más vigoroso perfil de ciudadano amante defensor de la Libertad; de redentor de una humanidad ahrojada por la ignorancia y el fanatismo; de mártir, ofreciendo conscientemente su vida, con la serena y clara videncia de que la ofrenda no era sacrificio estéril, sino liberadora de otras muchas vidas, que la guadaña de un intolerante fanatismo hubiera ido segando como lo había hecho bárbaramente durante siglos.

«El que muere os enseña a vivir. No puede dar mejor lección un maestro. Cuando el saber no sea delito, habrá justicia, habrá exaltación para cuantos den al pueblo enseñanzas de paz.»

Con palabras cuyas pronunciadas momentos antes de morir. Ellas denotan la entereza de su carácter. Como aureola de amor ellas nimbaban su excelsa figura.

Serenamente, sin sectarismos que empuñecerían la figura y la obra de Cayetano Ripoll, los que suscriben, por sí y por las representaciones que ostentan, invitan al pueblo valenciano a conmemorar el aniversario de tan fecundo sacrificio.

¡Valencianos! Acudid a rendir fervoroso homenaje al que tanto luchó para redimir a sus conciudadanos de la esclavitud social y política que padecían. Al que tanto y tan abnegadamente trabajó para liberarlos de su miseria espiritual. Al que tan generosamente ofreció su vida a la humanidad. Al maestro Ripoll.—José María Andrés, por el Grupo Librepensador.—A. López Rodrigo, por el Partido Republicano Autonomista.—M. Pardo, por la Casa del Pueblo Radical.—V. Calatayud y doctor Muñoz Carbonero, por el partido republicano radical socialista.—Luis Serra, por la Asociación de Maestros Nacionales de Valencia.—A. Pérez Moya, por la Asociación provincial del Magisterio.—E. Moreno, por la Federación de Trabajadores de la Enseñanza.—F. Montero, por el partido socialista.—Josep Cano Marqués, por la Agrupació Valencianista Republicana.—P. Aragonés, por la Federación Universitaria Escolar.

La premura de tiempo y la falta de espacio nos impiden dar hoy cuenta de todas las adhesiones recibidas, que lo haremos en días sucesivos. Las entidades y particulares que no habiéndose adherido aún, deseen hacerlo, pueden dirigirse por escrito a nombre de la comisión organizadora de este homenaje, al local de la Agrupació Valencianista Republicana, calle de Barcelonina, 2.

LA COMISION.

Reivindicació del mestre Ripoll

EL MESTRE RIPOLL (TRIPTIC)

RIPOLL, PRECURSOR.

Des del primer moment, Ripoll fou un home d'acció. Era fort, física i espiritualment, i son ànima inquieta, amb set infinita de llibertat, el va llançar a pendre part molt activa en les lluites de son temps.

Encara era un xiquet i ja va ser actor destacat en el moti de la plaça de les Panes, conegut per el escrit del Pallero. Després va estar anys i anys dedicat per complet a lluitar apassionadament contra els francesos invasors, amb una abnegació i desinterés admirables, puix sempre va refusar els entornats d'oficial que reiteradament se li oferien en premit als seus relevants servicis. I després, en la època de reacció absolutista, fugitiu, perseguit, també va lluitar intensament contra el despotisme fernandí.

Pero sa major gloria com a revolucionari va ser la de comprendre quin era el gran problema d'Espanya, adelantant-se un segle al ideal bàsic de la nostra revolució actual. Amb una clarividència d'illuminat, comprengué que la llibertat dels homens no es possible si previament no s'ha llibertat la consciència d'estos homens; i comprengué també que per a que una revolució trionfe, siga fecunda i perdure es necessari que vatja acompanyada de la instrucció del poble que la realça. Comprenent açó, Ripoll abandoná l'agitada vida d'home d'acció que portava, i es va dedicar, amb tot l'entusiasme i tota la abnegació qu'es sa característica, a llibertar consciències i a il·luminar inteligències: es va fer mestre.

Llavor titànica, de verdader héroe, en aquells temps en que apenes començaben a escampar-se furtivament per Espanya les idees renovadores dels enciclopedistes, i la consciència del poble estava embrutida, esclavizada, anulada, després de tanta segles de intolerancia i fanatisme religiós.

Fou, puix, el mestre Ripoll un verdader i gloriós precursor de l'actual revolució espanyola, que tan intensament estem ara vivint.

RIPOLL, MARTIR.

Es dolorosament cert que tots els grans ideals, nobles i elevants, de l'humanitat s'obrin camí gracies al sacrifici dels homens abnegats, dels esperits superiors, que no vacil·len inclús en ofrenar generosament sa vida en holocauste de l'ideal que la allumena; i en la terra sols creixen les belles flors de la Justicia i de la Llibertat quan es regada per la sang dels màrtirs.

Per aixó els homens que sentim profundament estos ideals de Justicia i Llibertat tenim la inescusable obligació de rendre tribut d'admiració i d'amor a aquells que tot ho sacrificaren sense més ambició que contribuir amb el seu esforç i el seu eixemple al trionf de la fraternitat universal en que somniem tots els homens de bona voluntat. I per aixó nosatres, valencians, debem exaltar la figura dolça i pura, sorda i digna de nostre gloriós compatriota, el màrtir de Ruyafa, del mestre Ripoll.

RIPOLL, SÍMBOLE.

La figura magníficament clara del mestre Ripoll es simpàtica per la seua modestia, es admirable per sa fecunda llavor i és gloriosa per el seu sacrifici. Els seus bochins el portaren al patibul creguent que aixina el cobrien d'ignominia; pero el catafalc de la força s'ha convertit en plataforma de sa gloria.

El mestre Ripoll és un símbol el màrtir de Ruçafá, darrera víctima d'una época de oprobri i de ignominia inquisitorial, simboliza allò que hi ha de bell i elevat en l'ànima dels humans: amor als semblants, altruisme, abnegació, tolerància, comprensió, esperit de sacrifici...; mentres que els seus abominables assassins representen tots aquells defectes morals, tota aquelles tares que encara sorgien en l'ànima d'alguns humans actuals, com un vestigi de la llumana animalitat de nostra espècie: egoisme, odi, plaer en causar dany als semblants, fanatisme, intolerància...

Es de desitjar qu'esta festa higa que anem a celebrar este any a homenatge al mestre de Ruçafá, quede ja per a sempre implantada en nostra serie de festivitats històriques anyals, debent ser la festa laica per excelència. I que la figura, sencilla i grandiosa a un temps, de Caetá Ripoll siga el símbol que tots els anys, oblidant diferències partidistes més o menys superficials, reunisca en fraternal abraç en cada aniversari, a tota la guisa democràcia valenciana, campions del laïcisme, ara i sempre.

Valencians: Este es el nostre deure, i complir-lo deu ser el nostre orgull.

J. CANO MARQUEL
València-Juliol-1933.

La manifestación-homenaje al maestro Ripoll, se celebrará el domingo día 30, a las diez de la mañana. Será presidida por las autoridades y partirá del Ayuntamiento por la Avenida de Blasco Ibañez, Avenida de Pablo Iglesias, a la plaza del Mercado; depositando los manifestantes las flores en el lugar en que fué ejecutado Cayetano Ripoll.

No existirá orden alguno en la colocación de las agrupaciones políticas y culturales. La colocación se deja al buen sentido de los manifestantes.

Oportunamente se darán detalles completos por medio de la Prensa diaria.

AVISO URGENTE

Los representantes de los partidos políticos, asociaciones culturales, entidades y centros adheridos al homenaje, circularán con la mayor urgencia los avisos necesarios a sus afiliados para que éstos designen los que hayan de asistir con las banderas, estandartes, coronas, triángulos, ramos de flores, etc., encaraciéndoles la más exacta puntualidad.

Document 69

Llibres religiosos en valencià

Del país valencià

Una suggerència

AB molta animació i concurrència s' ha celebrat, durant la darrera Fira de Juliol, la II Setmana Cultural Valenciana, en la qual foren ofrenats els seus dies a la Pàtria, la Llengua, l' Economia, el Llibre, el Mestre, el Teatre valencians i en els que es donaren erudites conferències per distingits valencianistes.

No és necessari remarcar l' importància d'aquests actes per al ressorgir del País Valencià, però sí havem de fer constar l' èxit de la diada del llibre, en el qual, pel Centre d' Actuació Valencianista, foren venuts molts exemplars dels llibres valencians darrerament imprimats i açò ens va suggerir una idea.

Un dels llibrets valencians que més falta fa és una doctrina cristiana. Es un fet, del qual s' hauran adonat els joves catequistes, que la major part dels xiquets, en aprendre-la en castellà, no saben lo que diuen i perçò creguem seria un gran avantatge poder-la ensenyar en la nostra llengua que és la única que comprenen bé en la seua infantesa.

El culte mestre de Benassal, Carles

Salvador, va imprimir una que no s' ha estès pel nostre País, però no coneguem altre intent. Bé és veritat que aci ensopeguem ab la manca d' una Associació que, com el Foment de Pietat cristiana de Barcelona, es dedica especialment a aquests afers. Açò podria esmenar-se fàcilment i publicar no sols una doctrina, sinó devocionaris, evangelis i altres llibres de pietat. No haurà ningú que porte a la pràctica aquesta suggerència?

LLUÍS GILABERT.

La masonería, vencedora

Los españoles, siempre nobles y confiados, no comprenden exista una fuerza que trabaje en la sombra, callada, silenciosa. De aquí la frase de un señor: «Cada vez que me hablan de la masonería me echo a reír». Mas después de explicarle algunos sucesos políticos incomprensibles, al ver claro exclamó: «Es mucho más seria de lo que yo creía esa secta».

Las Logias se reúnen y decretan con antelación sus leyes inmutables y llevan a la práctica sus acuerdos. La Gran Logia española expuso en su Boletín del año 1927 el acuerdo de establecer la escuela laica y única y la expulsión de los jesuitas. Para llevar a cabo esta iniquidad, esta injusticia, se oyeron en el Congreso una serie de subterfugios, discursos sin pies ni cabeza, argumentos caídos de su base, conducentes a cumplir la orden dada. Al fin imaginaron un agradero: «el cuarto voto». Ya tenían la piedra angular, el salvavidas, y a él se asieron como náufragos en trance de morir. Luego, una vez aprobado el decreto, había que leer la prensa extranjera demostrando lo fútil del pretexto, las lágrimas que costaría a España semejante medida. Hasta hubo un ministro francés que le dijo a su colega español: «Aún estamos pagando el desbarajuste de Waldek-Rousseau y Combes. Treinta años llevamos tratando de corregir la descatolización, y todavía no hemos podido llegar a la normalidad». Todo inútil. Había que cumplir el acuerdo.

En la Asamblea de 1928 acordó «trabajar para que el niño y el adulto queden libres en la escuela de toda doctrina de carácter religioso y emprender una activa campaña contra el jesuitismo». La fuerza de choque, la primera que se rompe el pecho contra el enemigo en acción de guerra, a esa era imprescindible aniquilarla. Ya lo consiguieron. Y el laicismo en la escuela es el más irreductible empeño de los sectarios masónicos, y como secuela lógica, la sañuda persecución a las Ordenes religiosas y el imperativo categórico de prohibirles la enseñanza.

Y así se cumplió al pie de la letra la conclusión de la Asamblea celebrada en Madrid del 23 al 25 de mayo de 1931, en la declaración de principios de la Gran

Logia española: «La separación de la Iglesia y del Estado, expulsión de las Ordenes religiosas extranjeras y sometidas las nacionales a la ley de Asociaciones».

Antes, en vísperas de discutirse la Constitución, publicó el *Boletín Oficial de la Gran Logia* un artículo de V. Costa, en el que decía: «El Estado no puede tener religión. Hay que nacionalizar los bienes de las Ordenes religiosas». Tal aspiración ya es una realidad.

A los republicanos de abolengo que votaron la proposición se les debió caer la cara de vergüenza al recordar fué precisamente un laico, D. Nicolás Salmerón, quien por decreto de 3 de junio de 1873, al reformar la segunda enseñanza, puso de texto «Cosmología y teodicea o ciencia del mundo y ciencia de Dios, comprendiendo asimismo los principios universales de Religión». Este fué el primer gobernante que introdujo en los estudios del Bachillerato la religión, creyendo necesario la estudiaran los jóvenes como complemento de su cultura.

Exactamente igual que el anterior republicano, el Gobierno alemán ha suprimido en Prusia la enseñanza laica—católica o protestante—en los estudios superiores. En tiempo del canciller Brüning, y con asentimiento de los socialistas, el Gobierno del Reich castigaba con energía las propagandas antirreligiosas, las blasfemias y las injurias a la religión. Así obran los pueblos que no se resignan a morir, y para ello evitan los daños que producen en las inteligencias, costumbres y en las entrañas mismas del cuerpo social, la enseñanza sin Dios y sin fe.

Las tristes e infaustas consecuencias de la ley de Confesiones y Congregaciones religiosas no tardaremos mucho tiempo en tocarlas. Por de pronto, el éxodo de los religiosos al extranjero es uno de los éxitos de la inhumana ley. ¡Cuánto dolor, cuántos afanes, desvelos, sacrificios, sufrimientos y esperanzas estériles y destruidas por estar gobernados al dictado del extranjero! En tierras extrañas cumplirán su misión de investigar y de educar.

El triunfo de la masonería es rotundo, completo. Si cupiera alguna duda, un alto dignatario de la masonería, Viviani, ha dicho: «Ya podemos hablar claro. No nos importa la neutralidad religiosa. No buscamos la libertad de enseñanza. Queremos *la descristianización del pueblo*». Mediten detenidamente estas frases los hombres imparciales y de buena fe.

RAFABL.

ANTE EL NUEVO CURSO ESCOLAR

Organización de escuelas católicas

Conocida es la máxima importancia que el problema escolar reviste en nuestra Patria. Los católicos españoles venimos obligados a resolverlo prácticamente y con toda urgencia, creando nuevas escuelas y fomentando las ya existentes. Ante el nuevo curso escolar nos parece muy indicado dar el siguiente índice de las escuelas subvencionadas por la Junta de Acción Católica, para que los padres sepan a qué atenerse y puedan cumplir las indicaciones de los Prelados españoles, enviando a sus hijos a escuelas de completa confianza y seguridad moral.

He aquí, pues, una relación de escuelas católicas gratuitas existentes en Valencia:

Escuela parroquial de San Esteban, para niños.

Escuelas del Ave María, de Benimámet, niños y niñas.

Escuela parroquial de Santo Tomás, niñas.

Escuela Patronato de la Juventud Obrera, niños.

Escuelas Católicas de Marchalenes, niñas.

Patronato del Corazón de Jesús, de Cruz Cubierta, niños y niñas.

Escuela parroquial de Santa María del Grao (calle Mariano Navarro, 8), niños.

Colegio del Niño Jesús, de Pueblo Nuevo del Mar (calle Progreso, 90), niñas.

Escuela parroquial de San Nicolás, niños y niñas.

Escuela del Santo Celo, párvulos.

Escuelas parroquiales del Cañamellar, niños y niñas.

Escuela de la Derecha Regional Agraria de Benicalap, niños.

Escuela parroquial de Pinedo, niños.

Sindicatos Católicos Femeninos, niñas.

Escuelas del Calvario, Marchalenes, niñas.

Colegio de Santa Ana (Roterós, 17), niñas.

Escuela del Sagrado Corazón, Caballal, niñas.

Colegio de Isabel la Católica (Luis Santángel, 188), niñas.

Colegio de San José de la Montaña (Almirante Cadarso, 21), niños.

Escuela parroquial de San Juan de la Ribera, niños.

Escuela del Santísimo Cristo de la Fe (calle Sagunto, 33), niños.

Escuelas de San Antonio (calle de Sagunto), niños.

Centro escolar de Mislata (Martí Gadea, 8), niños.

Colegio del Rosario (calle Azagador de la Torre, 32), niños.

Gran Asociación Domiciliaria de Nuestra Señora de los Desamparados, niñas.

Derecha Regional de Campanar, niños.

Colegio de la Purísima, Caballal, niñas.

Colegio de la Alameda (Doctor Simarro, 4), niños.

Centro Antoniano (Padre Huérfanos, 1), niños.

Escuela Católica de Nazaret, niñas.

Escuelas del Asilo de Campo, niñas.

Escuelas del Centro de Arrancapiños, niños.

LA DERECHA REGIONAL

La Derecha Regional tiene en el término municipal de Valencia las siguientes escuelas:

Benicalap;

Campanar;

Cruz Cubierta, y

Fuente de San Luis.

Está en organización otra en Benimaclet.

En el casco de la ciudad son muchos los maestros adheridos a Derecha Regional Valenciana que tienen colegios privados.

Document 72

Formació del "Padre de familia". Extracte de conclusions

III. Missió social del pare de família.

5é.- "..., per la unió d'esforços privats estalvie, com més, la intervenció de l'estat, en la restauració de l'ordre pertorbat i en la implantació de règims socials d'acord amb les lleis de justícia i caritat".

7é.- "La crisi moral, social i econòmica del món augmenta la responsabilitat social del pare de família".

"No admet ja ajornament la restauració de la concepció cristiana de la família i de la vida social".

8é.- "...no deuen els pares de família dedicar els seus esforços a l'Acció Social que altres... (sinó dins del marc genral de l'Acció Catòlica"

IV. El pare de família i l'escola

10é.- "...les agrupacions de Pares de família promouran la creació d'escoles on els pares catòlics puguem enviar els seus fills a rebre instrucció d'acord amb els seus principis, el seu esperit i les seues creences".

11é.- "...procurar l'organització d'institucions complementàries a l'escola (cantines, patronats, oratoris, colònies de vacances, mutualitats escolars i altres obres circum i postescolars)".

13é.- "...creació de la Universitat Catòlica".

V. Conclusió general

14é.-

"a) La formació espiritual. ...pràctica dels Exercicis Espirituals.

b) La formació intel·lectual. Sense excloure'n els curssets, conferències, formació de biblioteques, etc, ...especial atenció als Cercles d'Estudis... (que) a totes les Associacions han de crear-se..."

Font: Transcripció-traducció de "Formación del padre de familia", *Diario de Valencia*, 7.394, 29-10-1933, p. 7.

La mujer y el niño en la lucha electoral

Se acerca un momento crítico para los niños y para las madres. El triunfo electoral de las izquierdas puede significar la muerte espiritual de cientos de miles de niños. El triunfo de los sectarios sería una espada de dolor clavada en el corazón de millares de madres españolas.

Una urna en la que van cayendo muchas papeletas, parece que nada significa en la vida de un pueblo. Y sin embargo, de esa urna puede salir el salvador de la familia o el Herodes que arrebató a los niños del hogar.

Madres españolas: lo más grave en las próximas elecciones serán las consecuencias para vuestros hijos. La masonería y la Institución Libre acechan para arrebatáros vuestros derechos.

Recordad la historia de los dos últimos años. La masonería acordó arrebatáros la educación de vuestros hijos, porque decía y dice que vuestros hijos no son vuestros, sino del Estado. Ya lo sabéis: los diputados masones votaron la escuela oficial laica. En miles de poblaciones de España, de hecho la escuela única. El Crucifijo y el Catecismo han sido expulsados de todos los centros oficiales; ese fué el acuerdo tomado previamente en las Logias en sus reuniones secretas, y votado después en el Parlamento por los diputados masones.

Ellos mismos lo han publicado en sus boletines, yo no lo invento: «Somos mayoría en la Cámara—escriben—e impondremos las leyes laicas».

La escuela laica es una tiranía contra las madres ricas, pero una tiranía mayor contra las madres pobres. Las madres pobres contemplan sobre la cabecera de la cama de sus hijos el Crucifijo, pero por falta de dinero se ven obligadas a llevarlos, muchas veces, a una escuela sin Dios impuesta oficialmente, y esto no puede ser. Los niños de las madres menos afortunadas también tienen derecho a una escuela católica pagada por el Estado.

Madres de familia obreras, sabed que las madres de familia obreras de Bélgica, Holanda, Alemania, Inglaterra, etc., son más libres que vosotras. En esos países, el Estado dice a las madres: «Tendréis escuelas católicas para vuestros hijos católicos». En España, no; porque han podido más las exigencias de las Logias que las imploraciones de las madres.

Pero ha llegado el momento en que las madres no sólo imploren y giman, sino que exijan y manefen a los diputados con sus votos, a base de defender la escuela de sus hijos.

Votad, mujeres, porque ese es vuestro deber como católicas y como españolas. Pero votad a quien respete vuestros derechos y vuestros deberes como madres.

Enteraros bien, no sea que vosotras mismas votéis a quien el día de mañana os arrebató la educación de vuestros hijos. Vosotras sois madres y vuestros hijos son vuestros. Tenéis derecho a educarlos como queráis, y tenéis derecho a llevar al Parlamento los diputados que frente a los sectarios que digan: «los niños son de las Logias», levanten la voz para pregonar más fuerte y más alto: «los hijos son de las madres».

Votad, pues, a quien se comprometa a defender las escuelas de vuestros hijos. Votad a quien se comprometa a traer de nuevo a las escuelas oficiales el Catecismo y el Crucifijo, que es el Maestro por excelencia, ante quien deben arrodillarse Marcelino Domingo, Fernando de los Ríos y Domingo Barnés, por ser el Maestro de los ministros y el primer Ministro de Instrucción pública y el más competente que ha habido en el mundo, y el que con todo derecho pudo decir a las madres: «Dejad que los niños se acerquen a Mí».

ENRIQUE HERRERA ORIA.

La Comisión técnica de la FAE ante las elecciones

¿QUIENES DEFIENDEN LOS DERECHOS DE LA FAMILIA Y LA TÉCNICA ESCOLAR?

La Comisión técnica de la FAE (Federación de Amigos de la Enseñanza), en vísperas de elecciones, estima deber suyo informar al país y en especial a los católicos, acerca de la política escolar de los diversos partidos.

Con toda justicia reconoce que el partido que hasta ahora ha presentado la forma de política escolar más concreta y precisa es la CEDA, que defiende resueltamente las doctrinas de Pío XI en su Encíclica sobre la "Educación de la Juventud", armonizando con gran acierto los derechos de la Familia, la Iglesia y el Estado. De otra parte, sus conclusiones acerca de la escuela católica, el reparto proporcional escolar, la enseñanza clásica y clásica, la fundación de bolsas de estudios para los necesitados, etcétera, colocan a este partido en un puesto de progreso en política escolar. Muchas de sus ideas se hallan implantadas ya en Suiza, Holanda e Inglaterra.

El partido Tradicionalista defiende también los principios de la Encíclica de Pío XI, y, aunque no conocemos sus acuerdos más precisos y concretos en lo que a técnica y política escolar se refiere, no dudamos, dadas sus tendencias a seguir la tradición española, que también defenderá con acierto muchos de los principios de política escolar que rigen en los países más cultos y que imperaban en otro tiempo en nuestras gloriosas Universidades y Colegios Mayores. Defiende el sistema de bolsas de estudios a favor de estudiantes pobres.

Renovación Española no ha hecho, que sepamos, una declaración taxativa de su política escolar, si bien su posición es favorable al reconocimiento de los derechos de la Iglesia, la Familia y el Estado, a la luz de las enseñanzas de Pío XI. La FAE desearía un programa concreto que satisfaga, no sólo a la Religión, sino a los técnicos.

Acción Republicana, socialistas, radicales socialistas muchos radicales, defienden la política escolar de la francmasonería, y con esto está dicho todo. Quizá por esto, en su actuación pasada se ha observado la carencia de técnica y su apartamiento de la práctica seguida en los países más cultos y ponderados de Europa.

El partido republicano conservador no tiene programa escolar concreto ni ha demostrado orientación técnica. Desde luego, sus declaraciones son de "cierto respeto" a la Iglesia, pero falta firmeza y precisión en este punto.

La Esquerda tiene el programa escolar de las logias masónicas y carece de técnica moderna.

La Liga es de tendencia respetuosa con los derechos de la Iglesia y la familia; pero, aunque algunos de sus miembros destacados defiende los principios consignados en la Encíclica de

para los católicos una política escolar impropia. El concepto del señor Cambó, según sus declaraciones de hace tres años, sobre la organización universitaria, fué muy bien recibido por la Comisión técnica de la FAE.

Los nacionalistas, por su parte, defendido en el Parlamento los derechos de la Iglesia y de la Familia.

Los demás partidos políticos: progresistas, federales, etc., no satisfacen, mientras no concreten su actitud en política escolar. Hemos de consignar que no defendieron a su debido tiempo los derechos de la Iglesia, y de la Familia, desconocidos en la Constitución.

La presente nota no tiene más alcance que el técnico y el que puede darle su carácter de entidad católica, que la obliga a informar a la opinión, a ejemplo de lo que hacen entidades similares de otros países. La FAE, por lo demás, como tal entidad, no pertenece a ningún partido político.

1 noviembre 1933.

Conferencias pedagógicas

La Asociación de Padres de Familia, respondiendo al alto y noble fin de su institución, no cesa en el empeño de enfocar a la luz de la verdad religiosa cada uno de los problemas vitales de la familia, siendo el de la educación de los hijos el que compendia los demás, como último fin de todos, puesto que el fin de la familia, según la doctrina católica, es criar hijos para el cielo, no para el Estado.

Por eso merece alabanzas, al haber organizado las dos conferencias que el martes y miércoles de la semana entrante, y en el teatro del Patronato, dará don Rufino Blanco, invitado por la benemérita Asociación; otro acierto de ella es la designación del conferenciante.

El veterano y fecundísimo pedagogo no necesita ser presentado a los profesores y maestros. La inmensa mayoría de los catedráticos de Escuelas Normales y de los inspectores de Primera enseñanza de España han sido sus discípulos en la Central de Madrid y en la Escuela Superior del Magisterio, y miles y miles de maestros conocen su extensa producción pedagógica, que han estudiado en la carrera y en la preparación de oposiciones, como obras de consulta.

Hoy mismo corre por la prensa profesional y diaria la noticia de su última obra en tres tomos, la monumental "Bibliografía Pedagógica del Siglo XX", primera y única en su género, donde se sistematizan todas las ideas pedagógicas del mundo en lo que va de siglo, tarca ingente que comprende 25.000 notas bibliográficas y 16.000 artículos ordenados, en índice alfabético de materias.

Este hombre incansable, que lo mismo descende prácticamente a la pedagogía inicial, con su preciosa "Cartilla Pedagógica", en tres grados (ya agotada y que debiera reproducirse, porque es un primor de sencillez y de arte en la enseñanza de lectura), que se remonta a regiones que dominan el panorama pedagógico del mundo; que atiende, escrupuloso, a su cátedra durante largos años, y dirige prensa diaria ("El Universo", hoy revista), y publica libros manuales y de investigación, tiene, por su vocación y por su vasta cultura, abillantadas por su fe religiosa, una autoridad y competencia consagradas para exponer y desarrollar cuestiones tan palpitantes como esas que se han anunciado y que serán los temas de sus dos conferencias: "Escuela laica y escuela única" y "Coeducación de los dos sexos: exposición y crítica".

El laicismo y la coeducación, es decir, la esterilidad del sentimiento y la libre expansión del instinto sensual, que son los dos postulados de la revolución (no tiene otros), van a ser expuestos y criticados por el insigne maestro, con verdadera maestría, en sentido pedagógico cristiano.

Mucho interesa a los maestros profesionales el conocer y escuchar estas lecciones de alta pedagogía; no menos interesa también a los Sacerdotes, maestros del espíritu, enviados por Cristo a enseñar a las gentes; pero mucho más interesa a los maestros naturales, a los padres de familia, la más noble clase social de los pueblos en el orden civil, puesto que de ellos nacen los que han de ser ministros del Señor y los regidores de la cosa pública; no ya porque la primera edad se desarrolla en el hogar, que le da la primacía de derecho, sino porque nadie como ellos, por una gracia especial del cielo, sienten por naturaleza hacia el niño el amor puro que ni el maestro asalariado, por mucha que sea su vocación, ni el Estado, por mucha que sea su previsión, pueden sentir.

UN MAESTRO CATÓLICO.

LA COEDUCACION DE LOS SEXOS

II conferencia de don Rufino Blanco

Ante un público tan numeroso como distinguido, y bajo la presidencia del señor conde de Trigona y de los demás vocales de la Junta directiva de Padres de Familia, dió anteyer su anunciada conferencia don Rufino Blanco en el teatro del Patronato.

Después de una breve introducción para justificar la oportunidad y la importancia del tema, el señor Blanco desarrolló con gran método el siguiente programa:

COEDUCACION DE LOS SEXOS: EXPOSICION Y CRITICA

I.—¿Qué se entiende por coeducación?—Origen de este sistema y países donde se practica.—¿Con qué otros conceptos pedagógicos y sociales tiene conexiones íntimas el sistema de la coeducación?—La educación de la mujer y la coeducación.

II.—La coeducación no sólo carece de base científica, sino que es opuesta a las conclusiones de la Pedagogía moderna.—Diferencias psicofísicas y sociales entre el hombre y la mujer.—Supuestas ventajas de la coeducación de los sexos.—La coeducación es funesta en el orden físico, en el intelectual y en el moral.—Datos irrefutables.—Criterios de autoridad: la Enciclica "Divini Illius Magistri".—Testimonios de autores racionalistas contra la coeducación de los sexos.—Causas de que el sistema se defienda.—Norma para los católicos respecto a la coeducación de los sexos.

Fué difícil seguir al conferenciante en su copiosa y documentada exposición por el gran número de datos con que ilustró su disertación y por la cantidad de citas literales que adujo para probar su tesis, y que puede reducirse a este enunciado:

El hombre y la mujer, aunque son iguales en lo esencial, tienen las diferencias psicofisiológicas que exigen la paternidad y la maternidad; luego han de tener educación diferente en todos los órdenes de su actividad que se relacione con el sexo, para que el ejercicio educativo se adapte a las condiciones del educando.

Fué notable la minuciosa exposición de datos que hizo el señor Blanco, citando a Havelock Ellis para probar las diferencias psicofísicas de

la mujer, cuya evolución es diferente de la del hombre desde que el embrión se anima en el diastró materno.

Si para educar se tienen en cuenta las circunstancias de edad, capacidad, cultura y medio ambiente, fuerza es también tener en cuenta la diferencia de sexo, ya que son tan notorias en todos los órdenes de la vida.

En la crítica de la coeducación expuso el conferenciante testimonios de tanta autoridad en contra de la coeducación, como los de Burgorstein, Meumann, Spitzzy, Schyten, Stanley Hall, Mercante, Buisson y Godin, que son sabios extranjeros, en general de criterio positivo y arreglioso.

Tratando el señor Blanco de los países en que más se ha extendido la coeducación, señaló los Estados Unidos de América del Norte, donde más pronto y con mayor intensidad se extendió el sistema; pero de allí vienen también las rectificaciones más autorizadas, y para probarlo leyó algunos datos de los que Mr. Lindsey, juez de Denver en aquella República, ha recogido durante treinta años, con referencia a los resultados de la coeducación, y de ellos resulta que el 90 por 100 de las muchachas coeducadas pierden el pudor, y más del 40 por 100 pierden el honor.

El conferenciante señaló el peligro que corre en España la honestidad de las jóvenes que asisten con muchachos a los establecimientos oficiales de enseñanza, y manifestó su esperanza de que una reorganización de las Escuelas Normales acabe pronto con el sistema de coeducación en ellas iniciado. Entre tanto, hay que atenerse en punto tan grave a la doctrina de la Iglesia, tan admirablemente expuesta en la Enciclica del Pontífice reinante, "Divini Illius Magistri".

Por último, el señor Blanco hizo verdadero alarde de su información bibliográfica, tanto del tema de ayer como del que desarrolló en el día anterior.

Los aplausos del auditorio interrumpieron con frecuencia y coronaron la erudita disertación del conferenciante y de nuestro distinguido compañero en la prensa, don Rufino Blanco.

Document 77

Antics alumnes del jesuïtes. València

EL A. A. D. LUIS LUCIA LUCIA
(AÑOS DE COLEGIO 1898-1905)
CREADOR Y ALMA DE LA DERECHA REGIONAL VALENCIANA
INICIADOR DE LA C. E. D. A.
Y ADALID DE LA CAUSA CATÓLICA
DIPUTADO A CORTES POR VALENCIA

DIPUTADOS A CORTES PERTENECIENTES A NUESTRA ASOCIACION

D. Ignacio Villalonga Villaiba
(1904-1910)

D. Joaquín Manglano Cucaló de Montull
Barón de Cárcer
(1902-1908)

D. Federico Salmón Amorín
(1907-1915)

D. José M.ª Vallente Soriano
(1911-1917)

D. Francisco J. Bosch Martín
(1907-1915)

D. Vicente Roig Ibáñez
(1907-1912)

D. Francisco Molló Pascual
(1885-1892)

D. Eduardo Moleta Massa
(1908-1914)

Font: *Auras*, 19, desembre 1933, pp. 309-11.

Opinió anticlerical

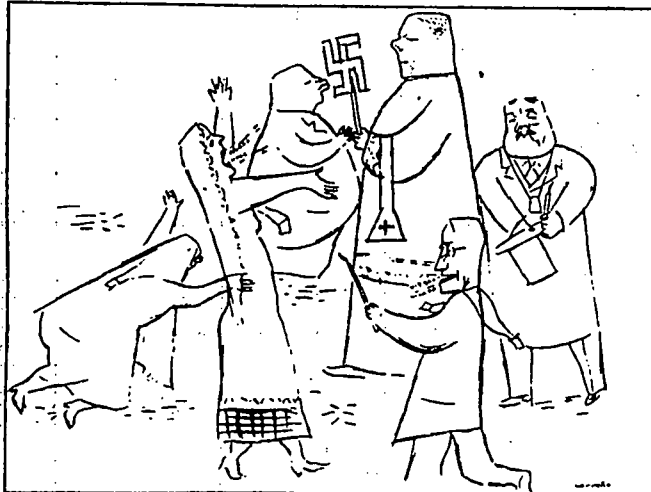
**La Iglesia católica, divina, espiritual,
extraterrena...**

**...no desprecia procedimiento alguno de salvación
eterna... ni de lucha electoral...**

**...ni quedan las bayonetas sin el beneplácito de la
voz divina...**

**...ni iconografía "revolucionaria" y laica que no sea
aceptada y santificada.** (Dibujos de F. Carreño Prieto)

LA IGLESIA EN ESPAÑA

Se tiene la costumbre de considerar a España como el país clásico del Catolicismo. «Sobre los 23 millones de personas que constituyen la población, solamente 35.000 (?) no pertenecen al catolicismo», apuntan con presunción, las estadísticas de la Compañía de Jesús. Pero se olvidan de decir que este resultado ha sido obtenido gracias a una campaña de terror y de opresión que no tiene su igual más que en el terror de las bandas hitlerianas. ¿Hará falta evocar las 50.000 personas quemadas y las 300.000 condenadas a la deportación por el Santo Oficio de la Inquisición?

Las masas españolas no han sido «adaptadas» al catolicismo más que por medio de la secular organización militar. Y esto explica la actual actitud de los obreros y los campesinos con respecto a la Iglesia y a la religión. En España no existe ni fe ni religiosidad, y las masas españolas odian a la Iglesia en la cual no ven más que el instrumento de sus opresores.

La Iglesia católica en España, ha sabido adaptarse maravillosamente a la evolución capitalista.

Ha colocado su capital en los bancos, en la industria y en la navegación, sacando así un doble provecho por medio de sus rentas y de sus grandes propiedades agrarias. La orden de los jesuitas se ha destacado en esto particularmente. Su última expulsión de España, decretada por la República para calmar a las masas, jamás ha pasado de ser un acuerdo sobre el papel. Su prensa es la más poderosa del país.

LOS JESUITAS POSEEN ACTUALMENTE LA BANCA URQUIJO DE MADRID CON UN CAPITAL DE 125 MILLONES DE PESETAS: ESTA BANCA CONTROLA A SU VEZ CUATRO BANCAS PROVINCIALES MAS PEQUEÑAS CON UN CAPITAL DE 85 MILLONES.

Aparte de esto, SON PROPIETARIOS DE LOS TRANVÍAS DE MADRID, DE LA MÁS GRANDE COMPAÑÍA DE NAVEGACIÓN PARA AMÉRICA DEL SUR, LA «TRASATLÁNTICA», así como una serie de minas. Claro está que los jesuitas, para burlar las medidas eventuales de los gobiernos, dejan administrar sus bienes por testaferros a sus órdenes.

La Iglesia tiene, naturalmente, una influencia decisiva en la enseñanza. Según los datos oficiales, existen en España 4.804 institutos de cultura católica; sus institutos de enseñanza primaria son frecuentados por 601.950 alumnos, los de enseñanza de segundo grado por 27.000 y sus escuelas profesionales por 17.103 alumnos. El diario clerical «El Debate» dice que 1.312.770 españoles «gozan» de las ventajas de los institutos eclesiásticos. Y por esta misma razón cabe a la Iglesia una mayor responsabilidad en la carencia de la enseñanza.

Existe en España del 60 al 80 por ciento de analfabetos en el campo y del 20 al 30 por ciento en la ciudad. Es cierto que desde 1909 la escuela es obligatoria. Pero el Estado que pagaba anualmente 60 millones de pesetas a la Iglesia no tenía medios para construir escuelas ni para pagar a los maestros.

La Iglesia católica empleaba su dinero en jugar a la Bolsa. Sus acciones industriales subían continuamente. La Iglesia en España es directamente interesada en el mantenimiento del régimen capitalista.

«MONDE», París

Font: *Nueva Cultura*, núm. extraordinari, abril-maig 1936.

Extracte del *Manifiesto electoral de Nueva Cultura*

L A P R I M E R A E N S E Ñ A N Z A

A la burguesía siempre le interesó la organización dirigida de la enseñanza, y cuando de alguna manera ha podido influir en la sociedad, y más tarde, cuando hizo suyo el Estado, esta atención motivó una política pedagógica peculiar, y, comprendiendo que la Cultura, por más que quieran usufructuarla unos pocos, es de todos los hombres y que en el tiempo cada vez es más fuerte el deseo de las gentes de gozarla, se quiso de paso intervenirla, sirviéndose de la Ciencia y de la Historia para fines exclusivamente políticos. De qué manera hizo esto la Europa del siglo XIX, nos lo indica, por ejemplo, el espíritu alemán en 1914.

Pero el pobre Estado español del siglo XIX no alcanzaba estas sutilezas, y si en las Cortes de Cádiz se apuntaba algo de esto, hay que atribuirlo a influencias francesas, que no se sabían adecuar a la realidad española. Más tarde, los gobiernos de la monarquía, ya no trataron de imitar al extranjero, sino de mantener la más pura tradición. Pero la enseñanza no tenía tradición de ninguna clase y faltaba la imprescindible inteligencia para crearla y dirigirla. Quedaba manifiesta la verdad: la enseñanza no sólo no interesaba, es que no convenía. Un desprecio absoluto para las escuelas del Estado, que protegía las escuelas de las Ordenes religiosas, fijaba una conducta que no podía engañar a nadie. Pero es que ni el engaño se pretendía.

La República tenía que abordar los problemas un siglo ya resueltos en Europa. Faltaban escuelas y la primera enseñanza (no sólo la primera enseñanza) estaba en manos de la Iglesia. Mientras el Estado reconocía oficialmente miles de maestros que no iban a ejercer nunca. Se hizo un proyecto de creación de escuelas que llevara progresivamente a eliminar las escuelas privadas, a medida de que el Estado pudiera disponer de las necesarias. La reforma de los Estudios en las Escuelas Normales era el primer intento de evitar el paro torzoso de los maestros y además establecía las bases de la futura escuela única española.

Era la burguesía, organizando a su manera la enseñanza. Pero atavismos indemnes todavía iban a combatir esta política, no para mejorarla, claro es, sino para destruirla. Desde octubre de 1934 la represión triunfante destruyó el ritmo de creación de escuelas; la prensa gubernamental exigió la persecución de los maestros marxistas, encubriendo tras esta consigna persecuciones más amplias y menos comunicables. Hubo el propósito de crear delegados gubernativos para una especial Inspección de escuelas. Este desprecio de la dignidad humana, característico de las derechas españolas, ha llegado a límites inconcebibles, prólogo hasta cruento de la escuela confesional española que prometen en sus programas.

¿Cuál es la actitud del Magisterio ante estas persecuciones? Muy pobre, y esta insensibilidad sindical había sido conscientemente preparada desde el poder. Desde el ministro Tormo en 1928, hasta Villalobos, actual ministro de Instrucción Pública, en todos los casos de provisión de escuelas se ha tenido la fina habilidad de unir a los maestros justamente nombrados, el regalo de unas cuantas escuelas para opositores suspendidos en el último, a veces en el penúltimo ejercicio de la oposición. Con esto tralan al Magisterio una desmoralización muy provechosa para atenuar sus posibles reacciones. Se deshacía su unidad, acentuándola desde el ministerio en todas las ocasiones. Cualquier ministro de Instrucción puede impunemente disponer las cosas más absurdas, seguro de que todo lo más, algún maestro acaso lleve al Tribunal contencioso-administrativo un pleito de iniciativa personal.

Un Estado de policía, ni por asomo un Estado de cultura. Detenida la creación de escuelas, nuevos maestros engrosan anualmente el grupo numerosísimo de maestros sin escuela. De esta manera la enseñanza religiosa aseguraba su situación, comprometida por las reformas republicanas. Se trata de esto, precisamente. Puesto que no es posible mantener el analfabetismo, implantar al menos la más torpe y regresiva enseñanza.

Al defender nosotros una escuela, digámoslo en una palabra, humana, pretendemos no sólo terminar con este estado de cosas, sino además dar un sentido a la escuela. La escuela española es rural sobre todo, y hay en el campo español un problema espiritual que resolver mediante la enseñanza. Este fué el deseo de Gossio, y las Misiones Pedagógicas, intento no suficientemente madurado, abrían de algún modo el camino de esta labor trascendental. Queremos decir muy fuerte, una vez más, que nuestro interés esencial es la salvación de los valores humanos. Y el campesino español necesita esta atención nuestra y nosotros se la debemos. El campo exige su maestro de escuela, el suyo, formado para él, portador de este presente único de la Cultura, tan suyo como nuestro y que nosotros defendemos en estos momentos contra las derechas españolas.

Instrucciones para los maestros

El director general de Primera Enseñanza ha enviado una circular a los maestros con instrucciones para aplicar el decreto de libertad religiosa en las escuelas.

Señala que la supresión de la enseñanza religiosa con carácter obligatorio, no debe significar abandono de la dirección moral de los escolares, al contrario, los maestros se esforzarán ahora más que nunca en aprovechar las oportunidades que les ofrezcan las clases para inspirar a los niños un elevado ideal de conducta.

Las normas se aplicarán procurando no herir los sentimientos religiosos de nadie.

Per l'ensenyança en valenciana

El Govern provisional de la República, amb el seu treball i el seu esforç, ha creat un nou Estat federal. Per a nosaltres, República de servei federal és un interès que els pobles que la constitueixen, i a més, la llibertat de decidir el seu futur, en el nou Estat federal.

Ha segut concedida a Catalunya una de les reivindicacions més demandades i justes: l'ensenyament en català. Si bé que a València ha estat na ho aconseguirà així mateix. La ciutat de València, el seu país i el seu poble.

¿Per què no trobem en el nostre país un bon us d'ell?

Semblava tan lluny el dia en que apareguera el seny i el sentit pedagògic en el Ministeri d'Instrucció, que tot el treball per a crear en València un ambient favorable a l'escola valenciana varen fracassar. Fracassos foren els de *Nostra Parla* i el de *La Protectora de l'Ensenyança Valenciana*.

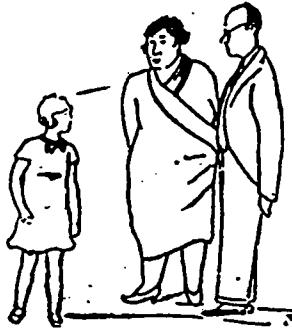
I ara ens trobem sense organismes que es preocupen a fons d'esta qüestió bàsica: l'ensenyament en valenciana. I, el que és pitjor, pot ser sense un Magisteri apte per a la funció que podria encomanar-se-li.

Documents 82 i 83

En clau d'humor

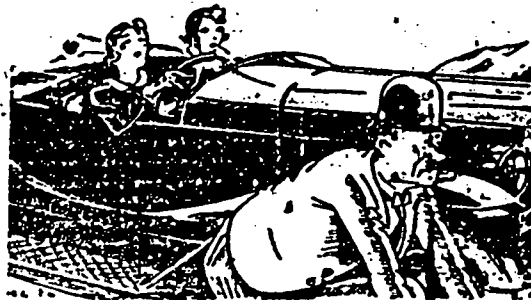
La vida en broma

NIÑO PRODIGIO

—Mi hija es muy estudiosa, aprende el francés y el álgebra. Vamos, Julita, habla un poco en álgebra con el señor.

LA VIDA EN BROMA

ENTRE NIÑAS «BIEN»

—No sabes que mi papá ha comprado un Rembrandt?
—Ah, sí... ¿De cuántos caballos?

Font: "Niño prodigio", *El Luchador*, 6.334, 29-5-1931, p. 1.

"Entre niñas bien", *El Luchador*, 6.497, 22-12-1931, p. 1.

Visita a València del Director General de Primera Enseñanza

**Don Rodolfo Llopis,
director general de
Primera Enseñanza
en Valencia**

Como anunciamos, ayer llegó a Valencia el director general de Primera Enseñanza don Rodolfo Llopis, ilustre profesor y sensacional publicista.

El señor Llopis fue esperado durante toda la mañana, pero avisó su llegada para las tres de la tarde, hora en que fue recibido por las autoridades, alto personal académico y otras personalidades en los Viveros Municipales, donde se celebró un banquete preparado en su honor.

Terminado el almuerzo, el señor Llopis visitó unos solares contiguos a los Viveros, junto con el arquitecto de Instrucción Pública y de la comisión de Instrucción de nuestro Ayuntamiento, para estudiar la instalación de escuelas-jardín en nuestra ciudad.

El señor Vázquez, presidente de dicha comisión, le explicó el alcance del proyecto, que complació al director general, prometiendo apoyar la realización del mismo.

De los Viveros marchó don Rodolfo Llopis a la Universidad, donde fue cumplimentado por innumerables comisiones que le explicaron varios problemas de urgente necesidad para la enseñanza primaria de Valencia.

Seguidamente pasó al Paraninfo, que, repleto de la más viva representación del elemento cultural de Valencia, esperaba con expectación la anunciada conferencia de Rodolfo Llopis.

Apremios de espacio nos impide dar hoy detallada reseña de la trascendental conferencia que el hoy director general de Primera Enseñanza pronunció en nuestro Paraninfo.

Fue la disertación de Llopis todo el programa revolucionario y constructor de la nueva escuela española que creara la República.

Ilustró su conferencia con una película, mostrando las escuelas que pueden ser ejemplo para la reforma pedagógica.

Fijó con elocuencia viva lo que debe ser la escuela para el pueblo, segundo hogar que proteja al niño y lo forme desde su período preescolar hasta que lo incorpore como ciudadano a las funciones del Estado.

Habló del Magisterio, de lo que debe ser el maestro de la República, que ha de ser el forjador de la generación nueva, de libre conciencia y de sentimiento de solidaridad social.

Fue ovacionadísimo.

Mañana publicaremos extensamente el gran contenido de esta conferencia, que hoy no nos es posible hacerlo por premura de espacio y de tiempo.

De la Universidad trasladóse a la Normal de Maestros, donde se percató del vengonoso estado de estos locales.

Don Rodolfo Llopis salió ayer anoche, a las diez, en auto, para Madrid.

Saludamos al ilustre director general de Primera enseñanza y deseamos que su paso por Valencia sea fructífero.

Sol.licitud per rebre ensenyança religiosa

La enseñanza religiosa

En el «Boletín Oficial» de este Arzobispado correspondiente al 1 del actual se inserta el siguiente aviso, de gran interés y trascendencia para la enseñanza religiosa:

«Se recomienda a los señores Curas Párrocos y a cuantos por su jurisdicción o por su cargo ejercen influencia entre los fieles, que cuiden con solicitud de que sea debidamente cumplida la reciente disposición sobre el derecho que se reconoce a los padres, madres y tutores para solicitar que los niños reciban enseñanza religiosa en las escuelas oficiales.

La circular de la Dirección general de Primera enseñanza que dicta normas para la aplicación del decreto del 6 de Mayo, lleva fecha del 13 del mismo mes y se dice en ella:

«En virtud de lo que se determina en el artículo primero del mencionado decreto, desaparecerá del programa de las escuelas nacionales la enseñanza religiosa con el carácter de obligatoria que hasta ahora ha tenido.

Los maestros harán saber a los padres, por el medio que consideren más eficaz, el derecho que se les reconoce a solicitar para sus hijos la instrucción religiosa. Estas peticiones se harán por escrito al maestro, quien las conservará para justificar en todo momento su actuación en este aspecto de la labor escolar.»

Esta petición, por escrito, debe ser hecha cuanto antes por los padres, madres o tutores de los niños o niñas que asisten a las escuelas oficiales, pues el no cumplimiento de esta disposición pudiera dar lugar a que se creyera que es indiferente el que se dé o no enseñanza religiosa en las escuelas primarias.

Para facilitarles a los padres y tutores el ejercicio del derecho que les asiste, y que al mismo tiempo es un deber esencial, como fieles hijos de la Iglesia Católica, se les ha de advertir de la trascendencia de este trámite y se les ha de instruir para que lo cumplan; así, por ejemplo, se les puede proponer el escribir una cuartilla de papel en la siguiente forma:

«El que suscribe (padre, madre o tutor) de (nombre del niño o de la niña), en cumplimiento de las recientes disposiciones,

Solicita de don (nombre del maestro o de la maestra) que este niño reciba en la escuela de su cargo educación religiosa católica.

(Nombre de la población y fecha).

(Firma del padre, madre o tutor.)»

Padre católico: Ahora tienes ocasión espléndida de llevar el valor de tus convicciones hasta la última consecuencia. ¿Cómo? Envía sin tardanza solicitud a la escuela para que enseñen a tu hijo la Religión católica.

Croada contra la coeducació

Coeducación en la Normal

Publicamos ayer las bases discutidas y aprobadas por los profesores numerarios de Escuelas Normales.

De ellas destaca la siguiente:

En cada capital de provincia habrá una sola Normal para maestros y maestras. El profesorado será de ambos sexos, sin materias reservadas para uno u otro, salvo las enseñanzas propias del hogar, que desempeñará el profesorado femenino.

Conocido es nuestro criterio, totalmente contrario al naturalismo pedagógico que ha inspirado esa desdichada base, que es una verdadera enormidad. Más. Nuestro pensamiento se confirma recordando las áureas orientaciones de la Encíclica acerca de la educación de la juventud, donde bien claramente se enseña que es erróneo y pernicioso a la educación cristiana el método llamado de la "coeducación"; también fundado,

según muchos, en el naturalismo negador del pecado original, y además, según todos los sostenedores de este método, en una deplorable confusión de ideas que trunca la legítima sociedad humana en una promiscuidad e igualdad niveladora. El Creador—añade—ha ordenado y dispuesto la convivencia perfecta de los sexos solamente en la unidad del matrimonio y gradualmente separada en la familia y en la sociedad. Además, no hay en la naturaleza misma, que Dios hace diverso en el organismo, en las inclinaciones y en las aptitudes, ningún motivo para que pueda o deba haber promiscuidad y mucho menos igualdad de formación para ambos sexos. Estos, conformes a los admirables desígnios del Creador, están destinados a completarse recíprocamente por su diversidad, la cual, por lo mismo, debe mantenerse en la formación educativa, con la necesaria distinción y correspondiente separación, proporcionada a las varias edades y circunstancias.

Pero no es este aspecto doctrinal el que de momento nos interesa poner de relieve. Queremos, más bien, llamar la atención y dar la voz de alerta acerca de la sorda y constante campaña que se está haciendo desde el ramó de enseñanza contra nuestras cristianas concepciones. No hay día donde en unos reuniones, más o menos disimulados, no se ataque todo el virus y espíritu sectario que caracteriza a los actuales dirigentes en materia de enseñanza.

Contra esta actitud, tan hostil a nuestros espirituales intereses, debemos reaccionar vigorosamente y emprender una verdadera cruzada de gran eficacia, reuniendo las Asociaciones de Padres de familia y actuando positivamente como la benemérita J. A. E., que labora con gran espíritu de estudio y valor de concepciones que debemos derivar hasta la última consecuencia.

Document 87
Locals escolars. Alacant

Locales para escuelas

En los barrios de Benilúa, Carolinas, San Fernando, San Blas, y Pla del Bon Repos, hacen falta locales adecuados para escuelas, o que con ligeras obras puedan quedar en condiciones de cumplir tal fin.

Los propietarios que deseen alquilarlos se servirán presentar con urgencia sus ofertas al Excelentísimo Ayuntamiento de esta ciudad.

Se autoriza el funcionamiento de escuelas privadas desempeñadas por personal sin título

Madrid.—La «Gaceta» publica el siguiente decreto:

«El Gobierno de la República, al exigir con su decreto de 21 de Mayo la posesión del título correspondiente para poder ejercer el Magisterio privado en cualquiera de sus grados, quiso asegurar para la enseñanza las máximas garantías de calidad. Y aunque la República, no obstante sus pocos meses de existencia, ha creado ya 7.000 escuelas primarias, es indudable que queda todavía desatendida una gran parte de la población escolar del país, por lo que conviene autorizar el funcionamiento de aquellas escuelas que, aun regentadas por personal sin título, vienen a auxiliar y completar la obra docente del Estado.

Por ello, el Gobierno de la República decreta:

Artículo primero. Se exceptuarán de la clausura, al comenzar el curso próximo, aquellas escuelas desempeñadas por personal sin título, siempre que se hallen establecidas en localidades en las que el número de escuelas nacionales no baste para atender a toda la población escolar.

Artículo segundo. Quienes regenten dichas escuelas solicitarán del Consejo provincial de Primera enseñanza autorización para continuar ejerciendo el Magisterio, autorización que concederá el Consejo provincial de Primera enseñanza siempre que, a juicio del mismo, los locales donde funcionen las escuelas reúnan condiciones pedagógicas, y las personas que estén al frente de ellas ofrezcan garantías de capacidad.»

Document 89
Instrucció religiosa escolar

MINISTERIO DE INSTRUCCION PUBLICA (1)

Decreto sobre la instrucción religiosa en las escuelas

«Artículo primero. La instrucción religiosa no será obligatoria en las escuelas primarias ni en ninguno de los demás centros dependientes de los Ministerios.

Art. 2.º Los alumnos cuyos padres signifiquen el deseo de que aquéllos la reciban en las escuelas primarias, la obtendrán en la misma forma que hasta la fecha.

Art. 3.º En los casos de que el maestro declare su deseo de no dar esta enseñanza, se la confiará a los sacerdotes que voluntaria y gratuitamente quieran encargarse de ella en horas fijadas de acuerdo con el maestro.

Art. 4.º Quedan abolidas todas las disposiciones vigentes que estén en pugna con el espíritu y la letra de este Decreto.»

La circular del director de Primera Enseñanza, 13 de mayo, explica así el alcance de dicho Decreto:

«En virtud de lo que se determina en el artículo primero del mencionado Decreto, desaparecerá del programa de las escuelas nacionales la enseñanza religiosa con el carácter de obligatoria que hasta ahora ha tenido.

Los maestros harán saber a los padres, por el medio que consideren más eficaz, el derecho que se les reconoce a solicitar para sus hijos la instrucción religiosa. Estas peticiones se harán por escrito al maestro, quien las conservará para justificar en todo momento su actuación en este aspecto de la labor escolar.

En lo sucesivo, los maestros requerirán a los padres a hacer la declaración oportuna en el momento de la inscripción en matrícula. Sólo los padres, tutores o familiares más próximos, a falta de aquéllos, tienen derecho a hacer esta declaración.

Los alumnos de la Escuela Superior del Magisterio y de las Normales quedan relevados de la obligación de asistir a clase y de sufrir el examen de esta asignatura para obtener el título de maestro correspondiente, excepto aquellos que manifiesten a la Dirección de la Escuela el deseo de cursar y dar validez a dichos estudios.

Tan pronto como se conozca el deseo de los padres y existan alumnos que quieran recibir la instrucción religiosa, resolverá el maestro si ha de ser él quien dé aquella enseñanza. En caso negativo solicitará por escrito del señor cura párroco le proponga se encargue de ella algún sacerdote. Esta resolución, así como el

---

(1) La publicación de las disposiciones del Poder Civil en el *Boletín Eclesiástico* no envuelve, como reiteradas veces se ha advertido, su aprobación ni reconocimiento de valor en el fuero canónico que no tendrá, en el caso presente, sino solamente la necesidad o conveniencia de que sea conocida la legislación civil por los párrocos.

acuerdo sobre días y horas en que habrá de tener la clase de Religión, será comunicada por el maestro al inspector de la zona.

Para que no se interrumpa la estancia de los alumnos en la escuela, intercalando en el horario escolar el tiempo consagrado a la Religión, deberá tomarse para ella el tiempo destinado a la primera o a la última lección de la mañana o la tarde, en los días acostumbrados. Los niños que no hayan de recibir esta enseñanza, podrán retrasar o adelantar la entrada o la salida de la escuela en esos días, si la explicación ha de tener lugar en la sala de clase y si el edificio-escuela no dispone de otras aulas donde el grupo de niños que no hayan de oír la pueda realizar otros trabajos, especialmente prácticos, de interés no fundamental a la cultura primaria.

El espíritu del mencionado Decreto releva a los maestros de toda obligación de realizar prácticas religiosas con sus alumnos y, por consiguiente, de concurrir con ellos a actos o ceremonias de este carácter.

No hay inconveniente en que los símbolos de la Religión cristiana sigan presidiendo las tareas escolares en aquellos casos en que el maestro y la totalidad de los padres se hallen conformes en que continúe dándose la enseñanza religiosa en la forma actual; pero, en caso contrario, aquellos símbolos podrán exhibirse en los locales de clase; mas por respeto a la misma libertad religiosa que el Gobierno ha declarado, dejarán de presidir la vida escolar. Desde luego queda proscrita, por antihigiénica e incluso antirreligiosa, la práctica de decorar las paredes de clase con doseles, cromos e imágenes que no sean reproducción estimada de preciosas obras de arte.

La supresión de la enseñanza religiosa con carácter obligatorio no debe significar abandono en la dirección moral de los escolares, por el contrario, al perder esta enseñanza su orientación dogmática y catequista, el maestro se esforzará, ahora más que nunca, en aprovechar cuantas oportunidades le ofrezcan sus lecciones de otras materias, el diario hacer de la escuela y los altos ejemplos de la vida de los pueblos para inspirar en los niños un elevado ideal de conducta.

Los señores inspectores de Primera Enseñanza cuidarán, con el mayor celo, de que estas normas lleguen a conocimiento del Magisterio; de que sean cumplimentadas en forma que no puedan herir el sentimiento religioso de nadie y de que los maestros, llegado el caso, sean defendidos en esta manifestación de la libertad, tan esencial al patrimonio de la conciencia, resolviendo cuantas dudas y reclamaciones puedan producirse en la aplicación de estas instrucciones.

Madrid, 13 de mayo de 1931.—El director general, *Rodolfo Llopis.*

Document 90

Despeses municipals d'Instrucció Pública, 1931. València ciutat

Parte quinta. - CUENTAS POR ARTICULOS

CAPITULOS	CREDITOS PRESUPUESTOS				Oréditos autorizados — TOTAL Pesetas	Libramientos expedidos — Pesetas
	Presupuesto ordinario — Pesetas	Extraordinarios — Pesetas	ALTERACIONES			
			Aumentos — Pesetas	Bajas — Pesetas		
CAPITULO VII.—SALUBRIDAD E HIGIENE						
1.º Aguas potables y residuarias.	268.925	31.512 '73	256.000	2.508 '88	558.928 '85	457.918 '80
2.º Limpieza de la vía pública.	1.289.195				1.289.195	947.505 '87
3.º Cementerios.	208.645	63.283 '58	100 '07		382.028 '65	315.217 '58
4.º Laboratorio de análisis de alimentos y preparación de vacunas.	84.555	3.500			88.055	82.869 '80
5.º Desinfección.	75.472 '50	189.074		15.987 '16	248.559 '94	111.348 '55
6.º Epidemias.	4.642				4.642	3.142 '02
8.º Inspección sanitaria de locales.					84.040 '86	
9.º Higiene pecuaria.	89.762 '50			5.721 '64		83.540 '86
	2.081.197	287.370 '81	256.100 '07	24.317 '68	2.600.449 '70	2.001.354 '18
CAPITULO VIII.—BENEFICENCIA						
1.º Auxilios médico-farmacéuticos.	239.170 '82	13.083 '34		17.166 '43	235.087 '73	198.863 '40
3.º Instituciones benéficas municipales.	544.252 '27	8.110	1.000	13.831 '07	548.581 '80	458.732 '68
4.º Socorro y conducción de pobres transeúntes y emigrados pobres.	2.000	1.000			3.000	2.150
	785.422 '09	22.193 '34	4.000	30.997 '50	785.618 '03	657.746 '08
CAPITULO IX.—ASISTENCIA SOCIAL						
1.º Juntas locales.	26.325		23.700		50.025	23.168 '32
2.º Fomento de casas baratas.	308.000				308.000	248.338 '99
3.º Seguros sociales.	1.500				1.500	505 '80
4.º Botines obreros.	40.000				40.000	
5.º Instituciones de ahorro, de crédito popular o agrícola o de cooperación.	25.000			25.000		
7.º Atenciones diversas.	100.110				100.110	85.371 '71
	500.935		23.700	25,000	499.635	357.269 '82
CAPITULO X.—INSTRUCCION PUBLICA						
1.º Prestaciones al Estado de servicios de instrucción primaria.	591.426 '47	29.000		3.569 '18	611.857 '29	543.329 '59
2.º Escuelas municipales de instrucción primaria.	147.312 '50	98.841 '94		34.853 '80	311.800 '64	204.457 '20
3.º Instituciones escolares.	130.835 '01	87.000	33.000	13.000	238.835 '01	194.118 '81
4.º Enseñanzas especiales.	103.825	69.328 '06		1.000	188.151 '48	148.099 '87
5.º Escuelas y talleres profesionales.				19.801 '68		
6.º Instituciones culturales.	500.174 '50	1.750		85.777 '95	466.146 '55	408.426 '25
7.º Ídem de ciudadanía.	500				500	500
8.º Conservación de monumentos artísticos e históricos.	77.048 '60			2.169	71.879 '20	73.490 '86
	1.551.181 '98	288.880	33.000	114.371 '66	1.788.370 '43	1.568.416 '76

DEL PRESUPUESTO DE GASTOS

Reintegros de pagos	Pagos liquidados	Obligaciones pendientes de pago a la liquidación	Valores liquidados	RESUMEN		
				Créditos autorizados	Valores liquidados	Créditos no invertidos
				Pesetas	Pesetas	Pesetas
				553.228 '85	531.280 '18	
644	467.918 '90	73.301 '28	531.280 '18	1.289.195	1.289.195	22.648 '07
637 '51	946.661 '97	342.533 '03	1.289.195	332.028 '65	332.028 '65	
					832.028 '65	
	82.862 '30		82.862 '30	88.055	82.862 '30	5.192 '70
	111.346 '55	7.049 '30	118.395 '85	248.559 '34	118.395 '85	130.168 '40
	3.142 '02	1.000	4.142 '02	4.642	4.142 '32	499 '98
	83.540 '86		83.540 '86	84.040 '80	83.540 '86	500
1.281 '51	3.060.062 '67	441.392 '19	2.441.444 '86	2.600.449 '70	2.441.444 '86	150.004 '84
	196.868 '40	38.222 '05	235.085 '45	235.087 '73	235 '085 '45	2 '28
512 '56	458.220 '12	83.515 '91	541.736 '03	542.531 '20	541.736 '03	795 '17
48 '80	2.106 '20		2.106 '20	3.000	2.106 '20	893 '80
550 '36	657.159 '72	121.737 '66	778.927 '68	780.613 '03	778.927 '68	1.691 '25
	83.158 '32	16.541 '68	39.700	50.025	39.700	10.325
80.953 '31	167.280 '68	140.719 '32	308.000	308.000	308.000	
	505 '80		505 '80	1.500	505 '80	994 '20
				40.000		40.000
132 '16	85.239 '56	14.180 '30	99.425 '85	100.110	99.425 '85	684 '15
81.035 '47	276.184 '85	171.447 '30	447.631 '65	499.635	447.631 '65	52.003 '35
	540.644 '67	71.212 '62	611.857 '29	611.857 '20	611.857 '20	
2.684 '92						
221 '49	204.235 '71	5.892 '50	210.128 '21	211.300 '04	210.128 '21	1.172 '43
1.811 '43	192.201 '48	16.761 '10	309.062 '58	338.835 '01	209.062 '58	29.772 '43
568	142.531 '97	9.019 '46	152.151 '48	153.151 '43	152.151 '43	1.000
216 '66	408.209 '59	92.881 '10	466.090 '78	466.140 '55	466.090 '78	55 '77
	500		500	500	500	
118	73.272 '86	498 '85	73.866 '21	73.879 '60	73.866 '21	13 '20
5.620 '60	1.566.706 '88	166.860 '28	1.723.656 '50	1.755.670 '45	1.723.656 '50	32.013 '02

Font: Memòria de l'Ajuntament de València, 1931-32.

Document 91

Despeses municipals d'Instrucció Pública, 1932. València ciutat

Parte quinta.-Cuenta por artículos

CAPITULOS	CREDITOS PRESUPUESTOS				Créditos autorizados — TOTAL Pesetas
	Presupuesto ordinario — Pesetas	Extraordinarios — Pesetas	ALTERACIONES		
			Aumentos — Pesetas	Bajas — Pesetas	
CAPÍTULO VII.—SALUBRIDAD E HIGIENE					
1.º Aguas potables y residuarias.....	458.198'36	40.000	1.847	85.500	414.345'36
2.º Limpieza de la vía pública	2.125.734'95		6.500		2.132.234'95
3.º Cementerios	334.175	20.000	16.412'50		370.587'50
4.º Laboratorio de análisis de alimentos y preparación de vacunas	106.562'50		21.085		128.547'50
5.º Desinfección	144.392		5.194'50	20.000	129.586'50
6.º Epidemias	30.098		270'50	10.000	20.468'50
9.º Higiene pecuaria	104.374		21.829		125.900
	3.303.534'81	60.000	73.635'50	115.500	3.321.670'31
CAPÍTULO VIII.—BENEFICENCIA					
1.º Auxilios médico-farmacéuticos	631.291'32	30.000	130.410'82		791.702'14
3.º Instituciones benéficas municipales	166.776'77	2.000		27.882	140.894'77
4.º Socorro y conducción de pobres transeúntes y emigrados pobres	3.000				3.000
	801.068'09	32.000	130.410'82	27.882	935.598'91
CAPÍTULO IX.—ASISTENCIA SOCIAL					
1.º Juntas locales	34.075				34.075
2.º Fomento de casas baratas.....	258.000			75.000	183.000
3.º Seguros sociales	6.500				6.500
4.º Retiros obreros	4.000				4.000
7.º Atenciones diversas	106.591		219		106.810
	409.166		219	75.000	334.385
CAPÍTULO X.—INSTRUCCION PUBLICA					
1.º Prestaciones al Estado de servicios de instrucción primaria	831.381'47		3.319'50	55.000	779.693'97
2.º Escuelas municipales de instrucción primaria.....	294.327'50		57.250		291.577'50
3.º Instituciones escolares.....	268.850				268.850
4.º Enseñanzas especiales	158.150		55.010		213.160
6.º Instituciones culturales.....	586.186'66		38.183'40	10.000	594.250'06
7.º Idem de ciudadanía.....	500				500
8.º Conservación de monumentos artísticos e históricos.....	113.850	35.000	183	10.000	139.033
	2.171.175'63	35.000	153.688'90	75.000	2.285.064'53

del Presupuesto de Gastos de 1932

Libramien- tos expedidos — Pesetas	Reintegros de pagos — Pesetas	Pagos liquidados — Pesetas	Obligaciones pendientes de pago a la liquidación — Pesetas	Valores liquidados — Pesetas	RESUMEN		
					Créditos autorizados — Pesetas	Valores liquidados — Pesetas	Créditos no invertidos — Pesetas
356.478'29	256'72	356.221'57	53.954'13	410.175'70	414.345'36	410.175'70	4.169'06
1.142.188'27		1.142.188'27	986.203'23	2.128.391'50	2.132.234'95	2.128.390'50	3.843'45
366.251'02	780	365.471'02	5.086'50	370.557'52	370.587'50	370.557'52	29'98
117.581'74		117.381'74	550'20	118.131'94	124.317'50	118.131'94	10.415'56
107.117'67		107.117'67	5.522'10	112.639'77	120.586'50	112.639'77	16.846'73
7.380'32		7.380'32	1.020'60	8.400'92	20.468'50	8.400'92	12.067'58
115.472		115.472		115.472	125.000	115.472	10.428
2.212.469'31	1.036'72	2.211.432'59	1.052.336'76	3.263.769'35	3.321.670'31	3.263.769'35	57.900'96
763.860'84	1.328'97	762.531'87	26.376'72	788.908'59	791.702'14	788.908'59	2.793'55
214.377'08	98.275'18	116.101'90	10.703'08	126.804'98	140.894'77	126.804'98	14.089'79
3.000		3.000		3.000	3.000	3.000	
981.237'92	99.604'15	881.033'77	37.079'80	918.713'57	935.596'91	918.713'57	16.883'34
28.125		28.125	5.625	33.750	34.075	33.750	325
17.891'06	2.000	15.891'06	56.399'39	72.290'45	183.000	72.290'45	110.709'58
505'80		505'80		505'80	6.500	505'80	5.994'26
90.089'99		90.089'99	11.976'80	102.066'79	4.000	102.066'79	4.000
136.611'85	2.000	134.611'85	74.001'19	208.613'04	334.385	208.613'04	4.743'21
655.305'43	1.915'79	653.389'64	103.155'56	756.545'20	799.693'97	756.545'20	23.148'77
261.963'03	1.728'31	260.234'72	1.099'98	261.334'70	291.557'50	216.334'70	30.242'80
244.043'05	22.158'67	221.884'38	44.880'10	266.764'48	266.850	266.764'48	85'52
210.102'62		210.102'62	2.000	212.102'62	213.160	212.102'62	1.057'38
546.693'52	166'66	546.526'86	33.733'60	580.260'46	594.250'06	580.260'46	13.989'60
500		500		500	500	500	
135.865'98	2.329'05	133.536'93	5.131'45	136.758'38	139.033	136.758'38	274'62
2.054.563'63	26.298'46	2.028.263'15	180.000'69	2.216.265'84	2.285.064'53	2.216.265'84	68.798'69

Font: Memòria de l'Ajuntament de València, 1932-33.

Document 92

Despeses municipals d'Instrucció Pública, 1933. València ciutat

Parte quinta.-Cuentas por artículos

CAPITULOS	CREDITOS PRESUPUESTOS				Créditos autorizados — TOTAL Pesetas
	Presupuesto ordinario — Pesetas	Extraordinarios — Pesetas	ALTERACIONES		
			Aumentos — Pesetas	Bajas — Pesetas	
CAPÍTULO VII.—SALUBRIDAD E HIGIENE					
1.º Aguas potables y residuarias...	512.795		35.000	15.000	532.795
2.º Limpieza de la vía pública ...	2.113.202'95				2.113.202'95
3.º Cementerios ...	490.470		20.000		510.470
4.º Laboratorio de análisis de alimentos y preparación de vacunas ...	109.250				109.250
5.º Desinfección ...	125.512'50				125.512'50
6.º Epidemias ...	22.187'50				22.187'50
9.º Higiene pecuaria ...	125.900				125.900
	3.499.317'95		55.000	15.000	3.539.317'95
CAPÍTULO VIII.—BENEFICENCIA					
1.º Auxilios médico-farmacéuticos	874.826		30.000		904.826
3.º Instituciones benéficas municipales	13.046'77				13.046'77
4.º Socorro y conducción de pobres transeúntes y emigrados pobres	3.000				3.000
	890.872'77		30.000		920.872'77
CAPÍTULO IX.—ASISTENCIA SOCIAL					
1.º Juntas locales ...	34.075				34.075
2.º Fomento de casas baratas...	133.000				133.000
3.º Seguros sociales ...	6.500				6.500
4.º Retiros obreros ...	4.000				4.000
7.º Atenciones diversas ...	106.810		500		107.310
	284.385		500		284.885
CAPÍTULO X.—INSTRUCCION PUBLICA					
1.º Prestaciones al Estado de servicios de instrucción primaria ...	856.693'97			60.000	796.693'97
2.º Escuelas municipales de instrucción primaria...	302.090				302.090
3.º Instituciones escolares...	294.850				294.850
4.º Enseñanzas especiales ...	212.900				212.900
6.º Instituciones culturales...	564.750		2.000		566.750
7.º Idem de ciudadanía...	500				500
8.º Conservación de monumentos artísticos e históricos...	150.475		47.000		197.475
	2.382.258'97		49.000	60.000	2.371.258'97

del Presupuesto de Gastos de 1933

Libramien- - tos expedidos	Reintegros de pagos	Pagos líquidos	Obligaciones pendientes de pago a la liquidación	Valores liquidados	RESUMEN		
					Créditos autorizados	Valores liquidados	Créditos no invertidos
					Pesetas	Pesetas	Pesetas
442.509'32	8.290	434.219'32	90.156'25	524.375'57	532.795	524.375'57	8.319'42
568.016'21		568.016'21	1.544.952'91	2.112.969'12	2.113.292'91	2.112.969'12	233'82
350.210'45	41	350.169'45	158.749'20	508.950'65	510.470	508.918'65	1.551'34
85.634'91	1.291'54	86.343'37	19.200'84	103.544'21	109.250	103.544'21	5.705'71
83.983'57	7'50	83.976'07	27.180'38	111.156'45	125.512'50	111.156'45	14.336'00
11.351'96		11.351'96	1.730'36	13.082'32	22.187'50	13.082'32	9.165'18
104.053'23		104.053'23	8.104'99	112.158'22	125.900	112.158'22	13.741'77
1.845.759'65	9.630'04	1.636.129'61	1.350.074'93	3.486.204'54	3.539.317'95	3.486.204'54	53.113'42
743.995'72	437'49	743.558'23	126.343'69	869.901'92	904.626	869.901'92	34.721'00
11.357		11.357	1.509'77	12.866'77	13.046'77	12.866'77	180
3.000		3.000		3.000	3.000	3.000	
758.352'72	437'49	755.915'23	127.853'46	885.768'69	920.672'77	885.768'69	34.904'00
30.937'50		30.937'50	2.812'50	33.750	34.075	33.750	325
6.000		6.000	77.000	83.000	133.000	83.000	50.000
52'65		52'65		52'65	6.500	52'65	6.447'38
87.915'16		87.915'16	18.416'44	106.331'60	4.000	106.331'60	4.000
124.905'31		124.905'31	98.228'94	223.134'25	107.310	106.331'60	978'44
					284.885	223.134'25	61.750'72
804.408'32	3.021'66	601.384'66	142.494'13	743.878'79	796.693'97	743.878'79	52.815'11
241.457'18	1.058'32	240.398'86	31.447'98	271.846'84	302.090	271.846'84	30.243'14
229.373'30		229.373'30	44.920'15	274.293'45	294.850	274.293'45	20.556'53
191.911'03		191.911'03	18.108'92	210.019'95	212.900	210.019'95	2.860'00
403.277'76	509	402.768'76	130.570'99	533.338'75	560.750	533.339'75	33.410'00
500		500		500	500	500	
190.942'19	3.232'83	187.709'36	9.737'43	197.466'79	197.475	197.466'79	8'22
1.861.867'78	7.821'61	1.854.045'97	379.389'60	2.331.346'87	2.371.256'97	2.231.345'57	139.913'30

Font: Memòria de l'Ajuntament de València, 1932-33.

Document 93

Pressupost estatal d'Instrucció Pública. Comparació 1932-33

EL NUEVO PRESUPUESTO DE INSTRUCCIÓN PÚBLICA

Tratamos en las líneas que siguen de hacer una información y un comentario lo más objetivos posibles respecto al Presupuesto de I. P. para 1933, comparándolo con el de 1932. Como aún no se ha publicado aquél en sus pormenores, tenemos que limitarnos al extracto publicado en la *Gaceta*. Cuando aparezca aquél examinaremos el detalle de los diferentes servicios, reduciéndonos ahora al examen de la totalidad.

Empecemos por el Presupuesto general del Estado comparado con el del año último.

Presupuesto de gastos del Estado:

1933.....	4.727.283.292
1932.....	4.469.862.488
Diferencia.....	+ 257.420.804

Este aumento representa un 5,4 por 100 comparado de 1932.

Veamos ahora el Presupuesto de I. P. comparado el anterior.

Presupuesto de I. P.:

1933.....	310.78
1932.....	267.15
Diferencia.....	+ 43.63

La proporción del Presupuesto de Instrucción Pública del Estado en 1932 y 1933 es la siguiente:

1933.....	6,5 por 100
1932.....	5,9 por 100
Diferencia.....	+ 0,6 por 100

Es decir, que si bien en términos absolutos el Presupuesto ha aumentado en 43,6 millones de pesetas, proporcionalmente sólo ha sido de 0,6 por 100, porcentaje que no es muy grande, sobre todo si se tiene en cuenta que en Europa es de 10 por 100.

El aumento de 43,6 millones de pesetas en el Presupuesto representa un 16,3 por 100 sobre la cifra total del presupuesto. Es decir, mientras que el Presupuesto general del Estado ha aumentado en un 5,4 por 100, el de I. P. lo ha sido en un 16,3 por 100, evidente el progreso.

Veamos ahora las consignaciones globales para la primera enseñanza comparadas en los dos últimos presupuestos:

Primera enseñanza:

1933.....	200.5
1932.....	196.2
Diferencia.....	+ 4.2

El aumento proporcional aquí es sólo de 2,1 por 100, inferior al de los gastos del Estado y mucho más a los de la primera enseñanza con el Presupuesto. La proporción de la primera enseñanza con el Presupuesto es la siguiente:

1933.....	64 p
1932.....	73 p
Diferencia.....	- 9 p

Aquí, como se ve, se cambia el signo positivo en negativo, lo que no es lamentable que deba hacer meditar a nuestro Gobierno que mientras los gastos de I. P. han aumentado al mismo tiempo que los de la primera enseñanza han disminuido proporcionalmente. Por último, veremos la situación de las escuelas de la primera enseñanza.

Escuelas Nacionales. Personal:

1933.....	175.979.500
1932.....	162.258.804
Diferencia.....	+ 13.670.696

El aumento aquí es de 8,4 por 100, mayor que el de la primera enseñanza y menor que el de Instrucción Pública.

En relación con la primera enseñanza, las consignaciones para las escuelas nacionales han evolucionado así:

1933.....	87 por 100
1932.....	82 por 100
Diferencia.....	+ 5 por 100

Aquí se percibe también un pequeño aumento. Pero éste no contrasta con la diferencia negativa de la primera enseñanza en general. Así se ve que el personal de las escuelas nacionales guarda con el Presupuesto de I. P. la proporción siguiente:

1933.....	56 por 100
1932.....	60 por 100
Diferencia.....	- 4 por 100

Es decir, que el Presupuesto de I. P. ha aumentado en mayor proporción que el del personal de las escuelas nacionales, y viceversa, que éste ha disminuido en relación con aquél.

Estos son los datos que con la mayor veracidad—aunque no sabemos si con todo acierto—hemos tratado de obtener del vigente Presupuesto. En el número próximo analizaremos los diversos servicios.

Augment del nombre de mestres a nivell estatal

I N F O R M A C I O N E S

EL AUMENTO DE LOS MAESTROS NACIONALES DE ESPAÑA

El «Servicio de Informaciones y Estadísticas escolares» de la Secretaría técnica del ministerio de I. P. acaba de publicar una *Estadística de los Maestros Nacionales existentes antes del 14 de abril de 1931 y en la actualidad*, de la que reproducimos, por creerlos de interés, los siguientes datos:

Número total de maestros.—Como puede verse por el estado número 1, los maestros nacionales existentes antes del 14 de abril de 1931 ascendían a 37.599. Y el de los creados desde aquella fecha hasta el 14 de abril de 1935, a 12.928. El número total de maestros existentes en la actualidad asciende, pues, a 50.527. La República ha incrementado las plazas de maestros en un 34 por 100, realizando con ello un esfuerzo económico y administrativo considerable.

El promedio de plazas de maestros creadas en los cuatro últimos años resulta ser de 3.232 por año.

Según los datos de la *Estadística de Maestros Nacionales*, publicada por la Oficina de Informaciones, Publicaciones y Estadísticas» de este ministerio, había en España 28.934 maestros en 1922.

Por lo tanto, desde 1922 a 1931, o sea en nueve años, se habían creado 28.934 plazas, lo que da un promedio de 962 maestros por año. Esta cifra representa, pues, menos de la tercera parte de las plazas de maestros creadas desde el advenimiento de la República.

Por lo que el nivel de creación se ha disminuído en los últimos años, pero se mantiene por encima de esa cifra, ya que en los últimos presupuestos asciende a 1.333 plazas al año.

Número de maestros por provincia.—En el estado número 2 se detallan los maestros existentes por provincia, según el orden relativo de importancia, antes del 14 de abril de 1931, después de esta fecha, y en la actualidad.

Los pocos que antes del 14 de abril sólo había en España 10 provincias con más de 1.000 maestros cada una, y que en 1935, el número de ellas ha crecido a 22.

Las provincias que en 1931 tenían más de 1.000 maestros, eran:

1. Oviedo.....	1.886	6. Coruña.....	1.241
2. León.....	1.605	7. Orense.....	1.170
3. Barcelona.....	1.443	8. Pontevedra....	1.150
4. Madrid.....	1.408	9. Valencia.....	1.065
5. Burgos.....	1.262	10. Zaragoza.....	1.063

Las provincias que en abril de 1935 aparecen con más de 1.000 maestros, son:

1. Oviedo.....	2.427	3. Barcelona.....	1.965
2. Madrid.....	2.010	4. León.....	1.964

5. Valencia.....	1.723	14. Santander.....	1.136
6. Coruña.....	1.718	15. Salamanca.....	1.100
7. Pontevedra....	1.651	16. Almería.....	1.074
8. Orense.....	1.642	17. Lérida.....	1.072
9. Lugo.....	1.491	18. Badajoz.....	1.059
10. Burgos.....	1.388	19. Huesca.....	1.039
11. Murcia.....	1.274	20. Sevilla.....	1.012
12. Zaragoza.....	1.264	21. Alicante.....	1.011
13. Granada.....	1.141	22. Navarra.....	1.002

Naturalmente, la diferencia entre una y otra relación obedece al número de escuelas creadas por la República, como puede verse en la columna número 2 del mismo cuadro.

Así, las 10 provincias en las que se han creado más escuelas desde 1931, son:

1. Valencia.....	658	6. Barcelona.....	522
2. Madrid.....	602	7. Pontevedra.....	601
3. Oviedo.....	561	8. Coruña.....	477
4. Murcia.....	544	9. Orense.....	472
5. Lugo.....	526	10. Sevilla.....	394

Por el contrario, las provincias en que se han creado menos escuelas desde 1931, son:

1. Castellón.....	00	6. Logroño.....	100
2. Alava.....	57	7. Ciudad Real.....	102
3. Guadalajara.....	59	8. Teruel.....	102
4. Burgos.....	76	9. Soria.....	104
5. Zamora.....	92	10. Las Palmas.....	114

El promedio de escuelas por provincia creadas en los últimos cuatro años asciende a 258.

III. *Número relativo de maestros.*—No basta conocer el número absoluto de maestros nacionales para tener una idea de la situación de nuestra enseñanza primaria, sino que es necesario poner en relación aquéllos con el número de habitantes de España.

En el estado número 3 se ve que para los 23.563.867 habitantes que tenía España en 1930, había 37.599 maestros en 1931.

Lo que da una proporción de 1,59 maestros por 100 habitantes.

Mientras que la proporción de 1935 asciende a 2,14 maestros por 100 habitantes, o sea una diferencia a favor de este último año de 0,55 maestros.

En 1922, para los 21.303.162 había 28.923 maestros, o sea una proporción de 1,31 maestros por 100 habitantes.

Como se ve, la proporción de maestros en relación con la población ha aumentado considerablemente en los últimos quince años.

IV. *Número relativo de maestros por provincia.*—En el cuadro

número 4 se ordenan las provincias según su orden relativo en proporción con el número de habitantes, antes y después del 14 de abril.

Las provincias que contaban con mayor número proporcional de maestros en el año 1931, eran:

1. Soria.....	4,17	7. Segovia.....	3,18
2. León.....	3,63	8. Palencia.....	2,85
3. Burgos.....	3,55	9. Orense.....	2,74
4. Alava.....	3,36	10. { Avila.....	2,69
5. Huesca.....	3,30	{ Salamanca....	2,69
6. Guadalajara....	3,22		

Es decir, se trata de provincias fundamentalmente de carácter rural y castellanas.

En cambio aparecen con menor número proporcional de maestros provincias de grandes núcleos urbanos, como son: Sevilla, Barcelona, Málaga, Madrid, Vizcaya y Valencia.

El mismo fenómeno se observa en 1935. Las provincias que cuentan con mayor número proporcional de escuelas, son:

1. Soria.....	4,83	7. Burgos.....	3,77
2. León.....	4,45	8. Guadalajara....	3,51
3. Huesca.....	4,29	9. { Lérida.....	3,43
4. Alava.....	3,91	{ Palencia.....	3,43
5. Orense.....	3,85	10. Avila.....	3,27
6. Segovia.....	3,78		

De las provincias que figuran con grandes núcleos urbanos aparecen en último lugar las de Barcelona, Sevilla y Málaga, habiendo mejorado su situación Madrid, Vizcaya y Valencia.

En general hay pocas variaciones en el orden relativo de las provincias por el número proporcional de escuelas en 1931 y 1935. Así se ve:

	1931	1935
Soria.....	1	1
León.....	2	2
Burgos.....	3	7
Alava.....	4	4
Huesca.....	5	3
Guadalajara.....	6	8
Segovia.....	7	6
Palencia.....	8	9
Orense.....	9	5
Avila.....	10	10
Salamanca.....	10	11

El sostenimiento en el orden relativo de mayor número de escue-

las indica en las provincias respectivas que el interés por ellas no es un fenómeno pasajero, sino que se conserva a través de los años.

El mismo fenómeno, sino que en sentido inverso, se observa en las provincias con menor número proporcional de escuelas.

Así vemos que los últimos lugares de la lista están ocupados en la siguiente forma:

	<u>1931</u>	<u>1935</u>
Valencia.....	40	37
Vizcaya.....	41	34
Jaén.....	42	42
Madrid.....	43	41
Ciudad Real.....	44	48
Málaga.....	45	43
Córdoba.....	46	45
Barcelona.....	47	50
Cádiz.....	48	49
Sevilla.....	49	47
Tenerife.....	50	46

Es decir, que en esas provincias no se ha mejorado, relativamente, la situación de sus escuelas y maestros.

Las causas de uno y otro fenómeno son bastante complejas y acaso sean objeto de un estudio ulterior.

TRIPTICO ESCOLAR

Estampa primera

LA ESCUELA DE AYER

LOCAL

Un granero, un corral, un pèrtico, un sótano, una barraca o un tendejón. Cualquier cosa inservible para otros menesteres. Una mazmorra o un redil para niños.

ENSEÑANZAS

Iniciación: Leer, escribir y contar. Ampliación: Caligrafía, urbanidad, basura literaria, etc.

MÉTODOS

Pasividad y rutina. Machaqueo y caramuruja. Instrucción memorística. Verbalismo. La escuela era almacén de conocimientos y se iba a ella a llenar la cabeza de basura cultural.

DISCIPLINA

Marchaba a compás del método. Era disciplina cuartelera. Se decía: «la letra con sangre entra», y los castigos llegaban a la barbarie.

MAGISTERIO

No había la menor selección para un cargo tan delicado como es la educación de los niños. Ninguna persona de verdadera cultura podía ejercer la enseñanza, prácticamente retribuida. Su tipo era la maestra, una mujer sucia, vieja y gruñosa.

ALUMNADO

Se caracterizaba por su inatención y grosería. Los alumnos eran perezosos, indisciplinados y desobedientes.

Estampa segunda

LA ESCUELA DE HOY

LOCAL

Tiene edificios propios que tienden a reunir las indispensables condiciones higiénicas, pero son obra de políticos y de arquitectos. No interviene en su estructuración el pedagogo.

ENSEÑANZAS

Cultura general a base de lecciones de cosas, hechos concretos y ejercicios de lenguaje.

MÉTODOS

Se ha desterrado el verbalismo. Las formas son vivas; los procedimientos, rápidos, y los métodos, a la medida de la inteligencia de los niños. Se quiere tener cabezas bien hechas, antes que muy llenas.

DISCIPLINA

Frente al automatismo de la vieja escuela, se levanta ahora la autonomía moral. Respeto mutuo y exterminio de la grosería. No hay premios ni castigos.

MAGISTERIO

Para ser maestro hoy, se necesita un título profesional que acredite su competencia, y aunque el título no da ciencia, al menos la supone, mientras no se demuestre lo contrario. Pruebas duras para mejorar: oposiciones, exámenes, etc. El maestro es un funcionario público y un técnico o especialista de la enseñanza.

ALUMNADO

Tiene más conciencia, más orden, más limpieza. El niño es el sujeto que hace en la reforma de las costumbres.

Estampa tercera

LA ESCUELA DE MAÑANA

LOCAL

La arquitectura escolar cambiará de raíz para cumplir sus fines propios, para realizar la última etapa de la construcción escolar: la pedagógica.

ENSEÑANZAS

No habrá asignaturas de ninguna clase, sino despliegue biológico plenario: puericultura.

MÉTODOS

Ritmos vitales y gracia pedagógica. Escuela expresiva: intuición, emoción, reflexión, acción. Cultivo, cultura y culto del amor, del trabajo y del lenguaje.

DISCIPLINA

Dulzura y razones: no hay otra fórmula. Carácter recto a base de voluntad firme, hija de la disciplina consciente, fundada en la bondad y en el amor.

MAGISTERIO

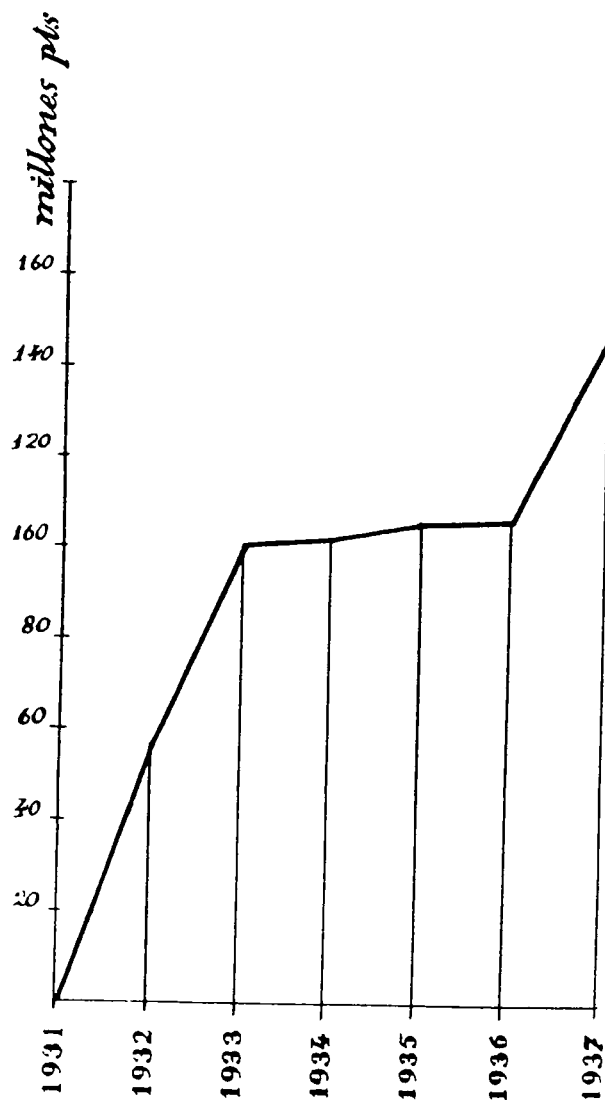
Ejercerán esta función los espíritus más selectos de la sociedad futura. Dejarán de existir los rangos y las categorías en los grados de la enseñanza. Sólo habrá educadores sabios y generosos. Maestros de ciencias y rebosantes de conciencia. Su perfeccionamiento será limitado, continuo...

ALUMNADO

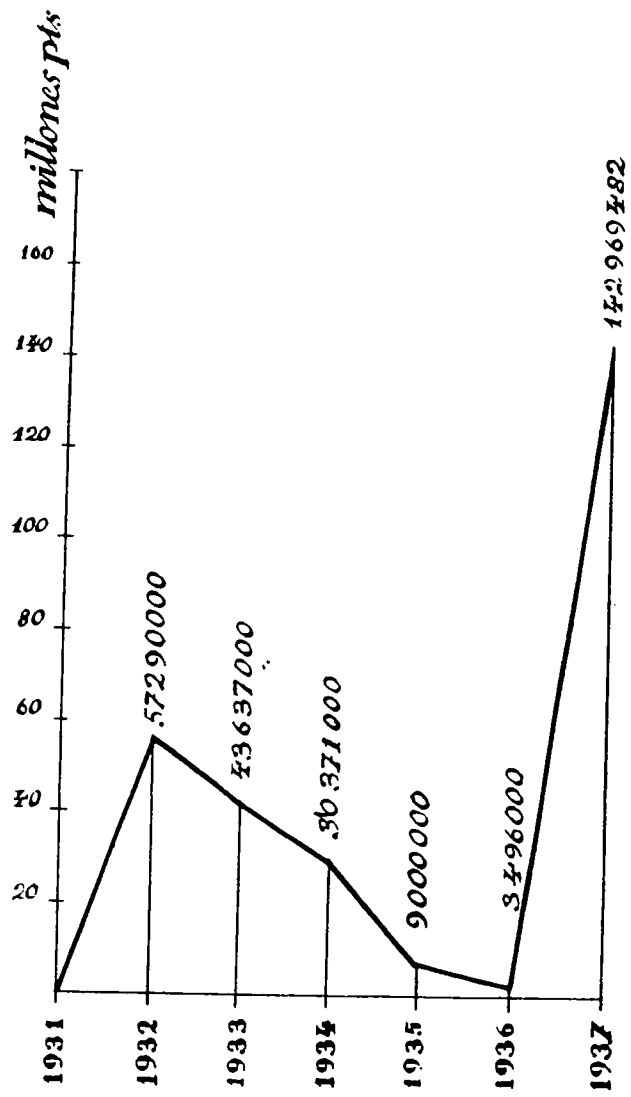
El mundo de los niños se organizará en comunidad escolar perfecta. Y ese nuevo tipo de agrupación será algo radicalmente distinto de lo que hay en la escuela: una unidad cultural dinámica de solución de continuidad.

Document 96

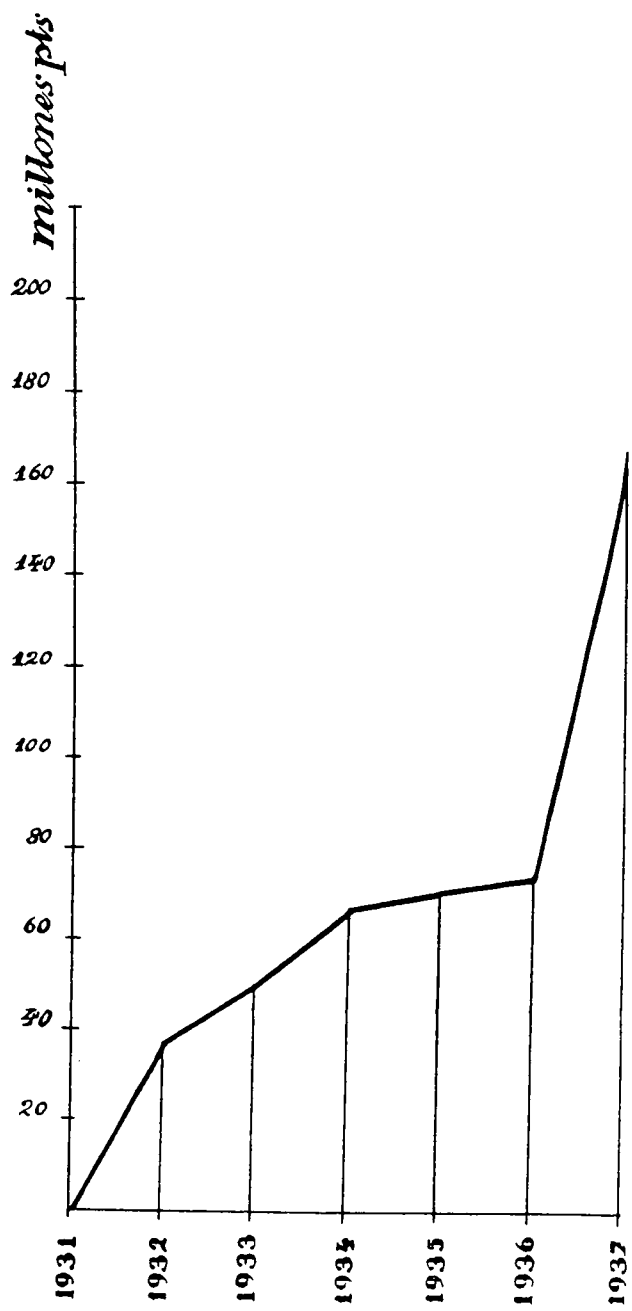
Gràfiques sobre Instrucció Pública, 1931-37

Ritmo del aumento en los presupuestos de Instrucción.

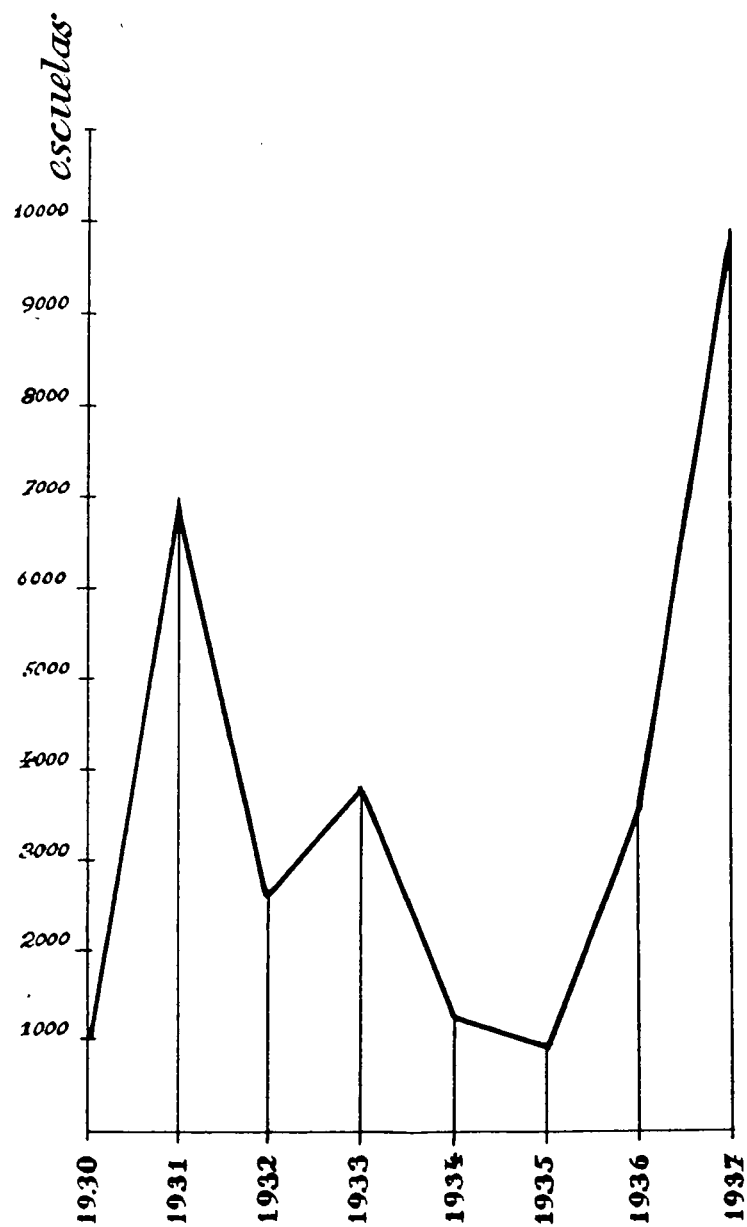

Aumentos en los presupuestos de Instrucción durante la República.

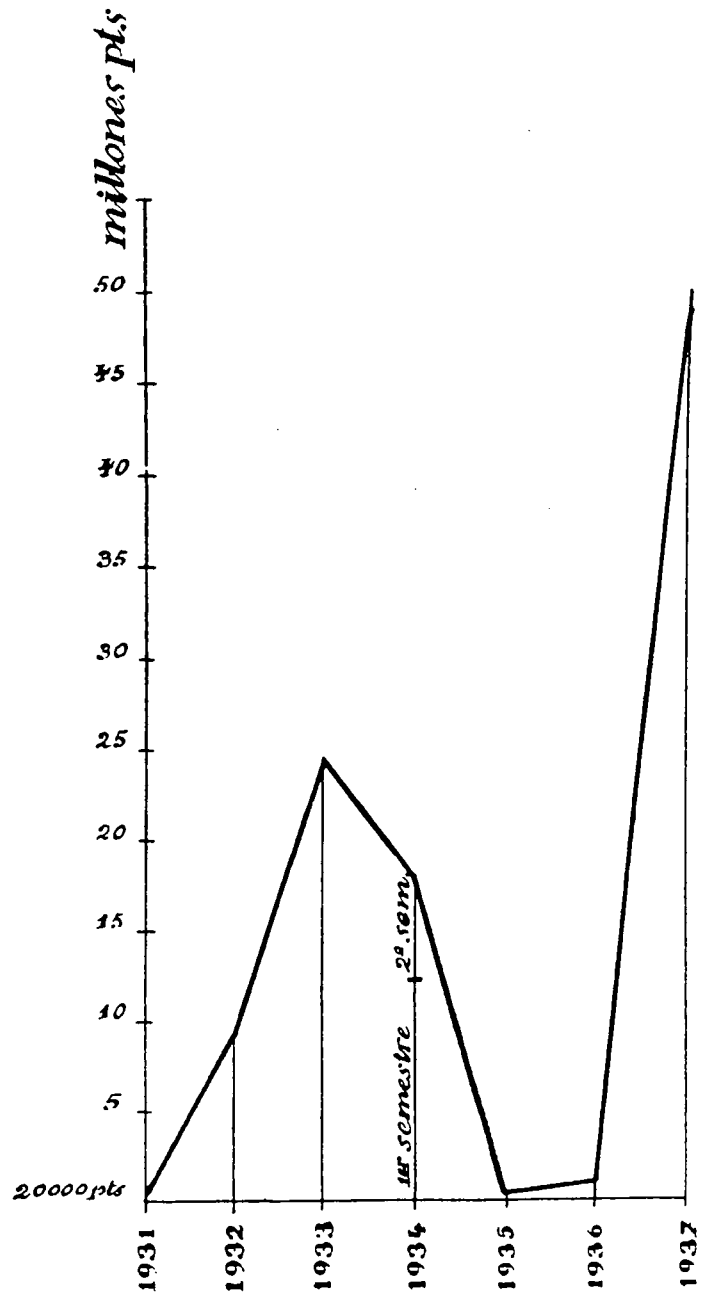

Aumentos habidos en el importe de la plantilla del Magisterio durante los años de 1931 a 1937.

Número de escuelas creadas anualmente entre 1930 y 1937.

Cantidades invertidas en construcciones de edificios escolares desde 1931 hasta 1936 y cifra de que se dispone para el ejercicio corriente.

Font: *Boletín de Educación*, gener-març 1937, pp. 93-97.

Bilingüisme escolar. El cas català

10. 29 ABRIL

Es un principio universal de Pedagogía que la enseñanza primaria, para ser eficaz, ha de producirse en la lengua materna. El ejemplo más categórico de la aplicación de este principio lo presenta Bélgica. Dentro de un mismo Estado estrechamente unido existen dos zonas geográficas y lingüísticas definidas: la zona flamenca y la zona francesa. La lengua materna se ha elevado en ellas a la categoría de lengua vehicular, sin abandonar ni olvidar la otra lengua que se ha cultivado y enseñado con toda intensidad.

A las Cortes Constituyentes ha de revertir plenamente la responsabilidad de estructurar el nuevo Estado español y precisar la amplitud y las características de la cultura pública. A las Cortes Constituyentes habrá de confiar Cataluña el reconocimiento de su personalidad jurídica y las funciones que dentro del Estado haya de cumplir. Pero infligiéronse por la Dictadura tal número de ofensas y vejámenes a los más íntimos y sagrados sentimientos de Cataluña; determinaron, por otra parte, estos ataques una reacción espiritual tan viva, que el Gobierno provisional no desborda sus poderes acudiendo con rapidez a reparar la injusticia y a servir aquellas aspiraciones que diputan de acuerdo con las necesidades de la enseñanza y las propias conveniencias de España, a la que, dentro ya de la democracia republicana, interesa que el hombre logre su más alta valoración espiritual.

La lengua catalana, proscrita y combatida por la Dictadura, era ya antes de dicho régimen, y es hoy, con más intensidad y mayor extensión, la lengua con que uno de los pueblos más emotivos y creadores del territorio hispano descubre las intimidades de su conciencia y expresa sus pensamientos. Posibilitar que la lengua materna sea un instrumento de cultura es posibilitar que la cultura rinda su máxima eficacia. Ello quiere decir que, aun fijada la atención en Cataluña, porque el problema en ella es más evidente y el agravio ha sido más ostensible, no se circunscribe la solución al respeto al catalán como lengua materna, sino que se extienda a las otras lenguas peninsulares que se juzguen y se las juzgue con idéntico derecho. Dentro de la nueva estructuración del Estado que se ha iniciado con el cambio de régimen, uno de los empeños en que ha de concentrar todas sus energías la República es éste: elevar la Escuela a la categoría de autoridad y eficacia que ocupa en los Estados de más alta jerarquía. Respetar la lengua ma-

terna, sea ella cual fuere, es respetar el alma del alumno y favorecer la acción del Maestro permitiendo que ella se cumpla con toda plenitud.

Por lo expuesto,

El Gobierno de la República decreta:

Artículo 1.º Quedan derogadas todas las disposiciones dictadas desde 13 de Septiembre de 1923 contra el uso del catalán en las Escuelas primarias.

Art. 2.º En las Escuelas maternales y de párvulos de Cataluña la enseñanza se dará exclusivamente en lengua materna, catalana o castellana.

Art. 3.º En las Escuelas primarias se dará también la enseñanza en lengua materna, sea castellana o catalana, y se les enseñará a los alumnos catalanes, a partir de los ocho años, el conocimiento y práctica de la lengua española, a fin de conseguir que la hablen y escriban con toda corrección.

Art. 4.º Se faculta a la Universidad de Barcelona para que por medio de su Seminario de Pedagogía, juntamente con los organismos que cuiden de la obra de cultura en la Generalidad de Cataluña, el Consejo de Inspección primaria y el Patronato escolar de Barcelona organice cursos de perfeccionamiento con objeto de dar unidad a la obra de la Escuela primaria y aplicación articulada y eficaz a este Decreto, evitando perturbación al derecho de los Profesores ya nombrados.

Artículo adicional. En atención a los motivos determinantes de este Decreto, justificándose en otro territorio del Estado la misma necesidad que en Cataluña y formulada la petición, el Gobierno resolverá aplicando el espíritu de los artículos anteriores, en armonía con la difusión y circunstancias del idioma respectivo.

Dado en Madrid, a veintinueve de Abril de mil novecientos treinta y uno.

El Presidente del Gobierno provisional de la R. pública,
NICETO ALCALÁ-ZAMORA Y TORRES.

El Ministro de Instrucción pública y Bellas Artes,
MARCELINO DOMINGO SANJUÁN.

(B, 45.)

Document 98

Creació de Patronato de Misiones Pedagógicas

D. 29 MAYO

Viene siendo norma preferida de la Administración central la de limitar su comunicación con la realidad social y sus problemas a la relación fácil que establecen las páginas del periódico oficial mediante la regulación de abundantes disposiciones no siempre eficaces.

El Ministro que suscribe estima necesario y urgente ensayar nuevos procedimientos de influencia educativa en el pueblo, acercándose a él y al Magisterio primario no sólo con la prescripción de la letra impresa, sino con la palabra y el espíritu que la anima y realiza la comunión de ideas y aspiraciones generosas.

Se trata de llevar a las gentes, con preferencia a las que habitan en localidades rurales, el aliento del progreso y los medios de participar en él, en sus estímulos morales y en los ejemplos del avance universal, de modo que los pueblos todos de España, aun los apartados, participen en las ventajas y goces nobles reservados hoy a los centros urbanos.

Conocido es el abandono de los Poderes públicos en cuanto se relaciona con estos propósitos. Los pueblos rurales en todo el ámbito nacional apenas han conocido otra influencia que la obra modesta de la Escuela primaria, la cual difícilmente podía compensar la ausencia de otros recursos culturales y la presencia de egoísmos y afanes nocivos que mantuvieron al pueblo en la ignorancia.

La República estima que es llegada la hora de que el pueblo se sienta participe en los bienes que el Estado tiene en sus manos y deben llegar a todos por igual, cesando aquel abandono injusto y procurando suscitar los estímulos más elevados. De esta suerte podrá abreviarse la obra, siempre lenta, que la educación pública va logrando mediante la aplicación de recursos conocidos, cuyo influjo se irá acentuando cada día.

Hay en este propósito, además del beneficio que la enseñanza nacional pueda recibir, el deber en que se halla el nuevo

régimen de levantar el nivel cultural y ciudadano, de suerte que las gentes puedan convertirse en colaboradores del progreso nacional y ayudar a la obra de incorporación de España al conjunto de los pueblos más adelantados. Con ello también se contribuirá a valorar y desenvolver virtudes raciales de dignidad y nobleza que han influido de manera decisiva en el establecimiento de la República mediante la admirable manifestación espontánea y ejemplar ciudadanía.

En virtud de tales consideraciones y a propuesta del Ministro de Instrucción pública y Bellas Artes, el Presidente del Gobierno provisional de la República decreta lo siguiente:

Artículo 1.º Dependiente del Ministerio de Instrucción pública y Bellas Artes se crea un Patronato de Misiones pedagógicas encargado de difundir la cultura general, la moderna orientación docente y la educación ciudadana en aldeas, villas y lugares, con especial atención a los intereses espirituales de la población rural.

Art. 2.º Este Patronato constará de un Comisión central en Madrid, de las Comisiones provinciales de enseñanza cuya colaboración solicite y de los Delegados locales que se designen allí donde convenga a los fines del Patronato.

El Ministro nombrará las personas que hayan de formar la Comisión central al constituirse, así como el Presidente, Vicepresidente, Secretario y Vicesecretario de la misma. Cuando ocurra alguna vacante, la Comisión elevará a la superioridad la propuesta de la persona que haya de ocuparla.

Igualmente la Comisión central redactará el reglamento por que haya de regirse y solicitará del Ministerio la aprobación oportuna.

Art. 3.º De conformidad con los propósitos señalados en el artículo 1.º, la Comisión central desarrollará los siguientes trabajos.

A) En relación con el fomento de la cultura general:

1. Establecimiento de bibliotecas populares, fijas y circulantes, a base de los elementos existentes, de la actividad en este sentido del Museo Pedagógico Nacional, de la contribución directa del Ministerio de Instrucción pública y Bellas

Artes y otras dependencias del Estado y de la colaboración de los particulares y los organismos locales y provinciales.

2. Organización de lecturas y conferencias públicas en relación con estas bibliotecas; de sesiones de cinematógrafo que den a conocer la vida y costumbres de otros pueblos, los adelantos científicos, etc.; de sesiones musicales de coros y pequeñas orquestas cuando sea posible y, en todo caso, de audiciones por radiotelefonía y discos cuidadosamente seleccionados; de exposiciones reducidas de obras de arte a modo de compendios museos circulantes que permitan al pueblo, con los recursos antes citados, participar en el goce y las emociones estéticas.

B) En relación con la orientación pedagógica:

1. Visitas al mayor número posible de Escuelas rurales y urbanas para conocer sus condiciones y necesidades. A continuación de cada ciclo de visitas se celebrará una semana o quincena pedagógica en Escuela determinada adonde puedan concurrir fácilmente los Maestros de las localidades vecinas en número que no exceda de 20, desarrollándose un cursillo de perfeccionamiento dentro de estas líneas generales.

a) Lecciones prácticas de Letras y Ciencias con los Maestros y los niños, utilizando el material de que disponga la Escuela y el que lleven los Profesores encargados de la misión.

b) Examen de la realidad natural y social que rodea a la Escuela para mostrar a los Maestros el modo de utilizarla a los fines educativos.

c) Excursiones con los Maestros y los niños a lugares de interés histórico, geográfico y artístico, de modo que se les enseñe a estimar su valor y belleza.

d) Aplicación posible de los medios y recursos de elevación espiritual a que se refiere el apartado A) en orden al fomento de la cultura general.

C) En relación con la educación ciudadana:

a) Reuniones públicas donde se afirmen los principios democráticos que son postulado de los pueblos modernos.

b) Conferencias y lecturas donde se examinen las cuestiones pertinentes a la estructura del Estado y sus poderes, Ad-

ministración pública y sus organismos, participación ciudadana en ella y en la actividad política, etcétera.

Art. 4.º Lo mismo la Comisión central que las Comisiones provinciales en quienes aquella delegue procurarán obtener, a los fines señalados, la colaboración de personas cualificadas de las respectivas localidades, tanto de la enseñanza como de fuera de ella, de suerte que la obra que se realice tenga un sentido de colaboración social.

Por otra parte, la organización de estas misiones debe responder a premisas de la mayor flexibilidad, de modo que sea posible en todos los casos adaptar los planes y buscar la eficiencia en relación con el estado de la zona donde se aspire a influir educativamente, y, paralelamente a esto, se asegure la necesaria continuidad, estableciendo la conveniente relación con la Inspección y el Profesorado en todos sus grados, especialmente con aquellos funcionarios y Profesores que mejor puedan secundar estas iniciativas.

Art. 5.º En tanto el Ministerio de Instrucción pública consigna en sus presupuestos una cantidad especial para estos servicios, pondrá a disposición de la Comisión central las cantidades que pueda utilizar, por analogía de consignación, dentro del actual ejercicio, además de autorizar a la Comisión para recabar de la superioridad aquellos medios que ésta pueda facilitarle: material pedagógico, libros, publicaciones de Centros oficiales, ejemplares que procuren los Museos, obras y reproducciones artísticas, etc.

Art. 6.º La Dirección general de Primera enseñanza dictará las instrucciones convenientes a la mejor ejecución de este Decreto.

Dado en Madrid a veintinueve de Mayo de mil novecientos treinta y uno.

NICETO ALCALÁ-ZAMORA Y TORRES.

El Ministro de Instrucción pública y Bellas Artes,
MARCELINO DOMINGO SANJUÁN.

(B. 52.)

Gran verbena a beneficio de las Colonias Escolares

Esta noche, a las diez y media, se celebrará en la plaza de Toros una grandiosa verbena a beneficio de las Colonias Escolares, organizada por la Juventud Valenciana del Magisterio.

Dado el fin a que son destinados los ingresos y a que en la plaza habrá gran profusión de charangas y organillos, no es aventurado suponer que los partidarios del baile pasarán una noche agradabilísima, así como los demás concurrentes.

A la entrada a la plaza las señoras serán obsequiadas con preciosos bouquets, y en uno de los intermedios se elegirá a la «Señorita Magister».

En la plaza habrá una espléndida iluminación, y se cortearán infinidad de regalos, siendo el precio de la entrada una peseta.

Donatius per a les colònies escolars

Junta Valenciana de Colonias Escolares

Esta Junta realiza todos los años la benéfica obra de instalar higiénicamente a muchos niños valencianos en sus Colonias de Chelva, Macastre y Buñol.

Las autoridades y la opinión pública la distinguen con su confianza, las primeras con subvenciones, y el Ayuntamiento, percatado del altruismo de la Junta, este año ha solicitado dos vocales asesores para que se integren a la Comisión municipal y la inspiren en la organización de las Colonias municipales, y la segunda, depositando sus donativos en las librerías escolares y redacciones de algunos periódicos, al finero con el que la Junta atiende a las numerosas solicitudes de niños pobres, beneficiándose de este modo la infancia desvalida.

Pero también los niños pudientes, a los que sus padres no pueden llevar fuera por ocupaciones u otras causas, pueden aspirar a ser colonos de esta Junta, pagando su pensión, que, como en años anteriores, es de 75 pesetas colono, y cuando son dos hermanos 120 pesetas los dos.

Se reciben los donativos en el Ateneo Científico, Mar, 23, y en las librerías de los señores Ferrandis, plaza de Mirasol, 3; Real Correjería, 20; Sancho, Garrigues, 3, y Font, Mar, 10, y El Y Margall, 68.

Colònies escolars municipals

Salida de Colonias Escolares

Callada y silenciosamente han comenzado a salir para distintos puntos las colonias escolares organizadas por el Ayuntamiento, y con satisfacción hemos visto suprimidos desfiles, visitas de despedida, cantos, himnos, etcétera.

Amantes de la infancia, a nuestro juicio sólo aplauso merece tal determinación que evita molestias e incomodidades a los niños, en interés de los cuales debemos sacrificarlo todo.

Mas al consignar lo expuesto, rindiendo con ello el debido tributo de elogio al digno presidente de la Comisión de Instrucción pública, nuestro distinguido amigo el doctor don Victorino Vázquez, no significa ni asomo de censura para los organizadores de años anteriores. No debemos olvidar que para conseguir el desarrollo que hoy tienen las colonias escolares ha sido necesario ganar voluntades, impresionar a las gentes, interesar a todos en la altruista obra, lo que hacía preciso emplear toda clase de medios para alcanzar los fines que se perseguían.

Debida a esa tenaz e incesante campaña se ha visto aumentar cada año la protección a esta obra, y en varios centenares de niños se vieron favorecidos saliendo en las colonias escolares el verano último, seguramente el número de los que este año recibirán tal beneficio se verá duplicado merced a la gestión del doctor Vázquez, que en el Ayuntamiento ha hecho honor a sus ideales pro infancia, ratificando la labor que ha tiempo viene realizando desde la vicepresidencia de la Junta Valenciana de Colonias Escolares.

Una nueva modalidad nos ofrecen este año las colonias del Ayuntamiento: son mixtas, esto es, formadas por niños y niñas. Con este carácter las viene organizando la Junta Valenciana, obteniendo con ello buenos resultados, como no puede menos de ser.

En las colonias mixtas los niños pierden parte de sus brusquedades, las niñas se tornan más activas y la labor educativa es más completa, respondiendo al progreso de la vida social que tiende a reconocer los mismos derechos a los dos sexos.

En cuanto a la instalación de las colonias nos consta no se ha escatimado nada, antes al contrario, se han extremado todo género de facilidades para que los colonos en todos sus aspectos alcancen el mayor beneficio posible.

Los niños y niñas marchan contentos cual si presintieran que Requena y Sinarcas les aguardan para dispensarles sus más tiernos cuidados y prodigarles sus más puros afectos.

Directores de las colonias de Requena y Sinarcas son, respectivamente, nuestros estimados compañeros don Alejandro Pérez Moya y don Eugenio Moreno, que ya en el pasado año dieron prueba de su competencia y celo en la dirección de las mismas, siendo esto una garantía más para estimar que en las actuales han de mejorar, si cabe, detalles y actuaciones, por las enseñanzas que en la experiencia adquirida les haya sugerido.

No han de pasar muchos días para que la Malvarrosa, Segorbe y Villar del Arzobispo acojan también amorosamente a los niños de las colonias que para dichos puntos saldrán bajo la dirección de don Rafael Arizo, don Juan Magal y don Mariano Garrigós.

Más adelante Buñol, Macastre y Chelva recibirán con la misma simpatía de siempre a las colonias que organiza la Junta Valenciana.

Es una hermosa realidad ver cómo aumenta el número de niños a quienes se proporciona salud y alegría.

¡Adelante! Edificios propios, colonias permanentes, todo ello lo tendrá Valencia si continúa por el camino emprendido.

Luis Serra María.

(De la Junta Valenciana de Colonias Escolares.)

La creació d'escoles segons els blasquistes

Escuelas para Valencia

Continúa siendo incansable la labor que vienen realizando los diputados valencianos nuestro Director Sigfrido Blasco, Marco Miranda, Samper, Carreras, Just, Colot, Bort y Pascual Leone.

Todos han logrado la inclusión en la relación de nuevas escuelas que se crearán las siguientes para Valencia y su provincia:

Ademuz, una escuela.

Alacuas, una de niños y una de niñas.

Albalat de la Ribera, dos y dos.

Albaida, una de niños.

Albuixech, una de niños.

Alicorner, una y una.

Alfira, tres y tres.

Aleublas, una de párvulos.

Almudín de Carlet, dos y dos.

Alfara del Patriarca, una y una.

Algemesí, dos de niños, dos de niñas y dos de párvulos.

Almázcara, una y una.

Alginet, dos de niños.

Alpuzufes, una y una.

Ampa, una y una.

Benaguasil, dos y dos.

Beniopa, una y una.

Benisate, dos de niños y una de niñas.

Buñol, una de párvulos.

Burjassot, una de párvulos.

Canals, una de niños y dos de niñas.

Carcagente, seis escuelas de niños y niñas.

Carcagente, barriada, una escuela mixta.

Carlet, una de párvulos.

Casinos, una de niños.

Catarrús, dos de niños y una de párvulos.

Cuart de Poblet, una y una.

Cuntretonda, una y una.

Chillera, una y una.

Cheste, una de niños y una de párvulos.

Clirivella, una y una.
 Euguera, dos de niños.
 Fontanares, una de niños.
 Fuente Encarroz, una de niños.
 Fuente la Higuera, una de párvulos.
 Gandia, seis de niños, cinco de niñas y uno de párvulos.
 Godella, una y una.
 Guadaluar, dos y dos.
 Guardanar, una mixta.
 Jalisco, una y una.
 Jaraco, una y una.
 Jorafuel, una y una.
 Jálivo, tres de niños y cuatro de niñas.
 Liria, cinco de niños y cuatro de niñas.
 Lugar Nuevo de Fenoyet, una de niños.
 Lugar Nuevo de la Corona, una mixta.
 Lloza de Ranes, una y una.
 Manises, una de niños y dos de niñas.
 Manuel, una y una.
 Masamagrell, dos y dos.
 Masanasa, una y una.
 Meliana, una y una.
 Mislata, una y una.
 Mogenle, una y una.
 Moncada, una y una.
 Museros, una y una.
 Navarrés, una y una.
 Oliva, cuatro de niños y cinco de niñas.
 Ollería, una de niños.
 Onteniente, dos y dos.
 Palporta, una de párvulos.
 Pedralva, una y una.
 Pícaña, una y una.
 Pícañol, una de párvulos.
 Pollán del Júcar, una y una.
 Puebla del Duch, una y una.
 Puebla Vallbona, una de párvulos.
 Puebla Larga, dos de niños y una de párvulos.
 Puig, dos de niños.
 Puzol, una de niños, una de niñas y una de párvulos.
 Rafelbuñol, una y una.
 Rafelcofer, una de párvulos.
 Real de Gandia, una de niños.
 Real de Montroy, una y una.
 Requena, dos de niños y cuatro de niñas.
 Ribarroja, una y una.
 Sagunto, dos y dos.
 Sedavi, una de niños.
 Silla, dos y dos.
 Sotana, dos de niños y una de niñas.
 Tabernes de Valldigna, una de niños y dos de niñas.
 Teresa de Cotrentes, una de párvulos.
 Tossa, una y una.
 Tudar, una y una.
 Turis, una y una.

Villamarchante, una y una.
Villanueva de Castellón, una y una.

Todas estas escuelas se publicarán en la «Gaceta» de mañana o pasado.

Además los Diputados valencianos han conseguido también otras escuelas ya publicadas en la «Gaceta».

El total de escuelas nuevas conseguidas, es de 71, que en el plazo de pocos años elevarán el nivel cultural de la provincia de Valencia.

Los diputados siguen trabajando para que no quede un solo pueblo sin escuela.

Esta es la mejor obra que ha realizado el Gobierno de la República. El resto de las escuelas logradas se publicará otro día.

El propósito de los diputados de la Unión Republicana Autónoma es que no quede ningún pueblo sin recibir los beneficios de la enseñanza.

Es conveniente que los alcaldes y concejales de las respectivas localidades se den cuenta de su principal misión en pro de la enseñanza, porque así se hace patria.

Nuestro Director Sigfrido Blasco y Carreres han dirigido esta tarde al alcalde de Guadalupe el siguiente telegrama:

«Hemos logrado se incluya en el plan de nuevas escuelas dos de niños y dos de niñas para ese pueblo que casi siempre olvidaba intereses tan importantes.»

También todos los diputados valencianos de la U. R. A. dirigieron el siguiente telegrama al Alcalde de Valencia:

«Los diputados abajo firmados le participan haber conseguido en el plan de nuevas escuelas para esa ciudad las siguientes: ocho de niños y ocho de niñas y cuatro de párvulos para el casco de la capital y catorce de niños y niñas en el extrarradio.»

Comuniqué a ese Ayuntamiento. Le saludan: Sigfrido Blasco, Marco Miranda, Justo Port, Carreres, Sampedro, Calot y Pascual Leone.»

INSTRUCCION

**Dificultades para la
implantación del bi-
lingüismo en Balea-
res y Valencia**

El ministro de Instrucción pública ha manifestado a los periodistas que ha recibido escritos de significadas entidades de Baleares y Valencia, solicitando la concesión de la oficialidad del bilingüismo.

«Respecto a Valencia, con ocasión de un acto al que yo asistí, ofrecí llevar el correspondiente decreto al Consejo, y dispuesto estoy a cumplir la promesa.

Pero la implantación del bilingüismo exige que se cuente con organismos culturales que preparen su implantación.

En Cataluña existían el Seminario Pedagógico y el Patronato Cultural, que desde el primer momento trabajaron para llevar esta concesión a la práctica, y el decreto ha sido ya firmado.

Cuando Valencia y Baleares cuenten con organismos parecidos o señalen aquellos que han de encargarse de la misión de acoplar la concesión, el decreto será inmediatamente firmado.»

De enseñanza

La escuela-jardín establecida por el Ayuntamiento en el Parterre ha sido un éxito. Se inauguró el miércoles de la pasada semana y cuenta ya con cuatrocientos niños inscritos.

El público contempla con gusto cómo los niños se dedican a sus juegos bajo la dirección de los maestros municipales, y esta escuela ha venido a demostrar la necesidad de aprovechar la bondad de nuestro clima y los novísimos métodos de la Pedagogía para sacar a los niños de esos saquizamis en que viven amontonados, perdiendo la salud, para educar e instruirlos en las escuelas al aire libre y sirviendo de instrumento sus juegos y sus aficiones, en vez del sistema memorista que ahora se emplea.

Felicitemos al señor Vázquez y a los profesores de la Escuela Normal que le han ayudado por su acierto y esperamos que esas escuelas se multiplicarán, dejando el presidente de la comisión de Instrucción pública un grato recuerdo que ha de influir en la cultura valenciana.

Un aplauso también a las cultas maestras que se han encargado de esta labor.

Document 105
Biblioteques escolars

D. 7 AGOSTO

No basta construir Escuelas para que se cumpla plenamente el desenvolvimiento cultural que España necesita. Urge, entre otras misiones pedagógicas que se irán articulando y cumpliendo, divulgar y extender el libro. Una Escuela no es completa si no tiene la cantina y el ropero que el alumno necesita; no es completa tampoco si carece de la biblioteca para el niño, y aun para el adulto, y aun para el hombre necesitado de leer. Empieza a tener España las Escuelas que le faltaban; las tendrá todas en breve. De lo que carece casi en absoluto es de bibliotecas, de pequeñas bibliotecas rurales que despierten, viéndolas, el amor y el afán del libro; que hicieran el libro asequible y deseable; que lo lleven fácilmente a todas las manos. Una biblioteca atendida, cuidada, puede ser un instrumento de cultura tan eficaz o más eficaz que la Escuela. Y en los medios rurales puede y debe contribuir a esta labor, que realizará la República, de acercar la ciudad al campo con objeto de alegrar, humanizar y civilizar el campo, evitando que

se despueble en este anhelo angustioso de buscar en la ciudad todo lo que el campo no ha tenido hasta hoy.

Comprendiéndolo así, el Gobierno de la República decreta:

Artículo 1.º Toda Escuela primaria poseerá una biblioteca. Donde existan varias Escuelas podrán asociarse con el fin de fundar una o más bibliotecas.

Art. 2.º Estas bibliotecas serán públicas. Los libros se pondrán a disposición de los lectores para su lectura en la misma biblioteca o se prestarán gratuitamente a quienes ofrezcan la garantía de restituirlos en buen estado o satisfacer su valor.

Art. 3.º La biblioteca estará colocada bajo la vigilancia del Maestro. Estará instalada, a ser posible, en una sala especial y con mobiliario adecuado. El armario-biblioteca formará parte del mobiliario escolar obligatorio.

Art. 4.º Los recursos de las bibliotecas públicas se compondrán:

a) De las subvenciones del Estado, de la Provincia y de los Municipios.

b) De donativos o legados en dinero o en libros, hechos por Asociaciones o particulares y destinados a este fin concreto.

c) Del producto de las suscripciones establecidas con este objeto.

d) Del producto de los reembolsos efectuados por los lectores a causa de la pérdida o destrucción de los libros prestados.

Art. 5.º La Administración de la biblioteca corresponderá al Consejo local de Primera enseñanza. Será misión de este Consejo redactar el Reglamento de la biblioteca; organizar fiestas y colectas en beneficio de la biblioteca; disponer lecturas públicas; celebrar periódicamente conferencias sobre el libro; negociar con las bibliotecas vecinas el intercambio de libros; aprobar el presupuesto; proponer al Inspector de primera enseñanza las obras que deban adquirirse. El Inspector de primera enseñanza devolverá esta lista, aprobada o no, al Consejo local antes de los ocho días y cursará copia de ella,

con su dictamen, a la Dirección general de Primera enseñanza.

Art. 6.º El Maestro cuidará de lo siguiente:

- a) Del catálogo de los libros.
- b) Del registro de ingresos y gastos.
- c) Del registro de entrada y salida de los libros prestados para ser leídos fuera de la Escuela.

Art. 6.º En el mes de Diciembre el Maestro, a presencia del Consejo local de Primera enseñanza, señalará el movimiento de la biblioteca durante el año que fine y la situación de la Caja. Este informe se elevará al Patronato de Misiones pedagógicas. El Inspector de primera enseñanza consignará su impresión sobre la biblioteca en sus visitas escolares.

Art. 8.º La Inspección de Primera enseñanza dará cuenta del rápido cumplimiento de este Decreto.

ARTÍCULO ADICIONAL

El Ministerio de Instrucción pública destinará 100.000 pesetas del capítulo 21 del actual presupuesto a la creación de estas bibliotecas, confiando al Patronato de Misiones pedagógicas el cumplimiento de este Decreto, la adquisición y selección de libros y la distribución de los mismos entre los Maestros y Maestras que más rápidamente dispongan de habitación y de mobiliario para la instalación de su biblioteca.

Dado en Madrid a siete de Agosto de mil novecientos treinta y uno.

El Presidente del Gobierno de la República,
NICETO ALCALÁ-ZAMORA Y TORRES.

El Ministro de Instrucción pública y Bellas Artes,
MARCELINO DOMINGO SANJUÁN.

(B. 75.)

Demanda del bilingüisme escolar

Centro de Cultura Valenciana

El Centro de Cultura Valenciana ha remitido al ministro de Instrucción Pública la siguiente exposición sobre el asunto de bilingüismo en Valencia. El documento dice así:

«Excelentísimo señor:

Los que suscriben, directores de número del Centro de Cultura Valenciana, en nombre y representación del mismo, a V. E. con todo el mayor respeto exponen:

Sería faltar al deber de sinceridad — virtud imperiosa de los nuevos tiempos democráticos — si no expresáramos el profundo dolor sentido ante las palabras de V. E., según referencias oficiosas, limitando por ahora el uso del bilingüismo a Cataluña por no existir entidades culturales en Valencia y Baleares para implantar debidamente la reforma. Esta limitación, señor ministro, que viene a establecer preferencias y desigualdades en el régimen democrático del país, cercena el derecho legítimo de millares de niños a recibir su primera formación escolar por medio de su lengua vernácula, indispensable instrumento educativo para promover la reacción intelectual y actividad infantil, sin abandonar por ello, antes bien, reforzando, el posterior aprendizaje y cultivo del idioma castellano. Permítansenos recordar una vez más que la necesidad de la enseñanza en la lengua materna ha sido preconizada por todos los pedagogos y el derecho a su empleo por los modernos tratados internacionales como el de Versalles y el de Saint Germain. Además, las palabras atribuidas a V. E. restan capacidad a dignísimas entidades culturales de nuestra región para saber interpretar las normas dadas para la aplicación de bilingüismo, llegando, como se desprende de las respetuosas protestas recibidas en este Centro, a contristar el ánimo de profesores de la Universidad, de Liceos y otros centros docentes, inspectores de primera enseñanza, maestros y de otras tantas personas que integran este Centro de Cultura Valenciana. Centro que desde su

creación en el año 1913 por la excelentísima Diputación provincial, cuyo presidente es director decano honorario del mismo, y vicedecano el alcalde de la ciudad, ha inspirado sus actividades en el cultivo de las glorias históricas y de las realidades vivas de la región, empleando los idiomas valenciano y castellano en sus actuaciones y publicaciones. No creyendo ocioso manifestar que además de su revista «Anales», en la que se publican trabajos en ambos idiomas, fundó la Cátedra de Lengua Valenciana que se daba en el Instituto de Idiomas de nuestra Universidad, luego suprimida por la Dictadura; una clase de Paleografía explicada en el mismo curso, y que el profesor que explica la cátedra de Historia Valenciana en la Universidad es director decano del Centro. Por lo que transcrito.

Solicitamos de V. E. extienda el uso del bilingüismo a la región de Valencia, donde podrá ser aplicado a los escolares hasta los ocho años de edad, en aquellos pueblos de habla valenciana que forman las nueve décimas partes de la región, por aquellos maestros que estén capacitados para el uso del bilingüismo, con la obligación a partir de la edad infantil señalada de utilizar el castellano para el aprendizaje y cultivo del idioma oficial. A la vez debe facultarse a este Centro de Cultura para propagar las normas de la aplicación de bilingüismo, poniéndose en relación con los señores maestros y alcaldes de los pueblos y con aquellas otras entidades oficiales (Normales e Inspecciones de primera enseñanza) que han de colaborar en esta empresa.

Gracia que esperamos alcanzar de la rectitud de V. E., cuya vida se conserve muchos años.

Valencia 5 de agosto de 1911.

Francisco Martínez, Luis Cebrián, Nicolás Primitivo Gómez, Salvador Carreres.

Excmo. Sr. Ministro de Instrucción Pública y Bellas Artes.»

Locales para escuelas

En los barrios de Bonalúa, Carolina, San Fernando, San Blas y Pla del Bon Repis, hacen falta locales adecuados para escuelas, o que con ligeras obras puedan quedar en condiciones de cumplir tal fin.

Los propietarios que deseen alquilárselos se servirán presentar con urgencia sus ofertas al Excelentísimo Ayuntamiento de esta ciudad.

Biblioteques. Secció circulant

D. 22 AGOSTO

Hay unas tragedias íntimas mayores que las que sufre aquel a quien no han enseñado a leer. Es la tragedia de quien, habiendo aprendido a leer en una Escuela, ha olvidado, después, lo aprendido, porque sin libros a su alcance, abandonado en el medio rural totalmente olvidado hasta hoy por el Estado en la obra de cultura que ineludiblemente le incumbe, no encontró institución alguna que, siendo prolongación de la Escuela, posibilitara la satisfacción de las inquietudes espirituales que la Escuela suscitó. Es, también, la tragedia de quien por necesidad o por afán de aprender, forzado a permanecer en poblaciones pequeñas, se ve condenado por no tener a su disposición los libros necesarios, a frustrar sus aptitudes o a desentendarse en absoluto de adquirir los conocimientos que correspondan a su vocación. La falta de libros ha desviado mas destinos humanos que la falta de Escuelas. La falta de Escuelas ha impedido que nacieran alas en muchas almas; la falta de libros ha roto muchas alas que habían iniciado su vuelo.

El Decreto de 7 de este mismo mes estableciendo las Bibliotecas escolares propone evitar un daño que es mortal para las democracias: el daño que se causan a sí mismas las democracias no fundamentando en sus propias entrañas las aristocracias que han de regirlas... Pero este Decreto no cumpliría íntegramente su fin si no lograra que las bibliotecas dejaran de ser sepulcros de libros cubiertos de polvo, para ser contenedores de almas en permanente comunicación; si no consiguiera que el libro fuera de unas bibliotecas a otras hasta llegar a manos de quien lo reclamara; si no colmara la apetencia de leer, no esperando que el lector fuera a buscar el libro allí donde éste se encuentra, sino obteniendo que el libro saliera del anaquel y pasara de unas ciudades a otras hasta ir hasta allí donde estuviere el lector que lo reclamaba. Si la desigualdad ante la cultura es irritante por lo que se refiere a la enseñanza superior, con respecto a las posibilidades económicas, es irritante por lo

que se refiere al libro con respecto a la residencia. Puede el habitante de la ciudad disfrutar en determinados aspectos unas ventajas que le son negadas al habitante del campo. Y así como en lo sucesivo va a seleccionarse para que llegue a los más altos grados de la cultura, sostenidos por el Estado, el alumno que reuna condiciones intelectuales de excepción, del mismo modo el Estado cuidará que el libro deje de ser patrimonio de unos medios sociales para serlo de toda la sociedad. Urge airear el libro, llevarlo de una parte a otra, infundirle dinamismo; urge poner el libro en las manos de quienes, hasta hoy, lo han impiorado en vano.

Teniéndolo en cuenta, el Gobierno de la República decreta: **Artículo 1.º** Todas las Bibliotecas del Estado, de la Provincia o del Municipio dependientes de este Ministerio tendrán una sección circulante.

Art. 2.º Los libros de la sección circulante se prestarán a las personas que lo soliciten. La solicitud se cursará por medio de las Bibliotecas escolares; donde éstas no se hubieren establecido todavía, por medio de los Maestros nacionales. El solicitante depositará el importe del libro, que le será reintegrado al reintegrar el libro.

La Biblioteca que curse el libro fijará, al enviario, el plazo de tiempo que podrán disponer de él.

Art. 3.º Los libros circulantes disfrutará de franquicia postal. Irán empaquetados en forma que, sin sufrir deterioro, puedan ser inspeccionados por los funcionarios de Correos.

Dado en Madrid a veintidós de Agosto de mil novecientos treinta y uno.

El Presidente del Gobierno de la República,
NICETO ALCALÁ-ZAMORA Y TORRES.

El Ministro de Instrucción pública y Bellas Artes,
MARCELINO DOMINGO SANTUÁN.

La Colònia escolar de la F. U. E.

Los estudiantes valencianos, tan lúdicos cuando las circunstancias lo exigen y tan amantes de la ciencia, han dado una muestra más del cariño que sienten por los que necesitan de su ayuda.

En el mes de mayo los escolares de la Asociación Profesional del Magisterio organizaron una verbena en los Viveros Municipales con el fin de destinar sus ingresos a la creación de una escuela; desgraciadamente la recaudación hecha en taquilla (dos mil pesetas) les hizo desochar el proyecto, y en una de las juntas directivas se acordó organizar una Colonia Escolar dirigida por estudiantes de dicha Asociación.

A tal fin se entrevistaron con don Victorino Vázquez, y éste, tras entregarles quinientas pesetas de la Junta Valenciana de Colonias, les acompañó en su visita al alcalde señor Trigo, el cual les entregó mil pesetas de las recaudadas en el festival de las modistillas organizado por «La Voz Valenciana».

Con estas 350 pesetas se trasladaron a Buñol, llevando más de 20 colonias, y el Ayuntamiento de dicho pueblo, tras cederle las partes altas de la Casa Consistorial, se encargó de proporcionarles las camas, cedidas por vecinos de dicho pueblo.

El estado de salud de los pequeños es inmejorable, y en ella, además de una alimentación sana, reciben los pequeños las sabias enseñanzas de los jóvenes escolares José Cautó y Víctor Agulló.

De las muchachas se han encargado las señoritas del Magisterio Amparo, María, Amparito, María y María del Valle Escalera.

Dichos profesores no cobran retribución alguna por su cometido, y lo hacen llevados tan sólo por su amor al niño. De desear es que el esfuerzo realizado en el presente año por la F. U. E. del Magisterio cristiano para lo sucesivo y que sirva de acicate a las demás Asociaciones que componen la F. U. E. Valenciana, pues con ello, aparte de arrancar de la muerte a muchos pequeños, el buen nombre de tan simpática Asociación sería bendecido por todos aquellos que ciframos en los niños la esperanza de nuestra nación.

Un militante de dicha Colonia.

Jardines para niños

Ya se ha instalado en el jardín de niños del Parterre una fuente con dos surtidores para que éstos puedan beber sin peligros a las infecciones y accidentes que pueden ocurrir usando vasos y botijos.

La fuente, improvisada para servir pronto esta necesidad, no es del modelo definitivo. La Comisión de Instrucción pública ha estudiado y fijado un tipo de fuente que reúne el mayor número de ventajas higiénicas, estéticas y económicas, pudiendo ser posible por estas últimas la colocación en todos los jardines públicos de la ciudad.

Con referencia al carácter actual del Parterre, el presidente de la Comisión señor Vázquez nos ha dicho que cree de interés hacer algunas aclaraciones al público.

En primer lugar, el Parterre no es una escuela en el sentido vulgar de la palabra. Es lugar para permanecer al salir de la Escuela y evitar los juegos y travesuras en la vía pública que tantas molestias y accidentes causan.

Reconocida la necesidad del juego en los niños, estos jardines responden a la idea de habilitar sitio agradable para que los de todas clases sociales puedan expansionarse y distraerse sin otras normas que las del orden y el decoro.

Eso sí: el personal docente que les vigila no desaprovecha ninguna ocasión para que el juego, puramente juego, les sea todo lo provechoso posible para su salud y sus sentidos. A este efecto, entre los juguetes que el Ayuntamiento deja a los niños en el jardín se excluye los que puedan perjudicarles moral y físicamente, y predominan, aparte de los libros, las construcciones, los juegos de pulso y de moderado ejercicio, los de composiciones artísticas, los elementos de dibujo y modelado, etc.

Se les enseña canciones, se les cuentan a los pequeños, se les encomendará el cuidado de plantas, se proyecta condicionar las balsas para que les sirva también de juego y enseñanza y criar palomos en libertad.

Las profesoras no descuidan un momento para aconsejarles y guiarles en sus distracciones, corregirles suavemente las faltas, orientarles en educación cívica y hacer, en fin, eficaces las sensaciones que los niños reciban ante los objetos, los juegos y el simple goce de la libre acción entre elementos naturales.

En una palabra: no es lugar para aprender asignaturas, pero en todo momento están bajo la acción de la educación activa.

Se está tramitando la habilitación para Jardines de Niños de una zona de las Alameditas de Serranos y el jardinillo de Cervantes.

En estos jardines, debidamente acotados, habrá un pequeño almacén de libros y juguetes, urinarios y fuente a propósito, lugar donde guardarse de la lluvia y personal docente necesario.

Los Jardines para Niños serán de libre acceso a los adultos después de las horas fijadas para los primeros.

Como en todo momento el Ayuntamiento necesita la asistencia de los ciudadanos para esta empresa en favor del niño, esta asistencia puede traducirse en ayuda moral y en confianza hacia la labor de la Corporación.

Document 111

Jardí escolar

Escuelas al aire libre que funcionaron en la Glorieta de Valencia y donde en su lugar pusieron un urinario. La escuela, única al aire libre en Valencia, costaba 750 pesetas al año. El urinario costó cuatro mil duros.

Font: *La Semana Gráfica*, 283, 12-12-1931, pp. 14-15.

Document 112

Despeses escolars municipals per províncies. 1931

Alacant	837
Castelló	481
València	2.428
País Valencià	3.746
Estat espanyol	43.104

(*) milers de pessetes

Font: Institut Nacional d'Estadística. Anuari Estadístic d'Espanya. Pressupostos Municipals; Pressupostos de Despeses dels Ajuntaments de règim comú, l'any 1931, per províncies. Concepte: Instrucció Pública.

Document 113
Institut escola de València

D. 2 MARZO

En cumplimiento del Decreto de 28 de Enero último, el cual dispone que cualesquiera sean los fines del Patronato de incautación de los bienes de la extinguida Compañía de Jesús, instituido por Decreto de 23 de Enero del corriente año, se entiendan aquéllos subordinados a la decisión del Gobierno de que los establecimientos que estuvieren consagrados a la educación continúen provisionalmente afectos al mismo fin, y, a ser posible, al mismo grado de enseñanza, ha puesto en manos de la Administración algunos locales que reúnen condiciones para instalar servicios educativos que hasta ahora, por falta de edificios adecuados, no ha sido posible establecer.

El Ministerio de Instrucción pública y Bellas Artes no puede perder la oportunidad que en estos momentos se le ofrece de realizar propósitos que constituyen aspiraciones durante mucho tiempo sentidas, principalmente en lo que concierne al mejoramiento de la segunda enseñanza, en su doble aspecto de modificaciones al plan vigente del Bachillerato y de la conveniente instalación material de los servicios.

A la mejor resolución de la situación creada contribuye el ensayo, ya consolidado por la experiencia, del Instituto Escuela de Madrid, cuyos métodos y planes es conveniente extender a todos aquellos casos en que sea posible su desenvolvimiento.

Por todo lo cual, a propuesta del Ministro de Instrucción pública y Bellas Artes y de acuerdo con el Consejo de Ministros,

Vengo en decretar:

Artículo 1.º Se crea en los extinguidos Colegios de San José, de Valencia, y de Villasís, en Sevilla, un Instituto Escuela con arreglo a las normas establecidas para el Instituto Escuela de Madrid, en virtud del Real decreto de 10 de Mayo de 1918.

Art. 2.º Los Institutos Escuelas de Valencia y de Sevilla quedarán bajo la inspección y dirección del Patronato de Cultura de dichas ciudades, creados por Decretos de 4 de Diciembre de 1931 y de esta fecha, respectivamente.

Las atribuciones de estos Patronatos respecto de los Institutos-Escuelas de Valencia y Sevilla serán análogas a las que al citado Real decreto de 10 de Mayo de 1918 atribuye a la Junta para Ampliación de estudios e investigaciones científicas en relación con el Instituto-Escuela de Madrid.

Art. 3.º El Director y Secretario de los Institutos-Escuelas que se crean por el presente Decreto formarán parte del Patronato de Cultura de Sevilla y Valencia, en calidad de Vocales, con iguales atribuciones y derechos que los restantes miembros del mismo.

Art. 4.º En aquellas poblaciones donde se den las circunstancias que concurren en el caso que motiva este Decreto podrá autorizarse por Orden ministerial el establecimiento de otros Institutos-Escuelas en iguales condiciones a las aquí señaladas.

Dado en Madrid a dos de Marzo de mil novecientos treinta y dos.

NICETO ALCALA-ZAMORA Y TORRES

El Ministro de Instrucción pública y Bellas Artes,

FERNANDO DE LOS RÍOS URRUTI

(B. 34.)

Federació de colònies escolars

Un gran paso en favor de la infancia valenciana

HA QUEDADO CONSTITUIDA LA FEDERACION DE COLONIAS ESCOLARES

La iniciativa de la Junta Provincial de Protección a la Infancia de constituir una entidad que aunara los esfuerzos dispersos de las diversas Sociedades que en Valencia organizan Colonias Escolares, ha tenido ya cristalización con gran éxito; este éxito es la natural derivación del entusiasmo y unanimidad con que todas las expresadas Sociedades han acogido la idea.

Ha quedado, pues, constituida la Federación de Colonias Escolares bajo el patronato y dirección de la Junta de Protección de Menores, en cuyo local se celebrarán todas las reuniones y cuya entidad estimulará con su aportación moral y económica, el perfecto funcionamiento de la nueva entidad.

Las corporaciones que han constituido la Asociación son las que siguen: Junta Valenciana de Colonias Escolares, representada por el médico señor Vázquez Garrido; Junta Provincial de Lucha Antituberculosa, por el señor Bellogín, director de Sanidad del Puerto; Casa de la Democracia, por el maestro director don José Medlo; Casa del Pueblo Radical, por su presidente don Mariano Pardo; Junta de las Colonias Escolares de las Escuelas Pías, por su presidente don Vicente Lassala; Junta del Patronato de la Juventud Obrera, por el maestro don Emilio Lluch; Peña Caridad, por su presidente don Jesús Miralles Labella; Asociación Valenciana de Maestros Particulares, por don Indalecio Alcaraz; Asociación Escolar del Magisterio F. U. E., por el estudiante don Rafael Raga Soler; La Inspección Médico Escolar, por el doctor Pérez Feliu, y la Junta Provincial de Protección de Menores, por la señora Tarazaga y el señor Valencia.

Las normas que han de regular el funcionamiento de la Federación y que han servido para constituir la son las siguientes:

Primera. — Que las Colonias comiencen su actuación desde 1.º de junio hasta el 31 de agosto habida cuenta de las condiciones climatológicas de la provincia.

Segunda. — La estancia mínima de los colonos debe ser de 40 días.

Tercera. — Cada colono debe tener su ficha correspondiente, cuyo modelo será igual para todas las Colonias; el fichero general estará en la Junta de Protección de Menores.

Cuarta. — Abrir una suscripción con carácter general organizada por esta Junta y cuya recaudación será distribuida equitativamente entre todas las entidades que pertenezcan a la Federación, respetando; claro está, las suscripciones que particularmente organice cada Junta.

Quinta. — Procurar que el personal destinado a las Colonias, sea especializado y tenga condiciones mínimas que le hagan útil a la organización.

Sexta. — El nombramiento de personal técnico y subalterno, se realice de común acuerdo entre las entidades que forman la Federación.

Séptima. — Intervención de médicos especializados en la elección de colonos y en la inspección de la Colonia.

Octava. — Entregar libretas de ahorro a los niños que al regreso de las colonias las merezcan, según el criterio que se señale oportunamente, a fin de que les sirva de estímulo para sufragarse con sus ahorros la pensión de la Colonia Escolar del año próximo.

La Federación celebra semanalmente dos sesiones, a las siete de la tarde, y labora con la intensidad que reclama la época en que nos encontramos.

En próxima fecha daremos cuenta a nuestros lectores de los trabajos de esta Federación, que merezcan ser conocidos por la opinión pública.

Esperamos que Valencia entera apoyará como se merece los esfuerzos de esta Junta, que con tanto cariño labora por el bienestar del niño pobre y enfermo.

Colònia escolar Blasco Ibàñez

El domingo salieron para Buñol los niños de la Colonia Blasco Ibàñez

Buñol, la Suiza valenciana, como en justicia se le denomina, se vistió el domingo con sus mejores galas para recibir a la Colonia Blasco Ibàñez, formada por niños y niñas de las escuelas lúicas.

Buñol, esta hermosa villa situada a 37 kilómetros de Valencia, y con grandes vías de comunicación; rodeada de montes—Serratilla, Portillo, Quixal y Malacara entre otros—; bañada con sus pintorescos ríos y

lea la bienvenida en nombre de Buñol.

Don José Medlo, director y alma de esta Colonia, dió las gracias en nombre del personal director y de los colonos.

A saludar a éstos, acudieron representantes de Sociedades, Corporaciones y personalidades.

También acudieron, representando a la Federación de Colonias Escolares, el doctor don Luis Valencia,

Hay retretes con water, cuartos de duchas y aseo. El comedor es amplio y bien montado.

La terraza para recreo de los niños es espaciosa.

En suma: un local ideal para dar a los niños todo cuanto su salud necesita.

EL VERANEO

Teniendo en cuenta las necesidades de los niños y también los deseos de la Federación de Colonias

LOS NIÑOS DE LA COLONIA BLASCO IBAREZ EN EL MOMENTO DE SU LLEGADA A BUÑOL

riachuelos y teniendo como una de sus más preciadas joyas las fuentes de Borruenes, Trucha, Perol, Umbria, Jarra, etc., etc., no podía estar al margen de esta hermosa obra de protección al niño iniciada en Valencia hace años por el doctor Pérez Feliu, y hoy tan arraigada que ya va siendo una obligación —sacrada cual ninguna— ésta que nos ocupa y que tanto agradecere la salud de los pequeñuelos.

Buñol, la siempre liberal villa de Buñol, añadirá a su antiguo título de noble y leal el de hospitalario, pues quien obra como ella lo hace merece esta distinción que con tanto cariño le ha ofrecido ya la opinión, que mira con simpatía estos actos de justicia hacia la miseria doliente.

LA LLEGADA

A las 530 aproximadamente llegaron, ocupando dos autobuses, los 28 niños y 26 niñas que forman la Colonia.

Con la alegría en ellos peculiar, descendieron en la fuente de Borruenes, donde fueron saludados por el alcalde don Arsenio Galán, dando

letras, presidente, y don Jesús Miralles Labeña, secretario.

Seguidamente, y ejecutando una alegre marcha por la notable banda «La Armónica», se puso en marcha la comitiva, pasando por las calles de Pi y Margall, Cid, República y Félix Azzati a la Avenida de Blasco Ibàñez, donde está instalada la Colonia.

A su paso por las calles, y desde los balcones, fueron saludados con curiosos aplausos los que desde aquellos momentos son los huéspedes de tan hermosa población.

A estas muestras de entusiasmo contestaban los pequeños dando la bienvenida a Buñol, a Valencia, a España y a la República.

Fueron unos momentos estos en extremo emocionantes.

EL LOCAL

Está instalado sobre un pequeño monte del paseo Avenida de Blasco Ibàñez.

El lugar del emplazamiento ha sido un acierto de sus fundadores.

Hay tres bien ventilados dormitorios para niños y uno para niñas, con 26 camitas cada una, con un total de 101.

Escuelas — la de Blasco Ibàñez es la federada — el veraneo durará treinta días.

EL PERSONAL

Forman parte del personal:

Director, don José Medlo; administrador, don José Escuti; auxiliar, doña Dolores Turín. Profesores: doña Paquita Agreda, don José García, don Salvador Garcerá, don Estilho Calvet y don Antonio Crespo.

Cocinera, doña María Agud, y sirvientas Carinen y María Manzano, Carmen Criado, Delvina Marmano y Paquita García.

NUESTRO COMENTARIO

El lugar de Buñol es una de las mejores. Ninguna otra le supera, hoy por hoy, en instalación ni en el cuidado de los más pequeños detalles.

Visitando este local y dando cuenta de lo bien situado, ha de encargarse por prelación la consecuencia de que el niño ha de recobrar para su cuerpo la salud perdida.

En una palabra: es a nuestro juicio el local ideal para una colonia permanente.

SELLARÍD.

Colònies escolars. Xiquets tuberculosos

Los niños de las Colonias del Ayuntamiento y de la Junta
Antituberculosa en el Sanatorio de la Malvarrosa

LOS COLONOS DE LA JUNTA PROVINCIAL CONTRA LA TUBERCULOSIS

LOS NIROS QUE COMPONEN LA COLONIA PERMANENTE DE NUESTRO AYUNTAMIENTO

Font: *El Mercantil Valenciano*, 22.345, 13-7-1932, p. 4.

Las colonias veraniegas de los Sindicatos femeninos

SALE EL PRIMER TURNO PARA ESTIVELLA

La organización de las Colonias que en beneficio de las obreras valencianas vienen teniendo realización desde el año 1912, bajo el patronato de las señoras de la Acción Social, está ya en activo y el martes salió para la casa veraniega de Estivella el primer grupo de 35 aprendizas y obreras pertenecientes a las Escuelas profesionales de los Sindicatos mencionados.

La caridad de beneméritas protectoras y señoras católicas es la que ha procurado los medios para poder llevar a cabo este primer turno y de la caridad esperamos los que harán falta para los otros dos turnos en preparación para las obreras mayores, necesitadas de descanso y de física reparación de fuerzas.

Alimentación, reposo sin ociosidad, aire puro y medios de educación y de cultura integral, para que la obrera se desarrolle y se forme conforme al ideal de una mujer cristiana perfecta, estos son los ideales de las Colonias veraniegas de las obreras en Estivella, bajo la dirección de las señoritas activas del Apostolado social.

No dejen de protegerlas cuantos hayan recibido de Dios los beneficios de que estas humildes obreras carecen, y cuantos gozan de medios para procurarse un dichoso veraneo. Quizás nunca como ahora, pudiera estar mejor empleada esta caridad previsora y educadora social, tan recomendada por los Papas, por la conciencia y por las necesidades de los tiempos modernos.

Nuestra llamada a la caridad de nuestro anterior artículo no ha sido infructuosa. En la Casa social, calle Concordia, 6, se han recibido los donativos siguientes:

Un valenciano, 25 pesetas; don José García Ibáñez, 5; don Fermín Mir, 50; señora viuda de Gómez Barberá, 5; don Pascual Abad, 25; don Fernando Cervera, 5; doña María Pons de Almazán, 5; doña Carmen Chabret, de Ibars, 5; doña Elvira Giner, de Peris, 5; doña María Tatay, de Peris, 5; señora viuda de Garín, 2; a la memoria de Amparito Ayora, 3.

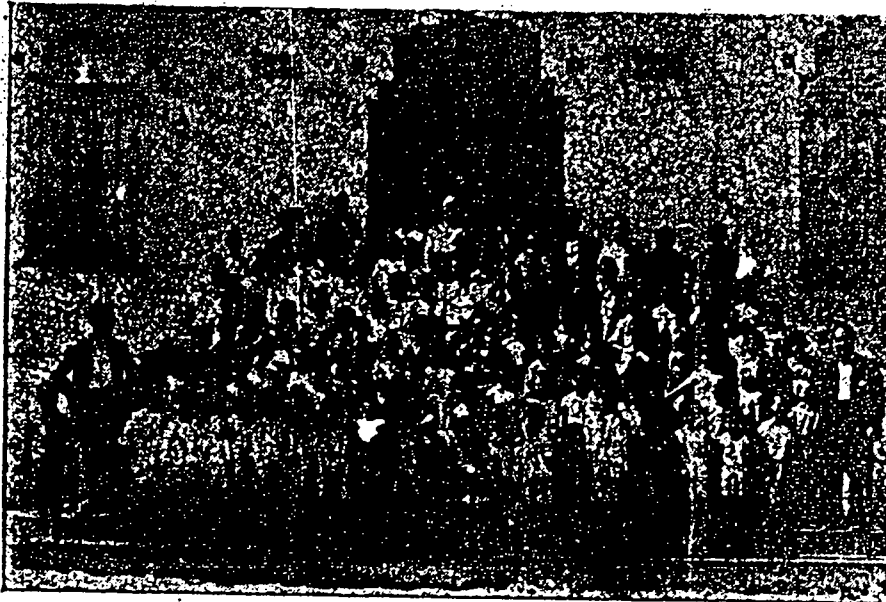
La Virgen de los Desamparados premie a los donantes y haga que cunda su ejemplo a medida de la necesidad.

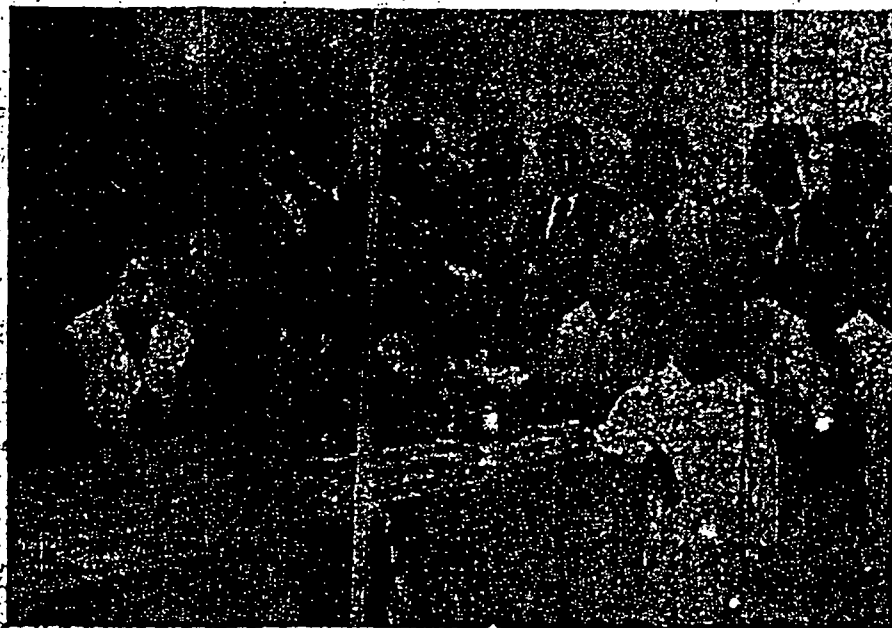
Colònies escolars. Fills d'obers aturats

La colonia infantil de Chelva

Doce horas de campo con los hijos de los obreros sin trabajo

PARTE DE LA COLONIA PARA NIJOS DE OBREROS SIN TRABAJO, CONSTITUIDA POR NOVEN
TA COLONIAS, RODEANDO AL TENIENTE DE ALCALDE SEÑOR GIBBERT, PADRINOS DE LA CO-
LONIA, MAESTROS Y DEMAS EXCURSIONISTAS QUE VISITARON AYER EL ESTABLECIMIENTO
DE CHELYA DONDE FUNCIONA LA COLONIA

DON MANUEL GIBBERT, SON LOS PADRINOS DE LA COLONIA DE NIJOS DE OBREROS SIN TRA-
BAJO, BARRENCITA FALOMIN GIBBERT Y PAQUITO PE ALVAR EZ, REPARTIENDO DULCES Y
BOMBONES A LOS NIJOS ACOGIDOS EN DICHA COLONIA

Font: *El Mercantil Valenciano*, 22.369, 10-8-1932, p. 3.

Document 119

Construccions escolars. Emissió de Deute amortitzable

D. 23 AGOSTO

A propuesta del Ministro de Hacienda y de acuerdo con el Consejo de Ministros,

Vengo en autorizar a aquél para que presente a las Cortes Constituyentes un proyecto de ley para emitir en una o varias veces Deuda amortizable del Estado, cuyo valor nominal emitido no podrá exceder de la cantidad necesaria para obtener de su negociación 400 millones de pesetas, y en ningún caso rebasará la suma total de 420 millones, los cuales se aplicarán exclusivamente a la ejecución del Plan de construcción de Escuelas.

Dado en Madrid a veintitrés de Agosto de mil novecientos treinta y dos.

NICETO ALCALA-ZAMORA Y TORRES

El Ministro de Hacienda,

JAIME CARNER ROMEU

A LAS CORTES CONSTITUYENTES

La ejecución del plan de cultura, de que el proyecto que ahora se somete a deliberación de las Cortes es parte integrante, es un compromiso de la República y uno de los grandes motivos de la Revolución. Puede un Gobierno autocrático u oligárquico optar entre el cultivo de los poderes espirituales del pueblo que rige o el abandono de esa cultura; pero en un régimen de democracia no hay ni siquiera la posibilidad de funcionamiento regular del

Estado y de las demás instituciones pública sin la instrucción del pueblo. Ante el gran problema de la instrucción de los españoles la República no tiene opción; el magno plan de la instrucción primaria tiene que ser ejecutado, cualquiera que sea el sacrificio que ello nos imponga a todos los ciudadanos y la renuncia a que nos obligue en otros órdenes de las necesidades públicas.

Mas si el Gobierno afirma rotundamente y sin reservas esta obligación con carácter tan absoluto como puedan tenerlo deberes humanos, no ha de ocultar a las Cortes la convicción íntima de que se trata de un sacrificio relativo, de un mero anticipo que ha de tener amplia recompensa aun en el orden puramente material, porque los hombres que ejercen el Gobierno han hecho en esta dura experiencia: que no hay carga ni gravamen en nuestra economía que pese con tan grave pesadumbre sobre la riqueza de la Nación como la incultura en que se han tenido los poderes espirituales de nuestro pueblo. La merma que el producto del trabajo nacional sufre año tras año de la insuficiencia de nuestra cultura excede considerablemente del costo total del plan que estamos de poner por obra.

Mas si el Gobierno ni se planteó ni podía plantearse el problema de ejecutar el gran plan de enseñanza, en cambio ha sometido la forma de su ejecución a lento examen. Como resultado de este estudio se han fijado dos normas fundamentales, a las cuales se ajusta el proyecto de ley que hoy se somete a la superior consideración del Parlamento.

Estas normas son: primera, la de reservar en cuanto es humanamente posible el mercado de capitales que representan las reservas de valores a las necesidades de las Empresas privadas y a fin que el Estado pueda eventualmente sentir si la postración del espíritu de empresa inherente al estado de crisis obligara a las instituciones públicas a estimular o a suplir la iniciativa particular, y, segunda, acompasar el ritmo de ejecución del plan al de acumulación del ahorro efectivo, de suerte que todo peligro de inflación por creaciones artificiosas de crédito quedará eliminado.

Al logro de ambos propósitos tiende el doble mecanismo del proyecto.

De una parte, se toma como fuente de las disponibilidades el ahorro popular; será el pueblo mismo el que anticipará el dinero con que han de levantarse las Escuelas en que reciban la instrucción sus hijos. Se crea como garantía y remuneración de esos anticipos una Deuda de privilegio, y se establece entre los precios de la Bolsa y el de cesión a los establecimientos de ahorro popular un margen modesto, pero que se estima bastante para mantener los títulos alejados del mercado.

Y de otra parte se añade el límite infranqueable del crédito anual que la soberanía del Parlamento asigne cada año a la ejecución del Plan otro que fija en cada momento el proceso de acumulación efectiva y real de los recursos.

Tales son, brevemente, los principios capitales que informan el proyecto que el Ministro que suscribe, de acuerdo con el Consejo de Ministros, tiene la honra de someter a la deliberación de las Cortes.

PROYECTO DE LEY

Artículo 1.º Con aplicación exclusiva a la aplicación del plan de construcción de Escuelas a que se refiere esta ley, se autoriza al Gobierno para emitir en una o varias veces Deuda del Estado, en las condiciones que se determinan en los artículos siguientes.

Art. 2.º El valor nominal emitido no podrá exceder de la cantidad necesaria para obtener de su negociación 400 millones de pesetas, y en ningún caso rebasará la suma total de 420 millones.

Art. 3.º La Deuda cuya creación se autoriza tendrá la condición de amortizable. La amortización de los títulos comenzará transcurridos que sean los primeros diez años de la emisión, y habrá de realizarse en los quince siguientes, reintegrándolos a la par, por el sistema de anualidades iguales comprensivas de los intereses y de la amortización. La determinación de los títulos que deben amortizarse se realizará mediante público sorteo, y su reintegro coincidirá con los vencimientos de intereses. El cua-

dro o cuadros de amortización se harán públicos, y en todo caso, el correspondiente a cada serie de títulos se estampará al dorso de éstos.

El Estado se reserva el derecho de anticipar la amortización de estas obligaciones, siempre mediante el pago de su valor nominal. En el caso de amortización anticipada, si ésta no se extendiese a todas las obligaciones en circulación, los títulos que hayan de amortizarse serán determinados asimismo por sorteo. Si la emisión se realizara en varias veces, la cantidad total destinada en cada caso a la amortización extraordinaria prevista en este párrafo se distribuirá entre las diversas emisiones en partes proporcionales al valor nominal de los títulos en circulación de cada una.

Si se estableciese alguna Caja de amortización en las condiciones determinadas en el artículo 119 de la Constitución de la República, no podrán reducirse los sorteos obligatorios, ni en número ni en cuantía, cualquiera que fuere el volumen de las compras realizadas por la Caja, salvo siempre el caso de la amortización anticipada previsto en el párrafo anterior.

Art. 4.º Los títulos de la Deuda creada en virtud de esta ley tendrán la denominación genérica de obligaciones del plan nacional de cultura y gozarán de todas las garantías, inmunidades y privilegios propios de las Deudas del Estado. Atendida la condición de amortizables, se computarán por su valor nominal en toda clase de fianzamientos al Estado, a las Diputaciones provinciales, a los Ayyuntamientos y a cualesquiera otras Corporaciones públicas o administrativas.

Art. 5.º El interés nominal por cada cien pesetas de las obligaciones creadas por esta ley se fija, en cumplimiento de lo dispuesto en el párrafo primero del artículo 112 de la Constitución, en una cantidad igual al interés real que resulte de las cotizaciones de la Deuda perpetua interior al 4 por 100 en la Bolsa de Madrid, en los treinta días hábiles inmediatos anteriores a la fecha de la propuesta del Ministro de Hacienda al Consejo de Ministros de autorizar la emisión o alguna de ellas, si la creación de la Deuda, atendidas las condiciones de la economía nacional, se hiciera en varias veces, reduciendo el dicho interés real

en 15 céntimos de peseta, y redondeando el resto al cuartillo inmediato inferior.

Los intereses se pagarán por trimestres vencidos, quedando autorizado el Gobierno para señalar en el acuerdo de emisión las fechas fijas de los vencimientos.

Estará asimismo autorizado el Gobierno para disponer la distribución de los títulos en series y el valor nominal de los de cada una.

Para determinar el interés real a los efectos de este artículo y del siguiente, se deducirán de las cotizaciones por simple prorrateo los intereses corridos hasta la fecha de cada una. No se descontará, en cambio, el importe de la contribución sobre Utilidades de la riqueza mobiliaria que grava los intereses, atendido que dicha contribución habrá de gravar también los de la nueva Deuda.

Art. 6.º En virtud de lo dispuesto en el párrafo segundo del artículo 112 de la Constitución, se autoriza al Gobierno para negociar las obligaciones cuya emisión ordena esta ley, en las condiciones que estime más conveniente a los intereses del Tesoro y de la economía de la Nación.

En virtud de esta autorización, el Gobierno podrá ceder directamente los títulos al Instituto Nacional de Previsión y a las Cajas generales de Ahorros sujetas al régimen legal del Estatuto de 21 de Noviembre de 1929. El precio de la cesión será en cada caso igual a su paridad matemática en la fecha de la transacción, computada aquella paridad al interés real de la Deuda perpetua interior al 4 por 100 según las cotizaciones en la Bolsa de Madrid en los diez días hábiles inmediatos anteriores a la fecha de la transacción. En el cómputo de interés real se ajustará a lo prevenido en el último párrafo del artículo anterior; pero así en dicho cómputo como en el de las paridades se hará entrar en cuenta el importe de la contribución sobre las utilidades de la riqueza mobiliaria que grava los intereses de ambas Deudas. El Gobierno podrá bonificar a las dichas entidades hasta 0,25 pesetas por 100 de valor nominal. Esta bonificación cesará desde que el Gobierno tenga conocimiento de la aparición de los títulos en el mercado. Se entenderá hecha esta aparición no solamente cuando fueran

objeto de transacción en las Bolsas de Comercio, sino cuando conste de modo fehaciente a la Administración la existencia de operaciones de cambio de los dichos títulos. No se tendrán en cuenta a estos efectos; ni harán cesar el régimen de bonificación, las operaciones siguientes:

a) Aquellas en que comprador y vendedor sean entidades de las referidas en este párrafo.

b) Las aplicaciones de ahorro de los imponentes de las dichas entidades, si el precio cargado por los títulos fuera determinado en forma análoga a la descrita anteriormente, pero sin bonificación alguna; y

c) La cesión a los solos efectos de garantía de un préstamo, si el prestador fuese alguno de los Bancos privilegiados o Banco o Banquero inscrito.

Art. 7.º La cantidad máxima de Obligaciones de Cultura que el Gobierno podrá negociar en cada año en virtud de la autorización del artículo anterior será de 50 millones de pesetas nominales, reduciéndose esta cifra a 20 millones para el ejercicio de 1932.

Art. 8.º No podrá negociarse obligación alguna cuyos intereses y cuya amortización en su caso hubiesen de gravar un presupuesto en curso si el importe de dichos intereses y amortización no tuviesen cabida en los créditos a la sazón vigentes para estos servicios.

Art. 9.º Se concede un crédito de 200.000 pesetas, que se entenderá incluido en el Presupuesto de gastos del Estado para 1932, Obligaciones generales, Sección tercera, en un capítulo adicionado entre el 14 y 15, al que se imputarán los gastos que en el ejercicio corriente ocasione la emisión y negociación de las Obligaciones de Cultura, sus intereses y la comisión del Banco de España por su servicio.

Art. 10. Los productos que se obtengan de la negociación de la Deuda creada por esta ley lucirán íntegramente en la Cuenta de Presupuestos con aplicación a un artículo que se insertará con el número 24 en el capítulo 5.º, Sección quinta, del Presupuesto de ingresos del Estado, con la denominación «Producto de la negociación de obligaciones del plan nacional de cultura».

Las cantidades correspondientes serán necesariamente formalizadas en las cuentas del mismo ejercicio en que se obtengan, a los efectos del artículo 12 de esta ley.

Art. 11. Se concede al Ministerio de Instrucción pública y Bellas Artes, para el ejercicio de 1932, un crédito de 20 millones de pesetas, que será incluido en el vigente Presupuesto de gastos del Estado, Obligaciones de los Departamentos ministeriales, Sección octava, capítulo 24, en un artículo numerado el 3.º, concepto único, con la designación siguiente: «Obras del plan general de cultura».

Art. 12. Dentro siempre de la cifra que constitucionalmente en cada Presupuesto asignen las Cortes a este concepto de gastos, estos créditos no podrán ser aplicados sino hasta el límite que en cada momento represente la diferencia entre los productos obtenidos de la negociación de las Obligaciones de Cultura desde el comienzo de la ejecución del plan a que se refiere esta ley y los créditos desde entonces aplicados a este concepto de gasto hasta igual momento.

Art. 13. Desde la fecha en que el Gobierno, en uso de la autorización de esta ley, emitiese Obligaciones del Plan nacional de Cultura, cesará en cuanto a esta Deuda la suspensión ordenada por el Decreto de 1.º de Junio de 1931 de la obligación impuesta a las Cajas generales de Ahorro popular por el artículo 65 de su especial Estatuto de 21 de Noviembre de 1929, reduciéndose, sin embargo, al 20 por 100 la cifra del 40 contenida en aquella disposición.

Las Cajas quedarán relevadas parcial y temporalmente de esta obligación en los siguientes casos:

1.º Si el Gobierno acordara la cesión directa de los títulos, en la forma prevista en el párrafo segundo del artículo 6.º de esta ley, cuando el Ministerio de Hacienda no satisficiera el pedido que aquélla le dirija, entendiéndose que la exoneración de la Caja estará limitada a la parte del pedido que no fuera satisfecha.

2.º En todo caso, por acuerdo del Consejo de Ministros, a petición de la Caja interesada, en condiciones especialísimas, a propuesta conjunta y concorde de los Ministerios de Trabajo e Ins-

trucción pública. La liberación en este caso no podrá exceder de la mitad del contingente obligatorio, ni otorgarse por más de cuatro trimestres.

Art. 14. Para el cumplimiento de lo dispuesto en el artículo anterior, los Administradores legales de las Cajas generales de Ahorro harán trimestralmente o en los plazos más cortos que estimen convenientes los pedidos de Obligaciones al Ministerio de Hacienda.

Dentro de los primeros quince días de cada trimestre natural remitirán asimismo a dicho Ministerio certificación expresiva de las cantidades que les correspondiere invertir en el trimestre anterior en cumplimiento de su obligación legal y de los títulos que hubiesen adquirido por otros medios.

Toda falsedad cometida en las relaciones de pedidos o en las certificaciones a que se refiere este artículo será considerada como realizada en documentos públicos, a los efectos de la aplicación del Código penal.

Art. 15. En tanto que el Ministro de Hacienda no los releve de esta obligación, los Agentes mediadores de comercio y los Notarios que interviniesen en alguna operación de cambio de Obligaciones de Cultura no exceptuadas en los apartados a) al c) del párrafo segundo del artículo 6.º estarán obligados a ponerlo en conocimiento del respectivo Síndico o Presidente dentro de las cuarenta y ocho horas inmediatas siguientes a su intervención, y el Síndico o Presidente dará cuenta al Ministerio de Hacienda dentro de análogo plazo.

El Agente reservará los nombres de las partes, y el Síndico o Presidente, el del Agente o Notario, mientras no fueran requeridos para manifestarlos por el Ministro de Hacienda o por autoridad competente.

El incumplimiento de las obligaciones impuestas en este artículo se castigará con multa de 250 a 2.500 pesetas, que impondrá el Ministro de Hacienda, sin perjuicio de la obligación de los culpables de resarcir al Tesoro del importe de las bonificaciones a que se refiere el artículo 6.º realizadas indebidamente a causa de la omisión.

Disposición final.

En todo lo no reservado especialmente al Consejo de Ministros o a los de Trabajo e Instrucción pública y Bellas Artes, competirá al Ministro de Hacienda la ejecución de los artículos 1.º al 15 de esta ley, y a este efecto queda autorizado para dictar las disposiciones necesarias.

Madrid 23 de Agosto de 1932.

El Ministro de Hacienda,
JAIME CARNER ROMEU

(B. 96.)

De la Colonia Escolar Codetana

Desde 1.º de Agosto se encuentra en Altea una Colonia Escolar compuesta de 26 niños y 25 niñas de Cocentaina, bajo la dirección del competente maestro de aquella población D. Plácido Ruiz, con quien colaboran muy eficazmente las maestras doña Dolores Rodríguez, doña Gloria Moneris y doña Rosalía Vicent y el joven maestro interino D. José Ferrer, estando encargado de la Administración D. Francisco Muedra.

Cuando aquellos niños del interior se vieron frente al mar, algunos por vez primera en la vida, su impresión fué muy grande; su júbilo, indescriptible. Unos, los más tímidos, huían a las más pequeñas olas; otros más atrevidos, llegaron a mojarse los pies y luego las piernas, alcanzando algunas salpicaduras a mojar sus delantales.

Respecto a la labor diaria que la Colonia realiza, es de completo acuerdo con los fines que persigue esta beneficiosa institución. Por la mañana: aseo, desayuno, trabajo intelectual consistente en redacción

Saliendo del baño

del diario, escribir a las familias, lecturas, explicaciones, etcétera; gimnasia y baño. Este es el momento que más disfrutaban los niños. Ya no le tienen miedo al mar, como el primer día, y algunos han aprendido ya a nadar.

Luego, la comida sana y abundante, nutritiva y reparadora de energías.

Por la tarde, excursiones a «La Olla», a la fuente del «Garroferet» y a distintos puntos de esta hermosa huerta. Estas excursiones, siempre instructivas; en un descanso de ellas, ligera merienda y algunas veces merienda-cena.

Con frecuencia entonan bonitas canciones infantiles, y siempre alegría y satisfacción en los risueños rostros de estas simpáticas criaturas.

ALTEA, al saludar a los pequeños colonos, les desea que su estancia en esta población les sea tan grata que no nos olviden y sientan la necesidad de volver en años sucesivos, rogándoles hagan extensivo nuestro cordial saludo a sus queridos profesores y a las dignas autoridades y pueblo todo de Cocentaina.

Oferta d'ensenyança religiosa

Escuelas y Colegios

de 1.ª enseñanza que reanudarán las clases para el curso 1932-1933, el día 15 del mes en curso

NIÑOS:

ESCUELA PARROQUIAL DE SAN NICOLAS

Director: Don Enrique Vidal Tormo
Plaza de la Compañía, 5

COLEGIO DEL ROSARIO

Director: Don José Rodrigo García
Azagador de la Torre, 32
(Carretera de Madrid)

COLEGIO DE SAN JOSE DE LA MONTAÑA

Director: Don José Climent Martínez
Calle del Almirante Cadarso, 21

COLEGIO SAN AGUSTIN

Director: Don José Soler Pla
Gran Vía de Ramón y Cajal, 49

ESCUELA PARROQUIAL DE SAN ESTEBAN

Director: Don José María Bayarri Lluch

NIÑAS:

COLEGIO DE ISABEL LA CATOLICA

Directoras: Doña Luisa y doña María
Piñón Belenguer
Calle de Luis Santángel, 18

COLEGIO DE SANTA ANA

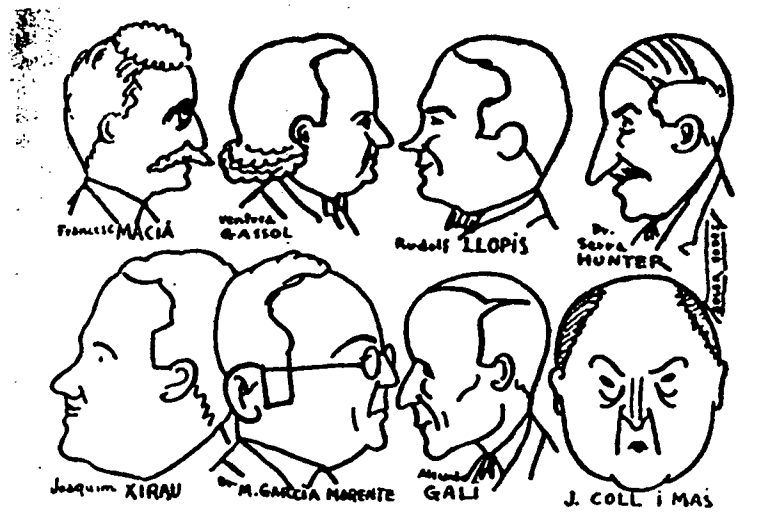
Directora: Doña Adela Bosch Catalá
Calle de Roterros, 17

COLEGIO DE LA INMACULADA

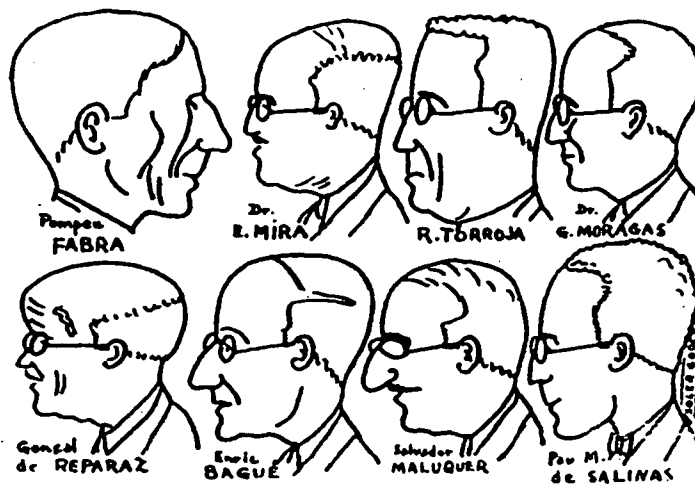
Directora: Doña María Soriano Olaso
Calle de Juan Lloréns, 28

Document 122

Assistents a l'Escola d'Estiu de Barcelona

Personalitats que intervingueren en la Setmana Final de l'Escola d'Estiu

Alguns professors de l'Escola d'Estiu

Font: *El Camí*, 28, 10-9-1932, p. 3.

Document 123

Construccions escolars. Condicions emissió Deute

L. 16 SEPTIEMBRE

EL PRESIDENTE DE LA REPUBLICA ESPAÑOLA,

A todos los que la presente vieren y entendieren, sabed:

Que las CORTES han decretado y sancionado la siguiente

LEY

Artículo 1.º Con aplicación a la ejecución del plan de construcción de Escuelas a que se refiere esta ley, se autoriza al Gobierno para emitir en una o varias veces Deuda del Estado, en las condiciones que se determina en los artículos siguientes.

Art. 2.º El valor nominal emitido no podrá exceder de la cantidad necesaria para obtener de su negociación 400 millones de pesetas, y en ningún caso rebasará la suma total de 20 millones.

Art. 3.º La Deuda cuya creación se autoriza tendrá la condición de amortizable. La amortización de los títulos comenzará transcurridos que sean los primeros diez años de la emisión, y habrá de realizarse en los quince siguientes, reintegrándolos a la par, por el sistema de anualidades iguales comprensivas de los intereses y de la amortización. La determinación de los títulos que deban amortizarse se realizará mediante público sorteo y su reintegro coincidirá con los vencimientos de intereses. El cuadro o cuadros de amortización se harán públicos, y en todo caso el correspondiente a cada serie de títulos se estampará al dorso de éstos.

El Estado se reserva el derecho de anticipar la amortización de estas obligaciones, siempre mediante el pago de su valor nominal. En el caso de amortización anticipada, si ésta no se extendiese a todas las obligaciones en circulación, los títulos que hayan de amortizarse serán determinados asimismo por sorteo.

Si la emisión se realizara en varias veces, la cantidad total destinada en cada caso a la amortización extraordinaria prevista en este párrafo se distribuirá entre las diversas emisiones en partes proporcionales al valor nominal de los títulos en circulación de cada una.

Si se estableciese alguna Caja de amortización en las condiciones determinadas en el artículo 119 de la Constitución de la República, no podrán reducirse los sorteos obligatorios ni en número ni en cuantía, cualquiera que fuere el volumen de las compras realizadas por la Caja, salvo siempre el caso de la amortización anticipada prevista en el párrafo anterior.

Art. 4.º Los títulos de la Deuda creada en virtud de esta ley tendrán la denominación genérica de Obligaciones del plan nacional de cultura y gozarán de todas las garantías, inmunidades y privilegios propios de las deudas del Estado. Atendida la condición de amortizables, se computarán por su valor nominal en toda clase de afianzamientos al Estado, a las Diputaciones provinciales, a los Ayuntamientos y a cualesquiera otras Corporaciones públicas o administrativas.

Art. 5.º El interés nominal por cada 100 pesetas de las obligaciones creadas por esta ley se fija, en cumplimiento de lo dispuesto en el párrafo primero del artículo 112 de la Constitución, en una cantidad igual al interés real que como promedio resulte de las cotizaciones de la Deuda perpetua interior al 4 por 100 en la Bolsa de Madrid en los treinta días hábiles inmediatos anteriores a la fecha de la propuesta del Ministro de Hacienda al Consejo de Ministros de autorizar la emisión o alguna de ellas, si la creación de la Deuda, atendidas las condiciones de la economía nacional, se hiciera en varias veces, reduciendo el dicho interés real en quince céntimos de peseta y redondeando el resto al cuartillo inmediato inferior.

Los intereses se pagarán por trimestre vencido, quedando autorizado el Gobierno para señalar en el acuerdo de emisión las fechas fijas de los vencimientos.

Estará asimismo autorizado el Gobierno para disponer la distribución de los títulos en series y el valor nominal de los de cada una.

Para determinar el interés real a los efectos de este artículo y del siguiente, se deducirán de las amortizaciones, por simple prorrateo, los intereses corridos hasta la fecha de cada una. No se descontará, en cambio, el importe de la contribución sobre las utilidades de la riqueza mobiliaria que grava los intereses, atendido que la dicha contribución habrá de gravar también los de nueva Deuda.

Art. 6.º En virtud de lo dispuesto en el párrafo segundo del artículo 112 de la Constitución, se autoriza al Gobierno para negociar las obligaciones cuya emisión ordena esta ley, en las condiciones que estime más conveniente a los intereses del Tesoro y de la economía de la Nación.

En virtud de esta autorización, el Gobierno podrá ceder directamente los títulos al Instituto Nacional de Previsión y a las Cajas generales de Ahorro sujetas al régimen legal del Estatuto de 21 de Noviembre de 1929. El precio de la cesión será, en cada caso, igual a su paridad matemática en la fecha de la transacción, computando aquella paridad al interés real de la Deuda perpetua interior al 4 por 100, según las cotizaciones en la Bolsa de Madrid en los diez días hábiles inmediatos anteriores a la fecha de la transacción. El cómputo del interés real se ajustará a lo prevenido en el último párrafo del artículo anterior; pero así en el dicho cómputo como en el de las paridades se hará entrar en cuenta el importe de la contribución sobre las Utilidades de la riqueza mobiliaria que grava los intereses de ambas Deudas.

El Gobierno podrá bonificar a las dichas entidades hasta 25 céntimos por cada 100 pesetas de valor nominal. Esta bonificación cesará desde que el Gobierno tenga conocimiento de la aparición de los títulos en el mercado. Se entenderá hecha esta aparición no solamente cuando fueran objeto de transacción en las Bolsas de Comercio, sino cuando conste de modo fehaciente a la Administración la existencia de operaciones de cambio de los dichos títulos. No se tendrán en cuenta a estos efectos ni harán cesar el régimen de bonificación las operaciones siguientes:

- a) Aquellas en que comprador y vendedor sean entidades de las referidas en este párrafo.
- b) Las aplicaciones de ahorro de los imponentes de las di-

chas entidades si el precio cargado por los títulos fuese determinado en forma análoga a la descrita anteriormente, pero sin bonificación alguna; y

c) La cesión, a los solos efectos de garantía de un préstamo, si el prestador fuese alguno de los Bancos privilegiados o Banco o Banquero inscrito.

Art. 7.º La cantidad máxima de Obligaciones de Cultura que el Gobierno podrá negociar en cada año, en virtud de la autorización del artículo anterior, será de 50 millones de pesetas nominales, reduciéndose esta cifra a 20 millones para el ejercicio de 1932.

Art. 8.º No podrá negociarse obligación alguna cuyos intereses y cuya amortización, en su caso, hubiesen de gravar un Presupuesto en curso, si el importe de los dichos intereses y amortización no tuviese cabida en los créditos a la sazón vigentes para estos servicios.

Art. 9.º Se concede un crédito de 200.000 pesetas, que se entenderá incluido en el Presupuesto de gastos del Estado para 1932, «Obligaciones generales», Sección 3.ª, en un capítulo adicionado entre el 14 y el 15, al que se imputarán los gastos que en ejercicio corriente ocasione la emisión y negociación de las Obligaciones de Cultura, sus intereses y la comisión al Banco de España por sus servicios.

Art. 10. Los productos que se obtengan de la negociación de la Deuda creada por esta ley lucirán íntegramente en la Cuenta de Presupuestos, con aplicación a un artículo que se insertará en el número 24, en el capítulo 5.º, Sección 5.ª, del Presupuesto de ingresos del Estado, con la denominación: «Producto de la negociación de Obligaciones del Plan Nacional de Cultura». Las cantidades correspondientes serán necesariamente formalizadas en las cuentas del mismo ejercicio en que se obtenga, a los efectos del artículo 12 de esta ley.

Art. 11. Se concede al Ministerio de Instrucción pública y Bellas Artes, para el ejercicio de 1932, un crédito de 20 millones de pesetas, que será incluido en el vigente Presupuesto de gastos del Estado, «Obligaciones de los Departamentos ministeriales», Sección 8.ª, capítulo 24, en un artículo, numerado el 3.º, concep-

to único, con la designación siguiente: «Obras del Plan general de Cultura».

Art. 12. Dentro siempre de la cifra que constitucionalmente en cada Presupuesto asignen las Cortes a este concepto de gastos, estos créditos no podrán ser aplicados sino hasta el límite que en cada momento represente la diferencia entre los productos obtenidos de la negociación de las Obligaciones de Cultura, desde el comienzo de la ejecución del plan a que se refiere esta ley, y los créditos desde entonces aplicados a este concepto de gastos, hasta igual momento.

Art. 13. Desde la fecha en que el Gobierno, en uso de la autorización de esta ley, emitiese Obligaciones del Plan Nacional de Cultura, cesará en cuanto a esta Deuda la suspensión ordenada por el Decreto de 1.º de Junio de 1931 de la obligación impuesta a las Cajas generales de Ahorro popular por el artículo 65 de su especial Estatuto de 21 de Noviembre de 1929, reduciéndose, sin embargo, al 20 por 100 la cifra del 40 contenida en aquella disposición.

Las Cajas quedarán relevadas parcial y temporalmente de esta obligación en los siguientes casos:

1.º Si el Gobierno acordara la cesión directa de los títulos en la forma prevista en el párrafo segundo del artículo 6.º de esta ley, cuando el Ministerio de Hacienda no satisficiera el pedido que aquella le dirija, entendiéndose que la exoneración de la Caja estará limitada a la parte del pedido que no fuere satisfecha.

2.º En todo caso, por acuerdo del Consejo de Ministros, a petición de la Caja interesada, en condiciones especialísimas, a propuesta conjunta y conforme de los Ministros de Trabajo e Instrucción pública. La liberación, en este caso, no podrá exceder de la mitad del contingente obligatorio, ni otorgarse por más de cuatro trimestres.

Art. 14. Para el cumplimiento de lo dispuesto en el artículo anterior, los Administradores legales de las Cajas generales de Ahorro harán trimestralmente, o en los plazos más cortos que estimen convenientes, los pedidos de Obligaciones al Ministerio de Hacienda.

Dentro de los primeros quince días de cada trimestre natural remitirán asimismo a dicho Ministerio certificación expresiva de las cantidades que les correspondiere invertir en el trimestre anterior, en cumplimiento de su obligación legal, y de los títulos que hubiesen adquirido por otros medios.

Toda falsedad cometida en las reclamaciones de pedidos o en las certificaciones a que se refiere este artículo será considerada como realizada en documento público, a los efectos de la aplicación del Código penal.

Art. 15. En tanto que el Ministro de Hacienda no los releve de esta obligación, los Agentes mediadores del comercio y los Notarios que interviniesen en alguna operación de cambio de Obligaciones de Cultura no exceptuadas en los apartados a) al c) del párrafo segundo del artículo 6.º, estarán obligados a ponerlo en conocimiento del respectivo Síndico o Presidente dentro de las cuarenta y ocho horas inmediatas siguientes a su intervención, y el Síndico o Presidente dará cuenta al Ministerio de Hacienda dentro de análogo plazo.

El Agente reservará los nombres de las partes, y el Síndico Presidente, el del Agente o Notario, mientras no fueren requeridos para manifestarlos por el Ministro de Hacienda o por autoridad competente.

El incumplimiento de las obligaciones impuestas en este artículo se castigará con multa de 250 a 2.500 pesetas, que impondrá el Ministro de Hacienda, sin perjuicio de la obligación de los culpables de resarcir al Tesoro del importe de las bonificaciones a que se refiere el artículo 6.º, realizadas indebidamente a causa de la omisión.

Disposición final. En todo lo no reservado especialmente al Consejo de Ministros o a los de Trabajo e Instrucción pública y Bellas Artes, competirá al Ministro de Hacienda la ejecución de los artículos 1.º al 15 de esta ley, y a este efecto queda autorizado para dictar las disposiciones necesarias.

Artículo adicional. De la cantidad máxima de Obligaciones de Cultura que se autoriza al Gobierno para negociar en el corriente ejercicio, con arreglo a lo dispuesto en el artículo 7.º, podrá el Ministerio de Instrucción pública y Bellas Artes destinar

hasta un 15 por 100 a la construcción, adaptación o terminación de los edificios dependientes de este Ministerio dedicados a la enseñanza. En los ejercicios sucesivos, este tanto por ciento será, como máximo, de diez.

Por tanto,

Mando a todos los ciudadanos que coadyuven al cumplimiento de esta ley, así como a todos los Tribunales y autoridades que la hagan cumplir.

San Sebastián diez y seis de Septiembre de mil novecientos treinta y dos.

NICETO ALCALA-ZAMORA Y TORRES

El Ministro de Hacienda,
JAIME CARNER ROMEU

(B. 105.)

Onteniente

NOTA ESCOLAR

El día 5 fué inaugurado el curso en el Colegio de la Concepción de esta ciudad, modelo de organización, con justicia reputado como uno de los mejores de la provincia.

El número de alumnos internos supera aún al del pasado curso, y por lo que toca al de externos, hijos de Onteniente que se han inscrito para recibir enseñanza en el colegio, es este año de sesenta, de los cuales hay trece de primer curso, siete del segundo, cinco del tercero, dos del cuarto, tres del sexto y los restantes de ingreso. Estos alumnos pertenecen a las más diversas clases sociales, pero a todos les une el deseo de saber que tiende entre ellos un lazo fraternal. Los alumnos externos gozan de enseñanza gratuita, disfrutando de un magnífico y confortable salón de estudios. El Colegio de la Concepción presta a Onteniente un señalado servicio, que sus hijos deben apreciar en todo lo que vale.

También ha comenzado sus tareas escolares el Patronato de la Juventud Obrera, con sus escuelas nocturnas para obreros y para obreras. La matrícula se espera alcance por lo menos a la del pasado curso, con sus 300 obreros y 250 obreras. Al frente de estas escuelas, en las secciones de obreros están don Rafael Abad y el Padre Eusebio Arbona, maestros nacionales, modelos de laboriosidad y competencia, dirigiendo las secciones femeninas doña Encarnación Gil, también maestra nacional de gran cultura, ayudada por distinguidas señoras de Onteniente. En estas escuelas se enseña gratuitamente Contabilidad, Geografía, Religión, Historia de España, Gramática y Dibujo. También Onteniente con el Patronato de la Juventud Obrera ve atendida la necesidad ineludible de educar a los obreros mejorando su nivel cultural.

Colonias Escolares "Pablo Iglesias"

La Comisión de Propaganda y recaudadora de fondos para el sostenimiento de las Colonias Escolares "Pablo Iglesias" y el Comité del Círculo Socialista del distrito de Ruzafa, situado en la calle Unión Ferroviaria (antes Doctor Moliner), número 43, bajo, en cooperación y de común acuerdo han organizado para mañana sábado, día 31 del corriente, a las 9'30 de la noche, y en el mismo local de dicho Círculo, una gran velada a beneficio de dichas colonias, con arreglo al siguiente programa:

Primero. — Concierto por un sexteto.

Segundo. — Conferencia sobre «Colonias Escolares», a cargo de nuestra camarada María de la Concepción Tarazaga, profesora y secretaria de la Escuela Normal Valenciana.

Tercero. — Intermedio por el sexteto.

Cuarto. — Ocupará la tribuna el camarada Juan Sapiña Camaró, catedrático y diputado socialista por Castellón, quien disertará sobre el siguiente tema: «El socialismo ante el presente momento político».

Quinto. — Sexteto.

Sexto. — Sorteo de varios regalos cedidos gratuitamente por varios compañeros y los Comités de otros Círculos de distrito. Bellas compañeras secundadas por algunas camaradas repartirán los números para este sorteo, a cambio de un donativo destinado a las Colonias Escolares.

Terminará la velada con la celebración de fin de año y entrada en el 1933, obsequiando el Comité distrital de Ruzafa a todos los concurrentes con las clásicas uvas.

Quedan invitados a esta velada todos los camaradas con sus familias, tanto de Valencia como de los pueblos, haciendo extensiva esta invitación a todos los simpatizantes del distrito de Ruzafa.

Notas. — A la entrada en el Círculo todas las compañeras que asistan serán obsequiadas por la Comisión y el Comité con bouquets de flor natural.

Valencia 28 de diciembre de 1932.
— La comisión.

Document 126

Despeses en Instrucció Pública (Capítol 10) per províncies. 1932

VII. Distribución proporcional, por capítulos, del presupuesto
Ayuntamientos de cada una de las pr

PROVINCIAS	CAPITULOS DEL PR								
	1.º	2.º	3.º	4.º	5.º	6.º	7.º	8.º	9.º
	Tanto								
Albacete.....	29.0024	0.7511	4.3743	7.3955	3.3814	16.5378	6.6163	8.3296	1.1533
Alicante.....	28.6151	0.8240	5.6957	8.1229	3.7842	10.8875	7.2064	9.8131	0.9911
Almería.....	30.0301	1.1667	4.5557	7.8179	3.0384	15.7833	9.9338	11.9552	0.8672
Avila.....	25.2120	0.9030	2.0904	6.2572	1.4374	16.8036	8.8114	11.4886	1.0498
Badajoz.....	25.5967	0.9653	4.6055	6.6808	2.0830	12.7608	5.9773	12.2410	2.7316
Baleares.....	23.1233	0.7728	6.2596	9.7024	4.1439	12.8292	9.7230	6.1566	0.9951
Barcelona.....	51.0012	0.4741	3.1344	7.3190	3.4528	8.2210	9.5199	3.4438	0.1571
Burgos.....	26.0366	2.8610	3.6435	8.2016	3.6509	15.4201	7.7114	9.9039	1.2061
Cáceres.....	25.5025	0.6903	3.6436	8.1268	1.0881	15.3741	7.8086	11.9675	2.2414
Cádiz.....	23.1959	0.8786	5.7372	5.6993	4.7410	7.5283	6.2503	7.9303	3.3653
Castellón de la Plana.....	22.6350	1.3113	5.7878	7.7839	2.6318	15.8581	9.6752	8.8037	0.8674
Ciudad Real.....	23.5290	1.1366	4.8348	9.2797	2.7443	12.1416	8.4409	9.5551	2.9353
Córdoba.....	29.4094	1.3076	5.2836	10.0319	3.1598	9.6138	6.5870	10.1188	1.4911
Coruña (La).....	29.8023	0.8486	4.8136	5.5515	6.0940	11.7828	8.4630	11.6576	0.4386
Cuenca.....	28.6985	0.8635	1.9013	10.4327	1.2822	20.2266	6.9089	12.3189	1.6552
Gerona.....	26.6684	0.8291	2.8845	9.5102	3.5617	15.0796	8.8200	7.9862	0.6420
Granada.....	31.4207	0.8328	5.4565	7.6355	4.4800	11.2638	9.7016	8.6634	1.1278
Guadalajara.....	27.6904	1.0707	1.9914	8.3065	1.3661	25.2728	7.7584	8.9655	0.5689
Huelva.....	26.3738	0.8740	5.1068	9.0273	6.1193	11.1934	8.1676	11.1214	1.3024
Huesca.....	30.7421	0.9002	2.1617	7.8815	2.5814	15.7044	9.0547	7.8708	1.0434
Juén.....	24.3418	1.1219	4.7016	7.6733	3.7546	12.9156	7.3669	12.3389	1.5370
León.....	30.4054	0.5987	3.4718	4.9147	4.6258	18.2075	8.2430	11.4131	1.6482
Lérida.....	22.9896	0.6317	2.6810	8.9683	1.0244	16.3043	12.7412	6.1941	0.9343
Logroño.....	30.2324	0.8331	5.5929	11.4995	2.2717	12.0538	8.3994	8.1302	0.7915
Lago.....	27.7803	0.3857	3.9300	4.0452	3.4918	17.4347	5.6983	16.5613	0.8314
Madrid.....	27.9283	0.2053	5.8936	15.1727	3.4176	9.6199	10.8383	5.3180	1.7891
Málaga.....	27.3620	0.7931	5.9858	7.9163	5.5207	10.6032	8.9907	10.4108	1.2500
Murcia.....	30.4600	0.9826	5.9165	7.9513	4.7614	11.3839	7.2776	9.5445	0.7880
Orense.....	34.6617	0.4049	3.2608	2.7075	3.3217	19.1801	5.9731	5.2160	1.0031
Oviedo.....	26.4265	0.7847	5.9617	8.0281	6.8703	9.0549	8.8329	5.6230	0.7252
Palencia (Las).....	23.0775	0.6442	2.3925	7.5645	4.3586	17.2387	10.8444	10.5752	1.3358
Palmas.....	22.2292	0.6801	7.6417	6.9459	1.6858	10.3830	11.1809	6.0672	1.1302
Pontevedra.....	26.5749	0.8932	5.7834	6.9681	4.8469	11.2607	7.8400	8.6047	0.9268
Salamanca.....	26.1623	0.6439	2.6078	8.7455	3.9270	16.0448	8.8110	11.1820	1.2565
Santa Cruz de Tenerife.....	32.4438	0.7497	6.1654	6.0025	5.7674	9.7476	7.8068	5.1509	2.7087
Santander.....	32.7189	0.6866	6.1742	7.3624	4.6436	10.5117	8.4895	7.1707	1.0154
Segovia.....	34.8359	1.2608	2.6820	5.1195	1.2703	14.3434	8.4245	5.9862	0.6341
Sevilla.....	33.3577	0.7863	6.0539	6.9330	5.3267	7.4235	9.7532	8.9789	1.0122
Soria.....	25.3641	0.9951	2.2806	5.2013	2.6893	21.9121	9.1893	10.3213	0.8040
Tarragona.....	24.9242	1.3374	5.3058	11.6453	1.6515	16.6640	10.0706	6.6037	0.8711
Teruel.....	22.7558	0.6758	2.9661	8.3984	3.1873	19.5197	8.3210	10.0369	0.8880
Toledo.....	25.2480	0.7556	3.7503	10.1505	2.1701	16.1917	9.1060	13.0275	1.0282
Valencia.....	29.3888	0.9377	5.0275	7.5418	4.1011	10.4633	10.0876	5.0109	1.0974
Valladolid.....	24.5514	0.8014	5.3724	6.8014	5.2279	13.2337	8.0071	9.1348	4.3191
Zamora.....	28.1453	0.5696	2.9588	6.6801	5.1736	19.8326	8.2478	9.8333	1.0580
Zaragoza.....	32.9381	0.6646	4.1748	6.0378	2.0955	11.0528	8.8295	7.2832	0.8054
TOTAL.....	32.0704	0.7327	4.6838	8.6038	3.7493	11.2244	8.9850	7.4399	1.2172

de gastos correspondiente a la totalidad de los
provincias. Año de 1932

ESUPUESTO DE GASTOS

10.º	11.º	12.º	13.º	14.º	15.º	16.º	17.º	18.º	19.º
por ciento.									
5,7680	11,1418	0,3600	1,8949	1,2597	0,0197	»	0,6546	1,2006	0,1590
6,3917	12,7921	0,0616	2,4574	0,3434	0,0616	0,0037	0,8768	1,0772	»
5,5376	4,0421	0,5157	1,1601	0,0045	0,0174	»	0,7808	1,6543	1,1392
4,5188	8,2886	3,1305	2,3343	4,2667	0,1805	0,0291	0,1214	2,4068	0,6699
6,6123	13,1998	0,3680	1,6839	1,2366	0,2704	0,0135	0,3156	1,9654	0,6925
8,0166	14,4301	0,0561	1,3224	0,5608	0,0428	0,0839	0,4578	1,3236	»
4,0448	8,4428	0,0285	0,2554	0,0304	0,0099	0,0003	0,0730	0,3735	0,0181
4,3611	10,6632	1,8970	1,5981	0,1444	0,0123	0,0210	0,0729	1,9853	0,6096
5,8868	12,5275	0,9124	1,2501	»	»	»	0,4950	2,3820	0,1033
5,7799	9,4600	0,4448	2,1211	12,2492	0,0178	»	0,2500	0,6186	3,7324
5,8080	14,3692	0,1269	2,3873	0,0894	0,0176	0,0363	0,3383	1,4508	0,0211
6,7623	13,5822	0,1690	2,3759	»	»	»	0,4900	1,4509	0,5724
7,5570	11,2836	0,1162	1,7496	0,6675	»	»	0,5539	1,0692	»
6,7352	11,4084	0,0962	0,7688	0,1974	0,0292	»	0,6694	0,4606	0,1828
5,6510	5,6554	0,3104	1,1796	0,2990	0,0246	0,0017	0,0840	1,5995	0,7070
5,6426	10,6151	0,3199	1,1709	2,2539	0,0367	0,0058	0,2489	2,1201	1,6044
6,3101	8,3196	0,1322	1,7366	0,1910	0,0638	»	1,0706	1,1354	0,4586
3,7384	5,7672	0,9261	2,8853	0,0120	0,2086	»	1,1332	2,1012	0,2228
6,0031	9,8862	1,3743	1,8130	0,0404	»	»	0,5297	1,0673	»
4,5804	10,3907	1,4818	1,7243	0,0928	0,4701	0,0421	0,4528	2,2626	0,5622
7,9396	12,2162	0,2749	1,9196	0,0290	0,1167	0,0121	0,3562	1,2546	0,1295
4,9800	6,3805	0,3343	1,0549	0,1503	0,0566	0,0634	0,5859	1,9957	0,8702
5,6373	14,1094	1,7141	1,2836	0,4376	0,1617	0,2074	0,2282	2,5956	1,1562
4,0729	9,9800	1,6190	2,3585	0,2380	0,0430	0,0025	0,3203	1,5613	»
6,4299	8,3127	0,2936	0,5197	1,4717	»	0,0070	2,0106	0,7961	»
6,1340	12,3281	0,1494	0,3333	0,0394	0,0023	0,0011	0,0103	0,6460	0,1739
7,4066	8,1518	0,6098	1,6944	1,7123	0,0028	0,0021	0,4011	1,0246	0,1619
7,3800	10,1159	0,5506	1,2558	0,0936	0,0178	0,0358	0,3802	1,1045	»
14,5914	4,4763	0,2178	0,8020	0,0402	0,1533	»	0,4859	1,2595	2,2447
8,4074	15,5475	0,1497	1,4708	1,1542	0,0621	0,0076	0,2703	0,6226	0,0005
2,8684	12,4615	1,6892	2,0122	0,0296	0,0375	0,0499	0,2230	2,0492	0,5481
10,6097	17,2270	0,0108	1,7912	0,2048	»	»	0,2538	1,7662	0,1925
9,2880	8,8832	0,7683	1,0803	5,3137	»	»	0,2557	0,6927	0,1094
4,6716	9,2073	1,7996	1,7111	0,0247	0,0982	0,0004	0,1930	1,8508	1,0625
10,7695	8,5648	1,0707	0,3353	1,1799	0,0037	0,0001	0,8555	0,6777	»
7,7057	9,6733	0,5169	1,1801	0,5313	0,0166	0,1959	0,1760	1,1242	0,1070
3,3600	9,2665	1,2755	2,7181	»	1,0658	»	6,0011	1,7563	»
6,0457	9,6207	0,0646	2,7481	0,0188	0,0788	»	0,3810	1,2468	0,1701
3,5052	8,3270	4,0338	2,9987	0,2893	0,0629	0,0162	0,1558	1,8098	0,0442
5,7597	9,6799	0,2777	1,8508	0,3367	0,0532	0,1275	0,3114	1,7433	0,7862
4,2491	8,5396	5,1244	2,7551	0,1762	»	»	»	1,9797	0,4269
4,5860	7,3099	0,2813	2,3870	0,0486	0,0275	»	0,2035	2,5115	1,2168
7,0030	15,0731	0,9760	1,0859	0,0831	0,0548	0,0037	0,0878	1,6493	0,3113
4,2165	13,5403	0,4868	1,8454	0,0109	0,0654	0,1074	0,1159	1,3386	0,8236
4,3836	5,9943	0,8610	1,5935	0,4293	0,0866	0,1671	0,2059	2,1712	1,6084
4,5359	12,2096	2,6810	2,0298	2,4174	0,0380	0,0528	0,4355	1,2010	0,5173
5,9363	10,7062	0,5310	1,2805	0,9194	0,0502	0,0160	0,3290	1,1056	0,4193

Presupuestos municipales

Font: Institut Nacional d'Estadística. Anuari Estadístic d'Espanya. 1932.

Instituciones complementarias a l'escola, per províncies. 1932

III. Instituciones complementarias de la Enseñanza

PROVINCIAS	CLASES COMPLEMENTARIAS										INSTITUCIONE	
	Número de clases.			Matriculados.			Asistencia media en el curso.			Número de contines.	Niños que gozan de	
	Para varones.	Para hembras.	En total.	Número.		En total.	Número.		En total.		De varones.	De hembras.
				De varones.	De hembras.		De varones.	De hembras.				
Alava.....	1	»	1	10	»	10	4	»	4	6	170	165
Albacete.....	»	»	»	»	»	»	»	»	»	2	96	100
Alicante.....	3	»	3	96	»	96	70	»	70	15	312	317
Almería.....	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Avila.....	»	»	»	»	»	»	»	»	»	10	225	188
Badajoz.....	2	»	2	52	»	52	42	»	42	11	613	537
Baleares.....	2	»	2	153	»	153	8	»	8	2	96	42
Barcelona.....	33	65	98	706	995	1 701	602	821	1 423	20	2 513	1 313
Burgos.....	»	»	»	»	»	»	»	»	»	2	72	78
Cáceres.....	2	»	2	61	»	61	46	»	46	32	762	728
Cádiz.....	»	1	1	121	»	121	»	»	»	7	353	268
Castellón de la Plana.....	23	16	39	143	16	159	121	16	137	4	60	60
Ciudad Real.....	»	»	»	»	»	»	»	»	»	12	752	448
Córdoba.....	»	»	»	»	»	»	»	»	»	2	89	95
Coruña (La).....	7	»	7	125	»	125	80	»	80	2	177	213
Cuenca.....	»	»	»	»	»	»	»	»	»	4	100	100
Gerona.....	1	1	2	21	7	28	18	7	25	1	50	50
Granada.....	»	7	7	»	32	32	»	32	32	53	1 043	954
Guadalajara.....	»	1	1	6	»	6	»	»	»	6	601	484
Gulpiúzcoa.....	33	26	59	1 183	611	1 794	1 052	593	1 645	9	921	833
Huelva.....	1	»	1	12	»	12	»	»	»	8	125	100
Huesca.....	2	»	2	»	»	»	»	»	»	5	80	73
Jaén.....	»	»	»	»	»	»	»	»	»	6	1 100	330
León.....	»	2	2	»	66	66	»	42	42	»	»	»
Lérida.....	37	6	43	91	45	136	76	24	100	1	13	12
Logroño.....	»	1	1	16	»	16	»	»	»	2	110	110
Lugo.....	»	»	»	»	»	»	»	13	13	2	50	50
Madrid.....	»	2	2	42	»	42	»	33	33	2	104	62
Málaga.....	»	»	»	»	»	»	»	»	»	2	200	200
Murcia.....	1	»	1	18	»	18	15	»	15	2	»	»
Navarra.....	9	»	9	»	»	»	79	»	79	3	»	»
Orense.....	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	25	25
Oviedo.....	»	2	2	72	»	72	»	72	72	8	173	188
Palencia.....	1	»	1	48	»	48	48	»	48	1	67	66
Palmas (Las).....	4	»	4	177	»	177	138	»	138	1	»	»
Pontevedra.....	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1	50	56
Salamanca.....	»	»	»	»	»	»	»	»	»	9	»	»
Santa Cruz de Tenerife.....	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Santander.....	1	1	2	40	40	40	»	35	35	14	341	372
Begovia.....	1	1	2	28	12	40	6	2	8	6	86	187
Sevilla.....	9	33	42	158	842	1 000	137	745	882	5	264	232
Soria.....	1	1	2	36	38	74	27	34	61	1	74	48
Tarazona.....	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Teruel.....	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Toledo.....	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Valencia.....	32	42	74	857	892	1 749	701	727	1 428	14	416	478
Valladolid.....	»	1	1	»	66	66	»	61	61	3	135	120
Vizcaya.....	»	»	»	»	»	»	»	»	»	23	1 103	1 121
Zamora.....	»	»	»	»	»	»	»	»	»	5	110	125
Zaragoza.....	2	3	5	751	613	1 364	661	527	1 188	13	276	368
TOTAL.....	207	212	419	4 726	4 532	9 258	1 362	1 372	2 734	332	13 907	11 296

(1) No se tienen los datos de la clasificación por sexo.—(2) No se tiene el dato.

primaria, por provincias.—Año de 1932

S COMPLEMENTARIAS

CANTINAS								NUMERO						
ellas.	Colonias.							De roperos.	De maternidades.	De sociedades.		De Bibliotecas.		
	Número.			Número de colonos.						De Amigos de la escuela.	Antiguos alumnos.	Fijas.	Circulantes.	De otras.
	En total.	De niñas.	Mixtas.	En total.	Varones.	Hombres.	En total.							
335	1	1	1	3	66	70	136	4	140	4	1	34	6	2
196	4	2	10	16	690	548	1 238	3	5	10	13	13	13	2
629	4	2	10	16	690	548	1 238	3	10	10	13	13	13	1
413	1	1	1	3	66	70	136	4	140	4	1	34	6	2
1 150	27	27	104	158	1 262	1 170	2 432	12	29	2	2	29	22	1
138	8	5	1	14	262	170	432	12	44	1	1	26	11	1
3 826	27	27	104	158	2 945	2 938	5 883	133	133	13	12	96	35	6
150	1	1	1	3	25	25	50	1	63	1	1	39	23	3
1 490	2	2	2	6	58	58	116	5	62	1	2	55	38	5
621	2	2	4	8	545	445	990	6	22	5	1	15	3	3
120	1	1	1	3	54	54	108	2	22	1	1	37	17	2
1 200	2	2	2	6	70	56	126	10	56	2	3	22	1	1
184	1	1	1	3	46	46	92	4	3	1	1	12	3	1
390	2	2	1	5	129	86	215	3	21	3	1	10	24	1
200	1	1	1	3	23	23	46	3	61	22	1	39	20	1
100	2	2	3	7	163	141	304	1	69	1	1	55	10	1
1 997	3	3	3	9	309	258	567	2	304	2	1	64	4	1
1 085	3	3	3	9	115	96	211	16	18	1	1	48	25	1
1 754	1	1	1	3	368	368	736	1	10	1	1	8	6	1
225	1	1	1	3	55	75	130	4	10	1	1	23	24	1
153	1	1	1	3	80	74	154	3	197	1	1	54	44	1
1 430	1	1	1	3	63	63	126	7	15	1	1	99	20	1
25	1	1	1	3	50	30	80	4	269	3	3	60	12	2
220	5	5	5	15	63	63	126	1	123	1	1	21	12	2
100	1	1	1	3	50	30	80	1	1	1	1	7	2	1
166	4	4	4	12	142	139	281	6	22	1	1	38	20	1
400	2	2	4	8	87	85	172	1	2	1	1	7	2	1
(1) 990	6	6	6	18	240	160	400	8	5	1	1	43	17	1
50	3	3	3	9	55	55	110	5	27	1	1	13	17	1
361	5	4	6	15	371	198	2 569	13	65	5	4	38	64	1
133	1	1	1	3	47	33	80	1	1	1	1	2	3	1
106	4	4	4	12	100	100	200	1	19	1	1	3	3	1
(1) 1 044	2	2	1	5	285	252	537	2	1	1	1	4	11	3
713	(2)	(2)	3	7	70	70	140	4	10	2	1	7	3	1
273	3	3	3	9	143	143	286	6	41	1	1	9	6	1
496	1	1	1	3	18	14	32	1	28	6	3	55	15	2
122	2	2	3	7	512	514	1 026	8	63	1	10	65	32	2
894	1	1	1	3	20	20	40	1	27	1	1	17	9	1
255	1	1	2	4	140	140	280	1	59	1	1	33	21	1
2 224	11	9	15	35	1 522	1 437	2 959	6	69	1	1	15	15	1
235	2	2	4	8	256	256	512	6	41	7	2	56	23	10
235	6	6	6	18	322	326	648	3	224	10	1	23	8	1
644	1	1	1	3	15	15	30	1	40	2	1	12	23	1
27 237	81	73	116	273	11 804	10 992	23 155	187	191	3	4	38	38	60

Enseñanza primaria

Document 128

Pressupostos municipals d'Instrucció Pública. Percentatges. 1932

	Percentatge (%)	Milers de pessetes
Alacant	6'3917	1.098'4
Castelló	5'0089	542'5
València	7'0039	3.642'5
Pais Valencià		
	6'4015	5.283'4
Estat espanyol	5'9363	55.343'4

Font: Institut Nacional d'Estadística. Anuari Estadístic d'Espanya. Extret de Pressupostos Municipals. Distribució proporcional per capítols, del Pressupost de Despeses corresponents a la totalitat dels Ajuntaments, per províncies. 1932. Capítol 10, Instrucció Pública.

Document 129

Augment dels pressupostos municipals d'Instrucció Pública. 1925-32

Resumen de los presupuestos municipales

Gasto

AÑOS	Obligaciones generales.	Representación municipal.	Vigilancia y seguridad.	Policia urbana y rural.	Reclamación.	Personal u material de oficinas.	Salubridad e higiene.	Eneficiencia.	Asistencia social.
------	-------------------------	---------------------------	-------------------------	-------------------------	--------------	----------------------------------	-----------------------	---------------	--------------------

a) Cifras absolutas (En

1925-1926.....	191 914	4 537	30 260	51 740	26 059	80 890	65 928	44 429	4 945
1927.....	210 794	5 693	32 994	56 389	28 301	83 899	71 229	56 046	4 925
1928.....	231 492	5 883	33 788	57 924	29 216	84 812	75 393	48 555	5 017
1929.....	256 730	6 701	36 286	60 347	30 442	87 227	78 553	51 248	5 091
1930.....	281 886	7 148	37 423	66 307	31 326	93 973	78 938	56 194	5 623
1931.....	287 432	6 473	38 561	70 910	32 294	101 064	77 228	60 638	6 495
1932.....	298 988	6 831	43 666	80 212	34 955	104 643	83 766	69 362	11 348

b) Números

1925-1926.....	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1927.....	109,8	125,5	109,0	109,0	108,6	103,7	108,0	126,1	99,6
1928.....	120,6	129,7	111,7	112,0	112,1	104,8	114,4	109,3	101,4
1929.....	133,8	147,7	119,9	116,6	116,8	107,8	119,4	115,3	103,0
1930.....	146,9	157,5	123,7	128,2	120,2	116,2	119,7	126,5	113,7
1931.....	149,8	142,7	127,4	137,1	123,9	124,9	117,1	136,5	131,2
1932.....	155,8	150,5	144,3	155,0	134,1	129,4	127,1	156,1	229,5

ordinarios, por capítulos. (Conclusión)

8

Instrucción pública	Obras públicas.	Montes.	Fomento de los intereses comunitarios.	Servicios municipales.	Mancomunidades	Entidades menores	Agrupación forzosa del municipio	Imprevistos.	Reservas.	En total.
millars de pesetas)										
31 317	89 473	2 933	9 713	763	500	348	4 713	8 819	6 407	655 688
35 460	83 057	3 848	10 935	2 241	821	174	2 651	9 757	5 345	704 559
36 829	82 969	4 081	11 735	1 271	954	193	2 750	10 310	6 723	729 895
38 871	85 842	4 193	13 109	3 641	1 093	280	2 906	10 318	6 522	779 400
41 534	85 098	4 487	13 219	4 395	1 217	268	3 314	10 144	4 978	827 472
43 104	86 835	4 483	13 228	7 137	596	168	2 986	9 842	4 729	854 193
55 343	99 813	4 950	11 938	8 571	468	149	3 068	10 307	3 909	932 287
Índices										
100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
113,2	92,8	131,2	112,6	293,6	164,1	50,1	56,2	110,6	83,4	107,5
117,6	92,7	139,1	120,8	166,5	190,7	55,4	58,3	116,9	104,9	111,3
124,1	95,9	143,0	135,0	477,0	218,5	80,5	61,7	117,0	101,8	118,9
132,6	95,1	153,0	136,1	575,7	243,3	77,1	70,3	115,0	77,7	126,2
137,6	97,1	152,9	136,2	934,9	119,2	48,2	63,3	111,6	73,8	130,3
176,7	111,6	168,8	122,9	1122,8	93,6	43,0	65,1	116,9	61,0	142,2

Font: Institut Nacional d'Estadística. Anuari Estadístic d'Espanya. 1925-32.

Document 130

Augment de les despeses municipals en Instrucció Pública. 1925-32.

	Milers de pessetes	Nombres índex
1925-26	31.317	100
1.927	35.460	113'2
1.928	36.829	117'6
1.929	38.871	124'1
1.930	41.534	132'6
1.931	43.104	137'6
1.932	55.343	176'7

Font: A partir de les dades de l'Institut Nacional d'Estadística. Anuari Estadístic d'Espanya. Pressupostos municipals. Resum dels pressupostos municipals ordinaris (a nivell estatal), per capítols. (Conclusió). Instrucció Pública.

Document 131

Mestres valencianistes a l'Assemblea de Maestros de Levante

Un grup de mestres valencianistes després del banquet a Carles Salvador, a Castelló

Font: *El Camí*, 44, 7-1-1933, p. 5.

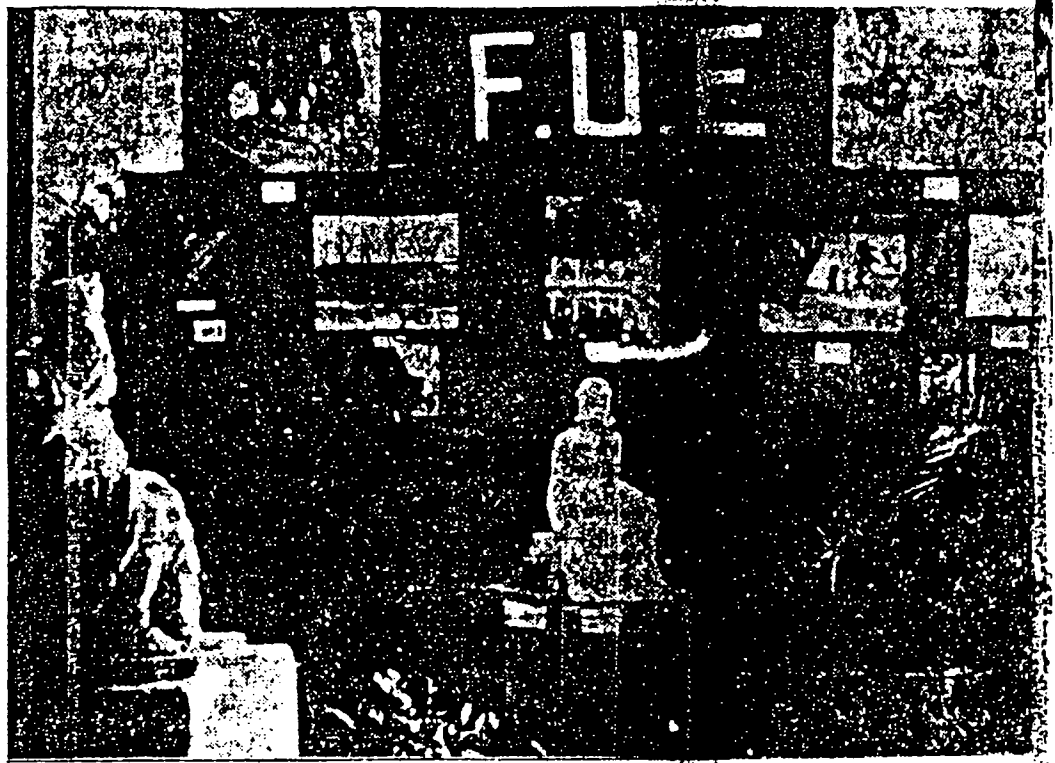
Document 132

Activitats de la *FUE* de Magisteri

LOS ALUMNOS QUE RECIBEN SUS ENSEÑANZAS EN LA ESCUELA POPULAR ORGANIZADA POR LA F. U. E. MAGISTERIO

ASPECTO DE UNA DE LAS EXPOSICIONES DE ARTE ORGANIZADAS POR LA F. U. E. DE VA-
LENCIA

Font: *El Mercantil Valenciano*, 22.522, 4-2-1933, p. 4

Document 133

Activitats de la *FUE* de Magisteri

ATLETAS DEL EQUIPO FEMENINO DE LA F. U. E. MAGISTERIO, QUE TOMO PARTE EN EL FESTIVAL CELEBRADO EN MESTALLA A BENEFICIO DE LOS OBREROS PARADOS

Font: *El Mercantil Valenciano*, 22.523, 5-2-1933, p. 4.

Atenció, mestres valencianistes

Tasca a fer en les escoles

Amb motiu de les Jornades Pedagògiques de Castelló, alguns dels companys adherits al "Grup de Mestres Valencianistes" es reuniren diverses vegades i fruit d'aquelles converses fou l'acord d'un pla de treball escolar per a tot el temps que resta de curs.

El pla es reduïx a la iniciació d'escriptura valenciana a les nostres escoles nacionals o particulars. Consta de tres graus o etapes: Vocabulari, Frases i Redacció.

Vocabulari. — El mestre demanarà als seus alumnes una o més vegades a la setmana una llista de 25 noms substantius o adjectius o verbs, etc., escrits en valencià i al costat de cada paraula valenciana farà escriure la corresponent castellana. Exemples:

taula = mesa.

llit = cama.

córrer = correr.

pujar = subir.

roig = rojo.

blau = azul.

Estos exercicis intervinguts ortogràficament per el mestre, seran conservats en l'escola per al moment de l'exposició de fi de curs. Amb ells els mestres trencaran el gel, la Inspecció trobarà un interessant medi de guany de vocabulari castellà i els infants començaran d'escriure en la nostra llengua.

Frases. — En la segona etapa es prendran les paraules del vocabulari valencià i a base d'elles els infants redactaran frases. Exemple: *El gat ja no puja al llit. Tenia el dinar damunt la taula. El cel és blau...* Etc.

Els exercicis d'esta segona etapa quedaran aiximateix en l'escola després d'haver-los intervingut ortogràficament pel mestre.

Redacció. — Els mestres saben que els infants només redacten bé allò que bé saben. Per això no res millor per a una primera etapa de redacció valenciana que els contes populars; és a dir, els contes folklòrics, aquells contes que els infants aprenen en casa, vora el foc, de llavis de la mare, de l'agüelo o bé d'un altre infant. Tots els xics ne saben i tots senten goig en narrar-los. El del *Sigronet*, el de la *Raboselà*, el de *Blancancus* i cent més...

El mestre demanarà: *Un conte*. I els infants l'escriuran. Hi haurà incorreccions ortogràfiques, sintàctiques, castellanismes... Tan-se-val. El mestre els corregirà amorosament. I els retocarà per a què cada petit autor els còpie. Una vegada copiats i signats (nom i edat, població, de l'infant) i amb el Vist i Plau del mestre seran enviats al company de Càlig (Castelló) senyor Joan M. Borràs Jarque, qui és notable folklorista, el qual replegarà, estudiarà i guardarà per a l'exposició de treballs escolars en valencià que podria fer-se en València durant la pròxima "Setmana Cultural".

A més, colleccionant estos treballs poden ser el fons d'un llibret de folklore.

Els objectius, puix, són diversos. Espèrem que els companys adherits es posen totseguit a la tasca i que aquells que encara no han enviat llur adhesió ens l'envien i vullguen ajudar-nos en la valencianisació de les nostres escoles.

CARLES SALVADOR

Benassal.

Notes gramaticals
Curset
d'Ortografia

LLIÇÓ II

Accentuació gràfica.

1. L'accent gràfic és de dues maneres: accent *greu* (*cantaràs*), que va d'esquerra a dreta sobre la vocal tònica. I accent *agut* (*músic*), que va, sobre la vocal, de dreta a esquerra.

Quan la *a*, la *e* oberta i la *o* oberta s'han d'accentuar, ho hem de fer amb l'accent greu: *revàlida*, *Bèlgica*, *còpia*.

Quan la *u*, la *i*, la *e* tancada i la *o* tancada s'han d'accentuar, ho hem de fer amb l'accent agut: *únic*, *aní*, *corrèu*, *falcó*.

2. No totes les paraules s'accentuen gràficament. Duen accent gràfic:

a) Les *polisíl·labes agudes* que acaben en alguna de les dotze terminacions següents: *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, *as*, *es*, *is*, *os*, *us*, *en*, *in*, en què la *i* o la *u* no formen part d'un díftong. Exemples: *amirà*, *vindrà*, *torni*, *balcó*, *algú*, *fugiràs*, *francès*, *pastís*, *capciós*, *fartús*, *encén*, *Pequín*.

b) Les *planes* que no acaben en les dotze terminacions abans dites. Exemples: *cònsol*, *epíleg*, *exàmens*, *paràgraf*, *passariu*.

c) Totes les paraules *esdrúixoles*. Exemples: *hipòtesi*, *fàbrica*, *clemència*.

Exercici primer. De totes les paraules que van accentuades, algunes indegudament, llevar els accents sobrers i fer amb elles tres llistes: 1, agudes; 2, planes; 3, esdrúixoles:

cànoi, *múica*, *còrda*, *boïneta*, *València*, *aire*, *glòria*, *mòbil*, *sèrie*, *baràna*, *Jordà*, *Autònia*, *futúr*, *cànter*, *panís*, *fèl·lig*, *humitá*, *bòlid*, *càpsa*, *capítol*, *ar-*

dua, *violència*, *tèbi*, *trencorà*, *meséll*, *ningú*, *salút*, *veïnàt*, *reïna*, *Paris*, *mà-nec*, *mànega*, *pujól*, *llàpis*, *entèn*, *anglès*, *Maria*, *constància*, *paròt*, *silenciós*, *càsta*, *vila*, *llençol*, *sabòtes*, *menjànt*, *Salomó*, *bisturí*, *Còsmè*, *mañubre*, *villa*, *sòla*, *hòme*, *Ramón*, *advertieu*, *cautà*, *estimàvem*, *titòt*, *àngels*, *morint*, *crimen*, *crimens*, *lletèrda*, *rojó*, *dútra*, *cantarà*, *cantaràn*, *mèlta*, *dia*, *Madrid*, *vestia*, *bèstia*, *múltiple*, *ansiam*, *insistirém*, *Túria*, *escollàvem*, *màca*, *espigol*, *espigolàvem*, *espigolarém*, *espigolaríem*.

Exercici segon. Copiar les paraules següents i posar els accents que calga:

aflicció, *almívar*, *aniras*, *cayriat*, *Rosa*, *ningu*, *pasadis*, *voldra*, *estimar*, *compri*, *corco*, *equivalència*, *esgotat*, *pendol*, *fisiològ*, *econòmic*, *penal*, *bagia*, *ferrus*, *accessori*, *frances*, *acon-solar*, *grandios*, *encen*, *clemència*, *es-plin*, *hidrofob*, *demència*, *arab*, *mar-*, *carrec*, *taula*, *centigrad*, *avíd*, *contra-prova*, *telegraf*, *govern*, *esglai*, *catalog*, *acetilen*, *facil*, *cami*, *camins*, *atom*, *dia-*, *fan*, *sabo*, *telefon*, *epoca*, *indec*, *ar-*, *boiros*, *superflua*, *atlas*, *licit*, *memora*, *complan*, *cadaver*, *harmonium*, *rioc*, *intelligència*, *respon*.

CARLES SALVADOR

Fitxa model d'orientació professional

La orientación profesional y la escuela

HOJA PAIDOLÓGICA Serie ... Núm. ...
 del alumno ... nacido el ... de ... de 19... en ... provincia de ... in-
 gresado el ... de ... de 19...

DATOS ANTROPOMÉTRICOS

MEDIDAS DIRECTAS					VALORES CALCULADOS				
Talla en m/m.	Talla sentado	Braza	Perímetros torácicos		Peso gramos	Amplitud respiratoria	Índice vital	Robustez	Corpulencia
			Máximo	Mínimo					

Fecha de las observaciones

1.ª ... 2.ª ... 3.ª ... 4.ª ... 5.ª ... 6.ª ...

NOTAS PSICOPEDAGÓGICAS

Atención	Memoria	Juicio	Sensibilidad	Carácter	Moralidad

Observaciones .....

NOTAS ESCOLARES

Grado de instrucción que posee al ingreso en la escuela .....
 Calificación anual en las siguientes materias:

	Año 1.º	2.º	3.º	4.º	5.º	6.º
LINGÜAJE						
Lectura						
Ortografía						
Redacción						
Gramática						
Escritura						
Dibujo libre						
Idem profesional						
TRABAJO MANUAL ..						
Geografía						
Historia						
CÁLCULO MENTAL ..						
Problemas						
Aritmética						
Geometría						
Ciencias naturales						
TRABAJO LIBRE						
Idem de cooperación						
Disciplina						
ESCOLARIDAD						

A la salida de la escuela:

¿Tiene alguna aptitud especial? ...

¿Qué quiere ser el alumno? ...

El maestro opina que por sus condiciones este alumno podría ser ...

Postulació per les colònies escolars

El Día de la Colonia Escolar

Antes de ser se celebró en nuestra capital el Día de la Colonia Escolar, desarrollando una simpática iniciativa que debe prosperar y repetirse todos los años.

Las Colonias Escolares — estamos hartos de repetirlo — desempeñan una misión social de incalculable importancia. El amor al niño es una

de Montecolivete; Parroquial; Rondalla de «Lo Rat-Penat»; Ateneo Musical, del Grao; las de la Casa de Beneficencia y Misericordia; dos bandas militares y las de cornetas y clarines de caballería y artillería, interpretaron escogidas composiciones que ante las diferentes mesas presididas por las señoras de

propio. Y a la sombra de cada tienda que nos obliga a todos, se preparan los hombres sanos, útiles y optimistas de mañana.

La fiesta fué organizada por la Federación de Colonias Escolares.

Por la mañana constituyéronse mesas en distintos sitios de la población.

Tomaron parte en el altruístico acto las siguientes Sociedades:

Círculo Progresista, Casa de la Democracia, Sociedad Coral «El Nacional», Acción Republicana, Ateneo Regional, Patronato Juventud Obrera, Escuela de Puericultura, Asociación de Maestros Nacionales, Casa del Pueblo Radical, Partido Republicano Radical Socialista, Peña Caridad, Ateneo Mercantil, Empresarios de Espectáculos, Círculo Socialista, Dependencia Mercantil, Derecha Regional, Estudiantes de la F. U. E., Asociación de Ferroviarios, Círculo Marítimo y otras.

Numerosas señoritas y jóvenes postularon durante toda la mañana. Las bandas Unión Musical, de Valencia; Centro Instructivo Musical,

Un grupo de señoras de la ciudad instalaron un puesto de recaudación en el chaflán de la casa de las Uercas.

Cooperaron también al acto los Exploradores de la agrupación de Valencia.

Todos los que recogían donativos llevaban sus correspondientes diplomas.

Por la tarde se efectuaron conciertos en los teatros, cine, plaza de Toros y en el campo de Mostalla.

En el Grao también se celebró la fiesta con gran entusiasmo y esplendor, instalándose una mesa peñonera en la calle de la Libertad, frente al Círculo Marítimo, realizando la colecta las hijas de muchos socios y representaciones de todas las comisiones femeninas de fallas.

Aménizó el acto la banda del Ateneo Musical del Puerto.

Los organizadores de tan noble fiesta y todos cuantos en ella intervinieron merecen gratitud y estímulo por el humanitario fin que inspiró sus actos.

UNA BELLISIMA POSTULANTE «ASALTANDO» A VARIOS SOLDADOS DE AVIACION, DURANTE LA FIESTA PRO-COLONIAS ESCOC. LA RES VERIFICADA EL DOMINGO EN NUESTRA CIUDAD

Font: *El Mercantil Valenciano*, 22.607, 16-5-1933, p. 6.

Document 138
 Nombre d'escoles

ESCOLES NACIONALES D'ENSENYAMENT PRIMARI (*)

Escoles	Existents	Per crear	Tot plegat
Alacant	565	603	1.168
Castelló	453	292	745
València	1.556	1.555	3.111
País Valencià	2.574	2.450	5.024
Estat espanyol	35.989	23.435	59.424

X 100 escoles			
Alacant	48'37	51'63	100
Castelló	60'81	39'19	100
València	50'01	49'99	100
País Valencià	53'06	46'93	100
Estat espanyol	60'56	39'44	100

X 1000 habitants			
Alacant	1'02	-	2'11
Castelló	1'42	-	2'34
València	1'49	-	2'98
País Valencià	1'31	-	2'47
Estat espanyol	1'50	-	2'48

(*) El nombre d'escoles creades per la República des del 31 de juliol de 1.931 al 31 de març de 1.933 fou de 9.620.

Font: A partir de les dades de l'Institut Nacional d'Estadística . Anuari Estadístic d'Espanya. Instrucció Primària. Diversos anys.

Document 139

Creació de biblioteques al País Valencià. 1932-33

Alacant.-

Aduanas del Mar, Albatera, Alcoy (2), Alfafara, Alicante (2), Altea (3), Altea la Vieja, Los Ángeles, Aspe, Benejúzar, Benialí, Beniarbeig, Benidorm, Benimantell, Benisa (2), Biar, Bigastro, Boqueres, Calpe, Callosa de Ensarriá, Campello, Campo de Mirra, Cañada-Villena, Capnegret, Concentaina, Daimés, Elche, Elda, Facheca, La Florida, La Hoya, Isla de Tabarca, Jávea (2), Jijona, Miraflor, Monforte del Cid, Monóvar (2), Muro de Alcoy, La Murada, Ondara, Orihuela, Parcent, Pego (2), Perleta, Petrel, Pinoso, Rafal, Redován, Salinas, San Antonio, San Juan de Alicante, Santa Pola, San Vicente del Raspeig (2), Sax, Sella, Torremanzanas, Torrevieja, Vall de Alcalá, Villajoyosa (4), La Zafra.

Castelló.-

Alcora, Almazora, Artana (2), Ayódar, Barracas, Burriana, Castellón (6), Cedraman, Cuevas de Vinromá, Chert, Gérica, Grao de Burriana, La Jana, Mascarell (2), Nules (4), Rosell, San Juan del Moró (2), Santa Ona, Torre-Embesora (2), Traiguera, Vall d'Alba, Vall de Uxó, Villareal (3), Vinaroz (2).

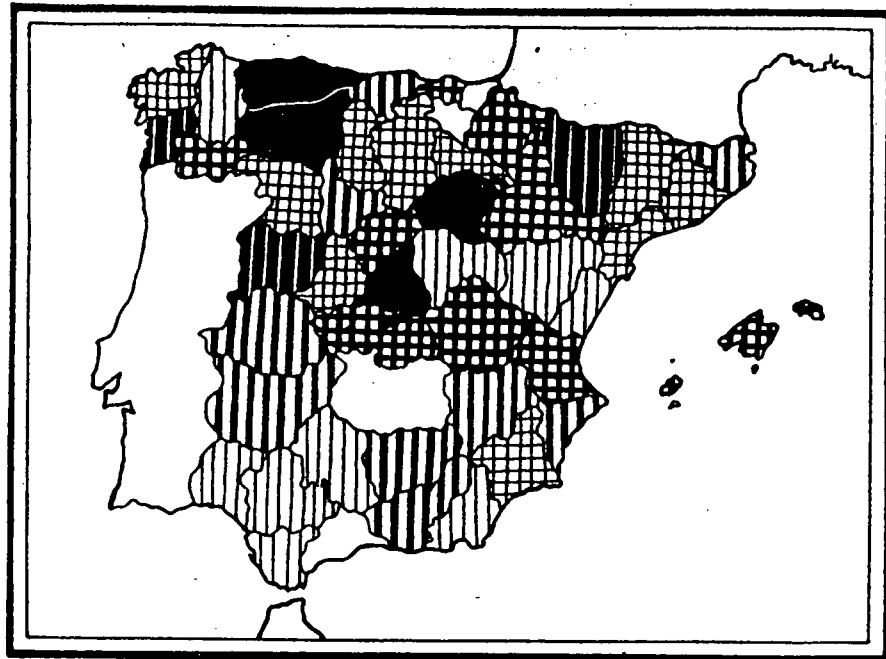
Valencia.-

Albal, Alborache, Alfara del Patriarca, Alfarrasí, Algimia de Alfara, Valdovar, Barig, Benetuser, Beniatjar, Benifairó de les Valls, Benifayó, Benimodo, Benisanó, Buñol (2), Campo Arcís, Camporrobles, Carcagente, Carlet, Casa Eufemia, Casas Altas, Casas Bajas, Casas del Rio, Casas de Pradas, Castielfabid, Chelva, Casas de Utiel, Cheste, Cruz Cubierta, Cuart de les Valls, Cuart de Poblet, Cuevas de Utiel, Cullera, Dos Aguas, Faura, Fortaleny, Foyos, Fuenterrobles, Gestalgar, Godelleta, Guadasuar, Jaraguas, Jarafuel, Játiva, Liria, Macastre, Mannel, Mas de Jacinto, Meliana, Mogente, Moncada, Las Monjas, Monserrat, Monteolivete, Navarres, Oliva, Onteniente, Paiporta, Paterna (2), Pedralba, Pinedo, Pinet, El Pontón, Puebla de San Miguel, Puebla de Vallbona, Real de Gandía, Requena, Rocafort, Salem, Silla, Sinarcas, Torre Baja, Torquemada, Torre de Cerdá, Tuéjar, Turis, Utiel, Valencia (5), Venta del Moro, Villanueva de Castellón, Villar del Arzobispo.

Font: Transcripció toponímica dels pobles tal com apareix al *Patronato de Misiones Pedagógicas*, 1934, pp. 162-83.

Document 140

Biblioteques creades per províncies. 1932-33. Mapa

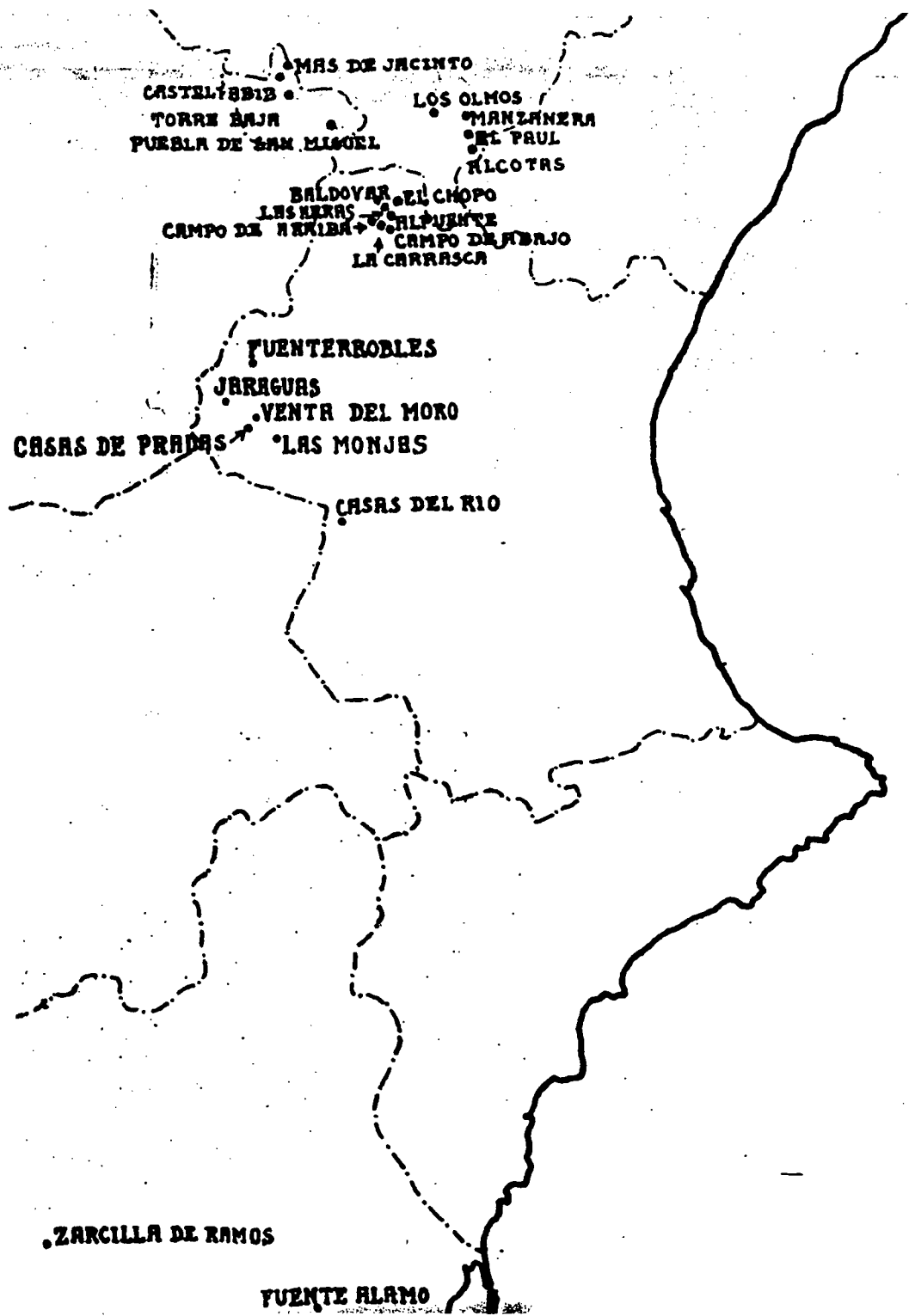

	MENOS DE 20
	DE 21 A 40
	DE 41 A 60
	DE 61 A 80
	DE 81 A 100
	DE 101 A 120
	DE 121 A 140

Font: *Patronato de Misiones Pedagógicas*, 1934, p. 65.

Missions Pedagògiques al País Valencià. 1932-33. Mapa

Font: Patronato de Misiones Pedagógicas, 1934, p. última.

Document 143

Biblioteques concedides pel *Patronato de Misiones Pedagógicas*

	1.931	1.932	1.933
Alacant	30	22	50
Castelló	10	10	29
València	56	49	37
País Valencià	96	81	116
Estat espanyol	1.487	1.181	1.968

Font: Institut Nacional d'Estadística. Anuari Estadístic d'Espanya. Instrucció Primària. Missions Pedagògiques. Biblioteques inicials de 100 volums seleccionats, concedides a escoles *nacionals* i rurals. Diversos anys.

Document 144
Població. 1930-33

	1.930	1.931	1.932	1.933
Alacant				
P	542.104	549.558	552.589	555.996
C	70.479	73.987	76.101	77.039
Castelló				
P	318.126	308.932	309.118	309.304
C	37.227	37.013	37.246	37.480
València				
P	1.015.736	1.053.725	1.065.424	1.077.253
C	274.552	327.088	334.129	341.322
País Valencià				
P	1.875.966	1.912.215	1.927.131	1.942.553
C	382.258	438.088	447.476	455.841
Estat espanyol				
P	22.940.152	23.656.300	24.012.430	24.242.038
C	4.530.523	4.062.877	5.264.821	5.355.158

Llegenda.-

P: totals provincials

C: capitals de província

Font: Institut Nacional d'Estadística. Anuari Estadístic d'Espanya. Butlletí Demogràfic d'Espanya, Població calculada per a cadascuna de les províncies i capitals de província el 31 de desembre. Diversos anys.

Document 145

Proporció mestres-inspectors. 1927-33

Anys	Mestres	Inspectors	Proporció Mestres/Inspectors
1.927	32.480	192	169'16
1.928	33.980	192	176'97
1.929	34.680	212	163'58
1.930	35.680	212	168'30
1.931	36.680	212	173'01
1.932	36.640	212	172'83
1.933	46.260	312	148'27

Font: Institut Nacional d'Estadística. Anuari Estadístic d'Espanya. Nombre d'inspectors de Primera Ensenyança en relació amb el de Mestres d'Escola *Nacionals*. Diversos anys.

Valencianisme escolar. Model d'inscripció

Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana Poeta Quintana, 7 (Domicili provisional)	Núm. _____
PROPOSTA DE SOCI	
.....	
de professió	
que viu	
carrer	núm. .... pis .....
sol·licita ser admés com a soci de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, comproment-se a satisfer la quota anual de	
per (1)..... pessetes, pagada	
.....	de 193
Presentat per:	Firma del interessat, ...
Núm. de Soci	
(1) Indicar la forma com vol fer-se el pagament: per mesos, trimestres, semestres o anys.	

Font: *El Camí*, 101, 10-2-1934, p. 3.

Document 147

Escoles de la província d'Alacant. Estat, necessitat i possibles construccions.

Diversos anys

ALICANTE

El *Boletín de Educación* de esta provincia, que publica en el mes de junio último su número 7, abre sus páginas con una sección fija, titulada "Palabras del Maestro", en la que recoge unos párrafos seleccionados inteligentemente de las obras de educación de D. Francisco Giner de los Ríos.

Esta devoción respetuosa se expresa también en las páginas que en el número de febrero se dedican a la memoria de D. Francisco al cumplirse el XIX aniversario de su muerte. Y, deseosa la redacción del *Boletín* de honrar la memoria del gran educador con palabras dignas de su figura y de su obra, reproduce trabajos, siempre actuales, de Zulueta, Juan Ramón Jiménez y Antonio Machado. Llevar al espíritu y entregar a la meditación del Magisterio primario la doctrina y la actividad ejemplar de este gran formador de educadores que fue don Francisco Giner, es uno de los medios más eficaces de transformar, de perfeccionar el trabajo de la Escuela.

En el número de marzo inserta en otra sección de gran interés, que se titula "La vida en la Escuela", el Calendario de Ciencias Naturales, dando indicaciones útiles para el estudio de la Naturaleza durante el mes de abril. Se describen las formas de preparar y de realizar excursiones con los niños y de aprovechar en beneficio de la formación de aquéllos los materiales recogidos durante la excursión.

Por último, el número 7 del *Boletín* de Alicante abarca dos meses, los de mayo y junio. Es, pues, extraordinario por su contenido y por el número de sus páginas. Puede decirse que este número está dedicado especialmente a estudiar el tema, tan trascendental para las posibilidades del trabajo de la escuela, de las construcciones escolares.

Comienza este estudio por exponer cómo se halla planteado en la provincia el problema de la instalación de las escuelas, insertando una relación de edificios escolares cuya construcción es urgente.

Como ampliación, y complemento de esta relación se inserta una clasificación de las escuelas por su instalación, que es la siguiente:

Bien instaladas.....	313 clases
Instaladas en locales susceptibles de mejora.....	212 "
Locales malos.....	414 "
Total.....	939

A estas escuelas hay que añadir las que es preciso crear. Según la estadística basada en el censo de población, se necesitan crear las siguientes escuelas:

En Alicante, capital y anejos.....	80 clases
En la provincia.....	316 "
Total.....	396

El problema presenta, pues, esta pavorosa realidad: hay que construir o habilitar nuevos locales para las 414 clases mal instaladas y para las 396 nuevas escuelas. Es preciso, pues, levantar o habilitar locales para 800 clases o escuelas.

¿Qué han hecho el Estado y los Municipios para ir resolviendo este gran problema?

En el *Boletín* se enumeran los grupos escolares que han sido construidos en la provincia, incluyendo la herencia de la Dictadura (grupos escolares empezados antes de 1931, pero pagados muchos de ellos en tiempo de la República). Desde 1931, el total de las construcciones es el que prueba el siguiente cuadro:

Clases construidas con subvención del Estado.

De 1923 a 1931.....	80 clases
En 1931.....	34 "
En 1932.....	54 "
En 1933.....	38 "
En 1934 (primer trimestre).....	95 "
Total.....	301

El importe total de las aportaciones del Estado para esta gran obra de transformación de las escuelas a partir de 1931, ya subvencionando edificios construidos por los Ayuntamientos, ya construyéndolos por cuenta del Estado, ha sido de *dos millones ochocientos veinticuatro mil setecientos noventa y seis pesetas con treinta y cinco céntimos*. Estas cifras expresan fielmente el gran esfuerzo que el Estado republicano ha hecho en favor de la cultura popular, pero, al mismo tiempo, demuestra cómo está despierta la conciencia de aquella provincia, que siente toda la importancia de poner remedio al problema de las escuelas y que está resuelta a aplicarlo. Habría que pensar también en la labor de propanganda que la Inspección realiza para que esa gran labor no pierda en intensidad y eficacia.

Por último, el *Boletín* inserta toda la legislación vigente en materia de construcciones y da instrucciones y consejos acertados para aplicar las normas legales y participar de sus beneficios.

Divulgació de l'ensenyança valenciana

Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana

Concurs infantil de lectura i escriptura valencianes a Canet lo Roig (El Mestral)

Organisat per l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, el diumenge passat, dia 8 dels corrents, i a les onze del matí, al Saló Consistorial de la Casa del Poble de Canet lo Roig, es va celebrar l'acte del Concurs Infantil de lectura i escriptura valenciana, al que varen assistir l'Ajuntament en ple, entre els que saludarem els regidors senyors Miquel Cifre, Josep Vicent Mirabét, Vicent Jaime, Vicent Castell, secretari major senyor Manuel Ramos, president el senyor alcalde Francesc Meseguer i amb la concurrencia dels senyors Antoni Tarín i Leopold Martínez Vidal, president i tresorer respectivament del Consell Directiu de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, els senyors Jaquim Rieta, Vicent Rodríguez i Emili Cebrian, del Centre d'Actuació Valencianista; senyor Vicent Garanyana, president del Partit local d'Esquerra Republicana del País Valencià, i el mestre de Benassal, assessor tècnic i conseller de l'A. P. de l'E. V., senyor Carles Salvador.

Actuà el mestre de Canet lo Roig, senyor Antoni Porcar, ajudat per la senyoreta Aneta Avila, que substituïa a la seua germana que estava malalta, la mestra senyoreta Ursula Avila.

Amb l'assistència de nombrosos públics, la majoria del qual laguè de restar al carrer per no poder cabre al saló, malgrat la seua grandària, començà l'acte amb el parlament del nen Gimeno, que va prononçar un sentit discurs de regreïment a l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana i demés entitats i particulars que assistien a l'acte que es realitzava, i també al seu volgut mestre senyor Porcar, del qual va dir que quan va prendre possessió de l'escola els hi va dir als nens que el seu més gran desig seria aconseguir que el consideraren com un company i amic, doncs ell així ho faria amb ells, i efectivament, durant el curs escolar que ara terminava s'havia conquerit l'estima i afecte de tots els nens, en nom dels quals — remarcava — volia passar-ho davant de tots els presents.

El públic, autoritat i representacions, veritablement emocionats, varen aplaudir el parlament ple de sinceritat del nen Gimeno.

Després el mestre senyor Antoni Porcar explicà a l'auditori la labor realitzada a l'escola, de la que volem destacar les excursions fetes a llocs d'interès històric i instructiu, recerca d'objectes prehistòrics, insectes, fòssils i altres elements d'estudi de la Natura; i el curs de llengua valenciana i d'història del País Valencià i la publicació de la revista escolar *Ibèria*, amb dibuixos i relació valenciana, totalment confeccionada per els nens, de la qual publiquem una reproducció.

En acabar el seu parlament el mestre Porcar va rebre forts aplaudiments.

Després el senyor Rodríguez, en nom del Centre d'Actuació Valencianista, va pronunciar unes paraules d'encoratjament de la labor del mestre, deixebles i Ajuntament de Canet, als que el Centre s'adheria de tot cor. Fom aplaudit el breu discurs del senyor Rodríguez.

Feu tot seguit ús de la paraula el senyor Carles Salvador, mestre de Benassal i conseller de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, en om de la qual digué que estimant en quant valia el treball de redreçament de l'escola de Canet lo Roig i dins dels mitjans de la ciència pedagògica moderna que es mestre Porcar empra en la seua labor, l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana es posava al costat de l'escola de Canet per a donar-li l'ajud que li cal-

guera i que pel moment el Consell Directiu de la Protectora havia concedit premis a tots els deixebles concursants consistents en un llibre de llicons d'Ortografia Valenciana, un *Vocabulari Ortogràfic Valencianista*, un exemplar del llibret titulat *La llengua*, contes infantils i paquets de sucreria.

Feu també present que la Delegació de la Protectora a Castelló, a càrrec del gran patriota senyor Gaietà Huguet, concedia al senyor mestre la quantitat necessària per adquirir una impremta sistema "Freinet" per a l'ús de l'escola, a fi de millorar i facilitar la publicació de la revista *Ibèria*. Es varen llegir felicitacions d'Acció Nacionalista Valenciana, Agruació Valencianista Republicana, Centre d'Actuació Valencianista i El CAMI.

Després, el senyor Carles Salvador acabà encoratjant a tots per a que ajuden a l'obra de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, la labor de la qual mereix la col·laboració de tots els bons patriotes.

Grans aplaudiments premiaren el discurs del senyor Carles Salvador.

Es procedí a l'exercici de lectura valenciana sobre el llibre de *Contes per a infants*, de Joaquim Reig, pels nens concursants, i podem dir que tots ells varen llegir amb una extraordinària perfecció. A continuació varen fer els exercicis d'escriptura, consistent en dues parts, la primera, un exercici de dictat, i l'altra, interpretant el contingut d'un dibuix que se'ls va presentar i que varen descriure amb una imatge tan veritablement admirable.

Seguidament l'ortografia escolar va canviar algunes cançons populars valencianes i acabà l'acte amb el cant de l'himne valencià *Vent de Ponent* per tots els nens i amb visques a la República, a les llibertats del País Valencià i a Canet lo Roig.

El senyor Alcalde feu el repartiment dels premis, consistents en els llibres als nens esmentats, afegeint als quals una pesseta per cada un que el mestre Car-

les Salvador particularment va concedir, i tots els concursants, precedits per la banda de música del poble, passaren a visitar l'escola, on s'havia instal·lat l'exposició de treballs escolars, que veritablement cridà l'atenció de tots els visitants; ja que estava constituïda per un nombre extraordinari de notables, sin treballs literaris i artístics sobre totes les matèries culturals explicades a l'escola, sobresortint els dibuixos amb que estaven il·lustrats tots els quaderns i fulls exposats. Hi havia també treballs manuals consistents en objectes d'ús particular fets per els nens i dirigitament la Biblioteca i Hemeroteca escolar, amb el Museu, on varem poder admirar la col·lecció de fòssils, minerals, armes prehistòriques, insectes, aus embalsamats, tot catalogat amb cura i ben instalat en caixes adequades i procedent de les recerques fetes en les excursions organitzades per el mestre senyor Porcar.

Es varen traure fotografies, que publicarem en números pròxims, dels nens i concursants, així com de l'escola, les condicions dolentes de la qual ja comentarem més endavant, i es donà per acabada la festa tan emocionant.

L'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana vol per el nostre conducte donar les gràcies a l'Ajuntament de Canet lo Roig per les facilitats que ha donat per a la celebració de la festa i també als senyors Alcaldes i regidors per la seua amabilitat en obsequiar als directius de la Protectora, i així també als senyors Castell i Garanyana per l'amable acollida que els dispensaren a l'estatge social del seu Partit.

El CAMI felicita a l'A. P. de l'E. V. per la labor que desenvolupa en pro de la nostra cultura autèntica, al mestre Porcar, esperit ferreny que malda per traure als nens a la llum del nostre sol i enllair llurs consciències cap a la nostra terra i a la nostra mar.

Nens de Canet lo Roig! Vosatres sou els que aneu per el camí de la regeneració moral i material de la nostra Pàtria. Seguiu-lo endavant. R. S.

Centres de col.laboració d'Alacant

Estos grupos se forman de un modo totalmente espontáneo, sin obligaciones ni derechos para nadie, como no sean los que lleva consigo la colaboración en las reuniones y en los actos públicos que después de cada una se celebran para difundir por los pueblos el amor a la escuela y procurar a ésta las asistencias sociales que necesita. La palabra catalana *batec* equivale a la castellana *latido*.

Por fin, y como rasgo que acaba de diseñar el carácter de los Centros de colaboración, es preciso advertir que para los maestros debe ser absolutamente voluntaria la adhesión a los mismos y la asistencia a sus reuniones. ¿Quiere esto decir que a la Inspección le sea indiferente que asistan o no? De ninguna manera podrá interpretarse así la referida voluntariedad. El maestro es muy dueño de interesarse o no en el trabajo del Centro de colaboración; pero, en cualquier caso, la actitud del maestro a este respecto será un nuevo e importante elemento de juicio que el inspector habrá de tener en cuenta cuando tenga que valorar *in globo* su espíritu profesional y sus servicios a la enseñanza.

Centros de colaboración actualmente en funciones.

En la actualidad son ya numerosísimos los Centros de colaboración pedagógica organizados en todas las provincias de España. Aún no publican todas las Juntas de inspectores el correspondiente *Boletín de Educación*; pero sólo en los que al presente se editan, en número de 17 (Alicante, Cáceres, Cuenca, Gerona, Granada, Huesca, Jaén, La Coruña, Las Palmas, León, Logroño, Málaga, Oviedo, Palencia, Pontevedra, Salamanca y Santander), encontramos los datos que pasamos a exponer sumariamente:

ALICANTE.

Centro de Alcoy	} Núm. 7 (mayo-junio 1934) del <i>Boletín de Educación</i> de la provincia.
— Villena	
— Sax	
— Pego	Núm. 11 (enero 1935).
Total de Centros de colaboración en la provincia: 4.	

CÁCERES.

Centro de la capital ("Cossío").....	} Núm. 3 (mayo 1934).
— Miajadas ("Cervantes").....	

Font: *Boletín de Educación*, 1935, p. 9.

Document 150

Escoles graduades. Xifres comparatives. 1928-35

Cuadro núm. 1.

NUMERO DE ESCUELAS GRADUADAS

PROVINCIAS	Total es-cue- las gra- duadas	De 3 grados	De 4 grados	De 5 grados	De 6 grados	De 7 grados	De 8 grados	De + 8 grados	Total grados
Alava.....	9	4	2	—	2	—	—	1	42
Albacete.....	21	5	14	—	2	—	—	—	83
Alicante.....	52	12	16	5	14	—	2	3	260
Almería.....	37	34	—	—	1	1	—	1	128
Avila.....	37	18	6	7	4	2	—	—	151
Badajoz.....	44	23	9	4	8	—	—	—	173
Baleares.....	61	17	28	3	8	1	1	3	277
Barcelona....	134	64	31	4	12	2	2	19	881
Burgos.....	26	12	8	3	1	—	—	2	113
Cáceres.....	77	46	19	—	12	—	—	—	286
Cádiz.....	29	14	7	—	5	2	1	—	122
Castellón....	35	15	7	3	6	1	2	1	160
Ciudad Real..	32	13	8	3	7	1	—	—	135
Córdoba.....	20	8	5	4	3	—	—	—	82
Coruña.....	33	10	9	7	3	1	1	2	163
Cuenca.....	7	4	—	—	2	—	1	—	32
Gerona.....	46	21	13	6	6	—	—	—	181
Granada.....	22	10	7	1	3	—	1	—	89
Guadalajara..	3	2	—	—	1	—	—	—	12
Guipúzcoa...	39	16	6	12	4	—	1	—	169
Huelva.....	15	3	2	4	6	—	—	—	73
Huesca.....	8	—	6	—	2	—	—	—	36
Jaén.....	36	9	8	4	11	3	—	1	178
León.....	18	8	1	6	1	1	—	1	83
Lérida.....	57	40	8	6	1	—	1	1	205
Logroño.....	25	15	4	—	5	—	1	—	99
Lugo.....	3	2	1	—	—	—	—	—	10
Madrid.....	92	5	14	6	7	9	7	44	946
Málaga.....	36	10	9	5	5	4	—	3	187
Murcia.....	48	9	20	9	10	—	—	—	212
Navarra.....	18	9	6	1	1	—	1	—	70
Orense.....	14	13	—	—	1	—	—	—	45
Oviedo.....	78	42	14	7	12	2	1	—	311
Palencia.....	18	6	11	1	—	—	—	—	67
Palma (Las)..	10	5	2	—	2	1	—	—	41
Pontevedra..	31	25	4	—	1	—	—	1	109
Salamanca...	61	35	15	8	3	—	—	—	223
Santander...	58	23	20	5	7	—	1	2	243
Segovia.....	22	5	7	3	6	1	—	—	101
Sevilla.....	36	8	12	4	4	3	5	—	177
Soria.....	17	11	3	—	2	—	1	—	65
Tarragona ..	33	19	7	6	—	1	—	—	122
Tenerife.....	18	10	4	2	2	—	—	—	68
Teruel.....	29	28	—	—	1	—	—	—	90
Toledo.....	37	23	10	1	2	—	1	—	134
Valencia.....	77	33	18	1	14	4	1	6	371
Valladolid...	32	12	10	4	4	—	—	2	156
Vizcaya.....	90	33	28	7	9	7	5	1	412
Zamora.....	21	14	5	—	2	—	—	—	74
Zaragoza....	82	33	18	7	14	4	3	3	369
	1.884	836	462	159	239	51	40	97	8.816

NÚMERO DE GRADOS EN LAS ESCUELAS

PROVINCIAS	TOTAL escuelas gra- duadas	TOTAL grados	GRADOS por escuela
Alava.....	9	42	4,6
Albacete.....	21	83	3,9
Alicante.....	52	260	5,0
Almería.....	37	128	3,4
Avila.....	37	151	4,0
Badajoz.....	44	173	3,9
Baleares.....	61	277	4,5
Barcelona.....	134	881	6,5
Burgos.....	26	113	4,3
Cáceres.....	77	286	3,7
Cádiz.....	29	122	4,2
Castellón.....	35	160	4,5
Ciudad Real.....	32	135	4,2
Córdoba.....	20	82	4,0
Coruña.....	33	163	4,9
Cuenca.....	7	32	4,5
Gerona.....	46	181	3,7
Granada.....	22	89	4,0
Guadalajara.....	3	12	4,0
Guipúzcoa.....	39	164	4,2
Huelva.....	15	73	4,8
Huesca.....	8	36	4,5
Jaén.....	36	178	4,9
León.....	18	83	4,6
Lérida.....	57	205	3,5
Logroño.....	25	99	3,9
Lugo.....	3	10	3,3
Madrid.....	92	946	10,2
Málaga.....	36	187	5,1
Murcia.....	48	212	4,4
Navarra.....	18	70	3,8
Orense.....	14	45	3,2
Oviedo.....	78	311	3,9
Palencia.....	18	67	3,7
Palmas (Las).....	10	41	4,0
Pontevedra.....	31	109	3,5
Salamanca.....	61	223	3,6
Santander.....	58	243	4,1
Segovia.....	22	101	4,5
Sevilla.....	36	177	4,9
Soria.....	17	65	3,8
Tarragona.....	33	122	3,7
Tenerife.....	18	68	3,7
Teruel.....	29	90	3,1
Toledo.....	37	134	3,6
Valencia.....	77	371	4,6
Valladolid.....	32	156	4,8
Vizcaya.....	90	412	4,5
Zamora.....	21	74	3,5
Zaragoza.....	82	369	4,5
	1.884	8.816	4,6

MAESTROS EN LAS ESCUELAS GRADUADAS

PROVINCIAS	TOTAL maestros	MAESTROS escuelas graduadas	Por 100
Alava	407	45	11,5
Albacete.....	607	85	14,0
Alicante.....	1.011	279	27,5
Almería	1.074	131	12,1
Ávila.....	723	155	21,4
Badajoz.....	1.059	181	17,0
Baleares.....	609	290	47,6
Barcelona	1.965	935	47,5
Burgos	1.388	115	8,2
Cáceres.....	933	297	31,8
Cádiz.....	589	130	22,2
Castellón	737	170	23,0
Ciudad Real.....	594	143	23,9
Córdoba	903	85	9,4
Coruña.....	1.718	170	9,8
Cuenca	688	34	4,9
Gerona	766	186	24,2
Granada.....	1.141	94	8,2
Guadalajara	713	13	1,8
Guipúzcoa.....	438	169	38,5
Huelva	493	79	16,0
Huesca	1.039	48	4,5
Jaén.....	974	183	18,8
León.....	1.964	85	4,3
Lérida.....	1.072	208	19,4
Logroño	546	105	19,2
Lugo.....	1.491	10	0,6
Madrid.....	2.010	1.013	50,4
Málaga.....	888	199	22,3
Murcia	1.274	222	17,6
Navarra	1.002	71	7,0
Orense.....	1.642	46	2,8
Oviedo.....	2.427	319	13,5
Palencia	708	68	9,6
Palmas (Las).....	535	44	8,2
Pontevedra	1.651	111	6,7
Salamanca	1.100	225	20,4
Santander	1.136	254	22,3
Segovia.....	660	108	16,3
Sevilla.....	1.012	189	18,6
Soria	755	68	9,0
Tarragona.....	773	123	15,9
Tenerife.....	413	69	16,7
Teruel.....	732	91	12,4
Toledo.....	804	136	16,9
Valencia.....	1.723	391	22,6
Valladolid.....	724	160	22,0
Vizcaya.....	864	444	51,3
Zamora.....	832	76	9,1
Zaragoza	1.264	388	30,6
	50.527	9.240	18,2

EVOLUCION EN LAS ESCUELAS, GRADOS Y MAESTROS

PROVINCIAS	ESCUELAS			SECCIONES			MAESTROS		
	1923	1935	Diferencia	1923	1935	Diferencia	1923	1935	Diferencia
Alava.....	7	9	+ 2	24	42	+ 18	25	45	+ 20
Albacete.....	10	21	+ 11	35	83	+ 48	37	85	+ 48
Alicante.....	10	52	+ 42	47	260	+ 213	52	279	+ 227
Almería.....	4	37	+ 33	12	128	+ 106	13	131	+ 118
Avila.....	14	37	+ 23	43	151	+ 108	45	155	+ 110
Badajoz.....	5	44	+ 39	21	173	+ 152	24	181	+ 157
Baleares.....	3	61	+ 58	15	277	+ 262	17	290	+ 273
Barcelona.....	35	134	+ 99	121	881	+ 760	140	935	+ 795
Burgos.....	9	26	+ 17	32	113	+ 81	37	115	+ 78
Cáceres.....	11	77	+ 66	41	286	+ 245	43	297	+ 254
Cádiz.....	9	29	+ 20	30	122	+ 92	32	130	+ 98
Castellón.....	11	35	+ 24	32	160	+ 128	33	170	+ 137
Ciudad Real...	20	32	+ 12	72	135	+ 63	75	143	+ 68
Córdoba.....	4	20	+ 16	13	82	+ 69	17	85	+ 68
Coruña.....	6	33	+ 27	22	163	+ 141	24	170	+ 146
Cuenca.....	1	7	+ 6	3	32	+ 26	4	34	+ 30
Gerona.....	16	46	+ 30	44	181	+ 137	45	186	+ 141
Granada.....	15	22	+ 7	51	89	+ 38	55	94	+ 39
Guadalajara...	4	3	- 1	16	12	- 4	16	13	- 3
Guipúzcoa....	2	39	+ 37	7	164	+ 157	7	169	+ 162
Huelva.....	5	15	+ 10	23	73	+ 50	25	79	+ 54
Huesca.....	4	8	+ 4	14	36	+ 22	16	48	+ 32
Jaén.....	17	36	+ 19	67	178	+ 111	71	183	+ 112
León.....	15	18	+ 3	46	83	+ 37	49	85	+ 36
Lérida.....	15	57	+ 42	45	205	+ 160	47	208	+ 161
Logroño.....	10	25	+ 15	41	99	+ 58	45	105	+ 60
Lugo.....	1	3	+ 2	4	10	+ 6	4	10	+ 6
Madrid.....	42	92	+ 50	196	946	+ 750	216	1.013	+ 797
Málaga.....	24	36	+ 12	89	187	+ 98	94	199	+ 105
Murcia.....	26	48	+ 22	108	212	+ 104	117	222	+ 105
Navarra.....	2	18	+ 16	8	70	+ 62	10	71	+ 61
Orense.....	3	14	+ 11	9	45	+ 36	10	46	+ 36
Oviedo.....	32	78	+ 46	108	311	+ 203	111	319	+ 208
Palencia.....	2	18	+ 16	8	67	+ 59	9	68	+ 59
Palmas (Las)..	(9) ¹	(18) ²	+ 9	(32) ¹	(109) ²	+ 77	(33) ¹	(113) ²	+ 80
Pontevedra...	13	31	+ 20	42	109	+ 67	45	111	+ 66
Salamanca....	31	61	+ 30	100	223	+ 123	102	225	+ 123
Santander.....	13	58	+ 45	40	243	+ 203	41	254	+ 123
Segovia.....	13	22	+ 9	40	101	+ 61	42	108	+ 66
Sevilla.....	9	36	+ 27	42	177	+ 135	46	189	+ 143
Soria.....	9	17	+ 8	31	65	+ 34	31	68	+ 37
Tarragona....	15	33	+ 18	50	122	+ 72	51	123	+ 72
Tenerife.....	(9) ¹	(18) ²	+ 9	(32) ¹	(109) ²	+ 67	(33) ¹	(113) ²	+ 80
Teruel.....	14	29	+ 15	44	90	+ 46	46	91	+ 45
Toledo.....	13	37	+ 24	39	134	+ 95	41	136	+ 95
Valencia.....	33	77	+ 44	98	371	+ 273	128	391	+ 263
Valladolid....	7	32	+ 25	19	156	+ 137	26	160	+ 134
Vizcaya.....	24	90	+ 66	93	412	+ 319	99	444	+ 345
Zamora.....	8	21	+ 13	28	74	+ 46	30	76	+ 46
Zaragoza.....	36	82	+ 46	146	369	+ 223	159	388	+ 229
	641	1.884	+ 1.243	2.291	8.816	+ 6.525	2.485	9.240	+ 6.755

1 En 1923, Canarias.

2 Sumadas Tenerife y Las Palmas para poder compararlas con Canarias en 1923.

Font: Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts, 1935, pp. 8-18.

Document 151

Mestres nacionals. Xifres comparatives. 1928-35

Estado núm. 1.

PROVINCIAS	MAESTROS anteriores al 14 de abril de 1931	MAESTROS creados posteriormente al 14 de abril de 1931	TOTAL de maestros existentes en abril de 1935
Alava	350	57	407
Alicante	462	145	607
Alicante	663	348	1.011
Almería	764	310	1.074
Ávila	594	129	723
Badajoz	777	292	1.059
Baleares	381	228	609
Barcelona	1.443	522	1.965
Burgos	1.262	76	1.338
Cáceres	662	277	933
Cádiz	389	200	589
Castellón	737	0	737
Ciudad Real	492	102	594
Córdoba	592	311	903
Coruña	1.241	477	1.718
Cuenca	555	133	688
Gerona	589	177	766
Granada	783	358	1.141
Guadalajara	654	59	713
Guipúzcoa	316	122	438
Huelva	375	118	493
Huesca	801	238	1.039
Jaén	685	289	974
León	1.605	359	1.964
Lérida	810	262	1.072
Logroño	446	100	546
Lugo	965	526	1.491
Madrid	1.408	602	2.010
Málaga	616	272	888
Murcia	730	544	1.274
Navarra	782	220	1.002
Orense	1.170	472	1.642
Oviedo	1.866	561	2.427
Palencia	592	116	708
Palmas (Las)	421	114	535
Pontevedra	1.150	501	1.651
Salamanca	914	186	1.100
Santander	856	280	1.136
Segovia	554	126	660
Sevilla	618	394	1.012
Soria	651	104	755
Tarragona	556	217	773
Tenerife	145	268	413
Teruel	630	102	732
Toledo	618	186	804
Valencia	1.065	658	1.723
Valladolid	597	127	724
Vizcaya	494	370	864
Zamora	740	92	832
Zaragoza	1.063	201	1.264
TOTAL	37.599	12.928	50.527

MAESTROS ANTERIORES AL 14 DE ABRIL DE 1931			MAESTROS POSTERIORES AL 14 DE ABRIL DE 1931			MAESTROS EXISTENTES EN ABRIL DE 1935		
1	Oviedo.....	1.886	1	Valencia	658	1	Oviedo.....	2.427
2	León.....	1.605	2	Madrid.....	602	2	Madrid... ..	2.010
3	Barcelona...	1.443	3	Oviedo.....	561	3	Barcelona...	1.965
4	Madrid.....	1.408	4	Murcia.....	544	4	León.....	1.964
5	Burgos.....	1.262	5	Lugo.....	526	5	Valencia....	1.723
6	Coruña.....	1.241	6	Barcelona...	522	6	Coruña.....	1.718
7	Orense.....	1.170	7	Pontevedra..	501	7	Pontevedra..	1.651
8	Pontevedra..	1.150	8	Coruña.....	477	8	Orense.....	1.642
9	Valencia....	1.065	9	Orense.....	472	9	Lugo.....	1.491
10	Zaragoza....	1.063	10	Sevilla.....	394	10	Burgos.....	1.338
11	Lugo.....	965	11	Vizcaya....	370	11	Murcia.....	1.274
12	Salamanca...	914	12	León.....	359	12	Zaragoza....	1.264
13	Santander...	856	13	Granada....	358	13	Granada....	1.141
14	Lérida.....	810	14	Alicante....	348	14	Santander...	1.136
15	Huesca.....	801	15	Córdoba....	311	15	Salamanca...	1.100
16	Granada....	783	16	Almería....	310	16	Almería....	1.074
17	Navarra.....	782	17	Badajoz.....	292	17	Lérida.....	1.072
18	Badajoz.....	777	18	Jaén.....	289	18	Badajoz.....	1.059
19	Almería....	764	19	Santander...	280	19	Huesca.....	1.039
20	Zamora.....	740	20	Cáceres....	277	20	Sevilla....	1.012
21	Castellón....	737	21	Málaga.....	272	21	Alicante....	1.011
22	Murcia.....	730	22	Tenerife....	268	22	Navarra.....	1.002
23	Jaén.....	685	23	Lérida.....	262	23	Jaén.....	974
24	Alicante....	663	24	Huesca.....	238	24	Cáceres....	933
25	Cáceres....	662	25	Baleares....	228	25	Córdoba....	903
26	Guadalajara.	654	26	Navarra....	220	26	Málaga.....	888
27	Soria.....	651	27	Tarragona...	217	27	Vizcaya....	864
28	Teruel.....	630	28	Zaragoza...	201	28	Zamora....	832
29	Sevilla.....	618	29	Cádiz.....	200	29	Toledo.....	804
30	Toledo.....	618	30	Salamanca...	186	30	Tarragona...	773
31	Málaga.....	616	31	Toledo.....	186	31	Gerona.....	766
32	Valladolid..	597	32	Gerona.....	177	32	Soria.....	755
33	Avila.....	594	33	Albacete....	145	33	Castellón....	737
34	Córdoba....	592	34	Cuenca.....	133	34	Teruel.....	732
35	Palencia....	592	35	Avila.....	129	35	Valladolid..	724
36	Gerona.....	589	36	Valladolid..	127	36	Avila.....	723
37	Tarragona...	566	37	Segovia.....	126	37	Guadalajara.	713
38	Cuenca.....	555	38	Guipúzcoa ..	122	38	Palencia....	704
39	Segovia.....	534	39	Huelva.....	118	39	Cuenca.....	688
40	Vizcaya....	494	40	Palencia....	116	40	Segovia.....	660
41	Ciudad Real.	492	41	Palmas (Las)	114	41	Baleares....	609
42	Albacete....	462	42	Soria.....	104	42	Albacete....	607
43	Logroño....	446	43	Ciudad Real.	102	43	Ciudad Real.	594
44	Palmas (Las)	421	44	Teruel.....	102	44	Cádiz.....	589
45	Cádiz.....	389	45	Logroño....	100	45	Logroño....	546
46	Baleares....	381	46	Zamora.....	92	46	Palmas (Las)	535
47	Huelva.....	375	47	Burgos.....	76	47	Huelva.....	493
48	Alava.....	350	48	Guadalajara	59	48	Guipúzcoa ..	438
49	Guipúzcoa ..	316	49	Alava.....	57	49	Tenerife....	413
50	Tenerife....	150	50	Castellón....	00	50	Alava.....	407
	TOTAL....	37.599		TOTAL....	12.928		TOTAL....	50.527

En general hay pocas variaciones en el orden relativo de las provincias por el número proporcional de Escuelas en 1931 y 1935. Así se ve:

	<u>1931</u>	<u>1935</u>
Soria.....	1	1
León.....	2	2
Burgos.....	3	7
Alava.....	4	4
Huesca.....	5	3
Guadalajara.....	6	8
Segovia.....	7	6
Palencia.....	8	9
Orense.....	9	5
Avila.....	10	10
Salamanca.....	10	11

Este sostenimiento en el orden relativo de mayor número de Escuelas, indica en las provincias respectivas que el interés por ellas no es un fenómeno pasajero, sino que se conserva a través de los años.

El mismo fenómeno, sino que en sentido inverso, se observa en las provincias con menor número proporcional de Escuelas.

Así vemos que los últimos lugares de la lista están ocupados en la siguiente forma:

	<u>1931</u>	<u>1935</u>
Valencia.....	40	37
Vizcaya.....	41	34
Jaén.....	42	42
Madrid.....	43	41
Ciudad Real.....	44	48
Málaga.....	45	43
Córdoba.....	46	45
Barcelona.....	47	50
Cádiz.....	48	49
Sevilla.....	49	47
Tenerife.....	50	46

Es decir, que en esas provincias no se ha mejorado, relativamente, la situación de sus Escuelas y Maestros.

Las causas de uno y otro fenómeno son bastante complejas y acaso sean objeto de un estudio ulterior.

MAESTROS POR 100⁰HABITANTES

PROPORCIÓN EXISTENTE ANTES DEL 14 DE ABRIL DE 1931		PROPORCIÓN EXISTENTE EN ABRIL DE 1935	
1. Soria.....	4,17	1. Soria.....	4,83
2. León.....	3,68	2. León.....	4,45
3. Burgos.....	3,55	3. Huesca.....	4,29
4. Alava.....	3,36	4. Alava.....	3,91
5. Huesca.....	3,30	5. Orense.....	3,85
6. Guadalajara.....	3,22	6. Segovia.....	3,78
7. Segovia.....	3,18	7. Burgos.....	3,77
8. Palencia.....	2,85	8. Guadalajara.....	3,51
9. Orense.....	2,74	9. Lérida.....	3,43
10. Avila.....	2,69	10. Palencia.....	3,43
11. Salamanca.....	2,69	11. Avila.....	3,27
12. Zamora.....	2,64	12. Salamanca.....	3,24
13. Lérida.....	2,57	13. Lugo.....	3,18
14. Santander.....	2,51	14. Almería.....	3,12
15. Teruel.....	2,50	15. Santander.....	3,12
16. Castellón.....	2,39	16. Oviedo.....	3,06
17. Oviedo.....	2,35	17. Zamora.....	2,97
18. Navarra.....	2,26	18. Navarra.....	2,90
19. Almería.....	2,24	19. Pontevedra.....	2,90
20. Logroño.....	2,19	20. Teruel.....	2,90
21. Lugo.....	2,06	21. Logroño.....	2,68
22. Palmas (Las).....	2,03	22. Palmas (Las).....	2,58
23. Pontevedra.....	2,02	23. Valladolid.....	2,40
24. Valladolid.....	1,98	24. Zaragoza.....	2,36
25. Zaragoza.....	1,98	25. Castellón.....	2,39
26. Gerona.....	1,81	26. Gerona.....	2,38
27. Cuenca.....	1,79	27. Córdoba.....	2,24
28. Coruña.....	1,61	28. Tarragona.....	2,20
29. Tarragona.....	1,57	29. Cuenca.....	2,11
30. Cáceres.....	1,47	30. Cáceres.....	2,10
31. Albacete.....	1,39	31. Murcia.....	1,97
32. Toledo.....	1,26	32. Alicante.....	1,85
33. Alicante.....	1,21	33. Albacete.....	1,82
34. Granada.....	1,21	34. Vizcaya.....	1,78
35. Murcia.....	1,13	35. Granada.....	1,76
36. Badajoz.....	1,10	36. Baleares.....	1,71
37. Baleares.....	1,07	37. Valencia.....	1,65
38. Huelva.....	1,05	38. Toledo.....	1,64
39. Guipúzcoa.....	1,04	39. Badajoz.....	1,50
40. Valencia.....	1,02	40. Guipúzcoa.....	1,45
41. Vizcaya.....	1,02	41. Madrid.....	1,45
42. Jaén.....	1,01	42. Jaén.....	1,44
43. Madrid.....	1,01	43. Málaga.....	1,44
44. Ciudad Real.....	1,00	44. Huelva.....	1,39
45. Málaga.....	1,00	45. Córdoba.....	1,35
46. Córdoba.....	0,88	46. Tenerife.....	1,35
47. Barcelona.....	0,80	47. Sevilla.....	1,25
48. Cádiz.....	0,76	48. Ciudad Real.....	1,20
49. Sevilla.....	0,76	49. Cádiz.....	1,16
50. Tenerife.....	0,47	50. Barcelona.....	1,09
España.....	1,59	España.....	2,14

Font: Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts, 1935, pp. 6-14.

Labor realitzada durant la II República per l'ensenyança primària, segons el

Frente Popular

**LA LUCHA POR LA INDEPENDENCIA
DE LA ENSEÑANZA**

El monopolio absoluto de las instituciones de enseñanza estaba en manos de los dirigentes del Clero. Eran ellos los que formaban oficialmente todos los cerebros. ¿Qué ha producido la enseñanza en manos del alto Clero en la España del siglo XIX? ¡Los analfabetos! ¿Qué nos dicen los seminarios (es decir, en ese tiempo, escuelas de formación de miembros de la enseñanza) distribuidos sobre nuestro territorio nacional? Que sus planes de enseñanza son flojos, mal hechos e ineficaces, en comparación con las escuelas normales de otros países (por ejemplo, Francia). Una pobreza de valores intelectuales, tal fué el resultado del trabajo de nuestros seminarios. Ellos tenían en sus manos todo el material, todas las posibilidades. Desgraciadamente su incapacidad pedagógica era total.

El movimiento liberal comenzó por una escuela de realización práctica, por una escuela laica. Adaptada a los fines propuestos, inspirada en las realidades de la historia, llegó a realizaciones de una superioridad incontestable. Tal fué la Institución Libre de Enseñanza, fundada por Giner de los Ríos, que iba a crear nuevos métodos y hombres de valor. De esta institución surgieron los Castillejo, De los Ríos, Barnés, Zulueta, etc.

Vemos, pues, que el movimiento por la independencia de la enseñanza sobre el clericalismo no proviene de hombres con un espíritu revolucionario acusado, ni de clases sociales de la fábrica o del campo.

No. Se ve más bien a hombres moderados, pero de espíritu liberal abierto a las corrientes europeas.

No van contra la enseñanza del alto Clero por sus principios religiosos.

Son contrarios a esta enseñanza porque jamás ha existido. Porque ha sido la negación de la política con fines de educación. La Iglesia constituye una parte importante de la sociedad, poseyendo bienes temporales de consideración. Ella ha subordinado a los intereses de una clase social el problema de la enseñanza, olvidando su misión educadora conforme a ciertos principios religiosos.

El problema de la enseñanza religiosa fué abordado con el espíritu de amplia comprensión que caracteriza la libertad de conciencia y culto, principio dogmático de la Constitución de la República española. El Decreto de 6 de mayo de 1936 señala el reglamento a seguir en las escuelas:

«Artículo primero. La instrucción religiosa no será obligatoria ni en las escuelas primarias ni en ninguna otra institución que dependa del Estado.

Artículo segundo. Los alumnos cuyos padres expresen el deseo de que sus hijos reciban la instrucción religiosa la obtendrán de la misma forma que hasta hoy.»

**ENSEÑANZA PRIMARIA Y EDUCACION
POPULAR**

El problema de los analfabetos va unido indefectiblemente a la atrofia del desenvolvimiento social como

consecuencia de las supervivencias económicas y políticas del feudalismo.

La España monárquica de grandes propietarios, de servidumbre de los campesinos, de tasas de circulación en el interior del país, de castas (como el Ejército y el Clero) de privilegiados, asegurados por la ley en los negocios gubernamentales, la España sin industria propia y sin medios de transporte; esta España debía tener lógicamente un gran número de analfabetos. Una situación tal no podía sino causar una incuria oficial absoluta en lo que hace referencia a la educación de las masas, que no parecía verdaderamente ser necesaria al Estado español.

Al advenimiento de la República no se pudo hacer entrar en la escuela sino a un 40 por 100 de niños de la edad escolar. Al año siguiente el número de alumnos era ya de 55 por 100. El Gobierno de la República creó 27.000 escuelas. La República devolvió al maestro su dignidad humana, haciéndole sentir la importancia de su función social.

Daremos algunas estadísticas de aumentos de presupuestos para demostrar la preocupación de la República por la cultura primaria.

Año 1931.....	14.314.090 pesetas
Año 1932.....	57.290.745 »
Año 1933.....	43.637.411 »
Año 1934.....	30.371.035 »
Año 1935.....	9.000.000 »
Año 1936.....	3.496.474 »
Año 1937.....	142.969.482 »

Puede notarse la disminución del Presupuesto durante los años 33-34 del Gobierno radical de la República y 1935-36 del Gobierno católico-radical, y el aumento considerable del Gobierno del Frente Popular en el año 1937.

En este último Gobierno el Presupuesto de Instrucción Pública es el siguiente: 496.559.668 pesetas, de las cuales 379.500.000 pesetas son para la primera enseñanza y 117.059.668 para otras atenciones.

Hemos señalado el aumento considerable de la República en el Presupuesto de Instrucción Pública, y ahora señalaremos en oposición las reducciones sistemáticas hechas por el Gobierno radical-cedista.

Fueron suprimidas:

474.000 pesetas de material escolar.

125.000 pesetas destinadas para clases complementarias.

200.000 pesetas del Patronato de Misiones Pedagógicas.

125.000 pesetas de cantinas escolares.

586.000 pesetas de la Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas.

25.000 pesetas del Instituto Cajal.

500.000 pesetas de la Ciudad Universitaria.

88.500 pesetas del Instituto Nacional de Investigaciones Científicas.

Se dejó también sin consignación el Patronato de la Universidad de Barcelona; fueron suprimidos muchos institutos de segunda enseñanza creados por el Gobierno de la República, y se disminuyeron mucho

las cantidades de varias cátedras, tal como la Escuela de Estudios Arabistas de la Universidad de Granada y la Universidad Internacional de Santander.

Para construir nuevos edificios escolares en el año 1930 (época de la monarquía) se destinaron 6.500.000 pesetas. En 1923, 25.000.000, y en 1937 (Gobierno del Frente Popular) 50.000.000 de pesetas.

He aquí otra estadística sobre el aumento de sueldo de los maestros :

En 1931.....	5.890.000 pesetas
En 1932.....	38.283.000 »
En 1933.....	13.593.500 »
En 1934.....	18.000.000 »
En 1935.....	3.999.000 »
En 1936.....	3.724.000 »
En 1937.....	91.832.000 »

Puede notarse el considerable aumento del año 1937 y la disminución de los años 33, 34, 35, 36 del Gobierno radical-cedista.

He aquí las cifras del material escolar de primera enseñanza :

En 1930.....	8.000.000 pesetas
En 1932.....	10.000.000 »
En 1937.....	14.000.000 »

Número de escuelas creadas :

Año 1930.....	1.000 escuelas
Año 1931.....	7.000 »
Año 1932.....	2.580 »
Año 1933.....	3.990 escuelas
Año 1934.....	1.333 »
Año 1935.....	1.000 »
Año 1936.....	3.579 »
Año 1937.....	10.000 »

El presupuesto total de primera enseñanza es de 379.500.000 pesetas, correspondiendo para el sueldo de los maestros 285.387.000 pesetas y 94.113.000 pesetas para las otras atenciones.

Cantidades destinadas para la creación de escuelas :

En 1930.....	1.247.000 pesetas
En 1931.....	11.666.000 »
En 1934.....	3.999.000 »
En 1937.....	40.000.000 »

La mayoría de los mejores maestros jóvenes se fueron a las Academias Militares para ser oficiales del nuevo Ejército republicano y otros se alistaron como milicianos, como el Batallón «Félix Bárcana», formado por los mismos, intelectuales y profesores de segunda enseñanza. El Ministerio acaba de crear también los Milicianos de Cultura para ir a las trincheras o a los hospitales y cuarteles y enseñar a los analfabetos y dar clases a los más adelantados.

Otra institución gloriosa eran las Misiones Pedagógicas, creadas por Decreto de 29 de mayo de 1932. Los estudiantos y los maestros con M. Bartolomé Cosío, el primer pedagogo de España, marchaban alegremente por los pueblos y aldeas de la nación para llevar un poco de alegría y de cultura a todos los lugares en

que la juventud campesina permanecía sumida en su dura labor y abandonada en su vacío intelectual. Cuando el trabajo de la semana se acababa, los camiones de las Misiones llevaban a todos los pueblos las bibliotecas circulantes, los museos de arte ambulante, las películas educativas y las viejas canciones populares. Podemos indicar como hecho característico que las Misiones Pedagógicas distribuyeron en 1931 mil cuatrocientas ochenta y siete bibliotecas rurales; en el año 1932, mil ciento ochenta y una, y en 1936, mil novecientas ochenta y seis.

Sólo el odio y el sectarismo de los dos años del Gobierno radical-cedista fueron capaces de suprimir la subvención para las Misiones Pedagógicas, cosa que legalizaron en los presupuestos acordados bajo su dirección política.

En la obra de la enseñanza popular había al lado del Estado español una organización que ocupaba justamente el primer plano. Es la Unión Federal de Estudiantes Hispanos (UFEH). Se comenzó a fines de 1931 con algunas clases para obreros en la Facultad de Farmacia de Madrid, para crear en 1932 la Universidad Popular (FUE) de Madrid, seguida de la de Sevilla, Segovia, Valencia y muchas otras. En estas Universidades Populares los estudiantes de los últimos semestres y los jóvenes licenciados daban cursos por la noche a los trabajadores, sobre todo a los jóvenes.

Esta enseñanza no era dada de un modo inorgánico sino ordenadamente y siguiendo programas y métodos concienzudamente elaborados y aprobados por los profesores y los estudiantes, de tal forma que quien sigue todo el ciclo de estudios adquiere un mínimo de formación intelectual y técnica. Las Universidades Populares de la FUE tienen bibliotecas, secciones deportivas, periódicos murales, coros populares, etc.

Document 153

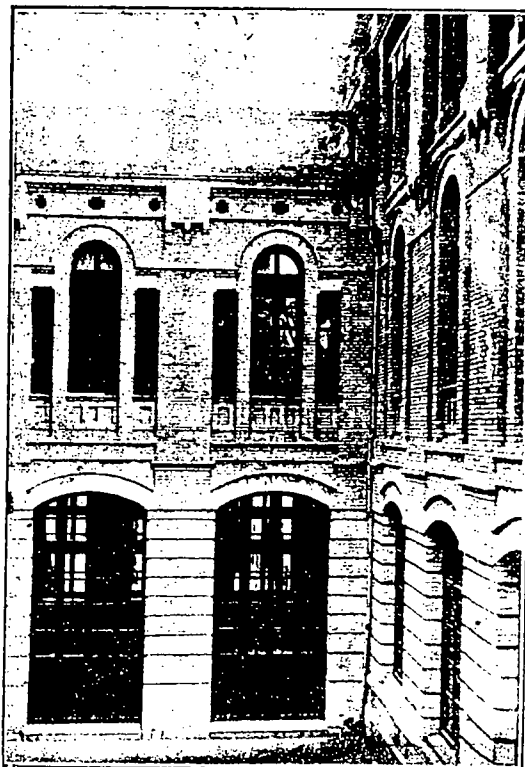
Col.legis privats religiosos. Fotografies

Colegio de la Concepción de Onteniente. Fachada de la iglesia

COLEGIO DE ONTENIENTE. Sala de Dibujo

Patio del Colegio de Carcagente

Comunidad y Coristado de Filosofía del Colegio de la Concepción de Onteniente

Padres Maestros y alumnos de la Escuela del Convento de Cocentaina

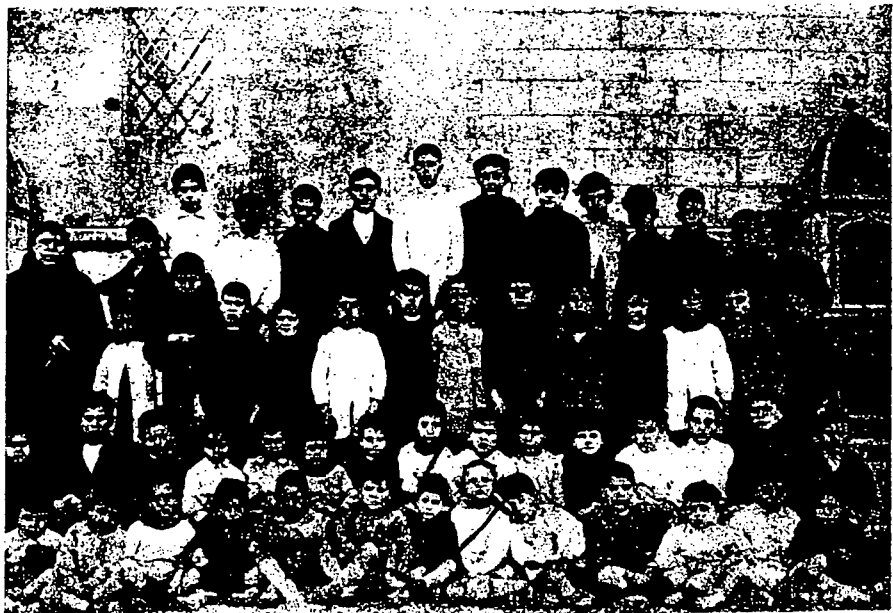
CARCAGENTE: Padres y Legos de la reverenda Comunidad

Padres Profesores y alumnos del Colegio de Carcagente

Maestros y alumnos de la Escuela del Convento de Benisa

Padre Maestro y alumnos de la Escuela del Convento de Pego

Font: *La Acción Antoniana*, 107, 1-5-1929, s/p.

Demandes dels col·legis privats religiosos

Crónica Pedagógica

BUENO será que veamos hoy en conjunto el aspecto pedagógico del año que acaba de trascurrir.

En él, en España, se publicaron los planes de reforma de la segunda enseñanza y se implantaron los universitarios. En Madrid se ha constituido con intervención directa del Emmo. Sr. Cardenal de Toledo, Director Pontificio de la Acción Católica, la «Federación de Amigos de la Enseñanza», la cual ha comenzado a publicar la interesante revista mensual *Atenas*. Y, por fin, ha tenido lugar por noviembre una Semana Social sobre la cristiana educación de la juventud.

En Bélgica se ha celebrado el «Congreso internacional de la Enseñanza privada»; Francia ha visto congregados sus «Sindicatos diocesanos de la Enseñanza libre», que se reúnen cada año, y ha conmemorado el 10.º aniversario de la célebre «Unión Católica de Estudios Internacionales».

Este ha sido el año 1930, iniciado venturosamente con la publicación de la soberana encíclica sobre la «Cristiana Educación de la Juventud».

¿Qué nos depara el presente año 1931?

En Inglaterra, los diputados laboristas han prescindido de la rígida disciplina del partido y han votado en contra del gobierno, en defensa de la libertad de enseñanza (1).

En Francia será 1931 el año centena-

(1) Para que aprendan nuestros anticlericales, añadiré en nota que, con motivo de este conflicto, no sólo llovieron en el Parlamento centenares de cartas en que los electores les recordaban a los diputados sus compromisos políticos escolares, sino que se hicieron rogativas en las iglesias y en los colegios, imperadas por los obispos. Por tan grave se tiene en aquel país el problema de la libertad de la enseñanza.

rio de la conquista de esta misma libertad contra las leyes de opresión y de absurda centralización napoleónica.

¿Y en España? ¿Discutirán las Cortes los planes de reforma del Sr. Torralba? No podemos negar que nos sentimos optimistas. Se ha hecho mucha luz sobre estas cuestiones; el gobierno no cesa de anunciar en sus notas que han de estudiar las Cortes, entre otros, los asuntos de enseñanza; el órgano en Madrid del partido conservador ha hecho intensa campaña meses atrás para conseguir la enseñanza clásica y el método cíclico. *El Debate* y *A B C* son acérrimos partidarios de la libertad de enseñanza; finalmente, un político de gran altura y de mucho predicamento en la actualidad, el Sr. Cambó, ha pedido en sus recientes notas la implantación de esa libertad de enseñanza que preceptúa la Constitución (1).

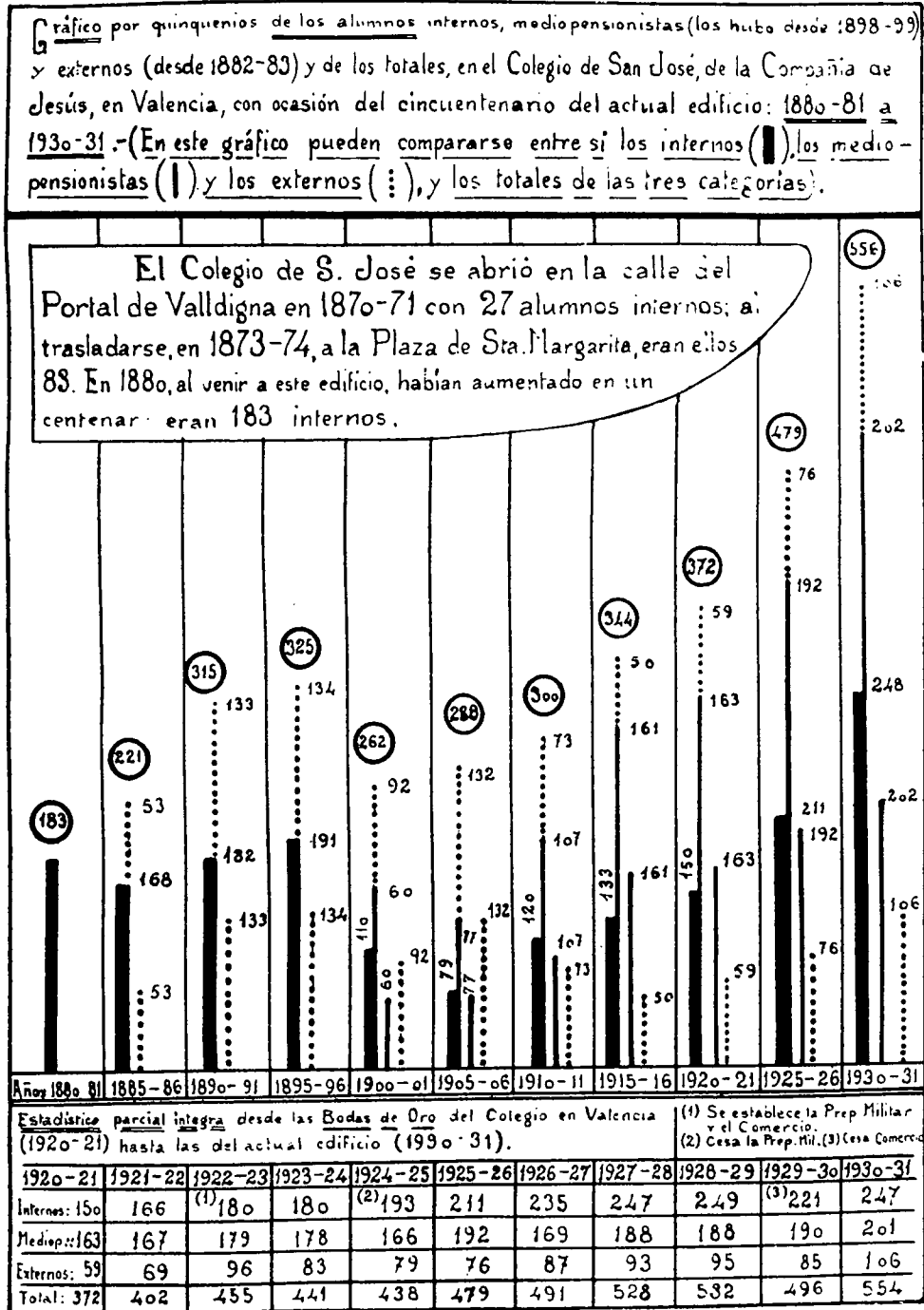
Si a esto agregamos la actuación inteligente y constante de la F A E antes citada y de los Padres de Familia, organizados y dirigidos por el mismo eminentísimo Sr. Cardenal Primado, podemos esperar días mejores para las nuevas generaciones.

Sobre todo que tenemos puesta la confianza en los antiguos alumnos de los colegios privados, de religiosos y de seculares.

M. T., S. J.

(1) Hemos escrito varias veces que estamos seguros de que si algún día se levanta en las Cortes una voz serena y autorizada para pedir que España se coloque en este punto al nivel de Europa—de modo que desaparezcan tantos exámenes, la sujeción de los colegios y la enseñanza libre a los métodos oficiales, la aglomeración de asignaturas y, sobre todo, la falta irritante de toda formación humana y social—; si esta voz tiene alguna probabilidad de llegar al banco azul, veremos todos cómo surge una potente corriente de simpatía y se forma un bloque que aumentará hasta llegar a ser la mayoría de los diputados.

Alumnat del *Colegio San José* dels jesuïtes. València. Gràfica comparativa.

Font: *Auras del Colegio*, 158, febrer 1931, p. 83.

Contra la instrucció pública. Anunci de conferència

**Federación Regional
de Estudiantes Católicos**
EN LA CASA DEL ESTUDIANTE
Hoy, día 25, a las seis de la tarde
en la Casa del Estudiante (Caballeros
número 27) tendrá lugar la cuarta con-
ferencia del curso organizado por la
Asociación de Estudiantes Católicos del
Magisterio, disertando el periodista ru-
so B. Alfred M. Franenstein Schwen-
dowsky sobre el tema «La decadencia
de la Instrucción pública en la Rusia
soviética».

Document 157

Instrucción religiosa escolar

D. 6 MAYO

Uno de los postulados de la República y, por consiguiente, de este Gobierno provisional, es la libertad religiosa. Con este derecho, España se sitúa en el plano moral y civil de las democracias de Europa y de aquellas democracias de América que, desprendidas de España, se anticiparon en la conquista de las instituciones que aquí acaban de estatuirse. Libertad religiosa es, en la Escuela, respeto a la conciencia del niño y del Maestro. El Gobierno provisional de la República desertaría de sus compromisos si rápidamente no se inclinara ante este deber y lo cumpliera. Corresponderá a las Cortes constituyentes resolver sobre la estructura del Estado la delimitación de Poderes y las orientaciones de la enseñanza; pero no se invade la función que a las Cortes constituyentes compete, disponiendo que España deje de ser una excepción y haciendo que en la Escuela española haya una libertad absoluta en la instrucción religiosa.

Por todo ello, el Gobierno provisional de la República decreta:

Artículo 1.º La instrucción religiosa no será obligatoria en las Escuelas primarias, ni en ninguno de los demás Centros dependientes de este Ministerio.

Art. 2.º Los alumnos cuyos padres signifiquen el deseo de que aquéllos la reciban en las Escuelas primarias, la obtendrán en la misma forma que hasta la fecha.

Art. 3.º En los casos en que el Maestro declare su deseo de no dar esta enseñanza, se le confiará a los sacerdotes que voluntaria y gratuitamente quieran encargarse de ella en horas fijadas, de acuerdo con el Maestro.

Art. 4.º Quedan abolidas todas las disposiciones vigentes que estén en pugna con el espíritu y letra de este Decreto.

Dado en Madrid a seis de Mayo de mil novecientos treinta y uno.

El Presidente del Gobierno provisional de la República,
NICETO ALCALÁ-ZAMORA Y TORRES.

El Ministro de Instrucción pública y Bellas Artes,
MARCELINO DOMINGO SANJUÁN.

(B. 46.)

Document 158

Normes d'ensenyança religiosa a les escoles públiques

C. 13 MAYO

El Decreto del día 6 de los corrientes proclama el respeto más absoluto a la conciencia del niño y del Maestro en orden a la instrucción religiosa en las Escuelas. Esa misma libertad en que quedan los alumnos y los Maestros ha dado lugar a interpretaciones y a que lleguen hasta esta Dirección general reiteradas consultas acerca del particular.

Para orientar y facilitar la interpretación y aplicación del Decreto en lo que se refiere a la enseñanza primaria.

Esta Dirección general acuerda dictar las normas siguientes:

En virtud de lo que se determina en el artículo 1.º del mencionado Decreto, desaparecerá del programa de las Escuelas nacionales la enseñanza religiosa con el carácter de obligatoria que hasta ahora ha tenido.

Los Maestros harán saber a los padres, por el medio que consideren más eficaz, el derecho que se les reconoce a solicitar para sus hijos la instrucción religiosa. Estas peticiones se harán por escrito al Maestro, quien las conservará para justificar en todo momento su actuación en este aspecto de la labor escolar.

En lo sucesivo, los Maestros requerirán a los padres a hacer la declaración oportuna en el momento de la inscripción en matrícula. Sólo los padres, tutores o familiares más próximos, a falta de aquéllos, tienen derecho a hacer esta declaración.

Los alumnos de la Escuela Superior del Magisterio y de las Normales quedan relevados de la obligación de asistir a clase y de sufrir el examen de esta asignatura para obtener el título de Maestro correspondiente, excepto aquellos que manifesten a la Dirección de la Escuela el deseo de cursar y dar validez a dichos estudios.

Tan pronto como se conozca el deseo de los padres y existan alumnos que quieran recibir la instrucción religiosa, resolverá el Maestro si ha de ser él quien dé aquella enseñanza. En caso negativo, solicitará por escrito, del señor Cura párroco, le proponga se encargue de ella algún Sacerdote. Esta re-

solución, así como el acuerdo sobre días y horas en que habrá de tener la clase de Religión, será comunicada por el Maestro al Inspector de la zona.

Para que no se interrumpa la estancia de los alumnos en la Escuela, intercalando en el horario escolar el tiempo consagrado a la Religión, deberá tomarse para ella el tiempo destinado a la primera o la última lección de la mañana o la tarde, en los días acostumbrados. Los niños que no hayan de recibir esta enseñanza podrán retrasar o adelantar la entrada o la salida de la Escuela en esos días, si la explicación ha de tener lugar en la sala de clase y si el edificio Escuela no dispone de otras aulas donde el grupo de niños que no hayan de oírta puedan realizar otros trabajos, especialmente prácticos, de interés no fundamental a la cultura primaria.

El espíritu del mencionado Decreto releva a los Maestros de toda obligación de realizar prácticas religiosas con sus alumnos y, por consiguiente, de concurrir con ellos a actos o ceremonias de este carácter.

No hay inconveniente en que los símbolos de la Religión cristiana sigan presidiendo las tareas escolares en aquellos casos en que el Maestro y la totalidad de los padres se hallen conformes en que continúe dándose la enseñanza religiosa en la forma actual; pero, en caso contrario, aquellos símbolos podrán exhibirse en los locales de clase, mas por respeto a la misma libertad religiosa que el Gobierno ha declarado, dejarán de presidir la vida escolar. Desde luego queda proscrita por antihigiénica, antipedagógica e incluso antirreligiosa, la práctica de decorar las paredes de clase con doseles, cromos e imágenes que no sean reproducción estimada de preciosas obras de arte.

La supresión de la enseñanza religiosa con carácter obligatorio no debe significar abandono en la dirección moral de los escolares: por el contrario, al perder esta enseñanza su orientación dogmática y catequista, el Maestro se esforzará, ahora más que nunca, en aprovechar cuantas oportunidades le ofrezcan sus lecciones en otras materias, el diario hacer de la Escuela y los altos ejemplos de la vida de los pueblos para inspirar en los niños un elevado ideal de conducta.

Los señores Inspectores de Primera enseñanza cuidarán con el mayor celo de que estas normas lleguen a conocimiento del Magisterio; de que sean cumplimentadas en forma que no puedan herir el sentimiento religioso de nadie, y de que los Maestros, llegado el caso, sean defendidos en esta manifestación de la libertad, tan esencial al patrimonio de la conciencia, resolviendo cuantas dudas y reclamaciones puedan producirse en la aplicación de estas instrucciones.

Madrid, 13 de Mayo de 1931.—*El Director general, RODOLFO LLORIS.*

(B. 50.)

Escrit en vers contra els jesuïtes

Jesuïtas

Ya vienen a bandadas los Hijos de Loyola:
sialestros y sombríos avanzan sin cesar:
Legiones son de negros espíritus que en ola
gigante se dilatan cual silencioso mar.

Ya tejen cautelosos la red de astuta guerra,
a todo el que denuncia su hipócrita labor,
Ya acaparando ciegos de obcecación la tierra,
no piensan en el Cielo, que fuera grande error.

¿Qué religión profesan con devoción impía?
La religión del Oro con su infernal poder,
aunque Jesús les dice:—Mirad la vida mía:
ful pobre, soy humilde: ¡sed dignos de mi ser!

•No suspendais del pecho, de fé y amor desnudo,
la imagen de mi triste y ensangrentada Cruz,
ni alceis en vuestras luchas mi nombre por escudo
contra los vivos dardos de mi Legión de luz.

•Ved ¡ay! que mientras todo con odio sanguinario
de un mundo miserable pugnaís por el laurel,
el corazón me sangra convertido en mi Calvario,
y me soloca acerba la esponja de la hiel.—

¡Intransigencias rudas y cóleras sombrías
ante el Progreso tanto que expande luz de Dios!...
¡Oh dulce y amoroso Jesús, ¿qué les dirías?...
¡Todo eso no es cristiano, todo eso no sois Vos! —

Decid, Señor, a falsos e infieles servidores
que fingen tener alma de blanda condición,
que dejen de ser duros e inicuos opresores
de aquellos que profesan distinta religión.—

Sabed que Dios permite las varias religiones:
Sabed que Dios las quiere, pues las inspira al ser:
No os opongaís al Cielo con fieras rebeliones;
no comencéis de nuevo la lid de Lucifer.

Las religiones todas elevan nuestra vida;
quizá las más humildes a Dios conducen más.
De tantas religiones amad la preferida;
mas es pasión injusta que odiais a las demás.

¿Quién sabe lo que esconde toda conciencia agena?
¡Oh Dios de los misterios, ¿quién sabe si sois Vos?
Escuche el fanatismo que a muerte nos condena:
quien mata mil conciencias mil veces mata a Dios.

¿Y a quién amais vosotros los Hijos de Loyola?
¿Los fríos egoístas de dura condición?
¿A qué celestes fuegos vuestra alma se acrisola
y en qué divinas llamas os arde el corazón?

Decís que vais haciendo la paz en las conciencias;
que vais iluminando las mentes con la Cruz:
¿por qué esquivaros luego tras esas Residencias
sombrias y cerradas al aire y a la luz?

¿Por qué mirais con ojos oblicuos al que pasa
temiendo de él sin duda brutal acometer?...
¿Por qué las mil visitas a la soberbia casa?
¿Por qué en la casa humilde jamás os dejais ver?

¿Por qué pisando quedos del rico las alfombras
marchais al bien lo mismo que aquel marcha al mal,
y vuestras obras buenas haceis entre las sombras
como las obras malas perpetra el criminal?

Ah, no dejais vosotros el resplandor del astro
detrás de vuestras plantas de huella tan sutil:
dejais de negros odios un imborrable rastro;
dejais desgarramientos de corazones mil!

Rompéis los tieirras lazos de la cordial familia,
y haceis que se separe lo que unió el Señor:
Lo que infernais vosotros jamás se reconcilia:
Ya nunca a los hogares vuelve el perdido amor!

Decís taimadamente que el fin os justifica:
¿Qué fin es ese vuestro si no es acaparar?
Mirad el pensamiento final que os «santifica»:
Hacer un monte de oro y al mundo dominar!

No es el estéril Oro la Religión sagrada;
la Religión divina, del hombre sumo lien:
Es la pobreza austera por el de Asís llamada
Princesa real, diciendo a su hermosura: ven.

¡Seráfico Francisco, desciende de la altura,
y di la verdadera dulcísima frunción
a todos los que tienen por única ventura
bañar en golfos de oro su iluso corazón.

Francisco, ven al mundo y exclama en su morada:
—Los que vendéis el reino de Dios por ambición,
mirad mi pobre celda, mi lecho, mi almohada,
mi mesa y mi mendrugo, de un pobre rico don.

—Mirad esa escudilla donde comió el leproso,
el que curó mi diestra de le con un raudal.
Mirad mis pies y manos con un sangrar glorioso,
por do se va mi vida, con delicioso mal.

—Yo un día con mil dedos luchaba de mil mundos,
y vi la Cruz de Cristo surgir con resplandor;
vi al Madero moribundo, le vi morir por todos;
sentíme trastornado y enloquecí de amor.

—Por todo cuando crece mi corazón se inmola:
Yo batió en la palma el pie, y hermano le llamé;
mas no me acuerdo hermano del Santo de Lovata:
¡Detente sus pasos! que huella con mi pie!

Papitel, tú lo dice con frase justa y bella,
mirando de esas gentes el culto al vil metal:
—La vil moneda es hostia de Satanás y estrella
con que el abismo guía su Espíritu infernal. —

Y luego ¿qué posee la inmensa Compañía?
Los Bancos, los hoteles, las flotas sobre el mar;
lo que disipa el viento de Dios en sólo un día:
lo que se vuelve polvo y en tierra ha de quedar.

Cuando subáis al Cielo después de vuestra vida,
para seguir viviendo ¿qué pan allí tendréis?
Si el alma se sustenta de lo que amó tendida,
vosotros que no amasteis, jamás lo viviréis.

Famélicos entonces suplicaréis gimiendo,
y Aquel que nos otorga merced sobre merced,
billetes y monedas os echará diciendo:
—Aquí para vosotros no hay otro pan: comed.

Os soareis pensando: la vida es corta o larga:
Veremos, mas en tanto gozemos su bondad. —
¡La vida es corta siempre! ni el rayo que descarga
su luz que es un hachazo, le gana en brevedad.

Yo vengo a revelaros una verdad sublime:
Existe el Ser que un día vió en éstos Amós:
En vano en vuestra vida vuestra alma le suprime:
¡Hipócritas atros! sabed que existe Dios!

Fraguando sus maldades en negros escondrijos,
¡Oh España! los hijos imperan hoy aquí:
Tus catedras son tuyas y tuyos son tus hijos,
que vuelven sus puñales en sombras contra ti.

Vuestra legión es pólipa múltiple en España:
¿A qué rincón no tiende tentáculo opresor?
Y en lóbregas ahuras sois la tremenda araña
en cuya red sucumbe la Patria sin vigor.

Oh Patria, el negro monstruo de pupilas te llena
luminosa y sombría te cubre esta legión;
te oprime, te sotoca, te asusta, te envenena...
Va Carlos el Tercero suplicando te lo ordena:
¡Levántate gigante y exclama: La expulsión!

SALVADOR SOLÍS

31 Agosto 11

Document 160
Ensenyança del catecisme

A V I S O

El Excmo. Sr. Arzobispo se ha dignado disponer que recordemos las disposiciones publicadas en el núm. 1.118 del BOLETÍN OFICIAL DEL ARZOBISPADO para que su cumplimiento sea eficaz, pues si siempre ha sido atención preferente la enseñanza del Catecismo, en las actuales circunstancias es de apremiante necesidad.

Su excelencia reverendísima confía en el celo de los Párrocos y de todos los sacerdotes y reitera a todos los fieles de sólida piedad el ruego de que cooperen con oraciones, limosnas y actividad personal a la primaria labor del Catecismo.

COLECTA DE LA BUENA PRENSA

Después de publicada la relación general, se han recibido las siguientes:

Beniferri, 2 pesetas; Cuart de les Valls, 2 pesetas, y Casinos, 5 pesetas.

Document 161

Dissolució de la *Compañía de Jesús*

D. 23 ENERO

El artículo 26 de la Constitución de la República española declara disueltas aquellas Ordenes religiosas que estatutariamente impongan, además de los tres votos canónicos, otro especial de obediencia a autoridad distinta de la legítima del Estado, debiendo ser nacionalizados sus bienes y afectados a fines benéficos y docentes.

Es función del Gobierno ejecutar las decisiones que la potestad legislativa hubiere adoptado en el ejercicio de la soberanía nacional, y refiriéndose concretamente el precepto constitucional a la Compañía de Jesús, que se distingue de todas las demás Ordenes religiosas por la obediencia especial a la Santa Sede, como lo demuestran, entre innumerables documentos, la Bula de Paulo III, que sirve de fundamento canónico a la institución de la Compañía y las propias Constituciones de ésta, que de modo eminente la consagran al servicio de la Sede Apostólica, a propuesta del Ministro de Justicia y de acuerdo con el Consejo de Ministros,

Vengo en disponer lo siguiente:

Artículo 1.º Queda disuelta en el territorio español la Compañía de Jesús. El Estado no reconoce personalidad jurídica al mencionado instituto religioso, ni a sus provincias canónicas, casas, residencias, colegios o cualesquiera otros organismos directos o indirectamente dependientes de la Compañía.

Art. 2.º Los religiosos y novicios de la Compañía de Jesús cesarán en la vida común dentro del territorio nacional en el término de diez días, a contar de la publicación del presente Decreto. Transcurrido dicho término, los Gobernadores civiles darán cuenta al Gobierno del cumplimiento de esta disposición.

Los miembros de la disuelta Compañía no podrán en lo sucesivo convivir en un mismo domicilio en forma manifiesta ni encubierta, ni reunirse o asociarse para continuar la extinguida personalidad de aquélla.

Art. 3.º A partir de la publicación de este Decreto no realizarán las entidades mencionadas en el artículo 1.º, ni ninguno de sus miembros por sí o por persona interpuesta, ya sea a título lucrativo, ya a título oneroso, actos de libre disposición de los bienes propios de la Compañía o poseídos por ella.

Art. 4.º En el plazo de cinco días, los Gobernadores civiles remitirán a la Presidencia del Consejo relación triplicada de las casas ocupadas o que lo hubieren estado hasta el 15 de Abril de 1931 por religiosos o novicios de la Compañía de Jesús, con mención nominal de sus superiores provinciales y locales.

Art. 5.º Los bienes de la Compañía pasan a ser propiedad del Estado, el cual los destinará a fines benéficos y docentes.

Art. 6.º Los Registradores de la Propiedad remitirán al Ministerio de Justicia, en el plazo de diez días, relación detallada de todos los bienes inmuebles y derechos reales inscritos a nombre de la Compañía de Jesús, con expresión de los gravámenes que afecten a unos y otros.

Dentro del mismo plazo, los establecimientos de crédito, entidades bancarias, Compañías anónimas y otras Empresas de carácter civil o mercantil, así como los particulares, enviarán al Ministerio de Hacienda relación circunstanciada de los depósitos en valores, cuentas corrientes, efectos públicos, títulos y cualesquiera otros bienes mobiliarios pertenecientes a la citada Compañía que se encuentren en su poder.

Art. 7.º A los efectos del presente Decreto, se instituye un Patronato, compuesto por un Delegado de la Presidencia del Consejo de Ministros, otro por cada uno de los Ministerios de Estado, Justicia, Hacienda, Gobernación e Instrucción pública; un representante del Consejo de Instrucción pública, otro de la Junta Superior de Beneficencia y un Oficial Letrado del Consejo de Estado. Los organismos respectivos procederán al nombramiento de sus Delegados o representantes en el plazo de cinco días.

El Patronato se constituirá dentro de los cinco siguientes, previa convocatoria del Delegado de la Presidencia del Consejo. Este será Presidente del Patronato y Secretario el Oficial Letrado del Consejo de Estado.

Art. 8.º Corresponde a dicho Patronato:

1.º Formalizar el inventario de todos los bienes muebles e inmuebles de la Compañía, bajo la fe de Notario público.

2.º Comprobar la condición jurídica de los bienes que, sin aparecer a nombre de la Compañía de Jesús, se hallen en posesión de la misma y proceder a su reivindicación e incautación.

3.º Ocupar y administrar los bienes nacionalizados.

4.º Elevar al Gobierno propuesta sobre el destino que haya de darse a los mismos.

Los distintos órganos de la Administración facilitarán al Patronato los medios que éste recabe para el cumplimiento de su cometido.

Art. 9.º Las iglesias de la Compañía, sus oratorios y objetos afectos al culto, con exclusión de todo otro edificio o parte del mismo no destinado estrictamente a aquél, se cederán en uso, previo inventario, a los Ordinarios de las diócesis en que radiquen, a condición de no emplear en el servicio de los citados templos a individuos de la disuelta Compañía. El uso que se transfiera a la jurisdicción eclesiástica ordinaria nunca podrá ser invocado como título de prescripción.

Art. 10. Los Superiores provinciales y locales o quienes en cada caso desempeñen sus funciones serán personalmente responsables:

1.º De la cesación efectiva de la vida en común en las casas cuyo gobierno les esté confiado, a tenor de lo dispuesto en el artículo 2.º

2.º De la infracción de lo dispuesto en el artículo 3.º

3.º De toda ocultación cometida en las investigaciones ordenadas para llevar a cabo lo preceptuado en el artículo 4.º y en los apartados 1.º y 2.º del 8.º

4.º De la resistencia que en los locales de la Compañía pudiera oponerse a las Autoridades encargadas de la ejecución de este Decreto.

Dado en Madrid a veintitrés de Enero de mil novecientos treinta y dos.

NICETO ALCALA-ZAMORA Y TORRES

El Ministro de Justicia,

ALVARO DE ALBORNOZ Y LIMINIANA

(G. 24 Enero.)

Document 162

Autorització de rendes a fundacions benèfiques

O. 26 ENERO

Excmo. Sr.: A pesar de las múltiples concordantes disposiciones que rigen en materia de Beneficencia, enderezadas todas ellas a evitar el cobro de rentas de capitales pertenecientes a Obras pías, sin que sus patronos, administradores o representantes acrediten haber rendido cuentas al Protectorado o justifiquen ante él el levantamiento de sus cargas, se da el caso lamentable de que varias Delegaciones provinciales de Hacienda vienen abonando intereses de inscripciones intransferibles de la Deuda perpetua interior al 4 por 100, expedidas por el concepto de Instrucción pública a Ayuntamientos y entidades que las tienen en su poder, sin que este Ministerio (que ejerce el Protectorado sobre las Fundaciones benéfico-docentes de carácter particular) conozca la procedencia de dichas inscripciones ni haya autorizado, por tanto, la inversión de sus rentas;

Considerando que las inscripciones o láminas de la Deuda emitidas bajo el concepto de Instrucción pública constituyen siempre parte o la totalidad del capital de alguna Fundación de las que deben hallarse sometidas al Protectorado de este Ministerio, a quien, en consecuencia, corresponde autorizar el cobro de sus rentas y velar por que éstas se destinen al fin que señalara el instituidor o causante;

Considerando que para lograr la debida eficacia en la función tutelar e inspectora atribuída a este Ministerio precisa la ayuda y cooperación del encomendado al digno cargo de V. E.;

Vistos los Reales decretos de 25 de Octubre de 1908 (*Gaceta* del 29), 29 de Junio de 1911 (*Gaceta* del 2 de Julio) y 27 de Septiembre de 1912 (*Gaceta* del 28), la Instrucción de 24 de Julio de 1913 (*Gaceta* del 6 de Agosto), la Real orden de 26 de Octubre de 1923 (*Gaceta* del 27) y la Orden de 18 de Septiembre de 1931 (*Gaceta* del 8 de Octubre).

Este Ministerio ha acordado rogar al del digno cargo de V. E. se sirva disponer que por la Dirección general de la Deuda y Clases pasivas y por las Delegaciones provinciales de Hacienda no se autorice el pago de renta alguna de inscripciones intransferibles de la Deuda del Estado, emitidas bajo el concepto de Instrucción pública, sin que sus perceptores justifiquen hallarse autorizados para ello por este Departamento (mediante la oportuna declaración de beneficencia particular docente a favor de la Obra pía a que la lámina pertenezca) y acrediten, además, haber rendido las oportunas cuentas o levantado las cargas fundacionales según en cada caso señale la Orden de su clasificación.

Lo digo a V. E. para su conocimiento y demás efectos. Madrid 26 de Enero de 1932.

FERNANDO DE LOS RIOS

SEÑOR MINISTRO DE HACIENDA.

Document 163

Patronat central d'institucions beneficodocents

D. 27 ENERO

El Real decreto de 10 de Julio de 1913 creó un Patronato central encargado de auxiliar al Estado en su misión de protectorado sobre las Fundaciones benéfico-docentes; mas, a pesar de esta disposición, ni el Patronato ha llegado a funcionar ni la finalidad a cumplir ha sido, pues, atendida.

Empero es tan indispensable instituir dicho Patronato y velar por las actividades fundacionales, cuidando de que no se sumerja en el olvido la voluntad de los fundadores, que de continuo llegan a este Ministerio referencias oficiosas de legados con carácter fundacional confiados a albaceas harto remisos en el cumplimiento de la voluntad del testador.

El Estado tiene, pues, el imperioso deber de velar por que se cumplan los fines de enseñanza, fines públicos, al cual dejaron adscritos todo o parte de su patrimonio los instituidores de Fundaciones; con ello se logra el anhelo que no pudo menos de inspirar la voluntad del fundador: enriquecer el acervo cultural de su país difundiendo las posibilidades de sacar fruto de las vocaciones individuales.

Por todo ello, a propuesta del Ministro de Instrucción pública y de acuerdo con el Consejo de Ministros,

Vengo en decretar lo siguiente:

Artículo 1.º Se crea un Patronato central encargado de auxiliar al Ministerio de Instrucción pública en el ejercicio del protectorado sobre las instituciones benéfico-docentes.

Art. 2.º Dicho Patronato se reunirá periódicamente en el Ministerio de Instrucción pública y mantendrá estrecha relación administrativa con la Sección respectiva de este Ministerio.

Art. 3.º Son atribuciones del Patronato:

a) Las reformas que considere deben llevarse a cabo en la actual legislación sobre Fundaciones benéfico-docentes.

b) Las medidas que estime adecuadas para el rescate en las Fundaciones que, debiendo estar incorporadas al Patronato, permanezcan distraídas a su acción.

c) Cuanto por razones circunstanciales, habida cuenta de la situación fundacional, sea conveniente en orden a agregación, segregación y modificaciones de las Fundaciones benéfico-docentes.

d) La aplicación que deba darse para otros servicios escolares a fondos sobrantes u objetos caducados, pertenecientes a fundaciones docentes particulares.

e) La inversión de fondos destinados a constituir un establecimiento benéfico docente, cuando no se hubiese expresado por el fundador qué parte de los mismos haya de emplearse en su sostenimiento, o cuando hubieran de ser fijados los objetivos a que han de adscribirse herencias, legados y donaciones porque no conste en términos expresos la inversión que haya de darse a dichos bienes.

f) La aprobación de la investigación de bienes y valores pertenecientes a las instituciones objeto de patronato.

g) La destitución por motivos razonados y concordados con los fines fundacionales de Patronos, administradores de fundaciones particulares de beneficencia docente y Juntas de Patronatos, así como propuestas de sustitutos.

2.º Conocer y proponer la solución:

a) De las competencias que se susciten con motivo de los expedientes de investigación.

b) Acerca de los expedientes para autorizar la venta de bienes inmuebles no amortizados, convertir en títulos al portador las inscripciones intransferibles y enajenar los demás valores representativos de capital cualquiera que fuese su procedencia.

c) Sobre la aprobación de los reglamentos que las Juntas y Patronatos deban formar para su régimen interior; y

d) Acerca de cualesquiera otros asuntos que estime procedente el Ministerio de Instrucción pública.

3.º Acordar las visitas de inspección que estime necesarias a los Establecimientos y Fundaciones de beneficencia docente y realizar las que le encomiende el Ministerio.

Art. 4.º El Ministro de Instrucción pública y Bellas Artes podrá nombrar, siempre que lo considere procedente, un Comisario especial para entender y dirigir cualquiera Institución bené-

fico-docente que por su importancia y condiciones singulares requiera atención especial por parte del Patronato del Estado.

Art. 5.º Si el Ministerio de la Gobernación nombrase un Patronato de análogos fines al que se establece en este Decreto para cuanto concierne a Fundaciones benéficas, se autoriza al Patronato de Fundaciones benéfico-docentes a designar a algunos de sus miembros con objeto de constituir una Comisión mixta que presente una base de solución a cuantos asuntos interesen a las Fundaciones en general.

Art. 6.º La Sección del Ministerio a que está encomendada esta función fiscalizadora de las Fundaciones estará inmediatamente subordinada al Patronato para cuanto se refiere a su labor administrativa. El Jefe de la Sección desempeñará las funciones de Secretario del Patronato.

Dado en Madrid a veintisiete de Enero de mil novecientos treinta y dos.

NICETO ALCALA-ZAMORA Y TORRES

El Ministro de Instrucción pública y Bellas Artes,

FERNANDO DE LOS RÍOS URRUTI

(B. 19.)

Document 164

Continuïtat dels centres incautats als jesuïtes. Normes

D. 28 ENERO

El Gobierno estima indispensable hacer compatibles los plazos que para la incautación de los bienes de la Compañía de Jesús se establecen en el Decreto de 23 de Enero del corriente y las determinaciones ulteriores del Patronato con su deber de producir la menor perturbación posible a los alumnos que cursan sus estudios en los Centros docentes de la Compañía. A este fin, y para que en dichos Centros no se interrumpa la enseñanza y se asegure la continuidad de la vida de los internados con toda la eficacia técnica y el elevado tono moral que la República está procurando imprimir a la educación nacional, a propuesta del Ministro de Instrucción pública y Bellas Artes y de acuerdo con el Consejo de Ministros,

Vengo en disponer las siguientes normas complementarias:

1.ª El fin que el Decreto de 23 de Enero del corriente año atribuye, entre otros, al Patronato de incautación que instituye, o sea el de elevar al Gobierno propuesta sobre el destino permanente que haya de darse a los Establecimientos de la Compañía, se entiende subordinado a la decisión del Gobierno de que los que estuvieren consagrados a la educación continúen provisionalmente afectos al mismo fin y, a ser posible, al mismo grado de enseñanza.

2.ª Sin perjuicio del resultado final del inventario, de las comprobaciones encomendadas al Patronato y de las resoluciones legales que en su día hayan de recaer en cada caso, el Ministerio de Instrucción pública queda autorizado para adoptar las medidas oportunas a fin de que no haya discontinuidad en la función de los Establecimientos de enseñanza.

3.ª Los Directores de Institutos a quienes se encomienda la dirección provisional de los nuevos Centros podrán designar con carácter transitorio los Doctores, Licenciados y Maestros que puedan completar el cuadro de Profesores y la dirección de los internados. Hasta que el Gobierno provea estas plazas adecuadamente, los Profesores interinos cobrarán el sueldo de entrada del Profesorado de Institutos. Estos Profesores interinos podrán ser destituidos libremente por los Directores que los designan, ya que son ellos quienes responden ante el Gobierno de la delicada gestión que se les encomienda.

Dado en Madrid a veintiocho de Enero de mil novecientos treinta y dos.

NICETO ALCALA-ZAMORA Y TORRES

El Ministro de Instrucción pública y Bellas Artes,

FERNANDO DE LOS RÍOS URRUTI

(B. 19.)

Font: *Colección Legislativa de Instrucción Pública*, 28-1-1932, pp. 76-77.

BOLETIN OFICIAL

DEL

ARZOBISPADO DE VALENCIA

CONTENIDO: Circular 117 sobre la escuela católica. — Respuesta del Cardenal Arzobispo de Valencia al Mensaje del Episcopado Portugués. — Carta del Nuncio de Su Santidad sobre la reorganización de la Acción Católica en España. — Aviso sobre católicos de buena fama y colaboración social. — Peregrinación espiritual a Santiago. — VIII Peregrinación española a Tierra Santa. — Decreto del Ministerio de Estado creando el Patronato Seglar de la Obra Pía. — Noticias sobre fundaciones benéficas. — Bibliografía. — Necrología.

CIRCULAR NÚM. 117

Por la escuela católica

Hechos conocidos de todos y por todos los católicos lamentados con igual intensidad, amenazas que vemos cererse en el horizonte y que si Dios no lo remedia han de convertirse en realidades más o menos pronto, ponen ante nuestra conciencia, como deber imperioso, la necesidad de que prestemos solícita atención y fervoroso impulso a la magna obra de sostener, intensificar y extender la enseñanza católica en nuestra muy amada Archidiócesis. Esta consideración Nos mueve hoy a organizar una JUNTA DE LA ESCUELA CATOLICA que por ahora funcionará en la Capital y suburbios, y más tarde, cuando su experiencia vaya aleccionándonos y paulatinamente pueda desenvolver esta misma labor, en los pueblos donde convenga.

Encomendamos la constitución de esta *Junta de la Escuela Católica*, cuya Presidencia efectiva Nos reservamos, a la *Junta Diocesana de Acción Católica* que se valdrá de la Asociación C. de Padres de Familia, de la Juventud Católica y de cuantos elementos estime oportunos incorporarse para realizar su cometido, que de momento ha de consistir en designar personal para hacer las colectas y en nombrar Delegados que visiten las Escuelas y Colegios.

Si el celo por la gloria de Dios Nuestro Señor, por el bien de su Iglesia Santa y la salvación de las almas de nuestros niños, tan amados de Jesucristo, vive en nuestras conciencias, la enseñanza cristiana de la niñez no sólo será mirada con todo amor y alentada con todo entusiasmo y simpatía por los buenos católicos, sino que también será atendida con la espléndida aportación de recursos económicos para que su labor educadora, tan insuperable por el espíritu que la informa, sea también excelente por sus condiciones materiales, que tanta eficacia tienen en el logro de sus salvadores frutos.

Confiado en que nuestros amadísimos Hijos responderán con su caritativa asistencia en favor de nuestros niños, Hijos de predilección de nuestra Santísima Virgen, la Madre de los Desamparados, venimos en disponer:

1.º El tercer domingo de cada mes se hará en todos los templos de la capital una colecta destinada al sostenimiento y fomento de la enseñanza cristiana.

2.º Se encargará de hacer la Colecta la Junta Diocesana de Acción Católica por medio de los Delegados que designe para cada iglesia. Todos los señores Rectores de Iglesias, tanto seculares como regulares, deben prestar el concurso necesario y toda clase de facilidades, recomendando en su predicación a los fieles la generosa cooperación a tan magna Obra.

3.º En la última semana de cada mes serán entregadas las Colectas en la Oficina del Secretariado Diocesano de Acción Católica.

4.º En la primera decena del mes siguiente se reunirá la Junta para acordar la distribución de la suma recaudada, destinando el cincuenta por ciento para subvencionar las escuelas gratuitas en proporción al número de sus alumnos; un veinticinco por ciento para pensionar proporcionalmente los colegios populares (semigratuitos); dedicando otro veinticinco por ciento para la erección de nuevos centros de enseñanza católica.

5.º Las escuelas gratuitas y los colegios populares (semigratuitos) que quieran ser favorecidos por esta Junta, han de solicitarlo y comprometerse a que su labor escolar será conforme a las doctrinas de la Iglesia; quedarán obligados a recibir la visita de inspección de los Delegados de la Junta, y a enviar mensualmente un parte exacto del promedio de asistencia.

Valencia, 8 de julio de 1932.

† PRUDENCIO, *Arzobispo de Valencia.*

Document 166

Collecta per l'escola catòlica

Junta Diocesana de la Escuela Católica

Se creó esta Junta por virtud de la Circular núm. 117 de nuestro Excmo. y Rdmo. Sr. Arzobispo, y comenzó a actuar en las iglesias de la capital el domingo tercero de octubre. Desde esa fecha ha venido haciendo mensualmente las colectas, que han dado el siguiente resultado:

		75 %	25 %
1932			
Octubre.	5.179'25	3.884'44	1.294'81
Noviembre.	5.905'07	4.428'71	1.476'36
Diciembre.	4.590	3.442'00	1.148'00
1933			
Enero.	4.201'65	3.151'23	1.050'42
Febrero.	5.081'75	3.811'32	1.270'43
Marzo.	5.186'10	3.889'58	1.296'52
Abril.	5.367'97	4.025'98	1.341'99
Mayo.	5.417'55	4.063'17	1.354'38
Junio.	4.828	3.621'00	1.207'00
Julio.	4.814'92	3.611'19	1.203'73
Agosto.	2.513'20	1.884'90	628'30
Septiembre.	2.614'80	1.961'10	653'70
	55.700'26	41.774'62	13.925'64

Cumpliendo lo dispuesto en el párrafo 4.º de la citada Circular, se ha distribuido mensualmente el 50 p. 100 para premiar la asistencia de alumnos gratuitos, el 25 p. 100 para la de alumnos semigratuitos y el otro 25 p. 100 para atender a las Colonias Escolares y para las subvenciones extraordinarias acordadas por la Junta.

Ingresado en el Secretariado D. de A. C.	55.700'26 ptas.
287 recibos pagados a las Escuelas (75 p. 100).	41.774'62
Entregado a la Tesorería de la Junta (25 p. 100).	13.925'64

Total. . . . . 55.700'26 ptas.

Valencia, 9 octubre de 1933.

ADMINISTRACION DE CRUZADA

De acuerdo con lo manifestado en la Circular de 1.º de septiembre último, BOLLETÍN OFICIAL núm. 2.178, esta Administración ha de rendir las cuentas de Cruzada e Indulto de la Predicación de 1933 dentro del mes actual, y para poder realizarlo se recuerda por última vez a los reverendos señores Curas y expendedores que adeuden el todo o parte de las limosnas recaudadas o no hubieran remitido las Bulas sobrantes, que deberán hacerlo con toda urgencia, porque en caso contrario habrán de adoptarse las medidas necesarias al efecto.

Valencia, 10 de octubre de 1933.—El Pro-Administrador,
Dr. Joaquín Padilla.

¡La Escuela católica!...

Preocuparnos de ella...

Defenderla...

Salvarla...

he aquí una urgente tarea fundamental que los católicos tenemos por delante.

Estamos seguros de que la generosidad que se muestre en la colecta del próximo domingo será una prueba de que todos lo han comprendido así.

NO OLVIDE USTED QUE LA BANDEJA QUE EL DOMINGO LE PRESENTARAN DURANTE LA SANTA MISA, EN CUALQUIER TEMPLO DE VALENCIA, ES PARA OBTENER EL PERSONALISIMO E INSUSTITUIBLE CONCURSO QUE DE USTED NECESITA LA IGLESIA PARA SALVAR LA ENSEÑANZA CRISTIANA DE SUS NIÑOS.

Document 168

Nombre de col.legis catòlics de primera ensenyança i d'escoles públiques, per províncies. 1932

IV. Colegios de primera enseñanza pertenecientes a Congregaciones o Comunidades religiosas, por provincias

(Datos referidos a fin del año de 1932 y facilitados por los Consejos provinciales de primera enseñanza)

PROVINCIAS	NUMERO DE COLEGIOS			MATRICULA			NUMERO DE ESCUELAS NACIONALES (1)		
	De niños.	De niñas	En total.	Numero			De niños.	De niñas.	En total.
				De niños.	De niñas.	En total.			
Alava.....	7	9	16	914	886	1 800	18	25	43
Albacete.....	4	15	19	603	1 762	2 365	86	78	164
Alicante.....	11	30	41	1 592	2 508	4 100	189	183	372
Almería.....	4	11	15	482	1 415	1 897	37	35	72
Ávila.....	4	16	20	316	599	915	36	33	69
Badajoz.....	11	26	37	652	2 536	3 188	142	167	309
Baleares.....	109	581	690	7 962	13 959	21 921	240	180	420
Barcelona } Capital.....	23	73	96	9 508	15 783	25 291	254	354	608
Barcelona } Provincia.....	41	145	186	9 000	14 563	23 563	416	482	898
Burgos.....	19	39	58	1 657	2 212	3 869	45	38	83
Cáceres.....	7	16	23	225	1 333	1 558	48	52	100
Cádiz.....	71	85	156	5 720	7 479	13 199	184	173	357
Castellón de la Plana.....	23	37	60	1 066	1 719	2 785	112	95	207
Ciudad Real.....	6	17	23	452	991	1 443	112	108	220
Córdoba.....	21	67	88	1 757	5 532	7 289	213	233	446
Coruña (La).....	3	10	13	1 091	1 223	2 314	65	69	134
Cuenca.....	6	7	13	342	555	897	33	22	55
Gerona.....	26	83	109	3 643	7 964	11 607	107	113	220
Granada.....	5	35	40	2 263	5 453	7 716	127	135	262
Guadalajara.....	3	10	13	217	748	965	30	30	60
Guipúzcoa.....	30	62	92	6 443	9 449	15 892	130	143	273
Huelva.....	(2)	66	66	450	2 345	2 795	82	67	149
Huesca.....	11	13	24	1 515	2 089	3 604	40	45	85
Jaén.....	9	26	35	919	2 338	3 257	131	119	250
León.....	26	32	58	631	810	1 441	57	59	116
Lérida.....	19	53	72	2 341	4 882	7 223	63	83	146
Logroño.....	11	18	29	1 505	2 405	3 910	62	51	113
Lugo.....	10	13	23	1 068	1 113	2 181	20	15	35
Madrid } Capital.....	16	54	70	11 511	12 884	24 395	351	523	874
Madrid } Provincia.....	24	51	75	5 958	10 821	16 779	132	130	262
Málaga.....	8	30	38	1 866	5 983	7 849	198	200	398
Murcia.....	25	34	59	1 888	4 038	5 926	128	132	260
Navarra.....	25	104	129	4 567	7 302	11 869	159	128	287
Orense.....	4	5	9	526	674	1 200	24	27	51
Oriedo.....	22	44	66	3 082	5 722	8 804	118	101	219
Palencia.....	14	28	42	1 515	2 003	3 518	44	44	88
Palmas (Las).....	4	8	12	829	1 357	2 186	86	72	158
Pontevedra.....	7	16	23	1 198	1 816	3 014	43	34	77
Salamanca.....	7	20	27	821	1 979	2 800	58	50	108
Santa Cruz de Tenerife.....	3	7	10	468	611	1 079	69	80	149
Santander.....	62	123	185	3 446	5 867	9 313	122	112	234
Segovia.....	15	7	22	572	485	1 058	34	37	71
Sevilla.....	51	51	102	4 059	5 023	9 082	215	233	448
Soria.....	4	5	9	588	570	1 158	31	29	60
Tarragona.....	11	72	83	2 778	6 545	9 323	183	187	370
Teruel.....	16	31	47	886	1 417	2 303	39	36	75
Toledo.....	3	22	25	1 678	2 650	4 328	66	62	128
Valencia.....	17	139	156	7 072	11 473	18 545	377	403	780
Valladolid.....	5	25	30	897	3 032	3 929	165	180	345
Vizcaya.....	115	268	383	5 460	7 496	12 956	253	246	499
Zamora.....	3	9	12	349	1 181	1 530	37	39	76
Zaragoza.....	59	177	236	3 877	6 198	10 075	144	140	284
TOTAL.....	1 040	3 925	4 965	130 225	221 779	352 004	6 155	6 412	12 567

(1) El número de Escuelas Nacionales se refiere al total de las que existen en las localidades donde funcionan las de Comunidades o Congregaciones religiosas.—(2). No se tiene el dato.

Document 169

Col·legis d'ordes religiosos al País Valencià. 1932

Nombre de col·legis	Xiquets	Xiquetes	Tots plegats
Alacant	11	30	41
Castelló	23	37	60
València	17	139	156
País Valencià	51	206	257
Estat espanyol	1.040	3.925	4.965

Matrícula	Xiquets	Xiquetes	Tots plegats
Alacant	1.592	2.508	4.100
Castelló	1.066	1.719	2.785
València	7.072	11.473	18.545
País Valencià	9.730	15.700	25.400
Estat espanyol	130.225	221.779	352.004

Escoles nacionals	Xiquets	Xiquetes	Tots plegats
Alacant	189	183	372
Castelló	112	95	207
València	377	403	780
País Valencià	678	681	1.359
Estat espanyol	6.155	6.412	12.567

(*) El nombre d'escoles nacionals fa referència al total existent a les localitats on funcionen les de comunitats o congregacions religioses.

Dades facilitades pels Consells provincials de Primer Ensenyament

Font: A partir de dades de l'Institut Nacional d'Estadística. Anuari Estadístic d'Espanya. 1932.

Obligacions morals i econòmiques dels catòlics

Las colectas en las iglesias

EL espectáculo que están dando los católicos con motivo de las colectas dominicales, es realmente desconsolador.

A la avalancha de los primeros días, en que parecieron despertar los católicos de su letargo, enardecidos por la cruel persecución de que eran víctimas los Ministros del Señor, sucedió un marcado decaimiento que se ha ido acentuando en las últimas colectas, poniendo en grave aprieto a los encargados del sostenimiento del culto y clero, escuelas católicas, etc.

Y es que muchos católicos, aun los buenos católicos, no se han dado cuenta de que las cosas han cambiado «mucho» de algún tiempo a esta parte.

No se dan cuenta de que—como decía muy bien nuestro compañero Rafael del Solar en números anteriores—«hay que enmendar el presupuesto»; de que ante el gravísimo problema que supone la supresión de los haberes al clero por por parte del Estado, y la implantación de la enseñanza laica (¡ojalá fuera «laica» solamente!) en las escuelas de toda la nación, no pueden los católicos cruzarse de brazos o limitarse a depositar cinco o diez céntimos en la bandeja cada domingo, como aportación económica a obras tan necesarias.

¡No, señores católicos, no es eso lo correcto! Aparte de las consideraciones que pudiéramos hacer sobre el pago de los tan olvidados diezmos y primicias a la Iglesia—que no por olvidados dejan

de ser una grave obligación moral que pesa sobre nuestra conciencia—, permídmeme que os dirija unas palabras para convenceros, no ya de la obligación, sino de la posibilidad en que os halláis de incrementar las colectas de que hablamos.

Yo creo poder afirmar, sin temor a equivocarme, que entre los católicos son una inmensa mayoría los que NO DAN PORQUE NO QUIEREN, y una reducida minoría los que no lo hacen porque *no pueden*.

Haced un pequeño examen de conciencia y os convenceréis de ello. Decidme: ese padre de familia que a la salida de Misa va a pasar por el teatro para retirar un palco que le cuesta 25 o 30 pesetas..., decidme, repito, ¿no tiene el deber de conciencia de depositar en la bandeja que se le presenta, cinco o dos o, por lo menos, una peseta?

¿Y no creéis que está en el mismo caso ese joven que «no tiene dinero para estas cosas» y que, sin embargo, se gasta cinco o diez pesetas en ir al fútbol aquella misma tarde?

Debéis convenceros: dinero se tiene para «lo que se quiere». Y si todos formásemos el propósito de señalar, de manera automática, todas las semanas una determinada cantidad para la colecta del domingo, otro sería, sin duda alguna, el porvenir—hasta ahora tan incierto y sombrío—de nuestra querida Patria.

J. M. C.

Inconformisme i esperances dels jesuïtes

*En el primer aniversari de la pèrdua
de nostre querido Colegio*

El día 5 del presente mes, a las doce de la mañana, se ha cumplido el primer aniversario de la «incautación» del Colegio de San José.

¡El primer aniversario!... ¿Quién podrá decirnos cuántos años habrán de transcurrir, cuántos aniversarios habremos de señalar antes de que llegue el momento anhelado en que tomemos nuevamente posesión de lo que en pleno derecho nunca ha dejado de pertenecernos? Sólo Dios, en su Sabiduría infinita, es capaz de saberlo, y tal vez ocurra más pronto de lo que todos esperamos.

Repasando los primeros números de esta segunda época de nuestra Revista, hemos recogido algunos datos emocionantes que trataremos de extractar en estas breves líneas.

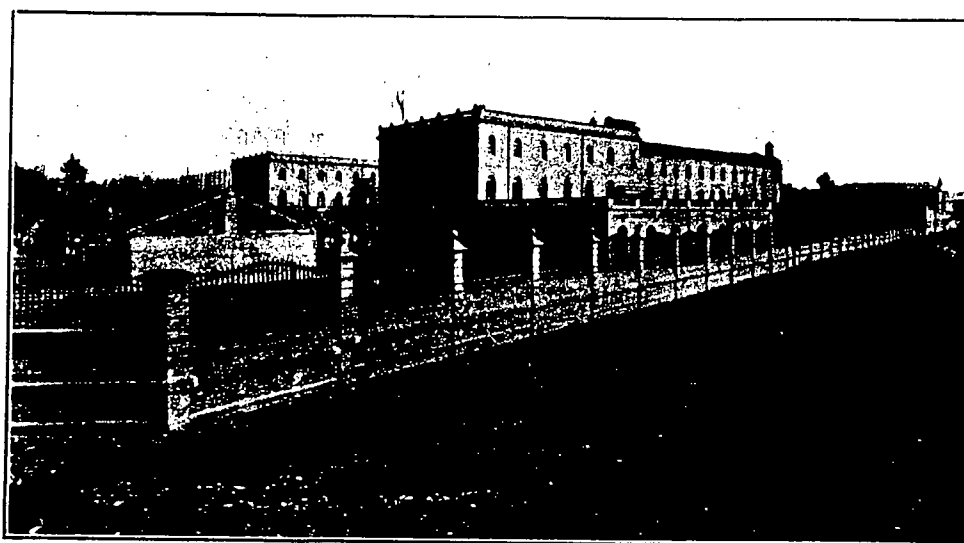
Recordemos los esfuerzos que realizaron los dirigentes de la «Instrucción S. A.» para evitar que, una vez salidos los Padres del Colegio, se suspendieran en éste las clases habituales.

¡Qué admirable ejemplo de amor y solicitud por el Colegio dieron en aquellos días todos los A. A. que acudían con entusiasmo a cubrir los puestos asignados, por difíciles y molestos que resultarían! Al mismo tiempo, los pequeños alumnos, percatándose rápidamente del estado de cosas en que se hallaban, obedecían fielmente las órdenes de aquellos jóvenes que, con su improvisada seriedad, conseguían mantener la disciplina como si nada hubiera cambiado.

El domingo, día 31 de enero, salían los Padres y Hermanos del Colegio: habían salido del mismo, con el P. Rector, la Compañía de Jesús; con el Hermano Suñol, la tradición del Colegio.

Sobre las ocho y media de la noche salía, con el P. Ministro, el último Religioso. ¡Qué vacío quedó el Colegio! Triste era el cuadro; había que animarlo, y para ello fué el Director al comedor, y al dar el *Deo gratias* parece que volvía a revivir la vida en el Colegio.

Luego, en los cinco días siguientes, una multitud de hechos que se suceden y atropellan; días de inquietud y heroísmo en los que chocan los esfuerzos de las autoridades para apoderarse del Colegio y los de sus legítimos propietarios para evitar que se perpetrara tamaño atentado.

Durante esos días, los claustros se vieron llenos de A. A. que querían vivir conjuntamente aquellas horas tristes y al par emocionantes.

Por último, el día 5 de febrero, las autoridades se apoderan definitivamente del querido Colegio, y todos—profeso-

res y alumnos—ven perderse irremisiblemente sus más caras esperanzas y abandonan definitivamente el hogar que los había formado.

Bien quisiéramos dejar correr la pluma para calificar como se merece tal manera de proceder de nuestros gobernantes, pero las circunstancias presentes nos vedan el hacerlo.

Día llegará en que resplandecerá nuevamente el sol de la Justicia; mientras, la Historia, con su implacable veracidad, va llenando sus páginas con la impresión de muchos «hechos» análogos al que hoy recordamos.

Document 172

Llei de Confessions i Congregacions religioses

L. 2 JUNIO

EL PRESIDENTE DE LA REPUBLICA ESPAÑOLA,
A todos los que la presente vieren y entendieren, sabed :
Que las CORTES han decretado y sancionado la siguiente

L E Y

TÍTULO PRELIMINAR

Artículo 1.º La presente Ley de Confesiones y Congregaciones religiosas, dictada en sujeción de los artículos 26 y 27 de la Constitución de la República Española, será el régimen de esta materia en todo el territorio español y a ella se ajustará estrictamente toda regulación ulterior de la misma, por Decreto o Reglamento.

TITULO PRIMERO

DE LA LIBERTAD DE CONCIENCIA Y DE CULTOS

Art. 2.º De acuerdo con la Constitución, la libertad de conciencia, la práctica y la abstención de actividades religiosas quedan garantizadas en España.

Ningún privilegio ni restricción de los derechos podrá fundarse en la condición ni en las creencias religiosas, salvo lo dispuesto en los artículos 70 y 87 de la Constitución.

Art. 3.º El Estado no tiene religión oficial. Todas las confesiones podrán ejercer libremente el culto dentro de sus templos. Para ejercerlos fuera de los mismos se requerirá autorización especial gubernativa en cada caso.

Las reuniones y manifestaciones religiosas no podrán tener carácter político, cualquiera que sea el lugar donde se celebren.

Los letreros, señales, anuncios o emblemas de los edificios destinados al culto estarán sometidos a las normas generales de policía.

Art. 4.º El Estado concederá a los individuos pertenecientes a los Institutos armados, siempre que ello no perjudique al servicio, a juicio del Gobierno, los permisos necesarios para cumplir sus deberes religiosos. También podrá autorizar en sus diversas dependencias, a petición de los interesados y cuando la ocasión lo justifique, la prestación de servicios religiosos.

TITULO II

DE LA CONSIDERACIÓN JURÍDICA DE LAS CONFESIONES RELIGIOSAS

Art. 5.º Todas las Confesiones religiosas tendrán los derechos y obligaciones que se establecen en este título.

Art. 6.º El Estado reconoce a todos los miembros y entidades que jerárquicamente integran las Confesiones religiosas, personalidad y competencia propias en su régimen interno, de acuerdo con la presente Ley.

Art. 7.º Las Confesiones religiosas nombrarán libremente a todos los Ministros, Administradores y titulares de cargos y funciones eclesiásticas, que habrán de ser españoles.

No obstante lo dispuesto en el párrafo anterior, el Estado se reserva el derecho de no reconocer en su función a los nombrados en virtud de lo dispuesto anteriormente, cuando el nombramiento recaiga en persona que pueda ser peligrosa para el orden o la seguridad del Estado.

Art. 8.º Las Confesiones religiosas ordenarán libremente su régimen interior, y aplicarán sus normas propias a los elementos que las integran, sin otra trascendencia jurídica que la compatible con las leyes y sin perjuicio de la soberanía del Estado.

Art. 9.º Toda alteración de las demarcaciones territoriales de la Iglesia católica habrá de ponerse en conocimiento del Gobierno antes de su efectividad.

Las demás Confesiones estarán obligadas a comunicar al Go-

bierno las demarcaciones que traten de establecer o hayan establecido en España, así como las alteraciones de las mismas con sujeción a lo preceptuado en el párrafo anterior.

Art. 10. El Estado, las Regiones, las Provincias y los Municipios no podrán mantener, favorecer ni auxiliar económicamente a las Iglesias, Asociaciones e Instituciones religiosas, de acuerdo con lo dispuesto en el artículo 26 de la Constitución.

TITULO III

DEL RÉGIMEN DE BIENES DE LAS CONFESIONES RELIGIOSAS

Art. 11. Pertenecen a la propiedad pública nacional los templos de toda clase y sus edificios anejos. Los palacios episcopales y casas rectorales, con sus huertas anejas o no; seminarios, monasterios y demás edificaciones destinadas al servicio del culto católico o de sus ministros. La misma condición tendrán los muebles, ornamentos, imágenes, cuadros, vasos, joyas, telas y demás objetos de esta clase instalados en aquéllos y destinados expresamente y permanentemente al culto católico, a su esplendor o a las necesidades relacionadas directamente con él.

Las cosas y los derechos relativos a ellas, referidas en el párrafo anterior, quedan bajo la salvaguardia del Estado, como personificación jurídica de la nación a que pertenecen y sometidas a las reglas de los artículos siguientes:

Art. 12. Las cosas y derechos a que se refiere el artículo anterior seguirán destinadas al mismo fin religioso del culto católico, a cuyo efecto continuarán en poder de la Iglesia católica para su conservación, administración y utilización, según su naturaleza y destino. La Iglesia no podrá disponer de ellos y se limitará a emplearlos para el fin a que están adscritos.

Sólo el Estado por motivos justificados de necesidad pública, y mediante una ley especial, podrá disponer de aquellos bienes para otro fin que el señalado en el párrafo anterior.

Los edificios anejos a los templos, palacios episcopales y casas rectorales, con sus huertas anejas o no; seminarios y demás

ciones destinadas al servicio de los ministros del culto caerán sometidos a las tributaciones inherentes al uso de los mismos.

13. Las cosas a que se refieren los artículos anteriores mientras no se dicte la ley especial prevista, inalienables e intransmigrables, sin que puedan crearse sobre ellas más derechos que los compatibles con su destino y condición.

14. Antes de dictarse la ley especial a que hace referencia el artículo 12 deberá formarse expediente, en el que se oírán los representantes de la Iglesia católica sobre la procedencia de declarar las cosas adscritas al culto en disponibilidad de la Administración.

15. Tendrán carácter de bienes de propiedad privada las cosas y derechos que, sin hallarse comprendidos entre los señalados en el artículo 11, sean considerados también como bienes eclesiásticos.

En caso de duda, el Ministerio de Justicia instruirá expediente en el que se oírán a la representación de la Iglesia católica o a la persona que alegue ser propietaria de los bienes. La resolución del expediente corresponde al Gobierno, y contra ella procede el recurso contencioso-administrativo.

16. El Estado, por medio de una ley especial en cada caso podrá ceder, plena o limitadamente, a la Iglesia católica las cosas y derechos comprendidos en el artículo 11 que, por su valor, de interés artístico o de importancia histórica, no considere necesario conservar en el patrimonio público nacional. La ley señalará las condiciones de la cesión.

El sostenimiento y conservación de lo cedido en esta forma recaerá completamente a cargo de la Iglesia.

No podrán ser cedidos en ningún caso los templos y edificios, objetos preciosos, ni los tesoros artísticos o históricos que sirven en aquéllos al servicio del culto, de su esplendor o sostenimiento. Estas cosas, aunque sigan destinadas al culto, a tenor de lo dispuesto en el artículo 12, serán conservadas y sostenidas por el Estado como comprendidas en el Tesoro Nacional.

17. Se declaran inalienables los bienes y objetos que

constituyen el Tesoro artístico nacional, se hallen o no destinados al culto público, aunque pertenezcan a las entidades eclesiásticas.

Dichos objetos se guardarán en lugares de acceso público. Las autoridades eclesiásticas darán para su examen y estudio todas las facilidades compatibles con la seguridad de su custodia.

El traslado de lugar de estos objetos se pondrá en conocimiento de la Junta de Defensa del Tesoro artístico nacional.

Art. 18. El Estado estimulará la creación de Museos por las entidades eclesiásticas, prestando los asesoramientos técnicos y servicios de seguridad que requiera la custodia del Tesoro artístico.

Podrá, además, disponer que cualquier objeto perteneciente al Tesoro artístico nacional se custodie en los Museos mencionados.

La Junta de conservación del Tesoro artístico nacional procederá a la inmediata catalogación de todos los objetos que lo constituyan y que se hallen en poder de las entidades eclesiásticas, siendo éstas responsables de las ocultaciones que hicieren, así como de la conservación de dicho Tesoro y de la estricta observancia de lo dispuesto en la presente ley, y en la legislación correspondiente, sobre la defensa del Tesoro artístico y de los monumentos nacionales, que se declara subsistente en todo lo que no se oponga a los anteriores preceptos.

Art. 19. Los bienes que la Iglesia católica adquiera después de la promulgación de la presente ley, y los de las demás Confesiones religiosas, tendrán el carácter de propiedad privada, con las limitaciones del presente artículo.

Se reconoce a la Iglesia católica, a sus Institutos y entidades, así como a las demás Confesiones religiosas, la facultad de adquirir y poseer bienes muebles de toda clase.

También podrán adquirir por cualquier título bienes inmuebles y derechos reales; pero sólo podrán conservarlos en la cuantía necesaria para el servicio religioso. Los que excedan de ella serán enajenados, invirtiéndose su producto en títulos de la Deuda emitidos por el Estado español.

Asimismo deberán ser enajenados, e invertido su producto

de la misma manera, los bienes muebles que sean origen de interés, renta o participación en beneficios de Empresas industriales o mercantiles.

El Estado podrá, por medio de una ley, limitar la adquisición de cualquier clase de bienes a las Confesiones religiosas cuando aquéllos excedan de las necesidades normales de los servicios religiosos.

TITULO IV

DEL EJERCICIO DE LA ENSEÑANZA POR LAS CONFESIONES RELIGIOSAS

Art. 20. Las Iglesias podrán fundar y dirigir establecimientos destinados a la enseñanza de sus respectivas doctrinas y a la formación de sus ministros.

La inspección del Estado garantizará que dentro de los mismos no se enseñen doctrinas atentatorias a la seguridad de la República.

TITULO V

DE LAS INSTITUCIONES DE BENEFICENCIA

Art. 21. Todas las Instituciones y fideicomisos de beneficencia particular cuyo Patronato, dirección o administración corresponda a autoridades, Corporaciones, Institutos o personas jurídicas religiosas, vienen obligadas, si ya no lo estuvieren, a enviar en el plazo de un año un inventario de todos sus bienes, valores y objetos, así como a rendir cuenta anualmente al Ministerio de la Gobernación del estado de sus bienes y de su gestión económica, aunque por título fundacional hubieran sido exentas de rendirla.

El incumplimiento de esta obligación o la ocultación en cantidad o valor equivalente al duplo de lo declarado, dará lugar al decaimiento en el Patronato, dirección o administración. La ocultación inferior al duplo podrá determinar la suspensión en dicho Patronato, dirección o administración por tiempo que nun-

ca podrá exceder de un año. Contra estas resoluciones podrá interponerse recurso contencioso-administrativo.

Sin perjuicio de las atribuciones que sobre ellas confiere al Estado la legislación vigente, el Gobierno tomará las medidas oportunas para adaptarlas a las nuevas necesidades sociales, respetando, en lo posible, la voluntad de los fundadores, principalmente en lo que afecta al levantamiento de cargas.

TITULO VI

DE LAS ÓRDENES Y CONGREGACIONES RELIGIOSAS

Art. 22. A los efectos de la presente ley, se entiende por Ordenes y Congregaciones religiosas las Sociedades aprobadas por las autoridades eclesiásticas en las que los miembros emiten votos públicos, perpetuos o temporales.

Art. 23. Las Ordenes y Congregaciones religiosas admitidas en España conforme al artículo 26 de la Constitución no podrán ejercer actividad política de ninguna clase.

La infracción de este precepto, en caso de que dicha actividad constituya un peligro para la seguridad del Estado, justificará la clausura por el Gobierno, como medida preventiva, de todos o de alguno de los establecimientos de la Sociedad religiosa a que pudiera imputársele. Las Cortes decidirán sobre la clausura definitiva del establecimiento o la disolución del Instituto religioso, según los casos.

Art. 24. Las Ordenes y Congregaciones religiosas quedan sometidas a la presente ley y a la legislación común.

Será requisito para su existencia legal la inscripción en el Registro público, conforme a lo dispuesto en el artículo siguiente.

Art. 25. Para formalizar la inscripción las Ordenes y Congregaciones religiosas presentarán en el Registro especial correspondiente del Ministerio de Justicia, en el plazo máximo de tres meses :

a) Dos ejemplares de sus Estatutos, en los que se exprese la forma de gobierno, tanto de sus provincias canónicas o agru-

paciones monásticas asimiladas, como de sus casas, residencias u otras entidades locales.

b) Certificación de los fines a que se dedique el instituto religioso respectivo y la casa o residencia cuya inscripción se solicita.

c) Certificación expedida por el Registro de la Propiedad de las inscripciones relativas a los edificios que la Comunidad ocupe, los cuales habrán de ser propiedad de españoles, sin que se puedan gravar ni enajenar en favor de extranjeros.

d) Relación de todos los bienes inmuebles, valores mobiliarios y objetos preciosos, ya los posean directamente, ya por personas interpuestas.

e) Los nombres y apellidos de los Superiores provinciales y locales, que habrán de ser de nacionalidad española.

f) Relación de los nombres y apellidos y condición de sus miembros, expresando los que ejerzan cargo administrativo de gobierno o de representación. Dos tercios por lo menos de los miembros de la Orden o Congregación habrán de tener nacionalidad española.

g) Declaración de los bienes aportados a la Comunidad por cada uno de sus miembros.

Las alteraciones que se produzcan en relación con los anteriores extremos se pondrán en conocimiento del Ministerio de Justicia en el término de sesenta días.

Art. 26. Toda casa o residencia religiosa llevará y exhibirá a las autoridades dependientes del Gobierno, cuando éstas lo exigieren, una copia de la relación a que se refiere el apartado f) del artículo anterior, en que conste haberse realizado la inscripción correspondiente.

Llevará asimismo libros de contabilidad previamente sellados, en los que figure todo el movimiento del Activo y Pasivo de la casa o residencia religiosa. Anualmente remitirá el balance general y el inventario al Registro correspondiente.

La ocultación o falsedad será sancionada conforme a lo dispuesto en las leyes.

Art. 27. Las Ordenes o Congregaciones no podrán poseer, ni por sí ni por persona interpuesta, más bienes que los que,

previa justificación, se destinen a su vivienda o al cumplimiento directo de sus fines privativos.

A este efecto enviarán trienalmente al Ministerio de Justicia copia de la relación a que se refiere el apartado d) del artículo 25 y un estado auténtico de sus ingresos y gastos normales. Se considerarán bienes necesarios para su sustento y el cumplimiento de sus fines aquellos cuyo producto, habida cuenta de las oscilaciones naturales de la renta, no exceda del duplo de los gastos.

Art. 28. Las Ordenes y Congregaciones religiosas admitidas e inscriptas en España gozarán, dentro de los límites del artículo anterior, de la facultad de adquirir, enajenar, poseer y administrar bienes, los cuales estarán sometidos a todas las leyes tributarias del país.

No podrán, sin embargo, conservar los bienes inmuebles y derechos reales constituidos sobre los mismos con objeto de obtener canon, pensión o renta, y deberán invertir en títulos de la Deuda el producto de su enajenación.

Art. 29. Las Ordenes y Congregaciones religiosas no podrán ejercer comercio, industria ni explotación agrícola por sí ni por persona interpuesta.

No tendrán el carácter de explotación agrícola los cultivos por parte de aquellas Comunidades que justifiquen destinar los productos para su propia subsistencia.

Art. 30. Las Ordenes y Congregaciones religiosas no podrán dedicarse al ejercicio de la enseñanza.

No se entenderán comprendidas en esta prohibición las enseñanzas que organicen para la formación de sus propios miembros.

La inspección del Estado cuidará de que las Ordenes y Congregaciones religiosas no puedan crear o sostener Colegios de enseñanza privada, ni directamente, ni valiéndose de personas seglares interpuestas.

Art. 31. Con anterioridad a la admisión de una persona en una Orden o Congregación se hará constar de un modo auténtico la cuantía y naturaleza de los bienes que aporte o ceda en administración.

El Estado amparará a todo miembro de una Orden o Congregación que quiera retirarse de ella, no obstante el voto o la

promesa en contrario. La Orden o Congregación estará obligada a restituirle cuanto aportó o cedió a la misma, deduciendo los bienes consumidos por el uso.

Como únicas disposiciones transitorias o adicionales para la ejecución de esta ley, se establecen las dos siguientes :

a) El Gobierno señalará el plazo, que no podrá exceder de un año, a partir de la publicación de la presente ley, dentro del cual las Ordenes y Congregaciones religiosas que exploten industrias típicas o hayan introducido novedades que supongan una fuente de riqueza deban cesar en el ejercicio de esta actividad.

b) El ejercicio de la enseñanza por las Ordenes y Congregaciones religiosas cesará en 1.º de Octubre próximo para toda clase de enseñanza, excepto la primaria, que terminará en 31 de Diciembre inmediato. El Gobierno adoptará las medidas necesarias para la sustitución de unas y otras enseñanzas en los plazos indicados.

Por tanto,

Mando a todos los ciudadanos que coadyuven al cumplimiento de esta ley, así como a todos los Tribunales y autoridades que la hagan cumplir.

Madrid a dos de Junio de mil novecientos treinta y tres.

NICETO ALCALA-ZAMORA Y TORRES

El Ministro de Justicia,

ALVARO DE ALBORNOZ Y LIMINIANA

(B. 68.)

DEL AMBIENTE POLÍTICO

A fuerza de guillotina se aprueba una ley

Con 278 votos en favor y 50 votos en contra fué votada el 17 de mayo la ley de Confesiones y Congregaciones Religiosas. Con el auxilio de la guillotina parlamentaria, reiteradamente aplicado, salió maltrecha la famosa ley. Antes de escribir nuestro comentario, rápido, brioso y sincerísimo; pero no sin antes protestar contra los atropellos jurídicos y morales que implica, queremos registrar en nuestras páginas, el texto íntegro de esta ley importantísima, tal como fué sancionada por las Cortes. Dice así:

LEY DE CONFESIONES Y CONGREGACIONES RELIGIOSAS

TÍTULO PRELIMINAR

Artículo 1.º La presente ley de Confesiones y Congregaciones religiosas, dictada en ejecución de los artículos 26 y 27 de la Constitución de la República española, será el régimen de esta materia en todo el territorio

cido novedades que supongan una fuente de riqueza deban cesar en el ejercicio de su actividad.

B) El ejercicio de la enseñanza por las Ordenes y Congregaciones religiosas cesará en primero de octubre próximo para toda clase de enseñanzas, excepto la primaria, que terminará el 31 de diciembre inmediato.

El Gobierno adoptará las medidas necesarias para la constitución de unas y otras enseñanzas en el plazo indicado.

Y nos honramos en comunicarlo a V. E. a los efectos prevenidos en el artículo 83 de la vigente Constitución de la República española.

Palacio de las Cortes, a 17 de mayo de 1933.

Comentario de comentarios

Esta es la ley. Todavía no la promulgó el señor Alcalá Zamora, que tenía en sus tiempos de propagandista una visión de la República bien diferente a la que impone la realidad política. Recordarán nuestros lectores las protestas vehementes que se hicieron de palabra y por escrito contra dicha ley, no sólo en los campos de la Derecha sino en el área polimorfa del Centro y de la Izquierda. Se indicaron los ataques que se dirigen contra los derechos individuales, fundidos en la ley natural y en la divina (arts. 4, 24, 30, 31, etc.); contra la personalidad de la Iglesia, de derecho divino (arts. 1, 3, 7, 8, 11, 12, 25...); contra los derechos docentes y patrimoniales de la Iglesia (arts. 10, 11, 12, 17, 18, 20, 21); contra la Beneficencia particular de carácter religioso (art. 22); contra la personalidad jurídica de las Congregaciones (arts. 24, 25, 26...), cuyos derechos patrimoniales y docentes se conculcan y atropellan también (del art. 26 al 31). Se dió el grito de revisión constitucional y hasta hubo diputado, como el brioso señor Gil Robles, que dijo públicamente que aconsejaría su incumplimiento. Por el contrario, el señor Ossorio y Gallardo, enemigo de política de violencias, decía que los católicos debían ahora de establecer Centros de enseñanza, donde actúen *frailes, clérigos y seglares*, procurando superar la formación técnica que dé el Estado y atender a la formación moral del niño y del joven, aspecto importantísimo de la educación desatendido por el Estado.

«He ahí, decía, la grande, la enorme labor que la ley permite, y a la que los católicos deberíamos entregar dinero, tiempo, competencia y entusiasmo sin límites.

Frente al abandono de la conciencia infantil, levantar la bandera de la formación cristiana de esa propia conciencia.

Algunos diarios de oposición, aunque no de rancio abo-
lengo católico, como *A B C*, publicaban editoriales sublimes,
contrastando las sombras efímeras de una ley persecutoria,
que nace mal para morir más pronto, con la perenne y
pétreo majestad de la Iglesia Católica, inalterable a través
de tempestades que duraron siglos. «Lo impercedero en
la Iglesia, decía el diario gráfico de la mañana. En veinte
siglos han acaecido en todo el haz de la Tierra los más
varios e imprevistos cambios, las más hondas y súbitas
mudanzas. Se han hundido civilizaciones; nacieron y ya
declinan otras; los sistemas que se tenían por más firmes
claudican; las formas de gobierno y de concierto social
se trastudan, se deforman, se desvanecen; las crisis
desfiguran y alteran los fenómenos que se apreciaban como
más sólidos y las perspectivas que se creían más ciertas;
ahora mismo la quiebra de los ideales y de los principios
que han dominado naciones potentes da el brote antitético
de la organización y las concepciones más opuestas.» Sólo
la Iglesia permanece inalterable e inmovible, porque es
lo único que tiene aliento de eternidad.

Naturalmente: el lenguaje de los colegas muy amados,
que defienden sin ambages, ni rodeos, ni circunloquios la
causa de la Religión, como *El Debate*, *El Siglo Futuro*, *La
Nación*, es más violento y enérgico, dando a sus comentarios
un dramatismo conmovedor.

Protestas de carácter oficial

No sabemos si del dignísimo Episcopado español y del
excelentísimo señor Nuncio de Su Santidad habrán salido
documentos de protesta. Quizá sea prematuro, antes de que
el señor Presidente de la República promulgue la ley y
quede consumado el atropello. Las Ordenes Religiosas se
movieron en seguida.

El Secretariado Nacional de los Institutos religiosos di-
rigió un Mensaje sentidísimo al Presidente de la Repú-
blica española con fecha 18 de mayo, en nombre de 4.958
Comunidades, pidiéndole que en uso de sus facultades

reconocidas por la Constitución someta a nueva deliberación de las Cortes la ley de Congregaciones Religiosas. Comienza el Mensaje con estas frases llenas de amarga preocupación:

«Las Órdenes y Congregaciones Religiosas, que desde la implantación de la República se han conducido con el máximo respeto y la más correcta disciplina hacia los Poderes constituidos, sin mezclarse en lo más mínimo en las contiendas de los partidos, no obstante las violentas agresiones de que han sido objeto en sus moradas, en sus templos, en sus personas y en el desenvolvimiento de sus actividades espirituales y apostólicas, como si estuviesen constituidas por seres indeseables, sin patria, sin hogar, sin vínculos naturales con el suelo glorioso en que nacieron y con los demás españoles de que son hijos y hermanos, no pueden menos de elevar su trémula voz, embargada por la emoción al respetable y respetado Jefe del Estado español, al ver consumado en el día de ayer el mayor atropello que se puede cometer contra la Iglesia Católica y los Institutos Religiosos, al ser aprobada por las Cortes Constituyentes la «Ley de Confesiones y Congregaciones religiosas».

Piden que no prevalezca la ofuscación de un número más o menos numeroso de diputados y de algunas organizaciones obreras, conmoviendo profundamente la inmensa mayoría de la nación ante la inminencia del cierre total de innumerables Centros de Enseñanza y de Beneficencia, en su mayoría gratuitos y en beneficio de las clases populares. Solicitaban también una audiencia especial, para exponer al señor Presidente de la República el desecho de los Institutos Religiosos, inspirado en amplio y profundo amor a la Patria.

Llovieron los telegramas, pero así debieron recibirlos, como *quien oye llover*. La F. A. E. protestó briosamente en documento publicado en la Prensa, diciendo, entre otras cosas:

«Nosotros no podemos menos de lamentar que en España, y a todos los Colegios asociados en esta Federación, se les haya tratado como se trataría a los parias del Indostán. No sabemos en qué precepto jurídico pueda fundarse el cierre repentino de los Colegios y Escuelas en que se educan más de 700.000 niños, inutilizando y esterilizando para la enseñanza y la cultura, en un país harto

sobrado aún de analfabetos; a miles y miles de profesores.

Desenmascaraba la actuación de la masonería en este asunto de capital importancia y animaba que la *ley funesta* sería derrocada, como lo fué en otros países. La ley de Congregaciones, en lo que se refiere a la enseñanza, afectará a 699.837 escolares, agrupados así, según *El Debate*:

Escuelas primarias.....	601.950 alumnos.
Escuelas nocturnas.....	24.041 »
Escuelas profesionales.....	17.103 »
Asilos.....	25.000 acogidos.
Reformatorios.....	4.943 »
Segunda enseñanza.....	27.000 alumnos.
Total.....	699.837

El señor ministro de Instrucción Pública ha prometido solemnemente en el Parlamento sustituir, con rapidez casi taumatúrgica, la enseñanza congregacionista por otra seolar, en locales aptos y con profesores bien preparados. Para verdades el tiempo. Pero aún dado caso que se llegase a conseguir, sería con un aumento notabilísimo en el Presupuesto de Instrucción Pública, aumento que en definitiva habremos de pagar los españoles, porque del cuero salen las correas. Y esto para sostener una enseñanza que hoy disfruta la nación sin aumento de las contribuciones. No dudan de la competencia pedagógica de unos Centros y de unos profesores que han servido para educar a muchos de los políticos actuales, y a los hijos de ellos. Pero tienen una lacra: que moldean la juventud en el sentimiento y en las ideas religiosas.

Nido de falacias

En lo cual se ve la orientación sectaria de la ley. Porque podría disculparse que se exigiesen condiciones técnicas insuperables a quienes hubieran de ejercer el apostolado de la enseñanza. Podría imponerse la honradez profesional en los libros de texto, explicaciones, certificaciones de aprobación y competencia acreditada. Pero no tiene explica-

ción posible que se prohíba enseñar matemáticas a quien las sabe estupendamente, tiene vocación para enseñarlas y goza en su explicación, aunque tenga la *chistadura* de vivir soltero, levantarse muy temprano, creer en Dios, procurar ser muy honrado y decir Misa por la mañana. Yo recuerdo de un profesor universitario que venía a clase de un humor pésimo, cuando había regañado con su señora, y pagábamos nosotros los vidrios rotos, porque nos trataba como a *zulús*.

Por otra parte, el señor ministro de Instrucción Pública ha dicho que es necesaria la formación religiosa de la juventud; y que es preciso conocer todos los dogmas y quiere poner la asignatura de la *Historia de las Religiones*; es, sin duda, un espíritu melancólicamente religioso. ¿Quién perderá con la supresión de la enseñanza? ¿Los religiosos? De ninguna manera: renunciaron a todo, a su familia y al dinero, a las comodidades de la vida y al placer; lo mismo les importa vivir en España que en Pekin, porque el amor que tienen a la Patria no les abandona jamás, lo llevan en su corazón; tienen Casas y Colegios por todo el mundo; si van a otros países, son agasajados, mimados, queridísimos. Se parecen al sol, que cuando se pone en una región es para comenzar a brillar en otra. ¿Quién pierde? Los ricos tampoco, pues mandan sus hijos al extranjero, donde hay Colegios estupendos y donde las mismas Congregaciones españolas levantaron ya Centros de enseñanza, bajo el amparo de gobiernos republicanos. Los niños ricos están encantados porque viajan más, se divierten más y aprenden mejor las lenguas. El tiempo será testigo de que pierden los pobres, los hijos de la clase media y los obreros del taller, de la fábrica y del campo.

Ahora bien: como la ley no prohíbe enseñar al sacerdote, podrán varios clérigos graduados abrir Centros de enseñanza, donde enseñen Ciencias y Letras sin herir la Fe; podrán elementos seculares constituir Cooperativas docentes donde se sostengan enseñanzas técnicas y profesionales por profesores seculares o eclesiásticos, no fijándose en el vestido sino en la ciencia de quien llamen a enseñar; podrán los religiosos seguir formando el ambiente moral de la niñez y de la juventud, disipar las dudas que en el estudio se les puedan presentar con menoscabo de sus débiles creencias; podrán dilucidar esos puntos difíciles en que la Ciencia se pone en contacto con el dogma, no para

provocar conflictos, como diría Draper y los suyos, sino para fomentar armonías luminosas y cordiales. Tenemos la plena convicción de que nada se conseguirá contra las Ordenes y Congregaciones Religiosas. Ellas, como la Iglesia, gozan de inmortalidad.

No lo olvidemos. La Historia demuestra con trágica evidencia que los esfuerzos de los hombres se estrellan contra Dios, cuando quieren luchar contra El, en un acceso de megalomanía.

Nuevamente lo veremos demostrado.

Para verdades el tiempo, y para justicias Dios.

Luis Urbano,

Doctor en Ciencias Físicas.

Mayo de 1933.

NOTA.—Retrasada un poco la publicación de CONTEMPORÁNEA, debemos hacer constar que el señor Presidente de la República española firmó la ley de Congregaciones el viernes 2 de junio. El Episcopado español publicó en la Prensa de primeros de junio una vibrante protesta colectiva, que en nombre de todos los obispos de España firmaron los metropolitanos el día 25 de mayo, fiesta de la Ascensión. Hablaremos de ella en el próximo número.

La Redacción.

La labor de la Mutua Valenciana de Cultura

Apertura del Curso en la Academia «Ausias March»

UN año de callado trabajar; un año de laboriosidad continuada. Sinsabores, molestias: todo un proceso de creación.

Hoy un edificio que llena, por ahora, los deseos de esta entidad. Edificio moderno; el sol le llena de alegría, el espíritu de suave cordialidad. Es un corazón para los niños.

Día de la apertura del curso actual; unas paredes blancas y un estrado modesto. Un cuadro de aquella Virgen del Colegio inolvidable.

Fué primero una oración, plegaria a la Madre y al Santo Patrono, rodillas hincadas y entendimientos de rodillas.

Después, la realidad. Unas palabras llenas de aquella tranquila profundidad que en nombre del incansable Director dijo el más completo y experimentado de los profesores, D. José Blasco Such. Palabras de verdad: todo un programa de educación. Exposición precisa de los deberes escolares, claro balance del esfuerzo realizado por los que conducen el rumbo de esta Academia, frases de aliento a la juventud y al profesorado; toda la magnífica realidad que es ahora la obra de la Mutua Valenciana de Cultura.

Y sonaron los primeros aplausos cálidos, sinceros, entusiasmados, que fueron continuos al hacerse entrega de los

Diplomas de Matrícula de Honor a los alumnos que la obtuvieron el pasado curso. Momentos inolvidables para ellos, solemnes en su misma sencillez familiar, estímulo para todos (1).

El Secretario de la Mutua, D. Francisco Ramón Rodríguez-Roda, trajo la esperanza en sus palabras al hablar de aquellas organizaciones judías, perfectos modelos de obras de enseñanza, espejo de lo que

puede ser la nuestra. Superación de nosotros mismos, lo que ha de ser en plazo no lejano esta gran institución.

Y tras la esperanza, el recuerdo. La evocación de todo aquello que se fué

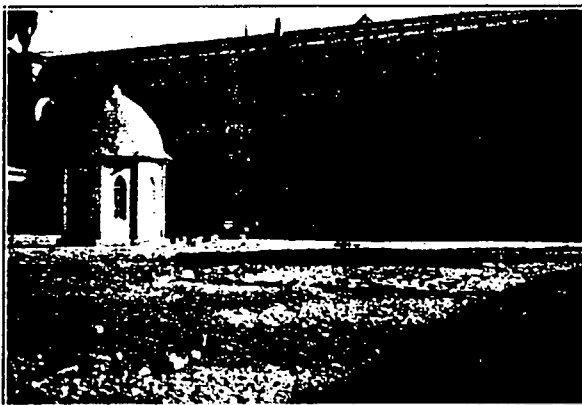
arrastrado por la fuerza de los hechos.

El breve decir del insustituible Presidente de la Mutua, D. Juan Izquierdo Alcaide, con palabras paternas del todo

(1) N. DE LA R. Con gusto publicamos los nombres de los alumnos agraciados con Matrícula de Honor.

D. Federico Suárez Verdeguer, tres Matrículas de Honor; D. Amós Romero Morellón, tres; D. Salvador Senent Pérez, dos; D. Salvador Viguer Albert, dos; D. Rafael Molina Mendoza, dos, y una los siguientes: D. José Montolíu Navarro, D. José Esteve Bañón, D. Ignacio Despujol Trenor, D. Juan Bautista Calatrava Molina, D. Ignacio Gascó Pascual, D. José Lacruz Rodríguez, D. Jerónimo Luzzatti Rico, D. Vicente Alcalá Colombri, D. José Montañés Moreno y don Francisco Llopis Dionis.

Reciban ellos y sus familias nuestro más efusivo parabién, y que esta honorífica distinción les sirva de estímulo en el presente curso para progresar en su formación científica, a la vez que en su autoeducación, para ser el día de mañana los hombres que la Iglesia y la Patria necesitan.

Fachada Principal de la Academia

ajenas a la consabida frialdad presidencial, recordó los tiempos que hoy parecen tan lejanos, cuando en el Colegio, en el único tenían lugar estos actos... Y pareció que las frías paredes blancas se animaban con el rojo de unos damascos, que el modesto estrado se elevaba y las sombras proyectadas sobre el muro tomaban las formas austeras y religiosas de aquellos que hoy viven en dispersión.

Después, abierto ya el curso escolar, todos los que allí estábamos teníamos el pensamiento fijo en lo que ahora se quiere mantener y conservar en esta obra de cultura: una realidad, una esperanza, una evocación.

M., A. A.

Oración con que se dió principio al solemne acto de la apertura del Curso escolar de 1933-34 y a la inauguración del nuevo edificio de la Academia AUSIAS MARCH.

Vista parcial de uno de los dormitorios

Sala de estudio

Señor Dios de las alturas, humildemente arrodillados ante vuestra presencia, al inaugurar esta Academia la ofrecemos a Vuestro Sacratísimo Corazón y Os suplicamos que nos infundáis a todos vuestro espíritu divino para el acierto en nuestra delicada misión y para que todo cuanto aquí hagamos sea en obsequio vuestro.

Y a Vos, Virgen Santísima, y a Vos, glorioso Patriarca San José, Patronos de nuestro antiguo Colegio, cuyo recuerdo tenemos siempre vivo los que allí nos educamos, a Vos nos dirigimos invocando vuestra mediación y ofreciéndoo nuestro ser y nuestras obras.

Comedor.

Salón de dibujo.

Font: *Auras*, 18, noviembre 1933, pp. 278-80.

La enseñanza religiosa

«El Debate» muestra su satisfacción por la declaración del señor Lerroux de que no será sustituida la enseñanza religiosa el primero de Enero.

Dice que esto lleva la paz perdida a numerosos hogares.

Agrega que la sustitución es imposible, por carecerse de los elementos necesarios, incluso de maestros, pues los curillos para seleccionar el profesorado sólo fueron una estela de favoritismo y de injusticias.

Ajornament de la substitució de l'ensenyança religiosa

El proyecto de ley sobre Sustitución de enseñanza religiosa

Anoche se facilitó a la Prensa el proyecto de decreto-ley sobre la sustitución de la enseñanza religiosa.

«La ley de Congregaciones y confesiones religiosas—dice—de 2 de Junio último, establece como fecha fija para la sustitución de la enseñanza a cargo de aquéllas, la de primero de Octubre pasado para la secundaria y la de primero de Enero próximo para la enseñanza primaria.

El cumplimiento de dicha ley plantea a este ministerio un problema de difícil solución y de ineludible urgencia, que no debe rehuir ni quiere tampoco que sirva de pretexto para desvirtuar de sobra los efectos de una ley votada por las Cortes Constituyentes de la República.

Es indudable que para dar efectividad a la citada ley, sin que ello implicase perturbación alguna para la enseñanza, sería preciso tener preparados para su funcionamiento todos los organismos docentes necesarios para la inmediata sustitución de aquellos que venían siendo creados o dirigidos por las órdenes religiosas.

Hasta el momento presente, por imperativo de la realidad, no se ha podido lograr totalmente esa sustitución aprobada por preceptos demasiado concretos y tajantes en lo que se refiere a las fechas de sustitución fijadas de un modo estricto por la ley de 2 de Junio del presente año.

Añade el preámbulo que todo esto aconseja una prórroga del plazo prescrito para dicha sustitución que permita conseguir la realización de la obra iniciada y su perfección.

Fundado en estas consideraciones, el ministro que suscribe tiene el honor de someter a la aprobación de las Cortes el siguiente proyecto de decreto-ley.

Artículo primero. — Queda en suspenso para su debida ejecución, mediante sucesivos proyectos de ley que se irán presentando a las Cortes en tiempo oportuno, el precepto que establece el caso tipo consignado en la ley de 2 de Junio de 1933, para la sustitución de la enseñanza secundaria y primaria dada en los centros dirigidos por órdenes religiosas.

Artículo segundo. — El ministerio de Instrucción pública y Bellas Artes, en cumplimiento de lo preceptuado en las leyes de 2 de Junio de 1933 y 9 de Julio del mismo año, publicada en la «Gaceta» de primero del mes siguiente, continuará con la posible celeridad la tramitación para la apertura de aquellos centros destinados a la sustitución de la enseñanza que se hallan en vías de creación y dotará convenientemente a aquellos otros que no se encuentren en la actualidad en las condiciones debidas para su adecuado funcionamiento al objeto de dar cumplimiento a los preceptos que sobre materia de enseñanza establece la Constitución de la República.

Artículo adicional. — A partir de la promulgación de esta ley, el ministerio de Instrucción pública y Bellas Artes dará cuenta a las Cortes, cada tres meses, de la labor realizada por el ministerio en orden a la sustitución de la enseñanza creada por las órdenes religiosas. — Madrid, a 26 de Diciembre de 1933.

Document 177

Construccions i necessitats escolars. Alacant

Substitución de la primera enseñanza dada por las Congregaciones religiosas

I.—Relación de las escuelas que pueden crearse inmediatamente por encontrarse dispuestos los elementos necesarios.

Provincia de ALICANTE

AYUNTAMIENTO	LOCALIDAD	ESCUELAS	Mtros.	Mtras.	Totales	OBSERVACIONES
Alicante.....	Idem.....	Dos graduadas de niñas de a tres grados, cuatro unitarias de niños, dos de párvulos.....	4	8	12	
Alcoy.....	Idem.....	Cuatro unitarias de niños, cuatro ídem de niñas, tres de párvulos	4	7	11	
Amoradi.....	Idem.....	Una sección de graduada de niños, una ídem de niñas, una unitaria de niños, una unitaria de niñas y una de párvulos.....	2	3	5	Las unitarias de niños y niñas son para los anejos Heredades y Montesinos.
Aspe.....	Idem.....	Una unitaria de niños, una de niñas y una de párvulos.....	1	2	3	
Benejama.....	Idem.....	Una sección de graduada de niñas y dos de párvulos.....		3	3	
Benidorm.....	Idem.....	Una unitaria de niñas y una de párvulos		2	2	
Callosa del Segura.....	Idem.....	Una unitaria de niños, una sección de graduada de párvulos...	1	1	2	Estas escuelas están creadas provisionalmente.
Cocentaina.....	Idem.....	Dos secciones de graduadas de niños, dos ídem de niñas.....	2	2	4	
Crevillente.....	Idem.....	Una unitaria de niños, tres ídem de niñas y dos de párvulos.....	1	3	4	

Denia.....	Idem.....	Tres unitarias de niños, tres ídem de niñas y dos de párvulos.....	3	5	8	
Elche.....	Idem.....	Una unitaria de niños, cuatro ídem de niñas y una de párvulos.....	1	5	6	
Ibi.....	Idem.....	Una unitaria de niños, una ídem de niñas y una de párvulos.....	1	2	3	
Monóvar.....	Idem.....	Una sección de graduada de niños y una de párvulos.....	1	1	2	
Muro de Alcoy.....	Idem.....	Una sección de graduada de niños, una ídem de niñas y una de párvulos.....	1	2	3	
Novelda.....	Idem.....	Tres secciones de graduadas de niños, tres ídem de niñas y una de párvulos.....	3	4	7	
Pego.....	Idem.....	Una sección de graduada de niños y una ídem de niñas.....	1	1	2	Estas escuelas están creadas provisionalmente.
Pinoso.....	Idem.....	Una mixta servida por maestro.....	1		1	
Planes.....	Idem.....	Una de párvulos.....		1	1	
Orihuela.....	Idem.....	Tres unitarias de niños, cuatro ídem de niñas y cinco de párvulos.....	3	9	12	
Santa Pola.....	Idem.....	Una sección de graduada de niños y una ídem de niñas.....	1	1	2	
Villena.....	Idem.....	Tres secciones de graduadas de niños, tres ídem de niñas, dos unitarias de niños, dos ídem de niñas y tres de párvulos.....	5	6	11	Las tres secciones de graduadas de cada sexo están pendientes de creación definitiva.
			<u>36</u>	<u>68</u>	<u>104</u>	

II.—Relación de las escuelas que para ser creadas exigen la cooperación del Estado.

Provincia de ALICANTE

AYUNTAMIENTO	LOCALIDAD	ESCUELAS	Mtros.	Mtras.	Totales	APORTACIONES
Alcoy.....	Idem.....	Ocho unitarias de niños, ocho ídem de niñas y siete de párvulos.....	8	15	23	El Ayuntamiento dispone de locales y de la mitad del material. La otra mitad debe ser suministrada por el Estado.
Biar.....	Idem.....	Una unitaria de niñas y dós de párvulos; las de niñas formarán con las dos existentes una graduada de tres secciones.....		2	2	El Ayuntamiento dispone de locales. El Estado deberá suministrar el material.
Benisa.....	Lleusi.....	Una escuela mixta servida por maestro	1		1	Los locales correrán a cargo del Ayuntamiento.
Benisa.....	Binemarrai.....	Una escuela mixta servida por maestro	1		1	El material deberá ser suministrado por el Estado.

Benisa.....	Pedramala.....	Una escuela mixta servida por maestro	1		1	
Docentaina.....	Idem.....	Dos unitarias de niños, dos ídem de niñas y dos de párvulos; las				
		de niños y niñas serán secciones de las actuales unitarias núm. 6.	2	4	6	El Ayuntamiento dispone de locales y adquirirá el material para tres escuelas. El Estado debe contribuir con el material para las otras tres.
lenia.....	Idem.....	Cuatro unitarias de niños, cuatro ídem de niñas y dos de párvulos...	4	6	10	El Ayuntamiento dispone de locales y del material para siete escuelas. El Estado deberá proporcionar el material para las otras tres.
lche.....	Idem.....	Cinco unitarias de niñas, una ídem de niños y dos de párvulos.....	1	7	8	El Ayuntamiento dispone de los locales y el material para seis. El material para las otras dos debe suministrarlo el Estado.

Substitución de la primera enseñanza dada por las Congregaciones religiosas

Resumen, por provincias y casos, de las relaciones detalladas que se acompañan en la presente Memoria

PROVINCIAS	Ofrece los elementos precisos para crear Escuelas			Ofrece sólo el material para crear Escuelas			Ofrece sólo los locales para crear Escuelas			No ofrece nada para crear Escuelas			Sería preciso ocupar locales religiosos para crear Escuelas			TOTAL GENERAL
	Niños	Niñas	Total	Niños	Niñas	Total	Niños	Niñas	Total	Niños	Niñas	Total	Niños	Niñas	Total	
Alava.....	6	6	12	3	7	10	»	»	»	»	»	»	»	»	»	22
Albacete.....	»	26	26	»	»	»	4	6	10	1	9	10	»	»	»	46
Alicante.....	36	68	104	»	»	»	6	18	24	»	»	»	»	2	2	130
Almería.....	11	16	27	»	»	»	»	5	5	»	36	36	»	3	3	71
Avila.....	10	15	25	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	25
Badajoz.....	7	16	23	6	17	23	4	16	20	10	18	28	»	»	»	94
Baleares.....	10	45	55	8	14	22	14	18	32	12	71	83	»	»	»	192
Barcelona (1).....	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	650
Burgos.....	1	13	14	14	25	39	8	12	20	»	»	»	»	»	»	73
Cáceres.....	»	2	2	2	5	7	3	2	5	17	36	53	»	»	»	67
Cádiz.....	5	33	54	4	10	14	4	4	8	21	25	46	39	66	105	127
Castellón.....	21	8	13	8	9	17	7	11	18	»	»	»	8	26	34	82
Ciudad Real.....	21	45	66	2	4	6	»	»	»	6	6	12	»	»	»	84
Córdoba.....	10	13	23	»	»	»	8	24	32	17	103	120	4	26	30	205
Coruña.....	3	5	8	»	»	»	3	»	3	25	25	50	»	»	»	61
Cuenca.....	4	8	12	»	6	6	6	6	12	»	»	»	1	7	8	38
Gerona (1).....	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	239
Granada.....	20	28	48	»	»	»	»	»	»	4	40	44	»	»	»	92
Guadalajara.....	2	3	5	2	7	9	»	»	»	»	»	»	»	»	»	14
Guipúzcoa.....	»	»	»	20	20	40	9	7	16	97	202	299	»	»	»	355
Huelva.....	»	16	16	»	»	»	»	»	»	10	31	41	»	»	2	59
Huesca.....	2	19	21	9	11	20	9	11	20	»	»	»	5	14	19	80
Jaén.....	»	»	»	10	3	13	4	33	37	13	46	59	»	»	»	109
Las Palmas.....	»	»	»	»	»	»	»	»	»	15	38	53	»	»	»	53
León.....	6	10	16	»	»	»	5	10	15	»	15	24	»	»	»	55
Lérida (1).....	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	164
Logroño.....	15	18	33	3	6	9	8	14	22	»	»	»	»	»	»	64
Lugo.....	4	4	8	1	3	4	3	8	11	8	12	20	»	»	»	43
Madrid (provincia).....	5	5	10	3	16	19	5	11	16	15	32	47	16	17	33	125

LAS CONCLUSIONES DE LA IV ASAMBLEA DE COVADONGA

El Consejo directivo de la Confederación Católica de Padres de Familia acaba de aprobar las conclusiones acordadas en la IV Asamblea general, celebrada el pasado mes de julio en Covadonga. Las publicamos a continuación.

I

Enseñanza católica. Régimen concordado

Toda la enseñanza debe ser católica, porque es la única religión verdadera. En este sentido, la Confederación de Padres de Familia propugna una enseñanza informada por un espíritu educativo enlazado con la tradición española y sometida en el aspecto religioso a la doctrina católica. Aspiramos a un régimen de justicia en el que se respete el inalienable derecho de los padres a educar a sus hijos y al propio tiempo el magisterio divino de la Iglesia; un régimen escolar concordado, en virtud del cual la jerarquía eclesiástica ejerza su vigilancia en la enseñanza.

Un régimen en que se respete la libre docencia de las Congregaciones religiosas, consecuencia ineludible del derecho de los padres a elegir a los maestros de sus hijos. Un régimen, en suma, en que el Estado se limite a ejercer su función supletoria según los principios cristianos, de armonía entre el Poder público y la Iglesia, en consonancia con la doctrina expuesta en las Encíclicas de León XIII y Pío XI.

II

La iniciativa social

Aspiramos a una organización de la enseñanza en virtud de la cual todas las iniciativas de las instituciones sociales, así como de las entidades de derecho público, encuentren cauce adecuado, e incluso protección, para lograr con sus esfuerzos al servicio de la cultura de España un mejoramiento de nuestras instituciones docentes.

III

Libertad de enseñanza

Si el Estado se declara incapaz de servir la unidad espiritual con una enseñanza pública inspirada en los principios católicos y en la tradición española, debe, por elemental justicia distribu-

tiva, que practican gran número de pueblos cultos, reconocer la libertad de enseñanza y distribuir proporcionalmente los presupuestos de Instrucción pública.

IV

Coeducación

Fundados en razones psicológicas, morales, sociales y de orden técnico, pedimos una enseñanza adecuada a cada sexo. Debe derogarse inmediatamente el sistema de coeducación vigente en Normales, Institutos y Escuelas primarias.

V

Correlación entre los distintos grados de enseñanza

La actual separación entre la enseñanza primaria y secundaria, y de ésta con la universitaria, es absurda pedagógicamente. Unas disposiciones legislativas adecuadas señalarán la correlación que entre ellas debe existir.

VI

Organismo nacional de educación. Consejos escolares

Las instituciones oficiales y privadas de enseñanza deben agruparse en un organismo nacional de educación. Los actuales Consejos locales, provinciales y regionales, se considerarán como organismos de dicha corporación que será coronada por un gran Consejo que sustituya al actual de Cultura.

En todos estos Consejos, y en el organismo que propugnamos, deberán estar representados todos los Centros oficiales y privados de enseñanza y las Asociaciones de Padres de Familia que cuenten con un número determinado de socios prescritos por una ley.

VII

Congresos pedagógicos

Creemos necesaria la organización de Congresos pedagógicos anuales para tratar del aspecto técnico de la enseñanza, con la preocupación, además, de formar verdaderos grupos selectos preparados técnicamente de modo irreprochable que hagan sentir sus decisiones en los problemas de carácter nacional. Formar profesorado en todos los órdenes, es obra de urgencia ineludible.

Conclusiones sobre enseñanza primaria

Primera. Es necesaria una reforma del plan de estudios vigente en las Escuelas Normales, y mientras subsista, debe abolirse la coeducación y la limitación de matrícula.

Segunda. Es urgente publicar normas didácticas para la escuela primaria oficial donde se recoja toda la compleja y variada manifestación del alma española.

Tercera. El Estado debe reconocer la personalidad a las instituciones de enseñanza privada.

Cuarta. Apoyamos efusivamente las mejoras económicas del Magisterio oficial y privado y todo cuanto tienda a su mayor elevación cultural y moral para el desempeño de su importante obra educativa. Los actuales internados, Manjón y Divino Maestro, marcan, con otros, una ruta segura de actuación.

Quinta. La Confederación se preocupa con vivo interés de los niños que reúnen relevantes aptitudes intelectuales y morales que no pueden desenvolver por falta de medios económicos, y pide al Estado medidas eficaces para apoyarlas y a las Asociaciones Católicas, especialmente a los Padres de Familia, que doten becas para su adecuada formación técnica.

Sexta. Aumentar la preocupación hacia la escuela primaria es trascendental. Las obras post y circum-escolares complementan la labor educativa, y en este sentido, necesariamente, las instituciones post-escolares deben, con toda intensidad, procurar el esfuerzo unido de los educadores. La Asamblea señala los entusiastas esfuerzos de las Congregaciones religiosas y de algunas de sus Asociaciones, y pide al Estado articule una enseñanza profesional, ampliación de la primaria, práctica, eficaz y amoldada a los distintos medios regionales españoles, como forma de elevar la cultura de nuestras clases obreras, rurales y urbanas.

Comentarios a una encuesta vocacional

La crisis de vocaciones eclesiales

Enseñanzas de una encuesta

El periódico católico de París, *La Croix*, promovió hace ya meses esta encuesta: «¿Por qué las parroquias rurales dan ahora menos sacerdotes que antes?»

El asunto es de importancia excepcional. Para la reconstrucción espiritual del país, en efecto, nada hay más necesario que la abundancia de buenos sacerdotes. «Dadme, decía el Cardenal Amette a los franceses, dadme iglesias, escuelas, sacerdotes; pero ante todo sacerdotes». Mas, para que los sacerdotes abunden, no debe desdeñarse al pueblo, y en especial al pueblo del campo. El clero siempre, en su mayoría, saldrá del pueblo. Por varias razones. Y primeramente, porque el pueblo representa casi la totalidad de la nación.

Además, porque históricamente consta cómo se fundó la Iglesia. «Entre nosotros, decía San Pablo, no hay muchos grandes ni muchos ricos, ni muchos nobles». Jesucristo escogió sus ministros entre los humildes, entre los pobres: «elegit ea quae non sunt». Tal fué el plan divino en la fundación de la Iglesia y tal ha sido después y seguirá siéndolo en adelante. No lo dudemos. No es obra de sabiduría humana; por eso en ella los grandes de la tierra nada pueden reclamar.

Por otra parte, el sacerdocio es obra de pobreza, de aislamiento, de mortificación y de inmolación—«inmolación del hombre unida a la inmolación de Dios», que diría Lacordaire—. Y para estas galas está de ordinario más preparada la carne austera del hijo del pueblo que la regalada del opulento.

La encuesta de que queremos hablar sigue aún sus pasos; pero por las muchas respuestas enviadas, exprimiéndolas, se pueden colegir las conclusiones incontrovertibles en que la mayor parte convienen. Las vamos a recoger, ya que su misma naturaleza las hace de aplicación inmediata al problema del mismo tipo que también nosotros tenemos planteado en España.

EL AMBIENTE

Ante todo se señala como causa del descenso fuerte de vocaciones el ambiente de la vida moderna. El ambiente, puede decirse, señala un círculo vicioso, ya que es síntoma, es efecto y es causa a un mismo tiempo de la pérdida de la fe y de la piedad, único terreno en que puede germinar la flor preciosa de la vocación sacerdotal. Ambiente de *materialismo* con infiltraciones de *paganismo*, que en Francia hizo bajar las vocaciones de 25 por 100 antes de la guerra a 50 por 100 después de ella, con relación a 1810 (*La Croix*, 7, III, 35). Ambiente de *desmoralización gene-*

ral y de vida sensual, aprovechado en estos momentos de crisis económica y hábilmente explotado por los enemigos de la religión.

• Ambiente de laicismo (11, V, 35). El laicismo es demoledor; precisamente busca contrarrestar la influencia del sacerdote y reducir su número si pudiera y aun extinguirlo. El va a su fin, no sólo extenuando la fe y la piedad de los niños, sino sustituyéndola por la atmósfera de la indiferencia religiosa. Merced al influjo del laicismo se ha evaporado el sentido del Evangelio.

«Universalmente se aman los espectáculos, excursiones, cine, con detrimento del precepto dominical... y del principio general que conviene, ante todo, servir a Dios y mortificarse para ir al cielo. No se asiste a los oficios que no sean de estricta obligación y, por consiguiente, no se entrena a los niños en el camino que los llevaría al Seminario» (Ibid).

ESCUELA. INSTRUCCION. CATECISMO

El vehículo del laicismo es la escuela. En la escuela laica se ignora lo sobrenatural, se lo combate socarrona o abiertamente. A la escuela laica, aun por otros respectos, se le debería dar una batalla campal. De hecho, en Francia, la riada laica produjo el derrumbamiento de la escuela católica, y por no acudir los católicos a tiempo a remediar el mal, en veinticinco años la escuela, en gran parte, es comunista. Y hoy los padres de los actuales niños, productos de una generación laica, sin fe y sin elevación sobrenatural, ni siquiera lamentan la caída de sus hijos en el naturalismo y comunismo. Dice el laicismo—gran cebo—que él no prejuzga la religiosidad del hombre futuro; pero es antihumano formar al hombre en un horrible vacío y sin la base fundamental de la vida humana: la religión. Por eso la educación laica no merece siquiera el nombre de educación. El laicismo con profunda aberración mutila la vida, la deforma «porque prescinde de la razón filosófica y teológica del ser humano, de su principio, de su naturaleza, de su fin y de sus relaciones con Dios, concretadas en la vida religiosa, y pone al hombre fuera de su camino, en situación análoga a la del pobre viandante mal herido camino de Jericó» (Gomá).

Los maestros comunistas arrancan la fe de los niños (19, I, 35). Los maestros laicos de los pueblos rurales no enseñan nada; sólo se ocupan o preocupan de la política.

Los niños llegan a la comunión solemne sin saber leer corrientemente (11, V, 35). Con eso los niños no adquieren hábitos de estudio; el estudio les arredra y no quieren pensar en los largos años de Seminario sentados delante de un pupitre, inclinados sobre libros áridos, ellos, acostumbrados a la libertad de la campiña. Pero si algún niño hay con afición a estudiar, busca empleos de más relumbre (17, IV, 35).

La ignorancia de los campesinos, y más de los niños, llega a

veces hasta ignorar los acontecimientos del catolicismo (21, III, 31) ¿La culpa?... El niño campesino hoy día no puede servir a un tiempo al altar y al campo. Sus padres le reclaman con demasiada premura su colaboración en los trabajos, y el niño va a labrar la tierra con ellos.

A pesar de todo, acude el domingo a escuchar media hora de catecismo; pero no basta; el niño en toda la semana no oye hablar de Dios, y oye, por el contrario, blasfemar con desenfado (15, II, 35).

A estos niños, que van al catecismo, en gran parte, porque se distraen sin costarles nada, es difícil hacerles sentir, es difícil hacer vibrar su corazón y provocar su generosidad (21, III, 35). Pero, ¿y los que no oyen siquiera el catecismo dominical? Esto no es raro; pues sucede que a estas dificultades por parte de los campesinos, se debe añadir la escasez del clero; lo cual es causa de que, teniendo que acudir a varias parroquias a un mismo tiempo, no pueda en ninguna de ellas detenerse convenientemente el cura de almas y atender a la instrucción catequística y al fomento de la piedad. El trabajo material del servicio absorbe la actividad del cura; los niños no se forman; los jóvenes no tratan con su pastor, no hay fusión (3, V, 35); la religión se hace más rutinaria y mal pueden adquirir los niños campesinos una idea relevante de la excelcitud de un sacerdote y de su misión sobrenatural.

LA PRENSA

Al ambiente pestilencial del laicismo, con el consiguiente exterminio de las vocaciones, contribuye poderosamente la prensa sedicente *neutra* (7, III, 35), la cual ha formado una neutralidad que hace temblar; ella ha vaciado la vida del sentido religioso. Nosotros podríamos añadir que no sólo la prensa neutra, pero aun esa otra blasfema, obscena, calumniosa, deshonor del gusto literario, síntoma de una nauseabunda corrupción; ha hecho, en España por lo menos, perder en su máxima parte, no ya el respeto de algo espiritual en que se debe tener al ministro de Dios, pero aun el mismo respeto que se debe prestar a un simple hombre.

Ejemplo: *La Traca y Fray-Lazo*, que con tanto descaro se adueñaron en los primeros tiempos de la República de calles y kioskos, ostentando la firma de personajes y personajillos. Al sacerdote se le calumnia en la prensa; no se estima su vida sacrificada (19, I, 35). Se ha arruinado su autoridad y su prestigio. Y, naturalmente, la gente popular lo ve así y piensa que no merece la pena de estudiar y encerrarse tantos años en un Seminario para llegar a tales cumbres (18, V, 35).

T. TONI.

(Continuará.)

